ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1
MARDI
1er SEPTEMBRE
1998

LE NUMERO : 6.00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19·453 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 74e ANNEE — N° 19.453

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵԼՑԻՆ ԿԸ ԿԱՌՉԻ

ՀԱՄԱՑՆԱՎԱՐՆԵՐՆ ԱԼ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՆ

Ըստ երեւոյթին բոլորին հաշիւները սխալ ելան, մանաւանդ ամերիկեան հեռատեսիլի «լաւատեղեակ» Սի _ Պի _ Էմ կայանը որ կը պնդէր Ելցինի անմիջական շրջապատականի ստոյգ տեղեկութեան վրայ: Ուրբաթ օր, Օգոստոս 28–ին, հեռատեսիլէն Ելցին չէջտեց թէ՝ հո՛ս է եւ կը մնայ մինչեւ իր պաշտօնին ոահմանադրական աւարտումը: «Լիպերասիոն» (Օգոստոս 29) դիտել կուտայ այս առթիւ որ Ելցին կը նախընտրէ խամաճիկ մը ըլլալ քան՝ թոշակառու մը: Արդարեւ, այլեւս ոչ ոք կը խորհի որ իրաց այս կացութեան մէջ, Ելցին է վճռակիռ ըլլայ գործօն դեր մը խաղալու, որքան ալ ըսէ՝ Պիտի աշխատիմ, ինչպէս նախատեսուած է մինչեւ վերջը եւ 2000–ին, նոր նախագահ մը կ'ընտրուի եւ չեմ մասնակցիր այդ ընտրութեան»:

Կացութիւնը այսքանով չէ փրկուած, մինչ նոյնիսկ Ելցին հաւանած է որ իր իշխանութեան մէկ մասը կորնչի ինչպէս կ'ուզէ Դուման: Այս մասին համաձայնագիր մը կը պատրաստուէր որ պէտք է վաւերացուէր երկու ժողովներուն կողմէ: Մինչ որ Դումայի մեծամասնութիւնը կազմող համայնավարները տրամադիր չէին վաւերացնելու Չերնոմիրտինի նշանակումը Օգոստոս 31–ին, ինչ որ նոր դժուարութիւններու դուռ կը բանայ: Աջդէն, Լեբէդ չի ծածկեր որ՝ «իշխանութիւնը կրնայ 24 ժամէն տապալիլ» «Ֆիգարօ»ի տուած հարցազրոյցի մը մէջ (Օգոստոս 31): Կը փորձէ նաեւ բացատրել իր զօրակցութիւնը Չերնոմիրտինի.– «երկիրը կը տապալի եւ միայն ծանրակշիռ անձ մը կրնայ յետաձգել անկումը: Բոլոր ծանրակշիռ անձերը դուրսն են այլեւս: Կը մնայ Չերնոմիրտինը, որ փոքր կարելիութիւն մը ունի կասեցնելու տապալումը: Մեր չհան է զօրավիդ ըլլալ իրեն, թէ ոչ կը խեղդուինք»:

Հարցազրոյցին երկայնքին կը զծէ Ռուսաստանի ողբալի պատկերը, անկարելի ի նկատի որ ընկերային պոռթկում մը պատահի Հոկտեմբեր 7–ին, այն օրը երբ բոլոր սենտիքաները որոշած են ընդհանուր գործադուլի դիմել: Նախագահական իր թեկնածութեան մասին չուզեր արտայայտուիլ եւ անմիջական ապագան ալ չատ մոռդրիչ կը նկատէ:

Գալով Միջպետական Հիմնադրամին (ՄՓ–ԷՄ–Ի) եւ մեծահարուստ պետութեանց (Ժէ – 7) տրամադիր չեն նոր վարկեր բանալու եթէ բարենորոգումներու կիրարկումին ապահովութիւնը չունենան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Լ.Ա. ՌՈՇԵԼԻ մէջ է որ չաբաթավերջին (Օգոստոս 29 – 30) տեղի ունեցաւ ընկերվարականներու «Ամրան Համալսարանը»: Փակմանը իր ելոյթին մէջ Ժոսփէն, չատ յստակ եւ քիչ մըն ալ վարժապետական ձեւով, ըսաւ որ իր քաղաքականութիւնը պիտի չարունակէ նոյն թափով, արագացնելու կարելի չկայ, կշռոյթը լաւ է, որովհետեւ ան է որ թոյլ պիտի տայ հեռու երթալ: Ժոսփէն կրկնեց նաեւ որ դէմ է «առանց թուղթի» օտարականներու ընդհանուր ձեւով կանոնաւորման, աւելցնելով թէ կը յարգէ զործող փոքրամասնութիւնները բայց, որեւէ իրաւունք չի նկատեր որ ընկերային պոռթկում մը պատահի Հոկտեմբեր 7–ին, այն օրը երբ բոլոր սենտիքաները որոշած են ընդհանուր զործադուլի դիմել: Նախագահական իր թեկնածութեան մասին չուզեր արտայայտուիլ եւ անմիջական ապագան ալ չատ մոռդրիչ կը նկատէ:

Գալով Միջպետական Հիմնադրամին (ՄՓ–ԷՄ–Ի) եւ մեծահարուստ պետութեանց (Ժէ – 7) տրամադիր չեն նոր վարկեր բանալու եթէ բարենորոգումներու կիրարկումին ապահովութիւնը չունենան:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 28 / 31)

Ա. ԴԱՐԲԻՆԵԱՆ ԿԸ ՓԱՓԱՔԻ
ՀԱՅԱՍՏԱՆ _ ԱԴՐԲԵՋԱՆ
ԴՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ընդունելով Երեւանի մամուլի ակումբին հրաւէրով հոն գտնուող ազրբեջանցի լրագրողները, վարչապետ Ա. Դարբինեան պատասխանած է անոնց հարցումները: Ան նախ չեշտած է գործակցութեան կարեւորութիւնը եւ մեծ կարողականութիւնը: Այս առումով հիմնական քայլ նկատած է Տրասեկա ծրագիրը: Ա. Դարբինեան չեշտած է Թուրքիոյ հետ եւս տնտեսական գործակցութեան կարեւորութիւնը որ միայն դրական ազդեցութիւն կրնայ ունենալ: Պատասխանելով ուժանիւթի մասին հարցումի մը, ան ըսած է թէ չրջանին մէջ Հայաստան միակ երկիրն է որ իրեն պէտք եղածէն աւելի ուժատար անոնց որ օրէնքը իրենք ընեն. պետութիւնը ինք է որ յարգել կուտայ օրէնքը: Երկուշաբթի, Օգոստոս 31–ին «Փաքիզիէն»ի մէջ է որ Ռ. Հիւ, համայնավար կուսակցութեան քարտուղարը կը կըրկնէր իր տեսակէտը, պատասխանելով Ժոսփէնի եւ պնդելով որ կարգ մը մարզերու մէջ պէտք է աւելի արագ ընթանալ:

ՔՈՒՒԹԻՈՑ (Էքուաթոր) մէջ օդանաւային չատ ծանր արկած մը պատահած է Օգոստոս 29–ին, որու հետեւանքով 82 մեռեալ կայ: Գուատալա Տուպոլեւ օդանաւ մը որ Հաւանա պիտի երթար չէ յաջողած իր թռիչքը առնել եւ պայթած է, իյնալով բնակելի թաղամասի մը վրայ: 68 մեռեալ կայ ճամբորդներուն մէջ եւ 14 բնակիչներուն որոնց մէջ 5 մանչուկներ որոնք գնդակ կը խաղային տան բակը, 18 վերապրող կայ:

ԱԼԺԵՐԻՈՑ Ա,յն – Տեֆլա չրջանին մէջ, 10 հոգի եւս սպաննուած են Օգոստոս 29–էն 30 լուսնալիք գիշերը:

ԳԱԶԱՑԻ մէջ, հրապարակաւ գնդակահարուեցան երկու ոստիկաններ որոնք սպաննած էին թշնամի ընտանիքի մը երկու զաւակները: Արաֆաթ մերժած էր ներում շնորհել որպէսզի օրինակ ծառայէ:

ՏԱՑԱՆԱ ԻՇԱՆՈՒՀԻՒՆ եղերական մահուան տարելիցը չատ աւելի լուռ անցաւ քան ինչ.որ կ'ակնկալուէր: Տարի մը եաք, Բրիտանացիները դրեթէ մոռցած են իրենց իշխանուհին, ինչ որ ըսել կուտայ «Տէյլի Թելեկրաֆ»ի՝ «Շատ յաղթեց եւ Տայանա կորնչուց»: Օգոստոս 31–ին, միայն պաշտօնական արարողութիւն մը տեղի ունեցաւ Սկովտիոյ Պալմորալի մատրան մէջ եւ որու ներկայ եղան թագուհին, իշխան Շառլ եւ գաւակները: Անգլիացիներուն 93%–ը դէմ եղած է որ «Տայանա տէյ» (Տայանայի օր) մը հաստատուի ոգեկոչելու համար իր յիշատակը: Փարիզի մէջ, Մառէի թաղամասը Տայանա պարտէզ մը պիտի մկրտուի: Օգոստոս 30–էն 31 բաւական այցելուներ ունեցաւ Ալմայի կամուրջը ուր իրց մըն ալ կը վառի իշխանուհիին յիշատակին եւ հակում կը կատարուի: Ալման ուխտավայրի վերածուած է:

ԱՄԲՈՂՋ ԱՄԵՐԻԿԱՆ տարուած է նոր դիրքով մը որու հեղինակն է Հոգերոյժ նկատի ունի եւ կը մտածուի արտածումի մասին:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ
ԼՂՀ ՄԵԿՆԱԾ

Օգոստոս 31–ին Հայաստանի վարչապետ Ա. Դարբինեան պատուիրակութեամբ մը մեկնած է Ղարաբաղ, եռօրեայ այցելութեան համար: Պատուիրակութեան մաս կը կազմեն Տնտեսութեան, Գիւղատնտեսութեան, Ուժանիւթի, Փոխադրութեան նախարարները: Նախատեսուած էին հանդիպումները ԼՂՀ նախագահին, Ազգային Ժողովին եւ կառավարութեան անդամներուն հետ: Հայաստանի պատուիրակութիւնը կը մասնակցի նաեւ ԼՂՀ անկախութեան 7–րդ տարեդարձին նչումներուն:

***

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՀԵՏ
ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի Երիտասարդական կուսակցութեան հետ հանդիպումին ընթացքին պատասխանելով հարցումներու, վարչապետ Ա. Դարբինեան ըսած է «Մեր յարաբերութիւնները զարգացումը ամրողջութեամբ կախուած է Թուրքիայի դիրքորոշումից: Հայաստան այսօր եւս պատրաստ է Թուրքիայի հետ յարաբերութիւնները քննականոնացնելու, բայց դրաւոր պէտք է լինեն առանց նախապայմանների: Այդ կապակցութեամբ մենք սպասում ենք Թուրքիայի դիրքորոշման փոփոխութիւնը»:

Վարչապետը ըսած է, Ռուսաստանի վերջին անցքերուն ակնարկելով թէ անոնք չի կարծեր որ էական ազդեցութիւն ունենան Ղարաբաղի կարգաւորման ընթացքին: Ան խուսափած է պատասխանել Թուրքիոյ հանրապետութեան 75–ամեակին առթիւ Հայաստանի նախագահին ուղղուած հրաւէրին մասին հարցումի մը, ըսելով որ այդ մասին որոշում կուտայ նախագահը ինքը:

***

ԵՐԿՐԱՂԱՓԱՅԻԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ
ԱՅՆՔԱՆ ԱԼ ՊԱՐԶ ՉԷ

Սահմանադրական բարեփոխումներու յանձնաժողովին Օգոստոս 28–ի նիստին քննարկուած է երկքաղաքացիութեան հարցը: Նչուած է որ զայն կարելի չէ մէկ թափով լուծել, քանի որ բազմաճաշ հարց է: Օրինակ, ի՞նչպէս պէտք է որոշուին Հայաստանի քաղաքացիութիւնը իր ունեցածին զուգահեռ առաջադիմութիւնները ու իրաւունքները: Ի՞նչպէս պէտք է նոյն պետութեան երկու տարակի քաղաքացիութիւնները համադրուին. ո՞վ կը նկատուի հայ, եւայլն: Յանձնաժողովի անդամներուն մեծ մասը համաձայն գտնուած է որ Սահմանադրութեան մը եւ որ կը վերաբերի Գլինթընի: Հատորին խորագիրն է՝ «Գլինթըն ախտանշանը կամ ինքնավճռացումը սեռային ենթակայութեամբ»: Հեղինակը՝ տոքթոր Լիվըն 250 էջերու երկայնքին կը թելադրէ նախագահին բժշկական խնամքի ենթարկուիլ: Կը յիշուի նաեւ որ Գլինթըն ծանր ժառանգութիւն մը ունի: Հայրը՝ ձեֆըրսըն Պրայթ կնամոլ մըն էր զոր երբեք չէ ճանչցած, մեռած է կառքի արկածէ մը: Մայրը՝ խաղամոլ տունը ձգած հեռացած է: Եղբայր մը ունի թմրամոլ, իսկ պինք որդեգրած հայրը՝ Ռոճըր Գլինթըն բիրտ դինեմոլ մըն է: Ի՞նչ բան մղած է քաղաքական փայլուն եւ ժողովրդական դէմք մը որ ամէն ինչ խնդրոյ առարկայ ընէ վայրկեանի մը հաճոյքին համար, բժիշկը կը բացատրէ.– «Լեվինսկիի հարցը սեռային չէ: Պատմութիւնն է անճկուն նախագահի մը որ ինքնավստահութիւն կը փնտռէ»:

ԱՆԳԱՐԱՑԻ ԱՐՏԱՓԻՆ ՆԵՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Եւրոպայի Մարզկային իրաւանց տանը արդարացի գտնելով կիպրացի Թիթինա Լոիծիուի հատուցումի պահանջքը, Թուրքիան հարկադրած է մօտ 5 միլիոն Ֆրանք վճարելու: Թ. Լոիծիոու միջազգային այս առեանին դիմած էր այն պատճառաբանութեամբ որ Թուրքերուն կողմէ Հիւսիսային Կիպրոսի գրաւումով ինք զրկուած է իր կալուածներէն, ուստի Անգարա պէտք է վնասուց հատուցում կատարէ: Ներկայիս Յուլիս 28–էն երեք ամիս պայմանաժամ տրուած է Թուրքիոյ որպէսզի վճարումը ընէ: Մերժելու պարագային Եւրոպայի Մարդկային Իրաւանց Դատարանը պիտի դիմէ Ֆրանսայի Սթրազպուրկ քաղաքին մէջ գտնուող Մարդկային Իրաւանց Եւրոպական Դատարանին:

Թուրքիոյ Արտաքին Գործոց նախարարութիւնը յայտարարած է որ Թուրքիա չի ճանչնար Եւրոպայի Մարդկային Իրաւանց Դատարանի իրաւասութիւնը Հիւսիսային Կիպրոսի մէջ: Ըստ Թուրքիոյ՝ Կիպրոսի հիւսիսային մասը անկախ պետութիւն մըն է, ուստի Թուրքիա չի կրնար պատասխանատու ըլլալ այդ երկրի մէջ տեղի ունեցած իրաւունքի խախտումներուն համար:

Թուրքիոյ Արտաքին Գործոց նախարարութիւնը յայտարարած է որ Թուրքիա չի ճանչնար Եւրոպայի Մարդկային Իրաւանց Դատարանի իրաւասութիւնը Հիւսիսային Կիպրոսի մէջ: Ըստ Թուրքիոյ՝ Կիպրոսի հիւսիսային մասը անկախ պետութիւն մըն է, ուստի Թուրքիա չի կրնար պատասխանատու ըլլալ այդ երկրի մէջ տեղի ունեցած իրաւունքի խախտումներուն համար:

Նէն Հանուի երկքաղաքացիութեան արդելքը, իսկ մնացեալ հարցերը առանձին օրէնքով սահմանուին: Յաջորդ նիստը կը գումարուի Սեպտեմբեր 5–ին, Ռ. Քոչարեանի մասնակցութեամբ:

***

ԴԱՏԻ ՎԵՐԱԲՆՆՈՒԹԻՒՆ
ՈՐՈՇՈՒԱԾ Է

Զանազան պահանջներով նախագահական չէնքին դիմաց հաւաքուլի դիմած քաղաքացիներէն մէկուն դիմումը ընդունուած է ու խնդրոյ առարկայ թղթածրարը պիտի վերաքննուի: Ան կը պատկանի հայր եւ որդի Գագիկ եւ Գէորգ Նիկողոսեանի որոնք Եղիգնուտ գիւղին մօտ լճակի մը մէջ, տարի մը առաջ, խեղդամահ եղած են ձկնորսութեան ընթացքին: Ընտանիքին մայրը կը պնդէ որ անոնք զոհ եղած են իրենց ձկնորս ընկերներուն: Գլխաւոր դատախազի պաշտօնակատար Ժ. Խառատեան Օգոստոս 28–ին որոշած է որ հարցը կրկին քննութեան առարկայ ըլլայ: Այդ նպատակով քննիչներու նոր խումբ ստեղծուած է:

***

ԱՐԱՔՍԻ ՎՐԱՑ
ՉԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Օգոստոս 27–ին Թուրքիա _ Հայաստան սահմանին վրայ ձերբակալուած են չորս Փաքիստանցի եւ Պանկլատէշի մը որոնք Արաքսէն ապօրինի մուտք կը փորձէին Հայաստան: Սահմանազանցները արձանագրուած են. անոնցմէ ոչ մէկուն մօտ Հայաստան մուտքի վաւերաթուղթ գտնուած է:

***

ԹՈՒՅԶ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՆՁՆԱԿԱԶՄՈՎ

Օգոստոս 28–ին Զուարթնոցէն առաջին անգամ հայկական անձնակազմով Ֆրանք–Ֆորդ Թռած է Ա. 310 – 200 օդանաւը: Անձնակազմը բաղկացած է Սերգէյ Նալչանեանէ եւ Սերգէյ Զարզարեանէ: Օդանաւը որ 194 հոգինոց է, այդ օրը 161 ճամբորդներով թռիչք առած է, Խորհուրդ ընկերութենէն վարձուածն է երեք տարուան համար: Օդոստոսի սկիզբէն չարաբաստկան վեց թռիչք կատարած է Ֆրանսական անձնակազմով: Հայ օդաչուները կը թռչին ամիս մը եաք:

***

ՆՈՒՒԷՐ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ

Օգոստոս 28–ին յատուկ արարողութեամբ մը Մատենադարանին յանձնուած է հնատիպ գիրք մը. ան Սաղմոսարան մըն է, տպուած՝ ԺԸ. դարու վերջաւորութեան, կամ ԺԹ. դարու սկիզբին: Նուիրատուն է Զիլիէն Արմէն Գույումճեան:

ԴԱՏԱԽԱԶԻՆ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Օգոստոս 14 – 21-ի հայատառնեան մամուլին մէջ կը չարունակէ կարեւոր տեղ գրաւել գլխաւոր դատախազ Հ. Ա. Յակոբեանի սպանութեան նիւթը. նախորդ չաբթուընէ տարբերութիւնը այն է որ լրատուութիւնը լայն չափով տեղը ձգած է հանգնալու, լուսաբանելու ջանքին, անկէ ծագած հարցականներու, վերլուծումներու փորձերու, երբեմն ուշագրաւ մատնանշումներու եւ գրեթէ ընդհանուր այն եզրակացութեան որ ամէնէն ճիշդը խոհեմ ըլլալ եւ սպասելն է հետաքննութեան աւարտին, պաշտօնական բացատրութիւններու: Մինչ այդ, հայատառնեան թերթերու խնդրոյ առարկայ պիւնակներուն ընթերցումը յատակ գաղափար մը կուտայ թէ ի՛նչ ընկալում ունեցած են դատախազին սպանութեան յաջորդած օրերու տեղեկատուութիւնները, արժեւորումները, եւայլն:

Առաջին պարագան որ կը յայտնուի, չեչտուած թերահաւատութիւնը մըն է այն մանրամասնութեանց ժամանակացոյցին առթիւ որ հրապարակուեցաւ չես գիտեր ինչո՛ւ, Հ. Ա. Յակոբեանի վերջին օրուան մասին: Յայտնութիւնովն անդամ հարցականներ առեղծող այդ ցուցակը հայաստանցի լրագրողներ բաւական յատակ համոզումին առաջնորդած է թէ սարքովի բան է (տե՛ս, «Ծառայ», Օգոստոս 12):

Այս մասին ուշագրաւ առաջին մատնանշում մը կ'ընէ Նարինէ Դիլբարեան («Ազգ», Օգոստոս 14) գրելով որ օրինակ, դատախազին օգնականին փոխարինող Ա. Զիթչեան առաջին կրակոցները լսելով վազած է դատախազի տեղակալ Ժ. Խառատեանի մօտ եւ «վայրկեաններ ընթացքում թիկնապահների եւ Ժ. Խառատեանի ուղեկցութեամբ վերադարձել է դէպքի վայր»: Մինչդեռ, այդպէս չէր կրնար ըլլալ, քանի որ դատախազին աշխատասենեակին դուռը փակուած էր ու հանդուղները հարկադրուած են զայն կոտրելու, «ինչը քնաւ վայրկեանների գործ չէր»: Նոյն գրութիւնը հարցականի տակ կ'առնէ նաեւ դատախազին հանդստարանին դրան փակումը, քանի որ ինքը հոն ներկայ էր եւ կրնար հանգստանալու կարիք զգալ: Դրան փակուած չըլլալու պարագային, հանդիսակ սենեակը կրնար նաեւ փախուստի վայր ծառայել դատախազին եւ տակաւին «չի բացառուում նաեւ այնտեղ ինչ – ինչ այլ մարդկանց ներկայութիւնը, թէեւ պաշտօնապէս հերքուում է երրորդ անձի մասնակցութիւնը սպանութեանը»:

Նոյն պարագաները ուշադրութիւնը գրաւած են Ա. Յովհաննիսեանի («Հայոց աշխարհ», Օգոստոս 21) որ դատախազի աշխատասենեակէն բացուող դուռներու փակ կամ բաց ըլլալու հակասութիւններին կը հետեւցնէ թէ մանրամասնեալ ժամանակացոյցը «սարքովի» էր:

Հարցականներու, կասկածներու էջի մը տեղ տուած է «Առաւօտ»ն ալ (Օգոստոս 19), այս անգամ համառօտ գրոյցով մը զոր ունեցած է Աննա Իսրայէլեան, որպէս Հ. Ա. Յակոբեանը սպաննող ու ապա անձնասպանութեան հեղինակ ներկայացուած Ա. Կարապետեանի մօտիկ ազգականներէն մէկուն հետ: Այս վերջինը որուն անունը չէ հրապարակուած, ինք ներկայացած է խմբագրութեան, պատմելու համար որոշ մանրամասներ «համեմուած՝ սեփական վերլուծութիւններով, ենթադրութիւններով եւ առայժմ անպատասխան հարցականներով»:

Մօտիկ այս ազգականը համոզում կը յայտնէ որ մամուլին մէջ ոճիրին մասին որոշ հանգամանքներ տեղ չեն գտներ, սակայն անոնք եթէ պարզուին, կ'ապացուցուի որ կատարուածը «կազմակերպուած սպանութիւն է»: Ան Ա. Կարապետեանի ոճրագործութեան ալ չի հաւատար. կ'ըսէ թէ կամ պատահական եղած է այդ պահուն ներս մտնելը, կամ բուն ոճրագործները անոր մուտքին սպասած են որպէսզի կարենան ոճիրը անոր բեռցնել: Նոյն անձը հակասութիւններ ալ կը մատնանշէ տրուած բացատրութեան եւ հետաքննիչին ցոյց տրուածին միջեւ: Այսպէս, օրինակ, փորձագէտներէն մէկը իրեն կ'ըսէ թէ ատրճանակը «լուսամուտագոգին էր»· յետոյ կ'ըսուի որ Ա. Կարապետեանի ձեռքն էր: Ինք կ'առարկէ որ ինկող մարդ մը ձեռքէն պիտի ձգէր որեւէ բան: Այն ատեն կը պատասխանեն որ ինկած չէր, այլ աթոռին վրայ նստած: Բայց հետաքննիչէն ցոյց տրուած տեսարանին մէջ Ա. Կարապետեան պետինը, սեղանին քով ինկած է, 35 սմ. անդին ալ կը դտնուի ատրճանակը:

Աւելի հետաքրքրական է նոյն աղբիւրէն ուրիշ նշում մը· այդ աղդականը կ'ըսէ թէ թաղման դրասենեակ ներկայացնելու համար տեղեկագիրը տուած են ուր գրուած է թէ Ա. Կարապետեան անձնասպան եղած է: Իր պնդումին վրայ, բժիշկ – փորձագէտը իր վերադասին հետ խորհրդակցելէ ետք, դիմ մը կը քաշէ «անձնասպան» բառին վրայ:

Ընդհանուր այս մօտեցումին մէջ տարբեր ուղղութեամբ մը յայտնուած է «Հայաստան»ը (Օգոստոս 18). Եղուարդ Շահբեան «Պատուիրուա՞ծ է արդեօք դատախազի սպանութիւնը» խորագրուած գրութեամբ մը, մեծապէս անձնական համոզումներու հիման վրայ կը փորձէ հերքել յայտնուած կասկածները, հանրային կարծիքին մէջ տեղ գտած թերահաւատութիւնը: Օրինակ, կը բացառէ ոճիրին վայրը երրորդ անձի մը ներկայութեան վարկածը, եւայլն: Հետաքրքրական է յատկապէս գրութեան վերջին մասը ուր կը գծուի Ա. Կարապետեանի տիպարը. «կենսասէր, ընկերական եւ ընտանեկան վիճակով, շրջապատով, դաւանած գաղափարներով այլ մարդը չէր որ գնար յանձնակատարութեան» ըսելէ ետք միակ կարելին կը նկատէ այն պարագան որ դինք նման քայլի կրնար մղել միայն հեղինակութիւնը, պատիւն ու արժանապատուութիւնը կորսնցնելու մահուան չափ ծանր սարսափը: Ատոր ալ առիթը, կ'ըսէ թէ, երկաթուղիի դատախազութեան շրջանին անյայտացած ազգակարոյց քրէական թղթածրարն է: Թէեւ, կը հաւատայ որ այդ գործը, ինչպէս յաճախ կ'ըսուի, կապ չունի երկաթուղիի տնօրէն Հ. Զանդիլեանի սպանութեան հետ: Եւ կրկնուած կապը գործն է «սենսացիայի սիրահարներ»ուն:

Նոյնիսկ բացատրութիւններ տրուած են Հ. Յակոբեանի առժամեայ յաջորդ նշանակուած Ժ. Խառատեանի կողմէ ալ: Ան ըսելով հանդերձ թէ «կորսուած թղթածրար» մը խնդրոյ առարկայ էր իսկապէս, նշած է թէ ան կը վերաբերէր Պաքար դիւղին Արայիկ Յակոբեան կոչուած բնակիչի մը դեղձարարութեան. իսկ այդ դեղձարարութիւնը կը պատկանի 1993–ին եւ որուն հետաքննութիւնը անուարտ մնացած է ամբաստանեալին հիւանդութեան պատճառով: Խառատեան աւելցուցած է թէ ճիշդ չէ այս վերջինին առողջական լուրջ պատճառներ ունենալու պարագան եւ թէ թղթածրարը քացակայ կերպով անհետացուած է:

Ժ. Խառատեանի արտայայտութեան մէջ կարեւոր Բ. կէտ մը ընդհանուր դատախազին սպանութեան մէջ մաֆիական դերին բացառումն է: Ա. Կարապետեան այդ շրջանակներու ազդեցութեան տակ չէ որ սպաննած է Հ. Յակոբեանը. այս մասնանշումը կ'ընէ «որպէս դատախազութեան պաշտօնեայ, որպէս քիչ – շատ լաւատեղեակ անձ»:

Ինչ կը վերաբերի այս ու նման մանրամասնութիւններէ ետք եւս յամեցող հարցումին թէ ո՞վ սպաննեց Հ. Յակոբեանը, Ռաֆիկ Յովհաննիսեան («Ազգ», Օգոստոս 14) «Ձվճարուած պարտամուրհակ» խորագրուած էջին մէջ երկու դէպքերու հաւանականութեան վրայ կանգ կ'առնէ: Ոճիրը ո՞ր քաղաքական ուժին ձեռնտու էր: Առաջին նշուածը իշխանութիւններն են. սակայն այդ վարկածը չուտով մէկդի կը դրուի, քանի որ ընդհ. դատախազին սպանութիւնը միայն ժխտական հետեւանք ունեցաւ եւ կ'ուննայ ներկայի իշխանութեան համար: Անկէ անդին կը ծանրանայ Հ.Հ.Դ.–ի վրայ որ «այժմ ժողովրդի զայրոյթի կիզակէտում է»: Ինք կ'ենթադրէ որ կրնայ Ա. Կարապետեան դլխաւոր դատախազը համոզել փորձել որ «հիմա այն ժամանակ այլ կերպ չէր կարող վարուել». չէ՞ որ «Հ.Հ.Դ.–ի օրոք օրինապահ մարմիններ նուաստացուցիչ կախման մէջ էին իշխանութիւնից եւ սպասարկում էին նրանց օրինականութեան երեւութականութիւն ստեղծելով ամէն մի անհեթեթութեան համար»:

Ռ. Յովհաննիսեան եւս առնուազն տակաւին չունի պաշտօնական բացատրութեան նկատմամբ: «Ո՞վ սպաննեց Հ. Յակոբեանին: Ես կ'աւելցնէի՝ նաեւ Ա. Կարապետեանին» հարց կուտայ, աւելցնելով որ «նրանք երկուսն էլ, գուցէ նաեւ մեր երկրի Հ.Հ.Դ.–ական անցեալի գոհեր. աջակող նրանից որ մէկը կրակել է, միւսն սպանուել»: Կը սպասէ որ հանի կուռքերը տապալելու օրը, «ա՞յս թէ յաջորդ իշխանութիւնների ժամանակ»: Ապա կ'եզրակացնէ, յայտնելով բոլոր հակասութիւնները, կասկածները, վարկածները, ները դերապանցող համոզումը թէ անցած ութամսեակին արտաները, սեւ գործերը արժեւորելու յապաղումը «Հայաստանի եւ ներկայ իշխանութիւնների եւ առաջին հերթին նախագահ Ռ. Քոչարեանի առաջ այժմ չվճարուած պարտամուրհակն է մեր ժողովրդին»:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՒԶԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԵՐԿՈՒ ՏՈՒՓ ՀԱՒԱՆԱ ՍԻԿԱՌ

Եւ այս դիշեր աշխատասենեակիս մէջ երեւակայական եռուղեռ մը կայ: Սեղանն ու աթոռները մէկդի կը քաշուին, սեղանին ու աթոռներուն վրայէն աւելորդ գիրքերն ու թուղթերը կը վերցուին, աթոռներուն տեղ բազկաթոռներ կը դնուին: Քիչ վերջ աշխատասենեակս կը դառնայ հիւրանոց մը, որուն կեդրոնացան բազկաթոռը պիտի յատկացուի արտասահմանէն ժամանած չատ սիրելի հիւր գրչեղբօր մը: Ամիսներէ ի վեր կը սպասէինք որ գար մեր մօտ, մեզ դարձեալ խանդավառէր իր ներկայութեամբ ու մեր գրական ոգիները ամէնէն հեռաւոր ամանդները դարձեալ պահ մը իրարու կապէր ամէն կողմէ բերած իր տաքուկ պատմութիւններով: Կը սպասէինք եւ ան այս դիշեր վերջապէս կուգայ ահաւասիկ: Պարթեւահասակ, յաղթանդամ, դեղադիմ պաշտօնական նիստուկացով, իր անդլիական չապիկով, պոստոնն յօնքերով ան ամէն բանով մեզի թերեւս պիտի ուզէ յիշեցնել թէ մեզմէ տարբեր է, օտար ափերու ծնունդ է, օտար ափերու տաքէն ու պաղէն անցած մարդ է: Բայց պիտի չյաջողի: Պիտի չյաջողի մեզ համոզել: Ան ուղղակի մեզմէ է, ճիշդ մեր արիւնէն, մեր միսէն, մեր մտածումներէն:

Այո՛, Վահրամ Մավեան քիչ վերջ կը մտնէ հիւրանոց դարձած աշխատասենեակս ներս ու մեր ձեռքերը կը սեղմէ մեզ դարձեալ տեսած ըլլալու ցայտուն ուրախութեամբ: Հոն ենք բոլորս՝ մեր կողակիցներով Խրախունին, Զահրատը, Իզնա Սարըալեանը, Աչդան Խոզէր, Վարդան Կոմիկեանը, Վարդ Շիկահերը, Յակոբ Մնձուրին, Նոյնիսկ Օննիկ Ֆէրճեանը եւ դեռ պիտեմ թէ ուրիշներ: Վահրամ Մավեանի ամենամեծ ուրախութիւնն է մեզ այսպէս միասին տեսնել եւ մեր իւրաքանչիւրին աչքերուն մէջ նայելով հարցնել՝ թէ ի՞նչպէս ենք, ի՞նչ ըրած ենք այն վերջին անդամէն ասդին երբ քով – քովի եկած էինք: Բոլորս ալ շատ բան ունինք պատմելիք, բայց ան մեզմէ ալ աւելի շատ բան ունի մեզի փոխանցելիք:

Քիչ առաջ երբ ներս մտաւ, թեւին տակ ունէր խոշոր ծրար մը, զոր կամացուկ մը յանձնեց ինծի ու ըսաւ·

– Այս՝ քեզի համար է:

Առանց բանալու ծրարը, հասկցայ թէ ինչ է այդ: Երկու խոշոր տուփ սիկառ, Հաւանայի ընտիր տեսակէն սիկառ, «Ռոմէօ Ժիւլիէթ», որմէ անպայման երկու մեծահասակ տուփ նուէր կը բերէ ինծի ամէն անդամ որ մեր քաղաքը գայ որպէս իրրեւ թէ Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկի հայկական բաժնի վարիչ, բայց իրականութեան մէջ որպէս տարաշխարհիկ հայ գրականութեան ամէնէն հաւատաւոր քանի մը առաքելներէն մէկը:

Ժպտեցայ, հազիւ կրցայ արտասանել քանի մը չնորհակալութեան բառ, զոր լինք չուզեցի լսել եւ արդէն սկսաւ պատմել թէ ո՞ւրկէ կուգայ, որո՞նց հետ եղած է հոս գալէ առաջ, ի՞նչ լուրեր բերած է արտասահմանի մեր գրչեղբայրներէն, թէ ի՞նչ կ'անցնի – կը դառնայ հայկական աշխարհի մէջ՝ Հայաստանէն մինչեւ Լիզպոն ու Նիւ _ Եորք: Անոր խօսքին ու խօսակցակերպին մէջ կայ ջերմութիւն մը որուն նմանը դժուար կը պատնես ուրիշի մը մօտ, անոր խօսքերուն մէջ կայ չեչտ մը որ կարծես իրարմէ հեռու մնացած ասպնջականերով մարդոց մէկզմէկու նկատմամբ կարօտները կը մարէ: «Հայու բեկորներ» անմահանուն գործին հեղինակն է ան, որ գարձեալ իրարու կը կապէ այս անդամ հայ գրականութեան ափիւռքահայ բեկորները: Այդ բեկորներէն ամբողջական կառոյց մը կը կազմէ:

Քիչ մարդ իր պաշտօնը իրեն այնքան կրնայ վայելեցնել որքան Վահրամ Մավեան իրեն կը վայելեցնէր Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան ներկայացուցիչ ըլլալու պաշտօնը: Այդ պատասխանատու ու պատուաբեր պաշտօնը կը կատարէր ծայրայեղ լրջութեամբ, սկզբունքներու նկատմամբ անցնցելի հաստատմութեամբ, անկողմնակալութեամբ, առանց բարեկամ կամ բարեխօս ճանչնալու, առանց մէկուն կամ միւսին կողմնակցութիւն ընելու: Գիտէինք որ անոր բերնէն ելլելիք մէկ բառով ազդային սա կամ նա հաստատութիւնը կրնար կիսպէնկեան Հիմնարկութենէն առանալ կարեւոր օժանդակութիւններ: Ոմանք ալ կրնային մտածել որ դիւրին էր Մավեանին վրայ ազդեցութիւն գործել եւ գինքը առիմադրել ակնկալուած օժանդակութեան մը ի նպաստ անոր միջնորդութիւնը ունենալու համար: Բայց բացարձակապէս այդպէս չէր: Մավեան կը յարգէր բոլոր չափանիշներն ու հիմնարկութեան կանոնագրութեան իւրաքանչիւր տող, բացարձակապէս չարաչահութիւն չէր ըներ, կը չափէր – չափչփէր, իրեն յանձնուած պաշտօնը կը կատարէր ծայրայեղ լրջութեամբ, սկզբունքներու նկատմամբ անցնցելի հաստատմութեամբ, անկողմնակալութեամբ, առանց բարեկամ կամ բարեխօս ճանչնալու, առանց մէկուն կամ միւսին կողմնակցութիւն ընելու: Գիտէինք որ անոր բերնէն ելլելիք մէկ բառով ազդային սա կամ նա հաստատութիւնը կրնար կիսպէնկեան Հիմնարկութենէն առանալ կարեւոր օժանդակութիւններ: Ոմանք ալ կրնային մտածել որ դիւրին էր Մավեանին վրայ ազդեցութիւն գործել եւ զ

INTERNET = ՀԱՄԱՑԱՆՑ

Նոր բառերու ստեղծումը, ընդհանրապէս վերապահուած է մասնագէտներու (լեզուաբան, ակադեմական), որոնք ո-րոշում կը կայացնեն ու իրենց «գիւտ»ը կը վաւերացնեն պետական հաստատութիւններու մօտ։

Մեր պարագային, լեզուական խնդիրները քիչ մը անիշխանութեան մատնուած են։ Ճիշդ է որ Հայաստանի մէջ գոյութիւն ունէր «Տերմինաբանական Ինստիտուտը», որուն այսօրուան գործունէութիւնները մասին չատ տեղեկութիւններ չունինք։ Սփիւռքի մէջ, իր ստեղին, որոշ հեղինակութիւն կը վայելէր Վենետիկի Մխիթարեաններուն «Ս. Ղազար կաճառը»։

Բայց այսօր, ըստ երեւոյթին, ոչ մէկը, ոչ ալ միւսը ի վիճակի են իրենց առաքելութիւնը կատարելու։ Այս տխուր կացութեան առջեւ, ամէն դիտակից Հայ պարտի, իր կարելիութեան սահմաններուն մէջ սատարել մեր լեզուի պաշտպանման եւ հարստացման սրբազան գործին։ Այս մտահոգումով է որ ես ալ, իմ կարգին, կը համարձակիմ առաջարկ բերել «Internet» բառին հայացման ի խնդիր։

«Յառաջ»ի Օգոստոս 4-ի թիւով, Վարդան Մատթէոսեանի մէկ յօդուածին առթիւ, այս հարցը արդէն արծարծուած էր։ առաջարկուած էին քանի մը տարբեր բառեր. «Հաղորդացանց» (Վ. Մատթէոսեան եւ Գ. Պըլտեան), «Հեռացանց» (Կիւլլճեան), «միջցանց» (Խ. Թէօլէօլեան)։ Ես իմ կարգին կ'առաջարկեմ ԳԵՐ(Ա)-ՑԱՆՑ եւ ալ աւելի իմաստալից՝ «ՀԱՄԱ-ՑԱՆՑ» բառը։

Չէ՞ որ Անգլիա, ամերիկեան «Internet»ին հոմանիշն է «World Wide Web» (Աշխարհատփիւռ ոստայն), իսկ Ֆրանսերէնի համմար՝ «le réseau des réseaux» (ցանցերուն ցանցը)։

Կը խորհիմ որ ՀԱՄԱՑԱՆՑ կարճ բառը լաւագոյն ձեւով կ'իմաստաւորէ այս նոր հաղորդամիջոցին միջազգային ըմբռնումը։

ՀՐԱՑՐ ՀՐԱՉԵԱՆ

(*) «ՅԱՌԱՋ»։ – Ի դէպ, առաջարկուած այս բառը – Համացանց – գործածուած է «Յառաջ»ի մէջ, 1997, Նոյեմբեր 20-ի Աւետիսի Բ.Ի «Գնչուներու գարթնումը» յօդուածին մէջ։

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԲԺԻՇԿԻՆ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԸ...

ՊԱՆԴՈԿԻՆ ՄԷՋ ՕՆԴ ՈՒՏԵԼԷՆ ԵՏՔ, ՉԻՆՈՒ ԶՕՐԱԿԹԵԱՄԲ ՖՐԱՆՍԱ ԿԸ ՂՐԿՈՒԻ

Բաւական տեղ յատկացուցած է «Ֆիկարօ» (Օգոստոս 27) ֆրանսացի մասնագէտ (չողանկարոմի) բժիշկին ոգիսականին ի Թուրքիա։

Ֆրանսուա Սեքրի ուրախ է որ հինգ աստղնոց պանդոկի մը մէջ, Պելէք (հարաւ – արեւելեան Թուրքիա) պիտի անցընէ իր արձակուրդը, կնոջը եւ 3 տարեկներուն հետ։ Ճամբորդական թռուցիկը զրաւիչ է – լողաւազան, թէնիս, պրնկալոները փարքի մը մէջ, ծովի ափին, 2 շաբթուան համար 35·000 ֆր.։

Օգոստոս 3-ին, բժիշկը կը հասնի, իրենց կը տրուի երկու սենեակ կից չէնքի մը մէջ։ Սեքրի կը զանէ որ շատ հեռու է ու հարց կուտայ թէ կարելի չէ՞ փոխել։ Ժօսք կը տրուի յաջորդ օրուան համար։ Բայց՝ ոչինչ։ Ֆրանսացին կ'ուզէ պանդոկապետը տեսնել, կ'ըսուի թէ ան չուզեր ղինքը տեսնել։ Բժիշկը կը պնդէ, մէկ պաշտօնեան կը փորձէ կարգադրութիւններ ընել ուրիշ յաճախորդներու հետ, ապարդիւն։ Սեքրի կը բարկանայ, լուծում կը պահանջէ։ Պանդոկապետը կը հրահանգէ ճամպրուկ փոխադրողներուն եւ ապահովութեան պաշտօնեային որ միջամտեն։ Ֆրանսացիին թեւէն կը բռնեն, կ'ոլորեն եւ դուրս կը քշեն, լէնճէ եղայ կ'ըսէ Սեքրի եւ Մաքսի – Թուրքի ներկայացուցիչն ալ կ'ըսէ՝ «պիտի տեսնես թէ ինչ է Թուրքիան»։ Միջադէպէն 20 վայրկեան յետոյ, ոստիկաններ կուգան եւ զինք կը տանին Պելէքի ոստիկանատունը։ Պանդոկապետը եւ անձնակազմը բողոք կը ներկայացնեն, Սեքրի կը մերժէ ստորագրել իր յայտարարութիւնը որ Թրքերէն գրուած է։ Հիւանդանոցէն անցնելէ ետք, կ'առաջնորդուի դատարան եւ կը խնդրէ որ Ֆրանսական դեսպանատան լուր տրուի, բայց անկարելի է։ Իրեն կ'առաջարկուի վաստակաւոր մը որ ոչ Ֆրանսերէն, ոչ ալ անգլերէն կը խօսի։ Մաքսի – Թուրք կը ջանայ կարգադրութիւն մը ընել եւ այլ հաստատութիւն մը կ'առաջարկէ 60 քիլոմեթր հեռու։ Սեքրի կը մերժէ։ Այն առեն իրեն տեղեկութիւն կը տրուի որ ընտանիքով պիտի արտաքսուի եւ որեւէ հատուցում պէտք չէ ակնկալէ։ Կրկին կ'ուզէ կապ հաստատել դեսպանատան հետ, անկարելի է։ Ի վերջոյ ընտանիքին հետ միասին կը զրկուի Ատանա, ուր կը մնայ 3 օր։ Ֆրանսական դեսպանատունը կը յայտնէ որ ինքնաթիռի տոմսերը վճարուած են։ Ֆրանսա կը վերադառնան։

Ֆրանսուա Սեքրի կը պնդէ որ ինքզինքը պաշտպանելու համար ստիպուած է ստորագրել։ Ան կը յայտնէ որ Թուրքիոյ մէջ ամէն ինչ կը կատարուի ոստիկանութեան կողմէ։ Ան կը պնդէ որ ինքզինքը պաշտպանելու համար ստիպուած է ստորագրել։ Ան կը յայտնէ որ Թուրքիոյ մէջ ամէն ինչ կը կատարուի ոստիկանութեան կողմէ։

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ

ԳԱՅԻԱՆԵԱՆ ՔՈՅՐԵՐՈՒ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԿՈՉ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Հովանաւորութեան տակ գտնուող «Գայիանեան Քոյրերու Միաբանութիւն»ը իր չարքերը խտացնելու համար ներկայիս կոչ կ'ուղղէ մեր ժողովուրդին։

Բոլոր այն երիտասարդուհիները, որոնք կը փափաքին Գայիանեան Միաբանութեան անդամ դառնալ, պէտք է անձամբ դիմեն Կաթողիկոսարան, Անթիլիաս, երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16-էն մինչեւ Ուրբաթ 19, առաւօտեան ժամը 9 – 12, ներկայացնելով Քրիստոնէական Դաստիարակութեան Գրասենեակը։

Թեկնածուները կրնան ըլլալ ութ տարիքի, պայմանաւ որ լրացնեն անհրաժեշտ պայմանները, եւ մանաւանդ պատրաստ ըլլան ուսումնական կանոնաւոր ընթացքի մը անցնելու, հոգեւոր եւ ծառայական կեանքի պատրաստուելու համար։

Ուսուի կոչ կ'ուղղենք այն երիտասարդուհիներուն, որոնք կրօնաւորական կեանքի սէրը եւ հակումը ունին, Աստուծոյ, Հայ ժողովուրդին եւ Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցիին ծառայելու սրբազան կոչումը կը զգան իրենց մէջ, եւ պատրաստ են Եկեղեցւոյ հովանիին տակ ամբողջական ծառայութեան կեանքի մը նուիրուելու, որ յիշեալ թուականներուն արձանագրուելու գան, իրենց հետ բերելով.–

1. – Երկու փոքրիկ լուսանկար։

2. – Ծննդեան վկայագիր։

3. – Շրջանի հոգեւոր հովիւին կողմէ վկայագիր։

4. – Ընդհանուր առողջութեան մասին վկայող բժշկական վկայագիր։

Կանխաւ ժամադրութիւն առնելու համար հեռաձայնել Անթիլիաս, 52 11 20 կամ 41 00 03 թիւերուն։

ԴԻՒԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ
ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՑ

ՖՈՒԹՊՈԼ

Հ.Մ.Ը.Մ. - ՖՐԱՆՍ ԿԸ ՎԵՐԱԿՍԻ ՆՈՐ ՄՐՑԱՇՐՋԱՆԸ

Հ· Մ· Ը· Մ· – Ֆրանսի Ֆութպոլի զոյգ խումբերը (Ներկայացուցչական եւ Պահեստի), այսօր երեքշաբթի, Սեպտեմբերին կը բանան 1998 – 1999 մրցաշրջանը սկսելով իրենց փորձերը, այլեւս սովորական դարձած փորձավայրը՝ Parc de Choisy-Plaine Sud, Carrefour Pompadour, Créteil.

Շաբաթը երկու անգամ, երեքշաբթի եւ հինգշաբթի իրիկունները ժամը 8·30-ին տեղի ունենալիք փորձերը, այս տարի պիտի ղեկավարուին, նոր մարզիչ՝ Պր· Սահակ Զավուշի կողմէ։

Հ· Մ· Ը· Մ· – Ֆրանսի Ֆութպոլի ներկայացուցչականը՝ որ 3 տարիէ ի վեր, հինգին տարբերութեամբ կը կորսնցնէ առիթը դասակարգ մը վեր բարձրանալու, այս տարի պիտի ջանայ վերջապէս այդ նպատակին հասնիլ։

Ախոյենական առաջին մրցումը տեղի կ'ունենայ Սեպտեմբեր 27-ին, Մոնրուժի դէմ, Գրէթէյ։ Բայց հաւանական է որ խումբը մինչ այդ բարեկամական մրցումներ կատարէ։

*
**

Հ· Մ· Ը· Մ· – ՖՐԱՆՍԻ
19998 1999 ՄՐՑԱՇՐՋԱՆԻ
ՖՈՒԹՊՈԼԻ ԽԱՄԱՆԱԿԱՑՈՑՑԸ

27–09–98 Հ·Մ·Ը·Մ· – Ֆրանս – Մոնրուժ
04–10–98 Օթէօյ – Հ·Մ·Ը·Մ· – Ֆրանս
18–10–98 Հ·Մ·Ը·Մ· – Ֆրանս – Գոլոմպ
15–11–98 Պէնֆիքա – Հ·Մ·Ը·Մ· Ֆրանս
22–11–98 Հ·Մ·Ը·Մ· Ֆրանս – Թիւնիզիէն
06–12–98 Էթիւտիան Մարթինիք – Հ·Մ·Ը·Մ· – Ֆրանս
13–12–98 Հ·Մ·Ը·Մ· – Ֆրանս Սուբ – Է – Միւէ
17–01–99 Նանթէր – Հ·Մ·Ը·Մ· Ֆրանս
24–01–99 Հ·Մ·Ը·Մ· Ֆրանս – Կրընէլ

1999 – ԴԱՐՁԻ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ

07–02 Մոնրուժ – Հ·Մ·Ը·Մ· Ֆրանս
14–02 Հ·Մ·Ը·Մ· Ֆրանս – Օթէօյ
21–03 Գոլոմպ – Հ·Մ·Ը·Մ· Ֆրանս
28–03 Հ·Մ·Ը·Մ· Ֆրանս – Պէնֆիքա
11–04 Թիւնիզիէն – Հ·Մ·Ը·Մ· Ֆրանս
09–05 Հ·Մ·Ը·Մ· Ֆրանս – Էթիւտիան Մարթինիք
16–05 Սուբ–Է–Միւէ – Հ·Մ·Ը·Մ· Ֆրանս
30–05 Հ·Մ·Ը·Մ· Ֆրանս – Նանթէր
06–06 Կրընէլ – Հ·Մ·Ը·Մ· Ֆրանս

ՇԱՆԹ ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ

ԿԵՑՑԵ'Ն ԱՂՏՈՏՆԵՐԸ

Լոնտոնեան դիտական հրատարակութիւն մը խնդրոյ առարկայ կ'ընէ մաքրասիրութեան բծախնդրութիւնը։ Ըստ ասոր այն է որ օրէ օր կ'աւելնայ դիտնականներու թիւը որոնք կը մտածեն թէ մաքրութեան մտասեւեռումը սկսած է վտանգաւոր ըլլալ։ Ատով կը բացատրուի օրինակ ԱՄՆ-ու, Եւրոպայի եւ Արեւելքի մէջ ապրիլ պարագաներու բազմացումը։ Այլ կարգ մը հիւանդութիւններու համար ալ պատասխանատու կը նկատուի մաքրասիրութիւնը։ Կը բացատրուի թէ աղտոտութեան եւ մանրէներու դէմ մղուած պայքարը արդելք կ'ըլլայ մարդկային մարմնին ինքնապաշտպանման համակարգին զարգացումին ու կը պակսի դիմադրութիւնը։ Այդ յատկանիշները մարդկային մարմինը կը զարգացնէ կանուխ տարիքին, առաւելաբար չփոխադ ունենալով աղտի, կեղտի ու մանրէներու հետ։ Արդիլել այդ չփոխադը, պատճառ կ'ըլլայ որ մարմինը առիթ չունենայ զարգացնելու ինքնապաշտպանութեան կառոյցները։ Վարկածը փաստուելու պարագային, դիտնականներու կարծիքով նոր պատասխաններ կարելի կ'ըլլայ մարդկային մարմնի ընդունակութիւնները աւելի լաւ հասկնալու համար։

ՉՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՉԵԽԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ԳԵՐԱԳՈՒՆ ՆԵՐՈՒԽՄԸ

ԵՐՈՒԽԱՆ

«Զո՛ւկ, ձուկ, Ռափիկին, ձուկ, կ'ըսէր ամէն մարդ, թարմ, համով, աժան»։

Եւ իրաւունք ունէին։ Իր ընտրած աստպարէզին պատիւ կը բերէր կոլոմպի, հաստատրաշուկ տղան։ ամէնէն ընտիր, պատուական ձուկերը կը բռնէր ու լեցնելով չավէլայի մը մէջ, փողոց փողոց կը պըտըտցնէր, ա՛լ հիմակ իր հատցած, մեծադոռ ձայնովը պոռալով։

– Թազէ պալըքլար...

Կը թուէր անոնց տեսակները, իր ամբողջութեամբը չորցուն ըէքլամ մը ընելով իր ճուկերուն, որոնց հետ յարպանքով ու փայփայանքով կը վարուէր մէշտ, դիպելով զանոնք իրարու քով, զուգաշափօրէն, եւ ճուկի այդ չարքերը արծաթի փողփողումներով կը շողային արեւին տակ։ Սմէնէն աւելի ինքզինքը սիրցուցած էր իր բարեսրտութեամբը, թաղին ամէնէն հարուստները անկից կը գնէին պէտք եղած ճուկը։

Շատ տարիներ անցեր էին այն առենէն ի վեր ուր Ռափիկ, հազիւ տասներկու տարու, փողոցներուն մէջ ծխավաճառութիւն կ'ընէր, ամէն գիշեր ծեծ ուտելով ատէէէն։

Իրիկուն մը տուն գացեր էր Ռափիկ ու ապշութեամբ տեսեր որ ատէէն անթացուպը չի վերցուներ իրեն պարնելու, եւ անկիւնը կքած կը հեւար։ Անմիջապէս ղրացիներն օգնութեան կանչեր էր, որոնք վազեր եկեր էին, բայց ծերունին վախճանն հասեր էր։ Հազիւ ժամանակ եղեր էր քահանայ մը բերելու ու հաղորդութիւն առնել տալու մահամերձին որ, իր հուսկ յետին հառաչը չարձակած, թոթովելով ըսեր էր չուրջը գտնուողներուն.

– Ռափիկին ըսէք ... թիւթիւն ... չը գողնայ...

Յաջորդ օրն իսկ Ռափիկ ալ զղուած, մէկ կողմ նետէր էր դժոխային տուփը, լայն ու հանգիստ շունչ մը առնելով։

Ու ձկնորսութեան սկսեր էր, անդիմադրելի կոչում մը զգալով այս արհեստին։

Հիմակ իսկ որ քսաներեք տարու էր, երբեմն առանձին գտնուած առենը, մանուկ դիչերները անկողնին մէջ սոսկումով կը յիշէր, իր մանկութեան զարհուրելի օրերը, աչքին առջեւ կուգար ատէէին դաժան, ահարկու դէմքը, անոր աչքերուն կատաղի պճլտուքը երբ գինքը տեսնէր, եւ մանաւանդ այն հրէշ անթացուպը, որ իր մարմինը կը կործաններ, կը խոշտանգէր. իր քաշած աննկարագրելի տառապանքնե՞րը, զրկանքնե՞րը. հա՞պա այն անլուծելի, անմոռանալի առեղծուածը. այն անծանօթ պատճառը որով ամէն օր իր տուփին մէջէն նիւթեր կ'անհետանային. ասիկա չէ՞ր գլխաւոր պատճառն իր թշուառութեան ու իր չարչարանքին։ Եւ իր կարչնեղ ձեռքերը դեռ մոլեգնօրէն կը գոցէր այս պարագան յիշելով, որ բռնաւ մխաքէն չէր ելլեր, ու կ'ուզէր իր գիմացը տեսնել վատ արարածը որ այդ անգթութիւնը կ'ընէր իրեն, ու ըզկտել զայն։

Բայց հիմակ գոհ էր իր վիճակէն, գրեթէ երջանիկ էր։ Գիչերները ծովուն վրայ կ'անցուներ չատ անգամ, ճուկ որսալու համար մեկ քանի ընկերներով, ու առտուները, չամչէան գլուխը զարկած, փողոցները կ'ելլէր՝ իր ուժեղ ձայնը տարածելով.

– Թազէ պալըքլար...

*
**

Ցորեկ մըն էր, աշնան սկիզբը։

Ռափիկ ետ կը դառնար ճուկերուն մեծ մասը ծախած, սիրտը գոհ եւ ուրախ։ Փողոցէ մը անցած պահուն, ուր չատ ծանօթ էր Ռափիկ, տունէ մը կանչեցին գինքը։ Կարծելով որ ճուկ պիտի գնեն, վար առաւ չամչէան դրանը առջեւ ու ճեռքերը մէջքին դրած, սպասեց. դուռը կամաց մը բացուեցաւ ու կնոջ վշտայեաց դիմեթ նոր արցունքոտած դէմք մը դուրս երկննալով՝ մեղմիւ ըսաւ.

– Ռափիկ, տղաս, քիչ մը վեր կուգա՞ս ... զաւակս կ'ուզէ կոր քեզի...

Ռափիկ ճուկերովը մէկտեղ ներս մտնելով. տղաղ ի՛նչ պիտի ըսէ քի ինծի...

Կինը հառաչ մը արձակեց։ Պատասխան չտուաւ։

(Շար. 5)

(Շար. Ա. էջէն)

բազային, խնդրոյ առարկայ կրնայ ըլլալ մինչեւ իսկ Եւրոպայի Խորհուրդէն վըտարումի հարցը: Երկրորդ մտահոգիչ կէտը այն է որ այս առաջին գատավարութիւնը նախընթաց պիտի ծառայէ նոյն դանդաղին տէր չուրջ 700 Ցոյներու ըրած պատրաստ են կրկնելու Լոնթխաուի օրինակը:

Մարգկային Իրաւանց Ատեանին առջեւ Թուրքիոյ պաշտպանութիւնը ընելէ միջոց մը եաք հրաժարած թուրք փաստաբան մը ըսած է թէ գատավարութիւնը եւ վճիռը նեղացուցիչ պարագաներ են Թուրքիոյ համար: Ան պէտք է մերժէը որպէս կողմ ներկայանալ այդ դատին, ըսելով որ ամբաստանութիւնը կը վերաբերի «Հիւսիսային կիպրոսի Թրքական հանրապետութեան»,

«Միլլիյէթ» (Օգոստոս 28) գրելով այս մասին, կ'աւելցնէ թէ հաւանական կը նկատուի որ հատուցումը չվճարելու պարագային Եւրոպայի Խորհուրդէն վտարուելէ զատ, Թուրքիա պարտադրուի դուրմարէն զատ 8% տոկոս վճարելու, նաեւ վտանգը կայ որ գրաւուին Թրքական ստացուածքները, ինչպէս օրինակ Թրքական օդանաւ մը, եւայլն:

Կրկին յունական ճակատէն Թուրքիոյ դէմ նոր պատճառով այլ խնդիր մըն է ռուսական հրթիռներու վերաբերողը: Ծանօթ է որ Կիպրոս անոնցմէ գնած էր, իսկ Անգարա խստիւ կը հակառակէը անոնց յանձնումին, սպառնալով դէմ քայլերու դիմել: Օգոստոս 27-ին Կիպրոսի նախագահ Գլերիաես եւ Ցունաստանի վարչապետը Սիմիթիս միասնական յայտարարութեամբ մը չեչտած են թէ հրթիռներուն փոխադրութեան իրենց որոշումին մէջ ոչ մէկ յետադիմում խնդրոյ առարկայ է, թէեւ կրնան այդ մասին Անգարայի հետ խանգիլ: Այս տրամադրութիւնը Թրքական կողմը կը նկատէ հրթիռներու խաղաթուղթով վիջում ապահովելու նպատակ մը:

Վերջապէս, քրտական հարցին զարգացումներն ալ նուազ տաղտուկ չեն Անգարայի համար: ՓՔԿ-ի ղեկավարը Ա. Էօճալան Օգոստոս 28, Ուրբաթ գիշեր եղելթ մը ունենալով քրտական հեռատեսիլէն Թուրքիոյ հանրապետութեան դէմ Սեպտեմբեր 1-էն սկսեալ միակողմանի Գ. հրադադար մը յայտարարած է որպէսզի կարելի ըլլայ բանակցութեան սկսիլ մնայուն խաղաղութեան մը համար: Ան ըսած է. «մեզի առիթ թող տրուի զրպէզի կաթեճիճ ցոյց տալ թէ որքան շինիչ ու կայուն կեցուածք ունինիճ»: Ըսելէ եաք թէ իրենք դէմ չեն Թուրքիոյ հանրապետութեան, քիւրտ ղեկավարը կարգացած է այդ հանրապետութեան հիմնումի օրերուն հրապարակուած Ամասիոյ շրջաբերականին այն յօդուածները ուր կ'ըսուի թէ օսմանեան ընդունելի տարածքը կը բաղկանայ Թուրքերու եւ Քիւրտերու բնակութեան վայրերէն, թէ Քիւրտերը օսմանեան հաւաքականութեան անբաժանելի մասն են: Կ'ըսուի նաեւ թէ Քիւրտերու ազատ զարգացման համար անոնց ցեղային եւ ընկերային բոլոր իրաւունքները ընդունուած են: Ա. Էօճալանի կողմէ յայտարարուած Գ. հրադադարն է ասիկա. նախապէս ալ, 1993-ին եւ 1995-ին, նման յայտարարութիւններ կատարուած էին, բայց անպատասխան մնացած: Քրտական շրջանակները եւ մամուլը կը շեշտեն որ հրադադարի առաջարկը քաղաքական լուծումի առիթ մըն է:

Շաբաթավերջին Թուրքիոյ վարչապետը Մ. Եըլմազ պատասխանած է իրենց հղած բանակցելու հրաւէրին, ըսելով. «ոչ մէկ բանակցութիւն կ'ընդունինիճ»: Թուրքիոյ իշխանութիւնները նոյն կեցուածքը ցուցաբերած էին նախորդ անգամներուն ալ, կրկնելով որ Ա. Էօճալան անձնատուր ըլլալէ այլ ելք չունի:

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐԸ ՄԻՇՏ ՅԱՂԹԱԿԱՆ

«Մարմարա» կը չարունակէ լաւ լուրեր հաղորդել Հայաստանցի պատանիներու ճատրակի ոլիմպիականներու մասին, որոնք կը չարունակուին Խաթանպուլի մէջ:

Հայաստանցի պատանիները, որոնք միշտ Ա. կարգի վրայ են, Օգս. 27-ին 2·5-1·5 արդիւնքով պարտութեան մատնեցին նաեւ վրացական խումբը: Այս տուեալներով ճատրակի հեղինակութիւնները ախոյեանութեան ամենամօտիկ խումբը նկատել սկսած են Հայաստանի խումբը: Բայց անշուշտ որ միշտ ալ անակնկալներ կրնան պատահիլ: Օգոստոս 27-ի մրցումները տուին հետեւեալ արդիւնքները. -

Լեւոն Ահարոնեան 0 - Վրաստան 1: Այս մէկը անհամ անակնկալն էր որովհետեւ Լեւոն Ահարոնեան ցարդ որեւէ պարտութիւն չէր կրած եւ աւելին՝ երկու կը խաղար տակաւ մրցորդի մը դիմաց: Հակառակ ատոր 3,5 վայրկեանի մէջ պարտուեցաւ, ինչ որ խանգրեց իր ընկերներուն բարոյական կորովը:

Գաբրիէլ Սարգսեան 0,5 - Վրաստան 0,5, Վարուժան Ցակորեան 1 - Վրաստան 0:

Վարուժան Ցակորեանի այս խաղը տեւեց 5,5 ժամ եւ խաղասրահէն վերջին բաժնուողը եղան այս երկու խաղացողները: Վարուժան իր այս յաղթանակով փըրկեց իր խումբին վիճակը եւ ամրապնդեց առաջին կարգի վրայ անոր տեղը:

Տիգրան Պետրոսեան 1 - Վրաստան 0: Տիգրան Պետրոսեան որ նախորդ օրուան մրցումը կորսնցուցած էր, կ'ուզէր ամէն գնով չհիլ այս մրցումը, ուստի չատ հանդարտ սկսաւ խաղալ, բնաւ սխալ չգործեց եւ մրցումը շահեցաւ:

Հայաստանի պատանի ճատրակիստները Օգոստոս 28-ին ալ Իսրայէլի դէմ յաղթանակեցին ու քայլ մը եւս մօտեցան ախոյենութեան:

Օգոստոս 28-ի հանդիպումներէն վերջ Հայաստանի խումբը ունի 23 նիշ: Երկրորդ՝ Ուկրանիա 21 նիշ, երրորդ՝ Ռումանիա՝ 19,5 նիշ:

ՓՈՒԹՊՈԼ

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Զորրորդ օրուան մրցումներուն, Վանանի Հայ Մարզականը 0-ի դէմ 3 կէտով յաղթեց կէնկանի, այս վերջնոյն դաշտին վրայ եւ զգալի կերպով բարելաւեց իր տեղը ընդհանուր դասաւորման մէջ: Այժմ, 11-րդ դիրքի վրայ է 5 կէտով: Գլուխն է Թռուա 10 կէտով, 20-րդ եւ վերջինն է Նիս 1 կէտով:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Ն�էՕՃԻ. - Տիկին Սիլվա Գուլումճեան 250 Ֆր.:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Արքօ Ոսկեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Սարգիս Հովհաննէսեան իրենց ցաւակցութիւնները կը ներկայացնեն ողբացեալին ընտանիքին եւ փոխան ծաղիկի հազար Ֆրանք կը նուիրեն «Ցառաջ»ին:

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ
ԱՐՇԱԼՈՑՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՁԱՓԱՀԱՍՆԵՐՈՒ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Շաբաթ, ժամը 16-էն 17·30 կամ՝
Հինգշաբթի ժամը 19-էն 20·30
Հայ Մշակոյթի Տուն
17, rue Bleue — 75009 PARIS

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար դիմել՝ Արաքսի Գաբրանֆիլեանին, երեկոյեան
01 - 39 - 83 - 71 - 19
կամ՝
Նազելի Ֆուրթիւնի
01 - 45 - 84 - 57 - 18

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ ՄԷԿԷՆ

Մահազդ	800	(964,80)
Հոգեհանգիստ	700	(844,20)
Շնորհակալիք	700	(844,20)
Հարսնիք-Նշանուխ	700	(844,20)
Ծնունդ	700	(844,20)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս. փակագիծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին վար չուրեան:

ԿՈՉ

ՖՈՒԹՊՈԼԱՍԷՐ ՀԱՅ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԾՆՈՂՆԵՐՈՒՆ

Հ. Մ. Ը. Մ. - Ֆրանս որոշած է 1998 - 1999 մարզաշրջանին կազմել Հայերէն բաղկացած փոքրերու Ֆութպոլի խումբեր, 11-էն 17 տարեկանի միջեւ: (Ծնեալ՝ 1-1-1981 -- 31-12-1987-ի միջեւ),

Այն ծնողները որոնք կը փափաքին որ իրենց զաւակները կատարեն իրենց սիրած մարզանքը հայկական մթնոլորտի մէջ, եւ յանձն կ'առնեն իրենց զաւակներու տեղափոխութեամբ ըրաղիլ փորձերու եւ մրցումներու ժամանակ, արձանագրութեան համար անյապաղ պէտք է դիմեն եղբ. Շանթ Ոսկերիչեանի:

Հեռաձայնելով. -
01 - 45 - 08 - 43 - 10
եւ կամ՝
06 - 60 - 68 - 43 - 10
Թիւերուն:

Արձանագրութիւնները կը փակուին Սեպտեմբեր 20-ին:

ԾՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Անէէռ Պուա - Գոլմար եւ Արժանթէօյի Ակնումի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 7, ժամը 20·30-ին
Centre Administratif d'Asnières:

⁂

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Արշալոյս Թատրոնական մասնաճիւղի վերամուտի առաջին անդամական ժողովը տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 5-ին: Բացառաբար առաւօտեան ժամը 10·30-ին:

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը կարեւոր է:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

VISITE
AUX CHATEAUX DE LA LOIRE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. Prix du voyage comprenant les visites, les repas et l'hébergement : 2400 F.

Le nombre de places étant limité, prière de réserver avant fin septembre, en téléphonant au 04 78 93 57 43.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La section «Agnouni» d'Asnières - Bois Colombes - Argenteuil sera présente au Forum des Associations le Samedi 12 Septembre à l'Espace Concorde à Asnières.

SEJOUR LINGUISTIQUE organisé par la C.B.A.F.

Vous avez entre 14 et 18 ans.

Vous voulez apprendre à **parler** l'arménien dans une ambiance sympathique. alors ce séjour vous concerne.

Vous préparez le Baccalauréat en LV I, LV II, LV III ou option.

Pour assurer un meilleur résultat des examens et surtout pour pratiquer la langue de Machtotz, pendant 7 jours sans interruption du 24 octobre au 1er novembre 1998, rejoignez-nous à Bellefontaine (Jura) au Centre de Vacances de la Croix Bleue des Arméniens de France.

Renseignement et inscription: CBAF: 01. 45. 84. 57. 18
01. 34. 19. 44. 63
01. 39. 83. 71. 19, de 19h à 21h.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2
MERCREDI
2 SEPTEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԶ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19·454 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.454

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄՕՍԿՈՒԱ

ԴՈՒՄԱՆ «ՆԻԷԹ» Կ'ԸՍԷ ՁԵՐՆՈՄԻՐԴԻՆԻ

ՀԱՄԱՁՆԱՎԱՐՆԵՐԸ ՎՐԷԺ ԿԸ ԼՈՒԾԵՆ

Օգոստոս 31–ին, հակառակ թափած ջանքերուն, Դուման (Երեսփոխանական ժողով) մերժեց Ձերնոմիրդինի նշանակումին վաւերացումը, յայն մեծամասնութեամբ: Արդարեւ, 94–ի դէմ 251 ձայնով է որ Դուման ուր համայնավարները մեծամասնութիւն կը կազմեն ո՛չ ըսին Ձերնոմիրդինի, ասպա– րէզ կարդալով Ելցինի: Ցիշենք որ Ռուսաստանի Դուման 442 երեսփոխան ունի որոնց 134–ը համայնավար են, իրենց զօրավիգ ունենալով հողագործական կու– սակցութեան 35 եւ «Իշխանութիւնը ժո– ղովուրդին» Շարժումին 44 երեսփոխան– ները: Ձերնոմիրդինի կողմնակիցը՝ «Մեր տունը Ռուսաստան» կուսակցութիւնը 67 աթոռ կը գրաւէ, անկախները 26, Ժի– րինովսկիի ազգայնապաշտ ազատական դեմոկրատ կուսակցութիւնը՝ 50, ընդդի– մադիր Իաբլոկ 44 ներկայացուցիչ ունի, Ռուսաստանի ձախերն ալ՝ 42:

Տնտեսական ցնցումին կողքին, Ռու– սաստան ունի նաեւ քաղաքական սուր տագնապ մը, մինչ Սեպտեմբեր 1–ին Մոսկուա կը ժամանէր նախագահ Գլին– թըն:

Ելցին կրկին անգամ Դումային առա– ջարկեց նոյն Ձերնոմիրդինը, կրնայ նա– եւ երրորդ անգամ մըն ալ ներկայացնել, ըստ Սահմանադրութեան: Եթէ, երրորդ անգամ ալ Դուման մերժէ, նախագահը կրնայ լուծել Ժողովը եւ կանխահաս ընտրութիւն որոշել:

Ձերնոմիրդին բանակցութիւն վար– ած էր համայնավարներուն հետ, քա– ղաքական համաձայնութիւն մը առա– ջարկած, իրաւունք տալով Դումային որ աչք ունենայ կառավարութեան կազմին վրայ եւ յետագային ալ նուազին նա– խագահին իրաւասութիւնները: Ի դէպ, Ելցին բոլորովին դէմ արտայայտուեցաւ նման կարգադրութեան մը, մինչ կը կարծուէր թէ համաձայնած էր: Բայց եւ այնպէս ոչ մէկ բան օգուտ ունեցաւ, ար– դէն բարենորոգիչ պարագլուխը՝ Իավ– լինսկի (Իաբլոկոյէն) ըսած էր «ինչպէ՞ս Ձերնոմիրդին մաքէն կրնար անցընել որ իրեն ի նպաստ քուէ տրուի»: Ձիշդ է որ իր անցեալը չօգներ իրեն: Համայնավար– ներու պարագլուխն ալ՝ Զիւգանով չեշ– տած էր որ Ձերնոմիրդին անհրաժեշտ յատկութիւններէն ոչ մէկը ունի:

Իրաց այս պայմաններուն մէջ է որ Գլինթըն Մոսկուա հասաւ, Սեպտեմբեր 1–ին, մինչ նախորդ օրը Նիւ–Եորքի սա– կարանը՝ Ուոլ–Սթրիթ պատմական ան– կում մը արձանագրած էր 6,36% կոր– սընդնելով. Փարիզ աւելի լաւ էր միայն 1,54% կորուստով.

Ի՞նչ կրնայ ընել Գլինթըն երկրի մը

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 31/Սեպտեմբեր 1)

ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ՀՐԱՄԱՆԱԴՐՈՎ

Հիմնուելով Արդարադատութեան Խոր– հուրդին եզրակացութեան վրայ, նա– խագահ Ռ. Քոչարեան Օգոստոս 31–ին հրամանագրով մը Վահրամ Շահինեա– նը նշանակած է Երեւանի Միասնիկեանի շրջանի դատախազ: Ուրիշ հրամանագը– րով մըն ալ ան զաղրեցուցած է Իջեւանի շրջանի Ժողովրդական դատարանի դա– տաւոր Դմիտրի Ցովակիմեանի լիազօրու– թիւնները:

*
**

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԱՍ ԿԱԶՄԵԼՈՒ ՎՃՌԱԿԱՄՈՒԹԻՒՆ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Օգոստոս 31–ին ընդունած է Ցունաստանի Արտա– քին գործերու փոխ–նախարարին դէկա– տրած Եւրոպայի Խորհուրդին պատուի– րակութիւնը: Անոնց յայտնած է թէ Հա– յաստան վճռակամ է Եւրոպական կա– ռոյցներուն համարկուելու եւ հետեւո– ղականօրէն պիտի իրականացնէ այդ քաղաքականութիւնը: Զրոյցին ընթաց– քին յոյն փոխ–նախարարը ըսած է թէ Հայաստանի մէջ ակնյայտ են դրական փոփոխութիւններ որոնք կարեւոր են Եւրոպայի Խորհուրդին անդամակցու– թեան հեռանկարին համար: Նիւթ եղած է նաեւ Ղարաբաղի հարցը որուն մասին Ռ. Քոչարեան կարծիք յայտնած է թէ Եւրոպայի Խորհուրդին Հայաստանի ու Ադրբեջանի անդամակցութիւնը կը դիւ– րացնէ կարգաւորումը:

*
**

ՀԱԶՈՒԱԴԷՊ ՏԱՔ

Երեւան ու Հայաստանի միւս շրջան– ները կը կրեն հազուագէպ տաքին ծանր ազդեցութիւնը: Օգոստոս 30–ին, ջեր– մաստիճանը Երեւանի մէջ հասած է 41–ի: Անբնական այս երեւոյթը կը բացատրուի Արաբական անապատէն եւ Միջերկրակա– նէն հասնող օդային զանգուածներով: Այս եղանակին նման սաստիկ տաք չէ պատահած 100–120 տարուան ընթացքին: Կը սպասուի որ յառաջիկայ օրերուն 2–3 աստիճանի անկում մը արձանագրուի ջերմութեան մէջ:

*
**

ԱՐՏԱՇԱՏԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Օգոստոս 30–ին տեղի ունեցած է Ար– տաշատի քաղաքապետութեան ընտրու– թիւնը, քանի որ պաշտօնը թափուր մը– նացած էր նախկին քաղաքապետին՝ Հո– վիկ Աբրահամեանի մարզպետ նշանա– կումով: Սակայն ընտրութիւնը հարթ ընթացք չէ ունեցած եւ մարզային ընտ– րական յանձնաժողովի նախագահին հա– մաձայն, խնդրոյ առարկայ է անվաւեր նշանակելու կամ երկրորդ փուլ մը որո– շելու պարագան: Պատճառն այն է որ ղե– կեմբեր ամէն տեղամասի մէջ չուրջ ժամ– ուան մը յապաղումով սկսած է քուէար– կութիւնը, որովհետեւ վեց թեկնածուներ ու վստահուած անձերը կասկած ունե– ցած են կնիքներուն մասին. յայտնի ե– ղած է որ անոնց մէկ մասը նախապէս գործածուած է, այսինքն՝ ընտրութեան արդիւնքը ձեւով մը նախապէս որոշ– ուած է:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՑ ԸՆԹԵՐՑՈՂԻ ՄԸ ՆԱՄԱԿԸ ԹՈՒՐՔ ԼՐԱԳՐՈՂԻՆ

«Հիւրրիյէթ»ի քրոնիկագիրներէն Է. Իօզքէօք Օգոստոս 26–ին դրութեամբ մը թելադրած էր որ Պետութիւնը միջա– մուխ շրջայց հայ համայնքին պատրա– րաք ընտրելու գործին ու ատոր վոխա– րէն համայնքն ալ Պետութեան հետ իր յարաբերութիւններուն մէջ ձգտուած կա– յունութիւն չստեղծէ: Հայ ընթերցող մը բաւական երկար նամակով մը արձա– գանգած է այդ դրութեան որուն հեղի– նակը Օգոստոս 31–ի իր սիւնակին մէջ հրատարակած է Հայուն դրածը: Այս վերջինը որ ինքզինք կ'որակէ «հայ մտա– ւորական մը» նախ կը ծանրանայ այն երեւոյթին վրայ որ պատրիարքական ընտրութիւնը քաղաքական արարքի մը վերածուելու միտումը ունի: Կը չեշտէ թէ այդպէս չէ եւ պատրիարքը միայն կրօ– նապետ մըն է, ան ալ ոչ ամբողջ Թուր– քիոյ Հայութեան, քանի որ կան կաթո– ղիկէ, աւետարանական Հայեր ալ: Պատ– մական սխալ նկատելով կրօնապետի մը ընտրութեան աշխարհականներու եւս մասնակցութիւնը, նամակագիրը կ'ըսէ թէ ստեղծուած հարցը համայնք – Պե– տութիւն հակադրութիւն մը չէ, այլ հր– ահրուած է համայնքին այն հատուածին կողմէ որ թագաւորական կեանք կ'ապ– րի ընդհուպ համայնքին պատկանող կալ– ուածներու եւ եկեղեցիներու եկամու– տին: Այս շրջանակն է որ դէմ է Մեսրոպ Արք. Մուրատեանի թեկնածութեան, քա– նի որ ան հաշիւ պահանջող հոգեւորա– կան է, ինչ որ պատճառ է վերոյիշեալ շրջանակներու խուճապին:

Նամակին վերջաւորութեան խնդրանք կը ներկայացուի որ հարցին Պետու– թեան առընչուածի տարողութիւն չտրը– ուի, քանի որ եղելութիւնը գործն է ան– բարոյ մարդոց որոնք կրօնական մէկ–եր– կու հաստատութիւն կը չարաշահեն եւ որոնց նմանները կարելի է գտնել ամէն կրօնքի մէջ:

*
**

«ԵՆԻ ԵԻԶԵԼ» ՊԱՏՐԻԱՐՔԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Թուրք մամուլը կը շարունակէ զբա– ղիլ պատրիարքական ընտրութեան հար– ցով: «Մարմարա» Օգոստոս 31–ին հե– տեւեալ արձագանգը կու տար «Ենի Եիւզեըլ»ի գրութեան.–

*
**

Ինչպէս յայտնի է, Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքութեան ընտրութեան կընդ– առած հարցը նոր փուլի մը մէջ մտաւ երբ «Հիւրրիյէթ»ի ուշագ խմբագիր էր– թուղթուլ Իօզքէօք առաջին անգամ ըլ– լալով հրապարակաւ դիտել տուաւ որ Մութաֆեան Արք.ի նկատմամբ վերա– պահութիւն մը առկայ է Պետութեան բարձրագոյն մակարդակներուն վրայ: Մինչեւ այդ թուականը, չատեր կը կար– ծէին որ կուսակալութենէն եկած միջա– մտութիւնները աւելի ցած մակարդա– կի վրայ գտնուող վարչականներու գործն էին: Այս շատ կարեւոր նիւթին մասին հետաքրքրական վերլուծում մը կ'ը– նէր Օգոստոս 30–ին «Ենի Եիւզեըլ» թերթի քրոնիկագիր Մէնսուր Ապկին: Յօդուածագիրը գործած էր հե–

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԹԱԼ ԹԷ ՉԵՐԹԱԼ ԱՀԱ՛ ԽՆԴԻՐԸ

Նոյնիսկ եթէ բոլորովին ուրիշ էին Հայաստանի նախագահը միջազգային ժողովի մը պատրուակով Բաքու հրաւիրելու նախապահ Ալիեւի հաշիւները, ան այդ հրաւէրով յաջողեցաւ որոշակի ալեկոծում մը յառաջ բերել Հայաստանի քաղաքական ներքին ճակատին վրայ: Թեր ու դէմ կարծիքներ յայտնուեցան Ռ. Քոչարեանի երթալ կամ չերթալուն առընչութեամբ, մինչեւ որ պաշտօնական պատասխանատուութեան մասին հրապարակաւ տեղեկութիւն տրուեցաւ: Որոշուած է որ երեւան հրաւէրին պատասխանէ վարչապետի մակարդակով. այսինքն՝ հայկական պատասխանատուութիւնը պիտի վարչապետ Արմէն Դարբինեան:

Այս որոշումը սակայն վերջ չդրաւ ալեկոծումին: Այս անգամ մամուլի էջերուն մէջ ներկայութիւն բերին տրուած որոշումին արժեւորումները. նոյնպէս թեր ու դէմ: Ճի՞շդ էր վարչապետով լուծումը, ճի՞շդ էր Ռ. Քոչարեանի չմեկնիլը: Մէկը ի՛նչով կրնայ վնասել Հայաստանի շահուն, վարկին, միւսը ի՛նչով կրնար առաւելութիւն նկատուիլ:

Հարցը այս տարողութիւնը պիտի չառնէր հաւանօրէն եթէ մասնակցութեան ստեղծանին մասին պաշտօնական որոշում մը չկանխուէր նախագահի խորհրդական Վ. Յովհաննիսեանի փութկոտ ու մակերեսային կարծիքով թէ Ռ. Քոչարեան պէտք չէ Բաքու երթայ. այս մօտեցումին տրուեցաւ պատճառաբանութիւնն ալ որ խնդրոյ առարկայ կ'ընէր նախագահին ապահովութիւնը...: Ճիշդ է որ ըսուեցաւ, դրուեցաւ յետոյ թէ հրաւէրին վարչապետին անձով պատասխանելու Ռ. Քոչարեանի որոշումին մէջ ապահովութեան աղդակը դեր կատարած չէր. այսուհանդերձ, դժուար չէ դուշակել Հ. Ալիեւի իմաստալից ժպիտը, ի լուր խորհրդակատնին այդ խորհրդատուութեան: Մանաւանդ երբ անոր հրապարակումը առաջին աղդակը եղաւ յարուցուած վէճին, դատարկապէս յոգնած ակնկալութիւններու խճողած հայաստանեան առօրեային մէջ:

Եւ ըսել որ երթալ – չերթալու նիւթով անդրադարձներու որոնց թիրախ եղաւ Ռ. Քոչարեան վերջին օրերուն, միակ պատճառն չէ Բաքուի հրաւէրը: Թեր ու դէմ կարծիքներու տեղի տուած է մեծահռչակ դործի մարդ Վ. Մանուկեանի հրաւէրով Ֆրանսայի հարաւային ափի նախագահական արձակուրդն ալ, հակառակ՝ պայն դործի չրջանին առընչուած տեսակցութիւններով քօղարկելու ջանքին: Այս երկրորդի մասին լրատուութիւնները չարձագանգեցին խորհրդականի մը կարծիքին, բայց քնաւ անտեղի պիտի չըլլար յիշեցնել թէ արձակուրդի, ըստ ոսանքի ամէնէն բնական իրաւունքը, Նիս կամ որեւէ այլ վայրի մէջ, դժուար չէր հրաւէրի մը ստուերէն զերծ պահել:

Եւ ըսել որ կայ արժանօրէն վիճայարոյց հրաւէրը որ եկած է Թուրքիոյ նախագահէն, կարծես երթալ – չերթալու ալեկոծումը հայաստանեան արդէն դժուար առօրեային մէջ տագնապի մը վերածելու նպատակով: Մանաւանդ առաջին, «սկզբունքով» տրուած որոշումի մը լուրն ալ հաղորդեցին արդէն հայաստանեան լրատուները:

Ինչ կը վերաբերի առ այժմ Բաքուի առընչուածին, քաղաքական բեմի գլխաւոր դերքերէն հակազդեցութիւններու ուշադրաւ քաղուածք մը կարելի է գտնել «Առաւօտ»ի երկու թիւերուն – Օգոստոս 14 եւ 18 – մէջ: Առաջինով չուրջ տասնեակ մը անձնաւորութիւններու կարծիքները տրուած է, երկրորդով՝ Դ. Շահնազարեանի: Առաջին նկատուածը այն է որ ընդհանուր է Հ. Ալիեւի հրաւէրին դրական պատասխանելու որոշադրութիւնը: Այդ տեսակէտը կը բաժնեն Հանրապետական կուսակցութենէն Ա. Մարգարեան, «Ժողովրդական Հայրենիք»էն Ե. Եդոյեան, ԻՄ–էն Ռ. Վարդանեան, ԳԻԱԲԴՄ–էն Ա. Աղամալեան, Նոր Ուղիէն Ա. Բլէեան, ՀՌԱԿ–էն Յ. Առաքելեան, ԱԺՄ–էն Շ. Քոչարեան, Շամիրամէն Շ. Մաթեւոսեան, Համայնավար կուսակցութենէն Ս. Բաղալեան: Տարակարծութիւնները մասնակցութեան մակարդակին մասին են: Կան վարչապետին անձով ներկայացումը յարմար դատողներ, ինչպէս՝ Ա. Մարգարեան, Ե. Եդոյեան, Ռ. Վարդանեան, Յ. Առաքելեան: Կան այդ մակարդակը արդէն անհարկի կերպով բարձր նկատողներ. Ա. Աղամալեան, Շ. Քոչարեան, Ս. Բաղալեան: Այնքան ալ անտեղի չեն այս խումբին մասնանշումները թէ Տրասեկայի ժողովին նիւթը կը վերաբերի հաղորդակցութեան, համբաներու, միջազգային փոխադրութեան խնդիրներու, ուստի առաւելապէս մարզը կը կազմէ Արտաքին ու Փոխադրութեան նախարարութիւններուն. այլ խօսքով՝ այդ երկու նախարարներէն մէկուն զլխաւորութեամբ պատուիրակութիւն մը յարմարագոյնը կ'ըլլար:

Ինք անուններու այս ցանկին մէջ առանձին պարագաներ են Շամիրամի նախագահ Շ. Մաթեւոսեան եւ Նոր Ուղիի նախագահ Ա. Բլէեան: Առաջինը հարցը կը չափէ Լ. Տէր – Պետրոսեանի կանդուռով, ըսելու համար որ ինք լաւ խորհրդատու չէ, ուրեմն կը մէջբերէ նախկին նախագահին խօսքերը թէ «կան պահեր երբ միայն ճախագահը է պարտաւոր վճիռ կայացնել»: Իսկ Ա. Բլէեան «շատ վատ» կ'արժեւորէ Ռ. Քոչարեանի չմեկնիլը, ըսելով որ միջազգային ծրագիրներու Հայաստանի ներգրաւումը կը տուժէ ատկէ:

Այս կեցուածքին զուգահեռ է (Օգոստոս 18) Դ. Շահնազարեանի արժեւորումը: Բաքուի հրաւէրին մէջ նշմարելով Հ. Ալիեւի «բարձր մակարդակի գործիչ»ի վարպետութիւնը, ան կուտայ հետեւեալ մեկնաբանութիւնը. «Ալիեւը հաստատեց որ ինքը պատրաստ է խօսել Հայաստանի հետ, ընդ որում՝ ոչ միայն Լեռնայինի – Ղարաբաղի հիմնահարցի շուրջ: Միջազգային ասպարէզում Ալիեւի այս քայլն ակնյայտ է որ միարժէքօրէն բարձր կը գնահատուի, իբրեւ խաղաղասէր քայլ»: Այս մօտեցումը պիտի կ'առաջնորդէ վրձռելու թէ «Ներկայ իշխանաւորութիւնների հերթական, բայց շատ մեծ սխալն էր սա»:

Աւելի տրամաբանական է իր տեսակէտը թէ պէտք է քննարկումի նիւթ ընել ոչ թէ երթալ չերթալը, «այլ՝ ինչ ծրագրով ու առաջարկներով գնալու վերաբերեալ». թէեւ պաշտօնական լրատուութեան այդ մասին լռութիւնը կարելի չէ ապացոյց նկատել ծրագրի, առաջարկներու չգոյութեան: Պաշտօնական ո՞ր պատուիրակութեան, ո՛ր մէկ այլին մասին կանխաւ այդ տեսակի հրապարակում կատարուած է, եթէ նկատի չառնուին ամէն առիթով դրծածուած պարապայակաղ տարաղները:

Այս վէճին մասին ուշադրաւ էր մրն է «Ազգ»ի (Օգոստոս 20) "Տեսակէտ" սիւնակին մէջ Ռաֆիկ Յովհաննիսեանի գրութիւնը որ խորագրուած է «Իսկ եթէ մեր նախագահը Բաքու գնա՞ր»: Շատ ի-րաւացիօրէն ըսելէ ետք թէ «նոյն աղմուկը անվերապահօրէն քարձրացուելու էր նաեւ այն դէպքում եթէ նախագահ Քոչարեանը որոշած լիներ Բաքու գնալ», նախ կը ճշդէ կարգ մը տուեալներ որոնք կամ տարբեր միջուկով, կամ տարբեր պրունակով կը ներկայացուին առհասարակ: Միջազգային այդ հանդիպումը, սխալ է ըսել որ Հ. Ալիեւի նախաձեռնութիւնն է. ան միայն համոզած է կազմակերպիչները որ Թիֆլիսի փոխարէն Ժողովը տեղի ունենայ Բաքու: Եւ արդէն պարտաւոր էր չհապշտիւ երկիրներու բոլորին նախադահներուն ալ հրաւէր ղրկելու. այսինքն, ըրածին մէջ ոչ հերոսութիւն, ոչ ալ քաղաքական վարպետութիւն կարելի է տեսնել: Երկրորդ՝ ըլլալիքը հանդիպում մըն է եւ ոչ՝ վճռական փուլ մը որուն վարչապետին ներկայութիւնը անբաւարար ըլլար: Կայ տակաւին այլ երկիրներու եւս մեծ մասով վարչապետի մակարդակով մասնակցութեան պարագան, ինչ որ ինքնին նոյնիսկ անտեղի կ'ընէ մտածել Ռ. Քոչարեանի երթալուն մասին: Եւ վերջապէս «լուրջ չեն» Ռ. Քոչարեանի անձին մէջ Հայաստանի նախագահէն առաջ «Ադրբեջանի բաղաթացի»ն նշմարելու փորձերը որոնք ապահովութեան հարց մը մէջտեղ դրին, մինչ ան նոյն հանդիպումներուն կազմակերպիչներէն անվերապահօրէն ընդունուած է որպէս գերիչխան

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՎԱՀՐԱՄ ՄԱՎԵԱՆ, ԵՐՈՒՍԱՂԷՄՑԻ ՏՂԱՆ

Կեանքիս մէջ ո՛չ մէկուն մահուան լուրին այնքան դժուարացայ հաւատալ, որքան դժուարացայ հաւատալ Վահրամ Մավեանի մահուան բօթին: 1983, Յունուար ամսուան ցուրտ օր մը հեռաձիր մըն էր որ կը դոչէր այդ անհաւատալի լուրը: Չկրցայ հաւատալ, եւ անկեղծ խօսք, մինչեւ այսօր ալ չեմ կրնար հաւատալ: Ի՞նչպէս կրնար այնքան անակնկալ, այնքան յանկարծակի կերպով աչխարհէն ու գինքը սիրող հազարաւոր մարդոցմէ հրաժեչտ առնել Վահրամ Մավեանի նման հսկայ, տղամարդ, կայտառ, հատարակչական, առողջութեամբ ճառագող մարդ մը, որ այնքան երիտասարդ կ'երեւէր, այնքան գեղադէմ, այնքան վայելուչ, այնքան ճաչակաւոր, այնքան զուարթ ու լաւատես: Անհատապէս էր: Բայց հեռաձիրները չեն ստեր: Եւ հեռաձիրներուն կը յայտորէ մարդուն ահաւոր ու վերջնական բացակայութիւնը: Անխորտակելի բացակայութիւնը: Աղդարև այդ անիծեալ Յունուարէն ի վեր ես ի զուր կը ապասեմ որ Վահրամ Մավեանէն նամակ մը եւս այն երկտողերէն, որոնցմով ան օրեր առաջուց ինծի մասնաւոր կերպով իմաց կուտար որ մեր քաղաքը պիտի գար այսինչ թուականին: Եւ Մավեանի յանկարծական բացակայութեամբ, բան մը փլած մեր քաղաքի անմիջական գրական շրջանակին, ինչպէս նաեւ Փարիզի, Երեւանի, Հալէպի, Երուսաղէմի, Պէյրութի, Նիկոսիոյ գրական շրջանակներուն մէջ:

Վահրամ Մավեանն ալ մէկն էր այն սակաւաթիւ գրողներէն, որոնք այնքան հոգով կը խօսին որքան համով կը գրեն, կամ այնքան համով կը գրեն որքան հոգով կը խօսին: Խօսքի ու գիրի նոյնութիւն կար Մավեանի ճառագայթող դիմագծութեան մէջ: Երբ կը կարդայինք իրմէ պատմուածք մը, մեղի այնպէս կը թուէր որ ան մեր քովը կանդնած մեղի հետ կը խօսի: Կամ երբ ականջ կուտայինք իր խօսքերուն, կրնայինք կարծել որ իրմէ պատմուածք մը կը կարդանք: Ան իր դերը շատ լաւ սորված դերասատար մըն էր՝ դերասատար բառին ամենալաւ իմաստով: Եւ իր դերն էր կամուրջ դառնալ գիրուցանց հայ գրողներու միջեւ, իր անձին մէջէն իրարու հետ խօսեցնել իրարմէ հեռու ապրող այնպիսի գրչի մարդիկ որոնք երբեք քով քովի պիտի չկարենային գալ: Ողջոյններ տանիլ բերել անոնցմէ, հեռաւոր անուններէն մօտիկ ներկայութիւններ դարձնել, մէկը միւսին սիրցնել, մէկը միւսին ծանօթացնել: Այս դիշեր մեղի հետ նստած, կը պատմէր ինչ որ երէկ խօսած էր Պէյրութի մեր գրչեղբայրներուն հետ: Վաղը դիշեր Փարիզի մեր գրչեղբայրներուն պիտի պատմէր այն ինչ որ ապրած էր այս դիշեր մեր մօտ:

Ան այն ապաւորութիւնը կը թողուր որ բոլոր հայաբնակ քաղաքներուն մարդն էր, Փարիզցի, Պէյրութցի, Պոլսեցի, Դամասկոսցի, Հալէպցի: Ամէն քաղաքի ներս այնքան չատ մարդ կը ճանչնար եւ ամէն քաղաքի մէջ տեղացի իր «հին բարեկամներուն ու նոր ծանօթներուն» հետ այնքան համով յարաբերութիւններ կը հաստատէր, անոնց հետ այնքան հաղորդական լեզու կը գտնէր, որ կրնայիր կարծել թէ ան մասնաւորաբար ա՛յդ քաղաքին մարդն էր, բայց ան, իր այս բազմաքաղաքացիի դիմագծութեան տակէն ամէն առթիւ կ'աղաղակէր թէ երուսաղէմցի էր: Երուսաղէմի տղայ էր: Երբեք չկորնցուց իր այդ յատկանիչը, եւ Լիբանի ամէնէն արդիական ու բազմազգի հաստատութեան չարքերէն ներս, Փարիզի ամէնէն արդիական ու չողչողուն չէնքերէն ներս, ամէնուրեք ան իրեն հետ պատգուց Երուսաղէմի ու Մէջին – Արեւելքի հայ մարդու այն յատկանիչները, որոնք այսօր ուրիշներու մօտ այլեւս տեղի տալ սկսած են Արեւմտեան բարքերու տիրապետութեան պատճառաւ:

Մավեան Երուսաղէմի տղայ էր, բայց ան չատ բան վերցուց բոլոր այն «հայկական» քաղաքներէն, զորս 1963–էն վերջ չամախակի կերպով այցելեց որպէս Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկի վարիչ: Այս կերպով ան չատ լաւ ճանչցաւ հայկական Սփիւռքը, մանաւանդ որ տեսնելու ու արձանագրելու բացառիկ կարողութիւն ունէր: Մօտէն տեսաւ Սփիւռքահայ մարդուն խռովքները, մտահոգութիւնները, ուրախութիւնները, միամտութիւններն ու տկարութիւնները, մեծութիւններն ու խեղճութիւնները, բարգաւճումն ու հպարտութիւնները, Սփիւռքահայ մարդուն յաղթանակներն ու անկումային բարքերը, եւ ամէն ինչ: Այս բոլորէն հանեց պատմուածքներ, որոնք իրեն բերին այնպիսի յաջողութիւն ու ժողովրդականութիւն մը որուն նմանին չատ քիչ հայ հեղինակ արժանացած է: Կըրնամ նաեւ ըսել որ քիչ հայ հեղինակ մէկ կամ երկու դիրքով այնքան նչանաւոր ու սիրելի կրցած են դառնալ, որքան Մավեան դարձաւ 1965–ին հրատարակուած իր «Հայու բեկորներ» պատմուածքներու հատորով: «Բեկոր» բառը երջանիկ դիւտ մըն էր հեղինակին համար, որքան ալ այդ բառը ցոլացնէր պատմուածքներու նիւթ դարձած հերոսներու կամ հայ ժողովուրդի դժբախտութիւնը: Մավեան միայն այս դիրքով արդէն իր տեղը անջնջելի կերպով արձանագրեց մեր դրականութեան ու ամբողջ հայաչխարհի սրտին մէջ: Թերեւս երկրորդը դրելու պէտք իսկ չունէր իր մեծ տեղը նոյնութեամբ պահելու համար յաւերժօրէն: Բայց տասներկու տարի վերջ, 1977–ին, հրատարեց «Ամէն տեղ հայ կայ» նչանաւոր դիրքն ալ, որ անկասկած չարունակութիւնն էր «Հայու բեկոր»ներուն եւ որ մեղի բերաւ Սփիւռքահայ Մարքօ Փոլոյի մը նորանոր դիւտերն ու արչաւները հայոց գաղտնի աչխարհներէն ներս:

Ռ. Հ.

երկրի մը օրինաւոր նախագահը:

Ինչ կը վերաբերի չերթալու տեղին նըկատած որոշումին, այդ մասին եւս կարգ մը կէտեր կը նչէ լրագրողը: Ռ. Քոչարեանի նախագահական ընտրութեան նախօրեակին Բաքու երթալը անպայման պիտի գործածուէր որպէս Ալիեւի նպաստաւոր քարոզչութեան տուեալ. պիտի ըսէին՝ նոյնիսկ Հայաստանի նախագահը հաշիւի կը նստի Ալիեւի հետ: Նաեւ ընդունուած միջազգային կարգով՝ Ռ. Քոչարեանի Բաքու երթալը պիտի մեկնաբանուէր թեկնածու Ալիեւի տրուած նեցուկ: Պարզ չէ՞ որ Հայաստանի նախագահը ոչ պատճառ ունէր, ոչ ալ պիտի ուղէր նման պայմանաւորումի մը դերակատարը ըլլալ ի նպաստ **Ալիեւի մը**:

Կայ աւելի հեռագնայ վերլուծում մըն ալ. Ռ. Յովհաննիսեան կը գրէ թէ Տրասեկայի մէկ նպատակն ալ կովկասեան չրջանէն Ռուսաստանի դուրս մղումն է: «Կարո՞ղ էր Քոչարեանը Մոսկուայինն տեղիք տալ մտածելու թէ Հայաստանը շահագրգռուած է դրանում»:

Եւ վերջապէս, Ռ. Յովհաննիսեան մըտածումի լայն բացուած կարկինով մը տեղ կուտայ յաւելեալ պարադայի մըն ալ. թերեւս կան այլ հանդամանքներ որոնք նկատի առնուած են նախագահին կողմէ, բայց «շատ հնարաւոր է, մատչելի չեն ինձ» կ'ըսէ ան, չատ համեստօրէն մոռացած կոտներու ուշադրութեան յանձնելով կարեւոր այս կէտը:

Երթալ – չերթալու վէճերուն ամէնէն բուռն փուլը հաւանօրէն առընչուի Թուրքիայէն հասած հրաւէրին. տակաւին խորհրդականի որեւէ կարծիք չհրապարակուեցաւ այդ մասին, եթէ նոյնիսկ յայտնուեցաւ: Թէեւ վէճի տեղի տալու չատ միջուկ ալ չունի այդ հրաւէրը երբ կուգայ երկրէ մը որ ոչ միայն օտարներու, այլեւ նոյնիսկ լուսամիտ Թուրքերու կարծիքով՝ ուրիշներու կարգին հայ փոքրամասնութեան կեանքին ու ինչքին յափչտակումին վրայ հիմնուած պետութեան 75–ամեակը փառաւորել կ'ուզէ: Իսկ Ռ. Քոչարեան մինչեւ այսօր չգէ: Իր այդ մասին տրամադիր չէ Լ. Տէր – Պետրոսեանի մօտեցումը ընդօրինակելու: Մըցնաց որ տարեդարձի խնջոյքին տանտէրը յամառօրէն կը մերժէ դիւանագիտական յարաբերութիւն հաստատել Հայաստանի հետ որուն քիթին բերնին մխոց փակած է ցամաքի ու օդային իր սահմանները:

Այսուհանդերձ, ո՛վ դիտէ, թերեւս նախագահին Անգարա երթալուն առընչութեամբ ալ կան տարաբնոյթ այլ հանգամանքներ որոնք ծանօթ չեն հասարակ մահկանացուներու:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐՔԵԱՆ

ԵՐԳ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
(Canto d'Armenia)

Այս վերտառութեամբ, Իտալիոյ Պոլոնիա քաղաքի հրատարակչատուն մը, որ իբրեւ Մշակութային Միութիւն կը ներկայանայ կը հրատարակէ եռամսեայ հանդէս մը, որ կը կոչուի «In Forma di parole» (բառերու ձեւին մէջ)։ Այս հանդէսին 1998–ի առաջին եռամսեայի թիւ 1 միացեալ հատորը նուիրուած է Հայկական Հին Միջնադարեան եւ Նոր կամ Նոր Հայ բանաստեղծութեան։

Հաճոյք պատճառող երեւոյթ մըն է որ Իտալիոյ մէջ այս վերջին տարիներու ընթացքին հայկ. նիւթ պարունակող, որոնց կարգին զուտ բանաստեղծութիւն, հրատարակութիւններ յաճախակի կերպով լոյս կը տեսնեն։ Հաւանաբար ատոնք հրատարակիչներուն նիւթական գոհացում ալ կուտան, քանի որ, օրինակ մը թերեւս համար 1992–ին առաջին անգամ հրատարակուած «Հայոց Երգը», թարգմանութեամբ Ա. Ապսլանի եւ Կ. Մեճիկեանի, հասաւ իր չորրորդ վերահրատարակութեան 1997–ին։

Նոյնը կարելի է ըսել նաեւ այս Մշակութային Միութեան համար, որ անցեալին լայն բաժին տալէ վերջ իր թիւերուն մէջ հայկական ուսումնասիրութիւններու՝ ինչպէս՝ 1990–ի Յուլիս – Սեպտեմբեր թիւ 3–ի 127 – 153 էջերուն մէջ Դանիէլ Վարուժանի մասին, եւ 155 – 181 էջերուն մէջ՝ Dall' Epos al Sogno (Հերոսավէպէն դէպի երազ)՝ Չ. Լեւոն Զէքիեանի երկու յօդուածներուն, կամ՝ 1992–ի թիւ 1–ի 163 – 214 եւ 216 – 229 էջերուն մէջ Սայաթ Նովայի եւ անոր թարգմանութիւններուն նուիրուած Փաօլա Միլտոնեանի երկու յօդուածներուն, այսօր կը հրատարակէ 288 էջնոց հատոր մը։

Հաւանաբար ատոնք կը պարտինք անոր անօրէն եւ մղիչ ուժ՝ Ճիանկի Սքալիայի խանդավառ ջանքերուն։ Սքալիա երիտասարդ մտաւորական մըն է որ մշակոյթի զրական մարզին մէջ կը ջանայ սովորականէն դուրս տեղ մը տալ իր հրատարակած հանդէսին։ Բայց, հասկնալի կերպով, միայն իր ջանքերը արդարացուած պիտի չըլլային, եթէ այն հատորները որուն ուղղուած են իր հրատարակութիւնները հարկ եղած ընդունելութիւնը ցոյց տուած չըլլար իր ընտրած նիւթերուն եւ ձեւին, եւ անկասկած չարուն պիտի չըլլար։ Այս ներկայ հատորը պատկառելի է։ Գեղեցիկ տպագրութեամբ 288 էջեր, որոնց ձախ կողմին՝ նները կը պարունակեն թարգմանութիւնները հայերէն բնագիրները։ Սկիզբը, 19 էջնոց նախաբանի մը մէջ, Չ. Լեւոն Զէքիեան կը ներկայացնէ հայկական բանաստեղծութիւնը՝ սկիզբէն մինչեւ ներկայ չրջանը։ Կ'ընէ անոր պատմականը եւ զարգացումը։ Սկսելով հայկական առասպելէն, «Վահագնի ծնունդ»ով, կը շարունակէ բանաստեղծութեան զարգացումը դիրերու դիւտէն վերջ, միջնադարեան զրեթէ միայն կրօնական եւ պատմական նիւթերէն անցնելով կը հասնի մեզի մօտ չրջաններու, Հայաստանէն դուրս գտնուող հայաբնակ խոշոր քաղաքներու մէջ զարգացած եւ արդիականացած զրականութեան եւ բանաստեղծութեան, արեւմտեան եւ արեւելեան տարբերակներուն, Խորհրդային եւ Սփիւռքեան բանաստեղծութեան եւայլն։ Կարելի է ըսել որ այդ նախաբանը, հայկական զրականութեան եւ բանաստեղծութեան ծանօթութեան ծառայող հանրագիտական մենագրութիւն մը կամ դասընթացք մըն է իտալախօսներու համար։

Ցաղորդող էջերուն մէջ կուգան բանաստեղծութիւններու թարգմանութիւնները, ինչպէս ըսուեցաւ, իւրաքանչիւր ձախ կողմի էջին վրայ ունենալով անոր հայերէն բնագիրը։ Այս ձեւը, հաւանաբար, մեծ հետաքրքրութիւն չարժէ օտարին մօտ եւ դործը դարձնէ եղական։

Իրենց թարգմանութիւններով աշխատակցած են՝ Անթոնիա Ապսլան, Փաօլա Մելոնեան, Ճիուսթօ Թրայինա, Կապրիէլա Ուլուհոճեան, Գլաուտիօ Կուճէրոթի։ Անոնք նմանապէս հակիրճ կերպով ներկայացուցած են հեղինակները եւ իրենց դործերը, զրական սեռը եւ ժամանակը։ Հեղինակներու եւ նիւթերու ընտրութիւնը չի հետեւիր նախապէս կազմուած ծրագրի մը։ Իւրաքանչիւր մանակցող ընտրած է հեղինակը եւ անոր դործը, կամ, հաւանաբար՝ նախապէս իր պատրաստ ունեցածը տրամադրած է։

Բանաստեղծութիւնները ներկայացուած են իւրաքանչիւր հեղինակի եւ զրական սեռի ժամանակագրչանին հետեւողութեամբ։ Հատորը ունի զանազան բաժանումներ. այսպէս՝ հին բանաստեղծութիւն՝ Վահագնի ծնունդը, չարականները, տաղեր։ Գրիգոր Նարեկացի։ Ուշ միջնադար՝ Կոստանդին Երզնկացի, Ֆրիկ, Ասողիկ Սիւնեցի, Յովհաննէս Թլկուրանցի, Սայաթ Նովա։ Միջնադարեան վէպեր եւ հումանիստ՝ մօտ կամ ներկայ չրջան՝ Յովհաննէս Թումանեան, Սիամանթօ, Դանիէլ Վարուժան, Մխաք Մեծարենց, Վահան Տէրեան, Եղիշէ Չարենց, Յովհաննէս Շիրազ, Պարոյր Սեւակ եւ Զահրատ։

Հրատարակութիւնը աւելի հաճելի դարձնելու համար, նիւթին հետ առընչութիւն ունեցող եւ մանրանկարչութենէն առնուած սեւ եւ ճերմակ 10 նկարներ կը զարդարեն հատորը։

Անոնց համար որ կ'ուզեն խորացնել իրենց ծանօթութիւնը հայկական զրականութեան հետ, դիրքը կ'առաջարկէ իտալերէն լեզուով տպուած զրքերու, ուսումնասիրութիւններու եւ յօդուածներու չորս էջնոց մատենագիտական ցանկ մը։

Այս հատորը, անշուշտ, սահմանուած է իտալացի կամ իտալախօս, կամ իտալագէտ հասարակութեան մը։

Վ. Բ.

Ստանալու համար հատորը կարելի է դիմել՝
Associazione culturale «*In forma di parole*»
Via Castiglione 22, 40124 Bologna
Հատորը կ'արժէ 30·000 իտալական լիր։

Վ. Բ.

ԳԱՂՈՒԹՔ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՑ ՄԷՋ, Օգոստոս 9–ին, արկածի մը զոհ գացած է, հոգեւորական դասու երեց անդամներէն Նշան Քհնյ. Սէլվիեան։ Շէշլիի վերելմանատան մէջ հանդիպատեան պաշտօնեայ կատարելէ ետք, Նշան Քահանայ երբ տուն կը վերադառնար, բախում ունեցած է կառքի մը հետ որ հիւանդ մը կը փոխադրէր հիւանդանոց։ Կառքը Նշան Քահանան ալ առած է, բայց, հիւանդանոց չհասած ան արդէն իր հոգին աւանդած է։ Ծնած էր Եալովա, 1913–ին, քահանայ ձեռնադրուած 1971–ին ձեռամբ երջանկայիշատակ Շնորհք Պատրիարքի եւ ներկայիս հոգեւոր հովիւն էր Պէյօղլուի Եկեղեցիին։ Երկար տարիներ ալ որպէս լուսարարապետ ծառայած էր Ֆէրիքիւղի Եկեղեցիին։ Օծումը կատարուած է Զորեքչաբթի, Օգս. 12–ին Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ մէջ։

ԱՄՆ-ՈՒ ԵՐԵՒԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԸ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ

ԱՄՆ–ու Հայաստանի դեսպանը Փիթըր Թոմսըն պաշտօնավարութեան չրջանին աւարտին Երեւանէն մեկնելէ առաջ մամուլի ասուլիս մը տուած է Օգոստոս 20–ին։ Իր զեկուցումէն ետք պատասխանած է լրագրողներուն հարցումներուն ու այդ ընթացքին խօսած իրեն պաշտօնակիցներէն Լեմընի յայտնած կարծիքին մասին թէ ԱՄՆ կը յարգէ Ադրբեջանի հողային ամբողջականութիւնը։

Թոմսըն կը հաստատէ թէ ատիկա իր երկրին քաղաքականութիւնն է։ Նաեւ Օ–ԼՍ–ԱՆ–Ը–ի։ Ոչ մէկ երկիր ճանչցած է Ղարաբաղի անկախութիւնը։ Այլ խօսքով՝ բոլորն ալ կը յարգեն Ադրբեջանի հողային ամբողջականութիւնը անոր մասը նկատելով Ղարաբաղը։ Հարկաւորը բոլոր կողմերուն մասնակցութեամբ բանակցութեան ընթացք մըն է որ գոհացում տայ բոլորին ու Ղարաբաղցիները կարենան ապահով պայմաններու մէջ ապրիլ այն հողին վրայ ուր 2000 տարիէ ի վեր բնակած են։ Բանակցութեան նիւթը պիտի ըլլայ չատ բարձր աստիճանի ինքնավարութիւն մը։ «Օ-ԼՍ-ԱՆ-Ը-ի նախագահները ապահով ին, մենք ալ համոզուած որ այդ ուղղութիւնը լուծումի կը տանի։ Կը յուսանք որ բանակցութիւնները կը վերըսկսին չուտով։ Պատմութիւնը ցոյց տուած է որ հրադադար մը եւ արաքու fուզ մը չեն կրնար յաւերժական ըլլալ։ Եւ եթէ բանակցութիւններ տեղի չունենան, անխուսափելի կը դառնայ զինուորական ճնշումը, առաջնորդելով նոր պատերազմի։ Այդ պարագային ամբողջ հոլովոյթը կը վերադառնայ սկզբնական մեկնակէտին։ Ով որ ալ ըլլայ յաղթականը, ձգտուած վիճակը եւ տարբերութիւնները կը մնան, մինչեւ քաղաքական համաձայնութիւն մը։ Ֆրանսացիներն ու Գերմանացիներն ալ իրար սպաննեցին, 1870 – 1945 20 միլիոն զոհ արձանագրեցաւ, բայց վերջապէս 1945 – 1946–ին յաջողեցան քաղաքական համաձայնութեան դալ։ Եթէ չէք ուզեր որ մնայուն դառնան լարուած կացութիւն մը եւ պարբերական պատերազմներ, կը թելադրենք որ խօսիք Ադրբեջանցիներուն հետ եւ երեք կողմերը դանեն ընդունելի ձեւ մը։ Ոչ մէկ կողմ կրնայ 100% չահաւոր ըլլալ։ Հայաստանէն մեկնելու պահուս կը թելադրեմ որ անհոյթ չդտնուիք խորհելով թէ ամէն ինչ կարգին է. ամէն բան կարգին չէ։ Պատերազմին հունաւորը ներկայ են եւ պէտք է զանոնք չեզոքացնէք քաղաքական բանակցութիւններով» կ'ըսէ դեսպանը։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «ԳԵՂԱՄ» ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԸ ԿԸ ԶԳԼԽԷ ՀԱՅ-ՎԵՆԵՏԸ

Օգոստոս 7 եւ 8 թուականները երաժըշտական վայելքի երկու բացառիկ երեկոյթ նչեցին Հայ – Վենետի օրագրութիւններուն մէջ։ Մարսէյլի «Գեղամ» նուագախումբը փափաք յայտնած էր, բոլորովին սիրայօժար տրամադրելիութեամբ, երկու համերգային երեկոյթ ձօնել Վենետիկի Համալսարանի Հայ Լեզուի եւ Մշակոյթի Ամառնային Մօտացեալ Դասընթացքի մասնակիցներուն, ինչպէս արդէն լուր տըրուած էր նախօրօք դասընթացքի մասին մամլոյ հաղորդագրութիւններով։ Համերգային երկու երեկոյթներուն ալ՝ սքրահները լեցուած էին ոչ միայն դասընթացքին մասնակցող ուսանողութեամբ եւ ուսուցչական կազմով, այլ նաեւ Վենետիկի եւ շրջակայքի հայութեամբ, մինչեւ Միլանէն յատկապէս եկած ազգային-ներով, իտալացի երաժշտասէրներով եւ Վենետիկ գտնուող զբօսաշրջիկներով։ Առաջին համերգը տեղի ունեցաւ Վենետիկի Համալսարանի վերանորոգ, ԺԸ. դարու վենետկեան ոճով գեղակերտ «Սանթա Մարկերիթա» Լսարանին մէջ, իսկ երկրորդը՝ դասընթացքի կազմը հիւրընկալող «Ս.Տրիճանելլի» Հաստատութեան իտալական վերածնունդի բիւրեղային գիծերով եկեղեցիին մէջ։

Դարերու ընդերքէն արձագանգող չարականներէն ու հորովելներէն մինչեւ Սայաթ Նովա, Շերամ, Զիւանի, Կոմիտաս, եւ աւելի նորերէն մինչեւ Խաչատուր Սուսերեանի դաշնաւորութիւնները փոխն ի փոխ, զգայուն, յուզող, պարուրող կատարումներով հնչեցին, ձուլուելով սքեմտեան ոգիին կոթողած կամարնիրուն, երփներանգ ոսմերու, սպիտակ մարմարներու, ոսկեհուռ առատաղներու դիլեթանքին տակ, ներշնչելով հեքեաթային վերացումի պահեր, ընդհատուած միայն՝ որոնքնդոստ ծափերու դղրդիւնէն, որոնք հանդէսի աւարտին չէին ուզեր վերջ դնել։

Բոլորիս, յատկապէս դասընթացքի կազմակերպիչ Պօ – Արաքս Մշակութային Միութեան խորին չնորհակալութիւնը՝ «Գեղամ» նուագախումբի վարչութեան, դեկավար Պր. Սարգիս Լօրաէքեանին, նուագածու վարպետներուն, մենեջիչներուն եւ բովանդակ կազմին, նորանոր նուաճումներու մաղթանքով՝ հայ մեղեդին, նուագն ու երգը ծանօթացնելու, սիրելու, սիրցնելու իրենց նուիրումին։

ԴԻԻԱՆ
ՊՕ – ԱՐԱՔՍ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ԳԵՐԱԳՈՒՆ ՆԵՐՈՒՄԸ

ԵՐՈՒԽԱՆ

Զկնորսը եէմէնիները հանեց ու բոպիկ ոտքերովը կնոջմէն առաջնորդուելով վերի յարկն ելաւ, ուր սենեակ մը մտաւ։

Տխուր պատկեր մը պարզուեցաւ հոն իր աչքին։

Մահճակալի մը վրայ հիւանդ մը պառկած էր կմախաձեւ. երիտասարդ մըն էր անշուշտ զոր հիւծախտը կրծած ու մահուան դուռը բերած հասցուցած էր. կը հեւար։ Մնարին կողմը աթոռի մը վրայ քահանայ մը նստած էր, ու քթին տակէն բան մը կը մոլտար, հոգեվարքներուն աղօթքը։

Ռափիկ ներս մտաւ վարանելով, չփոթած. իրեն ընկերացող կինը կամաց մը անկողնին մօտենալով ըսաւ հիւանդին.

– Գարեգին, զաւակս, իշտէ Ռափիկը եկաւ։

Հիւանդը ելեկտրական ցնցում մը կրած պէս, ամբողջ մարմնովը դողդողաց, աչքերը թարթափեց ու ակներեւ ճիգով մը բացաւ զանոնք. Ռափիկը տեսնելով իր դէմը, սիփոհանքի լայն հառաչ մը արձակեց կոկորդէն. գլխովը նշան մը ըրաւ ձկնորսին որ մօտենայ։

Ռափիկ արմնալով զարմնալով, մօտեցաւ հիւանդին, քիչ մը յուզուած։ Մահամերձը բռնեց անոր գլուխն ու իր անդոյն շրթներն անոր ականջին տանելով կամացուկ մը ըսաւ.

– Ռափիկ, ինծի ճանչցա՞ր...

– Չէ՛.

– Սա կիտե՞ս ... պղտիկութեանդ թիւթիւն կը ծախէիր տէ ... ցորեկները մէկտեղ կը խաղայինք...

Ռափիկ զարմաւ հիւանդին երեսը նայեցաւ, յիշատակները պրպտելով. ու կ'ենթեայ թէ անմիջապէս մտաբերեց.

– Ծօ հա՛, Գարեգինը ... վա՛յ զաւակս ... ի՞նչ էղար քի...

– Պիտի մեռնիմ ... ամա մեռնելէս առաջ աֆ ըրէ ըրածիս...

– Ինչ ըրիր քի աֆ ընեմ...

Հիւանդին դիակնային դէմքը յանպէն կծկում մը ունեցաւ. բռնեց նորէն Ռափիկին գլուխն ու ականջն ի վար փսփսաց.

– Խութիխդ մէջէն թիւթիւն ... թուպէ ... քիպրիթ դողցողը ես էի ... ա՛ֆ ըրէ...

Մռնչիւն մը արձակելով ետ նետուեցաւ Ռափիկ՝ դէմքն ահռելի կերպով այլայլած, ժժգոյն, սեւեռակն, դոզահար։

– Վա՛յ, տուն էիր հա՛ ... անօրէն...

Ու փայլակի արագութեամբ, ակնթարթի մէջ յիշեց իր ամբողջ տառապագին մանկութիւնը, թշուառութիւնը, չարչարանքները, ծեծերը, ամէն բան վերջապէս, որոնց պատճառն էր, միայն պատճառն էր այդ մահամերձ հիւանդը։ Ռափիկ իր ուխտին հաւատարիմ, վեր առաւ իր ահարկու սեղմ բռունցքը՝ մէկ հարուածով չախչախելու համար այդ անխիղճ, անագորոյն արարածը. բայց կանգ առաւ քայլ մը հեռուն. քահանան, սպիտակամօրուս ծերուկ մը, բռնած էր իր բազուկէն, ու հիւանդը կը ցուցնէր մատովը։

Հիւծախտաւորը, մահճակալին վրայ կռնակի վրայ փռուած հիմակ աչքերը փակ, կզակը կը չարժէր միայն.

– Ա՛ֆ ըրէ ... ա՛ֆ ըրէ ... ա՛ֆ ըրէ ...

Ի՞նչ եղաւ, ի՞նչ զղաց Ռափիկ. վար ինկան իր հուժկու բազուկները, դէմքին ահարկու արտայայտութիւնը անհուն արհաւառանքի մը փոխուեցաւ, թագութիւն մը չորաց աչքերուն մէջ, ու կերկեր ձայնով մը.

– Ա՛ֆ ըրի ... ախպարս ... աֆ ըրի, ըսաւ ու խենթի պէս դուրս վազեց սենեակին դուռնէն, գահավիժօրէն վար իջաւ, եէմէնիները ոտքը անցուց եւ չավէլան գլուխը զարնելով, փողոցը նետուեցաւ, իր կակիծին ու ահռելի տագնապին մէջ սա հին վաղեմի բացագանչութիւնն արձակելով.

– Թիւթիւնճի՛ ... սիկարա քչհատը... քիպրի՛թ...

Դրացիները, որոնք պատուհանն էին, չատ խնդացին Ռափիկին այս անոյշ կատակին վրայ։

(Շար. 6 եւ վերջ)

(Շար. Ա· Էջէն)

տեւեալ խորագիրը· «Հայ Համայնքի ընտրութիւնը՝ զոր դժուարացուցին»: Յօդուածագիրը դիտել կու տայ որ Հայոց Պատրիարքական ընտրութեան մէջ Իսթանպուլի Կուսակալութեան միջամտութեամբ ստեղծուած տագնապը Յունուարի օր, Օգոստոս 26–ին նոր եւ աւելի լուրջ բնոյթ մը ստացած էր:

Ստորեւ թարգմանաբար կու տանք իր խորհրդածութիւնները·–

*
**

«Էրթուղրուլ Էօզքէօքի մէկ դրութենէն սորվեցանք որ այն ինչ որ մենք նախապէս կարգ մը "տեղական" վարչականներու կողմէ ստեղծուած չինծու կարգադրութիւն կը կարծէինք, իրականութեան մէջ ծանօթ է եղեր նաեւ Պետութեան ամէնէն վերին խաւերուն: Էօզքէօք կը գրէր որ Պետութեան մօտ կարգ մը ժխտական տեղեկագիրներ կան Մուրթաֆեան Աբդ·ին մասին, որուն նեցուկ կը կազմի համայնքին մեծամասնութիւնը: Ան կը գրէր որ "Թուրքիա" վստահութիւն չունի Մուրթաֆեան Աբդ·ի նկատմամբ, սակայն առ այժմ Տէմիրէլ եւ Երմազ անելի մը առջեւ կը դանըւին, որովհետեւ Թրակիոյ Թուրքերու խնդիրին մէջ օրինակ չդառնալու համար չեն ուզեր միջամտել:

«Էօզքէօք մեկնելով այն տեսակէտէն թէ Մուրթաֆեան Աբդ· Հայաստանի կողմնակից է, իսկ միւս թեկնածուն ալ գոյն չունի, եւ կարծելով որ Թուրքիա – Հայաստան յարաբերութիւններն ալ ցվերջ այսպէս դէշ վիճակի մէջ պիտի մնան, լուծումը կը դանէր երրորդ թեկնածու մը դանելու մէջ: Այս առաջարկը ներկայացնելու ընթացքին ալ Էօզքէօք, որմէ կը սպասուէր որ ժողովրդավար առաջարկ մը բերէր, հակառակ այդ ակնկալութեան, չէր մոռցած ծածուկ սպառնալիք մըն ալ ընել ու գրած էր հետեւեալը· "Թուրքիացի Հայերը պատմութեան մէջ տխուր դէպքերու նիւթ դարձան: Այդ դէպքերուն պատճառաւ երկու կողմերն ալ շատ տառապեցան: Վնասուեցան: Այս հողերուն վրայ մնացած փոքրաթիւ Հայեր հիմա այլեւս կ'ապրին անդորրութեան ու ապահովութեան մէջ: Հիմա ո՛չ մէկուն օգուտ կը բերէ այնպիսի սուր չարժումներ որոնք կրնան անտեղի լարուածութիւններ ստեղծել եւ խանգարել անոնց անդորրութիւնը": Այստեղ նպատակս Էօզքէօքը քննադատել չէ, բայց ուշադրութիւնս դրաւեց անոր սա նախադասութիւնը. "Թուրքիա վստահութիւն չունի Մուրթաֆեանի վրայ": Կ'ուզեմ այս նախադասութեան վրայ կենալ որովհետեւ ան կ'արտայայտէ փոքրամասնութիւններու մասին ընդհանուր հակում մը:

«Եթէ չիտակը կ'ուզէք, ես չկրցայ հասկընալ թէ ո՞ր Թուրքիան է որուն կ'ակնարկէ Էօզքէօք: Ան ինքզինք աւելի լաւ բացատրած կ'ըլլար եթէ ըսէր· "մեր ղեկավարները, պաշտօնական աթոռները, կառավարութիւնը": Ես չեմ կարծեր որ Էօզքէօք ամբողջ Թուրքիոյ տարածքով հետազօտութիւն մը ըրած ըլլայ "Թուրքիա" բառը գործածելու համար: Շատ չատ, Էօզքէօք, չուզելով կարգ մը ցեղապաշտ ու կրօնամոլ շրջանակներու կողմէ գործածուած "ազգ" հասկացողութեան սահմաններէն անդին անցնիլ, ան Թուրքիոյ Հայերը, հետեւաբար նաեւ Մուրթաֆեանը տեսած է Թուրքիոյ ընդհանուր տարողութենէն դուրս ու Թուրքիոյ դէմ:

«Միայն թէ, ինչպէս ինք ալ շատ լաւ գիտէ, մեր գարաշրջանին, Պետութիւնները իրենց գլխուն կարեւոր փորձանքներ կրնան ստեղծել եթէ փորձեն Հայրենակից թառին իմաստը արժեւորել Սահմանադրութեան սահմաններէն դուրս ելլելով: Որպէսզի այսպիսի փորձանքներու հետ դէմ յանդիման չմնանք, մեծ պատասխանատուութիւն կը վիճակի որքան Պետութեան, նոյնքան նաեւ մամուլին, մանաւանդ այն քրոնիկագիրներուն, որոնք անվիճելի յարգանք կը վայելեն:

«Մնաց որ, եթէ Թուրքիան մէկ կողմ, իսկ Թուրքիոյ Հայերն ալ միւս կողմը դնէք, ալ ո՛չ ոք կրնայ գիտնալ թէ ուր պիտի վերջանայ այս պատմութիւնը: Սոնց եաեւէն նոյնը կ'ընէք ու Թուրքիոյ տարողութենէն դուրս կը վտարէք նաեւ Թուրքիոյ Յոյները, Թուրքիոյ Հրեաները եւ տակաւին ո՛վ գիտէ որոնք...: Այս կերպով բոլորովին օտարական կը դարձնէք սա մարդիկը, որոնք իրենց բոլոր ճիգերը կը վատնեն իրենք զիրենք այս երկրին հետ նոյնացնելու համար: Գալով ընտրութեան նիւթին: Ես կը մտածեմ որ այս հարցին միջամտելու իրաւունք չունին ո՛չ Պետութիւնը, ոչ ալ Թերթերու քրոնիկագիրները: Բնաւ խելքի ու իրատեսութեան մօտ չէ հայ համայնքէն զոհողութիւն սպասել որպէսզի Թուրքիա իր վարկը չկորսնցնէ Աբեմատեան Թրակիոյ մէջ Յունաստանի կիպրականներուն դիմաց: Լաւ ու ժողովրդավար պետութիւն մը չի կրնար խառնուիլ այն մասին թէ ո՞վ պիտի անցնի օրէնքներով, համաձայնութիւններով ու աւանդութիւններով ապահովութեան տակ առնուած հաստատութեան մը գլուխը: Մուրթաֆեան կամ ուրիշ մէկը եթէ մեր օրէնքներուն կողմէ չանցանք նկատուած արարք մը ի գործ դրած են, կը հարցաքննուին ու կը պատժուին: Այս մասին որեւէ վարանում ունեցողներուն կը յանձնարարեմ կարդալ փրոֆ· Համիմի հետ «Ակօս» թերթի կողմէ կատարուած հարցազրոյցը: Բայց ես անձնապէս չեմ ուզեր հաւատալ որ այս մասին վարանումներ ունի Տէմիրէլ, որ իր ատորագրութիւնը դրած է Հելսինքիի Ուխտին տակ եւ որ "Փոքրամասնութիւնները այս երկրին պատիւն են" կ'ըսէ»:

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐԸ ԻՍԹԱՆՊՈՒԼԻ ՃԱՏՐԱԿԻ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆԻ ԱԽՈՑԵԱՆ

Ինչպէս արդէն յայտնի դարձած էր, Հայաստանցի չորս պատանի ճատրակիստները ողիմպիականներու վերջին մրցումը Իրանի դէմ 4–0 շահելով ախոյեան հանդիսացան եւ ստացան առաջնութեան մրցանակը: Այս պատուաբեր արդիւնքը մեծ ուրախութիւն պատճառեց թէ՛ իրենց, թէ իրենց համակիրներուն, որոնք օրերէի վեր մամուլէն կը հետեւէին խաղի ընացքին:

Արդիւնքը հետեւեալն է·

1) Հայաստան 27 նիշ: Խումբը ստացաւ 600 տոլար պարգեւ:

2) Ուկրանիա 22 նիշ: Խումբը ստացաւ 500 տոլար պարգեւ:

3) Վրաստան 21,5 նիշ: Խումբը ստացաւ 400 տոլար:

4) Ադրբեջան 21,5 նիշ: Խումբը ստացաւ 300 տոլար պարգեւ:

Ադրբեջանի մրցանակը տրուեցաւ ճատրակի նշանաւոր ուսուցիչ ու մանկավարժ Փիրալը Զաքըր Օհանեանի ձեռամբ, որ ամսկին հրաւիրուեցաւ ծափահարութիւններու մէջ:

Հայաստանի խումբի մարզիչ Վլադիմիր Հայրապետեան ըրաւ հետեւեալ յայտարարութիւնը· «Առաջին անգամ է որ Թուրքիա կու գամ: Այստեղ մեծ հիւրասիրութիւն ցոյց տրուեցաւ մեզի: Ես մեր երախտագիտութիւնները կը յայտնեմ նախ ճատրակի Համագործակցութեան նախագահ Իմրէհան Հալըճըի, յետոյ բոլոր իրաւարարներուն եւ կազմակերպիչներուն: Աւելցնեմ որ Թուրքիա մեզի համար շատ բախտաբեր երկիր եղաւ, ուրիշ տեղ այսքան մեծ յաջողութիւններ չէինք կրցած արձանագրել»:

Տէր եւ Տիկին Զաւէն Գալուստեան,
Տէր եւ Տիկին Կարապետ Կէտիկեան եւ զաւակները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, քրոջ եւ հօրաքրոջ՝

ՏԻԿԻՆ ԱԼԻՍ ԿԻՒԼԻՍՏԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Կէտիկեան)

մահը որ պատահեցաւ Օգոստոս 26–ին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ ընտանեկան մաերիմ շրջանակի մէջ:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով կը կը խնդրուի ներկայիս որպէս այդ նկատել:

*
**

Իրենց մօր յիշատակին Տէր եւ Տիկին Զ. Գալուստեան 1000 Ֆր· կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

Իրենց քրոջ յիշատակին Տէր եւ Տիկին Կարապետ Կէտիկեան 500 Ֆր· կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

Տէր եւ Տիկին Գուլէթ Ոսկեան եւ զաւակները՝ Ժաք եւ Ժերոմ

Պ. Մկրտիչ Ոսկեան եւ զաւակները (Լոս–Անճըլըս),

ինչպէս նաեւ Տատրեան, Գասապեան, Թէնեքեճեան եւ Կարիպեան ընտանիքները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, քեռայրին եւ աղգականին

ԱՐԹՕ ՈՍԿԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Օգոստոս 27–ին, 68 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 2, ժամը 10·30–ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին՝

15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Փոխան ծաղիկի նուէրներ եկեղեցւոյ:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել

Այս առթիւ դիտել տրուեցաւ որ 1998 Սեպտեմբեր 4–էն մինչեւ Սեպտ· 18, Հայաստանի մէջ քաղաքական տարեկան-ներու Եւրոպայի ճատրակի ախոյեանութեան մրցումներ պիտի կատարուին: Սմէն երկրէ մէկ մանչ ու մէկ աղջիկ պիտի մասնակցի: Թուրքիայէն ալ երկու ճատրակիստներ Հայաստան պիտի երթան ճատրակի Դաշնակցութեան նախկին նախագահ Գահրաման Օլկաչէի գլխաւորութեամբ: Գահրաման Օլկաչ, որ «Հիւրրիյէթ»ի ճատրակի թղթակիցն է, առաջին մէկ օրէն վճռաբար նախատեսած էր որ Հայաստանի խումբը ախոյեան պիտի հանդիսանայ:

Այս ողիմպիականներուն ամբողջ ծախքերը դիմագրաւուեցան Թուրքիոյ կողմէ:

Մրցումի աւարտին, Անատոլի կարպովի կողմէ կազմակերպուեցան եօթնեական վայրկեանի մրցումներ, համացանցի (Ինթերնէթ) կապով:

Եագուպ Պայրամ Ռումանացիին դիմաց հաւասար մնաց: Լեւոն Ահարոնեան պարտութեան մատնեց Ֆիրիմեան անուն իր մրցակիցը: Վարուժան Յակոբեան պարտութեան մատնեց Ռումանացին: Ուկրանացի ճատրակիստը պարտուեցաւ Սէյրէվէնէն: Թուրքիոյ խումբէն Էօզկիւր Ապման, վեց խաղի մէջ հինգ նիշ չահելով ստացաւ լաւագոյն պահեստի խաղացողի միտդոս ու ստացաւ 150 տոլարի պարգեւ:

*
**

Հայաստանի պատանիները, իրենց մարզիչին առաջնորդութեամբ, Օգոստոս 31–ին այցելեցին Պատրիարքարան ու ընդունուեցան Պատրիարքական տեղապահ Մեսրոպ Արք· Մութաֆեանի կողմէ: Մեսրոպ Արք· չնորհաւորեց պիրենք ու նորանոր յաջողութիւններ մաղթեց անոնց:

ԾԱՆՐԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՑ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒՆ
ՓԱՅԼՈՒՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ
ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Սպանիոյ Գորունիա քաղաքին մէջ տեղի ունեցած ծանրաբարձութեան պատանիներու համաշխարհային ախոյեանութեան Հայաստանցի մարզիկները աննախադէպ յաջողութիւն մը ձեռք ձգած են ինը մասնակիցներով 7 մետալներ նուաճելով: Աչխարհի ախոյեանի տիտղոսին արժանացած են Աբթիւր Դանիէլեան (46 քգ·, Արմաւիր), Տիգրան Մարտիրոսեան (50 քգ·, Գիւմրի), Արմէն Ղազարեան (54 քգ· Վանաձոր) եւ Գէորգ Դաւթեան (64 քգ·, Գիւմրի): Իսկ դիմրեցի Արա Յակոբեան (59 քգ·) չհաած է արծաթէ մետալ եւ կրնայ յուսալ նոյնիսկ աւելին, քանի որ ախոյենութեան տիտղոսը վէճի առարկայ է: Արծաթէ երկրորդ մետալը չհաած է 76 քգ· դասակարգին մէջ Գեղամ Աթոյեան: Երեւանցի Տիգրան Քամալեան ալ հայկական հաւաքականին մետալներու չարքը համալրացուցած է պրոնզէ մետալով: Ընդհանուր դասաւորման մէջ ալ Հայաստան միայն 9 միաւորի տարբերութեամբ առաջին դիրքը զիջած է Ռուսաստանի ու դասուած երկրորդ, ինչ որ շատ մեծ յաջողութիւն մը կը նկատուի:

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ
ՍՐԲՇԱԼՈՑՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՁԱՓԱՀԱՍՆԵՐՈՒ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵՋՈՒԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Շաբաթ, ժամը 16–էն 17·30 կամ՝

Հինգշաբթի ժամը 19–էն 20·30

Հայ Մշակոյթի Տուն
17, rue Bleue — 75009 PARIS

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար դիմել՝ Ալրաքսի Գաբրանֆիլեանին, երեկոյեան

01 – 39 – 83 – 71 – 19

կամ՝

Նազելի Փուրթիւնի

01 – 45 – 84 – 57 – 18

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա – Գոլոմպ եւ Աբժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 7, ժամը 20·30–ին

Centre Administratif d'Asnières:

*
**

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Արշալոյս Թադոսեան մասնաճիւղի վերամուտի առաջին անդամական ժողովը տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 5–ին: Բացառաբար առաւօտեան ժամը 10·30–ին:

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը կարեւոր է:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

VISITE AUX CHATEAUX DE LA LOIRE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. Prix du voyage comprenant les visites, les repas et l'hébergement : 2400 F.

Le nombre de places étant limité, prière de réserver avant fin septembre, en téléphonant au 04 78 93 57 43.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ապրուստ սակագինը

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ ՄԷԿԷՆ

Մահազդ	800	(964,80)
Հոգեհանգիստ	700	(844,20)
Շնորհակալիք	700	(844,20)
Հարսնիք–Նշանտուք	700	(844,20)
Ծնունդ	700	(844,20)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% թէ·վէ·Ա· (տե՛ս· փակագծի մէջ ընդհ· դուրսը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, Մինչեւ ՉԵՒ ՄԷԿ ՓԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 3
JEUDI
3 SEPTEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19·455 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.455

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԳԱՍՊԱՐՈՎ ԹՈՒՄԱՍՏԱՆԻ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ՄԱՍԻՆ

Ճաթարակի աշխարհի ախոյեան Կ. Գասպարով «Ելցին ի՛նչպէս անանկացուց Ռուսաստանը» խորագրուած յօդուած մը տորագրած է «Ուղղ Սթրիթ Ճըրնըլ»ի Սեպտեմբեր 1–ի թիւին մէջ։

Ան երկրին ներկայի կացութիւնը ուշադրի հետեւանքը կը նկատէ 1991–էն ի վեր Ելցինի վարած քաղաքականութեան։ Նմանութիւն կը նշմարէ 1991–ին Ե. Գայդարի եւ այսօրուան Ս. Կիրիէնկոյի վարչապետութեան միջեւ, ըսելով որ երկուքին ալ պաշտօնը ըսել էր ժողովուրդին թէ իրենց երկիրը անանկութեան հասած է։ Ու այդ պարտականութիւնը կատարելէ ետք երկուքին ալ յաջորդեց հին վարչակարգէն մնացած դասը։

Ելցին որ 1991 Օգոստոսին վերջ դրաւ համայնավարութեան, այսօր ապաստան կը փնտռէ քաղաքական ընտրանիի մը մօտ որ նախկին խորհրդային վերնախաւին ժառանգորդներէն կը բաղկանայ։ Իսկ արեւմտեան իշխանութիւնները այլեւս նախկինին պէս տրամադիր չեն նիւթական կոյր օժանդակութեան. ատիկա պիտի ընեն երբ Ռուսաստան ձեռնարկէ լուրջ բարեփոխումներու։ Այսօր կարելի չէ ըսել որ դրամատիրութիւնը ձախողած է Ռուսաստանի մէջ, քանի որ ան դեռ չի փորձուեցաւ հոն։ Ռուսական սընսեսութիւնը կը շարունակէ համակիլ վար – աւատապետական անցեալին հետքեր, այն տարբերութեամբ որ ամենակարող կեդրոն. Կոմիտէի մը փոխարէն կան աւելի հզօր վերնախաւի մը խումբերը։ Անոնց հակակշիռն տակն էին լրատուիւները, դրամատուները եւ մեծ գործ ձեռնարկութիւնները։ Ու ներկայի տաղնապը ուղղակի կապ ունի ռուսական անտեսութեան գլխաւոր դէմքերուն հետ։

Նշելէ ետք մեծ դրամատէրերու չափազանցութիւնը, Կ. Գասպարով կ'աւելցնէ թէ անոնք չեն նմանիր դարասկիզբի ամերիկացի մեծահարուստներուն որոնք իրենց հարստութեան տիրացան ճարտարարուեստի նոր ճիւղեր ու անոնց հետ զուգահեռ աշխատատեղիներ բանալով։ Ան չի զարմանար նաեւ կաշառակերութեան տարածուն բնոյթին։ Կացութեան օդնական է լրատուիւներու կախումը մեծ դրամատէրերէ։

Դրութեան վերջին մասին մէջ Գասպարով կը չեչաէ ստեղծուած կացութեան հետեւանք կոպիտ ազգայնապաշտութեան մը չափազանցութիւնը։ Ինքնարդարացումի, կամ յանցանքը ուրիշին բեռցնելու հոգեվիճակ մը որ առիթ կը փնտռէ օրինակ, նախկին խորհ. Հանրապետութիւններուն վրայ ճնշում բանեցնելու, կամ հռչակելու «սուրբ» Ռուսաստանի հոգեւոր գերակայութիւնը, անկումային վիճակի մատնուած Արեւմուտքի մը դէմ։ Ազգայնական ոճը ներկայ է նաեւ քաղաքական շրջանային դէմքերու ելոյթներուն մէջ։

Այս տուեալներու լոյսին տակ չատ հասկնալի է հանրութեան մօտ զօրաւոր դէմքի մը կարօտը որ ներկայի տակաւութիւնը պիտի պրկէ իր դիրքէն։ Միայն թէ պէտք է որ դտնուի այդ զօրաւոր դէմքը։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԱՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 1/2)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ԸՆԴՈՒՆԱԾ ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐԸ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Սեպտեմբեր 1–ին ընդունած է խումբ մը ադրբեջանցի լրագրողներ որոնք երեւան կը գտնուէին մասնակցելու «Ազակցութիւն կովկասի լրատուիւներուն» նիւթով համաժողովին որ կը վայելէր Զուիցերիոյ Ազատքին գործերու նախարարութեան հովանիին։ Պատասխանելով անոնց հարցումներուն, Ռ. Քոչարեան ներկայացուցած է Ղարաբաղի մասին հայկական կեցուածքը, նշելով որ Մինսկի խումբին նախադահներուն հետ անընդհատ կը չարունակուին խորհրդակցութիւնները։ Ըսած է որ Լեռնային Ղարաբաղը պէտք է հանդիսանայ դայ բանակցութիւններուն որպէս լիիրաւ կողմ, քանի որ կան առարկայական իրողութիւններ զոր անկարելի չէ անտեսել։ Խօսուած է նաեւ Տրանսկա ծրագրին, Ռուսաստան – Հայաստան յարաբերութիւններուն մասին։ Ռ. Քոչարեան ըսած է որ Ռուսաստանի տագնապը չի կրնար որոշիչ դեր խաղալ Հայաստանի անտեսութեան համար։

*
**

Լ Ղ Հ Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆԻ ՈՒՂԵՐՁԸ

Անկախութեան 7–րդ տարեդարձին առթիւ նախագահ Ա. Ղուկասեան հնորհաւորական ուղերձ մը յղած է ժողովուրդին, ըսելով որ այս հանդրուանին յատագրծ ակնարկ մը, վաղուան իմաստութեան դաս քաղելու առիթը կու տայ։ «Յենուելով ժողովրդի վստահութեան ու հաւատի վրայ, բարձր գնահատելով նրա վճռորոշ դերը, զարգացնելով ու խորացընելով Արցախ – Հայաստան – Սփիւռք համագործակցութիւնը, Լ Ղ Հ իշխանութիւնները հետեւողականօրէն շարունակում են կեանքի կոչել նախանշուած նպատակներն ու խնդիրները» ըսած է ան։ Ապա աւելցուցած է որ ընթացքի մէջ է կարգաւորման բանակցային աշխատանքը, նոյն ատեն միջոցներու կը ձեռնարկուի ռազմական շինարարութեան, աւերուած բնակավայրերու վերականգնումին, չուկայական յարաբերութիւններու ձեւաւորման եւ այլ մարզերու մէջ։

*
**

Ա. Ղուկասեան նոյն օրը ընդունած է Հայաստանի պատուիրակութիւնը։ Հանդիպումին ներկայ եղած են Լ Ղ Հ Արտաքին գործերու նախարար Նալբրա Մելքումեան, Պաշտպանութեան նախարար Սամուէլ Բաբայեան, Արցախի թեմի առաջնորդ Պարգեւ Եպիսկ. Մարտիրոսեան։

*
**

Լ Ղ Հ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ 7–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ՆԻՍՏ

Սեպտեմբեր 1–ին Լ Ղ Հ Ազգ. Ժողովը եւ կառավարութիւնը համատեղ նիստ գումարած են, անկախութեան 7–րդ տարեդարձին առթիւ, մասնակցութեամբ նախագահ Ա. Ղուկասեանի, վարչապետ Ժ. Պօղոսեանի, Արցախի թեմի առաջնորդ Պարգեւ Եպիսկ.ի եւ Հայաստանի վարչապետին գլխաւորած պատուիրակութեան։ Նախագահ Ա. Ղուկասեան չեչտած է անհրաժեշտութիւնը պաշտպանունակութեան ամրապնդումին, ներքին կայունութեան ապահովումին, բնակչութեան ապահովութեան եւ հակամարտութեան խաղաղ կարգաւորումին ուղղութեամբ հետեւողական աշխատանքին։

*
**

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԼԱՋԻՆ ԵՒ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Սեպտեմբեր 2–ին Լաչին գացած է մասնակցելու Հայաստան Հիմնադրամին կողմէ կառուցուած Գորիս – Ստեփանակերտ ճամբուն աւարտած մասին բացումին։ Նախագահը ներկայ գտնուած է նաեւ Լ Ղ Հ անկախութեան 7–րդ տարեդարձի ընդունելութեան, Ստեփանակերտի մէջ։

*
**

ԱՐՑԱՇԱՏԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿՐ ԿՐԿՆՈՒԻՆ

Արտաշատի քաղաքապետի Օգոստոս 30–ի ընտրութիւնը որուն մասին դիտորդութիւններ յայտնուած էին, չեղեալ նկատուած է ու պիտի կրկնուի Սեպտեմբեր 13–ին։ Ներկայի արդիւնքներով ամէնէն մեծ թիւով քուէ ստացած թեկնածուն է Վարդգէս Յովակիմեան։ Այս վերջինին կողմնակիցները պոհ չեն մնացած ընտրութիւնը չեղեալ համարելու որոշումէն ու Սեպտեմբեր 1–ին բողոքի հաւաք մը ունեցած են մարզպետարանի չէնքին դիմաց։

*
**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴՐՕՇ ԶԿԱ՞Ր ՊՈԼԻՍ

Նախագահի խորհրդականներէն կասիա Աբգարեան որ Ռ. Քոչարեանի Սեպտեմբեր 1–ի հրամանագրով մամուլի քարտուղար նշանակուած է, նոյն օրը մամուլի ասուլիսի մը խօսած է Հայաստան – Թուրքիա յարաբերութիւններու ներկայի կացութեան մասին։ Ըսած է թէ Թուրքիա զգացական վերաբերում ունի Հայաստանի վերաբերող հարցերու մէջ. օրինակ տուած է ճատրակի մրցաշարքը որուն աւարտին առաջին տեղը Հայաստանցի պատանիները գրաւելով հանդերձ, պարգեւներու յանձնումին ընթացքին ոչ Հայաստանի դրօշը պարզուած, ոչ ալ փառերգը հնչած է։

Այս մասին ճատրակի Հայաստանի Դաշնակցութեան գլխաւոր քարտուղարը եւ խումբին մարզիչը յայտնած են թէ ու մրցումներու կանոնադրութեան համաձայն դրօշը պարզել եւ փառերգը հնչեցնել պարտադիր չէր։

*
**

267 ՔՄ. ՄԱՅՐՈՒՂԻ ՆՈՐՈԳՈՒԱԾ

6,7 միլիոն տոլարի փոխարէն նորոգուած են Երեւան – Մեղրի, Երեւան – Սպիտակ, Երեւան – Գիւմրի, Երեւան – Սեւան, Վանաձոր – Ստեփանաւան, Վանաձոր – Ալավերդի մայրուղիներու 267 քմ.ը։ Նորոգութեան աշխատանքը կը չարունակուի այլ մասերու վրայ։ Ծախքը տրամադրուած է Համաչխարհային Դրամատան վարկէն։ Կատարուած հաշիւներով, տարեկան 30 միլիոն տոլար պէտք է որպէսզի ճամբու ամբողջ ցանցը պահուի այնպիսի վիճակի մէջ որ նորոգութիւն հարկաւոր չըլլայ։

*
**

ԴՊՐՈՑ Հ. ԳԱԼՍՏԵԱՆԻ ԱՆՈՒՆՈՎ

Սեպտեմբեր 1–ին Երեւանի թիւ 83 դպրոցը կոչուած է մայրաքաղաքի առաջին քաղաքապետին Հ. Գալստեանի անունով։ Դպրոցը հիմնովին նորոգուած է Գալստեան Հիմնադրամին միջոցներով։ Հանդիսութեան ողջոյնի խօսք արտասանած են ներկայի քաղաքապետը Ս. Աբրահամեան, ԱԺՄ նախագահ Վ. Մանուկեան, Հ. Գալստեանի մտերիմներն ու բարեկամները։

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԼԻՆԹՐԸՆ անդրադարձաւ ռուսական տագնապին Մոսկուայի համալսարանին մէջ, խօսքն ուղղելով ուսանողներուն։ Կոչ ըրաւ որ երկիրը կէս ճամբան չկենայ բարենորոգումներու մարզին մէջ։ Բայց, Միացեալ – Նահանգներու նախագահին հրաւէրը պիւտճէի կարգապահութեան ուղղութեամբ չատ դէշ ընդունելութիւն դտած է ժողովուրդին մօտ, որ կ'ամբաստանէ առանձնաշնորհեալներու փոքրամասնութիւն մը որ ազգային հարստութիւնները կը կողոպտէ։ Սեպտեմբեր 2–ին, Ելցին եւ Գլինթըն չատ մը համա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՍՈՒՐԻԱՀԱՑ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՀՈՂՎՐԴԻՔ

ՍՈՒՐԷՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

ՀԱԼԷՊ («Յառաջ»).

Անակնկալօրէն յայտնուած զարհանակալ հիւանդութեան մը դէմ մաքառելէ ու ֆիզիքական իր վերջին ուժերը ի սպառ քամելէ ետք, Օգոստոս 10-ին, Հալէպի մէջ իր մահկանացուն կնքեր Սուրբհայց զաղութի ընտանի դէմքերէն, վաստակաւոր Հ. Մ. Ը. Մ.-ական սկաուտապետ, այլեւ արեւմտահայ մշակութային մեր առանձներուն հետզհետէ նօսրացող պահապաններէն մին եւս՝ Սուրէն Նազարեան:

Եղբայր Սուրէն (այսպէս կը ճանչցուէր բոլորին կողմէ) կուգար Զարդարեանի եւ Թումանեանի հայրենիքէն՝ Խարբերդէն (Մեզրէ), ուր ծնած էր 1923-ին: Եղեռնի սարսափներէն բաւական ուշ, 1931-ին է միայն, որ զաղթական Հայերու վերջին «մնացորդաց»ին հետ կը լքէր ծննդավայրը ու կը հասնէր Հալէպ, «մեր ազգային դոյութիւնը իմաստաւորող քաղաքը», ինչպէս սովոր էր կրկնել յաճախ:

Ուսումը կը առնար նախ Հալէպի Ազգային Հայկազեան նախակրթարանը (ուր կէ ըլլանաւարտ էր 1938-ին), հուսկ անցնելու համար նոյն քաղաքի Վենետիկեան Մխիթարեան Հայրերու երկրորդական նորաբաց վարժարանը (1938 – 1941)՝ Հ. Վրթանէս Վրդ. Յովսէփեանի եւ Հ. Մանուէլ Վրդ. Թաշճեանի օրով, որոնց ալ կը պարտէր առաւելաբար հայերէնագիտական իր պաշարը, զոր զարգացնելու եւ կատարելագործելու ճիգ չէր խնայած յետագային, Բ. Աշխարհամարտի դժխեմ օրերուն լքած ըլլալով զպրոցը՝ անտեսական ծանր պայմաններու բերումով:

Կանուխէն բաժին առած էր սկաուտական չարժումներու մէջ, տասնամեակներ չարունակ պատասխանատու բարձրագոյն դերեր ստանձնելով Հ.Մ.Ը.Մ.-ի չարքերէն ներս, բայց նաեւ անընդմէջ անդամակցելով Բերիոյ Թեմի Ազգային իչխանութեան զանազան մարմիններուն (Գաւառական Ժողով, Ուսումնական Խորհուրդ եւայլն), զլխաւոր մատնոգութիւն ունենալով միշտ Նոր սերունդին դաստիարակչական հարցերը: 1941-էն ակըսեալ, չման 40 տարի, պաչտօնավարած էր Սուրիական Երկաթուղային Ընկերութեան մէջ ու հանգստեան կոչուելէ ետք՝ պատրաստած ու հրատարակութեան տուած «Սուրիական երկաթուղագիծը եւ Հայոց նպաստը անոր վերելքին» խորագրեալ համապարփակ պատմական ծաւալուն ուսումնասիրութիւն մը (տե՛ս «Գեղարդ» սուրիահայ տարեգիրք, 1985, էջ 381 – 404), որ թանկագին տուեալներու կարեւոր մէկտեղում մը կը նկատուի:

Մատուռական չէջտուած հակումներու տէր, Սուրէն Նազարեան եղած էր համեստ աչխատակից մը սուրիահայ մամուլին (Հ.Ց.Դ. «Արեւելք» օրաթերթի, Ազգային Առաջնորդարանի «Օշական» պարբերական Եւայլն), տեղեկատուական թղթակցութեանց կողքին ստորագրելով նաեւ պրական ակնարկներ եւ զաղութի անցեալի պատմութեան առընչակից յուչապատումներ: Ծայրայեղօրէն բծախնդիր՝ լեզուական անհարթութեանց նկատմամբ, ունէր անսեթեւեթ ու դեղեցիկ գրելաոճ մը, մերթ չքեղ ու փառաւոր ոլորտներու հասնող, ինչպէս օրինակ՝ Հալէպի Մխիթարեան վարժարանի 50-ամեակի յուչամատեանին մէջ տպուած իր ընդարձակ մէկ դրուածքը «Ես տեսայ Ցիսուսը» խորագրեալ, ուր զմայլելի լեզուով մը կ'ոգեկոչէր իր երբեմնի բոլոր ուսուցիչները, բայց առանձնապէս կեդրոնանալով տեսուչ Խանպէկեան Վարդապետի (1888-1945 կերպարին վրայ կը դրէր.-

«Դէմքէն բարութիւն կը հոսէր, ձայնին մէջ՝ օրհնութեան մրմունջներ կայծին, երեսին՝ ճառագայթող Հայո՛ւ միտոն, ճիշդ ու ճիշդ երկինքէն իջած Ցիսուս, որ եկած էր Հալէպի, հեռո՛ւ – հեռուռը դրախտէն՝ Վենետիկէն, եկած էր մեր փոշոտ բաղաքը, որպէսզի ցաներ հայ դպրութեան ոսկի սերմեր՝ մեզի նման ուսման ծարաւի հայ մանուկներուն հոգիներուն մէջ: Ճշմարի՛տ, ճշմարի՛տ կ'ըսեմ, որ ես այդ օր տեսա՛յ Ցիսուսը, հօրբուրիս նկարագրած հարազատ «Ցիսուս Պապան», Մխիթարեան նորաբաց այդ վարժարանին մէջ:

* * *

... Ս. Մեսրոպի մէկ համեստ աշակերտն էր ան, Մխիթարի շունչով սնած, զարմանալի ուխտաւոր մը, որ կուգայ հայ դպրութեան նոր տաճար մը կանգնելու: Եւ եկաւ ու կանգնեց յոյսի այս կեդրոնը, որուն հիմերուն մէջ դրաւ իր հոգին, ցանեց քուռ մը հաւատք եւ պըտղունց մը հայու կարմիր երազ: «Լուսէ երեսներով» ու երազներով լուսավառ այս հպարտ ազնուականը, վառեց հայ մշակոյթի նոր ջա՛հ մը, որ ահաւասիկ, յիսուն տարիէ ի վեր կը քոցարծարծի մըշտանորոգ՝ իր շուրջ տարածելով Ալիշանի հայրենասիրութեան անարատ ոգին:

* * *

... Տարին 1945, օրը Շաբաթ էր, երբ իմացայ Հայր Վրթանէսի մահուան գոյժը: Փութացի դպրոց: Առաջինը՝ տեսայ Հ. Մանուէլը, այդ գուարթախօս վարդապետը, որ ընկճուա՛ծ, ձեռքերն իրար կապած՝ կրծքին, վիզը ծուռ, արցունքոտ աչքերով յայտնեց թէ ոյրացած էին բոլորն ալ:

... Ոտքիս մատներուն վրան կոխելով, այնպէս՝ ինչպէս կ'ընէի աշակերտ եղած ժամանակս, ներս մտայ անոր առանձնասենեակը՝ հոգիս փոթորկած...:

* * *

Հէյ վա՛խ, անմա՛ն վարդապետ: Երկարած էր անկողնին վրան՝ աչքերը փակ, բերանը խուբ, ձեռքերը խաչաձեւ՝ կրծքին վրայ: Միայն Յովակ Թիւթէլեանն էր՝ դալկահար ու տրտմաթախիծ, դրացիցն գիշերօթիկ տղան, որ կը հսկէր միայնակ իր սիրելի տեսուչին սնարին մօտ: Ներամփոփ կը նայիմ տարաբախտ զոհին, որուն երեսին իջած էր յաւիտենական խաղաղութիւնը, իսկ սենեակին մէջ կը յածէր մահուան ուրուականը: Դպրոցի իմ առաջին օրուան տեսած «Ցիսուս Պապան» էր կրկին, որ այս անգամ չարչարուած եւ խաչէն վար առնուած էր, ու կը նիջէր յաւիտենական խորհուրդի հունով մը:

... Ս. Մեսրոպի եւ Մխիթարի աւանդ ձգած չահը ձեռքին՝ եկաւ այս բաղաքը, տասը տարի լոյս սփռեց իր շուրջը, ու հիմա՝ չահը սրտին ի՛նչ կը շիջի: Բայց, եղա՞ծ է արդեօք, որ լոյսը գերեզմանուի: Թաղուած այդ լոյսէն, տակաւին մինչեւ այսօր, շէեղ խուրձ մը կ'արտացոլայ որպէս ցայտաղբիւրի, դէպի քարին առաջնորդելով բայլերը անոնց, որոնք ևո՛յն տեսակաւնով բռնկած, հայ դպրութեան խորանին ծառայելու ևո՛յն սրբազան կիրքով հզօրացած եկան անոր մօտ՝ ուխտի, անոր ձեռքէն վերցնելու հի՛ն անմար չահը:

... Թող ձեր երթը ըլլա՛յ ցնծութի՛ւն եւ ձեր ճամբան՝ օրհնուած: Սեբաստացի յեղափոխական Մխիթարի Հայկեան Ոգին՝ ձեզի անխարդախ ուղեցոյց:

Մէկդի կեցէ՛ք, դարե՛ր, Ս. Մեսրոպի աշակերտները կ'անցնին:

Ոտքի՛ եւ գլխարկները վա՛ր, Հայ Գիրի շէերքն է այս տօնական»: (*Տե՛ս «Յուշամատեան Հալէպի Մխիթարեան վարժարանի», պատրաստեց՝ Հ. Եփրեմ Տէր – Ղազարեան, 1990, Վենետիկ, էջ՝ 432 – 450*):

Վերջին տարիներուն դրի առած ու հրատարակութեան պատրաստած էր իր «յուչեր»ը (ցայժմ՝ անտիպ), թուղթին յանձնած էր Հայկազեան վարժարանի իր համբաւաւոր ուսուցիչներուն (Եղ. Տասնապետեան, Իւլիւպէյեան եւայլն) դիմաստուերները, ու կը խղնէր նիւթեր հաւաքել Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Սուրիոյ մասնաճիւղին պատմութեան դրատման համար ալ: Դեռ աւելին, թեմական իչխանութեանց թելադրանքով պատրաստած ու իր աւտոյին հատցուցած էր նաեւ Հալէպի Ազգային Առաջնորդարանի արխիւներուն հիմամբ՝ զաղութին նախա-եղեռնեան ու յետ-եղեռնեան պատմութեան փաստաթղթային վիթխարի խճանկարը, որ-

բան հրատարակութիւնը, կը խորհինք հարկ է վերածանել առանց ... «բանաւոր» պատճառաբանութեանց:

* * *

Ազգային մեր հարցերուն մօտէն հետեւող մը ըլլալով, Սուրէն Նազարեան խորապէս գիտակ էր այն մաչեցնող տագնապներուն, զորս կ'ապրէր Սփիւռքը, օրէ-օր կորանցնելով իր դիմագիծը ու քիչ մը աւելի նահանջելով լեզուական, կրթական թէ զաղափարական զետնի վրայ:

Մխիթարեան նախկին սան մը ըլլալով, հասակ առած՝ նուիրեալ եւ ուժեղ վարդապետներու չունչին տակ, իրեն համար մնայուն ցաւ մը զարձած էր, զոր օրինակ ոգեւրել այն պատակերը, որ տակաւ կը պարզուէր Ս. Ղազարէն Վենետիկ, վերջին տարիներուն, Միւրանուեհեան կառոյն ղէմքերուն «տերեւաթափ»ով, ներքին անհամաձայնութիւններով ու դասրաւոր դպրոցներու աննչուկ փակուիմով...:

Հ. Մ. Ը. Մ.-ը, ուր կարճ տափատով սկաուտ մըն էր ինք ու յետագային պիտի դառնար օրինակելի խմբապետ մը, մնայ միշտ «հաւատքի օճախ» մը իրեն համար: Դեռ 1961-ին, Ծառուկեանի «Նայիրի» չարաթաթերթին ուղղած բողոքի նամակի մ ըմէջ, ընդվզելով եկեղեցահայ երիտասարդութեան Պարոյր Մասիկեանի խայթոց մէկ յօդուածին դէմ, կը գրէր.-

«Շատ ցաւ զգացի որ Պր. Մասիկեան ինք իրեն թոյլ տուած է այսքան այլանդակ պատկերներով աղարտել թէ՛ «բարձրացիր – բարձրացուր»ի ոգին եւ թէ սկաուտական սկզբունքներն ու մանկավարժական դրութիւնը: երգիծա՞նք: Բայց երգիծանքն ալ ունի իր գեղեցկութիւնը, իր բարի եւ աղուոր ժպիտով: Չոս պարզապէս գտայ չարամտութիւն:

... Պահ մը տարուեցայ մտածելու, թէ արդեօք դո՞ւբ եւս կը բաժնէիք յօդուածագրին այդ «սրամտութիւնները»:

... [*Մեր սկաուտները*] ծանօթ չե՞ն ձեզի Հալէպէն, որոնց համար գրեցիք «*Ուխտ Աբարատին*»ը:

Փափաքելի էր Զատկի օր մը գոնէ Պր. Մասիկեաց այցելէր մեր բաղաքը ու ներկայ գտնուէր միայն մեր ճաւասարդեան խաղերուն ու տողանցքին: Վստահ եմ թէ ի տես իր աչքերուն առջեւ պարզուող յուչիկ տեսարաններուն, պիտի զղջար իր այս գրածին համար» *եւայլն* (*տե՛ս «Նայիրի», 1961, Օգոստոս 13*):

Ու Ծառուկեան, հրատարակելէ ետք սոյն նամակը, իրեն յատուկ սրամտութեամբ ատոր կը կցէր խորհրդածութիւններու ընդարձակ էջ մը, ուր իր կարգին ոգեկոչելով Հալէպի Զատիկը ու այդ առթիւ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի կազմակերպած աւանդական տողանցքն ու մարզախաղերը, ի միջի այլոց կը գրէր.-

«Գաղութահայ կեանքի ամէնէն պայծառ եւ ոգեշնչող երեւոյթներէն մէկն է Հալէպի Զատիկը, անկասկած: Մենք չենք որ ձեզի պիտի բացատրենք այդ մարզական իրագործումին գեղեցկութիւնը եւ կրեւորութիւնը, բայց դուք ալ չըլլայ որ փորձուիք յիշեցնել մեզի այդ Օրը, որովհետեւ ուրիշէ մը աւելի լաւ գիտենք թէ ինչպէս սկսաւ եւ զարգացաւ այդ գեղեցիկ աւանդութիւնը:

Երբ հարիւրաւոր, հազարաւոր ընտանիքներ Հալէպ կը խուժէին տօնական հանգստով եւ չարձակուրդի տրամադրութեամբ, սպասելով Զատկուան առաւօտին, մենք անո՛նց հետն էինք գիշերը, որոնք մինչեւ լոյս՝ պզտիկ դաշտին ջուրերը կը մաքրէին, որպէսզի յաջորդ օրւան հանդէսը չխանգարուի: Երբեմն անձրեւը կը շարունակէր տեղալ, յեղակարծ լիճեր կը գոյացնէր, իսկ մեր տղաքը – մէկն ալ դո՛ւք – դոյլերով ջուր կը պարպէին, աւազ կը կրէին: Այսպէս սկսաւ Զատիկը Հալէպի մէջ հառորդ դար առաջ: Այսպէս սկսաւ, բայց այսպէս չշարունակեցաւ դժբախտաբար»:

Թէ ինչո՞ւ «այսպէս չշարունակուեցաւ», ատիկա արդէն տարբեր պատմութիւն է: Հետաքրքիր ընթերցող կրնայ դիմել «Նայիրի»ի վերոնչեալ թիւին՝ ճաչակելու համար Ծառուկեանի դիպուկ մատնանչումները:

* * *

Իր մահէն կարճ ժամանակ առաջ երբ այցելեցինք իրեն, հիւծած էր արդէն եւ այլափոխուած՝ այս բառին ժխտական իմաստին բովանդակ ծանրութեամբ: Հ. Մ. Ը. Մ.-ական ջոկատներ առաջնորդող երբեմնի արի սկաուտապետը դամուած էր անկողնին անյուսօրէն: Խռովեալ ու խորովեցուցիչ պատկեր մը: Մեր ձայնը, զոր այնքան հարազատ կը սեպէր իրեն, բաւարար եղաւ որ ան արտակարգ աչխոյժ մը ցուցաբերէ զէթ անդամի մը համար ու փորձէ գլուխը բարձրացնել՝ իր վերջին իզձերը կարենալ չարադրելու փափաքով: Իզձե՞ր: Ի՞նչ կրնային ըլլալ վերջին իզձերը (իզ՛ձը) զերբերու մտերմութեան ապաւինած ու մչակութային հեռանկարներ ամփոփուիլ Հայ համայնքին նը կ'երթար ամփոփուիլ Հայ համայնքին ազգային զերեզմանատունը, ուր սկսած տակաւ մահերգով եւ պատիւներով յարդանքի վերջին տուրք մը կ'ընծայուէր հանդուցեալին:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՒՈՂԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆԻ ՈՒ ՎԱՀՐԱՄ ՄԱՎԵԱՆԻ ՄՏԵՐՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Մեր Սփիւռքահայ զրականութեան քիչ չատ ծանօթ ամէն զրասէր պէտք է կարզացած ըլլայ Մաւեանին «Ամէն տեղ Հայ կայ» հատորը: Այո՛, ամէն տեղ հայ կայ եւ Մաւեան յարմարագոյն անձն էր որ ամէն տեղ անպայման հայու մը դէմ յանդիման պիտի զար: Այս հատորը այնքան արտասովոր էր եւ այդ հատորին անունը իր պարզութեան մէջ այնքան լաւ թարգման կը հանդիսանար հայ ժողովուրդի ցկեցուցան ապրումին, որ այլեւս չատեր Մաւեանին անունը նոյնացուցած էին «Ամէն տեղ Հայ կայ» նախադասութեան հետ: Իր տխուր մահէն վերջ, ես փոխեցի այդ տարազը եւ զրեցի յօդուած մը՝ «Ամէն տեղ Մաւեան կայ»:

Մեր ժամանակակից զրականութենէն ծանօթ – անծանօթ հարիւրաւոր զրչեզբայրներ, Պէյրութի, Փարիզի, Երուսաղէմի, Իսթանպուլի, Լոնտոնի, Երեւանի եւ տակաւին բազմաթիւ քաղաքներու մէջ Մաւեանը տեսան զրեթէ ամէն տարի, բայց անոնցմէ չատ քիչեր միայն Մաւեանը տեսան իր աքսորավայրին, այսինքն Լիզպոնի մէջ: Ես այդ քիչերէն մէկն էի: Ես Վահրամ Մաւեանը տեսայ իր «բոյն»էն ներս, տեսայ Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան հոյակապ չէնքին նրբանցքներուն մէջ, անոր հետ չըրջեցայ Կիւլպէնկեան աչխարհահռչակ թանգարանը, եւ անոր հետ Լիզպոնի պիչերային ճաչարաններէն մէկուն մէջ ունկընդրեցի մարդուս սիրտը ծակող ֆատոները:

Ահա թէ ինչու, հիմա, իր մահէն տարիներ վերջ, ամէն անգամ որ աչխատասենեակիս մէկ անկիւնը մեր զրչեզբայրներուն հետ կը բոլորուինք անոր յիչատակին չուրջ, եւ կրկին ականջ կուտանք անոր այնքան հաճելի խօսակցութեան, առանց որ մեր միւս ընկերները նչմարեն, մենք երկուքս կը թռինք դէպի Լիզպոն եւ կը սկսինք չրջիլ այդ գեղեցիկ քաղաքին փողոցներուն մէջ:

Ի՛նք էր որ թելադրած էր ինծի որ օր մը դէպի Լիզպոն ճամբորդութիւն մը կարգադրեմ, տեսնեմ Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւնն ու թանգարանը եւ այդ մասին երկարաչունչ յօդուածաչարք

բաւարար եղաւ որ ան արտակարգ աչխոյժ մը ցուցաբերէ զէթ անդամի մը համար ու փորձէ գլուխը բարձրացնել՝ իր վերջին իզձերը կարենալ չարադրելու փափաքով: Իզձե՞ր: Ի՞նչ կրնային ըլլալ վերջին իզձերը (իզ՛ձը) զերբերու մտերմութեան ապաւինած ու մչակութային հեռանկարներ ամփոփուիլ Հայ համայնքին նը կ'երթար ամփոփուիլ Հայ համայնքին ազգային զերեզմանատունը, ուր սկսած տակաւ մահերգով եւ պատիւներով յարդանքի վերջին տուրք մը կ'ընծայուէր հանդուցեալին:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՒՈՂԵԱՆ

մը գրեմ։ Գրեթէ ո՛չ մէկը միւնչեւ այդ օր լրած էր այդպիսի դարձ մը եւ Մալեան կը վստահեցնէր զիս որ պիտի արժէր որ Լիզպոն երթայի։

Իրեն ծանօթ այնքան հեղինակներու ու մամուլի մարդոց մէջէն ինչո՞ւ արդեօք ինծի էր որ առաջարկած էր այդ յօդուածաշարքը։ Զիս ընտրած ըլլալը կը չոյէր իմ արժանապատուութիւնը, բայց դիտէի թէ Մալեան ուրքա՛ն խստապահանջ էր եւ ուրքա՛ն չրջահայեաց, ուստի քիչ մը կը վարանէի։ Բայց չկրցայ երկար դիմադրել եւ օր մըն ալ գինքը տեղեակ պահեցի որ կուգայի Լիզպոն։ 1977–ի Դեկտեմբերի ամիսն էր։

Մէկ չաթաթ գոր ես եւ կողակիցս Լիզպոնի մէջ անցուցինք Վահրամին ու կնոջ հիւրնկալ տան հետ, անմոռանալի մնաց մեզի համար։ Երազային զեղեցկութիւններու վայելքով անցած օրեր էին անոնք, մեզի համար անսովոր աշխարհի մը պատմութիւնին ծնունդ առած ինչ ինչ զեղեցկութիւններու, զբլուխչ պալատներու եւ եկեղեցիներու, հոյակապ թանգարաններու, Տոլեզերեայ ճկնորսական գիւղերու, Լիզպոնի ամենահին թաղամասերու նեղ փողոցներուն, Փորթուկալցի ժողովուրդին կարօտներէն ու տառապանքներէն բխած կարօտներու վայելքով լեցուն օրեր, համառօտը գեղեցկութիւններու՝ որոնց վրայ կ'աւելնար այն մեծ դրոշմը, զոր Գալուստ Կիւլպէնկեանի՝ հայկական անունը այս երկրին մէջ աւելցուցած էր զրեթէ ամէն քանի վրայ։

Բայց անմոռանալի մնաց նաեւ այն զբաղարութիւնը, զոր վերագարձիս ապրեցայ «Գալուստ Կիւլպէնկեանի Մատենադարանի Մէջ» խորագրեալ յօդուածաշարքս գրելու ընթացքին։ Ո՛չ ոք պիտի հաւատայ եթէ ըսեմ որ Մալեան խստիւ արգիլած էր ինծի այդ երկարաշունչ յօդուածաշարքին մէջ մէկ անգամ իսկ յիշել իր անունը, մէկ անգամ իսկ հրատարակել իր լուսանկարը։ Բայց ի՞նչպէս պիտի չյիշէի իր անունը երբ ան ամէն վայրկեան ինծի հետ էր, երբ ան իմ դիմաց կը քանար առասպելական Կիւլպէնկեանի անձին ու գործին անունով հիմնուած հիմնարկութեան ամէնէն հետաքրքրական էջերը, երբ մեր ամէն քայլափոխին ան ինծի կ'ապրեցնէր լիզպոնեան կապոյտ երկինքի տակ խանդավառ ու նոյնքան մելամաղձոտ վայրկեաններ։ Ինչո՞ւ չէր ուզեր որ իր անունը յիշուէր։ Որովհետեւ յարգանք ունէր իր միւս հայ պաշտօնակիցներուն նկատմամբ, որովհետեւ չէր ուզեր որ ուրիշներ կարծէին թէ իմ յօդուածաշարքիս նորմի Մալեանի անունն ալ առաջին կարգի վրայ յիշուէր, որովհետեւ ինք պարզապէս կ'ուզէր որ հայ ընթերցողը

ԱՐԱՄ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՇՐՋԱՊՏՈՒՅՏԸ

Սեպտեմբեր ամսուան ընթացքին, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսը յայտնի պիտի կատարէ Ռումանիա, Ցունաստան, Հոլանտա, Զուիցերիա եւ Միացեալ – Նահանգներ։

Օգոստոս 29–ին իսկ, Կաթողիկոսը ժամանած է Պուքրէշ։ Հրաւիրուած էր նախագահին կողմէ մասնակցելու համար միջազգային միջ կրօնական – համագումարին։ Օգակայանը դիմաւորուած է Ռումանիոյ Եկեղեցւոյ հոգեւոր պետ՝ Թէոքթիսթ Պատրիարքին, նախագահին ներկայացուցիչին, Լիբանանի եւ Հայաստանի դեսպաններուն եւ թեմիս առաջնորդ՝ Տիրայր Ալբք. Մարտիկեանի եւ այլ անձնաւորութեանց կողմէ։

Կաթողիկոսը առաջնորդուած է Պուքրէշի Մայր Տաճարը, ուր եկեղեցական արարողութեան աւարտին, Թէոքթիսթ պատրիարքը եւ Արամ Ա. փոխանակած են ողջոյնի խօսքեր։ Ապա, Պատրիարքը ճաշ մը տուած է ի պատիւ Կաթողիկոսին։

Կիրակի, Օգոստոս 30–ին, առաւօտեան պատարագէն ետք, կէսօրէ յետոյ բացում մը կատարուած է մէջ – կրօնական համագումարին որու ընթացքին խօսք առած է նաեւ Արամ Ա.։

կարզար Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան, մանաւանդ Թանգարանին մասին, այլ ո՛չ թէ իր մասին։ Քիչ մարդոց տրուած է այսպիսի ազնիւ մտահղութիւն մը։ Եւ ես, որպէս իր այդ ազնուութեան Թանկագին մէկ փաստը, նախանձախընդրութեամբ կը պահեմ լուսանկար մը, զոր քաչեցի առաջին օրն իսկ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան իր սենեակի աշխատասեղանին առջեւ։ Թուղթ մը կը փնտռէր եւ երբ լուսանկարի դործիքս վերցուցի, ան ալ ձեռքը բարձրացուց որպէսզի կեցնէ զիս, արդելք ըլլայ։ Ուշ մնացած էր։ Ես արդէն կոխած էի կոճակին վրայ։ Եւ ան այդ լուսանկարին մէջ այդպէս քարացաւ, ձեռքը բարձր, դէմքը դժգոհ։

Ռ. Հ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՄՔԵՐ

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԼԵԲԷԴ

Քաղաքական միակ դէմքն է, Ռուսաստանի մէջ, որ որոշ ժողովրդականութիւն մը ունի եւ վստահութիւն կը ներշնչէ հանրային կարծիքին։ Ցաղթանդամ, կոռուվաճառ, սովորութիւնչ ունի իր մտածումները չծածկելու։

«Ռուսական տնտեսութիւնը, կըսէ, պատանդը դարձաւ ուազակներու եւ վարչակալներու։ Բայց, մաքիան է որ ամէնէն առատաձեռն է, միայն 10% կ'առնէ, մինչ պետութիւնը ամբողջ մնացածը կ'առնէ»։

Հաշուեկշիռ մը ունի որ դրական է, Աֆղանիստանի պատերազմէն ետք, խաղաղութիւն հաստատեց Չէչէնիա, կոռնցնցնելէ ետք Ելցինի համակրութիւնը։ Հակառակ անոր որ օգնած էր իրեն պարտութեան մատնելու համար համայնավար թեկնածուն 1996–ին, կրցաւ կըրկին հրապարակը դրաւել դարնան, կրասնօյարսկի կառավարիչ ընտրուելով։ Սիպերիոյ այս չրջանը հարուստ է եւ չորս անդամ աւելի մեծ քան Ֆրանսան։

Ռուսերը զղուած են Ելցինի վերջին խաղէն՝ ետ կանչել Չերնոմիրդինը զոր քշած էր Մարտին եւ Լեբէդ, այսօր, վերջին կարելիութիւն մը կը թուի վերջ տալու համար ռուսական յաւիտենական զբաղբախտութեան։ Խոստացած է միաժամանակ ապահովել կարգուկանոն, բարգաւաճում եւ ազատութիւն։ «Չեմ ուզեր նախագահ դառնալ փուչի մը ընորհիւ, այլ կանոնաւորապէս ընտրուիլ» կ'ըսէ։

Թէեւ զօրավար, խաղաղապահ է։ «Աշխարհ մեզմէ կը վախնայ որովհետեւ աղքատ ենք եւ նիհար։ Արտաքին քաղաքականութիւնս ուրեմն, կը խոստանայ, որպէս միակ հեռանկար պիտի ունենայ Ռուսաստանը վերածել ճարպոտ եւ հարուստ երկրի մը»։

Զաւակն է բանուորի մը որ 1937–ին երկու տարի բանտարկութեան դատապարտուած է որովհետեւ ուշ հասած էր աշխատանքին։ Կ'ըսէ թէ կ'առէ համայնավարները, «մարքսիզմի 70 տարիներուն վատթարագոյնը զոր ռուս ժողովուրդը

ՄԱՄՈՒԼ

L'HEBDO : La Vie Ouvrière -- CGT
(28 Août - 3 Septembre)

Շաբաթաթերթը «Ces Français venus d'ailleurs» ընդհանուր գլուխի մը տակ, այս վերջին թիւին մէջ կը խօսի Հայերու մասին։ Յօդուած մը նուիրուած է «Մութաֆեաններէ՝ Սեւ ծովէն Ֆրանսա» խորագրին տակ, ուր Գլօտ Մութաֆեան կը խօսի իր ծնողքին մասին, իր պատանեկութեան, ուսումնական չրջանին եւ պատմութեան հանդէպ ունեցած սիրոյն։ Անդրադառնալէ ետք Կիլիկիոյ նուիրուած յուցահանդէսին Սորպոնի մատրան մէջ, կարգ մը տեղեկութիւններ կուտայ նաեւ Վատիկան կայանալիք ապագայ ցուցահանդէսի մը մասին, Հայաստանի քրիստոնէացման 1700–ամեակի առթիւ։

Սերժ Տէր – Լուղեան կը բացատրէ թէ ի՞նչպէս եւ ո՞ւր հաստած են առաջին հայ դաղթողները։ Ակնարկ մը կայ ցեղասպանութեան մասին, երէք յատկանշական թուականներով՝ 1894 – 1896, 1909 եւ 1915, ապա արձադանգ մը հայ երկչելու, մամուլի մը մասին, ուր կը յիշուին Ֆրանսա լոյս տեսնող թերթերը։

ապրեցաւ, կը կայանար անհատական սեփականութեան գիտակցութիւնը կրօնցնցնելուն մէջ»։ Կը մարմնաւորէ հերոսը որ երջանկութիւն պիտի բերէ ռուս ժողովուրդին չատերու գլուխին ուսելով։ Որոշ չափով ամբողջաւար, 1996–ի ընտրապայքարին առեն չէ վարանած հակառճառողի մը երեսին նետել՝ «Կաղաք կը ներկայանաս, բայց հրեայի պէս կը խօսիս»։ Յարերու առեն ալ կ'ըսէին՝ «Ռուսաստանը փրկելու համար, հարուածէ Հրեաները»։

Աղքատներու, ախոյեան հարուստներու դէմ, ինք ալ սակայն Կրասնօյարսկի իր ընտրապայքարին նիւթականը ապահովեց Բորիս Բերեզովսկիի գրամով։ Այս միլիառատէրը որ Չերնոմիրդինի վերագարձը պարտադրեց, որպէսզի Կիրիէնկօ տուրքի չենթարկէ սակաւապետութեան հսկայ չահերը։

Բայց, անկարելի չէ որ ինք ալ, նման Ելցինի յուսախաբ ընէ։

Թ. Ա. Թ.

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԱՌՋԵԻ ԿԱՄ ԲԵՐԱՅԻ ԳԱՅԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ՎԷՊ
ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷ

ԳԼՈՒԽ Ա.
ԼՈՒՐԵՐՈՒ ՏՈՊՐԱԿԸ

Օրիորդ Աչխէն, 32 տարեկան, նիհար, երկայնահասակ, թուխ աղջիկ մըն է, բանական սիրուն, բայց վաղահաս ծերութեան մը անախորժ նշանները սկսած են երեւիլ դէմքին վրայ։ Իր մօրը հետ կը բնակի Բանկալթիի կողմը, իրենց սեփականութիւնը եղող փոքրիկ տան մը մէկ, որուն երկու սենեակները վարձու տուած են ամուրի երիտասարդներու։ Աչխէն չրջուն կարուհի մըն է, բանական ճարտար։ Իր յաճախորդներուն չրջանակը լայն է ու այլազան։ Հարուստ տուներ, խնամքի տուներ, կիսաչխարհիկներու տուներ կը մտնէ կ'ելլէ անխափ եւ ամէն

ատեղ սիրալիր ընդունելութիւն կը գտնէ, որովհետեւ Աչխէն բացի իր ճարտար մատներէն՝ ունի նաեւ ուրիշ յատկութիւն մը որ իր ներկայութիւնը հաճելի կը դարձնէ բոլոր տանտիկիններուն։ Այդ յատկութիւնն է իր լաբերի դերը։

«Լուրերու տոպրակ» անունը կուտան իրեն եւ արդարեւ Աչխէն արժանի է այդ անունին։ Բերայի առանին զաղտնիքներուն, դայթակղութիւններուն, բամբասանքներուն ճոխ հաւաքածոն է ինք։ Զարելու եւ յաչադկոտ։ Աչխէն ամենափոքր միջադէպի մը մեծ դայթակղութեան մը համեմատութիւնը կուտայ, անընշան խօսքէ մը ահագին հետեւութիւններ կը հանէ եւ այդ հետեւութիւնները իրրեւ իրողութիւն կը պատմէ։ Փոխանակուած ակնարկ մը բաւական է իրեն, կնճռոտ սիրավէպի մը ծնունդ տալու համար։

Զորեքչաբթի առաւ մը, Աչխէն գնաց Սամուրեանենց բնակարանը։ Տիկին Մաննիկ Սամուրեան սովորաբար հրաւիրած էր զինքը չրջագեստի մը նորոգութեան համար։ Այս վերջինը 35 – 36 տարեկան, երկայնահասակ, մարմնեղ, սպիտակ մորթով, գեղեցիկ կին մըն էր։ Ամուսինը, թէեւ հարուստ, բայց ինքն ալ իր անճնական հարստութիւնը ունէր, հարուստի աղջիկ էր. մեծկակ օժիտ մը բերած էր ամուսնոյն Թումաս էֆէնտիին եւ տակաւին բաւական բան ալ պիտի ժառանգէր իր հօրմէն երբ այս վերջինը երթար միանալու իր նախնիքներուն։

Շատ պզտիկ, տղիւ 19 տարեկան, ամուսնացած էր Թումաս էֆէնտիի հետ որ տասը տարեկան մեծ էր իրմէ եւ այս ամուսնութենէն ծնած էին մանչ մը եւ աղջիկ մը, Պերճ ու Հերմինէ. առաջինը 14, երկրորդը 12 տարեկան։ Մանչը Թոպհրթ Քոլէժ գիշերօթիկ դրուած էր, իսկ Հերմինէ, Բերա, եւրոպական վարժարան մը կը յաճախէր եւ տան մէջ ալ հայերէնի նամար մասնաւոր դասեր կ'առնէր։

Աչխէն երբ սենեակէն ներս մտաւ, տիկինը իր նորոգել տալիք չրջազգեստաւը կը զբաղէր։

ՄԱՆՆԻԿ. – Վերջապէս եկար ... վախցայ որ չի գալիք կ'ըներս։

ԱՇԽԷՆ. – Լսուա՞ծ բան է որ «անպատճառ թող գայ» տէյի լուր ղրկես ու ես չի գամ ... երկու ձեռքս կրակն ալ ըլլար պիտի վազէի գայի։

ՄԱՆՆԻԿ. – Այս իրիկուն ճաշի հրաւիրուած ենք, կ'ուզեմ որ սա չրջազգեստիս մէկ քանի տեղերը չակրատես ... մեծ բան մը չէ, քանի մը ժամուան խնդիր է։

Տիկինը կը փացատրէ այն մէկ քանի բարեփոխութիւնները որոնք անհրաժեշտ կը նկատէ չրջազգեստը անթերի դարձնելու համար։ Աչխէն, իրրեւ վարժ ու ճարտար կարուհի անմիջապէս կ'ըմբռնէ տիկնոջ ուզածը եւ գործի կը սկսի։

Տիկին Մաննիկ պահ մը կը հեռանայ, յետոյ կը վերադառնայ, թիկնաթոռի մը մէջ կը բազմի կարուհիին մօտիկը։

ՄԱՆՆԻԿ (ժպտուն դէմքով մը). – Է՛յ, Օրիորդ Աչխէն, տոպրակդ բա՛ց տեսնենք...

Ընդհանրապէս իր այցելած տուներուն մէջ այս բառերով կը հրաւիրէին կարուհին իր բամբասանքները սկսելու։

ԱՇԽԷՆ (ինքզինքը ծանրէն ծախելու համար). – Նոր բան մը չի կայ, Տիկին Մաննիկ։

ՄԱՆՆԻԿ. – Կարելի՞ է որ քու քովդ նոր բան չի գտնուի...

ԱՇԽԷՆ. – Երէկ տեղ մըն էի, բան մը լսացայ, բայց հաւատալս չի գար կոր։

ՄԱՆՆԻԿ (հետաքրքիր). – Ի՞նչ լսացար տեսնենք։

ԱՇԽԷՆ. – Մարմարեանենց հարսը կայ ... կը ճանչնաս հարկաւ ... Իզմիրցիի մը նշանուած էր տէ ետ եղաւ ու Մարտիկ էֆէնտիին հետ ամուսնացաւ...

ՄԱՆՆԻԿ. – Ինչպէս չեմ ճանչնար ... երկայնահասակ, թուխ, գեղեցիկ աչքերով, երկայն մազերով կին մը, հետը տեսնուած ալ եմ քանի մը անգամ, հանդէսներու ժամանակ ... էյ, ի՞նչ է եղեր ... անցածները բաներ որ քիչ մը չղացին տկարութիւն ունի եւ էրկանը հետ երբեմն պիտի ճամբորդէ։

ԱՇԽԷՆ. – Ձիշդ է չղացին հիւանդութիւն ունենալը ... արդէն ամէն բան այդ չղացին հիւանդութենէն ծագած է ... դալով ճամբորդութեան՝ կարծեմ ետ մնացեր է։

ՄԱՆՆԻԿ. – Ինչո՞ւ համար։

ԱՇԽԷՆ. – Ամա՞ն, տեսակ տեսակ խօսքեր կ'ըսեն կոր ... տոքթոր Հէկունին կը ճանչնաք հարկաւ։

ՄԱՆՆԻԿ. – Ինչպէ՞ս չեմ ճանչնար, մեր բժիշկն է... չղացին հիւանդութիւններու մասնագէտ ... է՛յ, ի՞նչ է եղեր։

ԱՇԽԷՆ. – Տիկին Մարտիկը ան կը խընամէ եղեր...

ՄԱՆՆԻԿ. – Շատ բնական է, քանի որ տոքթոր Հէկունի չղացին հիւանդութիւններու մասնագէտ է անշուշտ անոր պիտի դիմէր իր հիւանդութիւնը դարմանելու համար ... չատ վարպետ բժիշկ է...

ԱՇԽԷՆ (աչքերը ամչկոտ ձեւով մը գետին յառած). – Կ'երեւայ որ տոքթոր Հէկունի մեծ համակրութիւն կը վայելէ կիներուն քով ... իրա՛ւ ալ համակրելի մարդ է։

ՄԱՆՆԻԿ. – Գեղեցիկ մարդ է. չատ կիներ սուտ հիւանդ կը ձեւանան ինքզինքնին անոր խնամել տալու համար։

(Շար. 1)

Տիկին Վարդենիի Մազմանեան,
Տէր եւ Տիկին Կի-Միշել եւ Ժոէլ Մազմանեան եւ զաւակները՝ Կիյոմ եւ Սիլվէն,
Տիկին եւ Պարոն Ասթրիտ եւ Տանիէլ Վալաք եւ զաւակները՝ Թոմա, Ֆապիէն եւ Անն-Սոֆի,
Այրի Տիկին Վահանեան

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր եւ փեսային՝

ՅԱԿՈԲ-ԺԱՔ ՄԱԶՄԱՆԵԱՆԻ
(Ծնած՝ Պոլիս)

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 1-ին, Պանտոլ, 84 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 4, ժամը 10·30-ին Փարիզի Ս· Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր եկեղեցին՝

15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պուա-Գոլոմպի գերեզմանատունը՝

Avenue de l'Egalité, Asnières

ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանին մէջ։

Որեւէ մահագդ ղրկուած չընդունուիր կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

9, rue du Général Leclerc,
92270 Bois-Colombes

Madame Vartenie Mazmanian,
Son épouse,
Monsieur et Madame Guy-Michel et Joëlle Mazmanian et leurs enfants Guillaume et Sylvain,
Madame et Monsieur Astrid et Daniel Wallach et leurs enfants Thomas, Fabien et Anne-Sophie,
Ses enfants et petits-enfants,
Madame Veuve Vahanian
Sa belle-mère

ont la douleur de vous faire part du décès de

Hagop - Jacques MAZMANIAN
(Né à Istanbul)

survenu le 1er Septembre 1998 à Bandol à l'âge de 84 ans.

La cérémonie religieuse aura lieu le Vendredi 4 Septembre 1998 à 10 heures 30 en l'église apostolique arménienne Saint Jean-Baptiste,

15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris

suivie de l'inhumation au Cimetière de Bois-Colombes,

Avenue de l'Egalité, Asnières

dans le caveau de famille.

Le présent avis tient lieu de faire-part.

9, rue du Général Leclerc,
92270 Bois-Colombes

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՍԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԱՆ - ՏԻԿՈ· _ Մուշեղ Երեւանեան 1·200 Ֆր· Թերթին 73-րդ տարեդարձին առթիւ։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊԱԿԻ

Արքս Ոսկեհաճի մահուան առթիւ Պ· Տրդատ Աբրահեան 500 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

1954 ——— 1998
44ème ANNIVERSAIRE
1954 ——— 1998

PÈLERINAGE ST-GRÉGOIRE à TALLARD

ՏԱՐԵԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԹԱԼԱՐԻ Ս. ԳՐԻԳՈՐ

Dimanche 20 Septembre
Sous l'égide de l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France et avec le concours de l'Association Culturelle des Arméniens de GAP et des Hautes-Alpes
Sous la présidence de
Mgr LAGRANGE,
Evêque de Gap
et Mgr DARON GEREJIAN,
Vicaire Général des Arméniens du Sud de la France

— **10 h 30 : Une Messe sera célébrée par** *Rév. Père ZADIK AVEDIKIAN*
La messe sera chantée par la Chorale *Sourp KRIKOR LOUSSAVORITCH de Beaumont*
— **13 h : Un repas fraternel réunira les pèlerins dans la Salle Polyvalente de Tallard, en présence des autorités religieuses et civiles.**

Des autocars, suivant le nombre des insrits seront mis à la disposition pour des personnes que ne peuvent se rendre par leurs propres moyens.
Les personnes qui se rendront par leur propres moyens sont priées de s'inscrire par téléphone sous indiqué

Départ à 7 heures précises

Pour tous renseignements et réservations s'adresser :
— *Marseille* : 04. 91 77. 84. 70;
— *Beaumont* : 04. 91. 93. 13. 50;
— *Saint-Antoine* : 04. 91 65 56. 75;
— *Toulon-Abri's Club* : 04. 94. 27. 10. 51.

Pour toutes autres régions :
Ass. Culturelle des Arméniens de GAP — 04. 92. 51. 71. 80 (h. de repas) & 04. 92. 51. 00. 87.

Prix du trajet de Marseille
Aller-retour seul —100 F.;
Repas seul — 120 F.;
Aller-retour et repas compris — 220 F.

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ ԱՐՇԱԼՈՑՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻԿ

ՁԱՓԱՀԱՄՆԵՐՈՒ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Շաբաթ, ժամը 16-էն 17·30 կամ՝
Հինգշաբթի ժամը 19-էն 20·30
Հայ Մշակոյթի Տուն
17, rue Bleue — 75009 PARIS

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար դիմել՝ Արաքսի Գաբրանֆիլեանին, երեկոյեան
01 - 39 - 83 - 71 - 19
կամ՝
Նապլի Փուրթիւնի
01 - 45 - 84 - 57 - 18

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա - Գոլոմպ եւ Ազժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 7, ժամը 20·30-ին
Centre Administratif d'Asnières:

⁂

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղի վերամուտի առաջին անդամական ժողովը տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 5-ին։ Բացառաբար առաւօտեան ժամը 10·30-ին։
Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը կարեւոր է։

RENTREE DES CLASSES

L'Ecole hebdomadaire «*SIAMANTO*» de Bagneux-Cachan (Langue et Civilisation) accueille les élèves de la maternelle à la préparation du baccalauréat.
Cours de langue et civilisation arméniennes.
Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 15 heures — Ecole Henri Wallon
2, ave de Stalingrad à Bagneux
Renseignements:

Mme Lucie Dossikian	**ou**	**Mme Elisabeth Davidian**
01 45 46 10 11		**01 46 65 81 53.**

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La section «Agnouni» d'Asnières · Bois Colombes - Argenteuil sera présente au Forum des Associations le Samedi 12 Septembre à l'Espace Concorde à Asnières.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

VISITE
AUX CHATEAUX DE LA LOIRE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la **Loire du 11 au 14 novembre.** Une date à retenir pour un voyage enchanteur. Prix du voyage comprenant les visites, les repas et l'hébergement : 2400 F.

Le nombre de places étant limité, prière de réserver avant fin septembre, en téléphonant au 04 78 93 57 43.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

(Շար· Ա· էջէ)

ձայնագրեր առորագրեցին հակահրթիռ դրութեան վերաբերեալ։ Գլինթըն բանական նեղ կացութեան մասնուած է, մինչ պաշտպանած է Ելցինը զոր բարեներում դումներու երաշխաւորը կը նկատէր եւ այսօր չուարած է։ Սեպ· 1-ին, սակաբանները աւելի կայուն պատկեր մը կը պարզէին, Ուոլ-Սթրիթ կորուստին 3,8%-ը ետ կ'առնէր, մինչ եւրոպական չուկաները մեծ վնասներ չէին արձանագրեր։

ՍՈԼԺԵՆԻՑԻՆ կանխագուշակ հատոր մը գրած է՝ «Ռուսաստան անդունդին մէջ», որու Ֆրանսերէն թարգմանութիւնը լոյս կը տեսնէ չուտով։ Հոն, պրդեմը չատ խիստ ախտաճանաչումը կ'ընէ իր երկրին կացութեան 1991-էն ի վեր, դատապարտելով Պեռուէեան անկումը եւ ազգային հարստութեան կազմակերպուած կողոպուտը ի չահ խմբակի մը։

ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ ՇԱԼԱՊԻ ցանցի 138 անդամները կը դատուին Ֆլէօրի _ Մեռոժիսի Ազգ· Բանտային Դպրոցի մարզարանին մէջ, ինչ որ չատ բուռն բանավէճ մը ստեղծած է եւ պաշտպան փաստաբաններու մերժումը։ Ամբաստանեալներէն անձնաւորութիւններ։ Ամբաստանուած է նաեւ Սերժ Տասօ որ կաչառած է ուրիշ նախարարներ որպէսզի իր ապրանքները գնեն (72 ռազմական օդանաւ)։ Իտալական «Աւհուսթա» ընկերութեան նախագահը զոհ գացած ըլլալով սրտի տագնապի մը Օգոստոս 22-ին, Տասոյի կողքին չէ, թէեւ ինք ալ նոյնը ըրած է 46 թռան վաճառելու համար։

ԹՐՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿՆ ալ, ներմաղէն հաք, մերժեց ՓՔՔ-ի առաջարկած հրատարակը։ Սպայակոյտին նոր պետը՝ զօր· Քըվրըքօղլու կը մերժէ ՓՔՔ-ն որպէս խօսակից ընդունիլ։

ԱԼԺԻՒի Պապ _ ըլ _ Ուէտ թաղամասի ոճրավարքին հաշուկշիռը ծանրացած է եւ դեռ կրնայ վերջնական չըլլալ։ Արդէն իսկ մեռեալներու թիւը 25-ի բարձրացած է եւ 80 վիրաւոր կայ, որոնց մէջ ամանք չատ ծանր վիճակի մէջ են։

ԺԱՊ ՇԻՐԱՔ պատուոյ 23 լեգէոն չըներհեց, Սեպտեմբեր 1-ին, Փութպոլի Ֆրանսական ազգային խումբին որ ապահովեց համաշխարհային բաժակը։ Խումբին մաս կը կազմէին Ձորքայէֆ եւ Պողոսեան։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ մէջ բուռն բանավէճ մը ծագած է երբ Պէրլինի Մաքսիմ Գորկի թատրոնը յայտնած է որ պիտի բեմադրէ 1975-ին գրուած Ռայնըր Վէրներ Ֆասպինտէրի մէկ թատերգութիւնը՝ «Թափթըփուքները, քաղաքը եւ մահը»։ Ըստ Գերմանիոյ հրեաներու կեդր· խորհուրդի նախագահին՝ «դուռ հակահրէական գործ մըն է, կէօպէլսին արժանի»։ Բայց, Գոհն-Պէնտիթ ապարէզ կը կարգայ եւ ծրագրին պաշտպանը դարձած է։

ՄՈՆԻՔԱ ԼԵՎԻՆՍԿԻՈՎ սկսած են հետաքրքրուիլ նաեւ հրատարակիչները, ըստ «Նիւ-Եորքըր» չաբաթաթերթին որ կը գրէ թէ 1-էն 6 միլիոն տոլար առաջարկուած է, որպէսզի ան պատմէ Գլինթընի հետ իր մտերիմ յարաբերութիւնները։ Հարիւրը-Գոլինս հրատարակչատունը երկու միլիոն տոլար առաջարկեր է, բայց, Մոնիքային մայրը այլ բանակցութիւններ կը տանի 10 միլիոն տոլար ձեռք ձգելու համար։

DIMANCHE 13 SEPTEMBRE

Grande Fête Champêtre Annuelle

organisée par l'ASSOCIATION SAINTE CROIX des Arméniens Catholiques de France
animée par l'Orchestre «*S p i t a k*»
dans les jardins du Dr et Mme Keghian
4, rue du Dr Rampont — VILLIERS-LE-BEL

Programme : 11h Divine liturgie — 13h Repas
Musique — Jeux pour les enfants — Tirage de la tombola

Réservez bon accueil à nos billets de tombola.

Réservez vos places : 01 40 51 11 90 (Eparchie — Centre culturel)
01 44 59 23 50 (Paroisse)
P.A.F. Adultes : 120 F — Enfants : 80 F.

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 4
VENDREDI
4 SEPTEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·456 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 74e ANNEE — N° 19.456

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԵԼՑԻՆԻ ՎԻՃԱԿԸ ԱԻԵԼԻ ՔԱՆ ՄՏԱՀՈԳԻՋ

ՀԱՄԱՑՆԱՎԱՐՆԵՐԸ
ՍՏԱԼԻՆԻ ԴՈՎՔԸ ԿԸ ՀԻՒՍԵՆ

Գլինթըն Ուաշինկթըն վերադարձաւ Հիւսիսային Իրլանտայէն անցնելով, ուր այցելեց նաեւ Օմակ, այն քաղաքը ուր ամառը ոճրափորձ մը գործուեցաւ Աստուածածնայ օրը: Նախքան մեկնումը, Գլինթըն եւ Ելցին մամուլի ասուլիս մը կու տային Մոսկուա, բայց ռուս բաները պարտաւորուեցաւ ընդհատել. Ելցինի վիճակը այնքան ողբալի էր որ ոչ ըսածը դիտէր, ոչ ըրածը: Ոչ մէկ նախազուշութիւն կրնար վերջացնել, ոչ ալ պատասխան մը տալ եղած հարցումներուն: Աւելին, երեւակայական ժողովի մը ակնարկեց, ՕԹԱՆ-ի ժողովի մը որ պիտի գումարուի Վարշաւա...:

Իրաց այս կացութեան մէջ, անկարելի չի նկատուիր որ տնտեսական ստիպողական վիճակ հռչակուի: Ջերնոմիրդինի նշանակումը անգամ մը եւս պիտի մերժուի Ուրբաթ եւ անհրաժեշտ կը դառնայ որ Ելցին, եթէ ի վիճակի է, նոր մարդ մը առաջարկէ: Այս առընչութեամբ ամէնէն հաւանականը Մոսկուայի քաղաքապետն է՝ Եուրի Լուժկով: Լեբէդի համար ներկայ վարչակարգին հանդէպ առելութիւնը չատ խոր է զառներուն մէջ, ըստ իրեն բանակը կըրնայ չատ յարձակողական դառնալ եթէ քաղաքական կացութիւնը ճակատումի վերածուի: Եւ Լեբէդ միշտ կը կրկնէ որ կացութիւնը աւելի դէշ է քան 1917ին: Մեծահարուստ գործարար՝ Բերեզովսկիի կարծիքն այն է որ միայն Ջերնոմիրդինը կրնայ կացութիւնը փրկել:

Ամէն պարագայի մէջ, վճռական դերը կ'ինկայ համաձայնավարներուն եւ զառական «Կոմերսանտ» օրաթերթը Սեպտեմբեր 2-ին կը խորագրէր՝ «Ձիուզանով պատրաստ է պատերազմի»: Չի կարծուիր որ անոնք բռնի ուժով իշխանութիւնը ձեռք առնել ուզեն, մանաւանդ պարագլուխը՝ Ձիուգանով դիտակից է որ չատ սիրուած անձ մը չէ: Բոլոր հանրաժողովներուն մէջ, դովքը կը հիւսուի Ստալինի եւ կը կրկնուի.- «Աւեն, աւելի լաւ կ'ապրէինք», կը զատապարտեն պռոնկպզրութիւնը, ժողովրդավարութիւնը, նոր հարուստները եւ հրէա - մասնական զաւը որ Ռուսաստանը վերածեց ամերիկեան զաղթավայրի:

«Նեզավիսիմայա Կազեթա»յի խմբագիրը կը գտնէ որ բնակչութեան զրեթէ կէսը զօրավիզ է համաձայնավարներուն եւ թէ ձախ ընդդիմութիւնը աւելի զօրաւոր է այսօր քան իշխանութիւնը, ուրեմն իրաւունքն ունի երկիրը ղեկավարելու, պայմանաւ որ դիմացում տայ երեք պայմաններու.- ա) համաձայնավարներու վերադարձը երկիրը տապալումի չտանի. բ) ընտրական ժամկէտները յարգուին. գ) Ձախը չմոռնայ որ փոքրամասնութեան կուսակցութիւն մըն է:

***

Դուման կը պահանջէ որ պաշտօնական Կեդրոնական Դրամատան նախագահը՝ Սերգէյ Դուբինին, զոր գլխատուր պատասխանատուն կը նկատեն տնտեսական տագնապին: Դրամատան նախագահը պէտք է Դումայի հաւանութեամբ նշանակուի: Մինչեւ Օգոստոսի կէսերը Դրամատունը միլիառաւոր տոլար ծախսած էր պաշտպանելու համար ռուբլին:

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 14-ԻՆ

«Մարմարա», Սեպտեմբեր 2-ի իր թիւով կը հաղորդէր որ պատրիարքական ընտրութեան արտօնագիրը վերջապէս յանձնուած էր նախորդ օրը, պատրիարքական ընտրութեան նախաձեռնարկ Մարմնի ատենապետ Փիլօ Աթանին: Այս վերջինը Սեպտեմբեր 1-ի առաւօտ հրաւիրուած է Ազգհովութեան Տնօրէնութեան Փոքրամասնութեան Գրասենեակ, ուր բաժնի վարիչ Օրհան Աքարէն առացած է ու արտօնագիրը փոխանցած Պատրիարքական Տեղապահ Մեսրոպ Արք. Մութաֆեանին:

Կրօնական Ժողովը Սեպտեմբեր 2, ժամը 9-ին ժողովի հրաւիրուած էր, որպէսզի առնէ նախապատրաստական առաջին քայլերը: Նախաձեռնարկ մարմինն ալ ժողով կը գումարէ Ուրբաթ օր:

Սեպտեմբեր 2-ի առաւօտ Տեղապահը յայտնեց թէ արտօնագիրը Օգոստոս 19 թուակիր է եւ պատրաստուած է վարչապետին հրահանգով: Արտօնագիրը կ'արտօնէ որ ընտրութիւնը կատարուի 1961ի կանոնագրութեան համաձայն, այսինքն որեւէ նորութիւն չի պարտադրեր:

Իսկ ընտրութեան թուականները ճշդուած են՝ Եկեղեցական Համագումարի համար՝ Հոկտեմբեր 9, աշխարհական պատգամաւորներու ընտրութեան համար՝ Հոկտեմբեր 11, եւ Պատրիարքի ընտրութեան համար՝ Հոկտեմբեր 14:

ՖՐԱՆՍԱ-ԱԴՐԲԵՋԱՆ ԳԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ Կ'ԱՇԽՈՒԺԱՆԱՆ

Ֆրանսայի Արտաքին առեւտուրի նախարարը Ժ. Տոնտու Բաքուի մէջ մասնակցած է Ֆրանքեւազրբէջանական տնտեսական յանձնաժողովին առաջին նիստին: Ան խօսելով Ադրբէջանի հետ մերձեցման Ֆրանսայի քաղաքականութեան մասին, ըսած է թէ անոր կողմնակից են իշխանութեան բոլոր ճիւղերը: Նիստին քննարկուած 15 միջանական ծրագիրներէն ամէնէն կարեւորները կը նկատուին Նախիջեւանի մէջ չաքարի գործատան մը կառուցումը, Սումգայիթի մէջ փոլիփրոփիլէնի, իսկ Գանճայի մէջ ռընօ մակնիշով բեռնատարներու արտադրութիւնը:

Երկու երկիրներուն միջեւ ապրանքի փոխանակութիւնը անցեալ տարի հասած է 32 միլիոն տոլարի. Ֆրանսայի նախարարը յայտնած է որ իր երկիրը կը ձգտի այդ գումարին կրկնապատկումին: Իսկ Ադրբէջանի անտեսութեան մէջ Ֆրանսայի ներդրումները հասած են 90 միլիոն տոլարի:

Ժ. Տոնտու այս առթիւ ընդունուած է Ադրբէջանի նախագահ Հ. Ալիեւի կողմէ ալ. անոր հաւաստած է թէ իր երկիրը Հ. Ալիեւի անձը կը նկատէ Կովկասի մէջ հաւասարակշռուած քաղաքականութեան խորհրդանիշ եւ կը փափաքի աշխուժօրէն զարգացնել գործակցութիւնը Ադրբէջանի հետ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ՃԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 2/3)

ԳՈՐԻՍ - ՇՈՒՇԻ - ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ ԿԱՌՈՒՑԻՆ ԲԱՑՈՒԱԾ

Սեպտեմբեր 2-ին Հայաստանի եւ ԼՂՀ նախագահներուն, վարչապետներուն, ԼՂՀ Ազգ. ժողովի նախագահին, Պաշտպանութեան նախագահին, Հայաստանի Ներքին գործերու նախարարին, Սահմանադրական Դատարանի նախագահին, նախարարներու, «Հայաստան» Հիմնադրամի տնօրէնին եւ այլ պաշտօնատարներու ներկայութեան բացումը կատարուած է Գորիս - Շուշի - Ստեփանակերտ ճամբուն Ա., Բ., Գ. հատուածներուն: «Հայաստան» Հիմնադրամի տնօրէն Ր. Յովհաննէսեան իր ելոյթին մէջ յայտնած է թէ ճամբուն համար ծախսուած է 8 միլիոն 800 հազար տոլար եւ թէ Շուշի - Ստեփանակերտ մասն ալ կը կառուցուի մինչեւ 1999:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՇՈՒՇԻԻ ՄԷՋ

Սեպտեմբեր 2-ին, վարչապետ Ա. Դարբինեանի ղեկաւարած պատուիրակութիւնը ԼՂՀ նախագահին, վարչապետին, Ազգ. ժողովի նախագահին, Պաշտպանութեան նախարարին ընկերակցութեամբ այցելած է Ստեփանակերտի պատերազմի զոհերու յուշարձանը, ծաղկեպսակ զետեղած: Ապա խումբը անցած է Շուշիի Ս. Ամենափրկիչը ուր ժիրենք դիմաւորած է Պարգեւ Եպիսկ.:

***

ԱՆՆԱԽԱԴԷՊ ՀՐԴԵՀՆԵՐ ԼՈՌիի ՄԷՋ

Լոռիի Սպիտակի շրջանին մէջ բերքահաւաքի օրերուն աննախադէպ երեւոյթ մը պարզուած է. դիւղացիները որոնք չեն կրցած իրենց հաւաքած ծղօտը արտերէն տեղափոխել, կրակի տուած են զանոնք: Ցուսահատական այս արարքը վրտանգաւոր է նաեւ աննախընթաց ջերմ օդի պայմաններուն մէջ երբ կրնան դիւրութեամբ բռնկիլ չրջակայ անտառները:

***

ԴՊՐՈՑ
Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ ԱՆՈՒՆՈՎ

Երեւանի քաղաքապետին որոշումով, ակադեմիկոս Վ. Համբարձումեանի անունը պիտի կրէ մայրաքաղաքին թիւ 12 կիրով վարժարանը: Բիւրականի աստղադիտարանին տնօրէնը Ա. Պետրոսեան ըսած է որ այսուհետեւ զպրոցը կը զբաղի այդ հաստատութեան հովանաւորութեան տակ եւ անկարելի չէ որ ապագային անոր արուի աստղագիտական թեքում:

ԻՍՐԱՑԷԼ-ԹՈՒՐՔԻԱ ՋԻՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Իսրայէլի վարչապետը Պ. Նեթանիահու Սեպտեմբեր 1-ին ելոյթ ունենալով «Նոր աւլանտեան նախաձեռնութիւն» կոչուած կազմակերպութեան համագումարին որուն կը մասնակցէին նաեւ ԱՄՆ-էն, Թուրքիայէն, Յորդանանէն ներկայացուցիչներ, ըսած է թէ Իսրայէլի եւ Թուրքիոյ միջեւ զինուորական յարաբերութիւնները որոնք սկսած են աշխուժանալ, չրջանային պաշտպանական կառոյցի մը հիմը կը կազմեն: Յանօթ է որ Սուրիա, Եգիպտոս եւ Յունաստան մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւին այդ գործակցութեան որ զօրակցութիւն կը դտնէ ԱՄՆ-էն:

Նախատեսուած են Թուրքիա - Իսրայէլ միացեալ օդային ռազմափորձեր: Իսկ Թուրքիոյ վարչապետը Թել-Աւիվ կ'այցելէ Սեպտեմբեր 6-8:

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԸ ԵՒ ԼԻԿՈՒՐԻԱՅԻ ԳԵՂԱՏԵՍԻԼ ԱՓԵՐԸ

Կը յիշեմ այն բոլոր եղելութիւնները զոր մայրս կը պատմէր, երբ ամերիկեան Նէր Իսթ Րըլիֆ ընկերակցութիւնը իր հովանաւորած որբանոցները կը փոխադրէր Գոնիայէն դէպի Մէրսինի նաւահանգիստը, անկէ Լիբանան ճամբորդելու ծրագրով։ Երբ փոխադրական կառքերը կը մօտենային Մէրսին քաղաքին ու հեռուէն կը բացուէր Միջերկրականի կապտաւուն հորիզոնը, որբերը խանդավառ, միաբերան կը բացագանչէին՝ ծո՛վը···, ծո՛վը···։

Անոնք իրենց ուսուցչական կազմին եւ անօրէնութեան հետ ծովու ճամբով կը հասնէին Պէյրութի նաւահանգիստը։ Աղջկանց բաժինը վերջնապէս կը հաստատէր Ձիւնիի մէջ, իսկ տղոց բաժինը՝ Ժբղկէյ (Պիպլոս)։ Զոյգ բաժիններն ալ կը գտնուէին ծովեզերեայ շրջաններու մէջ։ Ձիւնիի աղջկանց որբանոցին մէջ կը պաշտօնավարէր մայրս՝ Արաքսի Գաւասեան։ Ան Խարբերդի մէջ ծնած ըլլալով, յաճախած էր Թլկատինցիի վարժարանը։ Տարագրութեան եւ եղեռնի տարիներուն կրնցուցած էր ծնողքը։ Զինադադարէն եւսէ, 1919–ին, Նէր Իսթ Րըլիֆ ընկերակցութիւնը կը կազմակերպէր որբահաւաքի աշխատանքները արեւելեան նահանգներու մէջ։ Այդ առաքելութեան մաս կը կազմէր նաեւ մօրեղբայրս՝ Յակոբ Գաւասեան։ Այս վերջինը Խարբերդի մէջ կը դանէր քոյրը, ինչպէս նաեւ զրադէտ Վահէ Հայկի մայրը, բազմաթիւ որբերու կարգին։ Բոլորը միասին կ'ուղեւորուէին դէպի Գոնիա։ Այնտեղ որբանոցներու կազմակերպչական աշխատանքները ամբողջանալէ ետք, մայրս ուսուցչական պաշտօն կը ստանձնէր։ 1921–ին, այդ որբանոցները իրենց անձնակազմով վերջնապէս կը փոխադրուէին Լիբանան։

*
**

Միջերկրական ծովը անոգհման հրապոյր եւ խորհրդաւոր գրաւչութիւն մը ունէր ինծի համար։ Կը յիշեմ Պէյրութի մէջ, էթուալի ծովեզերեայ թաղնիքները ուր կ'երթայի ամրան տօթագին օրերուն, յանձնուելու համար ջուրերուն մեղմ յորձանքներուն։ Որքան հաճելի էր տատանիլ ջուրի մեղմ ալեակներուն վրայ ու տամուկ մարմնին վրայ զգալ ալիքներու թաւալումին հետ փչող մեղմ զեփիւռին թովիչ զգուանքը, մինչ կիզիչ արեւուն ոսկի ճառագայթները իրենց չառագոյն ազդեցութիւնը կը ներզործէին պղնձագոյն մորթին վրայ։ Աւազին վրայ ընկողմանած, երկար կը դիտէի Միջերկրականի կապոյտին անհունութիւնը, մառախլապատ հորիզոնը, ջուրերուն մեղմ ալեակները, որոնք սիփսիրար ու հանդարտեցուիչ դեր կը կատարէին բոլոր անոնց համար որոնք կը փախչէին տօթէն, քրտինքէն ու օրուան ծանր հեւքէն։ Իսկ ձմրան եղանակին, անսահման հաճոյք էր դիտել ծովուն փրփրադէզ ալիքները որոնք թաւալելով, գլորելով կը յառաջանային ու մեծ ժխորով կու գային զարնուիլ ծովափնեայ ժայռերուն ու բարձրանալով կը թափէին վար, թրջելով ճամբան եզերող մայթն ու նաւարանները։ Չմայիչ տեսարան մը կը պարզուէր թաց մայթերու երկայնքին։

Լիբանանի քաղաքական կուսակցութիւնները հետեւանքով երբ սակայնարար թողուցինք Պէյրութը, հաստատուելով Իտալիոյ հիւսիսային չրջանը, թախիծով կը յիշեմ այն տխուր ու խռովիչ պահը, երբ օդանաւը կը հեռանար Միջերկրականի ափերէն։ Հեռանալ արմատներէն, կայք հաստատել անծանօթ ու հեռաւոր հորիզոններու տակ, դաղթականի տառապանքն ու կնիքը պարտցնել փողոցներու երկայնքին, ի վերջոյ չանալ յարմարիլ նորատեղի պայմաններուն, հազարումէկ խոչընդոտ յաղթահարելէ ետք, ու նոյն առեն յարատեւ պայքար մղել աշխատանքի տեղ մը ապահովելու նկրտումով, որ առաջնահերթ կարեւորութիւն կը ներկայացնէր մեղի համար։

Անշուշտ այս պայմաններուն լոյսին տակ, հսկայական ճիգ կը պահանջէր սեփական փորձառութեան չափն ու տարողութիւնը կարենալ համադրել ու արժեւորել, եւ բաց ճակատ ներկայանալ այլոտեղ ծնած ու մասնագիտական լայն պատրաստութիւն ստացած յախուռն ու անզիջող մրցակից ուժերուն առջեւ։

Դժուար էր վերլուծել առօրեայ այս անհատասար պայքարին անդրադարձը ֆիզիքական կորովին, ինչպէս նաեւ հոգեկան ներաշխարհին վրայ հաւատարապէս, ու մխանգամայն անհուն կարօտն ղգալ ծովուն ու անոր ափերուն վրայ սփռուող լուսածին արեգակին ոսկի ճառագայթներուն։

Այսպէս կը սահէր ժամանակը, ամիս-

Կը յիշեմ այն բոլոր եղելութիւնները զոր մայրս կը պատմէր, երբ ամերիկեան Նէր Իսթ Րըլիֆ ընկերակցութիւնը իր հովանաւորած որբանոցները կը փոխադրէր Գոնիայէն դէպի Մէրսինի նաւահանգիստը, անկէ Լիբանան ճամբորդելու ծրագրով։ Երբ փոխադրական կառքերը կը մօտենային Մէրսին քաղաքին ու հեռուէն կը բացուէր Միջերկրականի կապտաւուն հորիզոնը, որբերը խանդավառ, միաբերան կը բացագանչէին՝ ծո՛վը···, ծո՛վը···։

Անոնք իրենց ուսուցչական կազմին եւ անօրէնութեան հետ ծովու ճամբով կը հասնէին Պէյրութի նաւահանգիստը։ Աղջկանց բաժինը վերջնապէս կը հաստատէր Ձիւնիի մէջ, իսկ տղոց բաժինը՝ Ժբղկէյ (Պիպլոս)։ Զոյգ բաժիններն ալ կը գտնուէին ծովեզերեայ շրջաններու մէջ։ Ձիւնիի աղջկանց որբանոցին մէջ կը պաշտօնավարէր մայրս՝ Արաքսի Գաւասեան։ Ան Խարբերդի մէջ ծնած ըլլալով, յաճախած էր Թլկատինցիի վարժարանը։ Տարագրութեան եւ եղեռնի տարիներուն կրնցուցած էր ծնողքը։ Զինադադարէն եւսէ, 1919–ին, Նէր Իսթ Րըլիֆ ընկերակցութիւնը կը կազմակերպէր որբահաւաքի աշխատանքները արեւելեան նահանգներու մէջ։ Այդ առաքելութեան մաս կը կազմէր նաեւ մօրեղբայրս՝ Յակոբ Գաւասեան։ Այս վերջինը Խարբերդի մէջ կը դանէր քոյրը, ինչպէս նաեւ զրադէտ Վահէ Հայկի մայրը, բազմաթիւ որբերու կարգին։ Բոլորը միասին կ'ուղեւորուէին դէպի Գոնիա։ Այնտեղ որբանոցներու կազմակերպչական աշխատանքները ամբողջանալէ ետք, մայրս ուսուցչական պաշտօն կը ստանձնէր։ 1921–ին, այդ որբանոցները իրենց անձնակազմով վերջնապէս կը փոխադրուէին Լիբանան։

*
**

Միջերկրական ծովը անոգհման հրապոյր եւ խորհրդաւոր գրաւչութիւն մը ունէր ինծի համար։ Կը յիշեմ Պէյրութի մէջ, էթուալի ծովեզերեայ թաղնիքները ուր կ'երթայի ամրան տօթագին օրերուն, յանձնուելու համար ջուրերուն մեղմ յորձանքներուն։ Որքան հաճելի էր տատանիլ ջուրի մեղմ ալեակներուն վրայ ու տամուկ մարմնին վրայ զգալ ալիքներու թաւալումին հետ փչող մեղմ զեփիւռին թովիչ զգուանքը, մինչ կիզիչ արեւուն ոսկի ճառագայթները իրենց չառագոյն ազդեցութիւնը կը ներզործէին պղնձագոյն մորթին վրայ։ Աւազին վրայ ընկողմանած, երկար կը դիտէի Միջերկրականի կապոյտին անհունութիւնը, մառախլապատ հորիզոնը, ջուրերուն մեղմ ալեակները, որոնք սիփսիրար ու հանդարտեցուիչ դեր կը կատարէին բոլոր անոնց համար որոնք կը փախչէին տօթէն, քրտինքէն ու օրուան ծանր հեւքէն։ Իսկ ձմրան եղանակին, անսահման հաճոյք էր դիտել ծովուն փրփրադէզ ալիքները որոնք թաւալելով, գլորելով կը յառաջանային ու մեծ ժխորով կու գային զարնուիլ ծովափնեայ ժայռերուն ու բարձրանալով կը թափէին վար, թրջելով ճամբան եզերող մայթն ու նաւարանները։ Չմայիչ տեսարան մը կը պարզուէր թաց մայթերու երկայնքին։

Լիբանանի քաղաքական կուսակցութիւնները հետեւանքով երբ սակայնարար թողուցինք Պէյրութը, հաստատուելով Իտալիոյ հիւսիսային չրջանը, թախիծով կը յիշեմ այն տխուր ու խռովիչ պահը, երբ օդանաւը կը հեռանար Միջերկրականի ափերէն։ Հեռանալ արմատներէն, կայք հաստատել անծանօթ ու հեռաւոր հորիզոններու տակ, դաղթականի տառապանքն ու կնիքը պարտցնել փողոցներու երկայնքին, ի վերջոյ չանալ յարմարիլ նորատեղի պայմաններուն, հազարումէկ խոչընդոտ յաղթահարելէ ետք, ու նոյն առեն յարատեւ պայքար մղել աշխատանքի տեղ մը ապահովելու նկրտումով, որ առաջնահերթ կարեւորութիւն կը ներկայացնէր մեղի համար։

Ինչ կը վերաբերի Զաւախքի հայութեան ու նաեւ Հայաստանի, հայկական գործօնը չհաշուելու միտում նման փորձեր կ'ապազարտեն վտանգաւոր հետեւանքներու կարելիութեանը։ Բան մը որ անհրաժեշտ կը դարձնէ պաղարիւն ընթացք ու զգօնութիւն, ինչ որ ալ ըլլան դժդոհութեան պատճառները։ Եւ սխալ է այս կամ այն կողմին հաշիւներուն համար ի հարկին օգտագործելի տարր նկատուելու այս նոր պարագան։ Այն կ'ըսէ թէ կան ուժեր որոնց համար միշտ կարելի է անկայունութեան կեդրոն հրահրել, «ինչը հաստատ, հարկաւոր չէ ոչ մեզ, եւ ոչ էլ Վրացիներին» ինչպէս կը նշէ Ս. Զաքարեան։

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՋԱՒԱԽՔԻ ՊԱՏՄԱՀՈՒՐԻՆ ԾԱՂԿԵՐԻՆ

Օգոստոս 13–14–ի գիշերը Վրաստանի հայաբնակ հարաւային չրջանին՝ Ախալքալաքի մէջ արձանագրուած պատահարին անդրադարձները տեղ գտած են Օգոստոս 18–20–ի թերթերուն մէջ ալ, ոչ մեծադոյզ, բայց ուշագրաւ նշումներով։ Այդ պատահարին կորիզը կը կազմէր ծուղակ մը որ 20–25 գինեաներու կողմէ լարուած էր վրացական պաշտպանութեան նախարարութեան առորգայանումներուն դէմ։ Պատահարը առիթ եղաւ որ կրկնուին չրջանի հայութեան առօրեայ դժուարութիւնները որոնց մէջ ոչ արհամարհելի տեղ մը կը գրաւեն իշխանութիւններու խորական վերաբերումները։

Այս մասին հայաստանեան մամուլը պարբերական հրապարակումներ կ'ունենայ, ինչ որ դիւրացուց Օգոստոս 13–14–ի պատահարէն եռք այդ ազդակին վրայ կեդրոնացումը։ Սակայն, կարգալով յետադայ էջերը, կը պարզուի որ դիւրին եզրակացութիւնը անպատման յարմարադոյնը չէ։ Ախալքալաքի միջադէպին մասին այդ էջերը հետաքրքրութիւնները կը դարձնեն դէպի ռուսական չրջանակը։ Առոր առաջին ազդակը այն է որ կ'այժմեանայ ռուս–վրացական սահմանային երկարատեւ անհաշտութիւնը որ ինչպէս կը գրէ «Առաւօտ»ի մէջ Ա. Զաքարեան (Օգոստոս 20), «ի վերջոյ հանգուցալուծուեց Ռուսաստանի սահմանապահ զօրքերի հրամանատար Նիկոլայեւի հրաժարականով»։ Այդ հրաժարականն ալ ռուս պաշտպանութեան նախարարը եւս կը կեցնէ միանշական – ռուս–վրացական – ռազմաւիրձերէ։ Կայ նաեւ Զաւախքէն ռուսական զօրքը դուրս բերելու պարտպան։ Այդ զօրքին մեկնումէն եռք վրացական առորգայանումներ պիտի գրաւեն անոնց տեղը։ Այս հեռանկարը, անկակալ պիտի չըլլայ եթէ ազդէ Հայաստան – Զաւախք անմիջական յարաբերութիւններուն, դժգոհութիւն պատճառէ չրջանի բազմաթիւ Հայերուն որոնք ռուսական գինուորական խարիսխին մէջ ծառայելով կը չահէին իրենց կեանքը։ Եւ կայ մտահոգութեան երկրորդ պատճառ մը որ կ'առընչուի Զաւախքի վրայով դէպի Թուրքիա երկարելիք երկաթուղիին։

«Ազգ»ի մէջ (Օգոստոս 18) Ն. Դիլբարեան վրաստանի Հայերուն վերագրուած ամէն պատասխանատուութիւն չկրգալ գրնող մօտեցումին մէջ կ'ըսէ թէ վրացի գինուորներուն դարան լարող խումբին անդամներէն 14–ը Ռուսաստանի հայ քաղաքացիներ եղած են, որպէս տեղւոյն ռուսական առորգայանումներուն անդամ։ Ուշագրաւ տուեալ է նաեւ այն որ դարանակալները «միասնաբար կոչեր» ուղղած են տեղացի Հայերուն թէ վրացական կառավարութիւնը մտադիր է տեղահանելու, կամ ոչնչացնելու հայ բնակչութիւնը։ Զաւախքի նահանգապետը չեչոտած է թէ խումբին բոլոր անդամները ճանչցուած են եւ անմիջապէս ընկուքը ձերբակալուած։ Այս վերջիններուն ինքնութիւնը առայժմ գաղանիք կը պահուի։ Վրացական տեղեկատուութիւնը կ'աւելցնէ տակաւին թէ այդ խումբը բազկացնողները «յատուկ ծառայութիւններու կողմէ փինաճսուորուող ուժեր են, մաֆիական, բլանային խմբակներ որոնց նպատակը ապակայունացնել է Հայաստան – Վրաստան իրավիճակը եւ նաեւ ամբողջ կովկասը»։

Բնական է որ կանուխ է համապարփակ լուսաբանութեան սպասելու համար։ Պատահարին հետաքննութիւնը ընթացքի մէջ է տակաւին. արդէն առոյգ ալ չէ որ լրիւ կերպով կը հրապարակուին վերջնական արդիւնքները եւ եզրակացութիւնը։ Սակայն, մինչեւ այդ փուլը, որոշ է որ միջադէպը պատրաստուած է հիմնաւորելով Զաւախքի հայութեան դէմ տարուելիք գործունէութիւնները։ Քանիցս րսուեցաւ թէ օրական միայն 2 – 4 ժամ էլեկտրականութիւն ունի այդ չրջանը, անդրադարձութիւնը համատարած է, եւն։ Աչխատիլն իսկ անիմաստ կը նկատուի, քանի որ հոն սուղ արժող արտադրութիւնը Թուրքիայէն ներածուած ապրանքին հետ մրցակցութեան չի կրնար տոկալ։ Այս տուեալներուն լոյսին տակ, դժուար չէր ըլլար հակավրացական որեւէ արտադրութիւն եւ արագ բացատրել։ Ռուսաստան – Վրաստան վերնչեալ մրցակցութիւնն ալ, ահսկա նպաստ ռուսական զօրքերու հեռացումի ենթախորքով, յարմար չրջանակ մըն է նման բեմադրութեան։

Հայութեան, Հայաստանի տեսանկիւնէն դիտուած, ներկայի կարեւորագոյն ձեռքբերումն է այն որ վրացական պատկան իշխանութիւնները – Զաւախքի նահանգապետ ու ապահովութեան ուժեր – յստակօրէն յայտնած են որ միջադէպին անմասն է «Զաւախք» հայաստանեան կազմակերպութիւնը որուն մասին առաջին ամբաստանութիւններ հնչած էին արդէն։

Ուշագրաւ էր միջադէպին յաջորդած օրերուն հայ եւ վրացի Արտաքին գործոց նախարարներու փոխադարձ այցելութիւնները եւ երկուստեք արուած յայտարարութիւնը։ Պարագայ մը որ առաւելաբար կը չեչտէ միջադէպին ծանրակչիռ բնոյթը, հատնաբար երկու կողմին համար ալ։

Ինչ կը վերաբերի Զաւախքի հայութեան ու նաեւ Հայաստանի, հայկական գործօնը չհաշուելու միտում նման փորձեր կ'ապազարտեն վտանգաւոր հետեւանքներու կարելիութեանը։ Բան մը որ անհրաժեշտ կը դարձնէ պաղարիւն ընթացք ու զգօնութիւն, ինչ որ ալ ըլլան դժդոհութեան պատճառները։ Եւ սխալ է այս կամ այն կողմին հաշիւներուն համար ի հարկին օգտագործելի տարր նկատուելու այս նոր պարագան։ Այն կ'ըսէ թէ կան ուժեր որոնց համար միշտ կարելի է անկայունութեան կեդրոն հրահրել, «ինչը հաստատ, հարկաւոր չէ ոչ մեզ, եւ ոչ էլ Վրացիներին» ինչպէս կը նշէ Ս. Զաքարեան։

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ներ ու տալիներ իրարու կը յաջորդէին, դէմ յանդիման գտնուելով անակնկալ ու անսպասելի կնճռոտ հարցերու։ Լուծելի առաջնահերթ հարցերու կարգին էին, երկրէն նեղս կեցուածքի արտօնագրի յատուկ գործողութիւնները, ներքին ապահովութեան գրասենեակներուն մօտ։ Աչխատանքի արտօնագրի նորոգութեան յատատահանջ ձեւականութիւնները պետական սպասարկութեանց մօտ։ Ընդհանուր էլեկտրոնացում եւ ուշագրաւ ճիգ կը պահանջէր, որպէսզի օրը օրին կարելի ըլլայ հետեւիլ պետական օրէնքներու ուշադիր եւ անթերի գործադրութեան։ Տաք ու պաղ օրեր իրենց տեղատուութիւններով ու մակընթացութիւններով մաս կը կազմէին մեր առօրեայ կեանքի հոլովոյթին, որու հետ կ'աչխատէինք չարունակ քայլ պահել, անկէ չհեռքաւելու համար։

Պատահական նաեւ յուսադրիչ եւ ուրախալի պարագաներ, երբ մանչերս Անդրանիկ եւ Վրոյր աւարտեցին Փավիայի համալսարանի բժչկական մասնագիտական դպրոցը, մասնաւոր յիչատակութեամբ, եւ աչխատանքի սկսան տարբեր հիւանդանոցներէ ներս, յաջողապէս անցընելով մուտքի քննութիւնները։ Առաջին առիթով, Վրոյր ինքնաչարժով ընտանեօք մեզ կը տանէր Լիկուրիայի ծովեզերեայ տարածքը, ծովուն կարօտ առնելու, ինչպէս նաեւ չրջելու այդափերուն վրայ իչխող ծաղկաւէտ ու կենսախտ բարձունքներուն անուչարժ մթնոլորտին մէջ, ըմբոչխնելով անոնց հմայիչ գեղեցկութիւնները։ Ճամբան երկար էր, երթեւեկի խճողումը, մեծ ու փոքր կառքերու արագընթաց վազքը, ու անոնց դէմու պատյտ պատճառող սըրընթաց արագութիւնը վախազդու սրտմաղձութիւն մը կը ստեղծէին, մանաւանդ երբ կը մօտենայինք Ափենինեան լեռնաչղթային, յառաջանալով պարն ձեղքող անվերջանալի ու երկար վտպուղներու ցանցէն ներս։

Ի վերջոյ հորիզոնը կ'ընդարձակուէր ու մեր առջեւ կը բացուէր Միջերկրականի անհուն կապոյտը։ Ուրախութեան ու հրճուանքի ղգացումը կ'արտացոլար մեր դէմքերուն վրայ։ Ու այդ խորհրդաւոր պահուն, ինքնաբերաբար կը բացագանչէի ծո՛վը···, ծո՛վը···։ Մանչս Լա Սփեցիայի ուղղութեամբ կը սկսէր յառաջանալ ձենովան չրջանցելէ ետք։ Անոր նպատակը Լիկուրիայի ծովեզերեայ գեղատեսիլ ու տեսարժան վայրերը ցոյց տալ էր մեզի, որոնք ծովուն հետ ներդաշնակ ու դեղեցիկ համադրութիւն մը կը կազմէին։

Որպէս առաջին հանգրուան, կանգ կ'առնէինք Քամոլիի մուտքին, անոր տեսարժան վայրերը չրջելու նպատակաւ։ Կ'անցնէինք հին թաղամասերը եզերող նեղ ու մութ փողոցներէն, որոնց վրայ բացուող փոքր կրպակները ինչպէս նաեւ դէպի ծովափ սահող երփներանգ հնամենի պատմական կառոյցները ամբողջական չրջանակը կը կազմէին քաղաքին անցեալ դարու համապարփակ պատկերին։ Երկար չրջան մը կը կատարէինք քարափին վրայ, ուր ձկնորսներ իրենց ուռկանները կը նորոգէին, երբեմն խոթաթափանց ու անտարբեր նայուածքներ սեւեռելով մեր ուղղութեամբ։ Այս քաղաքը հպարտ էր իր պատմական անցեալով եւ նաւաչինարարական կեդրոններով։ Քամոլիի նաւատորմը կարեւոր դեր խաղացած էր 1830–ական թուականներուն, երբ Ֆրանսայի թագաւորը Լուի Ֆիլիփ կը ձեռնարկէր Ալժերիոյ արչաւանքին։ Ֆրանսական զօրքը Ալժերիոյ ծովեզերեայ տարածքը փոխադրելու նպատակաւ, Ֆրանսայի թագաւորը կ'օգտագործէր այդ նաւատորմին ընձեռած կարելիութիւններէն եւ դիւրութիւններէն։ Մինչ կը քալէինք քարափի երկայնքին, ուչադրութիւնս կը դրաւէր արձանագրութիւն մը ուր յիչուած էր թէ Քամոլիի նաւատորմը 1854 թուականին, անգլիական զօրքը փոխագրած էր Ղրիմի պատերազմական գօտիէն ներս, սատար հանդիսանալով դինուորական գործողութիւններուն։ Այս նաւատորմը ճակատագրական դեր խաղացած էր նաեւ Ա. Աչխարհամարտի ընթացքին։

Քամոլիէն հրաժեչտ առնելէ եռք կը շարունակէինք մեր ճամբորդութիւնը դէպի Սանթա Մարկերիթա Լիկուրէ։ Գեղատեսիլ վայր մըն էր նաեւ այս վերջինը իր ծովեզերեայ լայն ու երկար ճանապարհով, որու երկայնքին կը գտնուէին խնամուած ծաղկաւէտ պարտէզներ, եւ համատարած կանանչին մէջ կորսուած

ԼՈՅԿՈՐԷԱ
Հալէ-վիթթէնպէրկի Մարքին Լիւթեր Համալսարանին կից պաշտօնական _ հասարակական իրաւունքներով օժտուած նիմնարկ

ՄԵՍՐՈՊ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆ

ՄԱՄՈՒԼԻ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ ԼՈՒԹԵՐՇԹԱՏ ՎԻԹԹԸՆՊԷՐԿՈՒՄ

Կիրակի օրը, 1998 Թուականի Սեպտեմբերի 6–ին, Լութերշթատ Վիթթընպէրկի «Լոյկորէա» համալսարանական հիմնարկի դիմաւոր լսարանում տեղի է ունենալու «Մեսրոպ» Հայկական Հետազօտութիւնների Կեդրոնի բացումը: Բացման արարողութեանը բացի հանրապետական եւ նահանգային կառավարութիւնների ներկայացուցիչներից ըսպասում է նաեւ Հայաստանի Հանրապետութեան Մշակոյթի, Երիտասարդութեան Հարցերի եւ Սպորտի նախարարի յանձնակատարութիւնը:

Այս կեդրոնը, որի նպատակները ըղծում է «Լոյկորէա» համալսարանական հիմնարկի հենքում, Գերմանիայի Դաշնակցային եւ Հայաստանի Հանրապետութեան Հանրապետութեան Մշակոյթի, Գիտութեան եւ Կրթական յարաբերութիւնների օժանդակութեանը վերաբերող հարցերի համար:

Կեդրոնը կրում է հայ ղրերի պիտի հեղինակ Մեսրոպ Մաշտոցի անունը: Կեդրոնի աշխատանքները նուիրուած են հայ մշակոյթի բազմազան բնագաւառների հետազօտութեանը եւ այն ղերմանախօս հասարակայնութեան լայն շրջանակներին ներկայացնելու գործին:

Կեդրոնի ամենամեծ ծրագիրը «Հայաստան» միջազգային համաժողովի կազմակերպումն է՝ Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ հիմնադրման 1700–ամեայ յոբելեանի կապակցութեամբ:

Կեդրոնի ղեկավարը փրոֆ. տոքթ. Հերմանն Գոլցն է, Հալլէ–Վիթթընպէրկի Մարթին–Լութեր համալսարանի աստուածաբանութեան բաժնի վարիչը:

Ձեր հարցերը կարող եք ուղղել կեդրոնի գործավար տոքթ. Վագրիկ Բաղիլին, որը սիրով պատրաստ է պատասխանել Ձեզ:

Հեռախօս՝ 34 91 / 46 61 41
Հեռապատճէն՝ 34 91 / 46 62 32

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՀԱՆՔԱԳՈՐԾՆԵՐՈՒ ԶԱՅՐՈՅԹԸ ԿՐԵՄԼԻՆԻ ԴԷՄ

Ռուսաստանի ներկայ տագնապը տնտեսական հիմերէ բարձրացած է ու կը սպառնայ քաղաքական ամբողջ համակարգին: Այս մասին լուրերու, մեկնաբանութիւններու մէջ անպակաս է հանքագործներու դերին մասնանշումը: Այդ զանգուածը ամիսներէ ի վեր անվճար մնացած իր աշխատավարձերը ստանալու բազմաթիւ դիմումներէ ետք սկսած է դիմել այլ միջոցներու. չարժման մղելու համար ղեկավարութիւնը, ճեռնարկած է գործադուլի ու ճամբաներու, երկաթուղիին վրայ անցարգել հաստատելու: Այս ընթացքին գլխաւոր ներկայացուցիչ կը նկատուին Զելիաբինսկի հանքագործները: Անոնք ամրան հեղձուցիչ տաքին իրենց ինքնաչարժներուն կամ չոգեկառքի բաժանեակներուն մէջ կը բանտարկէին բազմութիւններ որոնք կու գային իրենց ղրջանը: Այդ հանքագործները այնքան վճռակամ էին որ նոյնիսկ չէին պատասխաներ արեւուն տակ շիկացած իրենց ինքնաչարժէն իջնող կիներու որոնք երախաներ գրկած, կը փորձէին մեղմել անոնց զայրոյթը: Անոնց փոխարէն սենիքայի պատասխանատուները կը բացատրէին թէ իրենց անհանգուրժելի կացութեան պատճառով է որ հանքագործները այդքան անդրդուելի դարձած են: Անոնք նաեւ կը փորձեն համոզել որ արտօնուի զոնէ համբորդատար գնացքներու անցքը. բանակցութիւնները մինչեւ իսկ երբեմն բռունցքի հարուածներու, ծեծկռտուքի կ'առաջնորդէ, բայց ընդհանրապէս հանքագործները չուտով կը յաղղին տիրապետել իրենց զայրոյթին: Կացութիւնը զարմանք կը պատճառէ յատկապէս անոր համար որ այդ ղրջանի հանքագործները երկրին ամէնէն խաղաղականները կը նկատուէին: Հոն կան բազմաթիւ հանքեր որոնցմէ չատ լաւերակ ածուխ չի հանուիր: Անոնց մեծ մասը պիտի փակուէր եթէ գոնուած ըլլար 17 միլիոն ռուբլին որ անհրաժեշտ էր գործէ հանուելիք գործատուրներուն վճարումներուն համար: Այլ խօսքով՝ ոչ ներկան վճարուած է ոնոց, ոչ ալ ներկը, եւ ոչ ալ յուսատու հեռանկարներ ունին: Այս կացութեան մէջ, երբ չէ յարդուած Մայիս 27–ին ղրջանի կառավարիչին հետ կայացած համաձայնութիւնն ալ ու ամէն օր տեսած են հեռատեսիլէն թէ որքան մեծ բազմութիւն մը գնացքներով կը ճամբորդէ, որոշած են անցարգել գետեղել երկաթուղիներուն վրայ: Ցուլիսի վերջաւորութեան գրուած են Սիպիրիա գիմող գիծերը: Ստեղծուած կացութեան մէջ իշխանութիւնները ըրած են միակ կարելին. Ուժանիւթի նախարարութիւնը Ցուլիս 30–ին ղրկած է 9,6 միլիոն ռուբլի ու բողոքարկուները կրցած են ստանալ Մայիսի իրենց աշխատավարձը:

Ասիկա սակայն բաւարար չէ եղած ու անոնք կը պահանջեն յաւելում այն 20 միլիոնն ալ զոր նախարարութիւնը խոստացած էր: Հանքագործներն ալ կը պահանջեն որ իրենց վճարուին յետընեալ բոլոր առնելիքները: Այդ ղրջանին համար գումարը կը հասնի 160 միլիոն ռուբլիի: Կը պահանջեն նաեւ որ ապագայի հեռանկարներ ներկայացուին իրենց: Կ'ուզեն գիտնալ օրինակ, թէ ի՛նչ ճակատագիր որոշուած է հանքերուն համար:

Այս ճակատումին մէջ կան հանքագործներու զանգուածը դատապարտողներ ալ. Զելիաբինսկի ուժանիւթի պատասխանատուն օրինակ, կ'ըսէ թէ ուժանիւթի նախաձեռնութիւններու ղեկավարները յանցաւոր են որ պարտատէրերէն չեն պահանջած ատենին վճարել. բայց հանքագործներն ալ չափը կ'անցընեն: Կըրնան, ի վերջոյ, այդքան չաճախակի կերպով արգելք ղրլլալ գնացքներու: Հանքագործները ունին իրենց պատասխանը. Մայիսին հաւատք ունեցած են ղեկավարներու, երթեւեկը ազատ ձգած, բայց ոչինչ ստացած են, մինչ ամբողջ երկրին մէջ վճարումներ կատարուած են:

Ղրջանի վարչականներէն մէկը կայութիւնը արժեւորելով կ'ըսէ թէ տեղացիները իշխանութիւններու տկարութեան տեղեակ գարձան ու տեսան որ իրենց չարժումները արդիւնք կ'ունենան: Մօտ ատենէն կրնան նախազահին հրաժարականն ալ պահանջել: Ինք այդ կեցուածքը կը նկատէ հանքագործներուն դէմ ուժի գործադրութեան մղող ազդակ մը: Սակայն, հաւանօրէն ոչ ոք անխոհեմ ըլլայ նման բանի ձեռնարկելու չափ, մանաւանդ որ նախազահին հրաժարականը պահանջելու համար հանքագործները առաջին գիծին վրայ չեն գտնուիր արդէն:

ՔԱՂՀԱՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ

ԱՌՋԵԻ

ԿԱՄ

ԲԵՐԱՑԻ ԳԱՅԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ՎԷՊ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷ

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԼՈՒԻԲԵՐՈՒ ՏՈՊՐԱԿԸ

ԱՇԽԷՆ. _ Իրա՛ւ կ'ըսէք ... ուրեմն ձիւղ է եղեր իմ լսածս: Իրը թէ Տիկին Մարտիկն ալ խնամուելու աստիճան ջրղային հիւանդութիւն մը չունի եղեր... եւ տոքթոր Հէկունիին համար հիւանդ ձեւացեր է:

ՄԱՆՆԻԿ. _ Բայց ի՞նչ կ'ելլայ ատկէ ... եթէ եղածը այդ է միայն նշանակութիւն չունի:

ԱՇԽԷՆ. _ Կ'երեւայ որ պարզ այցելութիւններով խնդիրը չէ լմնցեր:

ՄԱՆՆԻԿ. _ Ասօ՛ր տեսնենք, ժամ մըն է թերնիդ մէջ խօսքը կը ծամծմես ու չես ըսեր:

ԱՇԽԷՆ. _ Շիտակը ես բամբասանք չեմ սիրեր, չարախօսութիւն ընել չեմ ուզեր ... ամէն տուն կը մտնամ կ'ելլամ, չատ բան կը լսեմ կ'իմանամ, մէկ տեղ լսածս կամ տեսածս ուրիշ տեղ երթալ պատմեղէկ բան չէ ... կը նայիս որ խօսքը բերնէ բերան կը տարածուի ... ո՞վ է ըսեր. _ Աչխէնը, եւ ես կ'ըլլամ յանցաւոր. ատոր աղէ՞կը, լեզուդ կը կղպես կը նստիս ... ես չատ կը զգուշանամ ասանկ բաներէ, որովհետեւ գործիս ալ վնաս կը բերէ...

ՄԱՆՆԻԿ. _ Դուն աղէկ գիտես որ ինչ խօսք չելլար ... լսածներդ մէկ ականջէս կը մտնան՝ միւսէն կ'ելլան: Ըսէ՛ տեսնենք սա եղածը:

ԱՇԽԷՆ. _ Ոտքդ պաղնեմ, Տիկին Մանիկ, միայն դուն գիտցած եղիր:

ՄԱՆՆԻԿ. _ Հաւատա՛ որ մարդու բան չեմ ըսեր:

ԱՇԽԷՆ. _ Էֆէնտիմ, գիտես թէ տոքթորը ամուսնացած է...

ՄԱՆՆԻԿ. _ Այո՛, երկու տարի առաջ ամուսնացաւ, գեղեցիկ ալ կին մը ունի, Նուարդը, լաւ կը ճանչնամ:

ԱՇԽԷՆ. _ Շատ նախանձոտ է եղեր:

ՄԱՆՆԻԿ. _ Իրաւունք ունի նախանձոտ ըլլալու, քանի որ բոլոր կիները երկանը եռեւէն ինկած են:

ԱՇԽԷՆ. Այդ Տիկին Նուարդը Տիկին Մարտիկի յաճախակի այցելութիւններէն կը սկսի կասկածիլ, մանաւանդ որ այդ այցելութիւնները սովորականէն երկար կը տեւեն եղեր...

ՄԱՆՆԻԿ (չափազանց հետաքրքրուած). Է՛յ...

ԱՇԽԷՆ. _ Օր մըն ալ, երբ Տիկին Մարտիկ տոքթորին սենեակը կը գտնուէր եւ տանիքը: Նաւը կը չարունակէր յառաջանալ ճեղքելով տակաւ հանդարտող ջուրերու փոքր չարժումները: Ի վերջոյ մուտք կը գործէինք Փորթոֆինոյի նաւահանգիստէն ներս: Զբօսանաւը կանգ կ'առնէր քարափին մօտ, ու համբորդները մի առ մի դուրս կու գային: Հիասքանչ տեսարան մը կը պարզուէր մեր առջեւ: Փորթոֆինօն միջազգային զբօսաշրջութեան չատնի ու կարեւոր կեդրոններէն մէկը ըլլալով, օժտուած էր բնական աննման գեղեցկութեամբ եւ հարուստ կանանչութեամբ: Ան կ'երկարէր ծովէն դէպի ղրջակայ բարձունքները, որոնց կողերուն թառած էին չքեղ պարանքներ, կորսուած՝ խնամքով չարդարուած ծաղկաւէտ պարտէզներու մէջ: Բնութեան այս գեղեցիկ ղրջանակը տեսարժան վայրերու համադրումով կ'ամբողջացնէր Փորթոֆինոյի հիասքանչ պատկերը:

ԱՐԱՄ ՊԱԼԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱՇԽԷՆ. _ Ո՞ւր տեսնուած է որ տոքթորը հիւանդ մը քննած տեղն դուրը կղպէ...

ՄԱՆՆԻԿ. _ Ի՛յ, վե՞րջը...

ԱՇԽԷՆ. _ Տոքթորին կինը յուղուած, բարկացած, կը սկսի ծանր նախատինքներ ընել Տիկին Մարտիկին:

ՄԱՆՆԻԿ. _ Տիկին Մարտիկը նախատելուն՝ թո՛ղ էրիկը նախատէր:

ԱՇԽԷՆ. _ Անոր ալ բնականաբար պէտք եղածը կ'ըսէ, յետոյ սենեակէն դուրս կ'ելլայ, գլխարկը կը դնէ եւ չունչը հօրը տունը կ'առնէ:

ՄԱՆՆԻԿ. _ Իրա՞ւ կ'ըսես ... ե՞րբ եղեր է ասիկա:

ԱՇԽԷՆ. Նոր բան չէ. ամիս մը կայ:

ՄԱՆՆԻԿ. _ Մինչեւ հիմա ինչպէ՞ս ատ բանը չիմացուեցաւ:

ԱՇԽԷՆ. _ Էյ ասանկ խաղքութիւնը դուրս կը հանե՞ն...

ՄԱՆՆԻԿ. _ Ըսել է հիմա իրարմէ զատո՞ւ են:

ԱՇԽԷՆ. _ Չէ՛, նորէն էրկանը քով դարձեր է, երկու կողմէն մէջ մտեր հաչտացուցեր են, բայց խնդիրը դեռ հոս չէ մնար:

ՄԱՆՆԻԿ. _ Ուրիշ ի՞նչ կայ...

ԱՇԽԷՆ. _ Մարտիկ էֆէնտիին խնդիրը այցելութիւնը չափազանց երկար տեւած էր, Տիկին Նուարդ չկրնալով ինքզինքը զսպել, յանկարծ կ'երթայ եւ սենեակին դուռը բանալով ներս կը մտնէ ... ի՞նչ տեսնէ աղէկ...

ՄԱՆՆԻԿ. _ Ի՞նչ...

ԱՇԽԷՆ. _ Տիկին Մարտիկը տոքթորին թեւերուն մէջ...

ՄԱՆՆԻԿ. _ (չար եւ ծաղրական). _ Թերեւս ջղային հիւանդութիւնները քննելու նոր մեթոտ մըն է ատիկա ... զոնէ թո՛ղ դուռը կղպէին:

ԱՇԽԷՆ. _ Ո՞ւր տեսնուած է որ տոքթորը հիւանդ մը քննած տեղն դուռ

L'ECOLE ARMENIENNE TARKMANTCHATZ D'ISSY

organise

1) COURS HEBDOMADAIRES D'ARMENIEN

pour les enfants de 7 à 15 ans.

les Mercredi matin de 9h à 12h

L'enseignement sera dispensé par la méthode audiovisuelle de Mme Hilda Kalfayan-Panossian.

La seule méthode qui donne des résultats sûrs :

en une année scolaire les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien

Ces cours débuteront le Mercredi, 23 Septembre 1998 à l'école.

2) PREPARATION AU BACCALAUREAT

Niveau pré-bac: les Mardi et les Jeudi de 16h à 17h30;

Niveau bac : les Mardi et les Jeudi de 17h30 à 19h.

L'enseignement sera assuré par M. M. Atamian.

Ces cours débuteront le Mardi, 22 Septembre.

Pour tous ces cours
Renseignements et inscriptions :
ECOLE TARKMANTCHATZ
19-27, Sentier des Epinettes,
92130 Issy-les-Moulineaux
Tél. : 01 46 45 60 55 (de 10h à 16h).

A. S. H. F.

APPEL

aux jeunes Arméniens et à leurs parents

L'Association Sportive Homenetmen France a décidé pour la saison sportive 1998-99 de constituer des équipes de jeunes, composées de jeunes Arméniens de 11 - 17 ans (nés entre 1/1/81 et 31/12/87).

Les parents de jeunes souhaitant que leurs enfants pratiquent leur sport favori, dans un environnement typiquement arménien et qui s'engagent à prendre en charge leurs déplacements à l'entraînement et aux matchs, doivent pour les inscriptions téléphoner sans tarder au responsable de la section football :

M. SCHANTH VOSGUERITCHIAN
Tél. : 01. 45. 08. 43. 10
ou 06. 60. 68. 43. 10.

Clôture des inscriptions :
le 20 SEPTEMBRE

ՓՆՈՐԱԿԱԼԻՔ

Պո – ԱՐԱՔՍ Մշակութային Միութիւնը հրապարակաւ իր չնորհակալութիւնը կը յայտնէ 1998 Յունուարէն սկսեալ ստացած հետեւեալ նուիրատուութիւններուն համար, որոնք նպաստած են 1998 Օգոստոս ամսուան Վենետիկի Համալսարանի Հայ Լեզուի եւ Մշակոյթի ամառնային խտացեալ դասընթացքին այս տարի եւս բնականոն ու լաւ պայմաններով իրագործման՝ բոլորելով իր 13–րդ տարին։

Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք եւ Մարի Մանուկեան Հիմնադրամ՝ 5·000 ամերիկեան տոլար, Տիրան Ասեոեան (Մոնրէալ) 2·600 ամերիկ. տոլար, Ստեփան Սրապեան Հիմնարկ (Միլան) 3·000·000 իտալական լիր, Էմիլ Միրզախանեան (Միլան)՝ 3·000·000 իտալական լիր., Ոմն (Միլան)՝ 1·000·000 իտալական լիր., Ռեստանոէ եւ Աննա Շիրինեան (Հռոմ)՝ 500·000 իտալական լիր., Կապրիէլա Ուլուհոճեան (Փարմա)՝ 500·000 իտալական լիր., Անահիտ Տէր – Մինասեան Տրէզեան (Փարիզ)՝ 1·000 Ֆրանս. Ֆր.։

Շնորհակալութիւն նաեւ՝ ԱՄՆ–էն Թոքթ, Սաթեան, (Փարիզէն) Իշխանեան, Մանիսալի Կիւլ, Հրաչեան, Տատեան, (Իտալիայէն) Արսլան, Ճաքմաքլի, Մժիկեան, Պուլկարեան, Շէնիկեան, Ֆիլիպպոցի ընտանիքներուն եւ Մարսէյլի «Գեղամ» նուագախումբի անդամներուն։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «Archalouïs Thadéossian» *de Paris*

Cours de langue arménienne pour adultes

Samedi — De 16h à 17h30 ou
Jeudi — De 19h à 20h30.
Maison de la Culture Arménienne
17, rue Bleue — 75009 Paris
—— M° Cadet ——
Renseignements et inscriptions auprès de :
Araxie Karanfilian : 01 39 83 71 19
(Après 20h):
Nazélie Fourtune : 01 45 84 57 18.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա – Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 7, ժամը 20·30–ին
Centre Administratif d'Asnières:

*
**

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղի վերամուտի առաջին անդամական ժողովը տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 5–ին։ Բացառաբար առաւօտեան ժամը 10·30–ին։

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը կարեւոր է։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

VISITE
AUX CHATEAUX DE LA LOIRE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. Prix du voyage comprenant les visites, les repas et l'hébergement : 2400 F.

Le nombre de places étant limité, prière de réserver avant fin septembre, en téléphonant au : 04. 72. 35. 15. 86 ou à la MCA de Villeurbanne : 04. 78. 93. 57. 43.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ ԱՐՇԱԼՈՑՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ ՄԱՄՆԱՃԻՒՂ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

Մնողներէն կը խնդրուի արթիւն արձանագրել իրենց զաւակները Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3–ին վերջի Մխօրեայ դպրոցին։

6 տարեկանէն սկսեալ բոլոր մակարդակները մինչեւ Գաբրիելեանէն դասարան։

Կ'ուսուցուի հայերէն լեզու, պատմութիւն, պար, երգ, թատրոն եւ քունկ–ֆու։

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել՝

Հեռաձայն. –
ԱՐԱՔՍԻ ԳԱՐԱՆՖԻԼԵԱՆԻՆ
01 – 39 – 83 – 71 – 19
ժամը 20–էն յետոյ։
կամ՝
ՆԱԶԵԼԻ ՖՈՒՐԹԻՒՆԻ
01 – 45 – 84 – 57 – 18

*
**

ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼ – ԿՈՆԷՍ ԵՒ ՎԻԼԻԷ–ԼԸ–ՊԷԼԻ «ԱՍՏՂԻԿ» ՄԱՄՆԱՃԻՒՂ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ – Սարսէլ – Կոնէս եւ Վիլիէ լը Պէլի Աստղիկ մասնաճիւղի հայերէն լեզուի եւ պարի դասերու արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12 եւ 19–ին դասընթացքներու վայրը

71, avenue Henri Barbusse — Arnouville-lès-Gonesse

կը խնդրուի ծնողքներէն նկատի ունենալ։

ԹԱՄԱՆԱԿԱՑՈՑՑ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

ՏՕՆ ԾՆՆԴԵԱՆ ՍՐԲՈՒՀԻՈՑ ԿՈՒՍԻՆ ՄԱՐԻԱՄՈՒ ՅԱՆՆԱՅԷ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 8
Առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի Իսի–լէ–Մուլինոյի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ՝
6, ave. Bourgain,
92130 ISSY-LES-MOULINEAUX
կը պատարագէ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՑ. ԹԱՇՃԵԱՆ
մասնակցութեամբ Փարիզեան Շրջանի հոգեւոր հայրերուն։

*
**

ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ ՏՕՆԻՆ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14
Առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ՝
4, rue Komitas. 94140 ALFORTVILLE
կը պատարագէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
մասնակցութեամբ Փարիզեան Շրջանի հոգեւոր հայրերուն։
Պատարագի աւարտին հոգեհանդիստ կը կատարուի «Վասն համօրէն ննջեցելոց»։

Ծանօթ. – Մայր եկեղեցւոյ մէջ ներքին վերանորոգութեան աշխատանքները սկսած ըլլալով ի գիտութիւն հաւատացեալներուն, սակայն Շաբաթ եւ կիրակի օրերու եկեղեցական ժամապաշտութիւններն ու խորհրդակատարութիւնները կը շարունակուին կատարուիլ։

*
**

PARIS - EREVAN - PARIS

à partir de

3250 F

Renseignements & inscriptions :

SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté — 69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.

Demandez notre brochure pour des séjours individuels et en groupe.

DATE A RETENIR

RESERVEZ VOTRE REVEILLON DU 31 DECEMBRE 1998 AVEC LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE section Lyon-Villeurbanne

Plus de détails ultérieurement.

DIMANCHE 13 SEPTEMBRE

Grande Fête Champêtre Annuelle

organisée par l'ASSOCIATION SAINTE CROIX des Arméniens Catholiques de France
animée par l'Orchestre «*S p i t a k*»
dans les jardins du Dr et Mme Keghian
4, rue du Dr Rampont — VILLIERS-LE-BEL

Programme : 11h Divine liturgie — 13h Repas
Musique — Jeux pour les enfants — Tirage de la tombola

Réservez bon accueil à nos billets de tombola.

Réservez vos places : 01 40 51 11 90 (Eparchie — Centre culturel)
01 44 59 23 50 (Paroisse)
P.A.F. Adultes : 120 F — Enfants : 80 F.

SEJOUR LINGUISTIQUE organisé par la C.B.A.F.

Vous avez entre 14 et 18 ans.

Vous voulez apprendre à **parler** l'arménien dans une ambiance sympathique. alors ce séjour vous concerne.

Vous préparez le Baccalauréat en LV I, LV II, LV III ou option.

Pour assurer un meilleur résultat des examens et surtout pour pratiquer la langue de Machtotz, pendant 7 jours sans interruption du 24 octobre au 1er novembre 1998, rejoignez-nous à Bellefontaine (Jura) au Centre de Vacances de la Croix Bleue des Arméniens de France.

Renseignement et inscription: CBAF: 01. 45. 84. 57. 18
01. 34. 19. 44. 63
01. 39. 83. 71. 19, de 19h à 21h.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 5
SAMEDI
5 SEPTEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.457 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 74e ANNEE — N° 19.457

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

«ԵԼՑԻՆ ՊԷՏՔ Է ՔԱՇՈՒԻ» Կ'ԸՍԷ ԳՈՐԲԱՉՈՎ

ԼԵԲԵԴ ՏՐԱՄԱԴԻՐ Է
ՉԵՐՆՈՄԻՐԴԻՆԻ ՏԵՂԸ ԱՆՑՆԵԼՈՒ

«Ֆիկարօ»ին տուած հարցազրոյցի մը ընթացքին (Սեպտեմբեր 4), Գորբաչով կը դանէ որ Ելցին մէկ բան ունի ընելիք՝ մեկնիլ: Կանխահաս ընտրութիւններ կրնան վստահութիւնը վերահաստատել, կ'ըսէ նախկին ղեկավարը եւ կը խորհի որ ընկերային պոռթկումի պարագային, Լեբեդ կրնայ կացութիւնը փրկել:

Հարցազրոյցը լոյս կը տեսնէր այն օրը, Ուրբաթ, Սեպտ. 4, երբ Դուման երկրորդ անգամ ըլլալով պիտի արտայայտուէր Չերնոմիրդինի թեկնածութեան մասին եւ նոր մերժումը կասկած չէր վերցներ: Նոյն օրը, Լեբեդ կը յայտարարէր՝ «ԵԹԷ աւելի ձեռնհաս մէկը չկայ անտեսական դեռնի վրայ, կը խորհիմ կառավարութեան ղլուխն անցնելու մասին», պատասխանելով հեռատեսիլի էն-Թի-Վէ կայանին լրագրողին: Յարդ, Լեբեդ Ելցինի տեղը կ'ուզէր գրաւել: Ըստ Գորբաչովի, կրնայ ժողովուրդը հունաւորել, բայց Փինոչէի պէս մենատիրոջ մը չի վերածուիր: Ռուսերը, կ'ըսէ, ծայրայեղութիւններ չեն ուզեր այլեւս, ոչ ալ արմատական համակիրներ, կ'ուզեն կեդրոն մը որ չարունակէ բարենորոգումները, ժողովրդավարութիւնը, ազատութիւնները, բարելաւելով ճարտարարուեստը: Այդ կեդրոնը, Գորբաչովի համար, Լուժկովն է, Սաֆրեը, Իավլինսկին, նոյնիսկ Լեբեդը: Չի կարծեր որ բանակը կրակէ ժողովուրդին վրայ, բայց կրնայ փոլոց իջնել անոր կողքին:

Այս կացութեան մէջ, Ելցին մէկ պաշտպան ունի, հաւանաբար միակն է՝ Ներքը: Կիեւի մէջ, ուր Սեպտեմբեր 3-ին, կը վերջացնէր իր այցելութիւնը, յայտարարած է. «Կարեւորն այն է որ Ռուսաստան անտեսութեան արդիական տեսլական մը ունենայ, ընկերութեան ժողովրդավար տեսլական մը եւ ուշադրութ խաղաղասէր տեսլական մը: Այս երբեակ տեսիլքն է զոր կը մարմնաւորէ Ելցին, այդ պատճառով է որ զօրավիգ եղանք քաղաքական ուղղութեան մը եւ զայն մարմնաւորող մարդուն»:

*
**

Ժողովուրդը, ճակատագրապաշտ, կը պատասխանէ վատթարագոյնին, ռուբլին կրկին 4,8% կորսնցուցած էր իր արժէքէն Սեպտեմբեր 3-ին, ապրանքներու գիները 25% եւ աւելի յաւելում կրած են եւ դրամ չկայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ժ.-Փ. ՇԲՎԷՆԸՄԱՆ, Ֆրանսայի Ներքին նախարարը մահաքունի մէջ էր միշտ, Սեպտեմբեր 4-ի առաւօտը, Փարիզի զինուորական վալ-տը-կրասի հիւանդանոցը: Նախարարը հիւանդանոց մտած էր Սեպտեմբեր 1-ին եւ 2-ին մաղձապարկի գործողութեան պիտի ենթարկուէր, ինչ որ կը ներկայացուէր որպէս շատ ընթացիկ եւ ոչ վտանգաւոր գործողութիւն մը, բայց, նախարարը զերզդայնութիւն ցոյց տը-

ՀԱՅԵՐԷՆ ՄՆԱՑԱԾ ԳԱՆՁ ԿԸ ՓՆՏՌԷՐ, ԿԵԱՆՔԸ ԿՈՐՍՆՑՈՒԱԾ

Սեպտեմբեր 3-ի «Հիւրրիյէթ»ը կը տեղեկացնէ.-

Երեք ընկերները, Զէյթինպուրնու մէջ Հայերէն մնացած թափուր տան մը գետնայարկին մէջ դանձ դանելու մտադրութեամբ բացին 20 մեթր խորութեամբ հոր մը, սակայն ասիկա րախտաբեր չեղաւ իրենց համար: Երեք ընկերներէն մէկը ինկաւ հորին մէջ ու կորսնցուց կեանքը:

62 տարեկան Եիւքսէլ Պէրթիզլըճ անուն անձը, որ ինկած է հորին մէջ, մեռած հանուեցաւ հրշէջ խումբի ճիգերով:

ՎԱՂԸ՝ «ՅԱՒԱՋ-ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ - Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (240) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. -

ՊԱՏԿԵՐԷՆ ԿՈՐՈՒՍՏ
(խարբերդի գրողները եւ գաւառական գրականութիւն)
ԳՐ. ՓԼՒՏԵԱՆ

L'IDENTITE PONTIQUE
A. TER-MINASSIAN

ւած է ղեմոյաղրկումի համար դրամածած բիւրար դեղին հանդիպ եւ սիրտը կեցած է: Աւելի քան ժամ մը ջանք թափուած է որպէսզի սիրտը կրկին սկսի բաբախիլ ինչ որ յաջողած է, բայց նախաբարը մահաքունի մէջ ինկած է եւ այդպէս ալ կը մնար 48 ժամ եւս, նոյնիսկ եթէ բժիշկները «դանդաղ բարելաւում» մը նկատած էին եւ չափաւոր լաւատեսութիւն մը ցոյց կու տային: Կ'ըսուի թէ նման արկածները շատ հազուադիպ են եւ բիւրարը շատ կը դրամածուի զեմոյաղրկումի պարագաներու եւ կարելի չէ նախատեսել անհանդուրժողութիւններ, երբ ենթական առողջ անձ մըն է: Նախագահին հաւանութեամբ, Ժոսփէն առժամապէս փոխը Քերանը նշանակեց տանելու համար Ներքին նախարարութեան ընթացիկ հարցերը, վարչապետարանը կը մեղադրուի որ առաջին առթիւ սուտ խօսած, յայտնելով թէ ամէն ինչ լաւ կ'ընթանայ, երբ արդէն Շըվէնըման մահացուն մէջ էր:

ՍԻԻՍԷՌի արկածեալ օդանաւէն ոչ մէկ վերապրող եղած է: 229 մեռելներուն մէջ 46 Ֆրանսացիներ կային, ՄԱԿ-ի պաշտօնատարներ, սիտայի ծրագրին հիմնադիրը՝ Ճոնաթան Ման եւ բազմաթիւ գործի մարդիկ, ամերիկացի եւ եւրոպացի: Զուիցերական օդուժի ամէնէն ծանր արկածն է, որուն պատճառները անյայտ կը մնային Սեպտեմբեր 4-ին:

ՌՈՒԱՆՏԱՅի պատժական միջազգային տեսանը ցկեանս բանտարկութիւն պահանջած է Ռուանտայի նախկին վարչապետ՝ Ժան Քամպանտայի դէմ, որ ամբաստանուած է 1994-ի ցեղասպանութեան բերած իր մասնակցութեան համար:

ՊՈՒՆՏԸՍԹԱԿԻՆ (Գերմանիոյ Խորհրդարան) մէջ է որ Քոհլ եւ իր մրցակիցը՝ կերհարտ Շրէօտէր իրենց առաջին ճակատումը ունեցան, նախքան ընդհանրական ընտրութիւնները (Սեպտեմբեր 27): «Գերման Եւրոպացի» մը սահմանած է Քոհլ ինքզինքը, կրկնելով Թոմաս Մանի բանաձեւումը եւ իր ելոյթը կեդրոնացուցած է արտաքին քաղաքականութեան վրայ:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՍԿՍԱԾ Է ՅԵՏԵԼՑԻՆԵԱՆ ՇՐՋԱՆԸ

Ոչ միայն ռուսական, այլեւ ամբողջ աշխարհի մամուլը կը ջանայ կանխատեսել թէ ո՛վ ամէնէն հաւանական յաջորդն է նախագահ Ելցինի: Այս վերջինը որ ամբողջական սպառումի, քայքայումի չէմեցնող պատկեր մը պարզեց իր տատանող քայլերով, նայուածքին, ղէմքին արտայայտութեամբ ու յաճախապէս անկապակից խօսքերով, լաւագոյնս կը խորհրդանշէր բացական, քան որեւէ ուրիշ բան: Ուստի, բնական է միջազգային լրատուիւռներու հետաքրքրութիւնը որ կծուած է դէմքերու, դիրքերու մանրակրկիտ քննութեամբ ենթադրելու թէ որո՛ւ կը վիճակի Ռուսաստանը խրած ճահճախուռճէն հանելու գործը:

Նկատի առնուած չրջանակը բաւական լայն է ու մրցակցութիւնը թուոն ըլլայ հաւանօրէն: Ցառաջ է սակայն թէ ընտրելիս պէտք չէ ունենայ արկածախնդրութեան որեւէ հակում. քան մը որով նախագահ Ելցինը արժեւորեց իր նախորդը, Մորհ. Միւռթեան վերջին նախագահը՝ Մ. Գորբաչով:

Հաւանական յաջորդ նկատուածներու դլխաւոր դէմքերէն է համայնավար ղեկավար Գ. Զիւգանով: Ան յենած Դուման մեծամասնութեան տէր կուսակցութեան մը լծակին, միշտ քննադատած է Մոսկուայի արեւմտամէտ քաղաքականութիւնը: Հոկտեմբեր 7 հռչակած է ընկերային զժպոհութեան օր եւ մեծ պատրաստութիւն կը տեսնէ այդ օրուան արժանավայել նշումին համար ո-րուն կորիզը կը կազմէ Ելցինի «դաւաճան վարչաճեւ»ը տապալելու մտադրութիւնը: Սակայն, պէտք չէ մոռնալ որ ինք ալ խորհրդային կարգերու մնացորդ, ապարաչիկ մըն է եւ չատ հաւանական չի նկատուիր որ համայնավարական նորօրեայ յայտարարութիւնները վախաքելի արձագանգը գտնեն ընտրողներու նոր սերունդին մօտ: Իր տկար կէտերէն կը նկատուի քաղաքական յստակ ծրագրի մը բացակայութիւնն ալ:

Համայնավար միջավայրէն հասած երկու ղէմքեր են Ե. Ստրոյեւ եւ Գ. Սեւերնիով: Առաջինը Պոլիդրիւրոյի անդամ եղած է, երկրորդը «Պրաւդա»յի խմբագիրը: Երկուքն ալ կը նկատուին հին եւ նոր կարգերու համադրումին ձգտող տիպարներ. առիթ զատ իրենց անուններուն կ'ընկերանայ կաշառակերի համբաւը որ իրենց մենաչնորհը չէ անշուշտ:

Վերլուծումներու, հաւանականութիւններու, կանխատեսումներու աշխոյժ այս չրջանին չատախօս նշուած անուն մըն է Ե. Լուժկով որ Մոսկուայի քաղաքապետն է: Միշտ ուզած է գործօն դեր ստանձնել յետելցինեան քաղաքական բեմին վրայ: Զինք կը կոչեն Մոսկուայի ցարը ու ամէն ոք վստահ է որ թեկնածուներէն մէկը պիտի ըլլայ 2000 թուականի նախագահական ընտրութեան: Ճիշդ է որ ան չի չենիը կուսակցութեան մը, բայց իր եաին ունի «Սիսթէմա» կոչուած կազմակերպութիւնը որ հիմնուած է 1993-ին, կը դեկավարուի Ռուսաստանի ամէնէն հարուստ մարդոցմէ մէկուն՝ Վ. Եւդոչէնկովի կողմէ: Անոր հակակշռին տակն են ելեկտրականութեան, հեռաճայնի, դրօսաչրջութեան, դրամատնային մեծագոյն հաստատութիւնները: Կ'ըսուի որ թեկնածու է դնելու Մոսկուայի մեթրօն: Այս հզօր կազմակերպութենէն զատ Ե. Լուժկով ունի ռազմավարական եւ դաղափարական խորհրդականներու իր խումբը: Ան համազօր է քաղաքական կուսակցութեան մը:

Այս չարքին մէջ կայ անշուշտ Վ. Չեր-

նոմիրդինն ալ. ներկայի խնդրայարոյց վարչապետը: Անոր մեծագոյն խաթաթուղթը կը նկատուի հսկայական հարբուտութիւնը որ կ'ըսուի թէ դիպած է որպէս Դաղբրոմի նախագահ: Ցաջորդ նշանակուած ըլլալով նախագահ Ելցինի կողմէ, գործը պիտի դիւրանայ եթէ այս վերջինը որոչէ ի վերջոյ աւարտել խամաճիկային իր ներկայութիւնը ու հրաժարիլ: Այդ պայմաններուն մէջ, Չերնոմիրդինի հրաչալի առիթը կը ներկայանայ չրջանցելու իր մրցակիցները, քանի որ որպէս նախագահի տեղակալ կ'ունենայ մարտավարական եւ քարոզչական բոլոր միջոցները: Եթէ նախագահական ընտրութեան համար հարկաւոր երեք ամսուան ընթացքին յաջողի կենսամակարդակն ալ քիչ մը բարձացնել, կըրնայ տիրանալ որոչ ժողովրդականութեան մը որպէս զրամագլուխ նախագահական ընտրութեան:

Քաղաքական մարզին պատկանող այս դէմքերուն քով, Ելցինի յաջորդութեան վարկածները կ'առընչուին զինուորական անուններու ալ: Ցստակ է որ անոնց ապաջինը զօր. Լեբեդն է: Ռուսաստանի ամէնէն հարուստ չրջանին՝ Կրասնոյարսկի նորընտիր ղեկավարը: Ան ծանօթ է որպէս անկաշառ հայրենասէր մը որ վերջակէտը զրած է Չէչէնիոյ պատերազմին, Ա. Մասխադովի հետ ստորագրելով Խասաւիւրտի դաշնագիրը (1996): Ձեռնկելով հանդերձ նախագահական իր ախորժակը, զօր. Լեբեդ քանիցս ըսած է թէ չի փափաքիր մաս կազմել կառավարութեան քանի որ կ'ուզէ տեղ հասնիլ ընտրութեամբ եւ ոչ նշանակումով:

Ուրիշ զօրավար մըն է Ա. Նիկոլայեւ որ քաղաքական նորայայտ, այլ խոստմնալից դէմք կը նկատուի: Սահմանադրական ուժերու նախկին հրամատարն է: Հիմնած է «Ժողովուրդի իշխանութեան եւ աշխատանքի Միութիւն»ը որ կը ձգտի իրաւական պետութեան մը ուր չուկայի տնտեսութիւնը պիտի ունենայ կանոնաւոր ընթացք: Վերջերս յայտնած է թէ կը գործակցի Լուժկովի հետ միեւնոյն նպատակներ պատրաստելու համար Մոսկուայի քաղաքապետին ընտրապայքարը: Իր մասին «Նեզավիսիմայա Կազէտա»ն գրած է թէ հետաքրքրական թեկնածու է Ուսչինկովընի համար: Վարչապետ Կիրիէնկոյի պաշտօնազրկումին օրը, կ'ըսուի թէ ան հանդիպում ունեցած է ԱՄՆ-ու Մոսկուայի դեսպանին հետ:

Ո՛վ որ ալ ըլլայ Ելցինի յաջորդը, եթէ երկիրը ամբողջական քաոսի չմատնուի, ինչպէս ակնարկեց զօր. Լեբեդ 1917-էն աւելի ծանրակչիռ նկատելով կացութիւնը, յստակ է որ ազատականացումի ամէն հակակշիռ ղերծ ընթացքին վերջ պիտի տրուի: Ինդրոյ առարկայ է քարիւղը կրկին պետականացնելու, ղրամատուներուն վրայ հակակշիռը զօրացնելու հարցը: Հակառակ պարագային, եթէ աթոմական ուժի տէր աշխարհի երկրորդ տէրութիւնը իյնայ անդունդէն վար, հաւանական հեռանկարներէն պէտք է նկատել կրկին զօր. Լեբեդի դուրսցումը թէ բանակը կրնայ գործօն դերով դրաւել քաղաքական բեմին գլխաւոր տեղը:

ՃԵԴՈՒՄ

Օգոստոս 27-ի մեր թիւով, Արմենփրէսի լուրերու չարքին, արձագանգած էինք «Եւրոպա» պանդոկի եւ Սապէրթուր - Սեան ճամբորդական գրասենեակի բացման երեան, Նոյեմբեր 30-ին: Սապէրթուր կը ճշդէ որ երկուքին ալ բացումը նախատեսուած է 1999 Յուլիսին:

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԸ ԵՒ ԼԻԿՈՒՐԻԱՅԻ ԳԵՂԱՏԵՍԻԼ ԱՓԵՐԸ

(Բ. եւ Վերջին Մաս)

Նաւահանգիստէն դուրս, ձախին, չէնքի մը պատին ամրացուած գտայ մարմարեայ արձանագրութիւն մը որ կը յիշեցնէր Ֆրանսացի դրագէտ կի տը Մոփասանի այցը Փորթոֆինօ իր Պել-Ամի զբօսանաւով, ու այնտեղ չրջան մը կեցութեան մասին, տալով կարգ մը տեղեկութիւններ: Իրօք Մօփասան 1885 թը-ւականէն առք, յոդնած փարիզեան չուաչտ կեանքէն կը ձեռնարկէր միջերկրականեան չրջապտոյտին, ու այդ առթիւ կը հանդիպէր նաեւ Փորթոֆինօ: Առիթը ունեցանք չրջելու քաղաքին տարածուն չայն հրապարակը: Ան զբօսավայրն էր ալիք առ ալիք հասնող բազմապիսի հոծ բազմութեան մը որ կը խռնուէր հոն, կը հանդիսէր պահ մը զայն եղերող նստարանները վրայ, ու հմայուած կը դիտէր չուրջի տեսարանը: Մօտէն կը հետեւէինք Փորթոֆինոյի չքեղ պանդոկներուն ու ճաշարաններուն չուրջ տիրող եռուզեռին:

Ծովեզերեայ բարձունքին սէդ դպած թը տանող սանդխամատերէն վեր բարձրանալով, կը հանդիպէինք պարտէզներու կողքին, ԺԹ. դարուն կառուցուած Սան-Ձիորճիօ ամրոցը: Ու չարունակելով մեր ուղին այդ յոդնեցուցիչ ու ոսպասիչ արահետէն վեր, ի վերջոյ ոտք կոխեցինք լերան գագաթը, ուր կը գտնուի Փորթոֆինոյի մեծդի փարոսը տպաւորիչ տեսքով: Այնտեղ կարելի եղաւ հանդիսիլ մայրիներու չուքին ու անյագօրէն դիտել մեր առջեւ տարածուող Միջերկրական ծովը, անոր կապտաւուն ջուրերուն վրայ ծփացող փոքր ու մեծ մակոյկները, պայծառ ու մեկին հորիզոնը, արեւուն վառ ցոլքերուն ստեղծած զգլխիչ խաղերը ալեակներուն ստեղծած չարժումներուն վրայ: Բնութեան հմայիչ դեղեցկութիւնները ըմբռչնելու քանչելի պատեհութիւն էր այս, նստած լուսածին արեգակին ոսկի ճառագայթներուն տակ, մայրիներու ոսոսիւնները հետ, յափշտակուած ունկնդրել ճնճղուկներուն ճռուողիւնները, ու պահ մը վերապրիլ անցեալի չիշատակները, որոնք սերտ աղերս ունէին Միջերկրականին ընծայած հաղար ու մէկ յանկուցիչ պէսպիսութիւններուն հետ: Ու այդ պահուն կը զգայի ծովափեայ արեգակին փայլուն ցոլքերուն եւ ծովուն սփոփարար ջուրերուն հանդէպ ունեցած այն խորհրդաւոր սէրը, որ կրկին կը յառնէր մէջս:

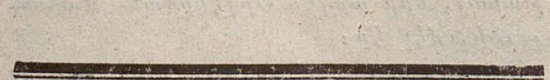
Փորթոֆինոյի չրջապտոյտը աւարտած, ցամաքի ճամբով կը վերադառնայինք Սանթա Մարկէրիթա ուր մնացած էր մեր կառքը: Ցաջորդ հանդրուանն էր ծովեզերեայ Ռափալլո քաղաքը: Լիկուրիայի դեղատեսիլ հոչակաւոր վայրերէն մէկն էր ան: Տարածուն աւազախառն ծովափ մը, ուր կարելի էր հանդիպիլ լուղղրդներու տրամադրելի քաղնիքներու խիտ չարքերուն: Ծովեզերեայ երկար պողոտան եզերուած արմաւենիներով եւ խնամուած ծաղկաւէտ պարտէզներով, որոնց կողքին գեռեղուած նստարանները խուռներամ բազմութեան կը մատուցանէին հանգիստի ու վայելքի իրաւ պահեր: Պողոտայի երկայնքին կը դանուէին չքեղ ու ղեղեցիկ պանդոկներ ու պերճաչուք ճաշարաններ: Մինչ կը քալէինք մայթերու երկայնքին, դիտելով պանդոկներուն հրապուրիչ ճակատները եւ խնամուած ճոխ ցուցափեղկերը, աչքիս կը զարնէր պանդոկի մը մուտքին ամրացուած արձանագրութիւն մը, ամերիկացի բանաստեղծ Էզրա Փաունտի այնտեղ կեցութեան մասին հակիրճ տեղեկութիւններու չիշատակութեամբ: Անչուչտ նման արձանագրութիւններ անցորդին հետաքրքրութիւնը կ'արթնցնեն ու առաւել խորհրդածել կու տան այն իրողութեան վրայ թէ դրագէտն ու բանաստեղծը հաւասարապէս եկած էին այս ծովափնեայ վայրերուն մէջ, ծովուն հանդէպ իրենց խորհրդաւոր ու քաչոզական սէրէն մղուած: Էզրա Փաունտ հաւանաբար իր խորհրդածութիւնները ունեցած էր այս տեղ, ներչնչուելով այս վայրերուն հմայիչ դեղեցկութիւններէն, անուչադրելի մթնոլորտէն, վեր առնելով այն զօրաւոր կապը որ զոյութիւն ունէր բնական դեղեցկութիւններուն, ծովուն հանդարտ չուրերուն եւ չրջապատին միջեւ: Մոռնալ որ ան ալ 1960-ական թուականներուն քալած էր նոյն մայթերուն երկայնքին, նստած հաւանաբար նոյն սրճարանը ուր նստած էինք մենք այդ պահուն ու այնտեղէն երկարօրէն դիտած ծովուն կապոյտ ջուրերուն անհունը:

Ռափալլոյէն հրաժեչտ առնելէ ետք, մեկնեցանք Լա Սփեցիա, ցամաքի ճամբով: Ինծի համար Լա Սփեցիայի ծոցը մասնաւոր նչանակութիւն կը ներկայացնէր: Կ'ուզէի տեսնել անգլիացի բանաստեղծներուն՝ Շելլիի եւ Պայրընի բնակած վայրերը, Լա Սփեցիայի ծոցին չուրջ: Շելլի բնակած էր Լերիչիի մօտ Սան Թերենցօ, իսկ Պայրըն՝ նոյն ծոցին հանդիպակաց ափին՝ Փորթովեներէ:

Շելլիի եւ Պայրընի համար Իտալիոյ ծովը արբեցումի համազօր երեւոյթ էր, եւ որպէս զրչի մտերիմ ընկերներ, ջուրին հանդէպ քաչոզական նոյն զգացումը կը տածէին: Շելլի իր մեծագոյն գործերը կը ստեղծագործէր Իտալիա կեցութեան չրջանին:

Շելլիի ջուրին հանդէպ ցուցաբերած բարդ ու խորհրդաւոր սէրը ծնունդ կ'առնէր մանկութեան տարիներուն: Մանուկ հասակին, մեծ համոյք կը զգար թուղթէ փոքր մակոյկներ չինելէ, որոնց մէջ մեծ տաղեայ մանր դրամներ զետեղելէ ետք զանոնք ջուրին երեսը կը ձգէր եւ ուչադիր հետաքրքրութեամբ կը հետեւէր, դիտելով անոնց մի առ մի ընկղմիլը, ջրամոյն ըլլալէ ետք: Մանկական այս գործողութիւնը ծածուկ ու չբացայայտուած ճչմարտութեան մը հետ աղերս ունէր: Շելլի լողալ չէր գիտեր եւ չէր յաչողած սորվիլ, հաւանաբար հոգերամական պատճառներով: Այսուհանդերձ, ջուրին հանդէպ ունեցած խորհրդաւոր սէրը միչտ զօրաւոր եղած էր իր մէջ:

Երբ կ'ուսանէր Իթըն գոլէճէն ներս, երկար ժամեր կը թիավարէր թայմզ գետին վրայ: Ու ամէն անգամ երբ կառքով կը ճամբորդէր Ֆրանսայէն դէպի Իտալիա, Ալպեան լեռներուն անցքով, կը կեցնէր կառքը ու յանկարծակաս ոստումով կը նետուէր հանդիպած փոքր առուակի մը պաղ ջուրերուն մէջ: Սակայն ջուրին հանդէպ ունեցած կապը ու քաչոզական սէրը, բաւարար ազդակները չէին թափ տալու ձեռքի ու ոտքի չարժումներուն, որոնք միչտ կրաւորական վիճակ մը կը պարզէին: Ու այդ անչարժութեան

գոնէ իր «Քարաճայն պատարագ» ոտանաւորով. –

«Քամին կը սուլէ
խոտը կը պարէ
ջուրը կը պատմէ՝
Քարաճայն ցաւ է
այս պատարագը:

Քարը կը ճաքի
վարդը կը փշրի
գմբէթը կը փլի՝
Քարաճայն ճիչ է
այս պատարագը:

Ղօղանջը լռած
խունկը մոխրացած
ու խաչը խաչուած՝
Քարաճայն ողբ է
այս պատարագը:

Մարդը բարացած
խիղճը բորբոսած
մահը մահացած՝
Քարաճայն ողբ է
այս պատարագը:

ՔԻՐՔԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐԴՈՑ ՄԱՍԻՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Հրանդ Մարգարեան «Քարաճայն Պատարագ», Նիւ-Եորք, 1998, 271 էջ: Հրանդ Մարգարեան ծանօթ է հայ մչակութային հրապարակին իր լայն գործունէութեամբ գեղական աշխարհին մէջ, ու մանաւանդ՝ իբրեւ թատերագիր: Այս դիրքը իր առաջին փորձն է տպաւորապաչտ գրականութիւնն մչակելու՝ անցեալ տարի Կիլիկիա եւ Արեւմտահայաստան իր կատարած ուխտադնացութեան հզօր ազդեցութեան տակ: Ինչպէս գրքին անունն իսկ կը թելադրէ՝ հայրենասիրական ու կրօնական ապրումներու զոյգ ուրուականները կ'ընկերանան իր քայլերուն եւ անձնական մղումին կու տան ջերմ զունաւորում մը: Ճանապարհորդութիւնը ծայր կ'առնէ Նիւ-Եորքէն, ուր հոգեւորական, բանասէր եւ արուեստագէտ տիպարներու պզտիկ, մտերմիկ խումբ մը հաւաքուած է ու կը նայի դէպի Արեւելքի երկինքները, իւրաքանչիւրը իր անձնական ճակատագրին ու ձիրքերուն մէջէն մտնելու համար սփիւռքեան աւելի բարդ լինելութեան մը տարազին մէջ: Վերջապէս, Մարգարեան թատերագիրն ու արկածախնդիրը ներչնչուած է գրի առնել ոտանաւորներ՝ ամբողջացնելու համար սուր յուզումի իր յաճախակի պահերը: Ուղեւորի այս պատմումի ընթացքը առիթ է ընծայած հեղինակին իր ճամբուն իւրաքանչիւր նչանակալից քաղաքի մասին պատմական հակիրճ, բայց խիտ տեղեկութիւններ տալու (մօտ քսան պատմափիտական ու գրական աղբիւրներու ցանկը որ կցուած է հատորին, կը փաստէ լրջութիւնը այս մօտեցումին): Վերջապէս, հայերէն թէքսթին կ'ընկերանայ, էջ առ էջ, անգլերէն թարգմանութիւնը, որ կը թելադրէ թէ հեղինակին մտքին մէջ հատորը կ'ուղղուի նաեւ անգլիախօս հայ հանրութեան:

Ուխտադնացութեան մը օրագիրն է այս գիրքը, զուտ անձնական եւ անձնային ծրագիր մը, որ կը չարժի դէպի հեղինակին ընտանեկան եւ ազգային արմատները: Ներքին փնտռտուք մը, որ զգացական զեղումներու, վերացումի ու ներչնչումի ապրումներու ընդմէջէն կը ջանայ գտնել «Հող», «արմատ», «նախահայր» չղացքներուն առկայութիւնը եւ ուժը իր կեանքին մէջ: Բայց զուգահեռ այս ակունքի որոնումին՝ կայ նաեւ անձին իսկական էութեան փնտռտուքը –«ես ո՞վ եմ» սարսափելի հարցումին պատասխանը: Հոգեկան այս արկածախնդրութեան զանազան զազաթներուն, հեղինակը կը վերակենդանացնէ իր անցեալը թատերական համոզիչ յուզականութեամբ: Այսպէս են օրինակ իր վանեցի հօր ծննդավայրը Շուչան դիւղի իր այցը:

«Պապենական ՀՈՂԻՍ վրայ եմ: Նորէն սակայն այդ այրող հարցման նչանը կու գայ խանգարելու զգացումներս եւ կը հարցնէ. "Հողի՞դ":

«Առաւօտ կանուխ կ'արթննամ, դուրս կը վազեմ, փողոց կ'իջնեմ: Տեղ մը պիտի երթամ, սակայն ուր երթալս ալ չեմ դիտեր: Կարծէք թէ պիտի ճանչնամ ամէն մէկ քար, ամէն մէկ փողոց: Կարծէք թէ կորնցուցած բան մը պիտի գտնեմ՝ այն որ միչտ էր եւ հիմա չէ...:

«Զորպիս կը նայիմ... անծանո՞թ... անտարբե՞ր հատ ու կտոր անցորդներ: Կ'ուզեմ փողոցի կեդրոնը կենալ եւ պոռալ: "Հէ՛յ, Շուչանցի Մանուկին տըղան եմ, եկեր եմ հօրս քայլերով քալելու: Ո՞ւր է քալեր հայրս, ո՞ւր գնումներ բրած է ,ուրկէ՞ դարձած է դիւղ": Պատասխան չկայ: Անցողիք ժամանակի կապանքը բերնին դրած՝ պապանձեր է վանը: Մինչ մարդոց անտարբերութիւնը դէմքիս կը պոռայ. – "Ճիմար հայ, մի-թէ չե՞ս տեսներ հինը չկա՛յ, հինը վերջացած է, կայ նո՛րը որ քեզ չի՛ ճանչնար: Քեզի չի՛ պատկանիր: Մե՛նք ենք տէրը, դո՛ւն չկա՛ս": Կը զգամ որ "ՋԼԿԱՄ»ը գլխապիր է եւ կը բազմապատկուի, յոդնակիի կը վերածուի, ու ապտակի մը ուժգնութեամբ երեսիս կու գայ՝ սթափեցնելու զիս:

«Ցուսախաբ տղեկի մը պէս որուն գնդակը Ջուրը տարած է, եաղարձի քայլերս կը փնտռեմ: Անուչադիր եմ եւ ոտքս քարի կը զարնուի ու կ'իյնամ: Կը հասնիմ պանդոկ, կ'ընկղմիմ բազկաթոռին մէջ ու անորոչ կէտի մը նայելով կ'ողբամ կորսուած անցեալս:

«... Պապենական դիւղիս ճամբաներով կը քալեմ: Հօրս բնակած տունը ի զո՞ւր կը ջանամ գտնել:

«Կը նայիմ Զիանթռնուկ ժայռակոյտին: Տարօրինակ զգացումներով պարուրուած եմ: Այս փողոցներով հայրս ու մեծ-հայրս, բոլոր դիւղացիները քալեր են: Ամէն առուօտ ու իրիկուն եկեղեցւոյ զանգերը հնչած են եւ աղօթքի հրաւիրած բարեպաչտ ժողովուրդը...: Տան մը թռնրատան դիմացը կը կենանք: Կին մը թռնիրի մէջ հաց կը թխէ... ա-կամայ մեծ-մայրս կու գայ աչքիս՝ կքած բարկ թռնիրին առջեւ...

«Աչքերս թաց են՝ անարդուած պատմութեան դրուագներով»:

Ուրիչ յուզիչ տեսարան մըն է երբ հեղինակն ու Սրբազանը զիրար կը մկրտեն Վանայ Ծովուն մէջ:

«Կ'իջնենք Ծով: Ալեքան ու Հայկազը Ջուրը կը մտնեն լողալու: Սրբազանն ու ես կը բռպիկնանք, կը մտնենք Ջուրը: Ծովուն մէջ կեցած, մանուկներու նման կը դղուենք Ջուրը, կը լուացուինք: Սրբազանը յանկարծ կ'ըսէ "Հրա՛նդ, եկուր քեզ մկրտեմ": Աչքերս թաց են, ու կը լուացուին Սրբազանին ձեռքով ու Վանայ Ծովու Ջուրով որ գլուխս վար կը սահի: Աւելի կը յուզուիմ երբ Սրբազանը կ'ըսէ. "Հրա՛նդ, դիս ալ մկրտէ": Պահ մը ապշած եմ: Անոյշ ժպիտով մը կ'ըսէ Սրբազանը. "Մկրտէ՛ Հրանդ": Ես՝ աչխարհական, պիտի մկրտեմ հայ եկեղեցւոյ արժանաւոր զաւակներէն արքեպիսկոպոս մը: Տրուած պատիւին արժանի չեմ սեպեր ինքզինքս բայց կը կատարեմ Սրբազան հօր փափաքը՝ մկրտուելու պատմական Բզնունեաց Ծովուն մէջ: Երկիւղածութեամբ ափերով ծովէն Ջուր առնելով կը թափեմ Սրբազանին գլխուն ու կ'ըսեմ. "Մեր պապերու անունով այս սրբավայրին մէջ, կը մկրտեմ քեզ, Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս, անխախտ ու նուիրեալ հոգեւոր Հայ Եկեղեցւոյ: Թող անոնց հաւատքը աւելի զօրացնէ քեզ մեր ազգի ծառայութեան մէջ"»:

Հատորը կ'աւարտի սրտառուչ կոչով մը, որ հեղինակը կ'ուղղէ իր ազգակիցներուն եւ որ բարոյական պատգամն իսկ է ամբողջ զրութեան կեանքին ու ղեկավարական վիճակներուն:

«(Սակայն) կայ գոյատեւելու կա՛նչ մը, որ մե՛ր պատմութենէն ծնունդ առած է եւ զարձած ազգային յարատեւութեան տեսլական մը: Այդ կանչը մեր յուսալքուած օրերուն չեփորեր է եւ մեզի ուժ ու կորով է ներչնչեր:

Այդ կանչն է որ ներկայիս կը զառնայ անխախտ ու հիմնական հաւատամքիս աղբիւրը ու խլացնող խմբերգի մը պէս դիտակցութիւնս կ'ամբողջացնէ.–

«ԱՄԷՆ ԳՆՈՎ, ԱՌԱՆՑ ՈՐԵԻՔ՛ ՎԵՐԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ, ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ՆՈՒԻՐՈՒՄՈՎ՝ ՋՕՐԱՑՆԵԼ ԻՆԾԻ ՊԱՏԿԱՆՈՂ ՄԷՆ ՈՒ ՄԻԱԿ ՀՈՂԸ՝ ՀԱՑԱՍՏԱՆԸ:

«Հայաստանն էր հայութեան անցեալը, է անոր ներկան ու պիտի ըլլայ անոր ապագան:

«Իմ փլա՛ծ, աւերուա՛ծ երկրի ՔԱՂԱՑՆ ՊԱՏԱՐԱԳԸ սա պատգամը տուաւ ինծի»:

Կարեւոր է անչուչտ հարց տալ թէ ինչո՞ւ հեղինակին գաղափարներու աչխարհէն բոլորովին բացակայ է սփիւռքեան Հայերուս պատկանելութեան եւ ուրոյն ինքնութեան տագնապին հարցը – սակայն այդ՝ զուտ իմացական երեսն է խնդրին, ու դուրս կը մնայ Մարգարեանի որդեգրած գլխաւորաբար զգացական աչխարհէն:

Պատմական տեղեկութիւններով, բազմաթիւ լուսանկարներով ճոխացած, հայ զգայուն սրտի մը ու քաղաքական դիտակցութեան մը վկայութիւնը ներկայացնող այս հատորը ամէն Հայու մըտքին մէջ արձագանգ պիտի թողու իր անկեղծութեամբ, իր մարդկայնութեամբ ու մանաւանդ հայկականութեամբ: Եւ այս ոգին իր լաւագոյն արտայայտութիւնը կը

չեռեանքով բնաւ չէր յաջողած Լուբլին երեսը ծիծաղ:

1822 Յուլիս 8–ին Շէլլի երբ կը պրօսնէր իր առագաստանաւով Լա Սպեցիայի ծոցին մէջ, վիարեճճոյի բացերը, աչքառեալով «Տը Թրայընփ օֆ Լայֆ» («Կեանքի յաղթանակը») վերնագիրը կրող իր վերջին անաւարտ քերթուածին վրայ, անպատեհ փոթորիկ մը կը պայքէր: Ծովուն վախցողու ու փրփրադէզ ալիքները կու գային զարնուիլ ուժգնին Շէլլիի առագաստանաւուն, օրօրելով զայն: Ի վերջոյ չդիմանալով բարձրաբերձ ալիքներու հարուածներուն, առագաստանաւը կը շրջէր ու անակնկալօրէն կ'ընկղմէր: Շէլլի ծովամոյն կ'ըլլար այդ օր, կորսուելով ծովուն անհանգարտ ջուրերուն մէջ: Այսպէս, ան կ'ունենար վաղահաս, տարաբախտ ու սրտաբեկ մահ մը, իր այնքան սիրած ջուրերուն մէջ, 30 տարիներ հազիւ բոլորած: Ըստ կարգ մը ականատեսներու վկայութեանց, այդ փոթորկալից պահուն, Շէլլի մերժած էր պատահմամբ այնտեղ երթեւեկող նաւու մը օգնութեան առաջարկը:

Մի քանի օրեր եւաք, ձկնորսներ Շէլլիի մարմինը կը գտնէին Վերսիլիայի ծովափին վրայ: Ձուկերը խոցոտած էին անոր անկենդան մարմինը: Հոն փութացած էր նաեւ Պայրըն, խորապէս ազդուած, կ'ուզէր յարդանքի վերջին տուրքը մատուցանել, կանգնելով գրչի ընկերոջ ըզքտուած մարմնին առջեւ: Պայրըն ներկայ կ'ըլլար նաեւ Շէլլիի մարմնին տրկիզման:

Պայրըն չորս տարուս մեծ էր Շէլլիէն, ու նոյն քաղաքական սէրը ցոյց կու տար ծովուն հանդէպ: Սակայն անոնց միջեւ յստակ տարբերութիւն մը կար. Պայրըն փորձառու լուղորդ մըն էր: Լա Սպեցիայի ծոցը, ուր ծովամոյն եղած էր Շէլլի, Պայրըն բազմաթիւ անպամներ, լողալով անցած էր զայն բաժնող տարածուն միջոցը, մեկնելով Փորթովենէրչէն դէպի հանդիպակաց Լերիչէի ափը: Որպէս լուղորդ երկար տարիներու փորձառութիւն ունէր ան:

Իթըն գոլֆէն ներս ուսանողական տարիներուն, Թայմզ գետին վրայ, մեկնելով Լամպէթէն, լողալով կտրած էր եռեք մղոն հեռաւորութիւն ներկայացնող տարածութիւնը, անցնելով Ուեսթմինսթըրի եւ Պլեքֆրիրզի կամուրջներուն տակէն: Իսկ Վենեսիկ կեցութեան չըրջանին, նման իրագործումներ սովորական երեւոյթներ էին իրեն համար: Ամիթով մը կը յաջողէր նոյնիսկ պարտութեան մատնել Նափոլէոնի բանակին աչքառու սպաներէն Անճելօ Մենկալոն: Այս վերջինը իրրեւ փորձառու լուղորդ, յաջողած էր լողալով անցնիլ Դանուբը, ինչպէս նաեւ Պերեզինա գետը Ֆրանսական բանակին նահանջի օրերուն, 1912 Նոյեմբեր 26–էն 29, մինչ ռուսական զօրքը հրետանիի կրակի տակ առած էր այդ չրջանը: Պայրըն եւ Անճելօ կը մրցէին մեկնելով Վենեսիկի Լիտոյէն, հասնելու համար Քանալ Կրանտէ: Պայրըն այդ երկար միջոցը լողալով կտրած էր երեք ու կէս ժամէն, ու հանդարտօրէն բարձրացած ծովեզերեայ իր բնակարանը, պարտութեան մատնելով Անճելոն, ու արձանագրելով փայլուն յաղթանակ մը: Շրջան մը եւաք Պայրըն Ադրիական ծովուն վրայով կ'անցնէր Յունաստան: Այս առթիւ կ'արժէր յիշել նաեւ Յունաստան գտնուած միջոցին Պայրընի արտասովոր փորձը, երբ Հելլէսպոնտոսի ամէնէն նեղ անցքը լողալով կըտրած էր մէկ ժամ եւ տասը վայրկեանէն: Պայրըն այս յանդուգն փորձով նշանակելից մրցանիշ մը կոտրած կը համարէր ու այս պարագան մեծ գոհունակութեամբ կը յիշէր, երբ կը յայտարարէր, «Հպարտ եմ այս քաջագործութեան համար, մրցանիշ մը, որ չատ աւելի կ'արժէր քան որեւէ այլ քաղաքական, քերթողական թէ հռետորական իրագործում մը»: Պայրըն Միսսոլոնկիի մէջ կը մասնակցէր Յունաստանի ազատագրական պայքարին Թրքական զօրքերուն դէմ, ուր եւ կը մահանար 1824 Թուականին, տենդի հետեւանքով, 36 տարեկան: Իր վերջին բանաստեղծութիւնը կը գրէր մահէն երեք ամիսներ առաջ Միսսոլոնկիի մէջ, հետեւեալ վերտառութեամբ՝ «Օն Տիս Տէյ Այ Ֆամփիք Մայ Թըրթի Սիխսթ Երր», («Այս օրուան մէջ կ'ամբողջացնեմ իմ երեսունվեցերորդ տարին»): Պայրըն մահէն քանի մը չաբաթներ առաջ, այս քերթուածը յոյժ տուած էր կարդ մը բարեկամներու: Ան համոզուած էր որ այս քերթուածը լաւագոյնն էր իր չատ մը քնարերգակ բանաստեղծութեանց կարդին, քանի որ սրտի խորերէն կը բխէր բովանդակ հարազատութեամբ:

*
**

Շէլլիի եւ Պայրընի ջուրին հանդէպ ունեցած խորհրդաւոր սէրը յանկուցիչ ու քաղաքական զգացումէ կը բխէր դասական խմաստով: Այս քնորոշիչ երեւոյթը ի յայտ կու գար Ժ. դարու անդլիական պատմութեան մէջ, ուր վիպականացման եւ բնութեան դէմ մարտահրաւէրի ազնուական կեցուածքը լրացուցիչ ամբողջութիւն մը կը կազմէին ծնունդ տալով լողալու աւանդութեան մը Իթըն գոլֆէն ներս: Արդարեւ անոր խստամբեր պատերէն ներս կը զարգանար լողալու գեղագիտական զարգ մը որ կը կոչուէր Իթընեան ոճ, որ իր ներչնչումը կը ստանար առաւելապար դասական առասպելներէն: Ու այսպէս լողալը որպէս գեղեցկութեան խտացում եւ ֆիզիքական չարժումներու խոր ծանօթութիւն կը խորհրդանչէր մանաւանդ ջուրին հետ չփման գալու ինքնատիպ արուեստ մը:

Այս արուեստը, վիպական չրջանին յաջորդող գարուն, չատ աւելի չեչտաղրում կը ստանար, զարդանալով իր բոլոր յատկանիչներուն մէջ:

ԱՐԱՄ ՊԱԼԵԱՆ

Իտալիա

ՀԱՅ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հայ Բժշկական Համաչխարհային 7րդ Համաժողովը տեղի ունեցաւ 1998 Յուլիս 15–18–ին Լիոնի (Ֆրանսա) մէջ: Այս եռամեայ համաժողովները նախաձեռնութիւնն են Հայ Բժշկական Միջազգային Վարչութեան, որ կը խմբէ Սփիւռքի հայ բժշկական բոլոր ընկերակցութիւնները եւ որուն կեդրոնական գրասենեակը կը գտնուի Մոնրէալ:

Այս 7–րդ հանդիպումին կազմակերպչական աչխատանքներուն պատասխանատուութիւնը ստանձնած էր Լիոնի Հայ Բժշկական Միութիւնը (ԻՒՄԱՖ – Ռոն–Ալփ), նախագահութեամբ տոքթ. Թանփիէռ Պասմաճեանի, որուն կ'օժանդակէր Պրն. Ալպէռ Այանեան՝ նախագահ ԻՒՄԱՖ–Լիոնի, մինչ գիտական յայտագրին պատասխանատուութիւնը կը ստանձնէր տոքթ. Ժիլպէռ Գրիգորեան:

Այդ երեք օրերուն ընթացքին աչխարհի զանազան երկիրներէն Լիոն կը հաւաքուէին 225 ժողովականներ, ընկերակցութեամբ 75 կողակիցներու եւ ընտանիքի անդամներու:

Հայաստանէն հրաւիրեալ պաչտօնական պատուիրակութեան մաս կը կազմէին Հայաստանի եւ Արցախի Առողջապահութեան նախարարները՝ տոքթ. Կ. Սթեփանոյեան եւ Ա. Պետրոսեան, ինչպէս նաեւ համաժողովի համբաւէն հետաքրքրուած բազմաթիւ բժիշկներ, որոնց կարգին Հայաստանի Առողջապահութեան նախկին նախարարը՝ տոքթ. Արա Բաբլոյեան:

Համաժողովին անհրաժեչտ յարակից գործօնները անթերի էին: Այդ գծով չինէնք վայրը (Սոֆիթէլ պանդոկ) ժրաջան եւ հիւրամեծար անձնակազմը, դասախօսական սրահները ու լսա–տեսողական պիտոյքը, հայերէնով կամ Հայերու կողմէ գրուած բժշկական դիրքերու ընդարձակ ցուցահանդէսը, ֆրանսական զանազան գեղագործական ընկերութիւնները ներկայացնող ցուցադրասեղանները եւլն.: Կազմակերպիչները չէին մոռցած նաեւ ընկերային բաժինը: Ընկերակցողներուն եւ փափաքողներուն համար կային տեսարժան վայրերը այցելելու կարելիութիւններ: Իր կարգին, Լիոնի քաղաքապետին փայլուն ընդունելութեամբ՝ քաղաքապետարանին մէջ, ներկաներուն առիթը տրուեցաւ ծանօթանալու տեղւոյն պաչտօնատարներուն: Շաբաթ, Յուլիս 18–ի կայ – ճաչը կը փակէր այս 7–րդ համաժողովը:

Գիտական ծրագիրը իր կարգին խըտամուած եւ բազմազան էր: Դասախօսութիւնները տեղի կ'ունենային առաւօտուն, ամբողջական նիստերու ընթացքին՝ ընդհանուրին: Իսկ աւելի մասնագիտացած նիւթերը կ'ուսումնասիրուէին կէսօրէ վերջի Հայ Բժշկական Միջազգային Վարչութեան (ՀԲՄՎ) ենթաբաժանումներուն յատուկ աչխատանխտերուն: Ամբողջական նիստերուն, դասախօսները ներկայացուցին բժշկագիտական այժմէական նիւթեր, ամենք գլխաւորաբար առընչուած Հայաստանի մէջ գործադրելի դարմանումի ձեւերու, ուրիշներ «Հայկական հիւանդութեան», ծնողատառնաչման կամ «Հայկական քիմք»ին դէմ գեկոկագիտական բարելաւման: Նաեւ ուսումնասիրուեցաւ Հայ Միջնադարեան բժշկական պատմութիւնը ու ներկաները ծանօթացան պոլսահայ գրադէտ բժիշկներուն ու անոնց գործին: «ՀԲՄՎ»ի ենթաբաժանումները սկզբունքով եւ բնոյթով, իրենց աչխատանխտերը կեդրոնացուցած էին Հայաստանի առողջապահական վերելքին տարերու միջոցներուն վրայ: Այժմ «ՀԲՄՎ» ունի վեց ենթաբաժանումներ. հանրային առողջապահութիւն, տարմնարուժական խնամք, հիւանդապահներ, գեղագործական եւ բժշկական արքերու ենթարաժին, բերինաղոլոկիա եւ մօր առողջապահութիւն, առողջապահական վարչութիւն: Այս թիւին պիտի աւելնան Արցախի կոմիտէն, նաեւ հոգեբուժական ու առողջապահական ֆիլմանաւորման ենթաբաժանումները:

Համաժողովին ներկայացուած ժապաւէններով եւ բազմաթիւ վկայութիւններով, ներկաները իրազեկ եղան թէ տակաւին որքան մեծ նիւթական օգնութեան կը կարօտի Հայաստանը ու մանաւանդ Արցախը. հիւանդանոցի չէնքեր ու կահոյքներ, բժշկական արքաւորումներ... գեղօրայք: Սակայն ըստ ներկաներուն եւ մասնաւորաբար «ՀԲՄՎ»ի կարծիքին, որպէսզի Հայաստան կարենար բժշկական բնագաւառին մէջ ինքնաբաւօրէն արդիւնաբերել, պէտք էր վերատեսութեան ենթարկել ու համաչափել ներկայի առողջապահական գրութիւնը, նաեւ արդիականացնել անոր առընչուած համալսարանական ուսմանց համակարգը: 1990–ին ստեղծուած «ՀԲՄՎ»ը, այժմ բոլորովին նուիրուած է համադասելու Հայաստանի մէջ տարուած բժշկական ջանքը եւ հաւաքելու ու սփռելու մասնագիտացած դիտելիքները: «ՀԲՄՎ» նաեւ պարտի հսկել ստեղծուած միջազգային այս ընկերակցական ցանցին ցոյատեւման ու ապահովել անոր հաղորդակցականութիւնը թէ՛ առօրեայ տեղեկատուութեանց եւ թէ աւելի ծաւալուն գործունէութեանց պարագային: Եռամեայ դիտաժողովնեբէն դուրս, անոր գործադիր մարմինը կը դումարէ տարեկան ընդհանուր ժողովներ, որոնցմէ վերջինը տեղի ունեցաւ Յուլիս 18–ին, Լիոնի 7–րդ հանդիպման աւարտին:

«ՀԲՄՎ»ի անդամ կազմակերպութեանց թիւը օրէ օր կը չատնայ եւ խանդավառութիւնը մեծ է, ի տես այս եզակի եռեւոյթին հայ իրականութեան մէջ, որ կը ներկայացնէ Սփիւռքի այս նոր կառոյցը. բաղկացած միայն հայ արհեստավարժներէ, որ կը գործեն կանոնաւորապէս լոկ Հայոց համար, նուաճելու ճշդրիտ նչանակէտներ՝ կը յուսանք մնայուն կերպով:

Ընթերցողներէն անոնք որոնք կը փափաքին աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ ունենալ, թող բարեհաճին կապ պահել «ՀԲՄՎ»ի կեդրոնական գրասենեակին հետ:

Tél. : (514) 696 8374;
Fax : (514) 344 2955;
e-mail : amic@cam.org

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԱՌՋԵԻ

Կ Ա Մ

ԲԵՐԱՑԻ ԳԱՑԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ՎԷՊ
ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷ

ԳԼՈՒԽ Ա.
ԼՈՒԲԵՐՈՒ ՏՈՊՐԱԿԸ

ԱՇԽԷՆ (ինքնիրեն). – Հրանդ էֆէնտի ... հասկցայ, Պէպէքեան Հրանդ էֆէնտին ըլլալու է ... անոր համար կ'ըսեն որ Տիկին Մաննիկին ծրմբն է... (կարբ կը թողու եւ կ'երթայ դրան մը քով որ կը հաղորդակցի քովի սենեակին հետ, աչքերը բանալիի ծակէն ներս կ'ուղղէ եւ ականջ կը դնէ) դէմ դիմաց ոսքի վրայ կեցեր են ... վա՛յ անպիտան, կամաց կամաց կը խօսին, խօսքերը չեն լսուիր կոր, Տիկին Մաննիկը ժպտեցաւ, ի՞նչ ըսաւ արդեօք ... կ'երթայ կոր, իրարու ձեռք բռնեցին ... այսչափ ալ երկար ձեռք բռնել կ'ըլլա՞յ ... բարեւելն ալ չնորհք մը ունի. դուրս կ'ելլան կոր (իսկոյն կը վազէ, իր տեղը կը դրաւէ եւ կարը կը շարունակէ):

Մաննիկ ներս կը մտնէ սենեակէն:

ՄԱՆՆԻԿ. – Պէպէքեան Հրանդ էֆէնտին է, այս իրիկուն ինքն ալ ճաշի հրաւիրուած է եղեր Պերճեանենց տունը, Տիկին Պերճեանը խնդրեր է իրմէ որ ինծի հանդիպի եւ ըսէ որ ժամը եօթին անպատճառ հոն գտնուինք...

ԱՇԽԷՆ. – Պերճեանե՞նց պիտի երթաք ... անոնց համար կ'ըսեն թէ մեծ հարբուտութիւն դիլեր են պատերազմի ատենը:

ՄԱՆՆԻԿ. – Ճիշդ է ... քանի մը հարիւր հազար ոսկիի տէր են:

ԱՇԽԷՆ. – Պատերազմէն առաջ էրիկը պարզ խանութպան մըն էր ... աղէկ կը ճանչնամ, խանութէն չատ առեւտուր ըրած եմ:

ՄԱՆՆԻԿ. – Հիմա մեծ վաճառական մը եղած է:

ԱՇԽԷՆ. Ինչ կ'ուզէ կ'ըլլայ խաթրըդ չմնայ ամա հիչ ազնուականութիւն չունի ... կնիկն ալ քանի մը անգամ տեսած եմ, աղուոր է, բայց կրթուած չէ...

ՄԱՆՆԻԿ. – Ինչ պիտի ըլլայ, սանկ ընտանիքի մը աղջիկն է...

ԱՇԽԷՆ. – Անոր մայրը ժամանակին չատ խօսուած է եղեր:

ՄԱՆՆԻԿ. – Իրեն համար ալ բէկ աղէկ չեն ըսեր. մենք ալ դեռ նոր հետերնին ծանօթացանք, էրիկը Պերճեան էֆէնտիին հետ գործեր ունի, այս առթիւ յարաբերութիւն հաստատեցինք:

ԱՇԽԷՆ. – Այս հայկերոյթը ինչո՛ւ համար կուտայ կոր...

ՄԱՆՆԻԿ. – Իրա՛ւ որ չեմ դիտեր, ամէն տեսակ սանկ հայկերոյթներ կուտան...

ԱՇԽԷՆ. – Կ'երեւայ որ հիմա հարստացան տէյի յարաբերութիւն հաստատել, ինքզինքին ցուցնել կ'ուզեն կոր ... ինչ ալ ընեն պօշ, մարդ ի ծնէ ազնուական ըլլալու է ... չիտակը հիմա խօսքը մէջերնիս, չողոքորթութիւն չկարծես, քու վրադ հով մը կայ քի չատ քիչերու քով կը դտնուի, ազնուականութեան հով մը:

ՄԱՆՆԻԿ. – Մենք ուրիչ, մեր ընտանիքը իրաւցնէ ազնուական է:

ԱՇԽԷՆ. – Հրանդ էֆէնտին ալ ազնուական կերպարանք մը ունի:

ՄԱՆՆԻԿ (հեռաքրքիր). – Հրանդ էֆէնտին ուրկէ՞ կը ճանչնաս:

ԱՇԽԷՆ (ժպտելով). – Ես ամէն մարդ կը ճանչնամ ... արդէն Հրանդ էֆէնտին արիպիսի դէմք մը ունի որ մարդ եթէ մէկ անգամ տեսնէ ալ՝ միտքէն չելլար:

ՄԱՆՆԻԿ. – Ինչո՞ւ համար...

ԱՇԽԷՆ. – Ըսելիք չկայ, աղուոր երիտասարդ է...

ՄԱՆՆԻԿ. – (հեգնական). – Վախնամ սիրահարած ես իրեն:

ԱՇԽԷՆ (համեստ). – Ես ո՛վ, անոր սիրահարողը ո՛վ, ես իմ չափս գիտեմ:

ՄԱՆՆԻԿ. – Շիտակ ըսէ՛, սիրահար մը ունի՞ս:

ԱՇԽԷՆ. – Ես այդ տեսարակները չատո՞նց դոցեր եմ:

ՄԱՆՆԻԿ. – Ինչո՞ւ համար:

ԱՇԽԷՆ. – Էրիկ մարդոց վրայ բնաւ հաւատք չունիմ. ամէնքն ալ ստախօս, խաբեբայ են, իրենց խելքը միտքը մեզ խաբել է:

ՄԱՆՆԻԿ. – Անոնք ալ մեզի համար նոյնը կ'ըսեն:

ԱՇԽԷՆ. – Թո՛ղ ինծի ըսեն եւ ես անոնց բերնին չափը տամ:

ՄԱՆՆԻԿ. – Ըսել է բնաւ ամուսնանալու միտք չունիս:

ԱՇԽԷՆ. – Հիմակուհիմա ասանկ չատ հանդիստ եմ:

(Շար. 3)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իբրեւ կնքահօր՝ Անդրէաս Պարկիր-ճեանի մահուան առթիւ, կը նուիրեն. — *Տէր եւ Տիկին Ս. Ստամպոլեան 400 Ֆր. Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին, Օր. Գորին Պետրոսեան 500 Ֆր. Թարգման-չայ Վարժարանին, Տէր եւ Տիկին Պերճ Պետրոսեան 500 Ֆր. Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆր. «Յառաջ»ին:*

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

VISITE
AUX CHATEAUX DE LA LOIRE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. Prix du voyage comprenant les visites, les repas et l'hébergement : 2400 F.

Le nombre de places étant limité, prière de réserver avant fin septembre, en téléphonant au : 04. 72. 35. 15. 86 ou à la MCA de Villeurbanne : 04. 78. 93. 57. 43.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
Section «Archalouïs Thadéossian»
de Paris

Cours de langue arménienne pour adultes

Samedi — De 16h à 17h30 ou
Jeudi — De 19h à 20h30.
Maison de la Culture Arménienne
17, rue Bleue — 75009 Paris
—— M° Cadet ——
Renseignements et inscriptions auprès de :
Araxie Karanfilian : 01 39 83 71 19
(Après 20h);
Nazélie Fourtune : 01 45 84 57 18.

DATE A RETENIR

RESERVEZ VOTRE REVEILLON DU 31 DECEMBRE 1998 AVEC LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
section Lyon-Villeurbanne

Plus de détails ultérieurement.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 13, Տօն է Խաչվերացի:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔՄԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 14, Մեռելոց:

Հոգեհանգիստ ժամը 11-ին:

L'ECOLE ARMENIENNE TARKMANTCHATZ D'ISSY

organise

1) COURS HEBDOMADAIRES D'ARMENIEN

pour les enfants de 7 à 15 ans.

les Mercredi matin de 9h à 12h

L'enseignement sera dispensé par la méthode audiovisuelle de Mme Hilda Kalfayan-Panossian.

La seule méthode qui donne des résultats sûrs :

en une année scolaire les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien

Ces cours débuteront le Mercredi, 23 Septembre 1998 à l'école.

2) PREPARATION AU BACCALAUREAT

Niveau pré-bac: les Mardi et les Jeudi de 16h à 17h30;

Niveau bac : les Mardi et les Jeudi de 17h30 à 19h.

L'enseignement sera assuré par M. M. Atamian.

Ces cours débuteront le Mardi, 22 Septembre.

Pour tous ces cours
Renseignements et inscriptions :
ECOLE TARKMANTCHATZ
19-27, Sentier des Epinettes,
92130 Issy-les-Moulineaux
Tél. : 01 46 45 60 55 (de 10h à 16h).

DATE A RETENIR

Dimanche 6 Décembre à 15 h 30
Concert exceptionnel
à l'Auditorium
Palais du Pharo
XX° ANNIVERSAIRE DE LA CHORALE
S A H A K - M E S R O P
Direction : KHATCHIG YILMAZIAN
Les détails ultérieurement.

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

ՏՕՆ ԾՆՆԴԵԱՆ ՍՐԲՈՒՀԻՈՅ ԿՈՒՍԻՆ ՄԱՐԻԱՄՈՒ ՅԱՆՆԱՅԷ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 8
Առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի Խոր-Էֆ-Մուլինոյի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ՝
6, ave. Bourgain,
92130 ISSY-LES-MOULINEAUX
կը պատարագէ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՑ. ԹԱՇՃԵԱՆ
մասնակցութեամբ Փարիզեան Շրջանի Հոգեւոր Հայրերուն:

ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ ՏՕՆԻՆ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14
Առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ՝
4, rue Komitas, 94140 ALFORTVILLE
կը պատարագէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
մասնակցութեամբ Փարիզեան Շրջանի Հոգեւոր Հայրերուն:

Պատարագի աւարտին Հոգեհանգիստ կը կատարուի «Վասն Համօրէն Ննջեցելոց»:

Ծանօթ. – Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ներքին վերանորոգութեան աշխատանքները սկսած ըլլալով ի գիտութիւն հաւատացեալներուն, սակայն Շաբաթ եւ Կիրակի օրերու եկեղեցական ժամապաշտութիւններն ու խորհրդակատարութիւնները կը շարունակուին կատարուիլ:

DATES A RETENIR

RETENEZ DES MAINTENANT LES DATES DES
5 et 6 DECEMBRE
pour
LA GRANDE BRADERIE DE NOEL
de
CHENE FRANCE

CHAVILLE

PROGRAMME SCOLAIRE 1998-99

Les cours de langue arménienne et de catéchisme, seront prodigués deux fois par semaine sous l'égide de l'Eglise de Chaville. Ils se dérouleront dans la salle annexe Sarkis BALABANIAN, suivant le programme et les horaires suivants :

— les **mercredis de 10h-12h :** langue arménienne et catéchisme pour les élèves débutants;

— les **mercredis de 14h-16h :** langue arménienne et catéchisme pour les élèves de niveau moyen;

— les **vendredis de 18h-21h :** langue arménienne pour les élèves de niveau avancé et pour les adultes.

Les cours débuteront le 9 septembre à 9h30.

Pour plus de renseignements, s'adresser auprès du professeur:
M. **Mesrop ATAMIAN —**
Tél. : 01. 47. 09. 23. 18.

Date à retenir

FETE NATIONALE ARMENIENNE
DU 21 SEPTEMBRE
JOURNEE DE L'INDEPENDANCE

GRAND DINER DANSANT
avec l'orchestre «*GAIDZAG*»
et le traiteur «LE BARON»
Spécialités arméniennes et libanaises

Samedi 26 Septembre à 20 heures 30

à la Salle des Fêtes Municipale,
Place François Mitterrand (RN3)
à Livry-Gargan

Réservation avant le 22 septembre aux numéros suivants:
01 43 85 90 12 et 01 43 83 87 68

Soirée organisée par les sections de Sevran-Livry-Gargan de la Croix Bleue des Arméniens de France, la FRA Nor Seround et la Maison de la Culture Arménienne

les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

SEJOUR LINGUISTIQUE organisé par la C.B.A.F.

Vous avez entre 14 et 18 ans.

Vous voulez apprendre à **parler** l'arménien dans une ambiance sympathique. alors ce séjour vous concerne.

Vous préparez le Baccalauréat en LV I, LV II, LV III ou option.

Pour assurer un meilleur résultat des examens et surtout pour pratiquer la langue de Machtotz, pendant 7 jours sans interruption du 24 octobre au 1er novembre 1998, rejoignez-nous à Bellefontaine (Jura) au Centre de Vacances de la Croix Bleue des Arméniens de France.

Renseignement et inscription: CBAF: 01. 45. 84. 57. 18
01. 34. 19. 44. 63
01. 39. 83. 71. 19, de 19h à 21h.

DIMANCHE 13 SEPTEMBRE

Grande Fête Champêtre Annuelle

organisée par l'ASSOCIATION SAINTE CROIX des Arméniens Catholiques de France
animée par l'Orchestre «*S p i t a k*»
dans les jardins du Dr et Mme Keghian
4, rue du Dr Rampont — VILLIERS-LE-BEL

***Programme* : 11h Divine liturgie — 13h Repas**
Musique — Jeux pour les enfants — Tirage de la tombola
Réservez bon accueil à nos billets de tombola.

Réservez vos places : 01 40 51 11 90 (Eparchie — Centre culturel)
01 44 59 23 50 (Paroisse)
P.A.F. Adultes : 120 F — Enfants : 80 F.

ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 6
DIMANCHE
6 SEPTEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 240

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում) 1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ե ANNEE — N° 19.458 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 74րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·458

ՊԱՏԿԵՐԷՆ ԿՈՐՈՒՍՏ

ԽԱՐԲԵՐԴԻ ԳՐՈՂՆԵՐԸ ԵՒ ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ԳՐԻԳՈՐ ՊՕԼՏԵԱՆ

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

1884-85 թուականներուն «Արեւելք»ը, «Մասիս»ը գրողներու նոր սերունդ մը ի յայտ կը բերէն, որ «իրապաշտ» պիտակը կ'առնէ մեր մէջ: Այդ իրապաշտութիւնը ունի ընդհանրապէս «քաղաքային» նկարագիրը, նկատի ունի Պոլսոյ հայութեան կենցաղը, մասամբ միայն «պանդուխտները», դիւրաւորաբար Հրանտի մօտ: Սակայն ցանկութիւնը ներկայ է: Լ. Բաշալեան կը գրէ, որ պէտք է «հետաքրքրուիլ մէկ կողմէ մեր գաւառացոց կեանքով, ի յայտ ածել ինչ որ այդ կեանքն ունի բնաւիպ ու յանկուցիչ, եւ ըեւան բերել անոնց սովորութիւնները, նախապաշարումները, աւանդութիւնները, երգերը, առածները, խօսակցութեան եղեւոյթի մըն է որ կը կրէ նշանները բնաջնջման սպառնալիքին եւ նշմարային հանգամանք մը ունի:

ԳՐԻԳՈՐ ՊՕԼՏԵԱՆ

ձեւերը եւ միւս կողմէ տեղագրութիւնն ընել այդ գաւառաց»(2): Ուշադրութեան առարկայ առաջին կէտը «բնաւիպ» կեանքն է, կապուած աւանդութիւններուն, սովորութիւններուն, բարքերուն: Բնաւիպը անշուշտ թէ՛ բնութեան տիպն է, բնութենէն եկողը, թէ ալ ինքնատիպը: Հոսկէ կարելի է ընդհանրացնել ապագայ բանաւէճին մէկ հիմնական եզրը· գաւառը կը կրէ իր մէջ բնականն ու ինքնատիպը, եւ իրրեւ այդ՝ գերակշիռ է· որով ան կազմելու է հայ գրականութեան հիմնական առաջնէջը:

Մամուլը տեղ կու տայ գաւառացի թղթակիցներու, որոնց կարգին կը գտնենք «Փառնակ» եւ «Ց. Յարութիւնեան» առորագրութիւնները՝ ապագայ Թլկատինցին: Մինչեւ 1893 թուականը Թլկատինցին թղթակցութիւններ կը գրէ: Փառնակ ծածկանունին տակ՝ ան կը նկարագրէ «մարտիրոսութեան թատերաբեմը», ուր հակառակ բարենորոգումներու ծրագրին «տառապեալը կը հեծէ, մխոյն ինչքն ու առացուածքը կը յափշտակեն, միւսին կեանքը կը բզքտեն: Այս աղէտալի տեսարաններուն առաջ սաստիկ յուզուած է սիրտս»(3): Ուրիշ տեղ, ան կը նկատէ, որ կառավարութիւնը փոխանակ սովին առաջքն առնելու, աւելի կը նպաստէ անոր(4): Փառնակ/Ցովհ. Յարութիւնեան չի կրնար այս քննադատական չեշտով չարունակել իր թղթակցութիւնները, գրաքննութիւնը արդէն կը հսկէ ամբողջ մամուլին: Որով մինչեւ 1908, Թլկատինցիի քննադատութիւնները պիտի ծածկուին կամ անհետանան բոլորովին:

Այս տեղեկատուական, դրեթէ լրագրական թղթակցութիւններէն տարբեր բաներ են այն քանի մը գրութիւնները որ Ցովհ. Յարութիւնեան կ'ը գրէ իր ճամբորդութիւններուն կամ այցելութիւններուն առթիւ: «Դատմա վանքը», «Այցելութիւն Սրբոյ Մսեհ վանուց ի Մասթառ», «Ճամբու տպաւորութիւններ» եւ «Խալու» տեղեկութիւններ կը հաղորդեն մայրաքաղաքի ընթերցողին, կը նկարագրեն վանքերու, եկեղեցիներու, ազգային ըստացուածքներու իրավիճակը: Այս էջերը սովորական ճամբորդական տպաւորութիւններէն կը տարբերին տիրող բարքերն ու կացութիւնը քննադատող իրենց չեշտով: Աստնք նման են այն մէկ — երկու դրութիւններուն, «Սխալ, սխա՛լ», եւ «Արեւս տար, մահս խրկէ», որոնք տպուած են Թլկատինցիի երկերուն մէջ(5) եւ ունին աւելի գրականացուած նկարագիրը:

Թլկատինցիի առաջին աշակերտներէն Ռ. Զարդարեանի առաջին գրութիւնները նոյնպէս մեծ մասամբ թղթակցութիւններ են, ճամբորդական նօթեր եւ կամ իսկական յօդուածներ սա կամ նա նիւթին մասին: Ցովհ. Յարութիւնեանի յօդուածէն քանի մը տարի ետք՝ Զարդարեան կը գրէ «Խարբերդի դիւղացին» ընդարձակ ուսումնասիրութիւնը, որ Խարբերդի դիւղացիներու անտեսական վիճակին կը վերաբերի: Զարդարեան ալ կը խօսի դէպի Պոլիս, Ամերիկա գաղթի մասին, եւ կը փնտռէ չարժումին պատճառը· «Երբ մեր դիւղացին դլուխը վեր կը վերցնէ իր դաշտին հորիզոնէն անդին աչք նետելու եւ պանդուխտի տրբեխները ոտքը կը կապէ, դիտցէք թէ ա՛լ չի կրնար ապրիլ, մշակած հողը իրեն հաց տալէ դադրեր է, վաշխառուն, հողատէրը ափ մը ցորենի ակնկալութիւնը մեռցուցեր են իր մէջ: Ահա միակ եւ վերջնական պատճառը որ դինքը կը ստիպէ պանդխտութեան դիմելու»(6):

Իր յօդուածներուն մէջ Զարդարեան ուշադրութիւնը կը դարձնէ նաեւ բարոյական հարցերուն եւ կը գրէ քանի մը, ըստ իս, կարեւոր էջեր՝ «Անկումը գեղեռւն մէջ», «Խարբերդի կնիկը», եւ «Բարոյականը գաւառներու մէջ»: Այս յօդուածները խնդրոյ առարկայ կը դարձընեն դլխաւորապէս սեռային խնդիրները: Զարդարեան առաջինին մէջ կը փորձէ մէթոդերծել դիւղը, խօսելով այնտեղ տարածուած ախտի մը մասին, որ սիֆիլիսն է: Միւսներուն մէջ կը խօսի գաւառացի կնոջ բարոյականին մասին, մատնանշելով որ վիճակը ծանր է, քանի որ աղդակցութիւնը (inceste), տարիքի խտորը համեմատութեամբ ամուսնութիւնները եւ ուրիշ հարցեր խորտակած են ընտանեկան բարոյականը:

Թէ՛ Թլկատինցի, թէ՛ Զարդարեան ընկերային, տնտեսական, բարոյական հարցեր կը դնեն: Մինչեւ իր վախճանը Մանուկ Վառնա՝ Զարդարեան քաղաքական բովանդակութեան յօդուած չէ ըստորագրած· դժուար է ալ երեւակայել որ գրէր: Արդէն 1895-ի, յետոյ 1903-ի դէպքերը Խարբերդի մէջ, որոնց ընթացքին երկուքն ալ կը ձերբակալուին, անկարելի կը դարձնեն որեւէ քաղաքական ելոյթ· դրաքննութեան եւ ոստիկանական չրջանակներուն համար երկու դրողները կասկածելի էին(7):

Թղթակցութիւնն ու ճամբորդական նօթերը պատահական դրագումներ չեն: Եթէ կու գրողներու գրչին տակ՝ տեղական պայմաններուն արձանագրութիւնը, փոխանցումը մայրաքաղաքի մամուլին համարժէք են համայնքը տեսնելու ձեւի մը: Այնտեղ կը բանի ինքնագիտակցութիւն մը, որ խտօրէն առընչուած է ներկային եւ իրրեւ այդ՝ աստիճան մը աւելի հեռու կ'երթայ Սրուանձտեանցի ձեռնարկէն: Գրողները կը միտին ըսել ոչ թէ միայն տակաւին կանք, այլ ի՞նչպէս կանք, ի՞նչ է գաւառի ժողովուրդին ըլլալու կերպը այսօր: Հոսկէ կը սկսի դրականութիւնը անկառած:

ՏՈՀՄԱՑԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Թլկատինցիի դրական արտադրութեան սկիզբը կը նկատուի «Լմխլէ»ն, լոյս տեսած՝ Ա. Աբփիաբեանի «Հայրենիք»ին մէջ (1893): Կարճ պատկեր մըն է, որ կը ներկայացնէ ամերիկացի միսիոնարուհի մը, Խարբերդի մէջ: Թլկատինցի ի գործ կը դնէ արդէն իր հեղինակը, դծելու եւ մթթագրկելու համար այդ տունմնայ, հօրմէն դրամ ստացող եւ ինքզինք բուռն հաւատացեալ յուցնող աղջիկը: Այդ դրութեան առիթով Աբփիաբեան կը գրէ իր «Մեր գրողները» յօդուածը, ուր կը յայտարարէ· «Մենք սակայն

●▶

Անցեալ դարու 90-ական թուականներուն սկիզբը, Պոլսոյ մէջ, կը յայտնուի տոմիկ կամ գաւառական դրականութեան մը հարցը: Անոր առաջին տեսաբաններէն մէկն է Արտաշէս Յարութիւնեան: Բայց Թլկատինցին է որ իր ճամբորդական նօթերով, պատկերներով, քրոնիկներով եւ թատերախաղերով Խարբերդի եւ անոր դիւղերուն կեանքին մէկ պատկերացումը կ'իրագործէ առաջին անդամ ըլլալով: Կը յաջողի տակաւին Խարբերդի իր դպրոցին աշակերտներէն պատրաստել նոյն այս ճգտումին հետեւող դրողներու խումբ մը. Ռուբէն Զարդարեան, Համաստեղ, Բենիամին Նուրիկեան, Վահէ Հայկ եւ Վահան Թոթովենց: Նման երեւոյթ հազուագիւտ պարագայ մըն է հայ դրականութեան մէջ, երբ առնուազն երկու սերունդի վրայով դրական ամբողջ ըմբռնում մը կամ ճգտում մը կը կերարկուի աւելի քան կէս դար:

Ֆաղաքական չրջարկը, որուն մէջ կը յայտնուի գաւառական դրականութեան խնդիրը, ծանօթ է· անիկա կը համապատասխանէ համիտեան տարիներուն, երբ բնաչխարհի հայկական դիւղերն ու քաղաքները կ'ենթարկուին քայքայման ընդհանուր ու ծրագրուած հոլովոյթի մը: Այս սպառնալիքը անկասկած բաժին մը ունի գիտակցութեան մը յայտնումին մէջ:

Անշուշտ միշտ ալ դժուար է որոշել թէ ո՞վ առաջին անդամ փորձած է, ուզած է կամ պարզապէս մտածած է բնաչխարհի կեանքը դարձնել դրականութեան առարկայ: Բայց ստոյգ է որ արեւմտահայ դրականութիւնը, իր զարգացման առաջին տարիներուն, գաւառի հայութեան կեանքով չի զբաղիր, ոչ ալ կը ձգտի ծրագրուած կերպով գաւառային կեանքի պատկերացումին:

Այստեղ պիտի փորձեմ հասկնալ այդ դրական հոսանքին բնոյթը եւ նշանակութիւնը, ի յայտ բերել անոր տեսութեան ներքին զսպանակները(*):

ՆԵՄԱՐԸ

Արիմեանի բայց մանաւանդ Գ. Սըրանճեանցի չեչտօրէն ազգագրական ծրագրով հատորները գաւառի կեանքին առաջին արձագանգներն են արեւմտահայ դրականութեան մէջ: Գրոց-Բրոցի (1874) յառաջաբանին մէջ, Սրուանձտեանց կը գրէ թէ այդ դիրքով «ընծայ» մը կը բերէ «այն հողէն ու ջրէն, որ Հայաստանի անունը կը կրեն տակաւին, ժողովուրդէ մը՝ որ սերունդ եւ անուն հայութեան ունին: Այս հողն եւ ժողովուրդ, կամ այսպէս ըսեմք, Հայաստանն ու հայ, որ հապար անգամ խորամանկութեան ու բռնատրութեան փորձեր անցուցեր են, փորձեր՝ խլելու այս ազգի արմատը այդ արտէն, կամ փոխելու այն հողի յատկութիւնը, որ այլեւս չբուսցնէ զհայ եւ չերթի հայութեան նչոյլ մը»(1): Ընծան՝ Պասուցցի Դաւիթի առաջին գրառումն է, «նչմար» մը՝ այդ հեռաւոր տեղերը ապրող բնակիչներուն բերանացի պատումէն:

Ի՞նչ է այդ նչմարը եթէ ոչ մանրիկ մը, կտոր մը, նմոյշ մը, բայց նաեւ մնացորդ նչան մը կորուստի վտանգին տակ դտնուղ բաներէն: Սրուանձտեանց կը դրէ թէ իր հաւաքածներէն չատը «քամիին եւ պիծակներուն դէմ պատահելով կորսնցուցեր եմ. ահա ինչ որ մնացած է բերանս, կը ճօնեմ ազդիս բանասիրաց»: Սրուանձտեանցի յառաջաբանը դրեթէ ամբողջութեամբ կը խօսի արմատախիլ եղած, բնաջնջումի ենթակայ ժողովուրդի մը մասին, որ կ'ապրի սակայն եւ որուն հողն ու ջուրը օծուած են «հրեղէն լեզուով, հրեղէն հոգւով», ուրեմն՝ որոշ չափով մը սրբացուած· հակառակ տարըզնումին ու սպառնալիքներուն՝ ատոնք պահպաններ են սերունդներու կապը, ոչ միայն «վերատեղծեր են դՀայեր, այլեւ վերապատմեր են յետագային՝ Հայաստանի նահապետաց, դիւցազանց, թագաւորաց եւ առաքինեաց անուններ ու գործերը»: Նչմարը կը պատմէ ինչ որ կար նախապէս, կը խօսի անցեալէ մը, որ այլապէս պիտի անհետանայ ու չքանայ· բայց ան նոյն ատեն կը պատմէ կեանքին չարունակութիւնը: Նչմարը կեանքը կ'ըսէ, առկայ, փոխանցուող, բայց վտանգուած: Անցեալի հատուած մը որ ներկայ է նոյն ատեն, փաստը բերող որ տակաւին ամէն բան չէ մեռած:

Սրուանձտեանցի գործը աւելի աղգագրական աչխատանք է քան թէ գրական արուեստաւորում: Քիչ մը նման է Ռուսահայաստանի մէջ կատարուող աչխատանքին, ուր Հայաստանի տեղագրութիւնը, ռամկական երգերը, ծէսերը, վէպերն ու առածները կը հաւաքուին ու կը հրատարակուին: Ինչ որ սակայն կարեւոր յիչեցում է Պոլսեցիներուն, գաւառներէն հեռու ապրող հայութեան, այն ալ հատատումն է թէ բնաչխարհի հայութիւնը ոչ միայն կայ տակաւին, այլեւ իր մէջ չարունակած է «մաղաղթներէն աւելի տոկուն եւ անջինջ մատեան մը», որ բերանացի պատումն է: Նչմարը, այս իմաստով, ընկկէն քիող արտադրութիւն մըն է, այն պահուն երբ մայրաքաղաքի հայութիւնը դրական արտայայտութիւնը կը փնտռէ դուրսը, օտարին հետ յարաբերութեան մը մէջ:

Պիտի չխօսիմ այստեղ աղգագրութեան նչանակութեան մասին, որ Եւրոպայի մէջ ալ կը ծնի ԺԹ. դարուն, վիպապաչտ դպրոցներու կալուածին մէջ: Իրրեւ կըրթանք ան կը յայտնուի անմիջապէս որ աւանդական կենցաղը, ծէսերը, հաւատալիքներն ու պատումը կը վտանգուին: Ազգագրութիւնը կը փնտռէ, կ'արձանագրէ, կը հաւաքէ, փրկելու համար ինչ որ կեանքէն սահմանուած է մոռցուելու: Որով գարմանալի չէ անոր ծնունդը Հայոց մէջ, այն տեսն երբ նոր բարքեր սկսած են մտնել գաւառները, երբ պանդխտութիւնը մեծ համեմատութիւններ ստացած է եւ հաւաքական հայութեան մը կեանքը վտանգուած է գաւառներուն մէջ: Ազգագրութիւնը հակազդողական

ՏՈՀՄԱՑԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

միշտ համոզուած ենք թէ գաւառացիք լաւ գրագէտ արտադրելու չատ ընդունակ են... Մեզի համար ընդունուած ճըշմարտութիւն մըն է թէ մեր տոհմային գրականութիւնը գաւառներուն մէջ պիտի հիմնուի հաստատուն կերպով, ինչ որ մենք կը գրենք, վաղանցուկ է: Սա կայն գաւառացին որ մեր նոր մատենագրութիւնը հիմնելու ամէն նախնական նիւթերն ունի, չգիտեր գրական ճարտարապետութիւն: Այդ նիւթերն ինչպէ՞ս իրարու քով բերելու է եւ մեծ ու գեղեցիկ գրական չէնք մը կառուցելու է, ատոր արուեստը չգիտեր գաւառացին...»(8): Քիչ անդին պիտի վերադառնամ «ճարտարապետութեան» խընդրին:

«Էմիլէ»էն ետք Թլկատինցի սակպ – սակպ պիտի աշխատակցի Պոլսոյ մամուլին, որովհետեւ Ծարբերդը չունի իր մամուլը: Այս կէտը չնչին յարակարծիք մը չէ, յետագայ բանավէճն անգամ քաղաքային (մայրաքաղաքային) բնոյթ պիտի ունենայ: Կարեւորը այդ. գրութեան չդիտցուած չարժումն է: Անկէ սկսեալ «Արեւելք», «Մասիս» թէ «Հայրենիք», «Ծաղիկ» պիտի սկսին խօսիլ, ուղղակիօրէն թէ անուղղակիօրէն, գաւառացի գրողներէ ստացուած գրութիւններու մասին: Զօպանեան իր «Ծաղիկ»ին մէջ կը հրատարակէ Թլկատինցիէն էջեր, Զարդարեանի առաջին հէքեաթները եւ չի վարանիր անգամ «գիւղական կեանքի պատկեր» թատերգութիւն մը ապել, Վանի բարբառով: Այս առթիւ կը գրէ. «Մենք համոզուած ենք որ տոհմային գրականութիւն մը ունենալու համար, պէտք է ճանչնանք ցեղին հոգին որ ցրուած է գաւառներուն մէջ: Մեր ձգտումը՝ գաւառի կեանքը ճանչնալու, բարձրացում է մեզի համար»:

Ոչ միայն Արփիարեան, Զօպանեան, Ց. Գագանճեան, Բաշալեան, Արտ. Ծարուխեան (Մալկարացի) խնդրոյ առարկայ կը դարձնեն այլեւս Պոլիս մշակուող գրականութիւնը, որ հետզհետէ, այդ գրողներէն մեծ մասին Պոլսէն վտխուստէն ու գրաքննութեան ամեհի ճընչումէն ետք (1895–96–ի դէպքերուն իբրեւ հետեւանք) կը դառնայ անարիւն, անբովանդակ, սալոնային: Միայն 1898–ին է որ կը յայտնուի «Վաղուան գրականութեան» հարցը: Կը սկսի բանավէճ մը, որ «Բիւրակն»ի, «Ծաղիկ»ի մէջ կը ծաւալի ու կը հասնի Արտ. Ծարուխեանի «Հարցարան»ին «Մասիս»ի մէջ(9): Հարցարանին կը պատասխանեն Պոլսէն քանի մը գրողներ, իսկ գաւառէն՝ Ռուբէն Զարդարեան: Արտ. Ծարուխեանի բանավէճը կը փակէ 1901–ին, բայց անիկա ներկայ կերպով կը չարունակուի մինչեւ Սահմանադրութեան հռչակումը եւ իր լուծումը, պիտի ըսէի, կը գտնէ, կը յաղթանակէ «Մեհեան»ի «Հայաստանեայց դրականութիւն» գաղափարով:

ՍԿԶԲՈՒՆՔԸ

Նպատակս այստեղ քննել է բանավէճին մէջ զարգացող տեսական կազմածը, հիմունքը «գաւառական գրականութիւն» յղացքին: Հարցումն է. ի՞նչ կրնայ ըլլալ վաղուան հայ գրականութիւնը:

Արտ. Ծարուխեանը որ կը դնէ այս հարցումը իր հարցախոյզին մէջ, գաւառական գրականութեան տեսաբանն է, եւ ոչ օրինակ Թլկատինցին, որ հատ ու կենտ դիտողութիւններ ըրած է միայն այդ ուղղութեամբ (երկուքին միջեւ նամակագրական կապ մը գոյութիւն ունեցած է): Ծարուխեանն կը մեկնի գրականութեան որոշադրումին վերաբերող ընդհանուր հաստատումէ մը: «Վաղուան գրականութիւնը» յօդուածաշարքին սկիզբը կը յայտարարէ. «Գրականութիւն մը՝ ժողովրդի մը ինքնուրոյն կեանքին ու յատուկ ոգիին արտայայտութիւնն է»(10): Իսկ «Հարցարան»ի մուտքին կը գրէ. «Գրականութիւնը այն ատեն միայն ճըշմարիտ ու անկեղծ է, երբ անիկա կը ներկայանայ իբրեւ գրաւոր ցոլացումն ու յիշատակարանը անցեալ ու ներկայ կեանքի երեւոյթներուն այն ցեղին՝ որուն կը պատկանի, – արտայայտուելով այդ ցեղին զեղեցկագիտական–գրական մասնաւոր խառնուածքին տիրական առանձնայատուկ յատկութիւններուն համեմատ»(11): Երկրորդ հաստատումը պարզ զարգացումն է առաջինին, որ աւելի մեակտուր հանգամանք մը ունի: Երկու հիմնական գաղափարները կը յայտնուին մէկտուն եւ միւսին մէջ. նախ՝ «ժողովուրդի մը ոգին» որուն արտայայտութիւնն է գրականութիւնը, ապա՝ ցեղը որուն ցոլացումն ու յիշատակարանն է ան: Ցեղ ու ոգի այստեղ զործածուած են ԺԹ. դարու իմաստով, այսինքն՝ ամէն ժողովուրդ միաւոր մըն է, որ կը կազմէ ցեղ մը, ունի իր ոգին, իրեն յատուկ, իր բնատիպ ոգին: Գրականութիւնը ցեղի ոգիին գեղեցկագիտական, այսինքն՝ esthétique «մասնաւոր խառնուածքին տիրական առանձնայատուկ յատկութիւններն»ը» կ'արտայայտէ: Որեւէ վիճարկումի պիտի նիւթ չդարձնեմ ցեղ ու ոգի, արտայայտութիւն յղացքները. անոնք պիտի վերստին յայտնուին, եթէ երբեք անհետացած էին, «Մեհեան»ի ծանօթ «Մեր Հանգանակը»ին մէջ:

Ծարուխեանի անդադար կը կրկնէ, որ վաւերական գրականութիւն մը ցեղային յատկանիշներ կ'արտայայտէ, այլապէս անիկա «կեղծ է, զուրկ իսկատրպութենէ եւ օրինաւորութենէ»: Անշուշտ, կեղծին կարելիութիւնը գրականութեան ու ցեղային յատկանիշներուն միջեւ մեքենական յարաբերութիւն մը չենթադրեր: Եւ ասոր համար, ի հարկէ, պոլսական գրականութիւն մը կայ. միայն թէ անիկա զուրկ է ինքնատպութենէ եւ օրինականութենէ, քանի որ անոր կը պակսին ճիշդ այդ ցեղային առանձնայատկութիւնները:

Իսկ ո՞ւր կը գտնուին այդ ցեղային առանձնայատկութիւնները:

Ծարուխեանի այսպէս որոշադրելէ ետք գրականութիւնը իբրեւ ցեղի մը ոգիին արտայայտութիւնը, syllogistique (հաւաքաբանական) ընթացք մը կ'որդեգրէ: Ժողովուրդներու «բոլոր սկըզբնական յատկութիւնները պահելու, յառաջադէմ յարմարագոյն հողը՝ այն է որ զանոնք կը բուսցնէ: Ամէն տեղափոխում, աքսոր, նոր միջավայր այլասերում կ'արտադրէ: Այսինքն՝ կեղծի կարելիութիւն: Արդ, կ'ըսէ Ծարուխեան, «հայ տարրը կ'ապրի գլխաւորապար գաւառները: Հետեւաբար այն է յարմար տեղն ուր անոր կեանքը արտայայտող գրականութիւնը երեւան պիտի ելլէ»: Ասկէ կը հետեւի, որ գաւառէն դուրս ապրող հայութեան մը կեանքը կրնայ միայն կեղծ ու անվաւեր գրականութեան մը ծնունդ տալ:

Ինքնատիպը, իսկատիպը, բնատիպը, ինչպէս կ'ըսէր Բաշալեան, ունի տեղ մը, աշխարհագրական տեղ մը. գաւառը՝ ուր կը քուլնի այդ իսկատիպը: Փոխաբերութիւնը անմեղ չէ, որովհետեւ ամբողջ այս տեսութիւնը կը զետեղուի բնականի, բնականոնի, բնութենականի, մէկ խօսքով՝ բունի ու բնիկի եւ ասոնց յարակից՝ հարազատի, յատուկի, իսկատիպի հարցադրութեան մը մէջ: Հայրենի հողէն բուսնող, անոր ջուրով ու արեւով աճող գրականութիւնը, անոր բնութիւնը կը կրէ իր մէջ, ինչպէս հողէն ծնող հերոսներն ու աստուածները (Վահագն): Բոյսը ան է որ կ'աճի բուն նէն, կ'ուռճանայ իբրեւ բնական, առանց հեռաւորութեան ինքն իրմէ, առանց հատումի, տարատնկումի, առանց տարի ու օտարի, առանց եկամուտի: Բնատուրի այս կալուածը գրականութեան ենթահողը կը կազմէ, կարծես թէ գրականութիւնը ըլլար բնատուրին, բնականին անմիջական չարունակութիւնը: Բնատուրին, բունին հանդէպ իր յարաբերութեան մէջ կը գտնուի անչուշտ հարազատութիւնը: Հիմնող իր կարդին այդ գրականութեան օրինականութիւնը, ինչպէս կ'ըսէր Արտ. Ծարուխեան: Բայց հարազատութիւն մը, առանց օտարի հնարաւորութեան, անչուշտ անկարելի է եւ վատահ չեմ որ հարազատութիւնը այդ օտարութիւնը չենթադրէր: Կարելի է դուշակել, որ ամբողջ տեսութիւնը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ բուն, բնատիպի, հարազատի վերիւրացում մը, օտարացումէն եղարձ մը:

Իրբեւ իսկատիպ ու տոհմիկ արտայայտութիւններ՝ Ծարուխեան կը թուէ հէքեաթները, ժողովրդական երգերը, եւ մանաւանդ գաւառաբարբառները որոնց ուսումնասիրութիւնը կ'ըսէ կրնայ նպաստել վաղուան գրականութեան: «Մեհեան»ն ալ յետագային հոն պիտի գտնէ Հայ հոգիին բիւրեղացումները: Գաւառաբարբառի խնդիրը բանավէճին կարեւոր կէտերէն մէկն է, ընդդիմադիր ճակատին համար՝ ամէնէն անընդունելի եղրը: Այդ ճակատը մեծապէս մտահոգ է որ գաւառաբարբառները կը խորտակեն «ոստանիկ աշխարհաբար»ը(12): Պոլսական կանոնաւոր, գրեթէ իր «կատարելութեան» հասած բարբառին օրինավիճակը չէ որ խնդրոյ առարկայ է, որքան անոր «բնական» եղրը: Արտ. Ծարուխեանի գաւառաբարբառները կը նկատէ ոստանիկ բարբառի ճոխացման միջոցներ, բայց կ'աւելցնէ թէ այդ «լեզուն մեծապէս պիտի չահի ու բարւոքի, նաեւ իր, եթէ կարելի է ըսել, քնախօսական յօրինուածոցեան տեսակէտէն: Իր ջիղերն անհամեմատ կերպով պիտի զօրանան գաւառաբարբառի յատուկ ասութիւններով: Իր մկանունքները պիտի աճին եւ ուռճին բուն գաւառական բառերով...»: Ծարուխեանի ինք ալ կարծէք կ'անդրադառնայ, որ «բնախօսական յօրինուածութիւն» կոչածը չարաչարծային, դուցէ չափազանց մտածում մըն է: Բայց չըջարկը կը թեւադրէ, որ գաւառաբարբառը ոստանիկ բարբառը կը դարձնէ աւելի բուն քան է, կը նպաստէ անոր քնախօսութեան (անոր բն–ա–խօսութեան), անոր կազմուածքին իբրեւ յօրինումի միջոց: Գաւառաբարբառին չնորհիւ ոստանիկը կ'իրացնէ բունը, աւելի կը խօսի բունէն ու՞ կը գառնայ հարազատ: Ինչպէս կ'ըսէ Զարդարեան, գաւառաբարբառի տարրերու մշակումը կ'ըլլայ «հայեցի լեզուական զեղեցկագիտութիւնը ունենալու համար»(13):

Էական կէտը այն է, որ վաղուան գրականութիւնը միայն գաւառականը կըրնայ ըլլալ(14): Ծարուխեանի համար, գաւառական գրականութիւն ոչ թէ առկայ գրականութեան մէջ զանազանութիւն մըն է, այլ այդ գրականութիւնն իսկ· ոչ թէ գրական հոսանք մը ի միջի այլոց, այլ հայ գրականութիւնը ինք: Այդ աշխատանքը արդէն սկսած են խարբերդցիները, մանաւանդ Թլկատինցի, «եզական ու անբաղդատելի Թլկատինցին... այդ տարօրինակ ու իսկատիպ արուեստագէտը որ այնքա՛ն գիտէ մեզի պատկերացնել իր գեղացին»: Ամբողջ հարցը այդ հայեցիի կամ տոհմայինի, իւրայատուկի, պիտի ըսէի բնիկի որոշադրումին մէջ է: Ի՞նչ բան տոհմային է, ի՞նչ բան ամէնէն աւելի ցեղային է:

Ծարուխեան կը փորձէ տոհմիկը առընչել մէկ կողմէն՝ ժողովուրդի մը «բնորոշ հոգեբանութեան, անոր հոգիի մասնաւոր թրթռացումներուն», «տոհմային ժամանակակից բարքերուն», միւս կողմէն՝ այդ ժողովուրդին բնորոշ արտադրութիւններուն (հէքեաթ, ժողովրդական երգ, չարական): Ուրեմն՝ մէկ կողմէն հոգեկան, քիչ թէ շատ անորոշելի ոլորտ մը, միւս կողմէն՝ առկայ, չօչափելի ստեղծումներ: Մէկ կողմէն՝ բնորոշ ոգին եւ ասոր ըլլալու պայմանները, երեւոյթները, ուր ան կը մասնաւորուի, միւս կողմէն՝ այդ ոգիին արտայայտութիւնները: Իսկ զատորոշող տա՞ը–րը: Հարցումը կոնկրետ պատասխան չունի Ծարուխեանի մօտ:

ՏՈՀՄԱՑԻՆԸ

«Վաղուան գրականութիւնը» յօդուածին մէջ, որ Խարբերդէն գրուած ու չրջուած է «Մասիս»ին, Զարդարեան կ'ներթայ գրեթէ նոյն ուղղութեամբ: Հայ գրականութեան մը անհատականութիւնը «կ'ենթադրէ էն առաջ պատկերացումը մեր ցեղին մաքուր ու անխառնուրդ անհատականութենէ հոգեկան կարողութեանց ու կենցաղին, վերջապէս այն ամէն բնախօսական, ցեղաբանական պայմաններուն որոնք մէկտեղուած՝ ժողովուրդի մը տարօրինակութիւնը կը ստեղծեն: Հետեւաբար անկեղծ հայ գրականութիւնը պէտք էր հաւատարմատրար բխած ըլլար մեր ցեղին կուռքէն՝ երաշխաւորելու համար իր գոյութիւնն ու գոյութեան իրաւունքը...»: Զարդարեան հայ գրականութեան անհատականութիւնը, ինքնատպութիւնը կը հիմնէ ցեղին առանձնայատկութիւններու պատկերացումին վրայ: Գրականութեան ինքնատպութիւնը կ'որոշադրուի ուրեմն՝ ցեղային առանձնայատկութիւններով: Իսկ այդ ցեղային առանձնայատկութիւնները ի հարկէ կան միայն գաւառներուն մէջ, ուր պահպանուած են այդ «տարօրինակութիւնը երաշխաւորող հանգամանքները»: Զարդարեան չըսեր յստակօրէն, որ գաւառներուն մէջ է որ ժողովուրդը կայ իբրեւ անհատականութիւն ունեցող ամբողջութիւն մը: Աւելի ուշ, Դանիէլ Վարուժան, «Հայ լեզուի» խնդիրը բանավիճելի օրերուն (1911), կը բերէ այդ յաւելեալ ճըշդումը. «Բայց ո՞ւր էր Գաւառը՝ ուր ժողովուրդի հոգւոյն ամբողջականութիւնը կ'ապրի...»(15): Դիտողութիւնը կարեւոր է անով, որ գաւառ կոչուածը ժողովուրդն է իր ամբողջականութեան մէջ, իբրեւ պատմական, ընկերային, թերեւս բնախօսական կազմած, ինչ որ «ցեղ»ը, «հոգի»ն կը փորձեն բնորոշել, յղուելով «գոյացական» միութեան մը: Ժողովուրդին ամբողջականութիւնը կը հակադրուի անոր հատուածեալ գոյութեան, Պոլիսին կամ գաղթական վիճակին: Գաւառական գրականութիւնը կը բխի ժողովուրդի ամբողջականութենէն, անոր միութենէն, իբրեւ այդ միութեան արտայայտութիւնը: Վարուժան ինք ալ կը թելադրէ որ այդ գաւառին արտայայտութիւնը տակաւին չէ եղած, 1911–ին, եւ թլկատինցի ու Զարդարեան «բացառութիւններ» են:

Զարդարեան չափազանց կը խօսի բնաղդի մասին, ցեղի բնազդին մասին, որուն մաս կը կազմեն, կ'ըսէ, «երկրին հողն ալ, ջուրն ալ, ապրող համայնքին տարաղներէն սկսած մինչեւ անոր կեանքի երեւոյթներուն չեփին մանրամասնութիւնները– բնակութիւն, զբաղում, դաստղութեան ու տպաւորութեան պայմանները...»: Եթէ հայ ցեղը ունի իր զատորոշութիւնը, ապա ան կարող է անհատական գրականութիւն մը ունենալու: Անհատականութիւն ունեցող գրականութիւն մը տեսակ մը անմիջական կապով մը զօղուած է ցեղային տարօրինակութեան: Իսկ այդ տարօրինակութիւնը ունի վերլեզուական հանգամանք· Զարդարեան երբեք ցեղայինը չորոշադրեր լեզուականով, այլ քիչ մը Հ. Թէնի յատուկ պահ–միջավայր–ցեղ երրորդութեամբ: Զատորոշութիւնը, ըսենք ցեղային տարբերութիւնը բնախօսական, հոգեբանական, պատմական ամբողջութիւն մըն է իրեն համար. «Նոյն ցեղին բնակավայրին, կլիմային ու իր միջեւ ցանցուած կազմախօսական, հոգեբանական բոլոր առընչութիւնները», որոնց գումարը տոհմային անհատականութիւնն է:

Զարդարեան դիտէ որ առկայ տոհմային անհատականութիւն մը ինքնին բաւական չէ: Անհրաժեշտ կը նկատէ աւելցընել որ «տոհմային գրականութեան մը ձգտող ոեւէ գրագէտ կանխաւ դիտակցութիւնն ունենար իր արուեստին ու տոհմին ընդհանուր բնազդներուն՝ կոյր հետեւողութեան մը կամ մտաւորական ստրկութեան մը չենթարկելու համար ինքզինքը»: Փաստօրէն տոհմային գրականութիւնը բնազդային բան մը չէ, հայ գրականութեան անհատականութիւնը արդիւնք է ձգտումի մը: Որով տոհմային անհատականութիւնը գրականութեան մէջ ի յայտ կու գայ կամ պիտի գայ միայն ու միայն գիտակից աշխատանքով: Բնատուրը, ինչպէս կ'ըսեն, պարտիզ անցնիլ մտովի կազմակերպուած աշխատանքի մը փուլէն: Ահաւասիկ խնդիրը· տարօրինակը պէտք է տարօրոշել... կատարել, գրականութեամբ:

Իսկ գաւառի գրողները մէջոցը ունի՞ն լեզուական զեղեցկագիտութիւն մը յօրինելու:

Եթէ գաւառական թէ տոհմային գրականութիւնը կը հիմնուի ցեղային տարօրոշութեան վրայ եւ կը մնայի ազդիւրին առանձնայատկութիւններէն, անիկա կը հակադրուի օտարին, օտարոտիին, այլասեռին, անհարազատին: Հողի հանգամանքի նկատառումով արդէն գաւառական գրականութիւնը աշխարհագրական, տեղային պիտի ըսէի նկարագիրը մը կ'առնէ: Գաւառականը հակադիրն է պոլսականին, ոստանիկին, քոսմոպոլիտին, ֆրանսականին կամ անգլիականին: Իսկ քանի որ տարօրոշը պէտք է տարօրոշէ, տոհմիկը դարձնել տոհմային, գրականը՝ բնազատառային, այն ատեն անկարելի է անդիտանալ այդ օտարին գոյութիւնը: Անիկա անդադար ներկայ է մեր տեսաբաններու մտքին ու գիտակցութեան, եւ անոր դէմ է որ փաստօրէն կը կազմակերպուի «գաւառական գրականութիւն» յղացքը:

ՕՏԱՐԸ

«Պոլիս ու գաւառական գրականութիւն»ը յօդուածին մէջ, Ծարուխեանի, ինչպէս քիչ մը աւելի ուշ Զարդարեան, խնդրոյ առարկայ կը դարձնէ մայրաքա-

L'IDENTITÉ PONTIQUE: un paradoxe ethnoculturel de longue durée

par

Anahide TER-MINASSIAN

«*Les Grecs pontiques. Diaspora, identité, territoires*» (249 p). Publié par les presses du C.N.R.S. (C.N.R.S Editions, 1998), sous la direction de Michel Bruneau, géographe et directeur de recherches au C.N.R.S., rattaché à l'Université de Bordeaux III, voilà un livre stimulant que tous ceux qui s'intéressent à l'Orient méditerranéen ou qui s'interrogent sur le destin du peuple arménien, et surtout sur les relations entre l'Arménie et la diaspora devraient lire.

L'ouvrage réunit les actes d'un colloque qui s'est tenu à l'Ecole française d'Athènes, en mars 1995, à la suite d'accords entre trois partenaires. Le Ministère français de la Culture et le C.N.R.S., associés autour d'un programme dont l'intitulé, *Méditerranée : échanges et affrontements. 1993*», révèle les inquiétudes des «politiques» au lendemain de l'effondrement de l'U.R.S.S. et de la Yougoslavie. Les partenaires grecs de la Fondations Nationale de la Recherche scientifique grecque, de l'Université de Thessalonique et du Centre d'Etudes pontiques. L'Académie des Sciences de Russie, représentée par l'Institut géographique de Moscou. Au total 16 chercheurs français, grecs et russes, géographes, historiens, sociologues ou ethnolinguistes ont confronté leurs expériences du terrain et les points de vue propres à leur discipline respective pour tenter de comprendre l'étonnante perennité de l'identité des Grecs pontiques. A travers l'exemple des Grecs pontiques, ils ont cherché à répondre aux questions posées par les rapports de ce peuple hellénique bimillénaire avec son territoire d'origine (le Pont en Asie Mineure), un territoire perdu, qui reste son territoire de référence, avec ses territoires d'exil et de réenracinement (Géorgie, Arménie, Piémont caucasien, Russie), avec ses territoires de déportation (Asie Centrale, Sibérie). Ils ont, à partir de ce cas spécifique, cerné les modes de fonctionnement des «réseaux des diasporas »(1), démontré que les enjeux de la mémoire (du pays d'origine, de la première migration et des migrations qui ont suivi) sont aussi des éléments constitutifs d'une diaspora. Assorties de nombreuses cartes qui soulignent l'importance du lien territorial et illustrent les migrations, volontaires ou forcées des Grecs pontiques au cours de leur longue histoire, les communications ont été groupées autour de trois thèmes : les fondements de l'identité grecque pontique, les territoires de la diaspora dans l'ex-U.R.S.S., l'identité pontique en Grèce. Délibérément, la diaspora occidentale, qui a été la première à être étudiée, a été écartée de cet ouvrage, qui se veut une contribution à l'étude des diasporas orientales.

Le livre est divisé en trois parties, précédées d'une introduction générale de Michel Bruneau, qui définit les concepts et les problématiques, et d'un chapitre de Marie-Françoise Baslez, qui retrace l'histoire des diasporas dans l'Antiquité. Les deux premières parties sont consacrées à l'identité pontique, la troisième aux territoires de la diaspora dans l'ex-U.R.S.S. Les auteurs ont choisi de ne pas traiter de la diaspora en Grèce, qui fera l'objet d'un autre ouvrage.

Dans la première partie, Evangelos Kofos, professeur à l'Université de Thessalonique, retrace l'histoire des Grecs pontiques, depuis leur installation sur les côtes de la mer Noire, à partir du VIIe siècle avant J.-C., jusqu'à leur déportation en Asie centrale et en Sibérie, en passant par la période byzantine, la conquête turque, l'Empire ottoman, la guerre d'indépendance grecque, la création de l'Etat grec, la guerre gréco-turque de 1919-1922, l'échange des populations entre la Grèce et la Turquie, la Seconde Guerre mondiale, la guerre civile grecque, la déportation en Asie centrale et en Sibérie. Il montre comment, à chaque étape de leur histoire, les Grecs pontiques ont su préserver leur identité, malgré les pressions, les persécutions, les déportations, les massacres, les génocides, les changements de frontières, les échanges de populations, les déracinements, les exils

tale (Europe occidentale, Amérique, Australie) n'a pas été abordée.

Aujourd'hui, on estime à 2 millions le nombre des Grecs pontiques répartis dans une diaspora à l'échelle mondiale(2). Comme pour toutes les diasporas les données démographiques sont variables et incertaines. Cependant, selon les chiffres recueillis par trois congrès panpontiques qui se sont tenus en Grèce entre 1985 et 1992 et où étaient représentées des dizaines d'associations et de fédérations pontiques de Grèce, de Russie, d'Ukraine, de Géorgie, de Kazakhstan, des Etats-Unis, d'Allemagne, du Canada, d'Australie, d'Afrique du Sud etc..., c'est en Grèce et en Russie que l'on trouve leurs plus fortes concentrations. Sur une population de 10 millions d'habitants la Grèce compterait 850.000 Pontiques. Si 200.000 d'entre eux vivent dans l'agglomération athénienne, la majorité s'est fixée en Macédoine et en Thrace où continuent à affluer les nouveaux réfugiés. Thessalonique fait désormais figure de capitale pontique, ou plutôt de «l'hellénisme pontique» (p.24).

Le dernier recensement soviétique de 1989 faisait officiellement état de la présence en U.R.S.S. de 385.000 Pontiques. Mais ce chiffre est contesté par les associations qui revendiquent 600.000 Pontiques et même 1 million, si l'on tient compte des mariages mixtes (un phénomène qui touche toutes les diasporas). C'est l'avis de l'ancien maire de Moscou, Gabriel Popov, descendant de Pontiques et président en Russie, de l'association Pontos.

Le terme de *Pontios* ou *Pontiques* est réservé aux populations grecques originaires du Pont où leur présence est attestée depuis les temps mythiques de Prométhée. Il s'applique aussi aux Pontiques qui ont émigré en Transcaucasie et au Caucase. Le *Pont* est la bande littorale nord-est de l'Asie Mineure, d'environ 100 kms, comprise entre Sinope et Batoum, baignée par la Mer Noire (le Pont Euxin des Grecs) et limitée vers l'intérieur par la barrière des Alpes pontiques s'élevant brusquement jusqu'à 3700 mètres. Il suffit de citer les noms de quelques ports ou villes de l'intérieur — Sinope, Samsun, Ordou, Kerasous, Trébizonde, Amassia— pour se souvenir que cette bande littorale a été aussi occupée, depuis l'Antiquité, par des communautés arméniennes. Jusqu'en 1915, il a existé un «*Pont arménien*» comme le rappellent l'ouvrage commémoratif et encyclopédique de Hovaguim Hovaguimian(3), *Les Mémoires de l'évêque arménien catholique de Trébizonde*(4), l'autobiographie de L. Zaven Surmélian(5), l'étude de démographie historique de Frédéric Paulin(6) ou le roman humoristique de Rose Macaulay(7).

Et de fait, à travers les différentes communications consignées dans «*Les Grecs pontiques*», on découvre que depuis l'époque du royaume de Mihrtade (1er s. avant Jésus-Christ) qui fut, on s'en souvient, le beau-père de Tigrane le Grand, jusqu'aux migrations récentes consécutives à la disparition de l'U.R.S.S., Grecs et Arméniens ont eu une histoire parallèle, ont connu les mêmes mouvements migratoires, ont vécu côte à côte dans un même espace communautaire entre le Pont, le Caucase et la Russie méridionale, ont pratiqué les mêmes fonctions économiques et, tout en conservant leur identité propre, ont occupé les mêmes «niches écologiques» dans les empires ottoman, russe et soviétique.

*
**

Pour la richesse de leur contenu la plupart des communications mériteraient une analyse séparée. Disons simplement que l'ensemble, grâce en particulier à l'apport des géographes, renouvelle notre vision de «l'aventure grecque».

Depuis la fondation des cités grecques de la Mer Noire (VIIIème s. avant J.-C.) jusqu'à la conquète de l'empire de Trébizonde (1204-1461), que dirigent les Comnène, par les Turcs ottomans déjà maîtres de Constantinople (1453), la présence grecque s'est affirmée sur la côte nord-est de l'Asie Mineure. Dès lors, commence un flux migratoire, continu quoique irrégulier, des Grecs pontiques vers le Caucase, le littoral de la Mer Noire et de la Mer d'Azov et vers la Russie orthodoxe. Du XVème au XXème siècle, des communautés régionales avec des statuts variés, en fonction des causes et des circonstances des migrations, se sont constituées. Ainsi la population grecque de Crimée a été déportée (avec la population arménienne) par ordre de Catherine II, en 1779. Dispersés dans des dizaines de villages, les Grecs ont fondé la ville de Marioupol (au nom de la Vierge), près de Rostov-sur-le-Don, qui devient aussi un grand centre arménien. Au cours de la seconde moitié du XVIIIème s., des mineurs grecs d'Erzeroum ont été installés dans l'actuelle Arménie pour travailler dans les mines de plomb et d'argent d'Akhtaly et d'Alaverdi. En 1829, leurs descendants ont été transférés à Tsalka (province d'Akhaltsik où les Arméniens affluent), en Géorgie. Après la signature du traité d'Andrinople (1829), qui entérine aussi la création d'un Etat grec indépendant dans la péninsule balkanique et surtout après le traité de San Stéfano (1878)(8) qui attribue à la Russie Kars et Ardahan, les réfugiés pontiques affluent désormais à Kars, en Adjarie, en Abkhazie, en Arménie, en Géorgie, gagnent le piémont caucasien pour coloniser les territoires de Krasnodar et Stavropol. A ces mouvements de populations grecques, correspondent partout, des mouvements homologues arméniens. Les nouveaux venus sont des éleveurs et des agriculteurs spécialisés dans la culture du blé, du tabac, du thé, des fruits et des légumes.

Au cours de leurs pérégrinations, les Grecs pontiques, ont transféré avec eux, la «culture pontique». Son inventaire comprend: la cuisine, des pratiques sociales fondées sur le mariage, la parenté, la tradition orale, les structures de pouvoir, le théâtre, les danses collectives rythmées par la lyre, la mémoire du territoire d'origine, et bien entendu la religion orthodoxe et la langue pontique. Mais ces dernières notions méritent quelques précisions. Les Grecs pontiques, comme les Grecs balkaniques émigrés en Russie, ont conservé leur identité dans la Russie ou la Géorgie orthodoxes, en conservant leurs liens avec le Patriarcat grec œcuménique de Constantinople. Dialecte non littéralisée, la langue pontique s'est toujours trouvée en situation de plurilinguisme de ses locuteurs pratiquant suivant les lieux et les périodes le turc, le kurde, le grec classique (pour les intellectuels), le géorgien, l'arménien, le russe, le grec moderne et aujourd'hui, l'allemand et l'anglais. L'étude de Georges Drettas «*La langue pontique comme objet identitaire : questions de représentations*» (pp. 71-88) démontre que la langue ne doit pas être considérée comme un champ privilégié d'identification. Il existe en Turquie et au Caucase des musulmans ponticophones, comme il existe des Pontiques chrétiens turcophones (les Ouroums)(9), en Géorgie. La «mort de la langue» des migrants, leur indifférence en matière de langue, a été largement compensée en Russie, par une très nette tendance à éviter les mariages mixtes, jusqu'en 1942.

La première guerre mondiale et la révolution russe de 1917 ont totalement bouleversé le sort des Grecs pontiques comme celui des Arméniens. Trébizonde a été l'objet d'un conflit de souveraineté entre les Grecs pontiques et les Arméniens entre 1919 et 1920. Les projets d'un Etat pontique indépendant, puis d'une Fédération arméno-pontique (1920) ont échoué, tandis que Mustafa Kémal, débarqué avec ses troupes à Samsun (19 mai 1919) procédait à une épuration ethnique en faisant déporter 500.000 Pontiques(10). L'afflux des réfugiés pontiques vers les îles de la Mer Egée et vers la Grèce commence dès 1920 et précède le Grand Echange des populations entre la Grèce et la Turquie (1923). Sur 1.500.000 réfugiés grecs, quelques 400.000 Pontiques ont été dispersés en Grèce dont la majorité en Macédoine et en Thrace. Par ailleurs l'annexion de Kars et d'Ardahan (décembre 1920) par la Turquie a donné le signal du dernier flux migratoire vers la Transcaucasie et le Caucase soviétiques,renforçant les communautés grecques d'Abkhazie (Soukhoum), de Géorgie et d'Arménie. Deux études extrêmement intéressantes ont été consacrées aux communautés grecques et à leurs territoires en Géorgie (P. Tsatsanidis, p. 122-136) et aux Grecs d'Arménie et de Kars (E. Charatsidis, p. 143-156) au XIXème et XXème siècles. L'une et l'autre sont des sources indispensables à la compréhension des questions géopolitiques régionales et de l'histoire des Arméniens. Tout aussi indispensable est la lecture de l'article de Tamara Galkina(11) consacré aux Grecs de la province de Stavropol (pp. 113-119). Dans cette province ethniquement hétérogène (34 groupes ethniques totalisant 2,6 millions habitants répartis sur 660.000 km²), les Arméniens représentaient, en 1994, le deuxième groupe après les Russes et les Cosaques. Signalons par ailleurs, que les géographes estiment à environ 500.000 le nombre des Arméniens installés aujourd'hui dans le Piémont caucasien et en Russie méridionale, preuve entre autres, d'une diasporisation accrue des Arméniens de l'ex-U.R.S.S. depuis 1989.

Enfin, les Grecs de Crimée, d'Abkhazie, de Géorgie, du Caucase du nord, auxquels il faut ajouter les émigrés communistes grecs en U.R.S.S. après la fin de la Guerre civile en Grèce (1945-1949), ont été massivement déportés par Staline en Asie Centrale et en Sibérie où les survivants de cette odysée ont subi, dans les territoires de la déportation, les effets de la russification. A cet égard, l'étude de V. Agtidis «*Asie Centrale et Sibérie, territoires de la déportation*» (pp. 157-175), est la plus neuve.

La dernière partie de l'ouvrage est consacrée aux relations dialectiques (et passionantes), à la confrontation culturelle entre l'Etat grec et les Grecs pontiques dont le nombre a considérablement augmenté, en Grèce, avec les arrivées programmées à partir des années soixante, des Grecs de l'U.R.S.S. Des arrivées d'abord modérément souhaitées par les gouvernements grecs qui ont dû faire face depuis 1991, à un afflux de 100.000 nouveaux venus originaires de Sibérie, des républiques d'Asie Centrale, de Géorgie, d'Abkhazie, d'Arménie, souvent russophones et athées, mais conscients de leur identité grecque et pontique.

L'article de Michel Bruneau «*Les monastères pontiques en Macédoine — Marqueurs territoriaux de la Macédione*» (pp. 213-228), à qui l'on doit aussi l'introduction et la conclusion de l'ouvrage, est une remarquable étude de l'affirmation identitaire des Grecs pontiques «qui se manifeste à travers leur iconographie(12) tant sur les monuments eux-mêmes et leur reconstruction en Grèce» (p. 213). Cartes à l'appui, il montre comment les Pontiques de Macédoine ont entrepris entre 1950 et 1980, la reconstruction dans une configuration identique, sur un site montagneux élevé soigneusement choisi par les associations pontiques, des cinq principaux monastères de l'arrière-pays de Trébizonde, abandonnés, détruits et pillés en 1923. Ainsi a été reconstruit le nouveau monastère de Panagia Soumela où a été transféré l'icône de la Vierge de Soumela, symbole sacré et national des Pontiques, déposé au musée byzantin d'Athènes (1931), après avoir été exhumé d'une cachette en Turquie. Panagia Soumela est devenue avec les autres monastères macédoniens (des monastères sans communautés monastique) des lieux de pèlerinage où se pressent, le 15 Août, des centaines de milliers de pélerins venus aussi de pays lointains. Les cérémonies religieuses et commémoratives en présence des officiels et avec la participation de l'armée, les diverses manifestations culturelles ont un caractère incontestablement national. Mais elles sont avant tout l'expression de la renaissance pontique en diaspora et une affirmation identitaire différente de l'hellénisme de l'Etat grec, voire un refus de «l'assimilation» dans le creuset grec.

La conclusion de Michel Bruneau confirme la préface de Georges Prévélakis(12) qui présente un point de vue critique par rapport à la préeminence de l'Etat-nation, une forme d'organisation spatiale et politique propre à l'Europe occidentale, libérale et capitaliste, du XIXe et XXe siècles, dont il annonce le déclin. A la logique territoriale de l'homogénéité ethnique de l'Etat-nation,il oppose cette forme différente d'organisation sociale et politique qu'est la diaspora. Les peuples d'Orient Grecs, Arméniens et Juifs, qui ont vécu dans les grands empires établis dans ce vaste carrefour entre les Balkans, la Mer Noire, l'Anatolie, le Caucase, ont démontré, au prix il est vrai d'une histoire tragique, leur capacité à conserver leur identité, sans Etat, sans continuité territoriale et grâce à la force de leur culture.

En cette fin du XXème siècle, il constate que dans «un monde qui se globalise, c'est-à-dire qui revient à la logique œcuménique des empires l'expérience des peuples d'Orient manifeste sa pertinence. Les réseaux des diasporas fondés sur la volonté de préserver une identité deviennent à nouveau des acteurs importants» (p. 19).

ANAHIDE TER-MINASSIAN

---

(1) *Nous avons publié dans* «Haratch» (*le* 14 *Nov.* 1996) *le compte-rendu d'un ouvrage publié sous ce titre chez l'Harmattan* (1996). *Là aussi il s'agissait des actes d'un important colloque réuni à Larnaca* (1993).

(2) *On estime à* 6 *millions l'ensemble de la diaspora grecque mondiale.*

(3) Յովակիմ Յովակիմեան – *Պատմութիւն Հայկազեան Պոնտոսի* – Պէյրութ, 1967 :

(4) Les mémoires de Mgr Jean Naslian, -Evêque de Trébizonde-, sur les événements politico-religieux en Proche-Orient de 1914 à 1928 (2 *vol.*); *Vienne.*

(5) *L. Z. Surmelian.* I Ask You Ladies and Gentlemen. Introduction by William Saroyan. *New-York*, 1945.

(6) *Frédéric Paulin.* Histoire de la Famille et Démographie historique des Arméniens ottomans. Fin XIXème - début XXème. *Mémoire de D.E.A. présentée à l'E.H.E.S.S.*, 1996. *Etude consacrée aux Arméniens d'Ordou.*

(7) *Rose Macaulay.* Les Tours de Trébizonde, *Londres*, 1956. *Trad. française Ed.* 10/18 (1995). *Un roman anglais de guerre froide et un état des lieux en Turquie orientale.*

(8) *En fait, ces migrations correspondent à de véritables échanges de populations entre les empires russe et ottoman. Protecteurs des chrétiens d'Orient depuis* 1774, *les tsars de Russie attirent dans leurs nouveaux territoires les chrétiens ottomans (Grecs, Arméniens). L'Empire ottoman ouvre ses portes aux musulmans de Crimée et du Caucase.*

(9) *Une position comparable est celle des* Khamchins, *une minorité arménophone du Pont convertie à l'Islam aux XVII - XVIIIèmes ss. Georges Dumézil a étudié leur dialecte. Claire Mouradian a fait à leur sujet une communication à Rome (septembre* 1997) *au cours du colloque «Conversions en Islam méditerranéen» (sous presse).*

(10) *C'est pourquoi, en* 1994, *le Parlement grec a décidé, à l'unanimité, que le* 19 *mai serait le jour de la commémoration du génocide des Pontiques.*

(11) *Tamara Galkina (Stamboultsian par son père, est une remarquable géographe de l'Institut de Géographie de Moscou. Elle a publié de nombreuses études sur les diasporas arménienne, grecque et juive en U.R.S.S., puis en Russie. Elle est la nièce de Hélène Buzant.*

(12) *Au sens donné à ce terme par le géographe J. Gottmann.*

(13) *Géographe, maître de conférences à l'Université de Paris IV.*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 8
MARDI
8 SEPTEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅՐԱՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻԱՍՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.459 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 74e ANNEE — N° 19.459

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Մ. ԵՐԷՄԱՋ՝ ՆԵԹԱՆԻԱՀՈՒԻ ՎԵՐՋԻՆ ԲԱՐԵԿԱՄԸ

Այս խորագիրը կը գործածէր «Ֆիկարօ» (Սեպտ. 7) իր Թղթակիցին գրութեան համար Թուրքիոյ վարչապետին Իսրայէլ այցելութեան առթիւ։ Կը գրէ թէ Իսրայէլի վարչապետը յոյսը գրած է երէմզի վրայ վերագտնելու համար լաւ համբաւ մը միջազգային բեմին վրայ։

Թուրքիոյ վարչապետը Իսրայէլ կ'անցնէր ցորդանանէն եաք եւ կ'ընդունուէր բայտուիկ պատիւներով։ Նեթանիահու ողջունած է Անգարայի հետ յարաբերութիւնները որպէս։ – «չրջանի ապահովութեան կարգադրութեան մը դէմ տուր առանցքը», ինչ որ այնքան ալ չէ խանդավառած Թուրքերը եւ դեսպանը անմիջապէս հակադրած է ըսելով։–«ամէն բան իր կարգին։ Նախ պէտք է չրջանի խաղաղութեան պայմանները ապահովել նախքան ռազմագիտական զինակցութեան մը մասին խօսիլը»։

Այս առթիւ կը յիշուին 1996–ին տարագրուած համաձայնագրերը, որոնց ծայրայեղ օղակներու մարզումը Թրքական օդային տարածքին մէջ։ Եւ որքան ալ երկու կողմերը պնդեն որ իրենց համաձայնութիւնը ոչ ոքի դէմ է, Ամերիկացիք իսկ չեն ուզեր որ յարաբերութիւնները չատ խորանան։ Դժգոհ է նաեւ Սուրիա եւ «Ալ–Պաաթ» պաշտօնական թերթը կը գրէր։ «Երէմզի այցելութիւնը Իսրայէլ, թշնամական ատարք մըն է որու պէտք է դէմ դնենք»։ Ամէն պարագայի մէջ, Թուրքիա տրամադիր չէ տեղի տալու Իսրայէլի բոլոր փափաքներուն եւ Անգարա կ'ըսէ թէ զօրավիգ ըլլալ կինուորական ուխտի մը «յիմար գաղափար մըն է» եւ Նեթանիահու երազ կը տեսնէ։

ՖՐԱՆՍԱ – ԱԴՐԲԵՋԱՆ
ՍԻՐԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՖՐԱՆՍԱՆ ՑՈՒԺԵՐ Է ԻՐ ՀԱՑԱՄԵՏ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՃԱՌԱԻ

Ֆրանսական մամուլը չատ ժլատ գտնուեցաւ անցեալ չաբթու, Ֆրանքեւաղբրեջանական պայմանագրերու եւ արտաքին առեւտուրի նախարարի՝ Ժագ Տոնուալ Բաքու այցելութեան մասին։

Սեպտեմբեր 6–ի «Միլլիյէթ»ը «Քոչարեան վճռեց, վերջացուց» խորագիրով կու տայ լուրը թէ Թուրքիոյ Հանրապետութեան 75–ամեակի հանդիսութիւններուն Անգարայէն ուղղուած հրաւէրը ժխտական պատասխան ունեցած է Երեւանէն։ Մամուլի ասուլիսի մը այս մասին հարցումի մը պատասխանելով Հայաստանի նախագահը ըսած է. «Ես պիտի չերթամ, ուրիշ անձնաւորութիւն ալ պիտի չղրկուի։ Արդէն պէտք եղածէն շատ աւելի կարեւորութիւն տրուեցաւ այս նիւթին։ Թերեւս երբայի եթէ Պետութեան ղեկավարներու վեհաժողով մը կամ միջազգային ժողով մը խնդրոյ առարկայ ըլլար։ Սակայն, եղածը բաղաքական քնոյթէ զուրկ հանդիսութիւն է»։

*
**

Սեպտեմբեր 7–ի առաւօտուն նախագահի աչխատակազմին դիմելով երբ ուզեցինք ստուգել լուրը, ըսուեցաւ որ նախագահը չէ որ անձամբ կատարած է այդ յայտարարութիւնը, այլ մամուլի իր քարտուղարը։ Կը սպասուի որ նախագահը նոյն բնոյթի յայտարարութեամբ հանդէս գայ յետագային։

Հաղիւ քանի մը տող կարելի էր գտնել «Լիպերասիոն»ի մէջ։

Սեպտեմբեր 3–ի «Լէ գ'էֆօ» տնտեսական օրաթերթն է, որ Բաքու ղրկած իր յատուկ Թղթակիցին՝ Ժան – Ֆրանսուա Ֆոլոյի ընորհիւ աւելի լայն արձագանգ կու տայ եւ խորհրդածութիւններ ալ կ'ընէ։

Կը գրէ թէ չաբթու սկիզբը Բաքու գումարուած Ֆրանքեւաղբրեջանական խառն յանձնախումբին առաջին նիստը Թոյլ տուաւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչներուն խորացնելու իրենց տնտեսական չփումները չուկայի մը հետ, ուր, այսօր, չատ քիչ ներկայ են։ Ու կը չարունակէ։ – «Մինչ ադրբեջանական հողամասին մէկ հինգերորդը գրաւուած կը մնայ երեւանի բանակին կողմէ, Ֆրանսա, արդարեւ, երկար ատեն տուժեց Բաքուի մէջ, իր քաղաքականութեան համայամէտ պատկերին պատճառաւ»։

Այս «հաստատում»էն եաք, Թղթակիցը կ'աւելցնէ որ ժամը եկած է յարաբերութիւնը ջերմացնելու երկրի մը հետ, որ 1992–95 տարիներու անկումէն եաք, այսօր, տարեկան 6–էն 8% աճ կ'արձանագրէ, չնորհիւ քարիւղային իր ճարտարարուեստին։ Ապա, կ'անդրադառնայ նախարարին բանակցութիւններուն որոնց ակնարկած էինք Սեպտեմբեր 4–ի մեր թիւով։

Վերջաւորութեան ցաւով կը նկատէ որ առայժմ Ֆրանսական ներդրումները վեց ընկերութիւններէ նուաղ են, բայց բարելաւումը մօտ է եւ քաջալերելու համար ներդրումները, Ֆրանսա եւ Ադրբեջան ներդրումներու պաչտպանութեան համաձայնագիր մը ստորագրած են։ Խօսակցութիւնները կան նաեւ տուրքերու պայմանագրի մը չուրջ՝ խուսափելու համար կրկնակի հարկաւորումէ։

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԵՒՐՕ-2000

ԵՒՐՈՊԱՑԻ
Ա.Զ.Գ.ԵՐՈՒ
ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ 3–1 ՅԱՂԹԵՑ ԱՆՏԱՐԱՑԻ

ԵՒ ԻՐ ԽՈՒՄԲԻՆ ԳԼՈՒԽՆ Է

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 5–ին, Հայաստան 3 – 1 յաղթեց Անտորայի։ Կէտերը նչանակեցին 40–րդ վայրկեանին Գառնիկ Ասլեան, 72–րդ եւ 90–րդ վայրկեաններուն՝ Տիգրան Եսայեան։ Անտորայի համար 86–րդ վայրկեանին, փենալթիով, կէտը նչանակեց Լիւսենտօ։

Ախոյեանութեան զոտիի այս մրցումներու չարքին, Հայաստանի խմբակէն Ֆրանսա 1 – 1 հաւասար արդիւնք մը ձեռք ձգեց Իսլանտայի հետ, այս վերջնոյն դաչտին վրայ։ Ուկրանիա 3–2 պարտութեան մատնեց Ռուսաստանը։ Այլ խմբակներու մէջ, կալէս պարտուեցաւ Իտալիայէն 0 – 2, Բելոռուսիա եւ Դանիա 0–0 արդիւնքի մը վրայ մնացին։ Թուրքիա 3 – 0 յաղթեց Հիւսիսային Իրլանտայի, Շուէտ՝ Անգլիոյ 2–1, Սլովաքիա՝ Ադրբեջանի 3–0, մեծ անակնկալով մը Կիպրոս՝ Սպանիոյ 3–2, Վրաստան՝ Ալպանիոյ 1–0, Ֆինլանտա՝ Մոլտաւիոյ՝ 3–2, Աւստրիա հաւասար մնաց Իսրայէլի հետ 1–1, ինչպէս նաեւ Լիտուանիա–Սլովաքիա 0–0, Պոսնիա եւ Հերցեկովինա 1–1, Իրլանտա 2–0 յաղթեց Մրուաթիոյ։

*
**

Այժմ 4–րդ խմբակին գլուխն է Հայաստան 3 կէտով (+2), կը հետեւին Ուկրանիա՝ 3 կէտ (+1), Ֆրանսա՝ 1, Իսլանտա 1, Ռուսաստան եւ Անտորա 0։

Ֆրանսայի հետ Հայաստան կը մրցի Մարտ 31–ին եւ Հայաստանի մէջ ալ Սեպտեմբեր 8–ին։

*
**

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Ֆրանսայի Բ. դասակարգի մրցումներու չարքին, Վալանսի Հայ Մարզականը իր դաչտին վրայ 0–1 պարտուեցաւ Գանէ։

Դասաւորման գլուխը կը մնայ Թուլուզ։

*
**

ՊՕՂՕՍԵԱՆ

ՅԱՆՈՒՆ ԻՐ ՀՕՐ

Այս խորագրով է որ «Ֆիկարօ» կ'արտայայտուէր Ալէն Պողոսեանի մասին որ Ֆրանսական Ֆութպոլի գլխաւոր անուններէն է։ Կը ծանրանայ գլխաւորաբար այն սիրոյն վրայ զոր Ալէն Պողոսեան կը պահէ իր ողբացեալ հօրը հանդէպ։ Ան գաւ կը յայտնէ որ հայրը չկընայ զինքը տեսնել Ֆրանսական խումբին հետ յաղթանակի պահուն ու կ'ըսէ։– «կը յուսամ որ հոնկէ ուր կը գտնուի, տեսաւ յաղթելս, բայց, տարբեր բան կ'ըլլար եթէ միասին ապրած ըլլայինք այդ հաճոյքը եւ այդ երջանկութիւնը»։

Ու յօդուածագիրը չորս սիւնակներու երկայնքին կը խօսի Ալէն Պողոսեանի եւ ծագումով հայ իր հօրը մասին։ Ան կը յիչէ երբ հայրը կ'ըսէր իրեն – «եթէ իսկապէս կ'ուզես Ֆութպոլ խաղալ, որպէս սիրող մի՛ խաղար, այլ ամբողջովին նուիրուէ անոր, քմահաճոյքի համար մի ըներ։ Երբ բան մը կը սկսիս, պէտք է մինչեւ ծայրը երթաս»։

Հայրը որ մեռած է 1993–ին, իրեն համար փարոս մը եղած է։ Ալէն կը պատմէ որ Ա. դասակարգին մէջ, իր առաջին կէտը նչանակած է Մարսէյլի խումբին մէջ Նանթի դէմ, 1993 Դեկտ. 18–ին, հօրը մահէն 10 օր յետոյ։ «Զբկար որ տեսնէր, կ'ըսէ, մե՛ղք։ Այնքան հպարտ պիտի ըլլար, ինչ որ դիս Սթատ Վելոտրոմ կը տանէր»։

Յօդուածագիրը կը չարունակէ գովքը հիւսելով Ալէն Պողոսեանի, անդրադառնալով անոր ասպարէզին եւ չեչտելով այն դերը զոր հայրը ունեցած է իր կեանքին մէջ եւ որու յիչատակը վառ կը պահէ ցայսօր։

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Ցայտնի է որ Թուրբեթը փիչ մը չատ զբաղեցաւ և կը զբաղին պատրիարբական ընտրութեան հարցով, հրահրելով կիրբեթը իրենց աւելի բան անտեղի միջամտութիւններով։ Այս անգամ հեռատեսիլի յայտագիր մըն է որ նուիրուած է հարցին։ Կը բաղեմք «Մարմարա»ի Սեպտեմբեր 5–ի թիւէն։

*
**

Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 4–ի գիչերը Գալաթասարայ – 6 հեռատեսիլի կայանի «Ճէվիզ Գազուզու» անուն յայտագիրը յատկացուեցաւ պատրիարքական ընտրութեան կնճռոտ հարցին։ Գրած էինք որ այս յայտագրի հանդիսավար Հուլքի Ճէվիզօղլու յայտագրին հրաւիրած էր Շահան ու Մեսրոպ Արք.երը, որոնք մերժած էին մասնակցիլ։ Ապա Ճէվիզօղլու ուզած էր որ դոնէ աչխարհականներ մասնակցին ու խօսին այս նիւթին չուրջ։ Այս մասին ալ Մեսրոպ ու Շահան Արք.երը տհաճութիւն յայտնած էին ու իրաւամբ պատասխանած էին որ կողմնակից չեն որ մեր համայնքը յուզող այս հարցը հրապարակաւ ծեծուի հեռատեսիլի մը կայանէն։ Ճէվիզօղլու այն առեն յայտնած էր որ պիտի չհրաժարէր ծրագրէն, այս նիւթին չուրջ արտայայտուելու պիտի հրաւիրէր Թուրք ակադեմականներ։ Բայց կ'երեւի թէ վերջին վայրկեանին անակնկալ զարդացում մը արձանագրուած է, Գանտիլլիի եկեղեցւոյ թաղային խորհուրդի ատենապետ Տիգրան Գէորգեան ընդունած է յայտարդին մասնակցիլ։ Այսպէս, յայտագրին հետեւողներուն համար անակնկալ մը եղաւ պատտառին վրայ տեսնել Տիգրան Գէորգեանը։ Հուլքի Ճէվիզօղլու յայտարդիրը բանալէ վերջ դառնութիւն արտայայտեց, պնդելով որ որոշ ճնչումներ գործադրուած էին որպէսզի հայ հայրենակիցներ չմասնակցին այս յայտագրին։ Ան գնահատեց Տիգրան Գէորգեանը, հրաւէրը ընդունելու իր քաղաքացիական արիութեան համար։ Յայտագիրը գիչերուան 22.30–էն տեւեց մինչեւ առտուան 2.15–ը եւ պարբերաբար անցաւ եղեկտրականացած մթնոլորտի մէջ, մանաւանդ երբ հեռաձայնով իր կարծիքները կը յայտնէր իրաւագէտ փրոֆ. Հիւսէյին Համիմի։ Ակներեւ էր որ Հուլքի Ճէվիզօղլու բոլորովին ալ անկողմնակալ չէր եւ ընդհանրապէս կը հակէր դէպի Շահան Արք.ի կողմը, յայտնի զարճնելով որ չէր բաժներ Պատրիարքարանի կեցուածքը այս խնդրին մէջ։ Այս տեսակէտով ան բաւական նեղը գրաւ այն մասնակիցները, որոնք Մեսրոպ Արք.ը պաչտպանելու ուղղութեամբ ելոյթ կ'ունէին։

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՆԸՆԴՈՒՆԵԼԻՆ, ՀԱՐԿԱՒՈՐԸ ԵՒ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏԸ ԸՍՏ ԼՂՀ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐ՝ ՆԱՅԻՐԱ ՄԵԼՔՈՒՄԵԱՆԻ

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան եօթնամեակն էր: Հանրապետութիւն որ արտաքին աշխարհին բերնին մէջ ու զրիչին ծայրը միշտ ունի «ինքնակոչ» մակդիրը, բայց որ ինք քիչ անգամ անհանգստութիւն կ'արտայայտէ այդ մասին, նախընտրելով օր առաջ ստերել բնականոնացումի հոլովոյթը: Անշուշտ, որքան որ կարելի է ատիկա, հազարաւոր զոհերով չափուած պատերազմական յաղթանակէ մը ետք, որուն չդատապարտման մը ու ո՛չ բոլորովին անհետացած պատերազմական հեռանկարի մը առջեւ:

Եօթը տարին որպէս պետականութեան տարեթիւ մեծ թան չէ ժողովուրդի մը համար որուն այդ տարածքին վրայ ներկայութիւնը երկու հազարամեակով կը չափուի նոյնիսկ օտարներու կողմէ: Բայց ան մեծ իմաստ ներկայացնող ժամանակաշրջան է որպէս անկախ պետականութեան կառուցումի եւ իւրացումի վարժընթաց: Այդ շրջանը թէ՛ կ'ամփոփէ պետականութեան կազմութեան փորձառութեան հանդրուանները իրենց ճիշդերով ու սխալներով, եւ թէ իր մէջ կը խտացնէ յետագայ տասնամեակներու, դարերու պատմութեան հիմնաքարերը:

Այսօրուան համար, բնականաբար, Հանրապետութեան տնտեսական, ընկերային ու այլ հարցերը զերակշռող բնոյթով կը ներկայանայ կարգավիճակի կարգաւորումը: Անհրաժեշտ է որ թէ՛ Ադրբեջանին, թէ՛ Լ.Ղ.Հ.-ին ընդունելի ձեւի մը մասին համաձայնութիւն գոյանայ, որպէսզի անհետանայ պատերազմին հեռանկարը ու երկիրը մտնէ իսկական բնականոնացումի ճամբուն մէջ: Ճիշդ է որ վերջին քանի մը ամսուան ընթացքին այս մարզի գործունէութիւնը կասած ըլլալ կը թուէր, թէեւ լրատուիներ պարբերաբար կ'արձագանգեն միջազգային դէսերու, միջնորդներու շրջան այցելութեան, հանդիպումներու: Այն ապատրութիւնը կ'արթննար թէ բանակցութիւններու նոր շրջանի նախապատրաստութիւն է եղածը, բայց յստակ չէր որ ի՛նչ բան ապրանչան պիտի նկատուէր անոնց վերսկսելուն: Այդ առումով, յայտնի գործօն մըն է Ադրբեջանի նախագահական ընտրութիւնը որ տեղի կ'ունենայ Հոկտեմբերին: Այսուհանդերձ, բաւական թէական է թէ անոր արդիւնքը, որ գէթ առաւել կամ նուազ կանխատեսելի է, կրնայ փոփոխութիւն բերել ծանօթ կեցուածքներու: Չէ՞ որ տակաւին վերջերս, Երեւանէն բաժնուելու նախօրեակին, ԱՄՆ-ու դեսպանը կը կրկնէր թէ իրենք կը յարգեն Ադրբեջանի հողային ամբողջականութիւնը...:

Ատոր զուգահեռ Լ.Ղ.Հ.-ի իշխանութիւնները կը չարունակեն քալել իրենց գծած ճամբէն: Անոր հիմնաքարերը անգամ մըն ալ կրկնեց նախագահ Ա. Ղուկասեան, անկախութեան 7-րդ տարեդարձի ուղերձով: Այդ ճամբուն վրայ Ղարաբաղը կրցաւ հարթել նոյնիսկ կէս տնտեսական, կէս-քաղաքական կնճիռ մըն ալ որ յայտնուեցաւ Հայաստանի իշխանութեան փոփոխութենէն ետք:

Լ.Ղ.Հ. կառավարութեան կազմին մէջ ուշադրաւ ղէմք է Արտաքին գործերու նախարարուհին՝ Նայիրա Մելքումեան: Նախ քաղաքական այդ շրջանակին մէջ ստեղծանական իր յառաջընթացով. նախապէս ան Լ.Ղ.Հ. ներկայացուցիչն էր Եւրեան: Ցետոյ ստանձնեց նախարարի պաշտօնը: Իր անձին մէջ երկրորդ ուշադրաւ պարագան ալ այդքան պատահականաւ դիրքի վրայ առաջին կինը ըլլալու երեւոյթն է, շրջանի ծանօթ չափանիշներուն մէջ: Ճիշդ է որ Հայաստան ալ, Լ.Ղ.Հ ալ ունեցան նախարարուհիներ, ինչպէս՝ Հ. Յակոբեանը, Նելլի Ոսկանեանը, բայց ո՛չ նոյնքան փշոտ պիտոի մը վրայ: Առաջինը վարեց Հայաստանի Ընկերային ապահովութեան մարզը, երկրորդը՝ Արցախի մշակոյթին: Իսկ այսօր, Հայաստան ոչ մէկ կին նախարար ունի կառավարութեան կազմին մէջ:

Ն. Մելքումեանի հետ կատարուած հարցազրոյց մը ունի «Իրաւունք»-ի 0-դուստոս 21-27-ի թիւը: Պատասխանելով Յովհաննէս Գալուստեանի հարցումներուն, նախարարուհին կը բանայ երկխուզնէ մը, ապա կը խօսի այսօրուան ու վաղուան առընչուած հարցերու մասին:

Զրոյցին հետաքրքրական մասերուն ամէնէն սուրն է երկխուան մասին կատարուած նշումը: 1997-ին ակնարեւ էր Երեւան - Ստեփանակերտ բացայայտ հակադրութիւն մը: Առաջինը աւելի կողմնակից կը յայտնուէր Մինսկի խումբին առաջարկներուն դէմ ճկուն կեցուածքի մը, մինչ Ստեփանակերտ անընդունելի կը նկատէր զանոնք: Եւ կեցուածքներու տարբերութիւնը չէշտ բնոյթ կը ստանար, քանի որ միջազգային քննարկումներու, լուծումի փորձերուն ընթացքին Ղարաբաղը կը ներկայացուէր Երեւանի կողմէ: Այդ մօտաւոր անցեալին մասին հարցումին պատասխանելով, Ն. Մելքումեան կ'ըսէ թէ Հայաստանի իշխանութեան փոփոխութենէն ետք Երեւանի մէջ չարք մը դեսպաններու հետ հանդիպումներ ունեցած է: Անոնցմէ մէկը իրեն կ'ըսէ որ վերջին շրջանին Մինսկի խումբին նախագահներուն առաջարկները թելադրուած էին Հայաստանի նախկին իշխանութիւններուն կողմէ: «Դըժուար է ասել թէ արդեօ՞ք դա լիովին համապատասխանո՞ւմ է իրականութեանը» կ'աւելցնէ, յամենայնդէպս ըսելով որ նոյն նախագահները այսօր կը փորձեն «սահմանազատուել» այդ առաջարկներէն որոնց պատճառով կորսկան ձեւով փոխուեցաւ Հայաստանի իրավիճակը: Իր հանդիպումներէն նախարարուհին նաեւ այն տպաւորութիւնը կը ստանայ որ Հայաստանի «նախկին իշխանութիւնները ոչ միշտ էին այդ դեսպաններին ճիշդ ներկայացնում Լ.Ղ.Հ դիրքորոշումը»:

Զրուցավարը Հայաստանի Արտաքին գործերու ներկայի նախարարին մօտ կը նշմարէ վերամիացումի միտում մը. հետաքրքիր է դիտնալու թէ նման միտում Արցախի մէջ ուր իշխանութեան դիրքեր տէրեր ունին, ընդդիմութեան չի՞ բախիր: Նախարարուհին չի կարծեր որ իշխանութիւնը որոշիչ դեր կատարէ նման հեռանկարի մը առջեւ եթէ կարելի ըլլայ հոն հասնիլ: Կը բացատրէ նաեւ որ միացում, ինքնորոշում, վիճելի տարածք, եւլն. բոլորն ալ պէտք է գործածուին միասնաբար եւ ոչ որպէս իրարու այլընտրանք: Իր գլխաւորած նախարարութիւնը ձեռնարկած է հատորի մը հրատարակութեան ուր տեղ կը գտնեն Ղարաբաղի հարցին վերաբերող միջազգային իրաւական բոլոր չափանիշները, իրաւաբաններու մեկնաբանութիւններով: Ատիկա ուղղուած է միջազգային հանրութեան: Պէտք է յայտնի դառնայ թէ Ղարաբաղի հարցը 1988-ին ծագած չէ, ոչ ալ նոյնիսկ 1918-ին: Այլ, շատ աւելի կանուխ: Զրոյցը աւելի նկատելով Ն. Մելքումեան կոչ ալ կ'ուղղէ միջազգային իրաւունքի մասնագէտներուն որ օգնեն այդ հատորին մշակումին ու հրատարակութեան: Իր կարծիքով ան վերջ պիտի դնէ հարցականներու թէ Ղարաբաղ իրաւունք ունի՞ ինք իր ուզած ձեւով վճռելու իր ճակատագիրը: Այն երեւոյթն ալ որ միջազգային հանրութիւնը մինչեւ այսօր չէ փորձած ուժի ճամբով որեւէ լուծում պարտադրել, ցոյց կու տայ թէ բոլորը հակկշռած են իրաւական առումով Ղարաբաղի իրացիութիւնը:

Յ. Գալուստեան հարց կու տայ թէ բանակցութիւններու յառաջիկայ փուլին ի՛նչ պիտի ըլլայ Ղարաբաղի ղիջումներու սահմանադիծը: Ն. Մելքումեան կը պատասխանէ երկու կէտ նշելով. առաջինը շրջանի ընդհանուր ապահովութեան շրջանակին մէջ Ղարաբաղի ու Հայաստանի ազդային ապահովութեան երաշխաւորումն է եւ ո՛չ լիզպոնեան հանդիպումին ներկայացուած «բնակչութեան ապահովութիւնը»: Երկրորդն ալ պետութեան կարգավիճակն է որմէ հրաժարիլ խնդրոյ առարկայ չի կրնար ըլլալ նախարարուհիին համար: «Որպէս պետութիւն՝ Ղարաբաղը պէտք է մնայ»:

Բնական է յաջորդ հարցումը որ ինքնիշխանութեան կը պարտադրէ. Լ.Ղ.Հ որպէս պետական միաւոր պէտք է պահպանուի, նոյնիսկ Հայաստանի ամբողջական համարկումի՞ պարագային: «Դա կարծում եմ, արդէն յաջորդ սերունդների լուծելիք խնդիրն է» կը պատասխանէ Ն. Մելքումեան:

Ան կ'ըսէ թէ Ղարաբաղ պէտք է տրնտեսապէս Հայաստանէն աւելի արագ զարգանայ, որպէսզի ապահովուի բնակչութեան ներհոսքը: Միխայն բարձր կենսամակարդակի ներկայութիւնը կրնայ մարդիկը հոն բնակելու տանիլ: Ատոր քով ամէն մարդ համոզուած է թէ Ղարաբաղ կեանք ունի միայն որպէս քաղաքակիրթ երկիր. ազատ մամուլով, չուկայական յարաբերութիւններով, քաղաքացիական հանրային հիմնարկներով, եւլն.:

Ինչ կը վերաբերի բնակեցման հարցին, ազատագրուած շրջաններու համար տակաւին այդպիսի ծրագիր չկայ, թէ՛ քաղաքական, թէ՛ տնտեսական տեսակէտէն: Կան բնակեցուած վայրեր, ինչպէս Լաչինը որոնք առաւելաբար Հայաստանի յարող դիւղեր են: Արդէն, բուն Ղարաբաղի մէջ ալ կան դատարկ դիւղեր որոնք կարօտ են բնակեցումի եւ վերաշինութեան: Առաջնահերթ խնդիրը ն այդ տեսակի սահմանամերձ շրջաններու ուշադրութիւն դարձնել: Մարտակերտի եւ Հադրութի մէջ այդ առումով պէտք է չատ արագ զարգացում արձանագրուի:

Այս զրոյցին վերջին նշումը նիւթ ունի Ղարաբաղի հայկականացումի հոլովոյթը: Զրուցավար լրագրողը կը յիշեցնէ թէ այսօր կայ «Հայաստանցի - Ղարաբաղցի» զանազանումը: Ն. Մելքումեան չի մերժեր մատնանշումը. բայց կ'ըսէ թէ «Ղարաբաղցին իր կամքով չէ որ յայտնուել է Ադրբեջանի կազմում: Դեռեւս ընդամէնը 10 տարի է որ Ղարաբաղում վերականգնւում է հայկական կեցցաղային միջավայրը»: Այդ ուղղութեամբ Հայաստանէն բաւարար օժանդակութիւն կը ստանա՞ն: Պատասխանը Ն. Մելքումեանի դատումով, ժխտական է: Անհրաժեշտ կը նկատէ որ մշակոյթի գործիչներ աւելի յաճախակի Ղարաբաղ երթեն եւ աւելի գործօն կերպով արմատաւորեն հայկական մշակոյթը: Ատոր մէջ կը տեսնէ ան իրական վերամիացումին հիմերը:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՒԶԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆԻ ԴԻՒՐԱՐ ՀԱՍԿՆԱԼԻ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գալուստ Կիւլպէնկեան:

Այսօր աշխարհի ամէն կողմը հարիւրաւոր հայ երիտասարդներ ամէն տարի ուսանողական կրթաթոշակներ կը ստանան Լիզպոնի «Գալուստ Կիւլպէնկեան» Հիմնարկութենէն, բազմաթիւ տաղանդաւոր ու խոստմնալից արուեստագէտներ այս հաստատութենէն ստացուած նպաստներով կը պարտաստուին վաղուան միջազգային բեմերուն, մարզական ու հրատարակչական հայկական բազմաթիւ հաստատութիւններ զրամական խոշոր նպաստներ կը ստանան այս հաստատութենէն՝ իրագործելու համար իրենց այն ծրագիրները որոնք անհատներու օժանդակութեան տարողութենէն չատ բարձր կը մնան: Օրհնութիւն մը՝ Հայոց աշխարհին համար, Աստուածային մը: Հիմնարկութենէն օգտուղ անհատներ կամ հաստատութիւններ պահ մը կ'օրհնե՞ն արդեօք քարիւղի պատմութեան ամէնէն նշանաւոր հերոսներէն Գալուստ Կիւլպէնկեանի յիշատակը, երիտասարդները պահ մը դնէ՞ կը հետաքրքրուի՞ն արդեօք թէ ով էր Գալուստ Կիւլպէնկեան եւ ի՞նչպէս էր որ ան Լիզպոնի մէջ կտակի ուժով հիմնած էր այս հաստատութիւնը: Զեմ կարծեր: Շատեր չեն հետաքրքրուիր իսկ անճով: Կը հետաքրքրուին միայն հաստատութեան անունով, որովհետեւ այսօր Գալուստ Կիւլպէնկեանը չկայ, բայց հաստատութիւնը կայ ու կը նպաստէ:

Բայց աւելի՛ն կայ: Մենք հայաչխարհի մարդիկս ենք պաղատիլ ունկնդրել ենօք թէ Լիզպոնի մէջ հիմնուած այս մեծանուն հաստատութեան կողմէ հայերու ի նպաստ կատարուած օժանդակութիւնները չափազանց խեղճ ու ճղճիմ, չափազանց ծիծաղելի ու անկարեւոր կը մնան այն միւս օժանդակութիւններուն ու գործունէութիւններուն քով որոնք կը կատարուին Փորթուկալի ու այլ ժողովուրդներու ի նպաստ: Գալուստ Կիւլպէնկեանի բացած աղբիւրին ջուրէն միայն մէկ կում էք, երկու տոկոս ջուր է որ կը վերադառնայ մեզի, մնացեալ ամառուան կենսատու ջուրը կը հոսի դէպի այլ ափեր, դէպի օտար աշխարհ: Եւ ասիկա Փորթուկալցիներու յանցանքով չէ: Նոյն ինքն Գալուստ Կիւլպէնկեանի կողմէ պատրաստուած կտակն էր որ ճչդած էր համեմատութիւններու այս ահաւոր տարբերութիւնը:

Լիզպոնի մէջ առաջին օրն իսկ անդրադարձայ թէ Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնարկութիւնը ինչպիսի հսկայ կայութիւն մըն է Փորթուկալի մէջ: Երկրին քանի մը մեծագոյն ուժերէն մէկին էր այդ հաստատութիւնը, անուն մը որ փորթուկալցի ժողովուրդին յարգանք կը պարտադրէր, քանի որ քաղաքին ամէն կողմը կրնայիր հանդիպիլ այս անունով մկրտուած հրապարակներու, փողոցներու, թատերասրահներու, նուագախումբերու, երգչախումբերու եւ տակաւին ինչերու: Երբ Մալեանի ընկերակցութեամբ մտայ Հիմնարկութեան ընդարձակ ու բազմայարկ չէնքին ներս եւ սկսայ անցնիլ նրբանցքներէն ու հարիւրաւոր բաժիններէն, հայկական ոչի՛նչ տեսայ այդ հաստատութենէն ներս, բացի քանի մը հարիւր սենեակներու միջեւ կտրատած երկու փոքրիկ սենեակներէ, որոնք «Հայկական Բաժին» կը կոչուէին: Եւ այդ երկու սենեակներէն մէկուն ահաւոր առանձնութեանը մէջ Մալեան սիրտ ու հոգի կը մաչեցնէր աշխարհացրիւ հայկական հաստատութիւններու առաւելագոյն չափով, բայց միշտ կանոններու սահմանին մէջ մնալով օգտակար հանդիսանալու, անոնց հետ կապեր պահելու համար:

Առաջին վայրկեանէն իսկ սրտի ճմլումով տեսայ թէ հայ ժողովուրդը ինչպիսի ուժ մը կորսնցուցած էր Գալուստ Կիւլպէնկեանի մահուամբ: Ատոր քով ամէն մարդ համոզուած է թէ Ղարաբաղ կեանք ունի միայն որպէս քաղաքակիրթ երկիր. ազատ մամուլով, չուկայական յարաբերութիւններով, քաղաքացիական հանրային հիմնարկներով, եւլն.:

Ինչ կը վերաբերի բնակեցման հարցին, ազատագրուած շրջաններու համար տակաւին այդպիսի ծրագիր չկայ, թէ՛ քաղաքական, թէ՛ տնտեսական տեսակէտէն: Կան բնակեցուած վայրեր, ինչպէս Լաչինը որոնք առաւելաբար Հայաստանի յարող դիւղեր են: Արդէն, բուն Ղարաբաղի մէջ ալ կան դատարկ դիւղեր որոնք կարօտ են բնակեցումի եւ վերաշինութեան: Առաջնահերթ խնդիրը ն այդ տեսակի սահմանամերձ շրջաններու ուշադրութիւն դարձնել: Մարտակերտի եւ Հադրութի մէջ այդ առումով պէտք է չատ արագ զարգացում արձանագրուի:

Այս զրոյցին վերջին նշումը նիւթ ունի Ղարաբաղի հայկականացումի հոլովոյթը: Զրուցավար լրագրողը կը յիշեցնէ թէ այսօր կայ «Հայաստանցի - Ղարաբաղցի» զանազանումը: Ն. Մելքումեան չի մերժեր մատնանշումը. բայց կ'ըսէ թէ «Ղարաբաղցին իր կամքով չէ որ յայտնուել է Ադրբեջանի կազմում: Դեռեւս ընդամէնը 10 տարի է որ Ղարաբաղում վերականգնւում է հայկական կեցցաղային միջավայրը»: Այդ ուղղութեամբ Հայաստանէն բաւարար օժանդակութիւն կը ստանա՞ն: Պատասխանը Ն. Մելքումեանի դատումով, ժխտական է: Անհրաժեշտ կը նկատէ որ մշակոյթի գործիչներ աւելի յաճախակի Ղարաբաղ երթեն եւ աւելի գործօն կերպով արմատաւորեն հայկական մշակոյթը: Ատոր մէջ կը տեսնէ ան իրական վերամիացումին հիմերը:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՒԶԵԱՆ

կիլիկեանի այլ ժ ուար հասկնալի կարդադրութեամբ: Հաստատութեան դիտ ու պատյտ պատճառող մեծութիւնը, իսկական պետութեան մը համազօր այդ մեծութիւնը ամբողջովին օտարացունէ իր եւ ով գիտէ այդ հաստատութիւնը ին- չ՛ըր կրնար ընել Հայէ տարբեր հողի մը վրայ հիմնուած ըլլար ամբողջովին հայկական դիմադրութեամբ կամ նոյն հողին վրայ հիմնուած ըլլար հայ ժողովուրդին համար աւելի նպաստաւոր տարբեր կանոնադրութեամբ մը:

Մամեան չատ զգոյշ ու չրջահայեաց էր, օրինակելիօրէն հաւատարիմ պահեստապետ մը իր սպասարկած հաստատութեան նկատմամբ, ուստի չէր ուզեր բաներու վերածել իր այն ներքին խռովքը զոր ան ապահովաբար կը զգար այսպիսի զգայացունց հարստութեան մը օտարներու յանձնուած ըլլալը տեսնելէ: Միայն Թանգարանը, միայն Թանգարանը կը բաւէր: Թերեւս տեղի չգոյութեան պատճառով Թանգարանին նկուղներուն մէջ նետուած հնութիւններն իսկ կը բաւէին: Ան դիս Լիզպոն հրաւիրած էր արդեօք որպէսզի է՞ս ալ տեսնէի այս ահռելագործութիւնը եւ բաժնէի՞ իր ծանր տառապանքը:

Բայց մինչեւ այսօր ես չարունակ կը հարցնեմ հետեւեալը: Մարդասիրական այն հիմնարկութիւնը, զոր Գալուստ Կիւլպէնեան Լոնտոնի ու Լիզպոնի իր բնակութեան օրերուն երեւակայած էր եւ որուն կանոնադրութիւնը պատրաստած էր պաշտօնական կտակով, որքա՞ն կ՛իրագործուէր եթէ ան թողուած ըլլար Հայերու: Այդ օրերուն կը նայէի հիմնարկութեան հոյակապ չէնքէն ներս տիրող միջազգային եռուզեռին ու կը մտածէի. այստեղ միայն առաջին քայլն էր որ կը վերաբերէր Հայուն: Յետագի գործարարութեամբ չահուած առողջ բիւրեակ մը իր սպասարկած հաստատութեան նկատմամբ, ճաշակով հաւաքուած արուեստի հոյակապ գանձեր, կուտակում ու մտածում, երեւակայութիւն ու յղացում: Այսքա՛ն մեր կողմէ, այսինքն Գալուստ Կիւլպէնեանին կողմէ: Իսկ մնացեալը, այսինքն՝ այդ երեւակայութիւնը իրականութիւն դարձնելու եւ զայն ժամացոյցի մը նման աշխատցնելու գործը ուրիշն էր որ իրագործած էր, ուրիշն էր որ կը չարունակէր իրականացնել: Պէտք եղած էր որ Հայը մեռնէր որպէսզի ծնունդ առնէր ոչ-հայկական այս հաստատութիւնը:

Ռ. Հ.

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԻՐԱՔ ՈՒԹԱՄԵԱՅ ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԷՆ ԵՏՔ

Ծոցի պատերազմէն ութ տարի ետք ըստորակէտով մը իսկ չէ փոխուած Ս. Հիւսէյնի նկատմամբ ժողովրդական մեծ համակրանքը: Պէտք է ըսել որ աւելի անխուսափելի զարճած բան է, երբ բոլոր քաղաքներուն բոլոր հրապարակներուն վրայ զետեղուած է անոր մեծադիր լուսանկարը: Նոյնն է պարագան վարչական չէնքերու, առեւտրական կեդրոններու: Ամէնէն մտերմական չրջանակներուն մէջ անդամ անոր անունը կ՛արտասանուի միշտ «նախագահ» ու «առաջնորդ» մակդիրներուն հետ: Գրեթէ երբեք նիւթ կ՛ըլլայ վարչակարգին միւս դէմքերէն մէկը, կամ Սատամի յաջորդութեան թեկնածու մը:

Պաղտատ աշխարհի ամէնէն սուղ քաղաքն է: Ճիշդ է որ այդելուներուն համար մատչելի են դիները ու ամէն բան կարելի է գտնել, բայց տեղացին ուզածը կի անելի մատնուած է: Շատ աշխոյժ է ամէն տեսակ ապրանքի մաքսանենգութիւնը: Բայց բնակչութեան մեծ մասը 1–4 տոլար ամսականով չի կրնար անչուչա մաքսանենգուած ապրանք գնել: Անհասանելի է յատկապէս դեղերու չուկան ու հիւանդութիւն մը փորձանքներու մեծագոյնն է որ կրնայ բաժին իյնալ Իրաքցիի մը:

Օրէ օր կ՛աւելնայ դպրոցէն բացակայութեան համեմատութիւնը, նոյնիսկ 11 տարեկանէն վար տղոց միջեւ: Անհետանալու մօտ է միջին խաւը: Պակսած են այցելութիւնները. մարդիկ հազուադէպ օրէն հիւր կ՛ընդունին: Ընկերութիւնը կը կծկուի ինքն իր վրայ, հոգեբանական ազդեցութեան տակ առնելով անհատները: Մեծ է անձնասպանութիւններու թիւը:

Վերջերս ուշադրաւ է դէպի արաբական երկիրներ բացուելու երեւոյթ մը: Ամբողջ երկիրը կը սպասէ որ ԱՄՆ-ը վերցնեն չրջափակումը. թէեւ չատեր յոյս չունին արագ կարգադրութեան մը: Այսուհանդերձ, կան բաներ որոնք կ՛ընդունուած է գեղարուեստական կոկիկ յայտագիր մը: Տեղի ունեցած է հայերէնի ուղղագրութեան մրցում որուն մասնակցած են չորս աշակերտներ: Առաջնութիւնը չահած է Նաթալի Մքլաուա: «Տիգրան աշակերտ»ի մրցանակին արժանացած է Յարութիւն Մանուկեան, իսկ լաւագոյն մարզիկի՝ Սարին Քէօսէեան: Պօսք առած է նաեւ Շահէ Ծ. Վրդ. որ իր գոհունակութիւնը յայտնած է ճամբարի աշխատանքներուն նկատմամբ:

*
**

Աթէնք ժամանած է, Սեպտեմբեր 2-ին, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Ազգ. Կաթողիկոսը եւ դիմաւորուած թեմին առաջնորդ՝ Սահակ Ապբ. Ի, Ապբ. Քրիստոփուլոսի ներկայացուցչին եւ բազմաթիւ անձնաւորութեանց կողմէ: Սեպտեմբեր 3-ին զանազան տեսակցութիւններ ունեցած է եւ հանդիպում մը տեղւոյն գաղութին հետ:

*
**

Մոնրէալի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ ամառնային ճամբարի փակման հանդիսութիւնը տեղի ունեցած է Օգոստոս 13-ին վարժարանին Բասդըմաճեան թատերասրահին մէջ: Եօթը չաբաթներու ընթացքին, Յունիս 29-էն Օգոստոս 4, 5-էն 14 տարեկան պատանիները դաստիարակիչ ջոկան մը անցուցած են, չարք մը պատյտներով:

*
**

Մոնրէալի Հայ Կեդրոնի երէցներու խումբը այցելութիւն մը կազմակերպած էր, Օգոստոս 4-ին, դէպի Օթթաուայի Հայաստանի դեսպանատունը եւ դաչնակցական երեսփոխան Սարգիս Ասատուրեանի դրասենեակը: Խումբը այցելած է նաեւ մայրաքաղաքին եւ չրջակայքի տեսարժան վայրերը:

*
**

Թորոնթոյի Հայ Կեդրոնի չրջափակին մէջ, Օգոստոս 21-ին տեղի ունեցած է ՀՕՄ-ի ամառնային ճամբարի փակման հանդիսութիւնը: Ճամբարը տեւած է եօթը չաբաթ, Յունիս 2-էն Օգոստոս 21: Բարի գալուստի խօսքը արտասանած է ճամբարի տնօրէնը՝ Արմէն Մարտիրոսեան եւ կարդացած է տեղեկագիրը: ՀՕՄ-ի «Ռուբինա» մանչաթիւղին կողմէ խօսած է Բեննա Թարպի: Գործադրուած է գեղարուեստական կոկիկ յայտագիր մը: Տեղի ունեցած է հայերէնի ուղղագրութեան մրցում որուն մասնակցած են չորս աշակերտներ: Առաջնութիւնը չահած է Նաթալի Մքլաուա: «Տիգրան աշակերտ»ի մրցանակին արժանացած է Յարութիւն Մանուկեան, իսկ լաւագոյն մարզիկի՝ Սարին Քէօսէեան: Պօսք առած է նաեւ Շահէ Ծ. Վրդ. որ իր գոհունակութիւնը յայտնած է ճամբարի աշխատանքներուն նկատմամբ:

*
**

Աթէնք ժամանած է, Սեպտեմբեր 2-ին, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Ազգ. Կաթողիկոսը եւ դիմաւորուած թեմին առաջնորդ՝ Սահակ Ապբ. Ի, Ապբ. Քրիստոփուլոսի ներկայացուցչին եւ բազմաթիւ անձնաւորութեանց կողմէ: Սեպտեմբեր 3-ին զանազան տեսակցութիւններ ունեցած է եւ հանդիպում մը տեղւոյն գաղութին հետ:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՇՈՂԷՋ

ԱՐԹԻՒՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿԵԱՆ

«Վան Աբեան», Երեւան, 1998

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

կալուին որպէս յատուկիկայ զարգացումներու նախանշան: Օրինակ, ուշադրութիւն գրաւած է որ նախագահը սկսած է աշխարհական տարազով ալ յայտնուիլ, մէկդի ձգելով պինուորական համազգեստը: Իսկ նախարարներու Խորհուրդին առջեւ Մայիս 11-ի իր ճառը փոփոխութեան յստակ հեռանկար մը գծած է երբ ըսած է թէ ժողովուրդը այլեւս ուժ չունի դժուարութիւններու տակ լուռ: Աւելցուցած է նաեւ որ պէտք է կաշառակեր պատասխանատուները պատժել: Հետեւած է աշխատանքի եւ ընկերային հարցերու նախարարին պաշտօնազրկումը:

Ուշադրաւ են օտար բազմաթիւ պատուիրակութիւնները որոնք կ՛երթան Պաղտատ: Պայմանագիրներ կը քննարկուին երկրին վերակառուցման համար:

Այս բոլորը թէեւ հեռու են լուրջ լաւատեսութիւն ներշնչելէ ժողովուրդի մը որ լաւատեղեակ է որ նախագահի կամ վարչակարգի հարց մը չէ էականը եւ ինք է որ թիրախ է, ենթարկուած սովին, առողջական մարզի խեղճութեան պատճառով: Արդէն երկու սերունդ լրջօրէն տուժած է առողջական դեռնի վրայ ու անկարող է աշխատելու: Նոյն վիճակին մէջ են դիւտութիւնը, մշակոյթը: Այս ծանրակչիռ կացութեան մէջ, ի վերջոյ, այնքան ալ իմաստ չունին թուղթի, դիտական առաքելութիւններու դէմ դրուած արգելքը, կամ իրաքցի դիտնականներու անուններով պատրաստուած սեւ ցանկերը:

ՔԱՂՀԱՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԱՌՋԵՒ

ԿԱՄ

ԲԵՐԱՑԻ ԳԱՑԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՐԳԻՉԱԿԱՆ ՎԷՊ
ՊՈԼՍԱՀԱՑ ԿԵԱՆՔԷ

ԳԼՈՒԽ Ա.
ԼՈՒՐԵՐՈՒ ՏՈՊՐԱԿԸ

Յօսակցութիւնը այսպէս կը չարունակուի բաւական ատեն, յետոյ տիկինը սենեակէն դուրս կ՛ելլէ, տնական հոգերով զբաղելու համար մինչ Աչխէն իր գործը կը չարունակէ: Վերջապէս գործը կ՛ամբարէ. տիկին Մաննիկ դոհ կը մնայ իր չրջազեստէն ու առաւօրէն կը վարձատրէ զինք ըստ որ չնորհակալութիւն յայտնելով կը մեկնի գոհունակ դէմքով մը: Այլեւս ուրիշ գործ չունի, օրակաը չահած է եւ կրնայ տուն վերադառնալ, մանաւանդ որ իրիկունը կը մօտենայ: Բայց Աչխէն նոր չարախօսութեան նիւթ մը ունի ու չի կրնար տուն դառնալ առանց զայն պատմելու: Ու այսպէս կ՛երթայ այցելութիւն մը տալ Մամիկեաններուն, որոնց բնակարանը իր ճամբուն վրայ է: Մամիկեան վաճառական մըն է, բաւական լաւ դիրքի տէր, տիկինը՝ Վարդուհի՝ 35 տարեկան, բաւական գեղեցիկ, չատախօս ու հետաքրքիր եւ մանաւանդ հոգի տուող բամբասանքի համար. միշտ սիրալիր ընդունելութիւն մը կ՛ընէ Աչխէնի, որմէ դիտէ թէ նորութիւն մը պիտի իմանայ: Զմռռանք ըսելու որ Մամիկեաններուն եւ Սամուրեաններուն միջեւ խնդիր մը անցած է եւ իրարու հաչիւ աչքով չեն նայիր: Աչխէն դիտէ այս պարագան:

Աչխէն իրրեւ տան ընտանի մէկը ժպիտով մը կ՛ընդունուի սպասուհիին կողմէ եւ իսկոյն կը դիմէ այն սենեակը ուր Վարդուհի նստած է իր կեսրոջ Թադուհի հանըմին հետ: Իր մուտքը ուրախութեամբ կ՛ողջունուի:

ԱՇԽԷՆ (զուարթ). – Աչքերնիդ կը պաղէ՞ը կոր:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ. – Աղէկ որ եկար, մեր ալ սիրտը կը նեղանար կոր... մէկը դար տէ քիչ մը ժամանակ անցընէինք կ՛ըսէի կոր քիչ մը առաջ:

ԱՇԽԷՆ. – Տիկին Սամուրեանին զացեր էի, աճելէ իջնէի ուզած էր, հոսկէ անցած առեւս մէկ մը հանդիպիմ ըսի:

ԹԱԴՈՒԿ. – Շատ աղէկ ըրիր:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ. – Տիկին Սամուրեանը ինչո՞ւ աճելէ քեզի ուզեր է:

ԱՇԽԷՆ. – Այս իրիկուն Պերճեաններդ տունը ճաչի հրաւիրուած են եղեր, չըրջազեստը քիչ մը փոփոխութեան պէտք ունի եղեր, անոր համար լուր ղրկած էր իմնձի... քանի մը ժամուան գործ էր, լըմընցուցի...:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ. – Այդ Պերճեաններն ալ բէկ այս միջոցիս ասոր անոր ճաչ տալու վրայ են, վախտամ Տիկին Պերճեանը իր քոյրը կարզելու միտք ունի, անոր համար է:

ԱՇԽԷՆ. – Սա կարճահասակ տղէդ աղջի՞կը...:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ. – Քիչ մըն ալ խամպուր է:

ԹԱԴՈՒԿ. – Լեզուն ալ թօհաֆ մըն է... ըսածը չի հասկցուիր աղէկ:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ. – Ի՛նչ թօհաֆ, չէնք չըմորք վէվէվ է:

ԱՇԽԷՆ. – Առանկ աղջիկը ո՛վ կ՛առնէ:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ. – Բնաւ հոգ մի՛ ըներ, առնող կը դտնուի... փարան տեսա՞ր մի, անանկ մը կ՛աղուորցնէ որ... էյ ի՞նչ ալ կայ տեսնենք... քու քովդ միշտ նոր բաներ կը դտնուին:

ԱՇԽԷՆ. – Ի՞նչ կ՛ուզես որ ըսեմ, Տիկին Վարդուհի, եթէ ամէն տեսածս ըսեմ նէ՝ գործիս չի դար... եթէ ո՛չ ըսելիք չա՞տ բան կայ:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ. – Դուն դիտես որ մենէ խօսք չելլար, անոր համար ազատ համարձակ կրնաս ուզածդ ըսել:

ԱՇԽԷՆ. – Քիչ մը առաջ բան մը տեսայ, չիտակը բնաւ միտքէս չէի կրնար անցընել:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ (հետաքրքիր). – Ո՞ւր... պատմէ տեսնենք:

ԱՇԽԷՆ. – Սամուրեաններդ տունը բան մը անցաւ... բայց չխօսիմ աւելի աղէկ, ես չեմ ուզեր ասոր անոր նեղքին գործերուն խառնուիլ... հիմա ազատութիւն է, ամէն մարդ ուզածը կ՛ընէ կոր, անանկ չէ՞...

ՎԱՐԴՈՒՀԻ. – Անանկ է... բայց ի՞նչ է տեսածդ:

ԱՇԽԷՆ. – Կը խնդրեմ մի սոխակ... բան մըն էր անցաւ, կ՛երեւայ որ մարդը իմ հոն գտնուիլս չէր դիտեր կոր:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ (անհամբեր). – Բայց ո՛ր մարդը...

ԱՇԽԷՆ. – Կոճակ ըրէ՛, սեպէ՛ որ բան մը չըսի:

ԹԱԴՈՒԿ. – Ա՛լ այդչափ ըսելէդ ետքը թամամցուր պարէմ, սիրտերնիս մի՛ հատցներ:

ԱՇԽԷՆ. – Պատմեմ ամա, ոտուընիդ պապնեմ, խօսքը մէջերնիս մնայ...:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ. – Ե՞րբ բան մը ըսեր ես ատ մենէ խօսք դուրս ելեր է:

ԱՇԽԷՆ. – Տիկին Մաննիկը միշտ իր կարերը լինձի կարել կու տայ, եթէ լմանայ որ իր տան մէկ անցած զարճածը դուրս հաներ եմ՝ զործէս կ՛ըլլամ:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ. – Քա հաւատա որ մարդու բան մը չեմ ըսեր: Ես հիչ քու գէչութիւնդ կ՛ուզե՞մ... ես ալ գիտեմ որ ըսածներդ ուրիչին պատմեմ նէ քեզի աղէկ չըլլար:

ԱՇԽԷՆ. – Էֆէնտիմ, նասեր կարս կը կարէի կոր, Տիկին Մաննիկն ալ քովս կը խօսակցէինք, մէյ մըն ալ սպասուհին ներս մտաւ եւ ըսաւ որ Հրանդ Էֆէնտին եկած էր տիկինը տեսնել կ՛ուզէր...:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ (ընդմիջելով). – Ո՞ր Հրանդ Էֆէնտին... Պէպէքեա՞նը:

ԱՇԽԷՆ. – Այո՛, Պէպէքեանը. այդ վայրկեանին տեսնելու հիք տիկին Մաննիկին դէմքը, չփոթեցաւ, կատարմիր կարեցաւ եւ ըսաւ որ քովի սենեակը հրամցնեն...:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ. – Ձեր գտնուած սենեակը ինո՞ւ չուզեց ընդունիլ:

ԱՇԽԷՆ. – Ո՛վ գիտէ... գործին հեկաւ, անանկ բաներ պիտի խօսէին որ ես լսելու հիք չէի:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ. – Է՛յ հաքը:

ԱՇԽԷՆ. – Հաքը ինքն ալ ելաւ գնաց... մտքէս ըսի որ ասոր տակը բան մը ըլլալու է, քանի որ այդչափ չփոթեցաւ եւ դոյն առաւ տուաւ, եւ ի՛նչ մեղքս պահեմ, սատանան փորս մտաւ, կարը վար դրի, վազեցի դրան քով, քանալիին ծակէն նայեցայ քովի սենեակը:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ (խնդալով). – Քա դուն ալ չատ հանած վարած աղջիկ ես... էյ, ի՞նչ տեսար նայինք:

(Շար. 4)

(Շար. Ա· էջէն)

նենալին: Այնուհանդերձ ընդհանուրին մէջ չանաց անկողմնակալ ըլլալ ու հասկընալ զիմացի կողմին բացծները: Իսկ Տիգրան Գէորգեան այս երկարատեւ յաւտարդի ընթացքին քիչ անգամ կորնցուց իր խօսքերուն հակակշիռը:

Յայտարդի սկիզբը Տիգրան Գէորգեան յիշեցուց որ ինք առենին հայրենակցական պարտականութիւն նկատած էր էքմէքճեանի դատավարութեան թարգմանի պարտականութիւն կատարել կամ «բարոյական կորովի վկայութիւն» բերել Օրլիի դատավարութեան ընթացքին: Ան, իր անունին մասին ուղղուած հարցումի մը պատասխանելով բաւ որ Տիգրան անունը եղբայրական առումով Ահմէտ անունէն տարբերութիւն չունի:

Տիգրան Գէորգեան ապա բաւ որ հիմնովին սխալ է պատրիարքական ընտրութիւնը ցոյց տալ որպէս եկամուտներու, այսինքն «բանթ»ի կռիւ մը: Ան բաւ որ հոն ուր հաշիւներու վրայ պետական հակակշիռ կայ, «բանթ»ի կռիւ չըլլար: Այսպիսի կռիւ մը կրնայ ըլլալ հոն ուր պետական հակակշիռ չկայ: Ուրեմն ի՛նչ կայ պատրիարքական ընտրութեան հարցի եւին: Տիգրան Գէորգեանի կարծիքով, կիրք կայ, աթոռի կիրք կայ, բան մը որ չէ պատահած նախկին ընտրութիւններու ընթացքին: Ապա ան, հարցումներու պատասխանելով, բացատրութիւններ տուաւ Առաքելական մեր Եկեղեցւոյ ու Պատրիարքութեան հիմնարկութեան մասին:

Հեռաձայնով մասնակցող առաջին անձն էր Կազի Համալսարանէն փրոֆ· Մէհմէտ-Ալի Գըլըչպայ: Ան պաշտպանեց այն տեսակէտը թէ պետութիւնը պէտք չէ խառնուի այս խնդրին, թէ այս խընդիրը պէտք է լուծուի համայնքին կողմէ, ուրեմն մեր երկրին մէջ տակաւին բացակայ է լաիք կարգավիճակը: Այս մասին մէջ երկար վիճաբանութիւն կատարուեցաւ երբ Տիգրան Գէորգեան բաւ որ պետութիւնը միջամտած չէ, պետութիւնը պարզապէս ցաւակցական նամակ մը յղած է ու ատոր համար ալ իրը խօսակից ընտրած է առկայ երէց հոգեւորականը: Այդ միջոցին ստացուեցան ֆաքսեր, որոնք ցոյց կու տային այլ նախարարներու կողմէ Մեսրոպ Արք·ին ուղղուած նամակներ՝ որոնք կը դործածէին Փոխանորդի կամ Տեղապահի տիտղոսները: Գալով «բանթ»ի խնդրին, Մէհմէտ-Ալի Գըլըչպայ բաւ որ կը հաւատայ Գէորգեանի վկայութեան ու կը համոզուի որ այստեղ «բանթ»ի կռիւ չըլլայ: Մթնոլորտը չատ պրկուեցաւ երբ հեռաձայնով խօսեցաւ իրաւագէտ փրոֆ· Հիւսէյին Հաթէմի, որ իրաւական կարծիք յայտնած էր այն մասին թէ հանդուցեալ Պատրիարքին կողմէ տրուած փոխանորդագիրը լ՚զօրու կրնար նկատուիլ անոր մահէն վերջ ալ: Ան բաւ որ ինք Մեսրոպ Արք·ը ճանչցած էր ընդունելութեան մը ընթացքին եւ առանց պատուագին մը ստանալու տուած էր իրաւական իր խորհուրդը: Ան յանկարծ բաւ որ Գէորգեան իրեն դէմ դիմումնագիր մը յղած էր պատկան իշխանութիւններու, պնդելով որ ինք Պատրիարքարանէն երկու միլիառ պատուագին ստացած է այդ գործին համար, բայց այդ դիմումնագիրը գործադրութեան չէ դրուած, հաւանաբար անոր համար որ Գէորգեան եա առած է զայն: Այս պընդումին վրայ Տիգրան Գէորգեան ջղայնացաւ ու խիստ փոխադարձութեամբ յայտնեց թէ այսպիսի դիմումնագիր մը չէ յղած ինք, ի՞նչպէս կը համարձակի հրապարակաւ այդպիսի բան մը ըսելու: Հաթէմի ըսաւ որ ինք կողմ չէ այս խնդրին մէջ, համայնքին ալ մաս չի կազմեր, միայն համակրանք ունի Մեսրոպ Արք·ի նկատմամբ: Ան անդրադարձաւ Գէորգեանի այն պնդումին թէ ինք փոխանորդագրի խնդրին մէջ «ջուրի վրայ դիր դրեր է», բաւ որ ինք ջուրի վրայ դիր դրած չէ, իրաւագէտ է եւ Գէորգեան չի հասկնար իրաւագիտութենէ: Ան աւելի վերջ հանդիսավարին մէկ հարցումին պատասխանելով ընդունեցաւ սակայն որ ուրիշ իրաւագէտ մըն ալ տարբեր կարծիք կրնար յայտնել եթէ Շահան Արք. դիմած ըլլար անոր: Վերջին հաշուով փրոֆ· Հաթէմի ջղայնացաւ ու հեռաձայնը փակեց առանց դիչեր բարի ըսելու:

Ուրիշ մասնակից մըն էր Իսթանպուլի Համալսարանէն փրոֆ· Նիյազի Էօքթէմ, որ միաժամանակ անդամ է միջկրօնական երկխօսութեան միջադդային խմբակի մը: Ան ալ խօսեցաւ հաւատարակչռել նախադասութիւններով, ու համակրանք յայտնելով Մեսրոպ Արք·ի նկատմամբ: Նախ իր ցաւը յայտնեց լսելով որ պարբերաբար անիրաւութիւններ կը կատարուին Հայերու նկատմամբ, որոնք պարտաճանաչ հայրենակիցներ են: Նախարարներ «հայկական ծին» կ՚ըսեն, նախատինքներ կ՚ընեն, եւայլն: Ան նոյնքան ցաւալի դտաւ որ այս խնդրին մէջ համայնքը ունի ներքին բախումներ: Ո՞վ առաւ առաջին քայլը: Բայց բանավէճը զոնէ սա օգուտը ունեցաւ, որ լաիք կարգավիճակի մասին կարծիքներ յայտնուեցան: Ան բաւ որ լինք գրական անձնաւորութիւն մը կը նկատէ Մեսրոպ Արք·ը: Գալով փոխանորդութեան հարցին, պէտք է քննել կեդեցիներու օրէնքները, լինք մասնագէտ չէ: Ան միաժամանակ բաւ որ պետական միջամտութիւն մըն ալ ապօրէն չի կրնար նկատուիլ: Յայտագրի ամէնէն «մատաղիչ» մասը «Ագշամ» թերթի թղթակից Կիւլէր Գէօմիւրճիւի մանակցութիւնն էր: Ան լրագրողուհին իր թերթին մէջ երկու յօդուածներ գրած էր մասնաւորաբար ծանրանալով «բանթ»ի կռիւին վրայ ու փոխանցելով երկու կողմերէն եկած մեղադրանքներ: Ան միչա ծանրացաւ այս կէտին վրայ, պնդեց որ լրատուութիւններ կան ու պետութիւնը ուրիշ բան չի կրնար ընել եթէ ոչ միջամտել: Ան բաւ որ կը պնդուի նաեւ որ Գանաիլլիի ու Պօյաճըվիւղի մէջ ալ դեղծումներ կատարուած են: Ան առեն հանդիսավարը իրենց հարցուց թէ այդ պընդումին տէրերը ինչո՞ւ առենին դիմում չեն կատարեր այդ դեղծումներուն քննութեան համար եւ սպասեր են պատրիարքական ընտրութեան: Իսկ Կիւլէր Գէօմիւրճիւ պատասխանեց որ պատրիարքը կ՚ընտրուի, բայց պետութիւնն ալ առիթէն կ՚օգտուի, քննութիւններ կը կատարէ կարգ մը լրատուութիւններու մասին: Կիւլէր Գէօմիւրճիւ պատասխանեց նաեւ նախորդ օրուան իր յօդուածին մէջ յայտնած այն կարծիքին թէ Մեսրոպ Արք· եթէ պատրիարք ընտրուի, անգոյն ու անձայն մէկը պիտի չըլլայ, երկար տարիներ իր մասին պիտի խօսեցնէ տեղական ու օտար մամուլի մէջ, խօսեցնել պիտի տայ իր գործունէութիւններուն մասին, մինչդեռ Շահան Արք· այդպիսի մէկը չէ եւ ըսել ուզեց որ «պէտք է նախընտրենք ո՛չ թէ այն որ աւելի չատ պիտի, այլ այն որ մեզմէ է»: Ան նշանակալից կերպով ըսաւ որ պէտք է լաւ հասկցուի այն պատգամը զոր կու տայ իր տողերուն արանքէն:

Աւելի վերջ հեռաձայնով խօսեցաւ «Ակօս»ի թղթակից Սեւան Ազատօղլու որ կարգ մը քառերու մասին ճշդումներ ընելէ վերջ այն կարծիքը յայտնեց թէ պէտք է աւելի նուրբ լեզու մը դործածել քաղաքական հարցերու մասին: Հանդիսավարն ալ պատասխանեց որ եթէ Արք·երը առարկութիւն մը ունին, այս յայտագիրը յառաջիկայ չաբաթ բաց կ՚ըլլայ անոնց դիմաց:

Վերջին մասնակիցն էր Պատրիարքարանի դիւանապետ Գրիգոր Քհնյ· Տամատեան որ ըսաւ որ կը ցաւի որ այս խնդիրը ներկայացուեցաւ որպէս «արեան կռիւ», մինչդեռ երկու եպիսկոպոսները իրարու հետ համերաչխ են, երկխօսութիւն ունին: Ան ըսաւ որ մեր Եկեղեցւոյ մէջ չկայ կանոն մը ամէնէն երէց հոգեւորականը փոխանորդ ընտրելու մասին: Բայց Հուլքի ձեվիզօղլու անոր ուղղակի հարց տուաւ թէ որպէս Պատրիարքարանի դիւանապետ, ի՞նչ կը խորհի կուսակալութենէն եկած նամակներուն մասին եւ ինք զո՞վ կը ճանչնայ որպէս փոխանորդ կամ տեղապահ: Գրիգոր Քհնյ· Տամատեան այս տեղ ըսաւ որ յարդանք ունի պետութեան օրէնքներուն նկատմամբ, բայց ինք ալ որպէս հոգեւորական երդում ըրած է հաւատարիմ մնալու եկեղեցական կանոններու: Իսկ թէ ո՞րը աւելի գերակշիռ կը նկատուի, եկեղեցական երդո՞ւմը թէ օրէնքը, Գրիգոր Քհնյ· յայտարարեց թէ ինք օրէնքները յարգելով հանդերձ կը ճանչնայ Մեսրոպ Արք·ի տեղապահութիւնը:

Ուշ ժամերուն Հուլքի ձեվիզօղլու յայտնեց թէ եթէ պէտք տեսնուի յաջորդ յայտագիրն ալ այս նիւթին կը յատկացուի ու փափաքողներէն խնդրեց որ իրենց ըսելիքները կամ հարցումները ֆաքսով փոխանցեն իրեն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ գայրոյթով կ՚արձագանգէ այն նամակին զոր Տիկին Մի-թերան ղրկած է ՓՔՔ-ի ղեկավար Ա. Լօճալանի, չնորհաւորելու համար անոր յայտարարած միակողմանի հրադադարը:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հայ Կարմիր Խաչի Վարչութիւնը խորին վշտակցութեամբ կը բաժնէ իր փոխնախագահուհիին՝ Տիկին Ժաղլին Պարկիրճեանի եւ իր զաւակներուն սուգը Անդրէաս Պարկիրճեանի անդարմանելի կորուստին առթիւ:

***

Այս տխուր առթիւ, Տէր եւ Տիկին Վահան Նաւասարդեան 500 Ֆր· կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

ՊՏՈՑՏ ԴԷՊԻ ՄՈՆԹՐԷՕ

Սեպտեմբեր 20-ին, Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Տէսինի «Արշակ Չամալեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ միօրեայ պտոյտ մը դէպի Մոնթրէօ, աչխարհահռչակ քաղաք՝ 15 քմ·նոց ծաղկազարդ լճափով եւ Ջուխկերիոյ առաջին «քազինո»յով, ուր ձեր բախտը կրնաք փորձել եօթը ձրի տրուած «ժետոն»ներով, ապա նաւով չրջապտոյտ Լեման լիճին վրայ մինչեւ Լօզան, չրջապատուած Ջուխկերիոյ ամէնէն դեղեցիկ տեսարաններով:

Ամապարեցէ՛ք արձանագրուելու Ռոպի մօտ, հեռ· – 04·78·49·19·44 մինչեւ Սեպտեմբեր 15-ի կէսօրը, կանխաւ վճարելով մասնակցութեան դինը՝ 300 Ֆր·:

ՏԸ·Մ իթերան ղրած է թէ վստահ է որ ՓՔՔ-ի «հակառակորդ»ները լուրջ վերաբերում ցոյց պիտի չտան կատարուած առաջարկին, նոյնիսկ պիտի չկանան արդելք ըլլալ որոշուած մարտավարութեան: Կը թելադրէ որ քրտական կազմակերպութիւնը տեղի չտայ ու չարունակէ մնալ նոյնքան վճռակամ: Թուրքիոյ մամուլին զայրոյթին գլխաւոր պատճառը Տ· Միթերանի կողմէ Թուրքիոյ հակառակորդ նկատուիլն է ՓՔՔ-ին:

ՍԱԼՅՊՈՒՐԿի մէջ, Եւրոպայի 15 Արտաքին նախարարները կոչ ըրին Ռումանիոյ որ պէտք է չարունակէ անտեսական իր բարենորոգումները, բայց իր ձեւով, առանց ամերիկեան ազատական օրինակը ներածել փորձելու:

Ժ·-Փ· ՇԻՎԷՆԸՄԱՆ միչտ մահաքուներ մէջ էր Սեպտ· 7-ին եւ եթէ բժիչկները «կայուն» կ՚որակէին իր վիճակը ընդունելով թէ բարդութիւններ կան լեարդի եւ երիկամունքի դեմին վրայ, նախարար Ալէկը աւելի քան տագնապալի որակեց Ներքին նախարարին վիճակը:

ԱՔԻՐԱ ՔՈՒՐՈՍԱՎԱ, չարժանկարի մեծագոյն բեմադիրներէն մէկը, մեռաւ Սեպտեմբեր 6-ին Թոքիօ: 88 տարեկան էր: Վերջին տարիներուն նուիրուած էր նաեւ գծագրութեան եւ նկարչութեան: 1943-էն 1993 իր ֆիլմերը գլուխ-գործոցներ կը նկատուին, համաչխարհային համբաւի տիրացած էր Ռաչոմոնով որ 1951-ի Վենետիկի փառատօնի մեծ մրցանակին արժանացած էր:

ՖՐԱՆՍԱԳԻ չաբաթավերջի «ազգային դէպք»ն էր, ինչպէս որակեցին մեծ տիտաները՝ Ճոնի Հալիտէյի ներկայացումը Ֆրանսայի մարզադաշտին մէջ (Սէն-Տընի) Սեպտ· 4, 5 եւ 6-ին: Առաջին օրը «Լիպերասիոն» 4 էջ կը նուիրէր նաեւ՝ խմբագրականը: Ժամը 17-էն իսկ, աւելի քան 70 հազար հոգի կը փութային Սէն-Տընի, ոմանք արտասահմանէն: Ծանօթներու կարգին էին՝ Խոսար Պալամիւր, Ֆիլիփ Սըկէն, Ժան-Լուի Տըպրէ եւլն· եւլն·: Տեղատարափ անձրեւը, սակայն, ամէն ինչ խանգարեց եւ ելեկտրոնիկ գործիքները չրամոյն ըլլալով ներկայացումը տեղի չունեցաւ: Ընկերացող երգչախումբը եւ երգիչները երգեցին, բայց ոչ՝ Ճոնին որ ոչ բացատրութիւն տուաւ, ոչ ալ ներողութիւն խնդրեց ու երեկոյթը յետաձգուեցաւ յաջորդ Ուրբաթ օրուան: Շաբաթ օր, անձրեւը խնայեց երեկոյթին եւ Ճոնի Հալիտէյ խանդավառեց 80 հազար ներկաները զորս կը գլխաւորէր՝ Շիրաք եւ որու կ՚ընկերանային կինը եւ աղջիկը: Երեք օրուան ներկայացումները արժան են 60 միլիոն Ֆր·:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Արտաչ Կէտիկեան եւ զաւակները 500 Ֆր· կը նուիրեն «Յառաջ»ին Ալիս Կիւլիստանի Թարմ յիչատակին:

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻՋ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 13, Խաչվերաց· Տօն Վերացման Սրբոյ Խաչին:
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8·45-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30-ին:

Ծանօթ· – Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ· ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակ Եւրոպայի եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր - Աւետարան ժամը 4-ին:

Այս երեկոյեան տեղի ունենալիք Թափօր-Աւետարանը տարուայ վերջինն է: Առաջին «Աւետարան»ը կատարուեցաւ Փետրուար 13-ին, Տեառնընդառաջի նախատօնակին:

***

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 13, Տօն է Խաչվերացի:

Այս առթիւ Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր· Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 14, Մեռելոց:
Հոգեհանգիստ ժամը 11-ին:

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՑՑ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ ՏՕՆԻՆ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14

Առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս - Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ՝
4, rue Komitas, 94140 ALFORTVILLE
Կը պատարագէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա· ՔՀՆԾ· ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
մասնակցութեամբ Փարիզեան Շրջանի հոգեւոր հայրերուն:

Պատարագի աւարտին հոգեհանգիստ կը կատարուի «Վասն համօրէն ննջեցելոց»:

Ծանօթ· – Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ներքին վերաձորոգութեան աշխատանքները սկսած ըլլալով ի գիտութիւն հաւատացեալներուն, սակայն Շաբաթ եւ կիրակի օրերու եկեղեցական ժամապաշտութիւններն ու խորհրդակատարութիւնները կը շարունակուին կատարուիլ:

PAROISSE ARMENIENNE CATHOLIQUE

École Sainte Croix

Les cours reprennent pour les enfants de 5 à 12 ans

à partir du samedi 3 octobre

au 13, rue du Perche, Paris 3ème

Tous les samedis, de 14h à 17h

cours de langue arménienne, de catéchisme et de chant.

Pour les inscriptions, s'adresser à la paroisse,

tél. : 01. 44. 59. 23. 50.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՅՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 9
MERCREDI
9 SEPTEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74e ANNEE — N° 19.460
ՀԱՐՑ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·460
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԴՈՒՄԱՆ, ինչպէս կ'ակնկալուէր, երկրորդ անգամ ըլլալով կրկին «Նիէթ» ընտրուեցաւ Զորնամիրզինի, Սեպտեմբեր 7-ին: 138-ի դէմ 273 ձայնով Ռուսաստանի եւ բեռնախանները մերժեցին վաւերացնել Զերնոմիրզինի նշանակումը: Համայնավարները արդէն յայտարարած էին որ պիտի չփոխեն իրենց դիրքը եւ ամբողջ ձախն ալ իրենց կողքին էր: Զերնոմիրզինի կարծիքն այն է որ «վատթարագոյնի քաղաքականութիւնն է որ կը տիրէ, ոմանք կը մտածեն որ ոչ մէկ բան քանի մը շաբաթ եւ մարդիկ փորձ էլ չեն» : Երբ Դուման հաստատելիք մը ստորագրելով ուր կը սահմանափակուէին իր իրաւասութիւնները, բայց, օգուտ չունեցաւ: Ելցինի կը մնայ երրորդ անգամ ըլլալով վարչապետ մը ներկայացնել, կրկին Զերնոմիրզինը կամ ուրիշ մը զոր Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 14-ին: Եթէ Դուման կրկին ժխտական դիրք բռնէ, նախագահը պէտք է լուծէ ժողովը կամ առաջքն առնելու համար նման կացութեան մը, Դուման կրնայ այլ կարզադրութեան մը դիմել՝ պաշտօնանկ ընել Ելցինը. 300 ձայն կը բաւէ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ Սկիւթ հիւանդանոցը որ մասնագիտացած է սիլիզական պարագաներու համար, այս միջոցին ստրաճնակով վիրաւորուած չատ քիչ մարդ կ'ընդունի, ըստ տեղւոյն բժշկապետին: Պատճառն այն կը նկատուի որ մաֆիոզներու ներքին հաշուեյարդարները դարձ մը արձանագրած են, որովհետեւ չատ զբաղած են իրենց դրամը փրկելով: Արիւնալի դէպքերը, ինչպէս դրամատէրերու եւ գործարար մարդոց սպանութիւնն ալ, կրկնուելու:

Ժ.Փ. ՇԻՎՎԻՆԸՄԱՆի առողջական վիճակը կը բարելաւուի 48 ժամէ ի վեր, յայտարարեց Վալ տը Կրասի հիւանդանոցին բժշկապետը, Սեպտ. 7-ին: «Վիպերասիոն» (Սեպտ. 8) համաձայն է եւ ըստ իր աղբիւրներուն Ներքին նախարարը չէ վայելած զգայազրկումի նման խորդող պարտադիր քննութիւնը գործողութենէն քանի մը օր առաջ: Թերթին պնդմամբ հիւանդանոցը մանրամասն քննութիւն մը կատարած է բժիշկներու մօտ ալ եւ յայտնաբերած որ յատուկ էիւռար մը գործածուած է, որ քիչ կ'օգտագործուի ներկայիս այն պատճառով որ գերզգայնութեան տեղի տալու հակամէտ է:

ԱԼԺԵՐԻՈՑ մէջ ոճրափորձերը չեն դադրիր: Սեպտեմբեր 6-ին 5 հոգի ըսպանուած է եւ 11 ուրիշներ ալ վիրաւորուած են Թիարէթ, 300 քմ. Ալժէի հարաւը ռումբի մը պայթումէն: Ահաբեկչական արարք մըն ալ գործուած է Ալժէ - Պլիտա ճեպընթացին դէմ, նոյն օրը· երկու մեռեալ եւ երեք վիրաւոր կայ:

ԱՒՐԲԵՋԱՆԸ չատ «այժմէական» դարձած է Ֆրանսայի մէջ, մանաւանդ արտաքին առեւտուրի նախարարին այցելութենէն ի վեր: Մարի Թեկօ ալ բաքուեան թղթակցութիւն մը ղրկած է «Մոնդ» տրի (Սեպտ. 8), ուր ան կը ծանրանայ մանաւանդ այն երեւոյթին վրայ որ երկիրը կ'ուզէ օրէ օր աւելի հեռանալ Ռուսաստանի հովանաւորութենէն:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՍԱՊԱՀ»Ի ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՑՑՆԵՐԸ ՄԵՍՐՈՊ ԵԻ ՇԱՀԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

«Սապահ» թերթի աշխատակիցը Նուրիյէ Աքման Թերթին Սնպտ. 5-ի թիւին մէջ լոյս ընծայած է երկու հարցազրոյցներ Մեսրոպ Ա. Շահան Արքեպիսկոպոսներու հետ, «Համայնքը պատակոտ ընարութիւն» խորագրին տակ: Ան կը գրէ թէ երկուքին հետ ալ խօսած է 90-ական վայրկեան, ուրեմն հարցազրոյցները կը հրատարակէ կրճատուած: Ըստ «Մարմարա»յի (Սեպտ. 7), անկողմնակալ դիրք չէ բռնած, քանի Սեպտ. 5-ին ալ Գնալըի եկեղեցւոյ եւ երդչախումբին մասին հարցազրոյց մը ունեցած է Մեսրոպ Արք.ի եւ անոր կողմնակիցներուն հետ, նպաստաւոր կարծիքներ յայտնելով Մեսրոպ Արք.ի մասին:

Ստորեւ Մեսրոպ Արք.ի հետ հարցազրոյցը, մեր յաջորդ թիւով ալ կու տանք Շահան Արք.ի հետ հարցազրոյցը: Յօդուածագիրը կ'ըսէ նաեւ թէ երկու եպիսկոպոսները իշխարհ դէմ ամբաստանութիւններ ալ ըրած են:

*
**

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ.Ի ՀԵՏ

Հ.- Սա պահուն համայնքը երկու հոգիի կռռմէ կը ներկայացուի:

Պ.- Ո՛չ: Համայնքը կը ներկայացուի կրօնական Համագումարին կողմէ ընտրուած անձին կողմէ: Միայն թէ իշխանութիւնը, չեմ գիտեր ինչպիսի կանոնի վրայ հիմնուելով կը պնդէ թէ ինք ամէնէն տարեց հոգեւորականը կը ճանչնայ: Եթէ յարգելի Սվաճեան կրօնական ժողովը կը ճանչնայ, պէտք է ճանչնայ նաեւ անոր որոշումը: Եթէ չի ճանչնար, այդ պարագային պէտք է հանկ ոքմը: Ան «ինչ ընեմ, կուսակալութիւնը գիս պատրիարքական փոխանորդ ընտրած է» կ'ըսէ:

Հ.- Դուք ի՞նչ, կը նիւթէ ինք անոր տեղը ըլլայիք:

Պ.- Իշխանութիւններու տեղեկութիւններ կու տայի եկեղեցւոյ կանոնները ու աւանդութիւններուն մասին: Շնորհակալութիւն կը յայտնէի ինծի ցուցաբերուած համակրանքին համար, բայց կ'ըսէի որ տարիքս կեղրկ չեմ կրնար շարժիլ, ու կը քաշուէի:

Հ.- կը պնդուի որ դէպքերուն ետին եկեղեցական ինչ-ինչ բաներ կայ:

Պ. Պատրիարքարանը որեւէ կալուած չունի: Եկեղեցիներն ու դպրոցները վաղբֆներն են որ կալուած ունին: Ըստ օրէնքի, այդ կալուածները կը հակակշռուին ո՛չ թէ Պատրիարքարանի, այլ Պետութեան կողմէ: Միայն թէ ժողովուրդին մօտ զրոյց կը շրջի որ կարգ մը վաղբֆներ լաւ չեն մատակարարուիր: Արդարեւ, այն թաղերուն մէջ ուր Հայոց թիւը քիչ է, հակակշռի պակաս մը կայ: Իսթանպուլի եկեղեցիներուն կէսը այդպիսի ամբաստանութեան մը տակ է, դուք ի՞նչպէս կ'ըսէք որ մենք այդ գործին չենք խառնուիր:

Պ.- Մենք Հոգեւոր Իշխանութիւնը կը ներկայացնենք: Այդ դէպքը դիս կը չահագրգռէ միայն որպէս Թուրքիոյ Հանրապետութեան մէկ հայրենակիցը: Վաղբֆներէն հաշիւ պահանջելու ի վիճակի չեմ: Ժողովուրդն է որ կ'ընտրէ համայնքին մարմիններուն վարիչները եւ դարձեալ ժողովուրդն է որ պիտի ընէ անհրաժեշտ մաքրագործումը: Ստացուած լրատուութիւնները նախկին Պատրիարքին կողմէ մէկ երկու անգամ փոխանցուած էին Վաղբֆներու ընդհանուր Տնօրէնութեան:

Հ.- կը պնդուի թէ դուք Հայաստանի կողմնակից էք, իսկ Սվաճեանը ալ անգոյն է:

Պ.- Սվաճեանը անգոյն մէկը չէ, ան է որ դիս առաջին անգամ ձեռնադրած է: Ան ինձմէ երեսուն տարեկան մեծ է, ասոր անձնաւորութիւն մըն է: Վերջին քանի տարիներու ընթացքին քանիցս բսի. Թուրքիոյ Հայերը Հայաստանի կամ Սփիւռքի Հայերու մէկ ճիւղը չեն: Պատրիարքարանը անկախ է: Մեր եպիսկոպոսները մե՛նք կ'ընտրենք, մե՛նք պաշտօնի կը կոչենք: Միայն թէ, որպէսզի անդրդուելիները յարգուին, ձեռնադրուողները կ'օծուին Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի մէջ:

Հ.- կը պնդուի որ ձեր մասին լրատուական նամակներէ բաղկացեալ հաստ թղթածրար մը կայ:

Պ.- Լրատուները յայտնի են: Հոս քարտուղար մը աշխատած է, բայց Պատրիարքը անոր պաշտօնին վերջ տուած է, որովհետեւ լաւ չէ աշխատած: Քննդրութիւն ունի: կը սկսի մակարոյծի մը նման ծծել մեր վաղբֆներէն մէկը: Ուրիշ մը քահանայ ըլլալ ուզեր է, բայց Պատրիարքը տեսեր է որ ան յարմար չէ այդպիսի պարտականութեան մը համար: Երեսուն տարիէ ի վեր կը ջանայ քահանայ ըլլալ: Հոգեկան այս հիւանդներուն մէկ մասը ալքոլամոլ է, ոգելից բմպելիի չիշով կը պղտոր: Կայ բժիշկ մը, որ իր ստախօսութեան պատճառաւ Պատրիարքութեան կողմէ ընդունելութիւններու չէ հրաւիրուած, այս պատճառաւ ալ վէրկնէր կը վերցնէ: Մեր համայնքը այս բոլորը մի առ մի կը ճանչնայ: Ես քանի տարիէ ի վեր ամէն տարի առնուազն մէկ անգամ ակադեմական կամ միջ-եկեղեցական հաւաքոյթներու ընթացքին Թուրքիան ներկայացուցի, ամէն տեղ պատճառ դարձայ որ Թրքական դրօշակը պարզուի: Պետութիւնը իր լրատուութեան միւտրոնները ունի: Դատախազներ ունի: Եթէ անոնք այս պնդումները լուրջ նկատէին, երեւան կը հանէին:

Հ.- Քիչ մըն ալ ձեր անձնական կեանքին մասին խօսինք:

Պ.- Թաքսիմի մէջ ծնած եմ: Հայրս չինութեան վարպետ էր: Հօրս ծննդավայրը Առապիազար, մօրս՝ Պուրսա է: Նախնական ու Անգլիական Հայ Սքուլ յաճախեցի: Լիսէն աւարտեցի Շքմուխկարթի Ամերիկեան Լիսէին մէջ: Ուրեմն անդլերէնը աւելի ծանր կշռեց: Գերմաներէնին ակադեմական կատարելութիւն չունի: Ֆրանսերէնս ու իտալերէնս աւելի լաւ են: Ամերիկայի մէջ բարձրագոյն ուսումս ըրի փիլիսոփայութեան ու կերպարանութեան վրայ: Մասթըրի ուսումս ըրի Երուսաղէմի մէջ աստուածարանութեան ու գրականութեան վրայ, ուսոի երրայերէն ալ սորվեցայ: Սա պահուն կ'աշխատիմ տոքթորայի թեզի մը վրայ զոր կ'ընեմ Իտալիոյ մէջ:

Հ.- Ինչո՞ւ կրօնաւոր եղաք:

Պ.- Հինգ տարեկանէս սկսեալ, միշտ կ'անդամակցէի երդչախումբի: Աստիճանաբար կը հետաքրքրուէի ուրիշ մշակոյթներով, փիլիսոփայութիւններու եւ ընկերաբանութեան գծով: Ամերիկայի մէջ ազդեցութիւն կրեցի Խաղաղութեան կամաւորներէն: Ուզեցի բաներ մը ընել մարդոց համար: Վերջը ճանչցայ Գալուստեան Պատրիարքը: Հմայուեցայ այդ անձէն: Ան դիս տարհամոզեց որ մարդոց օգնելու ձեւերէն մէկն ալ կրօնաւոր ըլլալն է:

Հ.- Ձեր կանոններուն համաձայն կրօնաւորները չեն կրնար ամուսնանալ: Կ'ուզեի հասկնալ թէ ի՞նչպիսի հոգեբանութիւն մըն է այդ ճշմարտութիւնը գիտնալով հանդերձ հոգեւորականութիւնը ընտրել:

Պ.- Աթոս աստուածային սէր մըն է, ես մանկութենէս ի վեր սիրահարած եմ Քիստոսի անձին:

Հ.- Հապա եթէ կնոջ մը սիրահարի՞ք:

Պ.- Ես դիս կնոջ մը սիրահարելու վիճակին չեմ մատներ: Մենք մեզ հոգեւոր կեանքին կը նուիրենք: Իմ անձնական ընտրութիւնս այդ է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԲԱՔՈՒԻ ՕՐԸ

Վարչապետ Ա. Դարբինեանի գլխաւորութեամբ Հայաստանի պատուիրակութիւնը Տրասեկա ծրագրին համաժողովին մասնակցելու Բաքու կը մեկնէր նախագահական օդանաւով, Սեպտ. 8-ին, քանի որ համաժողովին առաջին օրը յատկացուած էր ոչ պաշտօնական չփումներու եւ ընդունելութիւններու: Բաքուի օդակայանէն հայկական պատուիրակու-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀՐԴԵՀ՝ ՊՈԼՍՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 6-ի իրիկունը, ժամը 17·30-ին հրդեհ մը ծագած է Պատրիարքարանի երդիքին վրայ, առանց մեծ աւերը դործելու:

Ժամը ճիշդ 17·30-ին, այն պահուն երբ մօտաւորապէս քսան գործաւորներ ջրուղիները նորոգելու կ'աշխատէին Պատրիարքարանի հարաւային կողմի երդիքին վրայ, կայծ մը փոնկեցուցած է երդիքի չորցած փայտերը: Բոցերը չատկարճ տարածուած են երդիքին վրայ: Այդ պահուն իր սենեակը կը գտնուէր Մեսրոպ Արք., որ մուխի մը հոտը առած է: Նոյն պահուն արդէն աշխատաւորները խուճապահար լուր տուած են որ երդիքին վրայ հրդեհ ծագած է: Կատարուած դիմումին վրայ, Իմինէնիի քաղաքապետին հրահանգով չատ չուտ տեղւոյն վրայ հասած են հրշէջ խումբերը, որոնք մօտաւորապէս քսան վայրկեանի մէջ մարած են հրդեհը ու կանխած անդարմանելի մեծ աղէտ մը: Միայն երդիքին փայտաշէն որոշ մասերը հրկիզուած են:

կերային կեանքս չատ փոքր է: Կեանքս միշտ եկեղեցիին մէջ կ'անցնի: Սիրային կեանք չենք կրնար ունենալ:

Հ.- Բնաւ չէ՞ք սիրահարած:

Պ. Երբ համալսարանական էի, սիրահարեցայ: Բայց երբեք չունեցայ յառաջացեալ կապ մը: Մնացի միշտ պղատոնական մակարդակի վրայ:

Հ.- Շարժանկար կ'երթա՞ք:

Պ. Քսան տարիէ ի վեր չեմ գացած: Համայնքին մէջ շարժանկարը ընկերային տեսակէտէ ընդունուած բան չէ: Բայց գասական երաժշտութեան համերգներու կ'երթամ:

Հ.- Եթէ ձեզ շարժանկարի սրահի մը մէջ տեսնեն, կ'ամօթե՞ն:

Պ. Վարժուած չեն: Ճիշդ այդ պատճառաւ, հակառակ անոր որ տարիներէ ի վեր Գնալըի մէջ եմ, ժողովուրդին մէջ ծուլ չեմ մտներ: Նաւակով կը բացուիմ, հեռուէն կը մտնեմ:

Հ.- Թատրո՞ն ալ ամօթ է:

Պ.- Թատրոն կ'երթամ լաւ ընտրութիւն մը ընելէ վերջ: Պատմինթըն կը խառնամ երդչախումբի երիտասարդներուն հետ: Երբեմն ճաշարակ կամ նարա կը խառնամ:

Հ.- Պատրիարքարանը էնթէրնէթի վրայ վէ՞պ-ի էջ մը ունի՞:

Պ.- Հարկաւ: Գարեգին Պատրիարքի չրջանին սկսաւ: Եւ չարունակ էնթէրնէթի մէջ եմ: Ամէն օր թերթերը էնթէրնէթէն կը կարդամ:

Հ.- Փողոցը ճիշդ տափատով կրնա՞ք պտըտիլ:

Պ.- Ո՛չ: Քաղաքագիտական տարագ պէտք է հագուիմ: Բաճկոն, տափատ, փողկապ:

Հ.- Ձեր ուսեւորութիւնը ի՞նչ է:

Պ.- կարք չունիմ: Ընտանիքս տուն մը ունի: Մայրս կը բնակի անոր մէջ:

- Շնորհակալ եմ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՇՄԱՆԴԱՄ ԵՒ ՁԻՆՈՎՆԻԿ ՆՈՅՆ ԵՐԿՆՔԻՆ ՏԱԿ

Ամէնքս համաձայն ենք որ Հայոց պատմութեան վերջին դարերու կորուստներու ընթացքը ուրիշ ուղղութեամբ տանելու առաջին յաջողութիւնն էր Արցախը: Ինչի՛ համար դար եւ աւելի պայքարեցանք մեր հողը, հերոսները, վայելուչները, փառաւորեալները ու մոռցուածները, անտեսուածները: Դժուար է ըսել որ ի՛նչ բան ամէնէն որոշիչ դերը խաղացած է պատերազմեան այս դիրքերուն, բաժիններուն բաշխումին մէջ. ոմանց չափազանց ճարպիկութիւնը եւ ուրիշներու համեստութի՞ւնը, թէ պատերազմի զաւթին ու խաղաղութեան միջավայրին յաճախ անհասկնալի սահմանագիծը:

Թափուած արիւնին, զոհուած կեանքերուն, արտասանուած ճառերուն, հրապարակային արտայայտութիւններուն բոլորովին ներհակ բան էր օրինակ, այն երեւոյթը որ կը պարզուէր չուկայի մը մէջ, երբ յաճախ զինուորական համազգեստով ուրչ զինուորականել ամբարտաւանութեամբ երիտասարդ մը ֆէտայիի իր «ներդրում»ին փոխարժէք այս կամ այն ապրանքը կը պահանջէր քանի մը լուլիկի կամ խնձորի վաճառող համեստատոյն դիւղացիէ մը: Ու պարտապահանջի այդ ծուռ յարաբերութեան մէջ չատ անգամ ականատեսը, լսելու բաժինը կը վերաբերէր երկրորդին: Ճիշդ է որ չըրածին, չարժածին «փոխարժէք»ին առանց պահանջք ներկայացնելու տիրանալու յետագայ օրինականերու քով անկարեւոր մանրամասնութիւն կը մնայ վերոնշեալը: Այսօր արդէն անցեալի պատկեր մըն է ան, քանի որ պատերազմը փակուած էջ մըն է Հայաստանցիին առօրեային մէջ. նաեւ այն պատճառով որ որպէս ֆէտայի ներկայացողն ալ, չուկայի վաճառորդն ալ ամբարտաւանութեան ու ակնածանքի այլ չափանիշներու տիրացած են այդ չրջանէն ասդին:

Պատերազմին առընչուած անընդունելիներու ամէնէն վարկաբեկող, դառնացնողն է մարտիկներու վերապահուած այն վերաբերումը որուն արձագանգները հոս ու հոն, պարբերաբար կ'երեւին տեղական մամուլին մէջ: Սիւնակներ տեղ կու տան զոհ երիտասարդի ծնողքի մը բաժին ճգուած անտարբերութեան, մոռացումին եւ նոյնիսկ աւելի դառն պարագաներու. մանաւանդ երբ ընկերային, տնտեսական կացութիւնը ոչինչ ունի այդ դժբախտներուն կեանքը դիւրացնելու, կամ գոնէ տանելի ընելու:

Մի՛այն զոհերու պարագաներուն չի վիճակիր անտարբերութեան դառնութիւնը. կայ պատերազմի դաշտէն հաշմանդամ վերադարձածներու հատուածն ալ: Անշուշտ, սխալ է ընդհանրացնել երեւոյթը. բայց դատելով մամուլին մէջ տեղ գտնելու յատկանիշէն, խնդրոյ առարկան հատ ու կենտ բացառութիւններով չի սահմանուիր: Մնաց որ եթէ նոյնիսկ խօսքը վերաբերէր բացառութիւններու, նոյնքան ընդվզեցնող պիտի ըլլար երեւոյթը, մանաւանդ ամչցնող՝ փառաբանութեան մեր բառապաշարին քով:

Ընկերային, բարոյական արժէքներու վերիվայրումի ներկայի մէջ ուշադրաւ պարագայ է ոչ թէ անտեսումը, արհամարհանքը, այլ հակառակ անոնց պահպանուած լաւատեսութիւնը, կորովը, արիութիւնը:

Այս խումբին պատկանողներէն մէկուն պատմութիւնն է որ ներկայացուցած է «երկրապահ» չարաթաթերթին Սեպտեմբերի առաջին թիւը (26): Գոհար Մկրտչեանի խօսակիցը երիտասարդուհի մըն է. փոքրիկ Յասմիկին մայրը: Հայաստանէն զատած է մասնակցելու Ղարաբաղի պատերազմին եւ վերադարձած հաշմանդամ: Անհրաժե՞շտ էր այդ մասնակցութիւնը երբ կային կոուող տղաք, ինչպէս հարց կու տայ լրագրողուհին: Դրական է պատասխանը. ինք այդ անհրաժեշտութիւնը զգացած է երբ 1990-ին Ադրբեջանցիներ զերի տարած են զարմիկը, անոր երկու ընկերները եւ անոնք բազմապիսի չարչարանքներու են-թարկուելէ ետք վերլուծած են. անոնցմէ մէկն ալ որուն ձեռքերն ու ոտքերը կտրած են, անդամալոյծ մնացած է: Ասիկա պատճառ եղած է որ «վրէժի կանչը, հոգու պոռթկումը» քանամեայ երիտասարդուհին նետեն արիւնին, կրակին բերանը: Մանաւանդ որ ան տասուչորի ըլլալով տեսած է թէ ի՛նչ կը նշանակէ ապրիլ թշնամիին կրակին տակ. տեսած՝ օրինակ, թէ ի՛նչպէս այդ կրակին զոհ եղած են ընտանիքի մը չորս անդամները:

Մարտական դործողութիւններու ընթացքին, երբ պայքար կը մղուի Ներքին Կարմիր գիւղը ազատագրելու, կ'երթայ կուռղներուն ուսերնիք տանելու երբ բացուած կրակին թիրախ կ'ըլլայ կառքը, բեկորները օդը կը ցնդին ու իր երկու ոտքերը կ'անջատուին մարմինէն: «Գիտակցութիւնս տեղն էր. շրջանային հիւանդանոցում արնաքամ մարմինս կեանքի էին կոչում ուրիշների արեամբ» կը պատմէ յիշելով այդ պահերը: Կը յիշէ նաեւ ապրելու. բուռն փափաքը: «Հիմա անգամ այս վիճակում ես երջանիկ եմ, երջանիկ է նաեւ աղջիկս որ որդի չի մեծանում» կ'ըսէ: Մէկ տարուան մէջ հինդ անդամ վիրաբուժական դործողութեան ենթարկուած է: Կորսնցուցած սրունքները փոխարինուած են փրոթեզներով: Պաշտպանութեան նախարարութեան յանձնարարակով դիմած է երեւանի թաղապետարաններուն որպէսզի բնակավայր ունենայ, քանի որ անհրաժեշտ նկատուած է որ հոն ապրի: Քանի մը ապարդիւն դիմումէ ետք իրեն կը յատկացուի հանրակացարանի սենեակ մը. հաշմանդամութեան թոշակ կը ստանայ եւ Երկրապահներու Միութենէն նպաստ: Բայց քանի որ ամուսինը գործազուրկ է, «շատ ժամանակ հացը պարտքով» կը դնեն:

Այսուհանդերձ, կորսնցուցած չէ «կեանքին գեղեցիկ աչքերով, կապոյտ երազներով» նայելու ուժը: Կը հասկընայ որ տնտեսական ծանր պայմանները բոլորին համար են, պէտք է տոկալ, բայց անարդարութիւններու դէմ «անողոք» է: Ան կ'ըսէ. «մենք արդարութեան համար կռիւ մղեցինք, արիւն թափեցինք, ձեռ ու ոտ կորցրեցինք: Տասը տարի է ինչ տուն-տեղ թողած, Թուրքերի ճանկերից մազապուրծ մարդիկ եկել, ծուարել են այս կենցաղային տաբրակաս պայմաններից զուրկ փոքրիկ սենեակներում: Բայց պարզւում է որ դա էլ ես շատ համարում: Նոր տնօրէն ներսիսեան ինչ-որ ընտանիքի տեղ տալու համար, այդ ընտանիքների բաժնեմասից է ուզում խլել, բա դա արդարութի՞ւն է»: Այս տեսակի վերաբերումը չի զարմացներ զինք. կ'ըսէ թէ կրնան վաղն ալ իրմէ պահանջել որ սենեակը պարպէ. կրնան նաեւ ըսել. «թող գնար չկռուէր ու չզոհուէր»: Կը վստահեցնէ որ «շատ չինովնիկներ են ընդունակ դրան»:

Արհամարհանքը միայն չինովնիկնե՞րուն գործն է. կամ չինովնիկներ չե՞ն դտնուիր ամէնէն անհատականացած կարծուած անկիւններու մէջ ալ: Հաշմանդամ պատերազմիկը այդ պարագան ալ ճանչցած է. «պետական հիւանդանոց հետազօտման գնացի: Բժիշկը զննելուց յետոյ ասաց. "Էսքանից յետոյ ուզում էիր առողջ սի՞րտ ունենալ. հլա որ ապրում ես ուրախ չե՞ս"»: Քարացնող այդ վերաբերումին հետ բարեբախտաբար ան օրինակը ունի այն միւս բժիշկին «որ յորդորում էր, երեխայի նման բայլեցնում էր ու ամէն բայլափոխիս համար ցնծում ուրախութիւնից, յուսադրում»:

Այս կարգի տիպարներն են որ չատ չատերուս համար անհանդուրժելի պայմաններու մէջ կեանքի սէր ու լաւատեսութիւն կը թելադրեն ռազմիկ երիտասարդուհիին. նաեւ որոշ փիլիսոփայութիւն մը որ «ես հաշմանդամ եմ, գրկուած ոտքերից, բայց ամենասարսափելին հոգով հաշմանդամ լինելն է. վա՛յ էն մարդուն որ հոգով է հաշմանդամ» ըսել կու տայ Շուշիկ Զաւեանին որ ծնած է Տաուշի Այգեձոր գիւղը, 1970-ին, եւ այսօր իր միակ օդնական, կեանքի ընկերը Արամին հետ կ'ապրի Երեւանի Սեբաստիա թաղամասը, «Յա թիւ 16 ՊՏՈՒ-ի հանրակացարանի կոմունալ յարմարութիւններից զուրկ մէկ սենեականոց բնակարանում»:

Ձյիշե՞լ անգամ մը եւս բանաստեղծը որ կը գոչէ. «Ո՛վ հայրենիք, ինչե՞ր չըրինք քու սիրոյդ: Մէկս մեռանիք, միւսս ճառ արտասանեցինք»:

ԱՐՓԻ ԴՈՒՐՈՑԵԱՆ

ՇՈՒՇԻԻ ԱՄԵՆԱՓՐԿԻՋԸ

ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴԻ ԽՈՐՀՐԴԱՆԻՇ

60-ական թթ., վերջերին Ադրբեջանի ՊԱԿ-ի նախագահ Հ. Ալիեւը ձեռնամուխ եղաւ պատմութեան թանգարանների փարեփոխումներուն: Լղիմ-ի Շահմաթանի, Ալանլարի, Շամխորի, Դաշքեսանի, Գեւտաբեկի, Թոուզի, Ղազախի շրջանների, Բաքուի, Գանձակի (Կիրովապատի) եւ այլ քաղաքների ու գիւղերի հայ բնակչութիւնից հաւաքեալօրէն գնում էին ոսկէ եւ արծաթէ իրեր, հնութիւններ, զորդեր, նկարներ, գանդակներ եւ նոյնիսկ խաչքարեր, որոնք այդ առիթով վերանուանուել էին «խաչդաշներ»: Դարձեալ հաւաքեալօրէն արգէն թանգարանային ցուցանմոյշներ դարձած այդ բոլոր առարկաներին տուեցին ադրբեջանական անուանումներ եւ տեղաւորեցին Հանրապետութեան պատմութեան եւ ազդագրութեան թանգարաններում, որոնք բազմացան ինչպէս սնկերն անձրեւից յետոյ: Պատմութեան կեղծարարներին մերկացնողների լեզուով նմանօրինակ յանցաւոր ձեռնարկումները կոչւում են «սեփական» պատմութեան հնացման փորձեր:

Սակայն Ալիեւի համար դա քիչ էր: Նա ձեռնամուխ եղաւ հայկական դերեզմանոցների ոչնչացմանը: Հասկանալով, որ բացայայտ վանդալիզմը յղի է առնուազն «հայ ազդայնականների» հարնարաւոր ազմուկով, Ադրբեջանի գլխաւոր ՔՍ-կէ-Պէ-ականը սաեղծեց համապատասխան քողածածկոյթ: Օրինակ, մամուլում սկսեցին յօդուածներ յայտնուել, որ Ադրբեջանի հին գերեզմանոցները (իհարկէ, չէր նշւում, որ խօսքը բացառապէս Հայերի գերեզմանների մասին է) այս կամ այն քաղաքի մակերեսի ընդլայնման պայմաններում խոչընդոտ են դառնում նպատակայարմար քաղաքաշինութեան համար: Այսինքն՝ հանդուցեալները խանգարում են ապրել: Իմա՝ հանդուցեալ Հայերը խանգարում են կենդանի Ադրբեջանցիներին: Ի դէպ, Բաքուի «Սարոխոեվ» թերթն այդպէս էլ վերնադրեց իր յօդուածներից մէկը, որով կոչ էր արւում քարուքանդ անել Շուշիի հայկական դերեզմանատունը: Եւ Ադրբեջանցիներն անմիջապէս սկսեցին լայն խոտածածկով ծածանուած երկկողմ մայրուղի անցկացնել հէնց Շուշիի հայկական դերեզմանատան միջով:

Բայց դա էլ քիչ թուաց 20-րդ դարի վանդալներին: Ալիեւն սկսեց անձամբ ղեկավարել եւ վերահսկել Արցախի մայրաքաղաքում ամենայն հայկականի ոչընչացման ընդհանուր ծրագրի ստեղծումը: Բաւական է ուղղաթիռից նայել Շուշիին համոզուելու համար, թէ ազերի վանդալ ճարտարապետներն ինչպէս են համաչխարհային տաճարային ճարտարապետութեան գլուխդործոց Ղազանչեցոց եկեղեցին չրջապատել այլանդակ բազմայարկ չէնքերով: Տաճարը թաքցրել էին հսկայ ծողեր յիշեցնող կառոյցների եռեւում, որպէսզի չտեսնեն ոչ միայն հիւրերը, այլեւ հէնց Շուշիի բնակիչները:

Մինչեւոյն ժամանակ յիրաւի լենինեան մոնումենտալ քարոզչութիւնը պերպաս պարզացում ստացաւ հէնց Շուշիում: Կառուցեցին անհերեւակայելի թանկ դամբարաններ եւ յուշարձաններ քնաւ պատիւն չունեցած «մեծ» բանաստեղծների պատուին, որոնց անուններն աշխարհում ոեւէ մէկին յայտնի չեն: Ընդսմին, քանդեցին հայ պատմական եւ պետական դործիչների յուշարձանները:

Երբ 1981 թ. հրապարակուեց պատմութեան եւ մշակոյթի յուշարձանների պահպանութեան օրէնքի կատարման միջոցառումների մասին ՄԱԿ-ի կենտրոնական խորհրդային կառավարութեան որոշումը, նոյնիսկ ազերի պաչտօնեաները չկարողացան պահպանուող կառոյցների ցանկում չընդդրկել Ամենափրկչի տաճարը (Ղազանչեցոց): Այս հանդամանքը մեզ օդնեց Երեւանում անմիջապէս սաեղծել «Ամենափրկչի փրկութեան» խումբ: Առաւօպէսական «ամենայն հայոց դաղաղործ» Գէորգի Թաթարեանի հետ այցելեցինք Երեւանի այն ժամանակուայ քաղաքապետ Մուրադ Մուրադեանին, որն իր ծառայութիւնների կարդադրեց դտնել եկեղեցի վերականդնող 3-4 մասնադէտ եւ դործադրել Շուշիի: Բանուորների վարձատրութիւնը նա սաանձնեց: Շուտով խմբին միացան Սաքիր Սաեփանեանը եւ Ռաղմիկ Պետրոսեանը (Եղուարդից), որոնք մեզ անդնահատելի օդնութիւն ցոյց տուեցին: Ժողովրդական Թաթարեանի հետ այցելեցինք Հայաստանի կոմկուսի կենտկոմի առաջին քարտուղար Կարէն Դեմիրճեանին, Հանրապետութեան նախարարների Խորհրդի նախագահ Ֆադէյ Սարգսեանին, նրա առաջին տեղակալ Ալեքսան Կիրակոսեանին, որոնք ոչ միայն աչք փակեցին մեր սկսած աստուածահաճոյ դործի վրայ, այլեւ օժանդակեցին: Պէտք է խոստովանել, որ առանց վերեւների այդ ներդործուն աջակցութեան, տարիներ չարունակ պետական պաչտօնեաները հաղիւ թէ կարողանային այդքան բացայայտօրէն մեզ օդնել:

Մեր առջեւ ծառացած էր դերխնդիր. ամրացնել տաճարի բոլոր հիմնապատերը, որոնք խորհրդային իշխանութեան բոլոր տարիներին դրեթէ ամէն օր ենթարկուում էին, ես կ'ասէի, յարձակման: Վանդալները տաճարի պատերից բառիս բուն իմաստով հանում էին անկիւնաքարերը, հիանալի դիտակցելով, որ ժամանակի ընթացքում կը թուլանան կրող կառոյցները: Եւ այդ ժամանակ մեր սեմին գոտում երեք կամ նոյնիսկ երկու բալանոց երկրաչարժը բաւարար կը լինէր ողջ հայկական լեռնաչխարհի ամենամեծ քրիստոնէական տաճարի փլուզման համար: Մասնադէտների անցկացրած փորձաքննութիւնը ցոյց տուեց, որ տաճարը վթարային վիճակում է: Նրանց հաշուարկների համաձայն, պատերի ամրացման համար հարկաւոր էր մօտ 150 խոր. մեթր պէտոն: Օր ու դիշեր աչխատում էր վերականդնողական պրիկաթը վերականդնող ճարտարապետ Ռոման Երիցեանի դլխաւորութեամբ:

Քարտաշների խումբը դլխաւորում էր

ՍՏԱՑԱՆՔ

Ա Խ Ե Տ Ի Ք

Պաշտօնաթերթ Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքութեան

Մայիս – Օգոստոս 1998

Patriarcat Arménien Catholique
Rue Hôpital Libanais, Geytawi,
Beyrouth, Liban

Երեւանից Մոսկվան մշտական թռիչքներ նախատեսող տեղափոխուած դիւցազուն վոլոգիա Բաբայեանը: Մինչեւ 1988 թ. այնտեղ, հասցրինք բուժել տասնամեակներ, վերադարձուեց հէնց 150 խոր. մեքը պէթոն: Երեւանի պրիկաթը հասցրեց մինչեւ զարթարաղեան չարժումն սկսելը ոչ միայն աւարտել պեթոնի աշխատանքները, այլեւ հարիւրաւոր ջարդուած քարեր փոխարինել նորերով:

Բաքուն արդէն դմբէթի ծածկի կառուցումը: Խաչի մասին այնտեղ լսել անգամ չէին ուզում: Երիւանին ազդրբէջանական ԽՍՀ մայրաքաղաք կանչէին եւ խոտիւ յանդիմանեցին «սեփական իրաւասութիւնների վերադանցման համար»: Դա նշանակում էր. չմտածես անգամ դմբէթի, խաչի կամ զանգակատան մարմարէ հրեշտակների վերականգնման մասին: Սակայն ոչ Բաքուում, ոչ էլ Մոսկուայում չդիտէին, որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ն արդէն Ղարաբադցիներին է յանձնել տասարդի երրեմնի խաչի ճշդրիտ պատճէնը:

Բաքուում լրջօրէն մտահոգուեցին: Մարդում գրաւոր եւ բանաւոր (հեռախօսային) կարգադրութիւններ էին ստացուում հայ վերականգնողների աշխատանքի խիստ վերահսկման վերաբերեալ: Ինչպես կանդնեցրին աշխատանքները: Ամէն անգամ Երիւանը զանգահարում էր ինձ՝ կանխելով իրազարձութիւնները: Մենք ամուր էինք բարձրացնում, բոլոր առեաններին ուղարկում հեռագրեր, որոնցում առատ մէջբերումներ էինք անում յուշարձանների պահպանութեանը վերաբերող ԽՍՀՄ օրէնքից եւ ՄԱԿ կենտկոմի համապատասխան որոշումից:

1987 թ. Յուլիսի վերջերին «Լիտերատուրնայա Կազեդա»յի երկու համարներում լոյս տեսաւ Լիբանանում իմ հարցազրոյց թերթի նախկին սեվիական թղթակից Իգոր Բելիայեւի ծրագրային յօդուածը խլամի վերաբերեալ: Հաշիւ թէ ուէ մէկն իմանայ, թէ Իգորն ինչպիսի ջանքերի գնով էր Գլասլիտին (պետական գրաքննչութեանը) համոզել նիթի մէջ թողնել այն պաշտօնական տուեալները, որ Ազրբէջանում քրիստոնէական եկեղեցիների համատարած աւերման ու ոչնչացման պայմաններում յաջողեցրել են կառուցել աւելի քան 400 մզկիթ: Հէնց միայն այն տեղեկատուութիւնը բաւարար էր, որպէսզի կարողանայինք Շուշիում վերսկսել վերականգնման աշխատանքները:

Ղարաբաղեան չարժման սկզբից մէկ տարի անց մենք՝ ԼՂԻՄ–ից ԽՍՀՄ ժողովրդական պատգամաւորներս, Կրեմլինում՝ Գերագոյն Խորհրդի նիստում պատգամաւորական հարցապնդում արեցինք, որ Շուշիում եւ Գանձակում (Կիրովաբատում) Ազերիները քանդել են Խորհրդային Միութեան կրկնակի հերոս մարշալ Յովհաննէս Բագրամեանի յուշարձանները: Երկու վայրերում էլ զանազան տարբեր վանդալները հերոսի պրոնզէ արձանների վրայ օգապարան անցկացնելով, ղրանք քարշ էին տուել Շուշիի եւ Գանձակի փողոցներով՝ յուրախութիւն ծանակող Ազերիների:

Եւս մէկ տարի անց հետախուզութիւնն ահաւոր լուր բերեց Շուշիից: Ես այն ժամանակ մարզգործկոմի չէնքում էի՝ այն աշխատասենեակում, որի դրան վրայ գրուած էր «ԽՍՀՄ ժողովրդական պատգամաւոր»: Այդ կարգավիճակը մեզ՝ պատգամաւորներիս, պահպանում էր թալիսմանի պէս: Շուշիից եկած ընդյատակեայինները յայտնեցին, որ Ազերիները օրը ցերեկով պայթեցրել են Ամենափրկչի տաճարի գմբէթը եւ քանդել եզակի զանգակատունը պակաղ խաչակիր պրոնզէ գունդը. Դա եղել էր 1990 թ. Յուլիս 4–ին: Ընդյատակեայինները բերեցին լուսանկարուած ժապաւէն, որից արդէն հասցրել էին լուսանկար տպել: Կոկորդս բռնկուեց: Անհնար էր հանդիստ նայել տաճարի գմբէթին ցցուած մետաղեայ ձողերին: Լուսանկարն անմիջապէս բազմացրինք նախքան յեղափոխութիւնը եւ Շուշիում վերականգնման աշխատանքներից առաջ, այսինքն՝ նախքան 1981 թ. կատարուած լուսանկարների հետ մէկտեղ: Վանդալիզմի փաստ–ապացոյց հանդիսացող լուսանկարների 10 հատաքանիներ ուղարկեցինք ճիշդ 10 հասցէներով. Երեւան–Էջմիածին՝ Վազգէն Ա.–ին, Պէյրութ–Անթիլիաս՝ Գարեգին Բ.–ին, Մոսկուա՝ Ալեքսի Բ.–ին, Հռոմ–Վատիկան՝ Յովհ.–Պօղոս Բ. Պապին, Ժընեւ՝ Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդի գլխաւոր քարտուղար Էմիլիօ Քաստրոյին եւ Եւրախորհրդի եկեղեցիների գլխաւոր քարտուղար՝ Փիէռ Ժիլիէին, Փարիզ՝ ԻՆՆԷՍՔՕ–ի գլխաւոր տնօրէն Ֆեեերիքօ Մայորին, Մոսկուա՝ նախագահ Գորբաչովին, վարչապետ Նիկոլա Ռիժկովին եւ Խորհրդարանի խօսնակ Անատոլի Լուկիանովին: Նկարներին կցուեց հետեւեալ տեքստը. «Շուշիում պղծուել է Համաշխարհային տաճարային ճարտարապետութեան գլուխգործոցը, Հայկական լեռնաշխարհի տարածքում պահպանուած հայկական ամենամեծ տաճարը: Քանդուել է Ամենափրկչի մայր տաճարի կենտրոնական թմբուկի վերնամասը, աւերուել են ճարտարապետական կառոյցներն ու մանրամասները: Կառոյցը քանդից հրկիզուել է: Տաճարի անմիջական մօտակայքում կառուցւում են զազմայարկ չէնքեր, բնակելի տներ են կառուցւում անկրկնելի խաչքարերով եւ հին տապանաքարերով լի հայկական հին գերեզմանատան չուրջը: Ձեզ խնդրում ենք անյապաղ Լեռնային Ղարաբաղ ուղարկել ձեր ներկայացուցիչների եւ ամէն ինչ անել հայկական տաճարը փրկելու համար: Քաղաքակիրթ աշխարհի աչքի առջեւ տեղի է ունենում իսկական վանդալիզմ, ոռնահարւում են ոչ միայն հայ ժողովրդի, այլեւ միլիոնաւոր հաւատացեալ քրիստոնեաների, համայն մարդկութեան սուրբ զգացումները»:

Ինձնից բացի տեքստը ստորագրեցին ԽՍՀՄ ժողովրդական պատգամաւորներ Բորիս Դաշտամեանը եւ Հենրիկ Պօղոսեանը: Այդ օրը մեր գործընկերներ Վահան Գաբրիէլեանը եւ Վաչիկ Գրիգորեանը գտնուում էին Մոսկուայում: Ես նրանց համար տեքստը ընթերցեցի հեռախօսով: Ներանց ազդանունների կողքին գրուեց. «Համաձայնեցուած է հեռախօսով»:

Առաջինն արձագանգեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ն: Նա չնորհակալութիւն յայտնեց օպերատիւութեան համար եւ ասաց, որ արդէն դիմել է Ռիժկովին, որի հետ ինքն իսկական բարեկամական յարաբերութիւններ ունէր Սպիտակի երկրաշարժից ի վեր, եւ որ վարչապետը խոստացել է առաւելագոյն ջանքեր գործադրել տաճարի կործանումը կանխելու համար: Այնուհետեւ ժընեւից զանգահարեց մեր հայրենակից, եռանդուն հասարակական գործիչ եւ Հայ Դատի պաշտպան Հրայր Պալեանը, ասելով, որ Էմիլիօ Քասթրօն եւ Փիէռ Ժիլիէը որոշել են իրենց հրատարակութիւններով հրապարակել մեր նամակի տեքստը եւ լուսանկարները: Շուտով ինձ վիճակուեց Ժընեւում ծանօթանալ այդ կրօնական գործիչների հետ, որոնք չատ բան արեցին Շուշիի տաճարի փրկութեան համար: Ներանք նամակները գրեցին իրենց գործընկերներից չատերին, ինչպէս նաեւ վճռական քաղաք յայտնեցին ԽՍՀՄ–ի եւ Ազրբէջանի ղեկավարութեանը: ԽՍՀՄ Գերագոյն Խորհրդի հերթական նիստի ժամանակ մենք Գորբաչովից, Ռիժկովից եւ Լուկիանովից խնացանք, որ ներանք «միջոցներ են ձեռնարկել» մեղաւորներին պատժելու համար, որպէսզի «վանդալիզմի դէպքերն այսուհետեւ չերկրնուեն», որ Մոսթալիպովին եւ կազմկոմիտէի նախագահ Պոլիանիչկոյին յուսում է տրուած անձամբ վերահսկել Ղարաբաղի պատմական յուշարձանների պահպանութիւնը:

Այնուհետեւ մենք հասկանում էինք, որ Մոսթալիպովին եւ Պոլիանիչկոյին հայկական պատմական յուշարձանների պահպանութեան վստահումը նոյնն է, ինչ դայլերին փարախ վստահելը: Եւ, այնուամենայնիւ, պէտք է յիշել, որ երկրում դեռ դոյութիւն ունէր իրական իշխանութիւն, որը չենուում էր իրական ուժային հասկացութիւնների վրայ: Այնպէս որ, խոտրուած հասարակական կարծիքը տուեց իր արդիւնքը: Յամենայն դէպս, Շուշիի եօթը եկեղեցիներից Ղազանչեցոց վերկուեց վերջնական կործանումից, չհաչուած կիսաւեր ռուսական ժամատունը:

Այս ամէնի մասին էի տառծում 1998 թ. Յուլիսի 19–ին, երբ մենք տօնում էինք վերականգնուած գլուխգործոցի՝ Ամենափրկիչ տաճարի բացումը, որը, ինչպէս ժամանակին Գառնիի հեթանոսական տաճարն էր, դարձաւ հայ ժողովրդի ոգու եւ կամքի վերածնութեան խորհրդանիշը:

ՋՕՐԻ ԲԱԼԱՑԵԱՆ

«Ազգ», Օգոստոս 12

DISQUES REÇUS

«KAMANTCHA SOLO» GAGUIK MOURADIAN

Un disque instrumental (durée totale 56') enregistré en avril 1998. Il s'agit du premier enregistrement en solo de *Gaguik Mouradian*, qui donne ici des improvisations au kamantcha (instrument à cordes frottées) et des pièces du répertoire traditionnel arménien.

1 CD Emouvance EMVO6
diffusion Harmonia Mundi

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ

ԱՌՋԵՒ

ԿԱՄ

ԲԵՐԱՑԻ ԳԱՑԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ՎԷՊ
ՊՈԼՍԱՀԱՑ ԿԵԱՆՔԻ

ԳԼՈՒԽ Ա.
ԼՈՒԲԵՐՈՒ ՏՈՊՐԱԿԸ

Աշխէն. – Տիկին Մաննիկ կոնակը ինծի դարձուցած էր, Հրանտ էֆէնտին դիմացը կեցած, տիկինին ձեռքը բռներ կը տրտունջով բաներ մը կ'ըսէր կոր...

Վարդուհի. – Ի՞նչ... չկրցա՞ր լըսել:

Աշխէն. – Յած ձայնով կը խօսէին, չըկրցայ բան մը լսել:

Վարդուհի (յուսահատ). – Մէ՛ղք...:

Աշխէն. – Բայց տեսածներս բաւական են... մինչեւ հօքը Հրանդ էֆէնտի տիկին Մաննիկի ձեռքը բռնած կը սմսէր կոր... յետոյ, հիւի հահա խնդալ մը:

Վարդուհի. – Ինդացողը ո՞վ էր...

Աշխէն (դայթակղած դէմքով մը). – Երկուքն ալ: Վերջապէս խօսքերնին լըմընցաւ, Հրանդ էֆէնտի դուրս ելաւ սենեակէն եւ վայրկեան մը հօքը տիկին Մաննիկ իմ գտնուած սենեակս վերադարձաւ: Ես իրեն բան մը չհարցուցած՝ բացատրեց որ Հրանդ էֆէնտին Պերճեանենց կողմէ հկած էր, որպէսզի իմաց տայ, որ ժամը ճիշդ 7–ին իրենց տունը գտնուին:

Վարդուհի. – Ամա տուտ մը գտեր է ըսելու: Հրանդ էֆէնտին Պերճեանենց ուշա՞ն է որ անոնց կողմէ այս տեսակ լուր մը բերէ:

Աշխէն. – Ես ալ անանկ մտածեցի, բայց բան մը չըսի:

Վարդուհի. – Արդէն այդ Հրանդ էֆէնտիին համար բէկ ապկ չեն խօսիր կոր... ամէն տուն կը մտնայ կ'ելլայ, ամէն կնիկներուն քուռ կ'ընէ... պարէ խըլյախ բա՞ն մըն ալ ըլլայ:

Աշխէն. – Չէ՛, չիտակը եախըչըխլը մարդ է:

Կարուհին իր թոյնը թափած էր եւ այլեւս ըսելիք մը չունէր, ուստի ոտքի ելաւ, «մնաք բարով» ըսաւ եւ մեկնեցաւ:

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՊԵՐՃԵԱՆԵՆՑ ՀԱՅԿԵՐՈՑԹԸ

Պերճեան Յովսէփ էֆէնտի, 48 տարեկան, միջահասակ, դիրուկ, յաղթանդամ, խոշոր կլոր աչքերով, կարմիր յատուն այտերով քառակուսի գլխով մարդ մըն էր, որուն արտաքին կերպարանքը աւելի հակակրանք կ'ազդէր քան թէ համակրութիւն: Իր ծագումը չատ համեստ էր, առած կրթութիւնը չատ թերի եւ մտային կարողութիւնը աննչան: Փոքր հասակէն մտած էր խնամութեան մը քով իրրեւ աշկերտ եւ քիչ ժամանակի մէջ չուկայիկ բոլոր վարպետութիւնները լրացուցած: Քանի մը տարի հօքը, արդէն իսկ առանձին գործի սկսած էր, ծայրայեղ խնայողութիւններով պզտիկ դրամագլուխ մը հայթայթելէ հօքը եւ օր օրի ընդարձակած էր իր առուտուրը: Ամուսնութիւնը կրկնապատկած էր իր դրամագլուխը, որովհետեւ յաջողած էր բաւական ունեւոր վաճառականի մը աղջիկը առնել, չնորհիւ իր գործի մարդու համբաւին: Այս պատմութիւնը սկսած ատեն կինը, տիկին Վերգին հազիւ 32 տարեկան, միջահասակ, դիրուկ, կարմիր լեցուն երեսներով անհրապոյր կին մըն էր: Ինք աւելի զարգացած էր քան իր ամուսինը որովհետեւ թաղային վարժարանէ մը չրջանաւարտ եղած էր:

Պատերազմի ընթացքին բախտը ժըպտած էր Պերճեանի որ մէկ քանի տարուան մէջ կրցած էր մեծ հարստութեան մը տիրանալ, գտնտան առաւել կամ նըւազ խոստովանելի գործառնութիւններով:

Պերճեանները որոնք ընդհանրապէս քաշուած կեանք մը կը վարէին պատերազմէն առաջ եւ պատերազմի միջոցին ալ ու միչտ խնայող եղած էին, գինապարէնը յետոյ յանկարծ չռայլ կեանք մը սկսան: Հարստութենէ հօքը կարզը եկած էր տիրանալու փառքին եւ ասոր համար պէտք էր երեւալ հրապարակին վրայ: Յովսէփ էֆէնտի, որ մինչեւ այն ատեն վոքրիկ չրջանակի մը միայն ծանօթ՝ աննչան ապրած էր, իր մէջ փառամոլական փափաքներ կը զգար եւ անոնց յագուրդ տալու համար նիւթական զոհողութիւններէ չէր փախչեր:

Ժամը եօթնին հրաւիրեալները հետզհետէ սկսան հասնիլ, նախ Հրանդ էֆէնտի Պէպէքեան, յետոյ տէր եւ տիկին Տաւուլեան, տէր եւ տիկին Սամուրեան, փաստաբան Կարկամեան էֆէնտի, տօքթոր Վարդան: Հիւրերը կը մեծարուէին Յովսէփ էֆէնտիի, տիկին Վերգինի եւ օրիորդ Աննայի կողմէ: Այս վերջինը տասնիվնոյ քոյրն էր, 26 տարեկան, նիհար եւ թուխ աղջիկ մը, բաւական հաճելի:

Տիկին Մաննիկ Սամուրեան եւ տիկին Սօֆի Տաւուլեան, սրահին մէկ անկիւնը, բազմոցին վրայ քով քովի ցած ձայնով կը խօսակցին:

Մաննիկ. – Ան չէ ամա աս հայկերոյթը ի՞նչ բանի համար է:

Սօֆի (զարմացած). – Զե՞ս դիտեր...

Մաննիկ. – Հաւատա՛ որ բան մը չեմ դիտեր:

Սօֆի. – Ինաո՞ր կ'ըլլար... դուն որ այնչափ մօտիկ բարեկամուհին ես տիկին Վերգինին:

Մաննիկ. – Այդչափ մօտիկ բարեկամութիւն մը չունինք... դրեթէ նոր ճանչցած ենք իրար, քանի մը անգամ ճաչի հրաւիրած են չենք մերժած... քանի մը անգամ ալ իրենք մեզի եկած են:

Սօֆի (խորհրդաւոր). – Աղջիկտեսի պէս բան մըն է այս դիչերուան հայկերոյթը:

Մաննիկ (հետաքրքիր). – Ի՛նչ կ'ըսես... Աննա՞ն...

Սօֆի. – Ուրիչ ո՞վ կ'ուզես որ ըլլայ:

Մաննիկ. – Որո՞ւ աղջիկտես պիտի հանեն:

Սօֆի. – Երկու հոգիի միանգամայն... միւսիւ Կուկուճեանին եւ տօքթոր Վարդանին...

Մաննիկ. – Հապա ես անանկ լսած էի որ Հրանդ էֆէնտիին հետ գործը պիտի ելնեն:

Սօֆի. – Ան իրենց ֆէսֆէսէն էր..., հիչ Հրանդ էֆէնտին Աննան կ'առնէ՞... ի՞նչ պէտք ունի, ուրկէ՞ աղջիկ ուզէ նէ՝ չեն ի տար:

Մաննիկ. – Իրաւունք ունիս, ես ալ չիտակը զարմացայ երբոր լսեցի... բայց միչտ տուներնին է:

(Շար. 5)

(Շար. Ա. էջէն)

Թիւնը կը մեկնէր Գիւլիստան պալատը ուր նոյն առաւօտուն կը բացուէր համաժողովը: Ծրագրուած էր որ օգնականը զիրենք դիմաւորեն Ադրբեջանի փոխ–վարչապետը եւ Արտաքին գործոց նախարարը, քանի որ վարչապետը ղրաղած պիտի ըլլար ուրիշ պարագայի համար ադրբեջանական կողմը ներողութիւն խնդրած էր:

Հայաստանի պատուիրակութիւնը բաղկացած էր Փոխադրութեան նախարարէն, վարչապետի աշխատակազմի պետ–կավարէն ու արտաքին կապերու վարչութեան պետէն: Պատուիրակութեան կ'ընկերանային սակաւաթիւ լրագրողներ: Խումբը նոյն օրը կը վերադառնար Երեւան:

*
**

Հայաստանի պատուիրակութեան մասնակցութիւնը վեհաժողովին անակնկալը կը նկատուէր Թուրք մամուլին կողմէ: Տեղ կը տրուէր նաեւ նախագահ Ալիեւի այդ մասին ըրած յայտարարութեան. Ադրբեջանի նախագահը ըսած է. «Հայաստան իրաւունք ունի այս ժողովին մասնակցելու: Հարցը հաշտութեամբ լուծել կը ջանանք: Եթէ վստահութիւնը բացակայի, խաղաղութիւնը անկարելի կ'ըլլայ: Մեր հողերը գրաւուած են, սա կայն պէտք է դէպի յառաջ ճայինք: Դրբացի երկու երկիրներ չեն կրնար տեւականօրէն թշնամի մնալ իրարու: Ռուսաստան եւ Գերմանիա եւս երկար պատերազմներ մղեցին, բայց այսօր հաշտուած են»:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 7/8)

ՆՈՐ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑ ՉԿԱՑ

Սահմանադրական փոփոխութիւններու յանձնաժողովի Սեպտ. 5–ի նիստին նախագահ Ռ. Քոչարեան չհետաձգեց թէ նոր Սահմանադրութիւն ընդունելու հարց չըկայ, այլ միայն փոփոխութիւններ կատարելու: Ան ըսած է թէ ժողովուրդը Սահմանադրութեան փոփոխութեան ի նպաստ քուէ տուած չէ, քանի որ ոչ ինք, ոչ ալ Կ. Դեմիրճեան նման բանի տեղ տուած էին ընտրական ծրագիրներուն մէջ: Եւ ըստ նախագահին, «բարոյական չէ ընտրուել մէկ ծրագրով, իսկ մի քանի ամիս ետք հանդէս գալ բոլորովին այլ տարբերակով»: Ինչ կը վերաբերի փոփոխութիւններու ամէնէն վիճայարոյցին որ երկքաղաքացիութեան մասին է, Ռ. Քոչարեանի կարծիքով մեծ սփիւռքի տէր ժողովուրդ մը պէտք է առաւելագոյն չափով դործածէ իր կարելիութիւնները: Որպէս հարցի լուծում, կարելի է երկքաղաքացիութեան արդելքը հանել Սահմանադրութենէն եւ խնդիրը կարգաւորել օրէնքներով: Ան յայտնած է թէ յարմար կ'ըլլայ սահմանադրական փոփոխութիւնները քուէարկութեան դնել խորհրդարանական ընտրութեան հետ:

*
**

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՄՈՍԿՈՒԱ ՄԵԿՆԱԾ

Ազգ. ժողովի նախագահ Ա. Յարութիւնեանի գլխաւորութեամբ խորհրդարանական պատուիրակութիւն մը Սեպտ. 6–ին Մոսկուա մեկնած է, մասնակցելու միջխորհրդարանական միութեան 100–րդ համաժողովին եւ միջխորհրդարանական խորհուրդին 163–րդ նստաշրջանին: Պատուիրակութեան անդամներն են Պ. Հայրիկեան, Ամալիա Պետրոսեան, դիտութեան, երիտասարդական հարցերու յանձնաժողովէն Յովհաննէս Թոքմաջեան:

*
**

ՆԱԽԱԳԱՀ ԽԱԹԱՄԻԻ ՈՒՂԵՐՁԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ

Ողջունելով Հայաստան – Իրան տնտեսական միասնական յանձնաժողովի երկրորդ հանդիպումը, Իրանի նախագահ Խաթամի ուղերձ մը յղած է նախագահ Ռ. Քոչարեանի: Հոն ըսուած է որ Իրանի արտաքին քաղաքականութեան գլխաւոր ուղղութիւններէն է յարաբերութիւնները ընդլայնել օտար երկիրներու եւ յատկապէս դրացիներու հետ: Աւելցուցած է թէ Հայաստան եւ Իրան չրջանին մէջ ունեցած իրենց կարեւոր դիրքով կրնան ապահովութեան եւ կայունութեան պահպանման մէջ լուրջ դեր կատարել: Նախագահ Խաթամի յոյս յայտնած է որ Ղարաբաղի հարցին արդարացի լուծումով կը յարդուին բոլոր կողմերու շահերը:

*
**

ԼՂՀ ՄԱՐՏԱԿԵՐՏԻ ՀԱՐՑԵՐԸ

Հայաստանէն լրագրողներու խումբ մը Մարտակերտի շրջանը այցելած է, ծանօթանալու ընկերատնտեսական կացութեան: ԼՂՀ–ի հիւսիսի այս շրջանը մեկուսացած է իր խնդիրներուն հետ: Տեղի վարչակազմը կը ջանայ ընկերային այնպիսի պայմաններ ստեղծել որ նպաստ անտեսութեան զարգացումին: Տնտեսական վիճակը ուղղութիւնը անապահովութիւն է: Շրջանը որ պատերազմէն առաջ Ադրբեջանի հացահատիկի եւ մթերքներու չտեմարանն էր, այդ յատկանիշը չի կրնար չարունակել, որովհետեւ ոռոգումի կարելիութիւն ունեցող արտերը մնացած են ադրբեջանական կողմը: Ներկայիս նոր ծրագիր կը մշակուի որ ջուրը ջրմուղներով հասնի արտերուն եւ կարելի ըլլայ ոռոգել հազարաւոր հեկտարներ:

*
**

ԱՄՆ–ՈՒ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ՀՐԱԺԵՇՏԸ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Սեպտեմբեր 4–ին ընդունած է ԱՄՆ–ու դեսպանը որ հրաժեշտ առած է, աւարտելով պաշտօնավարութեան շրջանը: Դոհունակութիւն յայտնելով հայեւամերիկեան յարաբերութիւններու զարգացման ուղղութեան, նախագահը մեծապէս դնահատած է ԱՄՆ–ու ցոյց տուած օժանդակութիւնը որ այլեւս օժանդակութենէն սկսած է անցնիլ զարգացման ծրագիրներու: Դեսպան Թոմսըն հաւաստած է որ իր երկիրը այսուհետեւ եւս կը շարունակէ աջակցիլ Հայաստանի, յատկապէս դրամատնային, ուժանիւթի, ժողովրդավարական մարզերուն մէջ:

*
**

ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԻ ՎԵՐԱՄՈՒՏԸ

Սաստիկ տաք օդին պատճառով եռեւանի վերամուտը յետաձգուած էր ու դպրոցները չէին բացուած Սեպտ. 1–ին: Ուսումնական նոր տարին սկսած է Սեպտ. 7–ին ու բոլոր դպրոցներուն մէջ դասերը սկսած են առողջապահական բնականոն պայմաններու մէջ: Քաղաքապետարանին կրթութեան վարչութեան պետը ըսած է թէ որեւէ համաճարակի վտանգ չկայ:

*
**

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՔՈԼԷՐԱՅԻ ԴԷՊՔԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Սեպտ. 3–ին Արմաւիրի Զարթօնք գիւղին մէջ քոլէրայի դէպքեր դիտուած են ու չուրջ 200 հոգի հիւանդանոց փոխադրուած է: Նախարար Գ. Սամրոյեան այս մասին պատասխանելով «Արմէնփրէս»ի թղթակից Թամար Սարգսեանին, ըսած է թէ համաճարակը միայն տեղական բնոյթ ունի: Պատճառը գիւղին ջուրի ցանցը եղած է: Հիւանդութիւն կատարուած է շրջակայ գիւղերու մէջ ալ բայց հիւանդութեան պարագայ չէ դիտուած: Իսկ Զարթօնք գիւղի երկու բնակիչ մահացած են, ուշ դիմած ըլլալով բժշկական օգնութեան: Նախարարը աւելցուցած է որ գիւղին մօտակայ զօրամասը մեկուսացած կառոյց ըլլալով, արդէն վտանգէ զերծ է:

*
**

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԷՊՔ

Սեպտեմբեր 4–ին 31–ամեայ երեւանցի Դ. Առաքելեան վար նետուելով ինքզինքէն յարկնոց չէնքի մը տանիքէն, անձնասպան եղած է: Ընտանիքը ըսած է թէ երիտասարդը հոգեկան հիւանդ էր: Ծուլիս – Օգոստոսին հոգեկան հիւանդներու կողմէ կատարուած յանցագործութիւնները աւելցած են, ինչպէս յայտնուած է դատախազութեան աշխատակազմի նոյն օրուան նիստին:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ԱՃԱՊՁԵՐԱՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՌԻՋ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 13, Խաչվերաց· Տօն Վերացման Սրբոյ Խաչին:

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8·45–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30–ին:

Ծանօթ· – Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ· ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակ Եւրոպայի եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր – Անդաստան ժամը 4–ին:

Այս երեկոյեան տեղի ունենալիք Թափօր–Անդաստանը տարուայ վերջինն է: Առաջին «Անդաստան»ը կատարուեցաւ Փետրուար 13–ին, Տեառնընդառաջի նախատօնակին:

*
**

Ս· ՓՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 13· Խաչվերաց, Տօն Վերացման Սրբոյ Խաչին:

Այս առթիւ Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս – Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆԵՐՍԵՀ Ծ· ՎԱՐԴ· ԲԱՂՈՒՃԵԱՆ
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30–ին:

Խաչվերացի Թափօր – Անդաստան եկեղեցւոյ ժամը 5–ին:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 14· Յիշատակ Մեռելոց:

Ժամը 10–ին պատարագ, որմէ ետք հոգեհանգստեան պաշտօն վանի համօրէն ննջեցելոց:

*
**

Ս· ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 13, Տօն է Խաչվերացի:

Այս առթիւ Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՉԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր· Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 14, Մեռելոց:

Հոգեհանգիստ ժամը 11–ին:

«ՆԱՐԵԿ»

ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Անկէնի «Նարեկ» Միօրեայ Վարժարանի հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Հոկտեմբեր 16, ժամը 9·30–ին, վեց տարեկանէն մինչեւ պաքալօրէայի դասարանի աշակերտներու համար:

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար դիմել· –

01· 34· 12· 84 45
կամ
01· 39· 89· 63· 06
Թիւերուն:

Դասընթացքներու վայր՝
8, rue Felix Faure
95880 Enghien-les-Bains

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼ – ԿՈՆԷՍ ԵՒ ՎԻԼԻԷ–ԼԸ–ՊԷԼԻ «ԱՍՏՂԻԿ» ՄԱՄՆԱՁԻՒՂ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ – Սարսէլ – Կոնէս եւ Վիլիէ–լը–Պէլի Աստղիկ մանուհիներուն հայկերէն լեզուի եւ պարի դասերու ուրբանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12 եւ 19–ին, ժամը 14·30–էն սկսեալ:

Դասընթացքներու վայրը՝
71, avenue Henri Barbusse – Arnouville-lès-Gonesse

Ներառեալ չափահասներու դասընթացք եւ Պաքալօրէայի պատրաստութիւն:

Կը խնդրուի ծնողքներէն նկատի ունենալ:

*
**

Վ Ի Է Ն

Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղի հայկերէնի զոյգ դասընթացքներուն արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ 16 եւ Շաբաթ 19 Սեպտեմբերին, կէսօրէ վերջ ժամը 14–էն սկսեալ, Մշակոյթի Տան մէջ:

Առ ի պիտութիւն յարդելի ծնողքներուն թէ, առաջին օրը երթեւեկի սպասարկութիւն չկայ:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

MARSEILLE

Les insriptions pour le séjour en Armenie organisé par la Croix Bleue des Arméniens de France section «*Lola Sassouni*» Bd Oddo de Marseillle et l'agence Litour du 14 au 29 septembre étant closes, veuillez ne plus contacter Mlle Tedjirian.

Nous avons le plaisir de vous informer que ce séjour comprend 40 personnes au départ de Marseille.

ՊՏՈՑՏ ԴԷՊԻ ՄՈՆԹՐԷՕ

Սեպտեմբեր 20–ին, Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Տէսինի «Արշակ Չամպեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ միօրեայ պտոյտ մը դէպի Մոնթրէօ, աչխարհահռչակ քաղաք՝ 15 քմ.նոց ծաղկազարդ լճափով եւ Ջուխկերիոյ առաջին «քաղինո»յով, ուր ձեր բախտը կրնաք փորձել եօթը ձրի տրուած «ժետոն»ներով, ապա նաւով չրջապատուած Լեման լիճին վրայ մինչեւ Լօզան, չրջապատուած Ջուխկերիոյ ամէնէն գեղեցիկ տեսարաններով:

Ամսպարեցէ՛ք արձանագրուելու Թուղի մօտ, հեռ· – 04· 78· 49· 19· 44 մինչեւ Սեպտեմբեր 15–ի կէսօրը, կանխավճարելով մասնակցութեան դինը՝ 300 Ֆր·:

Association MACHTOTZ
Pour la Défense de la Langue Arménienne

RENTREE SCOLAIRE 1998

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

L'enseignement est assuré par Mme Hilda KALFAYAN-PANOSSIAN avec sa Méthode Audiovisuelle

Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien

3 Octobre — 1er Février 1999 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h
Eglise Arménienne — 15, rue Jean-Goujon — Paris 8e

2) Cours accéléré du 2e et du 3e niveau

Le Samedi de 12h à 13h
3 Octobre 1998 — fin Juin 1999

Pour tous ces cours
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51 (après 18h).

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 10
JEUDI
10 SEPTEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋԸՆԹԱՑ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·461 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 74e ANNEE — N° 19.461

ԻՍՐԱՅԷԼ - ԹՈՒՐՔԻԱ ՄԻՐԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՄՏԱՀՈԳԷ ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԸ

«Լիպերասիոն»ի թղթակիցը կը գրէ թէ սիրաբանութիւնները կան որոնք նախընթերցի է որ չատ ցայտուն չըլլան: Այսպէս, Մ. Եըլմազ կ'ուզէր որ Նեթանիահու այդքան աղմուկ չհանէր իրենց զօրաձակութեան չուրջ, մանաւանդ ռազմական գետնի: Պարզ է որ Իսրայէլ - Թուրքիա առանցք մը խորապէս կը մտահոգէ զրացի երկիրները: Սեպտ. 1-ին, Նեթանիահու յայտարարած է որ կողմնակից է «չրջանային պաշտպանութեան կազմի»ի մը որու ողնայարը կ'ըլլան երկու երկիրները, ինչ որ Անգարա առնչուն «կանխահաս» գտած է: Ճարտարարուեստի գետնի վրայ, Իսրայէլ 705 միլիոն տոլարի պայմանագիր մը ձեռք ձգած է որու փոխարէն պիտի յանձնէ կատարելագործուած զինամթերք եւ բանակցութիւններ ալ կան աւելի արդիական հրաձգարաններու եւ հակահրթիռային հրթիռներու համար որպէսզի Անգարա յանգի այն թէքնոլոժիին զոր Աթեմուսը կը մերժէ իրեն:

Սուրիա, ինչպէս գրած էինք արդէն, չատ մտահոգ է: Հին հաչիւ ունի Թուրքիոյ հետ նաեւ Եփրատի ջուրերուն համար եւ որպէս հակակշռութիւն գաղնաղար զօրավիդ է ՓՔՔ-ի անջատողականներուն: Եգիպտոս ալ որ կ'ուզէ չրջնի առաջնորդական դիրքը գրաւել չատ դէշ աչքով կը նայի օսմանեան նախկին պետութեան վերադարձին, Իսրայէլի Արտաքին նախարարութիւնն ալ խոհեմութիւն կը քարոզէ ընդդէմ զինուորական ոյժերուն, ոչ միայն Արաբներու, այլեւ Ճունաստանի եւ Կիպրոսի հակազդեցութիւններէն վախնալով: Կը մնայ առեւտուրը· Եըլմազի կ'ընկերանային 80 գործարարներ եւ խօսք կայ որ ազատ փոխանակութեան գօտի մը ստեղծուի երկու երկիրներուն միջեւ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ Օգոստոս 23-էն ի վեր կառավարութիւն չունի եւ քաոսային վիճակ կը տիրէ թէ տնտեսական, թէ տնուղի պետնի վրայ: Ռուբլին 67% կորսնցուցած է իր արժէքէն եւ անմիջական կարգադրութիւն ալ չերեւիր: Մըտնց որ որեւէ լուծում ալ չի կրնար երկիրը անելէն դուրս հանել:

ԳԼԻՆԹՐՆԻ ԵՒ ՄՈՆԻՒԱ ԼԵՎԻՆՍԿԻԻ սեռային յարաբերութիւններու վերաբերող տեղեկագիրը զոր պատրաստած է դատախազը Սթար Գոնկրէսին կը յանձնուի ի մօտոյ: Միացեալ Նահանգներու նախագահին հակատագիրը կախում ունի այդ տեղեկագրէն, որ ըստ «Թայմ»ի պռոնկադրութեան աննախընթաց օրինակ մըն է կառավարութեան չրջանակներէն ելած: Մնաց որ դեմոկրատներն ալ սկսած են լքել Գլինթընը որ, Սեպտ. 9-ին, տեսակցութիւն մը կ'ունենար կարգ մը պատասխանատուներու հետ: Անկարելի չի նկատուիր որ տեղեկագիրը պատճառ ըլլայ որ նախագահին պաշտօնազրկումը պահանջուի: Գլինթընի փաստաբանները չեն կրցած տեղեկագրէն օրինակ մը ունենալ նախքան Գոնկրէսին յանձնուիլը: Մնաց որ այս հարցէն զատ, կայ նաեւ 1996-ի իր ընտրապայքարին դրամական աղբիւրներու հարցը:

ԳՈՆԿՈՑԻ (նախկին Զայիր) մէջ թեւեայ հրադադար մը կարելի ըլլայ ապահովել, գոնէ այդ է Զինադադուէ հաւաքած ափրիկեան եօթը պետութիւններու զեկավարներու փափաքը եւ այդ ուղղութեամբ, 36 ժամուան վէճերէ ետք, Սեպտ. 8-ին, ժողովը յանգած է կոչի մը որպէսզի՝ «կռիւները անմիջապէս դադրին»: Հինգ չարաթ է որ հակամարտութիւնը կը տեւէ ապստամբներու եւ բանակի ոյժերուն միջեւ: Օգոստոս 30-ին, չնորհիւ Անկոլայի եւ Զինադադուէի զօրքերուն, Քապիլա կրցած է վերազրաւել երկրին հարաւ-արեւմտեան չրջանը եւ փրկել մայրաքաղաքը՝ Քինչասա: Սակայն պարադայի մէջ, Սեպտ. 9-ին, կռիւները կը չարունակուէին:

ՄԵՏԱՔԻՍԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՀԱՄԱԾՈՂՈՎԸ

Սեպտ. 8-ին Բաքուի մէջ բացուած է Մետաքսի մեծ ճամբան վերակենդանացընելու միտող մէյնզղային համաժողովը, նախագահ Ալիեւի խօսքով: Ան «ազգային ճամբան» անուանած է զայն, ըսելով որ ան պէտք է նպաստէ առեւտուրին, ուժանիւթի պաչարներու փոխադրութեան եւ փոխադարձ չահու վրայ հիմնուած գործակցութեան: Ելոյթ ունեցած է Հայաստանի վարչապետն ալ, առաջարկելով երկաթուղիով Վրաստանի Բաթում եւ Փոթի նաւահանգիստները կապել Երեւանի եւ Նախիչեւանի. մանաւանդ որ յետազային կարելի է այդ ճամբան միացնել Թեհրանի, Կեղր. Ասիոյ եւ Պարսից ծոցին: Ա. Դարբինեանի երկրորդ առաջարկը եղած է վերահաստատել հարիւր տարի առաջուան կարս - Երեւան - Թիֆլիս երկաթուղին:

Համաժողովին ներկայ Ռուսաստանի Փոխադրութեան նախարարը Ե. Կազանցեւ ըսած է թէ իր երկիրը չի մասնակցիր Տրասեկա ծրագրին, քանի որ չէ մասնակցած անոր մշակումին: Ան նաեւ չեշտած է թէ Տրասեկան փոխադրութեան ամէնէն արդիւնաւոր ձեւը չէ եւ թէ Ռուսաստանի երկաթուղիին գինուերը աւելի ցած են: Կազանցեւ ըսած է որ աւելի յարմար է օգտագործել արդէն գոյութիւն ունեցող ճամբաները եւ թէ ծրագրին մասնակիցները Ռուսաստանի հետ բազմակողմ եւ երկկողմ համաձայնագրեր ունին որոնցմով կարգաւորուած են փոխադրութեան մարզի փոխադարձ պարտաւորութիւնները:

Ժողովին աւարտին 12 երկիրներու կողմէ ստորագրուած է 16 կէտէ բաղկացած համաձայնագիր մը որուն կէտերէն մէկն է միջկառավարական յանձնախումբի մը կազմութիւնը որուն քարտուղարութիւնը Բաքու պիտի գտնուի:

***

Թուրք մամուլը լայն տեղ տալով ժողովին, կը գրէ թէ ամէնէն աւելի հետաքրքրութեան առարկայ ներկան էր Հայաստանի վարչապետը: Ինչ կը վերաբերի անոր առաջարկներուն, նոյն աղբիւրը կ'ըսէ թէ Կարս - Երեւան - Թիֆլիս երկաթուղին բանալու անոր միտքը անուղղակի դիմում մըն էր Թուրքիոյ, բանալու Կարսի սահմանագլուխը: Իսկ Հայաստանի կողմէ Նախիչեւանը Ադրբեջանի միացնող երկաթուղին բանալու առաջարկը Ադրբեջանցիներու կողմէ «կաբեւոր», այլ «անբաւարար» նկատուած է: Ադրբեջանցի քաղաքական դէմքեր չեշտած են թէ Մեսրոպ Ա. Կաթողիկոսի Ս. Էջմիածին ճամբորդութեան համար անհրաժեշտ է որ նախ Հայաստան վերջ տայ ադրբեջանական չրջանները գրաւումին: Նոյն պատճառաբանութեամբ Թուրքիա եւս չատ վերապահ դտնուած է Կարս - Երեւան երկաթուղին բանալու Ա. Դարբինեանի առաջարկին:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՍԱՊԱՀ»Ի ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՑՑՆԵՐԸ ՄԵՍՐՈՊ ԵՒ ՇԱՀԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Մեր նախորդ թիւով տուած էինք թերթին հարցազրոյցը Մեսրոպ Արք.ի հետ: Այսօր՝ Շահան Արք.ի հետ:

***

Հ. — Պետութիւնը ձեզ կ'ուզէ, Մութաֆեանը չուզե՞ր:

Պ. — Այսպիսի բան չկայ: Պետութիւնը կ'ըսէ որ եթէ Պատրիարքը ընտրէք հաւասար ու արդար պայմաններու մէջ, ես չեմ խառնուիր: Պետութիւնը բնաւ չի' միջամտեր երբ մեր կրօնական պարտականութիւնները կը կատարենք:

Հ. — Պատրիարքական ընտրութիւնը կրօնական պարտականութիւն չէ՞:

Պ. — Անիկա վարչական խնդիր մըն է: Ընտրութիւնը ընելու համար պետութեան ատօնագրին կը սպասենք: Այստեղ կարեւորը՝ Պատրիարքը ընտրելու կոչուած պատգամաւորներուն արդար ու հաւասար պայմաններու մէջ ընտրուիլն է: Իսթանպուլի մէջ 32 եկեղեցիներ ունինք: Թէ այս պատգամաւորները ի՞նչպէս պիտի ընտրուին, այդ մասին ճըշդուած արդար համեմատութիւններ չըկան: Նոյնիսկ յայտնի չէ թէ Իսթանպուլի մէջ քանի՞ առաքելական Հայ կայ: Որպէսզի ընտրութիւնը կասկած չներշնչէ, ամէն եկեղեցի բաժին ինկած պատգամաւորի թիւը պէտք է առջուց լաւ մը ճշդուի այդ եկեղեցիին բնակչութեան համաձայն: Գնալը կղզիի համար ուժ պատգամաւորներ ճշդեր են: Մեր Ընկերային Օրէնքին համաձայն, ամարանոցի բնակիչները տեղւոյն մնայուն բնակիչները չեն նկատուիր, բայց այդպէս ընդուներ են: Պէյօղլուն բազմադամ թաղ մըն է: Այդտեղին համար ալ երեք պատգամաւոր նախատեսուեր է: Անիրաւութիւն է: Այս անիրաւութիւնը առկայ է 1950-էն ի վեր:

Հ. — Այդ թուականէն մինչեւ այսօր երկու անգամ Պատրիարքական ընտրութիւն կատարուեցաւ, քանի՞ առարկեցի՞ք:

Պ. — Ես լիազօրութիւն չունէի այն ատեն:

Հ. — Ձեր համայնքին թերթերուն մէջ ալ հրատարակուեցաւ: Կը պնդուի թէ ընտրութեան այս բանավէճին ետին կայ եկեղեցական ինչքերու թալան մը, զոր ոմանք «Հայկական Սուսուրլուք» անուանեցին: Ի՞նչ կ'ըսէք:

Պ. — Եկեղեցական ինչքերը Ելմտականի նախարարութեան ու Վագըֆներու տնօրէնութեան յատակ հակակշռին տակ կը դտնուին: Մէկ ղրուշ անդամ չի կորսուիր: Անիկա չատ դէշ տուտ մըն է: Պատրիարքական ընտրութեան հետ բնաւ կապ չունի: Այս բաները կ'ըսեն ցեխ արձակումի համար:

Հ. — Այսինքն ձեր բիքը համայնքին մասին գէշ հոտեր չառնե՞ր:

Պ. — Ո՛չ: Ես վստահութիւն ունիմ համայնքին զեկավարներուն նկատմամբ: Արդէն եթէ ապօրէն բան կայ, Աստուած այդ յանցաւորը կը պատժէ:

Հ. — Այսինքն այս վագըֆներուն մէջ որեւէ ապօրինութիւն չէ՞ գործուած:

Պ. — Չէ գործուած: Եթէ գործուի, պետութիւնը մարդուս օձիքէն կը կառչի:

Հ. — Լուրջ կը նկատէ՞ք Մութաֆեանի մասին այն պնդումները թէ Հայաստանի կողմնակից է կամ ՓՔՔ-ի հետ կապեր ունի:

Պ. — Ո՛չ. անկեղծօրէն կ'ըսեմ, այդպիսի բան մը բացարձակապէս չկայ: Կրօնաւորի իր հաւակացողութիւնը տարբեր կրնայ ըլլալ, երիտասարդ է, կարզ մը յեղաչրջումներու կողմնակից կրնայ ըլլալ: Անչուչտ որեւէ կրօնաւոր այսպիսի բան մը առանձինն չի կրնար ընել: Աստոյ կանոնները կան: Կարեւոր յեղաչրջումներու համար աչխարհի բոլոր հայ կրօնական զեկավարները պէտք է մէկտեղուին:

Հ. — Եթէ Մութաֆեանին տեղ ըլլայիք, ի՞նչ կ'ընէիք:

Պ. — Եթէ երեք ամիս առաջ Պետութիւնը ինծի դրութիւն յանձնէր, «Մութաֆեանը ամէնէն երջէն է, ամէնէն վատակաւորն է» ըսէր, այն ատեն ես դլխարկս կ'առնէի ու կ'երթայի: Պետութիւնը բնաւ չունի որ ես քեզ Պատրիարք ընտրեցի, ասիկա պարզապէս տաժամեայ փոխանորդութիւն մըն է: Հակառակ որ Պետութեան ուժը մեր ետին է, ես երբեք «Պատրիարքարանը զրաւած է, քաչուեցէք, ես պիտի մտնեմ» ըսի՞:

Հ. — Լա՞ւ բան է որ Պետութեան ուժը ձեր ետին ըլլայ:

Պ. — Պետութիւնը իմ ետին չէ: Բայց Պետութեան վստահութիւնը չահած ըլլալը լաւ բան է: Հակայ Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը մէկ հոգիի ետին չի կանգնիր:

Հ. — Բայց ինչ առաջ այդպէս ըսիք:

Պ. — Ես Պետութեան կողմէ ինծի յանձնուած դրութիւններուն մասին խօսեցայ: Այդ դրութիւններուն մէջ կ'ըսուի որ «մենք յարմար կը տեսնենք որ առժամեայ կերպով դուք կատարէք այս պարտականութիւնը»: Մութաֆեան, վախճանեալ պատրիարքին փոխանորդդրով եւայլն, մինչեւ այսօր գործերը քալեցուց: Բայց ես այդ փոխանորդութիւնը չեմ ճանչնար ըսի: Պատրիարքութիւնը այդպէս իր հօրը ապրանքը չէ:

Հ. — Անոր մասին «գործօն», ձեր մասին ալ «անգոյն» յորջորջումները գործածուեցան:

Պ. — Ան կարելիութիւններ ունի: Պատրիարքարանի մէջ էնթէրնէք կայ, սա կայ, նա կայ: Ամբողջ աչխարհի հետ կապի մէջ է: Իր զրպանէն ալ բան վճարած չունի: Միլիոններ կը ծախսուին: Ես այդպիսի բան չեմ կրնար ընել: Բայց ո՛չ մէկ բանի կը ծառայէ ամբողջ աչխարհի լուր հաղորդել: Ես մինչեւ այսօր Թուրք մամուլի մէջ ճեղմէ ուրիչին հետ չխօսեցայ: Բայց անոնք էջեր ու էջեր կը հրատարակեն: Անոնց ետին ո՞վ կայ, որո՞նք ուղղութիւն ու զրամ կու տան, յայտնի չէ:

Հ. — Ո՞վ կրնայ դրամ տալ:

Պ. — Ես չեմ դիտեր: Բայց եթէ ամէն օր էնթէրնէք գործածէք, ասիկա իր ծախքը չունի՞: Ֆաքս մը եթէ քաչես, որքա՞ն կը բռնէ: Ես այդ ուժը չունիմ: Անոր համար ալ ոմանք զիս ժժգոյն կը տեսնեն: Ես ասանկ բաներու մէջ չկամ: Իմ կողմնակիցներս անդամ զիս կը յանդիմանեն որ մատս քարի տակ չեմ դներ:

Հ. — Ասիկա լա՞ւ բան է:

Պ. — Այո՛, մատս քարի տակ չեմ դներ: Եթէ պիտի չընտրուիմ, չեմ ընտրուիր:

Հ. — Բնաւ չէ՞ք զրպիր համակարգիչով կամ էնթէրնէթով:

Պ. — Ո՛չ: Տակաւին հոն չեմ հասած ես:

Հ. — Դո՞ւք ալ Իսթանպուլ ծնած էք:

Պ. — Ծնած եմ Սկիւտար: Մանկութեանս չրջանին եկեղեցին չատ կը սիրէի: Երուսաղէմի Դպրեվանքին մէջ եօթը տարի ուսանեցայ: Երկու տարի պարտականութիւն կատարեցի Հայֆայի մէջ: Սկիւտարի մէջ 30 տարի Դպրեվանքի տնօրէնութիւն ու այլ վարժարաններու մէջ հայերէնի ուսուցչութեան պարտականութիւն կատարեցի: 55 տարեկանիս հանգստեան կոչուեցայ: Երկար տարիներ վարեցի կրօնական ժողովի առնչապետի պաչտօնը: Հիմա ալ եթէ Պատրիարք ըլլալ կ'ուզեմ, ասիկա ալ կիրք մը չէ: Որովհետեւ 72 տարեկան եմ:

Հ. — Դուք ձեզ Պատրիարք ըլլալու պատրաստ չէ՞ք զգար:

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀՀԾ-Ն ԸՆԵԼԻՔ ՋՈՒՆԻ՞

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի պաշտօնավարութեան սկիզբի շրջանին բաւական զգալի էր ընդհանուր տրամադրութիւնը որ կ'ուզէր հասած նկատել արեւմտահայութեան ժամանակը: Ամէնէն աւելի երկրին մէջ չեչտուող ներաւորութիւն մը, իշխանութեան չարաշահութեան արգար կամ անարդար ամբաստանութիւններ, անոնց հիմ տրամադրող մութ գործերու ցանկ մը դլխաւոր պատճառներն էին այդ տրամադրութեան: Կար նաեւ Ռ. Քոչարեանի ընտրապայքարին միջուկը որուն դլխաւոր դիծն էր հակադրութիւնը Լ. Տէր-Պետրոսեանի ընթացքին: Ղարաբաղի, Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւններու, անոնց մէջ Հայ Դատի տեղին, բայց նաեւ ներքին կեանքին յաճախ ըմբոստացնող երեւոյթներուն մասին բոլորովին տարբեր արժեւորում ու կեցուածք կ'արտայայտէր վարչապետ թեկնածուն: Այս պարադաները դլխաւոր ազդակները եղան Ռ. Քոչարեանի նկատմամբ դրական ընկալումներու եւ որուած քուէներու: Անոնք նաեւ զոհեցին անտեսումի մատնելու, արհամարհելու պնդումները որոնք քարբածան այս կամ այն դիրքէն, ըսելու համար որ Ռ. Քոչարեանի նախագահութիւնը մեծ տարբերութիւն չէր կրնար ունենալ, պիտի չունենար իր նախորդին վարածէն:

Այսօր, ճիշդ է որ բաւարար ժամանակ չէ անցած այս մասին լման արժեւորում կատարելու համար: Սակայն, կան պարադաներ որոնք կրնան գործածուիլ վերլուծել պնդումներուն իրագործութեան ուղղութեամբ: Ոչ մէկ հիմնական փոփոխութիւն որ ընկերային արդարութեան, ներաւորումի արդելքի մը յայտը ներշնչէ, ոչ ալ չօշափելի տուեալ մը որ ըսէ թէ մութը մնացած բաներ լոյսին բերելու լուրջ մտադրութիւն կայ: Գլխաւոր դատախազ Հ. Խաչատրեանի ընտրութիւնը՝ այդ մասին առաջին ոչ համոզիչ բացատրութիւններէ եւ պահուած լռութեամբ, թեկնադրած ենթադրութիւններով, լրջագոյն տուեալն է յուսալի արդարադատութեան բացակայութեան:

Սրբագրութեան հեռանկարին հեռանկար մնալէն սկսած է մինչեւ իսկ պարբերական տրտունջներ արտայայտել Ռ. Քոչարեանի գօրավիդ ու գործակից ՀՅԴ-ն: Այդ տրտունջները հիմնուած են գլխաւորաբար անցեալի մութ արարքներուն այսօր ալ գլացուած լոյսին վրայ: Կը նշուին չբացայայտուած ոճիրներ, իրագուած վարկերու, մեծագումար կաշառքներու պարադաներ: Պէտք է ըսել որ բաւական զարմանալի է որ այդ չարքին մէջ չի պահանջուիր օրինակ՝ Դրօյի, կամ 31-ի խումբին դատավարութեան վերաքննութիւնը. մանաւանդ որ այդ թղթածրարներով ամբաստանուած խումբէն այսօր նախագահին շրջապատին մէջ բարձրադոյն պաշտօններու տիրացածներ կան. եւ անոնք որպէս ամէնէն անհանդիսաները կը յայտնուին արդարադատութեան լոյսին բացակայութեանէն: Կամ դոնէ յապաղումէն:

Ցաւակ է որ այս ուղղութեամբ ակնկալութիւնները, դժդոհութիւնները, քննադատութիւնները թիրախ ունին նախորդ շրջանի իշխանութեան տէր ՀՅԴ-ն: Շատ յաճախ այդ մասին արտայայտութիւններ տեղ կու տան անոր վերնախաւէն երէկուան պաշտօնատարներու: Այլ խօսքով՝ դժուար չէ նշմարել որ ՀՅԴ-ի հայաստանեան շրջանակները հետամուտ են իրենց կողմէ «սորքովի» նկատուած հաշուեյարդարի մը վրէժը լուծելու, ձեռամբ՝ Ռ. Քոչարեանի:

Իսկ թիրախ կազմակերպութիւնը՝ ՀՅԴ-ն մինչեւ այսօր չէր անդրադարձած ու արձագանգած քաղաքական բեմին այս անցուդարձին: Լրատուները եւս քիչ տեղ կու տային այդ կուսակցութեան ընդդիմադիրի գործունէութեան: Կ'ըսուէր թէ ներքին կարգապրութիւններ կ'ընէին, եւլն.: Յետոյ, Վ. Սիրադեղեանի հարցաքննութեան թելադրած են թաղրութիւններու մթնոլորտին մէջ դըրուեցաւ թէ ՀՅԴ-ի կեդրոնը այցելած էր Լ. Տէր-Պետրոսեան: Աւելի ետք երբ սկսաւ արձակուրդի շրջանը, հետաքրքրութիւնները կեդրոնացան աւելի նախագահին Նիս ճամբորդութեան վրայ. ՀՅԴ-ի երեւելիներէն մէկն ու միւսն ալ մեկնեցան այլ ծովափներ, ի միջի այլոց Թրքականը:

Վերամուտի կանուխ շրջանը ուշադրաւ նորութիւն մը բերաւ ՀՅԴ-ի ճամբէն: Նկատելի եղաւ վերադարձ մը դէպի քաղաքական գործունէութիւն, այս անգամ որպէս ընդդիմադիր: Այդ ընդդիմութիւնը գլխաւոր թիրախ առած է ՀՅԴ-ն որ կարելի է ըսել թէ գլխաւոր բաժնետէրն է իշխանութեան: Ցայտնի չէ թէ այդ ընդդիմութիւնը ուղղակի կապ մը ունի՞ Լ. Տէր-Պետրոսեանի եւս քաղաքական բեմ վերադարձին հետ որուն մասին կը գրէ հայաստանեան մամուլը: Բայց ակներեւօրէն կը կրկնէ նոյն հակադաշնակցական դիծը:

Ինդրոյ առարկայ գործունէութեան գլխաւոր տուեալները կան ՀՅԴ-ի պաշտօնաթերթին՝ «Հայք»ի էջերուն մէջ (Օգոստոս 21): «Հարիւրամեայ քաղաքական արկածախնդրութիւնը անցե՞լ թէ ապագայ» խորագրուած դրութիւն մը որ յստակ հակադրեցութիւնն է նախկին իշխանութեան մեղաւորները արդարութեան յանձնելու ՀՅԴ-ի արտայայտած պահանջին, կ'ամփոփէ «արկածախնդրութեան եւ ռոմանթիզմի վրայ յենուած» այդ քաղաքականութեան հայեացքը: Թուումը կը սկսի 1895 – 96 թուականէն երբ «անմիտ ահաբեկչական գործողութիւնների հետեւանք» 300 հազար Հայեր կոտորուեցան: Կը յիշուին «երիտթուրքերի հետ ամօթալի եւ անհեռատես դաշինքը», «ապաշնորհութեան, անհեռատեսութեան, կուսակցական փառասիրութեան պատճառով սկսուած տեղի վրայ մատուցուած 60 հազար քառ. քմ. Հայաստանի լաւագոյն մեծ մասը կորցնելը, այդ թուում Կարսը առանց կռուի յանձնելը», «Սփիւռքի մէջ մանկապարտէզներէն մինչեւ եկեղեցի պառակտելը», «գերմանական փաշիզմին զինակից աջակցութիւնը», իսկ ժամանակակից շրջանին՝ «ահաբեկչական գործունէութիւնը Հայաստանում (1991-94 "Դրոյի գործ")» եւլն.»: Տասնըմէկ դլխաւոր կէտերէ բաղկացած այս ցանկին կը յաջորդէ նշումը թէ ՀՅԴ-ն այս անցեալով, դատախազի կեցուածք ստանձնելու իրաւունք չունի:

Գրութիւնը աւարտած է այն հաւատումով որ ՀՅԴ-ն դաղափարախօսութեամբ եւ գործելակերպով հակոտնեան ըլլալով ՀՅԴ-ի, անկախ՝ իշխանութիւն ըլլալու – չըլլալու հանդամանքէն, վրճռած է պայքարիլ «ժողովուրդին հարիւրամեայ ֆաղաֆական արկածախնդրութեան կործանարար մոլորութիւնից վերջապէս ազատելու համար»:

Այսքան բացայայտ հակադրութիւն մատնանշելէ ետք ՀՅԴ-ին, զարմացնող է գրութեան «Մի խումբ ՀՀՇ անդամներ» ստորագրութիւնը, այս մասին տրուած բացատրութեամբ. հոն կ'ըսուի որ նը-ման գրութիւն ՀՅԴ մամուլին մէջ լոտորագրուած կ'ըլլար «մի խումբ ՀՅԴ անդամներ»: Ուստի, «հետեւելով հաբրիւրամեայ կուսակցութեան աւանդոյթներին», էջը ստորագրուած է նոյն ոճով:

Թերեւս դժնդակ ընթերցողներ որոնք յայտնուած արմատական հակադրութեան մէջ դժուէ ստորագրութեան բացատրութիւնը գրական տուեալ նկատեն. նաեւ ստոր մէջ տեսնեն յետագայ հաշտութեան մը սերմը: Սակայն, ՀՀՇ-ի պաշտօնաթերթը այդ մանրիկ փակագիծէն անդին գրաւուած է հակաՀՅԴ վարքադիծէն: Ուրիշ էջի մը վրայ ալ Արտակ Գնունի «Մաֆիայի ձեռքը կամ նամակ Ռուսաց Թագաւորին – 2» խորագրին տակ Սփիւռքի թերթերէն մէկուն կ'արձագանգէ ուր կ'ըսէ թէ հրատարակուած է 1918-ին Թուրքիոյ Պաշտպանութեան նախարար Էնվէրին գրկուած նամակ մը: Այդ նամակը գրկուած է Հայաստանի կառավարութեան նախագահ Ց. Քալջաղնունիի, Ձին. նախարար Արամ փաշա Մանուկեանի, Հայաստանի Հանրապետութեան Խորհուրդի նախագահ Ա. Սահակեանի կողմէ որոնց մասին կայ նըշումը թէ բոլորն ալ ՀՅԴ կարկառուն դէմքեր են: Նամակը գրկուած է Թուրք նախարարը իրազեկ դարձնելու համար թէ Անդրանիկ փաշան խոյս տուած է, չենթարկուելու համար գինուորական դատավարութեան եւ մտադիր է ուժեղ բանակ կազմելով անջատ պետութիւն ըստեղծել եւ յարձակիլ Թուրքիոյ վրայ: Ինդրանք կը ներկայացուի միջոցներ ձեռք առնելու որպէսզի չյաջողի իրականացնել իր այդ մտադրութիւնը:

Շաբաթաթերթը այդ թիւին մէջ նոյնմասամբ դիրք ցոյց կու տայ նոյն հասցէին, այս անգամ Ջաւախքի խընդրին առընչութեամբ: Արմէն Պաղտասարեան մեկնելով տուեալներէն, կ'ըսէ թէ միջազգային որոշ ուժերու գործն է հայ-վրացական պատերազմ հրահրել. կ'աւելցնէ թէ մենք ալ «հայրենասիրական պաթոսով կուլ ենք տալիս խայծը»: Իր կարծիքով՝ «խաղարկուում է նոյն դարաբաղեան սցենարը»: Առնուազն տարօրինակ է նման զուգահեռ չընշող այս ոճը թերթի մը մէջ որ «զարաբաղեան սցենար»ին «զերակատարն»ներուն ճակատին կը պատկանի. եթէ ճիշդ է որ «բեմադրիչն» էր ամբողջ ժողովուրդ մը ոտքի կանդնեցնող շարժումը, կամ «խայծ»ը զոր նոյն «անհասկնալի հայրենասիրական պաթոսով» կուլ տուինք ուրեմն, 1988-ին...:

Այդ էջն ալ կ'աւարտի նոյն հասցէին –ՀՅԴ-ի– ուղղուած սլաքով մը. Ա. Պաղտասարեան կը գրէ. «հետաքրքիր է, "Ջաւախք" միութիւնն իր դիրքորոշումը (շրջանին ինքնավարութիւն պահանջելու) համաձայնեցրե՞լ է Հայաստանի ներկայ իշխանութիւնների հետ: Եթէ այո, ապա ՀՅԴ բաղաբական ազդեցութիւնն ըստ երեւոյթին կը մեծանայ: Դա միակ կուսակցութիւնն է, որը յաջողացրել է երեք ռազմաճակատ ունենալ: Ոչինչ, որ արդիւնքները յետոյ փարիզում են ճնճարկուել»:

ՄԷՍՈՒՏԷՆ ՀԱՅԵՐԷՆ ԿԸ ԽՕՍԻ

Ամէն անգամ որ նիւթ կ'ըլլայ Աղէտին հետեւանքներուն բազմամակարդակ քննոյթը, կ'ըսուի, կը գրուի, թիւեր կը տրուին հայութեան ձուլուած այն հատուածին մասին որ Անատոլուի մէջ կը չարունակէ իր գոյութիւնը ոգեպէս թուրք: Ջափազանցո՞ւած է երբ 83 տարի ետք, այսօր, այդ զանգուածին համար կը տրուի մինչեւ մէկ միլիոնի թիւը: 1915-ի առընչուած ցաւալի հարցականներու չարքին ամէնէն ծանրակշիռներէն մէկն է ասիկա որուն ստոյգ պատասխանը հաւանօրէն երբեք պիտի չունենանք:

Այս մասին ուշադրաւ էջ մը ունի «Աքօս» (Օգոստոս 28) որ ընթերցումի հետաքրքրական նիւթ տրամադրելէ զատ, կ'այժմէականացնէ անպատասխան մնալու դատապարտուած հարցականներու չրջանակը: Թերթին խմբագրութենէն Գէորգ Գրիգորեան անցեալ ամառ զբօսաչրջական պատյտի մը ընթացքին միջին Անատոլուի մէջ տեղեկացած է թէ չրջանին մէջ բնակիչ հայ ընտանիք մը կայ: Հարց ու փորձով գտած է այդ «Հայուհին» որուն հայերէն ուղղած է «դուն Հա՞յ ես» հարցումը եւ ստացած «այո՛» պատասխանը: Ցետոյ իրենց խօսակցութիւնը չարունակուած է հայերէն, երբեմն վերածուելով թրքերէնի:

Այս տարի, երբ կրկին գացած է նոյն չրջանը, փնտռած է այդ կինը: Ան ընդունելով պատասխանել նախապէս պատրաստուած հարցումներուն, բսած է թէ անունը Մէսուտէ Տէմիրէօրս է. ամուսինը կը կոչուի Նէճիփ: Զոյս զաւկի մայր է. Մուրատ, Կէօնիւլ, Սէրաբ եւ Սեւտա: Քառասուն տարեկան չկայ տակաւին: Բնաւ զպրոց գացած չէ: Բայց տղան լիսէաւարտ է, աղջիկը որ լիսէն բաժնուած է եւ 18 տարեկան, պիտի ամուսնանայ: Միւս երկու զաւակներէն մէկը կը չարունակէ ուսանիլ: Իրենց անճնթիւղիին կրօնքի սիւնակին մէջ «խսամ» արձանագրուած է: Այսուհանդերձ, կ'ըսէ թէ ընտանեկան չրջանակին մէջ մեծերը հայերէն կը խօսին, զաւակները կը հասկնան բայց չեն կրնար խօսիլ, իսկ իր մայրը գրեթէ միշտ կը նախընտրէ հայերէն խօսիլ:

Մէսուտէ չի դիտեր թէ ո՛ւրկէ այդ չրջանը հասած են: Կ'ապրին Ուսնսոի մէջ: Աւանտոը Կապադովկիոյ Նեւչէհիր քաղաքին չրջաններէն է, կեդրոնէն դէպի հիւսիս-արեւելք: Հոն ու մօտակայ դիւղաքաղաքներու մէջ, իր կարծիքով առնուազն 40-50 տուն կայ որոնք մահմետական արձանագրութեամբ անճնթիւղիեր ունենալով հանդերձ հայկական ծագում ունին: Մէսուտէին փեսացուն ալ այս հատուածէն է: Լրագրողը կ'անդրադառնայ որ այդ չրջանակը միշտ «ներքին» ամուսնութիւններ կը կնքէ: Աղջիկը կը յամառի կրկնել թէ իրենք Հայ են, բայց մահմետական: Նաեւ հարց կու տայ. «ինչպէ՞ս կրնանք քրիստոնեայ եղած ըլլալ նախապէս»: Գ. Գրիգորեան կը հետեւցնէ թէ երիտասարդուհին չատ բաներու անտեղեակ է, քանի որ հասունարեր ընտանիքները տաղտկալի կացութիւններու մէջ չգտնուելու համար նախընտրած են ամէն բան չպատմել իրենց զաւակներուն:

Մէսուտէն որ տեղական տարազով է, Բաւական սուր բնոյթով այս էջերը յստակ ապացոյց են որ ՀՀՇ որոշած է վերադառնալ գործօն քաղաքականութեան, առաջին հերթին ուղղակի կամ անուղղակիօրէն իրեն հասցէագրուած ամբաստանութիւններուն հակահարուած մը փորձելով: Սակայն, բաւական տարակուսելի է այդ փորձին յաջողութիւնը երբ այսօրուան խնդրի մը համար դիմում կ'ըլլայ հարիւրամեայ անցեալի մը: Աւելի ցոյց կու տայ որ կը չարունակուի ՀՅԴ-ի մօտ անպայման դատապարտելին մատնանշելու մտադրութեան հիմնուած քաղաքական դիծը. բան մը որուն փորձուած օրինակները –Դրօ կառոյցի կամ 31-ի խումբին դատերը– ակնկալուած արդիւնքը չունենալէ զատ, կարելի է ըսել որ վնասեցին ալ ՀՀՇ-ի, քանի որ հայրենիքի դատաճանութեան նման ծանրագոյն ամբաստանութիւններ ստոյգ մեղադրանքի չվերածուեցան եւ եղածը ծառայեց որպէս անիրաւուած ու հալածեալ, որոշ ժողովրդականութիւն մը բերելու ՀՅԴ-ին:

Պէ՞տք է հետեւցնել թէ հակառակ վերադարձի, ներկայ գտնուելու տրամադրութեան, ստոր հարկաւոր միջոցները չունի ՀՀՇ-ն: Կամ դոնէ ենթադրել որ չէ կրցած ունեցածէն ճիշդ պէտք եղածը ընտրել: Պայքարի ընդունելի լեծակ մը կրնար ըլլալ –եթէ անպայման ընտրուած դիծը ՀՅԴ-ի դէմ պայքարն էր–, օրինակ՝ տեսակէտը թէ այդ կուսակցութիւնը ոչ մէկ քուէ ստացած ըլլալով հանդերձ, այսօր իշխանութեան կարեւոր բաժինի մը տիրացած է. տեսակէտ որ տեղ գտաւ արդէն հայաստանեան մամուլին մէջ: Նման մօտեցումով պատրաստուած ընթացք մը ընդդիմութեան չատ աւելի հաւասարակշռուած ու տրամաբանական գործունէութեան մը կրնար առաջնորդել, Մորհրդարանի նոր ընտրութեան պահանջով, եւ այլն: Թէեւ ստոր համար ալ անհրաժեշտ է ապահովութիւն ունենալ որոշ յաջողութեան մը հեռանկարին: Մինչդեռ, այնպէս կը թուի որ այսօր քաղաքական հեռանկարի յաջողութեան մէկնէն մօտիկ անձը Հայաստանի մէջ կարծես Դեմիրճեանն է. աւելի քան՝ ՀՅԴ-ն եւ նոյնիսկ Ռ. Քոչարեանը:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕԴԱՅԻՆ ԵՐԹԵՒԵԿԻՆ ԿԱՊՈՒԱԾ ԱՊՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Փոխադրութեան մարզին մեծագոյն ապօրինութիւնները կատարուած են օդային երթեւեկի մարզէն ներս, ինչպէս յայտնած է դատախազութեան կողմէ: Յատկանշական դառնուած են առանց վերջոյս մարմիններու առարկաներ դուրս հանելու արտօնութիւնները, արժէքի թեթաղահատումները, եւլն.: Այս մասին նշուած է քաղաքացիական օդային դիծեցոյցի «Հայկ· Աւիատուղիներ» ընկերութիւնը եւ Զուարթնոց օդակայանը: Ըսուած է որ կատարուած խախտումներուն գումարը կը գերազանցէ երկու միլիառ երեսուն միլիոն դրամը (չուրջ 4 միլիոն տոլար): Աղիւնքը այն է որ, ինչպէս ըսած է գլխաւոր դատախազի տեղակալ Ա. Մաչարեան, տարեկան 60 միլիոն տոլար հասլթի տէր ընկերութիւնը չի կրնար պարտքերը տալ ու նորոգել չարժակազմը:

Կ'ըսէ թէ մօրն ու հօրը անունները իրենց անուններէն տարբեր էին: Մեծ-մայրը հանգո կը կոչուէր: Արմատներուն հետ կապը մեծերը կը շարունակեն պահպանել· բայց տխուր է որ անտեղեակ են ազանդութիւններու եւ ընտանեկան ծագումին մասին չատ բան չեն գիտեր:

Գ. Գրիգորեան կը զրուցէ անոր մտածելու կը մղէ թէ ո՛վ գիտէ տակաւին քանի՛ «ճեղքուած եղեւիններ» կան Մէսուէին ու Նէճիվին պէս: Չի կրնար բացատրել ալ իրեն ընկերացող զբօսաշրջիկներուն թէ ինչո՛ւ Նէճիվ իրենց առջին հանդիպումին գրկած է զինքը:

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԼԷՍԻ ՄԷՋ

ԵԼԻՇ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Կլէնտէյլի Եռնայլըտ Գոմիւնըթի եկեղեցւոյ մէջ, Օգոստոս 16-ին, տեղի ունեցած է երաժշտական երեկոյթ մը, նուիրուած՝ դուդուկահար Եղիշ Մանուկեանի: Յայտապիրը վարած է Անահիտ Մարտիրոսեան: Կարդացուած են Հայաստանի աւագ հիւպատոս Արմէն Մելքոնեանի եւ բանաստեղծ Վահրամ Համեանի ողջոյնի գիրերը, ուղղուած յոբելեարին: Գեղարուեստական յայտագրին մասնակցած են ծանօթ արուեստագէտներ մեկնաբանելով հայկ· ժողովրդական եւ պուսանական երգեր: Հանդէս եկած են Սէմ'ղ քարթէյի դպրոցի աշակերտները: Յորելեարը՝ Եղիշ Մանուկեան, դուդուկով, զուռնայով եւ քլարինէթով մեկնաբանած է Սայաթ-Նովայէն, Կոմիտասէն եւ ժողովրդական գործեր:

***

ՀՐԱԺԵՇՏԻ ԵՐԵԿՈՅԹ Ի ՊԱՏԻՒ ԱՅՏԱ ԲԱԽՇԵԱՆԻՆ

Հոլիվուտի «Գաւառ» ճաշարանին մէջ, Օգոստոս 5-ին, տեղի ունեցած է հրաժեշտի երեկոյթ մը, ի պատիւ Հայաստանի Սկաուտական կազմակերպութեան Արմաւիրի մասնաճիւղի առենապետուհի տիկին Այտա Բախշեանին: Ներկայ եղած են Հ.Մ.Ը.Մ.-ի սկաուտ խմբապետ-խմբապետուհիներ: Այտա Բախշեան մայրն է նահատակ ազատամարտիկ Վարդան Բախշեանի, որ եղած է նաեւ Հայաստանի մէջ Հ.Մ.Ը.Մ.-ի հիմնադիրը: Մայրը Լոս-Անճըլըս հրաւիրուած էր Նաւասարդեան խաղերուն ներկայ ըլլալու համար: Շրջ· Վարչութեան անունով խօսք առնելով Օշին Փիրումեան անդրադարձած է Վարդան Բախշեանի գործունէութեան: Նոյնիսկ խօսք արտասանած է նաեւ Շրջ· խմբապետ Յարութ Մատէոսեան: Շնորհակալութեան խօսքով հանդէս եկած է Այտա Բախշեան:

***

ՊԱՐՈՅՐ ՀԱՅՐԻԿԵԱՆԻ ՀԵՏ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Վէն Նայսի Ս. Պետրոս եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Օգոստոս 21-ին տեղի ունեցած է հանդիպում մը Հայաստանի նախագահի խորհրդական, Սահմանադրական փոփոխութիւններու յանձնաժողովի նախագահ Պարոյր Հայրիկեանի հետ: Բացումը կատարելով աւագ հիւպատոս Արմէն Մելքոնեան տուած է Պարոյր Հայրիկեանի կենսագրականը: Ապա առած է խօսք. Լեւոն Մարալեան նշելով որ երկքաղաքացիութիւնը անհրաժեշտութիւն է թէ՛ Հայաստանի եւ թէ հայկական Սփիւռքի համար, որովհետեւ ան պիտի ապահովէ Հայաստանի բարգաւաճումը եւ Սփիւռքի զօրաւորումը: Պարոյր Հայրիկեան ներկայացուցած է Հայաստանի ներկայ վիճակը եւ խօսած «Սահմանադրական փոփոխութիւնները եւ երկքաղաքացիութեան հեռանկարները Հայաստանի մէջ» նիւթին մասին: Հայրիկեան երկքաղաքացիութեան օրէնքի հաստատումը անհրաժեշտ նկատելով յայտնած է թէ «երկքաղաքացիութեան դաղափարը ազգային չահերու տեսակէտէն նպաստաւոր է, որովհետեւ կը կըրկնապատկուի Հայաստանի քնակչութեան թիւը, կը կրկնապատկուին մարդու պարտաւորութիւնները հայրենիքին նկատմամբ եւ կը փրկուի Սփիւռքը»:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱԿԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Կլէնտէյլի Իրանահայ Միութեան սրահին մէջ, Օգոստոս 27-ին, Հայաստանի աւագ հիւպատոսութեան հրաւէրով տեղի ունեցած է հանդիպում մը Հայաստանի Սակարանի նախագահ Սեդրակ Սեդրակեանի հետ: Ան Հայաստանի տնտեսական վիճակը ներկայացուցած է իբրեւ ոչ լաւ, նկատել տալով սակայն, որ այդ վիճակը օրըստօրէ կը փոխուի: Խօսելով Հայաստանի մէջ տնտեսական ներդրումներ կատարելու անհրաժեշտութեան մասին, ան յայտնած է թէ որեւէ արտասահմանցի որ Հայաստանի մէջ կը դնէ որոշ դումար մը, աւելի քան հարիւր հազար տոլար, եւ համատեղ գործառնութեան ձեւը կը դնուի, կառավարութեան որոշումով ան երկու տարի տուրք չի վճարեր եւ ութ տարի ալ 50 առ հարիւրով կը մուծէ այդ տուրքը: Ներկայիս, Յունուար 1-էն սկսեալ այդ դումարը արդէն հասած է մէկ միլիոն տոլարի: Ամերիկայի կառավարութեան հետ կնքուած պայմանագրի մը համաձայն, Ամերիկա ապրողներ կրկնակի հարկաւորումէն ազատ պիտի կացուցուին, եթէ Հայաստանի մէջ գործառնութիւն ունենան:

ԼՐԱՏՈՒ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻԻՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

ՏՈԼՈՐԷՍ ԶՕՀՐԱՊ ԼԻՊՄԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

Հաճոյքով կը հաղորդենք, թէ Տոլորէս Զօհրապ Լիպման Հիմնադրամը նիւթապէս պիտի օժանդակէ որ հրատարակուին ընտրեալ

ա. վարդապետական աւարտաճառներ հայագիտական նիւթերու մասին,

բ. Հայոց հին պատմութեան երկեր հայ պատմաբաններու,

գ. 19-րդ դարու եւ աւելի վաղ շրջանի հայ գրականութեան երկեր:

Ներկայացուող աշխատասիրութիւնները կրնան ըլլալ կա՛մ հայերէն կամ անգլերէն լեզուով: Եթէ գործ մը հայերէն լեզուով է, անոր պէտք է ընկերանայ անգլերէն որակաւոր թարգմանութիւնը:

Դիմումնագիրները ներկայացնել ամէն տարուան Ապրիլ 15 եւ Նոյեմբեր 15 թուականներէն առաջ:

Յաւելուածական տեղեկութեան եւ դիմումնագրի թերթիկ առանալու համար դիմել· –

THE DOLORES ZOHRAB LIEBMANN FUND
PUBLICATIONS PROGRAM
Attn: Mr Suren D. Fesjian
661 Hillside Rd., P.O.B. 889
Pelham Manor, NY 10803

LIVRES REÇUS

Entretiens avec Giovanni Guaïta

KAREKINE Ier
Catholicos de tous les Arméniens

Editions Nouvelle Cité,
Collection «Rencontres»,
1998, 320 pages.

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԱՌՋԵՒ

ԿԱՄ

ԲԵՐԱՅԻ ԳԱՅԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ՎԷՊ
ՊՈԼԻՍԱՀԱՑ ԿԵԱՆՔԷՆ

ԳԼՈՒԽ Բ·
ՊԵՐՃԵԱՆՆԵՆՑ ՀԱՅԿԵՐՈՑԹԸ

ՍՕՖԻ· – Կարծեմ Յովսէփ էֆէնտիին հետ առեւտրական դործեր ունի անոր համար չատ կու գայ կ'երթայ տուները-նին:

ՄԱՆՆԻԿ· – Բայց երկու մարդու մէեւնոյն առեն աղջիկտեսի ելլելն ալ բնաւ չէի լսած:

ՍՕՖԻ· – Գործը զոյգ բռնել կ'ուզեն կոր... ասկէ զատ ուրիշ հաշիւ կայ:

ՄԱՆՆԻԿ· – Ի՞նչ հաշիւ...

ՍՕՖԻ· Թէ՛ տոքթորը եւ թէ փաստաբանը Անահ պիտի առնեն ո՛չ թէ իր դեղեցկութեանը համար, այլ իր դրամին համար... արդ, աղջիկը նուազուրդի պիտի դնեն, ամէնէն քիչ օժիտ ով որ պահանջէ անոր պիտի տան:

ՄԱՆՆԻԿ· – Դուն ալ թօհաֆ բաներ կ'ըսես:

ՍՕՖԻ· – Հաւատա՛ որ ճշմարտութիւնը կը խօսիմ:

ՄԱՆՆԻԿ· – Աղջիկը կարելի է մէկուն կը հաւնի միւսին չի հաւնի՞ր:

ՍՕՖԻ· – Անահային փնտռածը էրիկ մըն է, կ'ուզէ փաստաբան ըլլայ, կ'ուզէ բըժիշկ կամ դեղագործ, կարեւորութիւն չունի:

ՄԱՆՆԻԿ· – Շիտակը ես եթէ էրիկ մարդ ըլլամ այդ աղջիկը հարիւր հազար ոսկիով ալ չեմ առներ:

ՍՕՖԻ· – Ի՛նչ ընեն խեղճերը, երկուքն ալ դրամի պէտք ունին:

ՄԱՆՆԻԿ· – Ինչո՞ւ, փաստաբանները, բժիշկները միշտ դրամ կը չահին:

ՍՕՖԻ· – Ճանըմ, ասոնք դեռ նոր դործի սկսած մարդիկ են, չաճախորդ չունին, նոր պիտի ճանչցուին... այս իրիկուն ալ Անահ սովորականէն աւելի տրեղ կ'երեւայ կոր աչքիս:

ՄԱՆՆԻԿ· – Ինչ ալ ուժեւ չրջազգեստ մը հագեր է, վրայէն կը թափթփի կոր:

ՍՕՖԻ· – Սվուճով ալ դրամ խարճած չըլլա՞ն...

ՄԱՆՆԻԿ· – Դրամ ծախսելը ինչ օգուտ ունի երբ մարդ ինք ճաշակի տէր չէ:

ՍՕՖԻ· Արդէն խօսքը մէջերնիս այդ պերճեաններըը չատ վարնոց մարդիկ են, հիմա հարստացեր են տէյի հեաերնին կը տեսնուինք կոր... չիտակ չէ՞ ըսածս:

ՄԱՆՆԻԿ· – Շատ չիտակ է... Անանան գիտես քի քիչ մըն ալ խամպուր է:

ՍՕՖԻ· – Նո՞ր կը տեսնաս կոր:

ՄԱՆՆԻԿ· – Մինչեւ այսօր ուշադրութիւն չէի ըրած:

ՍՕՖԻ· – Ես օր մը առանց քօրոէի տեսայ, չէնք չնորհք կռնակը դուրս ինկած էր... խօսուածք մըն ալ ունի քի կատարեալ չըղիկ:

ՄԱՆՆԻԿ· – Մուս էղի դէպի հոս կու դայ կոր:

Անահ ժպտերես կը մօտենայ երկու տիկիններուն.

ԱՆՆԱ· – Ինչո՞ւ ասանկ անկիւն մը քաշուեր էք:

ՄԱՆՆԻԿ· – Սրկէ նրկէ կը խօսինք կոր:

ՍՕՖԻ (հիացական ակնարկ մը ուղղելով օրիորդին)· – Այս իրիկուն բէյք աղուորցեր ես:

ԱՆՆԱ (պչրոտ)· – Իրա՞ւ կ'ըսես...

ՄԱՆՆԻԿ· – Այս նոր չրջազգեստդ ալ չատ վայլեր է քեզի...

ԱՆՆԱ· – Մութ գոյնը միշտ աղէկ կ'երեւայ ինծի...

ՍՕՖԻ· Միւսիւ Կարկամեանը եւ տոքթ· Վարդանը չատո՞նց է որ կը ճանչնաք:

ԱՆՆԱ (չիկնոտ)· – Ո՛չ, դեռ նոր ճանչցանք... երկուքն ալ չատ չնորհքով երիտասարդներ են:

ՄԱՆՆԻԿ· – Այնպէս կ'երեւան կոր, երկուքին վրան ալ ազնուական հով մը կայ:

ՍՕՖԻ (ժպտուն)· – Եկուր իրենցմէ մէկ հատը դուն ա՛ռ:

ԱՆՆԱ (ամչկոտ)· – Տիկին Սօֆի ինչ խօսքեր կ'ըսէք:

ՍՕՖԻ· – Զըլլալիք բան մը չէ ըսածս, չատ յարմար փեսացուներ են...

ԱՆՆԱ· – Այնպէս է, բայց...

ՍՕՖԻ· – Արդեօք չամուսնանալու ո՞ւխտ ըրած ես... քեզի պէս աղուոր աղջիկ մը հարստութիւն ալ ունի, ինչո՞ւ պիտի չամուսնանայ:

ՄԱՆՆԻԿ· – Բայց ո՞վ ըսաւ որ Անանան ամուսնանալու միտք չունի... ընդհակառակն ես գիտեմ որ քոյրը՝ տիկին Վերգինը չատ փափաք ունի օրիորդը կարդելու:

ԱՆՆԱ· – Ճիշդ է, քոյրս չատ եռեւէս ինկած է:

ՄԱՆՆԻԿ· – Ես այնպէս խմացայ որ... ուրիշի մը հետ պիտի նշանուիք եղեր:

ԱՆՆԱ· – Որո՞ւ հետ...

ՄԱՆՆԻԿ· – Մէկը ո՛ր հիմա հոս նեբկայ է:

ԱՆՆԱ· – Հասկցայ, Հրանդ էֆէնտիին կ'ակնարկէք... որովհետեւ մեր տունը չատ կու գայ կ'երթայ, անանկ խօսք մը հանեցին... բայց հիմ չունի:

ՄԱՆՆԻԿ· – Այսուհանդերձ Հրանդ էֆէնտին չատ չնորհքով մարդ է:

ԱՆՆԱ· – Հակառակը չեմ ըսեր...:

ՄԱՆՆԻԿ· – Եւ ըստ իս աւելի նախընտրելի է քան Կարկամեան էֆէնտին կամ տոքթոր Վարդանը:

ԱՆՆԱ· – Բայց դեռ անոնց հետ ալ որեւէ խօսք մը չենք ըրած:

Նոյն միջոցին Հրանդ էֆէնտի կը մօտենայ երկու տիկիններուն եւ օրիորդին: Անահ կը հեռանայ:

Հրանդ (խօսքը Անահային ուղղելով)· – Արդեօք իմ դալո՞ւստս է որ ձեզ հոսկէ կը հեռացնէ:

ԱՆՆԱ· – Ինչ կ'ըսէք Հրանդ էֆէնտի... քոյրս նչան ըրաւ որ իր քովը երթամ... կը ներէք, նորէն կը վերադառնամ:

ՀՐԱՆԴ (ցած ձայնով, խօսքը երկու տիկիններուն ուղղելով)· – Գիտէ՞ք թէ այս դիչերուան հացկերոյթը ի՞նչ առթիւ կը տրուի:

ՍՕՖԻ· – Գիտէ՞ք... Անանան աղջիկտեսի հանելու համար կարկամեանին ու տոքթորին:

ՀՐԱՆԴ· – Արդէն իմացե՞ր էք:

(Շար· 6)

(Շար. Ա. էջէն)

Պ. – Մեր Սուրբ Գրքին մէջ գրուած է որ ընտրեալը այն չէ որ ինքզինք արժանի կը նկատէ, այլ ան որ Աստուծոյ կողմէ ընտրուած է: Ես դիս յառաջ չեմ քաշեր: Եթէ ինծի նման քանի մը հոգի ես պահուէին, այնատեն ես կրնայի ըսել որ դիս այս տարիքէն վերջ այս գործին մէջ մի՛ մտցնէք: Բայց հիմա եթէ ես քաշուիմ, միայն մեր Մեսրոպ եղբայրը կը մնայ ու ընտրութիւնը կը դադրի ժողովրդավարական ընտրութիւն ըլլալէ:

Հ. – Համայնքին հետ ձեր յարաբերութիւնները, երիտասարդներու հետ լեզու գտնելու, ներուքիւններու բացուելու ձեր տրամադրութիւնները իրենչպէս են:

Պ. – Մեր եկեղեցւոյ կանոններուն մէջ յատկապէս երիտասարդները դէպի իր կողմը քաշելու նման հարց մը դոյութիւն չունի: Մեր պարտականութիւնը եկեղեցւոյ մէջ է: Անկէ դուրս, ես ո՛չ մէկ բանի կը խառնուիմ: Երիտասարդները հաւաքել, ժողովները ընել եւլն., ես այսպիսի բաներ չեմ ըներ: Դպրոցներ կան: Պատրիարքին պարտականութիւնը չէ նմանօրինակ ընկերային գործունէութիւններու մէջամտութիւն ըլլալ: Եկեղեցականներ ո՛չ քաղաքականութեան հետ կապ պէտք է ունենան, ոչ ալ ընկերային գործունէութիւններու հետ:

Հ. – Իսկ ձեր ուսեւորութի՞ւնը:

Պ. – Յարկաբաժիններ ունիմ: Քառասուն տարի առաջ մեծ նեղութիւններով չէնք մը կառուցանել տուի: 15 միլիոնի նման շնչին վարձք մը կը դանձեմ: Այդ դրամին հետ ալ կապ չունիմ, եղբօրս կուտամ: Կառք չունիմ: Ո՛չ աղքատ եմ, ոչ հարուստ:

Հ. – Օգնական մը ունի՞ք:

Պ. – Բոլորովին առանձին կ'ապրիմ: Հոգեւորականները երկուքի կը բաժնուին: Ամուսնացեալները, կուսակրօնները: Ես կուսակրօններու դասակարգին կը պատկանիմ: Կուսակրօն հոգեւորականները աւելի օգտակար եղած են մեր եկեղեցիին:

Հ. – Բնաւ սիրահարեցա՞ք:

Պ. – Ես եկեղեցւոյ սիրահարած եմ: Օր մը պիտի մեռնիմ, բայց ի՞նչպէս պիտի բաժնուիմ եկեղեցիէն:

Հ. – Բայց նորէն ալ թախտաւոր էք որ կնոջմէ մը բաժնուելու տառապանքը չէք ապրած:

Պ. – Կիները ճեղի մօտիկութիւն կրնան ցոյց տալ, բայց առիկա ձեր դիրքին նըկատմամբ է: Անոնք մեր կրօնական տարրերուն կը հիանան: Արդէն հիմա մեր տարիքն ալ յառաջացած է, այդ ալ ուրիշ հարց:

Հ. – Բայց բնական չէ՞ որ այրերն ալ հետաքրքրութիւն մը զգան կիներու նըկատմամբ:

Պ. – Այո՛, բայց անոնք որոնք ինծի նման կը մտածեն, աւելի բարձրամակարդակ սէր մը ունին: Առիկա Բարձրեալն Աստուծոյ, համայնքին ու եկեղեցւոյ նկատմամբ սէրն է:

Հ. – Ձեր ամսաթոշակէն զատ, կնունէի նման այլ խորհրդապատարութիւններէ դրամ կը ստանա՞ք:

Պ. – Ո՛չ: Դրամը մեղի չեն վճարեր: Պատրիարքարան կը վճարեն: Կը դուրմարուի ու կը բաժնուի հոգեւորականներու միջեւ: Ամուսնացեալ քահանաները երբեմն կը կանչուին նոր տուն մը կամ խանութ մը օրհնելու: Կանչողները անոնց նուէր մըն ալ կու տան: Բայց մեղի համար այդպիսի բան չկայ:

Հ. – Մարզական որեւէ տեսակ մը կը կիրարկէ՞ք:

Պ. – Ո՛չ: Ճիսուն տարիէ ի վեր ծով ալ չեմ մտած:

Հ. – Ձեր ամէնէն կարեւոր նախասիրութի՞ւնը:

Պ. – Կարդալ:

Հ. – Վերջին անգամ ի՞նչ կարդացիք, ի՞նչ կրնաք յանձնարարել:

Պ. – Իմ գործս կրօնական դիրքերու հետ է: Թուրք գրականութիւնն ալ կը սիրեմ, ինչ որ ձեռքս անցնի կը կարդամ:

– Շնորհակալութիւն:

DATES A RETENIR

RETENEZ DES MAINTENANT LES DATES DES

5 et 6 DECEMBRE

pour

LA GRANDE BRADERIE DE NOEL

de

CHENE FRANCE

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԻՆ–ԿԱԱՍԻԷՆ· – Տէր եւ Տիկին Տեւլեմաք Գավէզեան 1·000 Ֆր·:

⁂

ՄԱՐՍԷՅԼ.– Պ. Անտրէ Պաղտասարեան 250 Ֆր·:

ՊՏՈՑՏ ԴԷՊԻ ՄՈՆԹՐԷՕ

Սեպտեմբեր 20–ին, Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Տէսինի «Արշակ Չամչեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ միօրեայ պտոյտ մը դէպի Մոնթրէօ, աշխարհահռչակ քաղաք՝ 15 քմ.նոց ծաղկազարդ լճափով եւ Ջուիցերիոյ առաջին «քազինո»յով, ուր ձեր բախտը կրնաք փորձել եօթը ձրի տրուած «ժետոն»ներով, ապա նաւով շրջապտոյտ Լեման լիճին վրայ մինչեւ Լօզան, շրջապատուած Ջուիցերիոյ ամէնէն գեղեցիկ տեսարաններով:

Ամսապարեցէ՛ք արձանագրուելու Ռոպի մօտ, հեռ· – 04·78·49·19·44 մինչեւ Սեպտեմբեր 15–ի կէսօրը, կանխավճարելով մասնակցութեան դինը՝ 300 Ֆր·:

COMITE DU 24 AVRIL

REGROUPEMENT
DES ORGANISATIONS
ARMENIENNES DE FRANCE

Communiqué de Presse

Après le vote unanime par l'Assemblée Nationale de la proposition de loi reconnaissant le génocide arménien de 1915, le Sénat aura, à son tour, à se prononcer sur cette loi.

Mais force est de constater que le gouvernement turc exerce des pressions inacceptables sur les sénateurs et le gouvernement français, ceci dans le prolongementde sa politique de négationnisme et de révisionnisme d'une vérité établie. Les valeurs universelles qui ont toujours guidé la République Française et le respect des droits de l'Homme sont ainsi bafoués par une Turquie qui continue de nier le génocide perpétré au début du siècle.

Devant cette situation et le risque d'enlisement de cette proposition de loi, les citoyens français d'origine arménienne ont décidé de mobiliser toutes leurs forces pour contrer les pressions de la Turquie sur la Haute Assemblée, afin qu'elle puisse procéder, en toute sérénité, et comme les députés l'ont fait, au vote de cette loi.

Dans cet esprit et afin de mieux coordonner leurs actions avec l'ensemble des interlocuteurs aux niveaux local, départemental, régional, national et européen, toutes les organisations et associations arméniennes de différentes villes de France viennent de se réunir à Lyon, le 6 Septembre 1998.

Lors de cette réunion il a été décidé à l'unanimité :

— de demander au Sénat d'inscrire, dans les meilleurs délais, à l'ordre du jour de ses travaux l'examen et le vote de cette loi, dans le prolongement de celui de l'Assemblée Nationale;

— de demander au gouvernement français de ne pas reculer devant les chantages et pressions inadmissibles de la Turquie en ne donnant pas suite à une telle ingérence dans les affaires de notre pays;

— et de mettre en œuvre à cet effet des moyens d'actions à engager dans les jours qui viennent.

Lyon, le 6 Septembre 1998

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մարի Շարթ 1·000 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման իր հօր՝ յանգուցեալ–գաստիարակ Գէորգ Կաւվադրեցի մահուան 52–րդ տարելիցին ի վիշատակ (Սեպտ· 8, 1946, Միլանօ):

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Մանուչակ Փափազեանին եւ բոլոր Փափազեան ընտանիքներուն Մաճուկ Փափազեանի մահուան տխուր առթիւ:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Ս· ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Ալֆորվիլի Ս· Մեսրոպ Կրթարանի հայերէնի լեզուի միօրեայ դասընթացքները կը սկսին Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 23, ժամը 14–ին,

Մանրամասնութիւններու եւ յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել Ս· Մեսրոպ Կրթարան, հեռ· –

01 43 78 92 91

Centre Culturel Alex Manoogian

ACTIVITÉS PÉDAGOGIQUES 1998-1999

Dans le cadre de ses activités l'UGAB-Paris — Ile-de-France organise dans son Centre Culturel des cours :

— d'arménien pour enfants (à partir de 6 ans), le Samedi à 14h30;

— d'arménien pour adultes, le Samedi à partir de 16h30;

— d'arménien préparation BAC (arménien occidental et oriental), le Vendredi de 19h à 20h30 et le Samedi de 16h à 18h

Une formation minimum de 2 ans est exigée pour la présentation des épreuves écrites et orales.

— Cours d'arménien adultes, les Lundi et Mardi soir. Méthode active basée sur conversation, textes llittéraires, revues de presse;

— Chorale enfants, le Samedi à 14h30;
adultes, le Jeudi à 20h30;

— Musique traditionnelle (chevi);

— Danse arménienne, le Samedi à 16h30
adultes, le Lundi à 20h30;

— Théâtre enfants, le Samedi;
adultes, le Vendredi.

NOUVEAU ... NOUVEAU ... NOUVEAU

ATELIERS D'ENFANTS

Les Mercredis 14h30 - 17h

— Travaux manuels;

— Initiation au solfège sur des instruments de base;

— Cours de piano;

— *Enfants à partir de 4 ans* —

Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 14h

Rentrée le 26 Septembre à 14h30

U. G. A. B. :
118, rue de Courcelles — 75017 PARIS
Tél. 01.42.27.12.26 M° Courcelles

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 13, Խաչվերաց· Տօն Վերացման Սրբոյ Խաչին:

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8·45–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30–ին:

Ծանօթ· – Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ՍԱՐՔ· ՆԱԳԴԱՇԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակ Եւրոպայի եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր – Անդաստան ժամը 4–ին:

Այս երեկոյեան տեղի ունենալիք Թափօր–Անդաստանը տարբեր վերջինն է: Առաջին «Անդաստան»ը կատարուեցաւ Փետրուար 13–ին, Տեառնընդառաջի նախատօնակին:

⁂

Ս· ՓՕՂՐՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼԱՃՈՐՎԱՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 13· Խաչվերաց, Տօն Վերացման Սրբոյ Խաչին:

Այս առթիւ Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս – Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆԵՐՍԵՀ Ծ· ՎՐԴ· ԲԱՅՈՒՃԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30–ին:

Խաչվերացի Թափօր – Անդաստան եւ Ընկոյեան ժամը 5–ին:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 14· Յիշատակ Մեռելոց:

Ժամը 10–ին պատարագ, որմէ ետք հոգեհանգստեան պաշտօն վանն Համօրէն Ննջեցելոց:

⁂

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 13, Տօն է Խաչվերացի:

Այս առթիւ Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՉԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր· Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 14, Մեռելոց:

Հոգեհանգիստ ժամը 11–ին:

«ՆԱՐԵԿ»
ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Անկէնի «Նարեկ» Միօրեայ Վարժարանի հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16, ժամը 9·30–ին, վեց տարեկանէն մինչեւ պաքալօրէայի դասարանի աշակերտներու համար:

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար դիմել· –

01·34·12·84 45
կամ
01·39·89·63·06

Թիւերուն:

Դասընթացքներու վայր՝
8, rue Felix Faure
95880 Enghien-les-Bains

Association MACHTOTZ

Pour la Défense de la Langue Arménienne

RENTREE SCOLAIRE 1998

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

L'enseignement est assuré par Mme Hilda KALFAYAN-PANOSSIAN avec sa Méthode Audiovisuelle

Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien

3 Octobre — 1er Février 1999 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h
Eglise Arménienne — 15, rue Jean-Goujon — Paris 8e

2) Cours accéléré du 2e et du 3e niveau

Le Samedi de 12h à 13h
3 Octobre 1998 — fin Juin 1999

Pour tous ces cours
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51 (après 18h).

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 11
VENDREDI
11 SEPTEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ե ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·462 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 74e ANNEE — N° 19.462

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԳԼԻՆԹՐԷՆ ՎՏԱՆԳՈՒԱԾ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ
ԳՈՆԿՐԷՍԻՆ ՅԱՆՁՆՈՒԵՑԱՒ

Դատախազ Սթարլ չուրջ 500 էջնոց տեղեկագիրը յանձնուեցաւ Գոնկրէսին (ազգային Ներկայացուցչական Ժողովին) եւ պիտի վճռանցուի 535 անդամներուն։ Անոր կըցած են 1000 էջեր ալ ուր կան վկայութիւններ, նաեւ երիզներ ուր կան ամէնէն «գայթակղեցուցիչ» մասերը եւ որոնք ոչ ոքի պիտի ներկայացուին ցորչափ Ժողովը քուէի չդիմէ պաշտօնանկ ընելու համար նախագահը։ Գլինթըն անգամ մը եւս ներողութիւն խնդրեց ընտանիքէն եւ ժողովուրդէն, «սխալ մը գործեցի, երեսի վրայ ձգեցի ընտանիքս, երեսի վրայ ձըգեցի երկիրը, ներողութիւն կը խնդրեմ», բայց կընայ օգուտ չունենալ։ Ցարաբերութեան հարցէն զուրս կայ նաեւ երդմնազանցութեան պարագան. նախագահը սուտ խօսած է, երբ Յունուարին երդում ընելով ուրացաւ թէ որեւէ կապ ունեցած ըլլայ Մոնիքա Լեվինսկիի հետ։ Մաքրակրօն Ամերիկան վրդոված է, մինչ դեմոկրատները խակ կը լքեն իրենց նախագահը։ Այսպէս, թարգմանաբար «Մոնտ»ի մէջ լոյս տեսած են Ճոզէֆ Լիպըրմանի, դեմոկրատ ծերակուտական, Սեպտեմբեր 4-ին Ծերակոյտին առջեւ արտասանած ճառէն հատուածներ ուր ան չատ խիստ է Գլինթընի նկատմամբ։ Նախ կը յայտնէ թէ ընաւ հարմաճայն չէ անոր հետ, երբ կ'ըսէ թէ Մոնիքա Լեվինսկիի հետ իր յարաբերութիւնները եւ իր սուտը միայն իր ընտանիքին կը վերաբերին։ Նախագահին անձնական կեանքը հանրային հարց է, կ'ըսէ։ Աւելին, նախագահը «ամերիկացի ժողովուրդին ողնայարն է», զայն կը մարմնաւորէ եւ զայն կը ներկայացնէ իր արժանաւորութեամբ։ Լիպըրման աւելի ներողամիտ կ'ըլլար, եթէ նախագահը սուտ խօսած չըլլար։ Հիմա, ճար չկայ։ Կ'ընդունի որ Գլինթըն միակը չէ նման յանցանքներ գործող, բայց, իր պաշտօնին բերմամբ պարտէր այլ վարմունք ունենալ։ Չէ հասկցած որ իր վարուելակերպը վնասեց իր պաշտօնին եւ այն երկրին որու կը ծառայէ եւ թէ խոտոր կը համեմատի Ամերիկայի արժէքներուն հետ։

Ամէն պարագայի մէջ, հարցը արդարօրէն չի լուծուիր, Գոնկրէսը քանի մը ամիսներու երկայնքին պիտի ուսումնասիրէ տեղեկագիրը եւ տայ իր վճիռը։

Պատկերը խակապէս ողբալի է ի տես աշխարհի երկու հզօրագոյն Պետութեանց նախագահներուն։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ պատրաստեց 1999-ի պիւտճէն ուր չկան ոչ տուրքերու ոչ ալ հանրային ծախքերու նուազում։ Ընդհակառակն, հանրային ծախքերը 2,1% յաւելում պիտի կրեն։ Նուազում կայ միայն Թէ.Վի.Ա.ի՝ եկեղեցականութեան համար, նաեւ արհեստի տուրքի թեթեւացում։ Ի լուր այս ծրագրին, Նախարարաց Խորհուրդի նիստին, Շիրաք իր մտահոգութիւնը յայտնեց, Սեպտեմբեր 9-ին։ Շեշտեց թէ անպայման պէտք է զեղչել Պետութեան ծախքերը, տուրքերը որոնք կը ճնշեն ֆրանսացիներուն եւ ձեռնարկներուն վրայ։ Ընդհանուր գիծերու մէջ նախատեսուած պիւտճէն մեծ խանդավառութիւն չէ առեղծած, ընդդիմութիւնը կը քննադատէ։ Ժ.Վ. Տըլըէ կ'ըսէ ինչ որ իրեն ուշադրութիւնը գրաւած է Ելմըտական նախարարին կախարդի տաղանդն է։ Ան կ'ուզէ հաւատացնել որ լաւ պիւտճէ մըն է, մինչդեռ ան արդիւնքն է սակարկութեանց՝ մեծամասնութեան զանազան բաղկացուցիչ հոսանքներուն հետ, որպէսզի չպայթի։

Լ. ԺՈՍՓԷՆ ջնջեց «պաշտպանութեան դաղտնիք»ը Հերնիւի վերագրուած լրտեսական հարցին վերաբերող, ինչ որ թոյլ կու տայ դատաւորին քննել դաղտնի թղթածրարը։ Ծանօթ է որ Պաշտպանութեան նախկին նախարարը, ընկերվարական քաղաքապետը Վիլէօրպանի, որ յանկարծամահ եղաւ Ղարաբաղի նուիրուած հայկական ձեռնարկի մը ընթացքին, ամբաստանուած էր որպէս պուլկար լրտես Սովետական դործակալ 1953-էն 63, այսինքն՝ խորհրդային։ 1996-ին «Էքսփրէս» չարաթաթերթին էր որ հրապարակած էր կարդ մը մանրամասնութիւններ այդ ուղղութեամբ։ Հերնիւի տգան ուզած էր որ վերնայ «պաշտպանութեան դաղտնիք»ը, որպէսզի ամէն ինչ լուսաբանուի։

ՔՈՍՈՎՈՅԷՆ աքսորը կը չարունակուի, Սեպտեմբեր 9-ին, 25 հազար հոգի ճամբաները լինկած էին եւ կացութիւնը չի բարելաւուիր։ Սերպ ուժերը սաստկացուցած են իրենց յարձակումները, ռմբակոծութիւններն ալ չեն դադրիր։

ՔԱՊԻԼԱ, Քինչասա վերադարձին յայտարարած է որ Գոնկոն պէտք է պատրաստուի երկար պատերազմի մը ուկանատպի եւ ռուանտացի յարձակողներուն դէմ։

ՄԻԱՑԵԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ դեկոյցով մը կը յայտնեն թէ Պէյրութի իրենց դեսպանատունը կրնայ ռճրափորձերու թիրախ ըլլալ, նման Քենիայի եւ Թանզանիոյ դեսպանատուներուն։

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO» (Economique)

10 Septembre

LES DECIDEURS

Robert Aydabirian: de Bull à Thomainfor

«Ֆիկարո»ի տնտեսական յաւելուածը կ'անդրադառնայ Ռոպէր Այտապիրեանի կատած ճամբուն՝ Պուլլն Թոմէնֆոր։ Կը դրէ թէ Այտապիրեան ձգած է Պուլը միանալու համար Թոմէնֆոր-Եւրոպայի որպէս նախագահ տնօրէնութեան եւ նաեւ որպէս նախագահ Թոմէնֆոր - Ֆրանսի տնօրէնութեան։ Կ'աւելցնէ որ շրջանառութ է Լիոնի համալսարանէն եւ վկայուած է հիւլէական ֆիզիքի ճիւղէն, հիւլէական պիտութեան ճարտարապետ է, վկայուած է նաեւ Ինսէրէն եւ Սթանֆորտէն։ Իր ասպարէզին մեծ մասը անցուցած է Հեվլէթ-Փաքարտի մօտ։

Երկարօրէն կը տրուին իր ասպարէզին մանրամասնութիւնները 1976-էն ի վեր։ 54 տարեկանին, կ'աւելցնէ թերթը, այսօր Ռ. Այտապիրեան ձեռք կ'առնէ Թոմսոն - Սէ.Էս.Էֆ-ի նախկին ճիւղին գլուխը։

Թոմէնֆոր 586 աշխատաւոր ունի եւ այս տարուան համար 500 միլիոն ֆրանքի գործառնութիւն մը կը նախատեսէ եւ հաւասարակշռուած արդիւնք մը հինգ տարուան մէջ 800 միլիոն ֆրանք կորսընդունելիք եւ։ Նախատեսուած է նաեւ Սթկարան մտնել։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ՇԻՄՏՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 9/10)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ - ԼՂՀ
ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՆԻՍՏ

Սեպտեմբեր 7-9 Երեւանի մէջ տեղի ունեցած է Հայաստան - ԼՂՀ միջխորհրդարանական անդրանիկ նիստը, երկու կողմին բոլոր յանձնաժողովներուն եւ քաղաքական ուժերուն ներկայացուցիչներուն մասնակցութեամբ։ Նիստին տեղեկութիւն տրուած է ԼՂՀ քաղաքական եւ ընկերային-տնտեսական վիճակին մասին, քննարկուած են դինուորնեբուն, անոնց ընտանիքներուն ընկերային պաշտպանութեան օրինագիծերը։ Երկու Խորհրդարաններու գործակցութեան մասին ամէնէն էական որոշումը այն է որ այսուհետեւ Հայաստանի Ազգ. Ժողովը միջազգային հանդիպումներու, նիստերու, քննարկումներու իր պատուիրակութիւններուն կազմին մէջ կ'ընդգրկէ նաեւ ԼՂՀ ներկայացուցիչներ։ Հայաստանի Ազգ. Ժողովի փոխ-նախագահ Ա. Բալէեան ըսած է որ ատիկա միակ ձեւն է ԼՂՀ-ն միջազգային ասպարէզ հանելու։ Նիստերուն ընթացքին կազմուած է մընայուն աշխատանքային խումբ մը։

Նոյն նիստերուն հաստատուած է միջխորհրդարանական յանձնաժողովին կանոնակարգն ալ։ Ան կը նախատեսէ որ յանձնաժողովը երկու նախագահ ունենայ։ Ներկայիսները երկու Խորհրդարաններուն փոխ-նախագահներն են. Ա. Բաղէեան եւ Լմմա Գաբրիէլեան։ Յանձնաժողովը քննարկումներէն եաք կընայ յայտարարութիւններով, կոչերով հանդէս գալ եւ տուած որոշումները երկու Խորհրդարաններուն, ի հարկին կառավարութիւններուն կողմէ կը քննարկուին։ Նախատեսուած է նաեւ որ տարեկան երկու նիստ տեղի ունենայ. մէկը Հայաստան, միւսը՝ ԼՂՀ։ Այս տարի յաջորդ նիստը կը դումարուի Դեկտեմբերին։

*
**

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐՈՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԱՆՁՆԱԳԻՐԵՐ

ԼՂՀ քաղաքացիներուն խորհ. անձնագրերը կը փոխուին։ Այս մասին խօսած է ԼՂՀ Ազգ. Ժողովի փոխ-նախագահ Ե. Գաբրիէլեան Հայաստան - ԼՂՀ միջխորհրդարանական նիստէն եաք տեղի ունեցած ասուլիսին, բացատրելով որ այս կարդադրութիւնը անհրաժեշտ էր քանի որ պաշտօնապէս չճանչցուած ԼՂՀ խորհրդարանականները խորհ. իրենց հին անձնագրերով չէին կրնար մասնակցիլ արտասահմանեան համաժողովներուն, դանազան այլ հանդիպումներու եւլն.։ Նոր անձնագրերը ոչինչով կը տարբերին Հայաստանի քաղաքացիներու անձնագրերէն, միայն արձանագրութեան կնիքէն կարելի է հասկնալ, որ տուեալ անձնագիրը կը պատկանի Ղարաբաղցիի մը։ Սակայն հարցը դեռ կը կարօտի ուսումնասիրութեան, քանի որ այս կարդադրութիւնը իրաւական խնդիրներ կընայ յարուցանել Հայաստանի եւ ԼՂՀ միջեւ։ օրինակ, Ղարաբաղի քաղաքացիները ինքնաբերաբար կրնան մասնակցիլ Հայաստանի ընտրութիւններուն եւլն.։ Հակառակ ասոր սկսած է նոր անձնագրերուն մատուցումը եւ միջխորհրդարանական յանձնաժողովի ղարաբաղցի անդամներէն մէկը արդէն ստացած է իրը։

*
**

ԵՌԱԿՈՂՄ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ, ԻՐԱՆԻ
ԵՒ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԻՋԵՒ

Թեհրանի մէջ, Սեպտեմբեր 8-9, Հայաստանի, Իրանի, Յունաստանի Արտաքին գործերու նախարարներուն հանդիպումին նիւթ եղած է տնտեսական դործակցութիւնը։ Քննարկուած են հեռանկարներ ու աւարտին ստորագրուած է յուշադիր մը ուր նշուած է Հայաստան - Իրան կազմուղին կարեւորութիւնը։ Երակողմ հանդիպումին յաջորդը տեղի կ'ունենայ Երեւան, 1999 Սեպտեմբերին։ Հանդիպումը առիթ եղած է Վ. Օսկանեանի եւ Յունաստանի Արտաքին նախարար Փանկալոսի տեսակցութեան։ Իսկ Սեպտեմբեր 9-ին երեք Արտաքին նախարարները ընդունուած են Իրանի նախագահ Խաթամիի կողմէ։

*
**

ՅԱՆՑԱԻՈՐ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐԸ
ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԱԾ

Շահումեանի դատարանը Սեպտեմբեր 9-ին վճիռ արձակած է Արմաւիրի մկկ զօրամասին մէջ Փետրուար 11-ին պինուորի մը կողմէ սպանուած սպայի մը եւ հինգ պինուորի հարցին դատին մասին։ Դատապարտուած են հրամանատարական կազմի չորս ներկայացուցիչներ, երկու պինուորներ։ Առաջինները երեք եւ չորս տարուան, պինուորները ինը եւ տասը տարուան։

*
**

Խ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ
ՄԻՋԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻՆ

Մոսկուայի մէջ Սեպտ. 8-ին աշխատանքի սկսած միջխորհրդարանական միութեան 100-րդ համաժողովին ելոյթ ունեցած է Հայաստանի Ազգ. Ժողովի նախագահ Խ. Յարութիւնեան։ Շեշտելով միջխորհրդարանական դործակցութեան կարեւորութիւնը, ան հաւաստած է որ Հայաստան միշտ կ'աջակցի խաղաղ դործընթացներու զարգացման ու ամրապընդման կողմնակից միջազգային բոլոր կազմակերպութիւններուն։ Ան նոյն օրը հանդիպումներ ալ ունեցած է Ռուսաստանի դեկավարներէն Ե. Սարոյեւի, Գ. Սելեզնյովի, Ն. Ռիժկովի հետ։

*
**

ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ
ԵՐԿՈՒ ՏԵՂԱԿԱԼՆԵՐԸ
ՊԱՇՏՕՆԱԶՐԿՈՒԱԾ

Վարչապետ Ա. Դարբինեանի Սեպտ. 7-ի հրամանագրով պաշտօնազրկուած են դիւղատնտեսութեան նախարարին երկու տեղակալները՝ Ռոպէր Ամիրեան եւ Իչխան Մարտիրոսեան։ Գիւղատնտեսութեան նախարարը հինգ տեղակալ ունի որոնցմէ մէկուն պաշտօնը արդէն թափուր էր, ներկայիս այդ թիւը երեքի բարձրացած է։

*
**

ՍԱՀՄԱՆԱԶԱՆՑՆԵՐԸ
ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԿԸ ՅԱՆՁՆՈՒԻՆ

Որոշուած է Սեպտ. 14-ին Թուրքիոյ յանձնել այն չորս Փաքիստանցին եւ մէկ Պանկլատէշցին որոնք առանց մուտքի արտօնութեան Թուրքիայէն Հայաստան անցած էին։ Սուդուած է որ անոնք Քարաչիէն մեկնած, դանազան ճամբաներով հասած էին Նախիջեւան ուրկէ ձեռք ձգած Թուրքիա մուտքի անցագիր։ Բայց այդ ճամբուն վրայ հանրակառքին վարորդը կողոպտած է դիրենք ու ցոյց տուած Հայաստանի կողմը...։

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐԴՈՑ ՄԱՍԻՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

«Նոր Դար», Յունուար 1998, Հայաստանի Գրողներու Միութեան գրական-գեղարուեստական ամսագիրը, Երեւան, 320 էջ: Նոր Սփիւռք կը հասնի այս ճոխ ու ծաւալուն թիւը ամսագրին, որ քաղաքակը ըլլալու է Հայաստանի մտաւորականին կեանքին: Ուրախութեան ու գոհունակութեան հետ նաեւ բարկանա՞լ, ջղայնանա՞լ, ընդվզի՞լ, թէ համակերպիլ եւ «ասոր ալ փառք տանք» ըսել, խորհելով մեր հայրենքին դէմ ցցուած հազար ու մէկ խոչընդոտներուն ու համայնավար տարիներէն մնացած ու ժանգոտած չըրթանաներուն, որոնք դեռ կը կաշկանդեն Հայութեան ոգեկան ու ֆիզիքական զօրաւնէութիւնը: Ցատակ չէ պատասխանը: Սակայն կրնանք չատ քաղաքավար կերպով թելադրել Հայաստանի կառավարութեան հիւպատոսներուն, թէ մշակութային կապերու եւ կամուրջներու ստեղծումը Հայաստանի եւ Սփիւռքի միջեւ իրենց կոչումին հիմնական առանցքներէն մին կը մնայ մեղի, Սփիւռքահայերուս համար: Աւելի քան հողն ու պետականութիւնը, կամ նոյնիսկ եկեղեցին՝ հայ միտքն է մեր ազգին մեծագոյն զրաստիրուխն ու իրագործումը պատմութեան յնթացքին: Կը խորհինք, որ եթէ այդ վերացական հայրենիքին հոգ չտարուի, որ կարենայ ան տարածուիլ եւ արտահայտուիլ աշխարհին հետ չափուիլ եւ անոր բարիքներէն ու չարիքներէն լայնօրէն օգտուիլ՝ մեր նոր ձեռք ձգուած ու այնքան թանկագին անկախութիւնը չատ բան կրնայ կորսնցնել իր արժէքէն: Մը-չակոյթը իրականութեան քառասյին եւ անխմասա բնոյթին ձեւ եւ նշանակութիւն տալու փորձ մըն է էապէս, սակայն նոյն ատեն քաղաքական հասունացման, ու պայքարի դէնք եղած է միշտ Եւ Ատուած ինէ որքան ներկայիս այս երկուքին պէտք ունի մեր ազգը:

«Նոր Դար»ի այս թիւը կը բացուի քիչ մը անսովոր կերպով: Խմբագրական մը՝ որ եղէչէ Զարենցի «Թուղթ Ակսէլ Բակունցին» դրութենէն մօտ հարիւր տողնոց հատուած մըն է, ուր տարաբախտ բանաստեղծը կ'ողբայ հայ ազգային արժէքներու անկումը: Այս դէպացումը կը խանդայ քանի մը պարզ եւ յուսադրիչ տողերու մէջ:

«Հասել ենք մենք արդէն այն սահմանին,
որից
Սկսում է մի նոր ու դժուարին
վերելք:
Սին տեսիլների փոշին մեր խոհերից
բերենք
Ու ճանապարհ ընկնենք,
մեծ ճանապարհ, նորից:
Եւ տեսնում եմ հիմա տարիների
հեռում
Հորիզոնների բազում փորձութիւններով
յղի,
Հերոսութիւն, պայքար, եւ անվհանչ
ուղի
Որ մի անգամ է լոկ մեզ աշխարհում
տրուում»:

*Խմբագրութեան կողմէ այս վիճակին, ճակատագրական, անկիւնադարձային սա պահուն պիտակցութիւնը իրապէս գնահատելի երեւոյթ է: Զարենցի համար «սին տեսիլները» բաւական յստակ ըլլալու էին, ինչպէս եւ «նոր ու դժուարին» վերելքին բնոյթը, սա ուրիշ թէ սխալած էր իր վերին տողին մէջ —ահա երկրորդ անգամ մեզի կը սրտի մեծութեան առոթի մը...: Հարց կը ծագի սակայն թէ այսօրուան Հայաստանի մտաւորականութեան համար այս «վերելքը» ինչի՞ մէջ կը կայանայ: Երեւանցի բանաստեղծը, կանդնած Գրողներու Տան մուտքին, նայելով Բագրամեան պողոտայի եռուզեռին, ու բռնուած ուս մշակոյթին դիմին, համայնավար «մտածելակերպի» սովորութեան ու Սայաթ-Նովայէն մեղեդի մը արձականդին միջեւ՝ ի՞նչ իմաստ կու տայ այդ յառաջխաղացումի պազափարին, Անկասկած մտածումի քանի մը ուղիները կը բացուին իր առջեւ —կամ դէպի Արեւմտեան «ապականած» ու փոսթմօտէռն արուեստի արժէքները, իրենց ժամանակակից երկիւեղածուած, ապազային, հակազիր ու գայթակղեցուցիչ սկզբունքներով: Կամ՝ կարելի է խորհիլ, թէ վերադարձ մը կամ վերադարձում մը հայ ազգային, նոյնիսկ ցեղապաշտ ակունքներու ներշնչումին, որ երբեմն արդիւնքն է արմատական յեղաշրջումներու: Աւելի կրկնութիւնը պիտի ըլլար սակայն անցեալի փորձերուն, յոյսերուն, որոնք տեղ մը չտարին մեզ: Բանաստեղծին առջեւ կ'ուրուագծուի հիմա ամէնէն դժուար ճամբան, որ արդէն հոն էր սկիզբէն, իր մանկութենէն ի վեր ու դինք կը տանջէր —անկարելին: Այսինքն՝ այն որ մարդիկ չեն փորձած տակաւին, բոլորովին նորը, աննուաճ բարձունքները եւ խորութիւնները: Ճանդուն, արկածախնդիր, տաղանդաւոր ու կեանքին հետ հաչիւը դոցած արուեստագէտ պէտք է ըլլայ, մշակի տարիքի, նիհար, դաղտնի, սակաւախօս բայց ներքին ահարկու զօրութեամբ սպառազէն եւ անհրապոյր մէկը...

Երեք ուղղութիւններ, երեքն ալ ըմբռնելիութիւններով լի: Կ'արժէ հարց տալ հոս, թէ Հայաստանի արուեստագէտները ի՞նչ սոզվեցան մարքսիսթ արուեստի տեսութենէն, զոր ոմանք այնքան ջանացին պարտադրել: Անկարելի է ըսել թէ ոչինչ իւրացուցին կամ ոչ մէկ ազդեցութիւն կրեցին անկէ: Անկասկած մարքսիսթ պետպիտութիւնը: Կա՞յ այսօր անոր ազդեցութիւնը Հայաստանի մէջ, եւ մտաւորական ի՞նչ հիմնադրամով Հայաստանը կը դիմակալէ դալիքը ու կը պատրաստուի լծուիլ իր «վերելքի» ահարկու ճիգին: Սակայն ինչ ալ ըլլայ մարտահրաւէրը, որուն դէմ կը դոնուի, այդ քառասունեակ երեւակայութեամբ օժտուած եւ անիծուած քանաստեղծը չի կրնար չզդալ, թէ ինչ ալ ըլլայ իր ընտրութիւնը, ստիպուած է անպայման մտածել թէ ինչպէս կարելի է հայ միտքը ազատագրել «հոգի» միսթիքէն, աւանդութենէն ու զայն պաշտպանող «կուռքերու» կախարդանքէն, ըլլան անոնք Աբովեան թէ Թումանեան, Զարենց թէ Սեւակ, Դուրեան թէ Վարուժան: Եթէ այս քննութեան եւ վիրաբուժական գործողութեան չենթարկենք մենք մեզ հիմակուընէ, բոլորովին աննախատեսելի ապագայի մը կրնանք յանդիպիլ: «Հայ գրականութիւնը պատրաստ է իրապէս աննախընթաց թռիչքի... երբեք հայ գրականութիւնն այսքան դժուարութիւն չի տեսել, բայց եւ երբեք այսչափ տեսանելի եւ ոգեւորիչ չի եղել հեռանկարը», կը գրէ «Նոր Դար»ի խմբագիր Արպար Ափինեանը «Երազի ճամբան — գրոյցներ Ի. դարավերջի հայ գրականութեան մասին» իր յանդուգն, լուրջ ու չատ կարեւոր յօդուածին մէջ, ու վրատուտօրէն Հայաստանի գրական միջավայրի կացութեան ամէնէն լաւատեղեակ մը-տաւորականը ըլլալու է: Ուրախալի լուր է ասիկա, սակայն վերապահութիւն մը ունիմ այդ նկատմամբ: Կարելի՞ է արդեօք որեւէ նախատեսութիւն ընել Հայաստանի ապագայի մասին, առանց նկատի առնելու Սփիւռքին, այսինքն Հայութեան կէսին գոյութիւնը, անոր ներդրումը եւ ազդեցութիւնը: Հայաստան եւ Սփիւռք այս փոխ-յենում ու փոխ-կապ-

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖԱՏՕ

Ամէն գրագէտ, մանաւանդ ամէն բանեկամ գրագէտ, որ այս աշխարհէն կը բաժնուի, մեղի կը թողու իր գործը: Այնուհանդերձ, մե՛նք են որ տէր պիտի կանգնինք անոր այդ գործին: Բայց ամէն բանեկամ գրագէտէն մեզի համար գրական գործ չէ որ կը մնայ մեղի, անկէ մեղի կը մնայ նաեւ մարդը, մարդուն յիշատակը, անկախ՝ իր գրական գործէն:

Ես հիմա մէկդի կ'ընեմ «Անկապ օրագիրը», «Հայու բնկորները», «Ամէն տեղ Հայ կայ»ն ու միտքս կը լեցնեմ այդ գիրքերուն հեղինակէն յամեցող թանկագին պատկերով, Վահրամ Մաթեանով: Մէկդի կ'ընեմ Լոնտոնի «Անկլօ_Արմինիըն Գրապ»ը, Սկիւտարի դերեզմանատան Խարբերդի ծերունազարդ պահակ Հայրիկը, Մաթեանին պատմուածքներէն դուրս եկած գրական ու ժխտական բոլոր կերպարները եւ կարծես ձեռք ձեռքի կը հետեւիմ իմ տարեկից եղբայր-բարեկամիս, մոռնալով մինչեւ իսկ Գալուստ Կիւլպենկեանի հիմնարկութիւնը: Ման կու գանք հնօրեայ Լիզպոնի փողոցներուն մէջ, կ'անցնինք Սան Վինչէնթէ եկեղեցիին առջեւէն, կը մտնենք Մաթէ տէ Տէուս եկեղեցիէն ներս, Ալֆամա թաղամասի նեղ փողոցներուն մէջէն կ'անցնինք. Սինթրա ու Խթէրիլ քաղաքներուն

ուածութիւնը պատմական իրողութիւն է այլեւս, մանաւանդ արուեստի կալուածէն ներս, ուր մտածումի հոսանքները քաղաքական սահմանագլուխ չեն ճանչնար, եւ ուր ժողովրդային մշակոյթն ու բարձր մշակոյթը իրարու հետ այնքան սերտ կապեր կը պահեն, որ յաճախ անոնց տարբերութիւնն իսկ աննշմարելի կը դառնայ: Արդար Ափինեանն ու Հայաստանցի բազմաթիւ այլ գրչի մարդիկ պէտք է դան ու մեր մէջ ու մեզի նման ապրին որոշ ատեն մը, որպէսզի ճանչնան երկիրէն դուրս բնակող հայութիւնն ու անոր մշակոյթի որակը, որպէսզի կարենան հայ գրականութեան ապագային մասին հեղինակաւոր կարծիք յայտնել: Եթէ ներկայիս անկարելի է ատիկա, պէտք դիտակցին թէ որեւէ համապարփակ մտածում հայութեան մասին կիսատ ու ժամանակաւոր պիտի մնայ՝ որքան ատեն միայն Հայաստանի վրայ կը հիմնուի ատիկա:

«Նոր Դար»ի այս թիւը այլազան ու ճոխ բովանդակութիւն մը ունի — բանաստեղծութիւն, արձակ, թարգմանական, մշակութաբանական, դրականագիտական եւ գրական — քննադատական, հաղորդումներ, գիրքերու տեսութիւն եւայլն: Վաթսունէ աւելի անուններ կը դրծակցին, որոնցմէ քսանէ աւելին օտար են, եւ եօթը՝ Սփիւռքէն: Մեծ մասով երիտասարդներ են, կան նորեր անշուշտ: Ուշադրաւ բանաստեղծ է Հրանտ Ալեքսանեան: Ահա քերթուած մը:

ՁՄԵՌ – ԼՔՈՒԱԾ ՍԵՐ

Ես շոյում եմ ձմրան մարմինը ճերմակ,
ևայում սառնութիւնից շողացող
աչքերին,
եւ ըմբռնում – լքուած սէր եւ ձմեռ՝
ուշագնաց – փռուած մեր ոտքերի տակ:
–Սայթաքում – ընկնում եմ ձմրան
կրծքի վրայ
թող ոչ ոք մօտենայ, կ'ելնենք երկուսով,
եւ մեր ամենաջերմ բառերը կը թափենք
գրգռուած երկրի ձիգ ցանկութեան
վրայ:

«Նոր Դար»ը արթուն, գիտակից կեցուածք ունի արդիականութեան նկատմամբ, եւ եթէ յառաջընթաց եւ անվախ այս թափով շարունակէ՝ մեծ յոյսերով կրնանք դիմակալել Հայաստանի գրական ապագան:

բոլոր պալատներն ու թանգարանները կը տեսնենք, պահ մը կը զարհուրինք պատմութեան ֆեոդալեան առջեւ, յետոյ կ'երթանք ու կը կանգնինք Գոթթա ոսկրոտ կոչուած քարայրին վրայ, որ եւրոպական ցամաքամասին ամէնէն արեւմտեան մասն է, Եւրոպայի վերջին կէտը դէպի Ատլանտեան Ովկիանոս: կը յանանք մեր կուրծքերը ու կը ընդենք Ովկիանոսն ու խորհրդաւորը հետեւելէն հոսանող օդը: Մեր հոգին ալեկոծումի էջ է եւ կարծես կը փնտռենք այն ինչ որ մեր մէջ զաղանի կարօտ մը պիտի մարէ: կը մտնենք Ժէրոնիմոսի եկեղեցին ներս ու ականջ կու տանք քարէ ժանեակներէ բարձրացող մեղեդիի մը: կը հիանանք քարակերտ դեղեցկութիւններու, զարդերու, կամարներու ու դիպի երկինք երկարող սլաքներու վրայ եւ առանց խօսելու կը մտածենք թէ մեզ մե՛ր ժողովուրդն է որ կրնայ հասկրնալ թէ ի՛նչ կը նշանակէ քարէն ընտրեալ այսպիսի գեղեցկութիւն մը: Յետոյ կը մտածենք թերեւս թէ նմանութիւնները կան մեր ժողովուրդին ու այս երկրին ժողովուրդին միջեւ: Այս ժողովուրդին կիներն ալ իրենց ամուսինները պրկեցին դէպի ծով, դէպի պանդխտութիւն, դէպի մահ, եկեղեցիներու մէջ ուխտի ու ադօթքի նաւակներ կախելով ու ադօթելով որ ողջմամբ ետ վերադառնան իրենց պանդուխտ ամուսինները: Այդ պանդուխտներէն մէկուն, նոր հարիսնեներու դիւտարար Վասքօ տա Կամային դամբարանը հո՛ն է, այդ եկեղեցիին մէջ, եւ մենք պահ մը լռութիւն կը պահենք այդ դամբարանին առջեւ ալ: Յետոյ կը նայինք երիտասարդ զոյգերու, որոնք կարգի մտած են ամուսնական պահպանաւոյ համար: Ի՛նչ ուրախ տեսարան: Զոյգին մէկը կ'երթայ, միւսը կու գայ: Պահպի իւրաքանչիւր արարողութենէն ետք, հարսերը կ'ընդունին իրենց աղգականներուն ու հարսնեւորներուն համբոյրները եւ մենք անոնց կը նայինք բարի նախանձով, մտածելով թէ հիմա որքա՞ն հեռու ենք այս քաղաքին մէջ մեր ցեղին երիտասարդներէն, մեր ապագայ սերունդներէն...: Յետոյ կը փոխենք մթնոլորտը, կ'անցնինք Անկախութեան երկար կամուրջին վրայէն, ողջունելով երկարամեայ բռնակալութենէ նոր դուրս եկած ու իր ժողովրդավարութիւնը գտած այս երկրին քաղաքական դուարթ մթնոլորտը, կ'ուղղուինք դէպի Քաչքաչ, ծովեզերեայ այն դիւղը, ուր Մաթեան ունի իր սիրելի ճաշարանը, ճուկերու չուկային քով: Խոշոր կարիտոսները ու համեղ ճուկը կ'ուտենք, գինի կը խմենք, պաղպաղակով մը կը զովացնենք մեր հոգին: Յետոյ կը վերադառնանք քաղաք, քիչ մը ախուր, որովհետեւ կը զղանք թէ ծաժանումի ժամը կը հասնի:

Եւ իրիկունը իր մութը կը սկսի տարածել քաղաքին վրայ: Թեթեւ անձրեւ մը կ'իջնէ մեր զլուխներուն վրայ:

– Պիտի ծաժնուինք երբեմ, կ'ըսէ Մաթեան, ու զիս կ'առաջնորդէ դէպի ճաշարան մը, ուր փորթուկալցի դեղատարած կին մը Ֆատօ կ'երգէ կիթառի մը ընկերակցութեամբ: Ֆատօ՛: կարօտի ու տառապանքի երգ: Ո՞ր ժողովուրդին երգը տխրութեան իր չէչտով կրնայ մրցիլ Փորթուկալցիին այս կարօտակէզ երգերուն հետ, եթէ ոչ Հայուն երգը: Մեր երկուքին ալ հոգին կը փոթորկի երգին տխուր հնչիւններէն– կարօտի հնչիւններէն: Հոս ամէն երգ կարօտ ծնունդ կ'առնէ, կարօտի զգացումով կը ծակծկի սիրտդ: Ու կինը կ'երգէ իր լեզուով զբաղած լաւագոյն բանաստեղծութիւնները.

«Ամէն անգամ որ սանդուխին վրայ
ոտնաձայն մը կը լսեմ,
Կը կարծեմ որ տուն կը վերադառնաս.
Կը բանամ դուռը – Բայց միայն
կարօտը կը գտնեմ դիմացս.
Օ՛ կարօտ, որքան ստախօս ես դուն»:

Գիշերը կը յառաջանայ: Գլուխները տաքցած են տառապանքի տաքուկ զգացումով մը, եւ Մաթեան ու ես իրարու կը նայինք մտածելով որ այլեւս պէտք է տուն վերադառնանք: Երգչուհին մեր եռեւէն կը շարունակէ երգել.

«Մենաք քարովի վայրկեանը
մէկ վայրկեան միայն կը տեւէ,
բայց հարիւր տարի պիտի տառապեցնէ
բաժանումը որ կը յաջորդէ»:

Բ. Հ.

ՎԱՀԱՆ ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ԵՍ ԱԼ ԱՅԴՏԵՂԷՆ ԱՆՑԱԾ ԵՄ...

Հայ մամուլի մէջ եւ ընդհանրապէս, այլ ազգի բոլոր թերթերուն մէջ ալ, թղթակցութիւններով, յաճախ, կազմակերպութիւններու եւ միութիւններու գործունէութեանց եւ ձեռնարկներուն մասին տեղեկութիւններ կը տրուին եւ յիշատակումներ կ'ըլլան:

Քիչ անգամ պատահած է որ զաղթական եւ տակաւին զաղթող մեր գաղութներու կեանքէն նեղս, բացառիկ օգտակարութիւն մատուցող անձնաւորութեանց մասին, մանաւանդ՝ իրենց ողջութեան ատեն, երախտապարտ եւ գնահատական արժանի գնահատումներ եղած ըլլան, որպէսզի ե՛ւ մատուցողները եւ առացողները, իւրաքանչիւրը իր կարգին «մոռացութեան հոր»ին մէջ չկորսուին եւ մանաւանդ, արժանաւորը, օրինակ ըլլայ ապագայ...

Քանի տարի առաջ, ես ալ, կամաւոր զղթականութեամբ երբ հասայ Վալանս, անապատի մէջ եկողի մը պէս, հոգեկան խառն ու անստոյգ վիճակներ ապրեցայ... հայերէն խօսողի եւ հայկական կեանքի կարօտը կը տանջէր զիս...

Հոս ու հոն, երբ բախտը ունենալի ոմանց հանդիպելու որ լաւ հայերէն կը խօսէին եւ մէկզմէկու նիւթը լաւ եւ հասկցողով կը հասկնայինք, ի վերջոյ, ի յայտ կու գար որ անոնք ալ, ինծի պէս, վերջերս զաղթողներ եղած են եւ այլ գարմանալի զուգադիպութիւններով, խօսքի ընթացքին, ի՞նչպէս կը պատահէր որ անպատակաբար, բոլորն ալ կ'ըսէին.–

– ... Ես ալ՝ ձէյրանեան եմ, կամ ձէյրանեան եղած եմ:

Չէ՞ որ ես ալ հարեկ մը եւ Վալանսէն անծանօթ մըն էի եւ ինքնաբերաբար, հետաքրքրութիւն մը զիս կը մղէր իմանալու թէ ո՞վ էր այդ ձէյրանեան «կասկածը» կամ «իշխանը», որու ակնարկելով շատեր «այդտեղ եմ», կամ «այդտեղ եղած եմ» կ'ըսէին...:

Շրջան մը ետք, Վալանսի Հ.Բ.Ը.Մ.Ի-ն ձեռնարկի մը հրաւէրը ստացայ: Սբբատարտի եւ անհամբեր կը սպասէի օրը, վայելելու համար «երկրորդ տունիս» հրապոյրը... չէ՞ որ երկար տարիներ, պատանեկութեանս օրերէն ի վեր, ապրած ու մեծցած էի հոն...

Ձեռնարկին օրը, լեցուած էր սրահը, յանկարծ, ներս մտաւ պարթեւահասակ պարոն մըն ալ: Այն ատեն եւ հիմա ալ, չեմ պիտեր ինչո՞ւ եւ ի՞նչ դպացումով, քովս պտուտզի մը հարցուցի.–

– Ո՞վ է այս մտնող պարոնը:

– Ձէյրանեանն է, Մուշեղ Ձէյրանեանը, լաւ արեւելեան զղացումներով եւ ռոմանթիկ ձեւով, թէեւ ես ալ զաղթական, բայց այլ զաղթականներու անհուն դժուարութիւններն ու յուզումները ապրելով եւ ի՛նչ-ի՛նչ մտածումներով, աչքս միայն կը զառնար, «Ձէյրանեան եմ» ըսող չատ մը ներկաներուն եւ նոյնինքն՝ Պարոն Ձէյրանեանին վրայ...

Հանդիսութեան ընթացքին, նախադասը իմ մասիս յանկարծ երկու խօսք խօսելով առիթ տուաւ ինծի որ երկու խօսք ալ ես ըսեմ ներկաներուն:

Արտայայտութեանս ընթացքին, չեմ պիտեր ինչ ճարտար ձեւաւորումով, կրցայ Պարոն Ձէյրանեանը նկատել «հսանք»ին մէջ մոցնել եւ աւելի առաջ ալ երթալով վալանսի Հայոց նահապետ կոչեցի զինք...

Հանդէսին վերջաւորութեան, Պարոն Ձէյրանեան մօտեցաւ եւ ըսաւ.

– Սիրելի պարոն, մեր Վալանսը լարի եկած էք: Բայց, չհասկցայ թէ՝ ինչո՞ւ նահապետ կոչեցիք զիս...

Այդ մէկը իմ համոզումս էր եւ միանգամայն իրաւունքս էր բան մը լսել կամ ոչ եւ այն ատեն բան մը չըսի Պարոն Ձէյրանեանին, այլ միայն ժպտեցայ...

Տարիները չուտ կ'անցնին կ'ըսեն եւ զարմանալիօրէն սկսաւ աւելի ալ արագ անցնիլ, իրենց հետ տանելով չատ մը բաներ... բայց կան երեւոյթներ եւ իրադրութիւններ, որոնք չեն կրնար կորսուիլ ու մոռացութեան մատնուիլ...

Ընկերային գործիս եւ զբաղումիս պատճառաւ Եւրոպայի, մանաւանդ Ֆրանսայի հայաթափ քաղաքներուն հայկական կեանքը եւ հայկականութեան չափանիշը բաւական մօտէն կը ճանչնամ եւ տակաւին իր հայկականութեամբ բոլորէն տարբերը է Վալանս քաղաքը...

Վալանսի Հայոց ազգային գործունէութիւնը, վոխ-յարաբերութիւնները՝ միութեանց, ընտանիքներու վոխ այցելութիւնները եւ նոյնիսկ բամբասանքներն ու «խնդութիւն»ները հայկական գիծը եւ անուշութիւնները կը պահեն տակաւին...

Մանաւանդ եկեղեցի՛ն. հոն ամէն ինչ, բանկալը եւ նստողները, մոմերը, «մաս»ը եւ նշխարը, հայերէն խօսելով կու տան ու կ'առնեն եւ «Քրիստոս ի մէջ մեր յայտնուեցաւ»ը, գրեթէ ամէն մարդ ճիշդ կ'ըսէ, մինչ այդ, ուրիշ քաղաքի մը Հայց. եկեղեցիին մէջ պարոն մը «Քրիստոս ի մէջ»ի փոխարէն «էհ պիէն, պոնժուռ» ըսաւ ականջիս... ուրիշ տեղ մը այլ պարոն մը թեթեւ ժպիտով մը՝ «քոմ տ'ապիթիւտ» ըսաւ:

Արեւմտեան Սփիւռք է, ինչէ՛ր կարելի չէն եւ գեռ ինչէ՛ր պիտի պատահին... Ամուսած հոգին լուսաւորէ Շ. Շահնուրին. –

«... Կամայ եւ ակամայ, գիտութեամբ եւ անգիտութեամբ»ը միթէ պատրաստ տէ՞ր հասաւ:

Կիրակի օր մըն էր նորէն, ըստ անոյշ առաւօտեան եւ եկեղեցական հոգեվարք արարողութեանց հաճութեան հետ միատեղ, եկեղեցին բակին մէջ, մի քանի առանձին խումբերու բաժնուած հայերէնով կը զրուցէինք իրարու հետ:

Գաղութիս մէջ, ազգային ծառայութեամբ յայտնի գիրքի վրայ եղող եւ յարգելի պարոն մը որ կը գտնուէր ճիշդ հատուս պտուտզ խումբին մէջ, յանկարծ իրեն հետ եղողներուն բարձրաձայն ըսաւ.

– Օ՛, ես ալ այդտեղէն անցած եմ...:

Ինծի իսկ անհասկնալի հետաքրքրութիւն մը ծնաւ մէջս, հասկնալու համար թէ ուրկէ՞, ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս անցած ըլլալու էր: Պէտք է ընդունիլ որ, մարդ ապրածին մէջ, երբեմն, չնչին բանի համար իսկ հետաքրքրութիւն կը ծնի: Ուշի ուշով «ականջ տուի» հասկնալու, բայց, արդէն նիւթը փոխած էին եւ չկրցայ «գտահանել»...:

Հիմա կը մտածեմ եւ գոհ եմ որ այդ «չնչին հետաքրքրութիւնս» ծնած էր, որովհետեւ քիչ վերջ երբ այդ նոյն պարոնին թեւը մտած ուղեցի հասկնալ, զարձալ բարձրաձայն ըսաւ.

– Օ՛, ձէյրանեանէն... եւ պատմեց հետեւեալը.

«Արեւելքէն, ինչ եւ ինչ գժուարութիւններէ եաք նոր եւ ապահով կեանք մը ապրելու համար, մօտ երեսուն հինգ տարի առաջ, հրաշքով հասայ Վալանս:

Գործի արտօնութեան եւ Ֆրանսա կեցութեան օրինաւոր թուղթեր ապահովելու համար թափած բոլոր ճիգերս ապարդիւն անցան եւ այլեւս յուսահատ որոշեցի վերադառնալ Արեւելք... կարզ մը ծանօթներու հանդիպելու եւ «մնաք բարով» ըսելու համար, կիրակի օր եկեղեցի գացի եւ հոն Պարոն Մուշեղ Ձէյրանեանին ալ հանդիպեցայ որ զիս քովը կանչելով հարցուց.

– Բարեւ ուզաս, ի՞նչպէս ես. ի՞նչ կարգադրեցիր եւ ո՞ւր հասար...:

Երբ ըսի թէ ոչ մէկ բան կրցայ կարգադրել եւ մի քանի օրէն պիտի վերադառնամ, Պարոն Ձէյրանեան առանց պահ մը իսկ մտածելու, ըսաւ թէ վաղը՝ երկուշաբթի առաւօտ իր ֆապրիքը երթամ եւ իրեն ներկայանամ...»:

Յօսակիցս երբ տակաւին իր պատմութիւնը եւ Ձէյրանեանին չնորհիւ յաջողութեան մանրամասնութիւնները կը շարունակէր, ես արդէն մտածումներովս ու խորհրդածութիւններովս, իր քով ըլլալով հանդերձ, բաժնուած էի իրմէ եւ ուղեցի միայն կը խուժէր վերջին քանի տարիներուն Ձէյրանեանի վեհանձնութեան չբնորհիւ յաջողած բազմաթիւ զաղթականն եւ անոնց Հայերու գանազան մարդկային ազնիւ ոգիին առջեւ:

«Ամեն մարդ իր գործովը կը ճանչցուի» ըսած է Ղազարոս Սալաձորեցի եւ ինչպէս ամէն ինչ հինցնելու եւ վերջ տալու պարտադրած օրէնքին զուգահեռ, այսօր, չուրջ կէս դար գործած Ձէյրանեան Ֆապրիքն ալ վերջ տուած է իր գործունէութեան եւ վաճառած է, բայց այդ «լաստ»ն ու «իշխան»ը բոլորովին տարբեր եւ յատկանշական է այլ Ֆապրիքներէն եւ երկար տարիներ մինչ պիտի յիշուի «Ձէյրանեան Ֆապրիք» անունը:

Այսօր, ծերունազարդ, բայց միշտ յաղթահասակ Պարոն Մուշեղ Ձէյրանեանը, այլ որակումով, հայապետ Ձէյրանեանը, երբ հանդարտ քայլերով ի ր առօրեայ զբօսանքը կ'ընէ Վալանսի փողոցներով, իրեն հանդիպողը, յաճախ զինք յիշող եւ իր հասատատած «հայասէր կամուրջ»ին չնորհիւ հեշտօրէն առն-ատեղ եղած հաբնւարաւորներու հետ, անհուն յարգանքով կը խոնարհիմ հայորդիներու մատուցած իր բացառիկ ծառայութեանց համար եւ իր մարդկային ազնիւ ոգիին առջեւ:

Ա. ՔԷՇիՇԵԱՆ

ԳԱՂԱԹԱԿԱՆ ԳԱՂԱԹ

ԱԹԻՆՔԻ մէջ, Սեպտեմբեր 1-ին, Յունաստանի Հանրապետութեան Նախագահ Քոստաս Ստեֆանոփուլոսի հրաւէրով, Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան պաշտօնական այցելութեամբ մը գտնուեցաւ Յունաստան: Նախագահ Տէր-Պետրոսեան ուղեկցող պատուիրակութեան կազմին մէջ կը գտնուէին նաեւ Հ.Յ.Դ. Բիւրոյի ներկայացուցիչ Վահան Յովհաննիսեան եւ Հ.Յ.Դ. Կեդր. Կոմիտէի անդամ Դաւիթ Յակոբեան: Ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան նաեւ Հ.Յ.Դ. Կեդր. Կոմիտէի եւ Հայ Դատի Յանձնախումբի ներկայացուցիչները: Յօսակցութեանց նիւթ եղած է Ղարաբաղի հարցին խաղաղ կարգաւորման վերաբերող Հայաստանի մօտեցումը: Վ. Յովհաննիսեան յայտնած է նաեւ որ Հ.Յ.Դ.-ի կարծիքով, անհրաժեշտ եւ հասունցած քայլերն է պոնտոսցի Յոյներու ցեղասպանութեան հարցի արծարծումը իրրեւ քաղաքական օրակարգ: Սեպտեմբեր 2-ին ալ, Վահան Յովհաննիսեան ժողովրդականի հանդիպում մը ունեցած է Փիքսի «Առաքելեան – Կիւտենեան» մարզադաշտին ներս: Բացումը կատարած է Հ.Յ.Դ. Կեդր. Կոմիտէի ներկայացուցիչ՝ Շահան Ֆարաճեան: Վ. Յովհաննիսեան իր խօսքի առարկին պատասխանած է նաեւ եղած հարցումներուն:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ

ԱՈՒՋԵԻ

ԿԱՄ

ԲԵՐԱՅԻ ԳԱՅԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՐԳԻՇԱԿԱՆ ՎԷՊ

ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷ

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՊԵՐՃԵԱՆՆԵՆՑ ՀԱՅԿԵՐՈՑԹԸ

ՍՕՖԻ. – Բնականաբար... ես երկու օրէ ի վեր պիտէի...:

ՀՐԱՆԴ. – Մաղ մնաց իմ գլուխս կը փաթթէին կոր Աննան:

ՄԱՆՆԻԿ. – Ես ալ այնպէս իմացած էի... ինչպէս՞ օֆիքզ ազատեցիր:

ՀՐԱՆԴ. – Այնչափ մեծ գրամօժիտ մը ուզեցի որ հրաժարեցան իրենց խորհուրդէն:

ՍՕՖԻ. – Այս երկու նոր քանտիտանները աւելի դիւրահա՞ճ են:

ՀՐԱՆԴ. – Անշուշտ... մարդիկը չատ նեղն են, երկուքն ալ պարտքի մէջ խեղդուած են, իրենց դիրքը պահելու համար սոխպուած են, քիչով գոհանալ...

ՍՕՖԻ. – Ո՞րը աւելի յաջողելու յոյս ունի:

ՀՐԱՆԴ. – Կարծեմ փաստաբանը, որովհետեւ ան աւելի քիչով պիտի գոհանայ քան քժիչը:

ՄԱՆՆԻԿ. – Բայց տոքթ. Վարդանը աւելի շնորհքով մէկը կ'երեւայ կոր:

ՀՐԱՆԴ (արհամարհոտ). – Երկուքն ալ իրարմէ վար չեն մնար:

ՄԱՆՆԻԿ. – Բայց վերջապէս տոքթորը Եւրոպա տեսած, Փարիզի մէջ ուսում առած մարդ է:

ՀՐԱՆԴ. – Ո՞վ է ըսեր, Պոլսոյ քժշկական վարժարանէն ելած է եւ քիչ մը տաեն ալ Փարիզ գացած է... վկայականը Փարիզէն չէ, բայց ինք անանկ կըլլեցնել կ'ուզէ:

ՍՕՖԻ. – Դուն ալ միշտ կը սիրես չարախօսել:

ՀՐԱՆԴ. – Ճշմարտութիւնը ըսելը չարախօսութի՞ւն է:

Նոյն միջոցին Աննա կը մօտենայ խումբին եւ կ'ըսէ թէ սեղանը պատրաստ է: Բոլոր հիւրերը կ'իջնեն վարի յարկը ուր կը գտնուի ճաշասրահը: Սեղանը զարդարուած է ծաղիկներով ու գանազան ապանդերներով: Տանտիրուհին ցոյց կու տայ ամէնուն աթոռներ եւ հրաւիրեալները կը բազմին: Ընդհանուր խօսակցութիւն մը կը սկսի:

ՎԵՐԳԻՒՆ. – Տոքթոր, իրա՞ւ է որ միսը չատ օգտակար չէ մարդուս համար:

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Աւելա մարդուս կապմուածքն ու խառնուածքն կախում ունի, մարդ կայ որուն համար միսը օգտակար է, մարդ կայ որուն վնաս կու տայ...

ՅՈՎՍԷՓ. – Տոքթորը չատ ճիշդ կը խօսի, օրինակի համար, ինծի միսը աւելի վնաս կու տայ քան օգուտ ունի:

ԱՆՆԱ. – Ձուկը միսէն աւելի օգտակար եւ առնդարա՞ր է եղեր:

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Այո՛, օրիորդ, միայն թէ ո՛չ ամէն ձուկերը, ասկէ զատ, ինչպէս ըսի, միշտ նկատի առնելու է մարդուս խառնուածքը, ատամոքսներ կան որոնք չեն կրնար դիւրաւ մարսել միսը:

ՍՕՖԻ. – Ես, օրինակի համար, տանը մէջ միշտ խնդիր ունենք այս մասին, ամուսինս ձուկը չափազանց կը սիրէ, իսկ ես բնաւ չեմ սիրեր:

ԹՈՎՄԱՍ. – Եթէ տանը մէջ ձուկն է ձեր ընտանեկան ներդաշնակութիւնը խանգարողը վնաս չունի:

ՍՕՖԻ. – Բայց չենք չնորհք կը կռուինք երբեմն այս պատճառաւ իրարու հետ...

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ. – Բարեբախտաբար այդ կռիւները ձեզ մինչեւ Դատաստանական Խորհուրդին առջեւ չեն տանիր: Թէեւ արդարութիւնը կը պահանջէ որ էրիկ կընկան միջեւ ճաշակի տարբերութիւնը ամուսնալուծութեան բաւական զրօաւոր պատճառ մը ըլլայ:

ՀՐԱՆԴ. – Գիտէ՞ք որ այս միջոցիս, Դատաստանական Խորհուրդին առջեւ վաթսուն հատ ամուսնալուծութեան դատ կայ եղեր:

ՍՕՖԻ. – Ի՞նչ կ'ըսէք, Հրանդ էֆէնտի,

ՀՐԱՆԴ. – Այո՛, Դատաստանական Խորհուրդի անդամներէն մէկը ըսաւ:

ՎԵՐԳԻՒՆ. – Քիչ օրէն կարծեմ վաթսունըմէկ պիտի ըլլայ դատերուն թիւը:

ՄԱՆՆԻԿ (հետաքրքիր). – Ինչպէ՞ս, ինչպէ՞ս... ամուսնալուծութեան խնդի՞ր մը կայ:

ՎԵՐԳԻՒՆ. – Անանկ բան մը ականջս հասաւ...

ՄԱՆՆԻԿ. – Ո՞վ են ամուսնալուծութիւն ուզողները:

ՎԵՐԳԻՒՆ (խորհրդաւոր). – Շատ ծանօթ ընտանիք մը... եւ գեռ նոր ամուսնացած:

ՄԱՆՆԻԿ. – Բայց անունը տո՛ւր տեսնենք... ես կը ճանչնա՞մ:

ՎԵՐԳԻՒՆ. – Հարկաւ կը ճանչնաս:

ՄԱՆՆԻԿ. – Ըսէ՛, ո՞վ են...

ՎԵՐԳԻՒՆ. – Չէ՛, անուն չեմ ի տար... քանի մը օրէն կ'իմանաք, չեմ ուզեր որ խօսքը ինձ եկէ:

ՍՕՖԻ. – Բայց քանի որ դուն իմացեր ես, ըսել է ուրիշներն ալ գիտեն:

ՎԵՐԳԻՒՆ. – Չեմ կարծեր, խնդիրը չատ զգուշ պահուած է... ես դիպուածով իմացայ:

ՄԱՆՆԻԿ. – Եթէ անուն տալ չես ուզեր՝ գոնէ խնդիրը պատմէ՛...

ՎԵՐԳԻՒՆ. – Խնդիրը ի՞նչ կ'ուզես որ ըլլայ, անհաւատարմութիւնը... բայց չատ զարմանալի պատմութիւն մըն է:

ՄԱՆՆԻԿ. – Ինչո՞ւ զարմանալի:

ՎԵՐԳԻՒՆ. – Որովհետեւ անհաւատարմութիւն զործողը կինն է եւ ամուսնալուծութիւն պահանջողն ալ ինքն է:

ՍՕՖԻ. – Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ ատիկա...

ՎԵՐԳԻՒՆ. – Պարզապէս ամուսինը կ'ամբաստանէ կոր թէ՝ ան եղած է իր անհաւատարիմ ըլլալուն պատճառը, թէ ամուսինին դրդումով անհաւատարմութիւն ըրած է եւ թէ նոյն իսկ ամուսինը ինք իր ձեռքով սիրարար մը ճարած է իրեն...

ՍՕՖԻ. – Բայց ինչո՞ւ համար...

(Շար. 7)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Շնկ. - Աչոտ Սերճանեան 250 Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԿԱՌՏԱՆՆ. - Սիմոնեան ընտանիքը 1.000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, իրենց հօր՝ Թադէոս Սիմոնեանի յիշատակին:

ՀԱՋՈՂԵՐԱՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻՋ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 13, Խաչվերաց. Տօն Վերացման Սրբոյ Խաչին:

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8.45–ին, Պատարագ՝ ժամը 10.30–ին:

Ծանօթ. - Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակ Եւրոպայի եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր – Անդաստան ժամը 4–ին:

Այս երեկոյեան տեղի ունենալիք Թափօր–Անդաստանը տարւոյս վերջինն է: Առաջին «Անդաստան»ը կատարուեցաւ Փետրուար 13–ին, Տեառնընդառաջի նախատօնակին:

*
**

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱՒԱԾՈՐՎԻՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 13. Խաչվերաց, Տօն Վերացման Սրբոյ Խաչին:

Այս առթիւ Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆԵՐՍԵՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9–ին, Պատարագ՝ ժամը 10.30–ին:

Խաչվերացի Թափօր – Անդաստան եկեղեցական ժամը 5–ին:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 14. Յիշատակ Մեռելոց:

Ժամը 10–ին պատարագ, որմէ ետք հոգեհանգստեան պաշտօն վանս համօրէն ննջեցելոց:

*
**

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 13, Տօն Է Խաչվերացի:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՖԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 14, Մեռելոց:

Հոգեհանգիստ ժամը 11–ին:

ԾՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները եկեղեցւոյ պայծառութեան համար. –

Խաղողօրհնութեան առթիւ. –

Պ. Ֆրանսուա Արզումանեան 500 Ֆր., Տիկին Սրապեան, Տիկին Կարմիրեան 200–ական Ֆր., Տիկին Կարապետեան, Սուքիասեան ընտանիք, Սաթըմչեան ընտանիք, Տիկին Ածէմեան, Տիկին Ալիս Պէյաքճեան, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Գարակէօզեան, Տէր եւ Տիկին Ազատ եւ Անահիտ Պահատուրեան եւ Տիկին Անայիս Պազտոյեան 100–ական Ֆր., Տիկին Պաշըպօզլիքեան անուն մը խաղող:

Եկեղեցւոյ պայծառութեան. –

Տիկին Գուլումճեան 500 Ֆր., Պ. Տէր-Մարտիրոսեան 400 Ֆր., Օր. Ազապալեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սերժ Հերիւեան 100 Ֆր.:

Շնորհակալութիւն Սրապեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի՝ Պ. Սմբատ Սմբատ 250 Ֆր., Պ. Վահան Զաքըճը 100 Ֆր.:

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ԱԳԱՄԱՆԴԵԱՑ ՏԱՐԵԳԱՐՁ

ԺԵՆԻ ԵՒ ՍՏԵՓԱՆ ՏՇԱՐԼՃՄԵԱՆԻ

ընտանիքը եւ բարեկամները իրենց ջերմ շնորհաւորութիւնները կը ներկայացնեն անոնց 60–ամեայ ամուսնական տարեդարձին առթիւ եւ կը մաղթեն որ անոնք չարունակեն իրենց միասնական կեանքը՝ քաջառողջ եւ երջանիկ:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանի հայերէն լեզուի միօրեայ դասընթացքները կը սկսին Շաբաթ, Սեպտեմբեր 23, ժամը 14–ին,

Մանրամասնութիւններու եւ յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել Ս. Մեսրոպ Կրթարան, հեռ. –

01 43 78 92 91

*
**

ՄԱՐՍԷՅԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

«ԹԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ»

ՄԻՕՐԵԱՅ ՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1998.99 *ուսումնական տարուան դասընթացքները կը վերսկսին*

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30
առաւօտեան ժամը 10.–ին

Սահակ - Մեսրոպ Մշակ. Կեդրոնի «Արծրունի Ջրբաշեան» սրահին մէջ
339, avenue du Prado —
13008 MARSEILLE

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝

Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն. -
Հեռ. - 04. 91. 77. 84 70

Centre Culturel Alex Manoogian
ACTIVITÉS PÉDAGOGIQUES 1998-1999

Dans le cadre de ses activités l'UGAB-Paris — Ile-de-France organise dans son Centre Culturel des cours :

— d'arménien pour enfants (à partir de 6 ans), le Samedi à 14h30;

— d'arménien pour adultes, le Samedi à partir de 16h30;

— d'arménien préparation BAC (arménien occidental et oriental), le Vendredi de 19h à 20h30 et le Samedi de 16h à 18h

Une formation minimum de 2 ans est exigée pour la présentation des épreuves écrites et orales.

— Cours d'arménien adultes, les Lundi et Mardi soir. Méthode active basée sur conversation, textes llittéraires, revues de presse;

— Chorale enfants, le Samedi à 14h30;
adultes, le Jeudi à 20h30;

— Musique traditionnelle (chevi);

— Danse arménienne, le Samedi à 16h30
adultes, le Lundi à 20h30;

— Théâtre enfants, le Samedi;
adultes, le Vendredi.

NOUVEAU ... NOUVEAU ... NOUVEAU
ATELIERS D'ENFANTS

Les Mercredis 14h30 - 17h

— Travaux manuels;

— Initiation au solfège sur des instruments de base;

— Cours de piano;

— *Enfants à partir de 4 ans* —

Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 14h
Rentrée le 26 Septembre à 14h30
U. G. A. B. :
118, rue de Courcelles — 75017 PARIS
Tél. 01.42.27.12.26 M° Courcelles

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

THEATRE DE JUNGIS Arc-en-ciel

du 17 au 19 septembre → théâtre

Une Bête sur la lune

de Richard Kalinoski

→ mise en scène Irina Brook →→→ "Sans être une pièce politique ou polémique, *Une Bête sur la lune* réussit à nous ouvrir les yeux sur l'une des plus grandes injustices ignorées de notre siècle : le Génocide arménien." Irina Brook

→ locations 01 45 60 79 05

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՑՑ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ ՏՕՆԻՆ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14

Առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ՝

4, rue Komitas, 94140 ALFORTVILLE

Կը պատարագէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
մասնակցութեամբ Փարիզեան Շրջանի հոգեւոր հայրերուն:

Պատարագի աւարտին հոգեհանգիստ կը կատարուի «Վասն համօրէն ննջեցելոց»:

Ծանօթ. – Մայր եկեղեցւոյ մէջ ներքին վերանորոգութեան աշխատանքները սկսած ըլլալով ի գիտութիւն հաւատացեալներուն, սակայն Շաբաթ եւ կիրակի օրերու եկեղեցական ժամապաշտութիւնները եւ խորհրդակատարութիւնները կը շարունակուին կատարուիլ:

PARIS - EREVAN - PARIS
à partir de
3050 F
Renseignements & inscriptions :
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté — 69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.
Demandez notre brochure pour des séjours individuels et en groupe.

«ՆԱՐԵԿ»
ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Անկէնի «Նարեկ» Միօրեայ Վարժարանի հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Շաբաթ, Սեպտեմբեր 16, ժամը 9.30–ին, վեց տարեկանէն մինչեւ պաքալօրէայի դասարանի աշակերտներու համար:

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար դիմել. –

01. 34. 12. 84 45
կամ
01. 39. 89. 63. 06

Թիւերուն:
Դասընթացքներու վայր՝
8, rue Felix Faure
95880 Enghien-les-Bains

INFORMATION !!! INFORMATION !!!

La compagnie nationale arménienne, **Armenian Airlines,** a le plaisir de vous informer qu'elle effectue chaque Jeudi une deuxième fréquence hebdomadaire sur Paris.

Les horaires sont identiques à ceux du Lundi, à savoir :
Départ Erevan 8h15, arrivée Paris 10h15
Départ Paris 17h10, arrivée Erevan 00h50

Pour toute information supplémentaire contacter RPTA, notre Agent Général de Vente en France :
19, rue St-Roch — 75001 PARIS
Tél.: 01. 42. 96. 10. 10 — 01. 42. 96. 10 40
Fax: 01. 42. 96. 18. 77.

Le Représentant

1954 — 1998
44ème ANNIVERSAIRE
1954 — 1998

PÈLERINAGE ST-GRÉGOIRE à TALLARD

ՏԱՐԵԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԹԱԼԱՐԻ Ս. ԳՐԻԳՈՐ

Dimanche 20 Septembre

Sous l'égide de l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France et avec le concours de l'Association Culturelle des Arméniens de GAP et des Hautes-Alpes
Sous la présidence de
MGR LAGRANGE,
Evêque de Gap
et MGR DARON GEREJIAN,
Vicaire Général des Arméniens du Sud de la France

— 10 h 30 : Une Messe sera célébrée par *Rév. Père ZADIK AVEDIKIAN*
La messe sera chantée par la Chorale *Sourp KRIKOR LOUSSAVORITCH de Beaumont*
Sous la direction de
ROBERT ARTINIAN

— **13 h : Un repas fraternel réunira les pèlerins dans la Salle Polyvalente de Tallard, en présence des autorités religieuses et civiles.**

Des autocars, suivant le nombre des insrits seront mis à la disposition pour des personnes que ne peuvent se rendre par leurs propres moyens.
Les personnes qui se rendront par leur propres moyens sont priées de s'inserire par téléphone sous indiqué

Départ à 7 heures précises

Pour tous renseignements et réservations s'adresser :
— *Marseille* : 04. 91 77. 84. 70;
— *Beaumont* : 04. 91. 93. 13. 50;
— *Saint-Antoine* : 04. 91 65 56. 75;
— *Toulon-Abri's Club* : 04. 94. 27. 10. 51.

Pour toutes autres régions :
Ass. Culturelle des Arméniens de GAP — 04. 92. 51. 71. 80 (h. de repas) & 04. 92. 51. 00. 87.

Prix du trajet de Marseille
Aller-retour seul —100 F.;
Repas seul — 120 F.;
Aller-retour et repas compris — 220 F.

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12-13
SAMEDI - DIMANCHE
12-13 SEPTEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·250 Ֆ· — Վեցամսեայ : 635 Ֆ·
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·

74րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19·463 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 74e ANNEE — N° 19.463

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵԼՑԻՆ ՎԱՐՉԱՊԵՏ ՄԸ ԳՏԱՒ՝ Ե. ՊՐԻՄԱԿՈՎ

ՀԻՆ ՄԱՐԴ ՄԸ
ՆՈՐ ՕՐԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ելցինն չուզեց երբորդ փորձ մը կատարել Զերնոմիրդինը կրկին ներկայացնելով Տումային եւ Սեպտեմբեր 10-ին վարչապետութեան աթոռին նշանակեց հին մարդ մը, հարազատ ապարաչիկ մը՝ Եւգենի Պրիմակով: Սեպտեմբեր 11-ին, Տումային վաւերացումը ոչ մէկ կասկած կը վերցնէր քանի համայնավար մեծամասնութեան հաւանութիւնը կար ի յառաջադունէ:

Ե. Պրիմակով ծնած է Կիեւ (Ուկրանա) հրեայ ընտանիքի մը ծոցը (ըստ երեսպա 1 ձայնասփիւռի կայանին ուկրանական, հայկական եւ հրէական արմատներ ունի) 1929-ին, մեծցած է Թիֆլիս եւ եթէ նոյնիսկ, այսօր, դեմոկրատ վարչակարգին կը յարմարի, կը մնայ միշտ համոզուած համայնավար մը: Ձիւղ է որ մեծ ընդունակութիւն ունի «յարմարելու», յաջորդաբար եղած է բրեժնեւի եւ Գորբաչովի համակիր, այսօր ալ՝ Ելցինի: Անցեալին եղած է ԿՈ-կէ. Պէ-ի արտաքին բաժնի պետավարը, հին աղուէս մըն է, խելացի, խորամանկ, խորհրդային նոմենկլատուրայի տիպարխակ: Միակ թերութիւնը կը նկատուի ոչինչ հասկնալ երմատական եւ անտեսական հարցերէ, հակառակ անոր որ տնտեսական դիտութեանց doctorat մը ձեռք ձգած է 1956-ին: Փայլուն ուսում ալ ըրած է արեւելեան ուսումնարուս Հիմնարկը, քաջ արաբախօս է, բաւական երկար տարի լրագրողի մասնագիտին նուիրուած է եւ 1962-էն 70 «Պրաւդա»յի թղթակիցը եղած է արաբական երկիրներու մէջ: 70-ական թուականներուն մտաւորէնն է Գիտութեանց Ակադեմիայի արեւելեան ուսումնարու հիմնարկին, ապա՝ Համաշխարհային Տնտեսութեան հիմնարկին (ԻՄԵՄՕ): Բրեժնեւի համար իր դլխաւոր արեւելագէտն էր: Բայց, իր քաղաքական աստղը աւելի կը փայլի Գորբաչովի օրով: 1989-ին անդամ է Գլխաւոր խորհրդականներէն Գորբաչովի արտաքին քաղաքականութեան մարդին մէջ: Կը նշանակուի նաեւ ԿԱ-կէ-Պէ-ի փոխ-տնօրէն 1991-ի փուչի ձախողութենէն ետք: Դաղտնապահ, հիւանդագին կասկածամտութիւն մը ունի մետիաներու նկատմամբ:

1996-էն ի վեր Արտաքին նախարար է, յաջորդելով Կոզիրեւի եւ կը գնահատուի Արեւմուտքի կողմէ որպէս եզակի դիւանագէտ: ՕԹԱՆ-ի ընդլայնման հարցի առթին, վճռական դեր խաղացած է: Ինչ կերպով պաշտպանելէ ետք իր երկրին շահերը, կրցաւ միջին ճամբայ մը գտնել, որ թոյլ տուաւ ՕԹԱՆ - Ռուսաստան կոմիտէի մը ստեղծումին Աւլանտեան դինակցութեան ընդլայնման որպէս հակակշիռ:

Դանի մը օր առաջ, կ'ըսուէր թէ մերժած էր Ելցինի առաջարկը· կը թուի թէ կարելի եղած է զինք համոզել, քանի միակ մարդն է որ բոլորին դործին կու դայ: Արեւմուտքն ալ գոհ է: Գերմանիոյ Արտաքին նախարարը կ'ըսէ թէ «ան արժանի է մեր վստահութեան», Հելսինքին ուր կը գտնուի ժոսփէն յայտարարած է թէ միայն կրնայ ուրախանալ Պրիմակովի թեկնածութենէն, հուսկ Ուաչինկթըն աշխատանքի լաւ յարաբերութիւն կ'ակնկալէ: Սպիտակ Տան բանբերն ալ բաց է. Ամերիկեան կառավարութիւնը կը ճանչնայ եւ կը յարգէ Ե. Պրիմակովը:

× Այս նշանակումէն եաք, Մոսկուայի սակարանն ալ դրական հակազդեցութիւն ունեցած է, ռուբլին բարձրացած է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻ հակահայ չէչոթած կեցուածքով ծանօթ «Թիւրքիյէ» թերթը Սեպտ. 10-ին կրկին պնդած է թէ Հայաստան ապաստան կու տայ ՓՔՔ-ին: Թիրախ կ'առնուի նախագահ Ռ. Քոչարեան որ կ'ըսուի թէ զօրավիդ է քրտական այդ կազմակերպութեան որ Հայաստանի զանազան քաղաքներուն մէջ կեդրոններ հաստատած է: Ուշադրութեան ալ յանձնուած է որ այս դործունէութիւնը կը զուդադիպի Անդարա - Մոսկուա յարաբերութիւններուն տակարացման չըջանի մը:

ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ՝ Ժ.-Փ. Շուվէնթման ելած է մահաքունէն եւ ճանչցած իր հարազատները, ինչպէս հաստատեց Վալ տը Կրասի բժշկապետը, Սեպտ. 10-ին: Անմիջական բարելաւման մը մասին բժիշկները չատ վերապահ կը մնան, լեարդի եւ երիկամունքի բարդութիւններ կան տակաւին եւ ջղաբանական դեռնի վրայ ալ առայժմ կարելի չէ նախատեսութիւններ ընել:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Ծերակոյտի նախագահին աթոռին թեկնածու է ներկայի նախագահը՝ Ռ. Մոնորի, 75 տարեկան· մրցակից ունի Գրէսթիան Փոնսըլէ 70 տարեկան: Ծերակոյտին մէկ երրորդը կը նորոդուի երեք տարին անդամ մը եւ ամէն վերանորոդումէ ետք նոր նախագահ մը կ'ընտրուի: Ընտրութիւնները տեղի կ'ունենան Սեպտ· 27-ին եւ Հոկտ· 1-ին:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ՝ Քոհլ ժողովրդական Պունթէ պարբերականին տըւած հարցազրոյցի մը մէկ ի սկզբանէ կը հրճուի երեւակայելով հակազդեցութիւնը իր հակառակորդներուն եթէ վերընտրուի Սեպտեմբեր 27-ին: Առ այժմ իր մրցակիցը՝ Շրէօտէր հինդ կէտ աւելի ունի հարցախոյզներուն մէջ:

ՍՊԱՆԻՈՑ ընկերվարական նախկին Ներքին նախարարը՝ Պառիօնուէվօ եւ իր կցորդը բանտարկուեցան, իբրեւ հետեւանք 10 տարուան բանտարկութեան վճիռին, որ տրուեցաւ իրենց նկատմամբ ԿԱԼ-ի կապակցութեամբ: Յանօթ է որ 80-ական թուականներուն ԿԱԼ-ը (ազատագրումի հակահարեկչական խմբակները) ԷԹԱ-ի դէմ մահացու արշաւանքներ կատարած է եւ կառավարութեան անդամներ ալ մեղսակից եղած են: Երկու դատապարտեալները մեղադրուած են ապօրինի ձերբակալութիւններու եւ դրամական գեղծարարութեան համար: Ներքին նախկին նախարարը կը պնդէ որ անմեղ է եւ դատապարտուած է առանց փաստի:

ԱՑՍՐՑՈՐԴԱՆԱՆԻ եւ Գազայի մէջ հրեաներու թիւը 8,8% համեմատութեամբ աւելցած է 1997-ին եւ 170 հազարի հասած է, 1998-ին 3,3%-ի նոր յաւելում մըն ալ արձանագրուած է, ինչպէս կը գրէ Հա'Արէց օրաթերթը, Ներքին նախարարութեան մօտ ստուգելէ եաք թիւերը: Այս իրողութիւնը պատճառ կը նկատուի խաղաղութեան գործընթացին կասեցման:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԸ ՁՕՐ. ԼԵՐԷԴԻ ԱԿՆՈՑՈՎ

Ռուսաստանի տաղնապին առընչութեամբ, կացութիւնը փրկելու կարողութեան տէր դէմքերու չարքին առաջին չիշուածներէն է զօր. Լերէդ: Ան նաեւ բացառութիւններէն կը նկատուի կաշառակերութեան մէջ թաթխուած վերնախաւի մը որ իշխանութեան դիրքը գլխաւոր առիթ նկատեց ու կը նկատէ անճնականութիւնները, մեծնալու եւ մեծցնելու: Իրեն հետ կատարուած բազմաթիւ հարցազրոյցներ լոյս կը տեսնեն միջազդային մամուլին մէջ ուր ան կը վերլուծէ կացութիւնը բաւական իրապաշտութեամբ, ծանր ամբաստանութիւն ուղղելով ներկայի ղեկավարներու:

«Էվէնինկան տիւ ժէօտի»ի (Սեպտ· 10-16) կողմէ կատարուածն ալ մէկն է անոնցմէ: Զօրավարը նախ կ'ըսէ թէ ատենամեակներէ ի վեր երկրին մէջ ոչ մէկ արժէք ունեցած է մարդկային կեանքը: Մատնակից ըլլալով Ձէչէնիոյ պատերազմին, տեսած է թէ նոյնն է պատգան ռազմադաչտին վրայ ուր դինուորը թիւ մըն է միայն: Ու անմարդկային այդ մթնոլորտին հետ առաջին ծանօթութիւնը սկսած է Աֆղանիստանի պատերազմէն: Հոն նախ չէմած է դինուորական գործողութիւններու եւ մամուլի տեղեկատուութեան խոր հակասութեան: Մինչ իրենց զօրախումբերը անողոք կռիւ կը մղէին հոն, մամուլը կը դրէր թէ դացած են վերակառուցելու, օգնելու, դաստիարակելու: Արդէն 1945-էն ետք բացայայտ, կամ քօղարկուած չէջնային պատերազմներու բեմ եղած է Մուսիթիւնը ուր մեծ թիւով «արհեստավարժ ոճրագործ» պատրաստուած է: Մեծամեծ միջոցներ յատկացուած են այդ նպատակին: Եւ միշտ ալ այնպէս եղած է որ պատմութեան 180 աստիճաններոց փոփոխութիւն մը հարիւր հազարաւոր այդ մարդիկը մէկ օրէն միւսը անպէտ տարբերու վերածած է: Եւ այսօր անոնք լուրջ վտանգ կը ներկայացնեն երկրին համար, քանի որ կրնան քաղաքական նպատակներու դործիք ըլլալ: Կայ նաեւ հիւլէական վտանգը: Երկար տարի հարկաւոր միջոցները ունենալէ ետք, օր մըն ալ ամէն յատկացում դադրած է: Ոչ ոքի հոգը եղած է որ հիւլէական ճարտարարուեստը կարելի չէ կեցնել որեւէ ուրիշ գործատան պէս: Այդ վերաբերումին հետեւանք կը նկատէ Լերէդ այդ հատուածէն բազմաթիւ ղեկավարներու անճնասպանութիւնը:

Երկրին ղեկավարութեան վեց հոդինոց մեծահարուստներու խմբակի մը ձեռքը ըլլալու մասին հարցումին կը պատասխանէ թէ չափազանցուած է այդ թիւը· բայց ճիշդ է որ երկիրը քանի մը տասնեակ հոդինոց oligarchie մը ձեռքն է: Աւտր հետեւանքն է այն կացութիւնն ալ որ, իշխանութիւնը ժողովուրդին ապրածէն ամբողջովին տարբեր աշխարհի մը մէջ կ'ապրի: Ինչպէս երկկ կ'ապրէր անհատական ու մասնաւոր իր համայնավարութեան տահմանները մէջ, այսօր ալ կ'ապրի անհատական ու մասնաւոր իր դրամատիրութեան մէջ: Միակ տարբերութիւնն է ատիկա: Այդ խաւին յատուկ է անսահման հարստացումի մը յատկանիշը: Նոյնիսկ այդ խաւին մէջ կան տիպարներ որոնք դողնալով չեն բաւականանար ու կ'ուզեն որ ամէն մարդ տեսնէ այդ դողութիւնը, տեսնուի ան, որպէս իրենց ամենադօրութեան փաստը: Զօրավարը կ'ըսէ թէ ատիկա կարելի բան է միայն Ռուսաստանի մէջ ուր մարդոց համբերութիւնը անհատնում է: Այս խաւին յատուկ է անսահմանօրէն բռնի ըլլալու հակումը: Ռուսաստանի մէջ ամէն օրինակն է Բերեզովսկի որուն համար կ'ըսուի թէ տէր է հեռատեսիլի կայաններու ամբողջ չարքի մը: Լերէդ կ'աւելցնէ թէ կ'ըսուի նաեւ որ 2.3 քաղաքցիութիւն ունի եւ հարստութիւնը պահ դրած է Սպանիա, Իսրայէլ եւ ԱՄՆ:

Ան համաձայն չէ որ Ռուսաստանի իշխանութեան դլուխը կանդնած է արդիական Բիւզանդիոն մը: Ո'չ: Պարզապէս, Բիւզանդիոնն է, առանց արդիականացումի: Ինչ կը վերաբերի նախագահին, նախկին իշխանութեան դէմք մըն է որ չատ իրապատուկ պայմաններու մէջ դարձաւ Ռուսաստանի նոր տէրը: Զինք միակ հետաքրքրողը ամէն գնով իշխանութիւնը պահելն է: Կայ նաեւ առողջական հարցը: Զօր· Լերէդ կ'ըսէ թէ Ելցինին կը տրուին միայն այն տեղեկութիւնները որ բնական իրեն հաճելի կ'ըլլան: Ինք մինչեւ 1996 Օգոստոս 10 ծառայած է Ձէչէնիա, յետոյ, Օգոստոս 12-ին ընդունուած է Ելցինի կողմէ: Ներկայացուցած է տեղեկագիրը, մատնանշելով իրականութիւնները: Խօսակիցը լայն, լայն բացած է աչքերը, զարմանքէն չչմած: Եւ անկէ ետք անդամ մըն ալ չէ ընդունած զօրավարը:

Եթէ ինք իշխանութեան դար, ի՞նչեր պիտի ըլլային առաջին ընելիքները: Լերէդ կ'ըսէ որ առաջնահերթը պիտի ըլլար ժողովրդավարական կացութիւնը սրբագրել, քանի որ անցեալ տարի մահերու թիւը ծնունդներէն մէկ միլիոն աւելի եղած է: Երկրորդն ալ հաստատել հիւլէական իսկական ապահովութիւն մը: Իսկ որպէս երրորդ մտահոգութիւն ան կը նշէ բնապահական կացութիւնը: Կ'ըսէ թէ նոյնիսկ Մոսկուայի մէջ որ ամէնէն աւելի ուշադրութեան առարկայ քաղաքն է, հարիւր զպրոցականէ միայն 11-ը քալառողջ է:

Իսկ Ռուսաստանի ապագան կը տեսնէ վրդոված, մարմնով առողջ եւ նուիրական դայրոյթով բարախօս: Կ'ըսէ թէ տիտանի աշխատանք անհրաժեշտ է որ կրնայ տարուիլ միայն ընդհանուր զօրակցութեամբ մը, վերջ տալու համար տաղնապին որ կը տեւէ արդէն չատ երկար ժամանակէ ի վեր:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ԻՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐՈՒՆ ԲԱՑՈՒՄԻՆ

Թեհրանի «Արարատ» մարզարանին մէջ Սեպտ· 9-ին բացումը կատարուած է համահայկական 31-րդ խաղերուն, ներկայութեամբ Իրանի նախագահ Խաթամիի: Կը մասնակցին Իրանի հայկական մարզական ակումբներու 1300 մարզիկներ ու Հայաստանէն չորս խումբեր: Խաղերը կը տեւեն տասը օր: Ինչպէս հաղորդած է «Իրանի Ձայնը» առաւօկեանը, նախագահ Խաթամի բացման հանդիսութեան իր ելոյթին մէջ չեշտած է հայ դաղութին կարեւոր դերը երկրին պատմութեան մէջ· ան ըսած է որ հայ քրիստոնեայ կարեւոր դէմքեր պատասխանատու դիրքեր դրաւած են մահմետականներու կողքին, մեծապէս նպաստելով իրանեան եւ իսլամական քաղաքակնութեան:

Նոյն հանդիսութեան ներկայ գտնուած են Հայաստանի Արտաքին դործերու նախարար Վ. Օսկանեան, Իրանի առաջնորդ Արտակ Աբք· Մանուկեան եւ Իրանի Մորհրդարանին հայ երեսփոխանները:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 10/11)

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ՀԵՏ

Սեպտեմբեր 10-ին, Ֆրանսայի դեսպանը Մ. Լըկրա Երեւանի մէջ հանդի-

(Շար·ը Դ· էջ)

«ՍԱՀՄԱՆ ՔԱՋԱՑ՝ ԼԵԶՈՒ ԻՐԵԱՆՑ»

Երբ լեզուական հարցեր նիւթ կ'ըլլան, ընդհանրապէս նկատի կ'առնուին հայաստանը եւ Սփիւռքը որպէս հայերէնի գործածութեան չրջանակները: Կը մոռնայի՞ Արցախը. ո՛չ անշուշտ, բայց քանի որ հոն առաջնահերթութիւնը տարբեր բազկացուցիչներ ունի, հետաքրքրութիւնը աւելի կը կեդրոնանայ անոնց վրայ: Ու լեզուին, մշակոյթին առընչուած բնագաւառը դրեթէ լուռ համաձայնութեամբ մը կը ձգուի աւելի լայն, աւելի հանդիսաւ օրերու:

Այդ նոյն Արցախէն հասնող թերթ մը՝ «Ազատ Արցախ» (Օգոստոս 22) եկաւ ըսելու որ ընդհանուր նկատուած այս կեցուածքէն բացառութիւններ կան եւ թէ անոնց համար բնա՛ւ վազուան առաջնահերթութիւնը չէ լեզուականը: Խօսքը կը վերաբերի տեղւոյն Տեղեկատուութեան եւ մամուլի վարչութեան պետ Գարեգին Ղազարեանի որուն հետ ընդարձակ զրոյց մը ունեցած է թերթին դժուաւոր խմբագիրը Գեղամ Պաղտասարեան: Զրոյցը հետաքրքրական է մէկ աւելի առումներով. անոնց առաջին տեղը կը գրաւէ տուեալը թէ Գ. Ղազարեան ոչ միայն կը պաշտպանէ լեզուական կալուածին անչափելի կարեւորութիւնը, կը չեչտէ անոր կենսական դերը, այլեւ իր գործածած հայերէնով ապացոյցը կու տայ սկզբունքին ու կիրարկումին հազուադէպ միասնութեան: Այս երեւոյթը ուշադրաւ է ուրախացնող ըլլալու չափ, քանի որ կու գայ չրջանակ մը ուր «զրական հայերէնը» սեղմրած մնացած է ռուսերէնին, ապրբէջաներէնին եւ տեղական բարբառին տարածուն գործածութեան մէջեւ: Եւ Արցախին խորհրդային կարգերու իրաւիճակէն անկախութեան, ապրբէջանական տիրակալութենէն ինք իր իշխանութեան անցքի դժուարին չրջանին պէտք է ասոր եայ գործածութեամբ, կրթական գործունէութեամբ, մամուլով, հեռատեսիլով հաստատէ լեզուական նուիրապետական նոր կարգն ալ: Կարդալէ ետք այս անհրաժեշտութեան եւ անոր կապուած աշխատանքին, հարցերուն, դժուարութիւններուն մասին Գ. Ղազարեանի բացատրութիւնները, մարդ կրնայ առնուազն զոհունակութեան հաստատ առաջին տուեալ մը ունենալ. այն որ խնդրին մեծութեան քով կան իրականութեան եւ ըլլալիքին գիտակցութեան, համոզումին տէր, ճիշդ տեղը դրաւած ուժեր: Թէ օր մը, Հայաստանի նման, դուա քաղաքական _եւ ոչ մասնագիտական_ նախընտրութեան հաչիւներ կու գա՞ն խանգարել հոն եւս ներկայի այս տուեալը, յայտնի չէ. բայց կարեւորը այն է որ այսօր ճիշդ են դիրքերն ու հարցադրումները:

Հարցազրոյցէն առաջ, ամենակարճ ճամբով պատկեր մը ունենալու համար Արցախի լեզուական բնագաւառէն, կը բաւէ կարդալ Գ. Ղազարեանի պատմածը. «Մի օր իմ աշխատավայրի հեռախօսներից մէկն անջատուել էր եւ ես զանգեցի կապի ծառայութիւն, խնդրելով վերականգնել գիծը: Աշխատակցուհին հարցրեց թէ ի՛նչ է հիմնարկի անունը, եւ ես բառ առ բառ արտաբերեցի՝ "Տեղեկատուութեան եւ մամուլի վարչութիւն": Նա սիրալիր եւ պատրաստակամութեամբ ձեռնամուխ եղաւ գործին, խոստանալով որ հինգ րոպէից յետոյ հեռախօսն անպայման կ'աշխատի: Մի ժամից յետոյ օրիորդին յիշեցրի իր խոստումը: Նա վրդոված պատասխանեց որ ինքն իր խոստումը վաղուց է կատարել. բայց մի պահ յետոյ նորից հարցրեց. "ի՞նչ էիք ասել հիմնարկի անունը": Հասկանալով թէ ինչ է կատարուել, ես առաջի հիմնարկի ռուսերէն անուանումը, որից յետոյ կապի աշխատակցուհին լիակատ ծիծաղելով պատասխանեց. "Դէ, այդպէս՝ հայերէն, մեր լեզուով ասէիր էլի..."»:

Լ.Ղ.Հ «Լեզուի մասին» օրէնքը Գ. Ղազարեան կը սահմանէ Արցախը «բազմալի վերջնահանգրուանի հասցնելու գոյաչափ», նիւթեղէն ու ռազմական միջոցներուն, բարոյական յատկանիշներուն զուգահեռ: Օրէնքին ծնունդը կ'արձանագրուի 1992–ին երբ սահմանադրական օրէնքով հայերէնը պաշտօնապէս կը հռչակուի ԼՂՀ պետական լեզուն: Ցետոյ, 1995–ին կ'որոշուի մշակել «Լեզուի մասին» օրէնքին նախագիծը եւ տարի մը ետք, 1996 Մարտին կը քուէարկուի օրէնքը:

Գ. Ղազարեան կը ցաւի որ «ամէն ինչ չէ որ արուում է օրէնքի տառին ու ոգուն համապատասխան»: *Որպէս այդ կը նչէ Մոսկուայի մէկ համալսարանին Երեւանի ներկայացուցչութեան Ստեփանակերտի մասնաճիւղին բացումը զոր օրէնքի «բիրտ խախտում» կը նկատէ: Կը յիշեցնէ թէ ԼՂՀ տարածքին վրայ միայն կառավարութիւնը Խորհրդարանին համաձայնութեամբ կրնայ որպէս բացառութիւն «օտարալեզու ոչ ճեռակերտական ուսումնական հաստատութիւն» հիմնել: Տրուած օրինակին մէջ այդ տրամադրութիւնը յարգուած չէ:*

Օրէնքով հայերէնի տիրակալութիւնը հաստատուած ըլլալով հանդերձ, զրժդոհութիւն պատճառած է, դոնէ «որոշակի խաւեր»ու, ռուսական դպրոցներու փակումը: Գ. Ղազարեան կը ճշդէ որ անոնք փակուած են միայն հայ երախաներու առջեւ: Հաւանօրէն անհասկնալի ալ չէ զժդոհութիւնը, քանի որ տասնամեակներով այդ լեզուին տարածուած գործածութեան հետ, Արցախցին փայփայած է այն դաղափարը թէ ազրբէջաներէնը կարելի է բոլոր մարզերէն վանել ռուսերէնին՝ այդ «երկրորդ մայրենու» չնորհիւ: Ու կրկին տուժած է հայերէնը: Այսօր անվճար դասընթացքներով, մամուլի միջոցով առիթներ կը տրուին պետական լեզուին տիրապետելու:

Բաւական ծաւալելով դերիչխանութիւն կոչուած իրավիճակին մէջ լեզուական ազդակին անհրաժարելի դերին վրայ, Գ. Ղազարեան կը մէջբերէ Ռ. Իչխանեանի դատումը. «Հայոց լեզուն մի առանցք է որի վրայ հայ ժողովրդի միւս բոլոր յատկութիւնները շարուած են. հանի՞ է առանցքը, բոլորը կը թափուեն»:

Ընդհանուրին ուղղուած այս մասէն ետք նիւթը կը կապուի օրէնքին պաշտօնատարներու առընչուած տրամադրութեան: Զրուցավարը դիտել կու տայ որ այդ հատուածը պարտի տիրապետել հայերէնին ու պաշտօնական իր արտայայտութեան մէջ ապահովել անազարտ խօսքը: «Կեանքում, սակայն, վիճակը փոքր_ինչ այլ է»: *Կան որոնք կը չարունակեն ռուսերէն արտայայտուիլ, ոմանք ալ «այնքան էլ գրագէտ չեն խօսում հայերէն»: Տարածուած ու իւրացուած սըխալներ ալ կան: Կը յիշուին «մօտիկացում»ը (մօտեցում), «ընտանեկան»ը (ընտանեկան), «փիքսել»ը (փաստել, արձանագրել), եւլն.:* Գ. Ղազարեան չի *ժխտեր երեւոյթը, բայց* «պէտք է նաեւ կարեւորն ու երկրորդականը իրարից զանազանել»: *Այսինքն՝* «այսօրուայ պայմաններում, չարիքներից փոքրագոյնն է երբ պաշտօնեան այնքան էլ գրագէտ չի խօսում հայերէն: Առաւել կարեւորն այն է որ նա հայերէն խօսի ու գրէ, այլ ոչ՝ օտար լեզուով»: *Ահա՛ մօտեցումը որ կ'ամփոփէ հայրենասիրական տասը ճառ կամ տասը պատմութեան դաս, ըսելու համար 1920–էն ասդին Ղարաբաղի մէջ կատարուածը:* Նկատողութեան մը պատասխանն է ասիկա. «Ուր անուղղակի կերպով անգամ մը եւս կը չեչտուի դիտակցութեան, մորթին վրայ զգացուած փոփոխութեան կարեւորութիւնը: Լեզուի, ազգային ամէնէն նուիրական չեսդիտերինչերու մասին ամէն օր չռնդալից յայտարարութիւններ կ'ըլլան, ճառեր կը խօսուին ամէն օր, ամէն անկիւնի մէջ:

Շուտ անցան արձակուրդի քաղցր օրերը, եւ արդէն Ֆրանսայի մէջ հազարաւոր հայ մանուկներ ու պատանիներ կը խուժեն ֆրանսական դպրոցներ. առանց ֆրանսերէն լեզու եւ պատմութիւն պիտի սորվին, որպէսզի ապագային կարենան ունենալ նպաստաւոր դիրք, ու ըլլան վաղուան «ծագումով Հայեր»ը:

Դպրոցասէրն ալ իր կարգին Ուրբաթ Սեպտեմբեր 4–ին լայն բացած էր իր դռները, վարժարանի բակը կը տիրէր ուրախ եւ հաճելի մթնոլորտ. այդ առաւօտ եթէ ազգային մը հոնկէ անցնէր պիտի լսէր հայ մանուկներու ճռուողիւնը. անոնք չէնչող դէմքերով եւ աչխատելու լաւագոյն տրամադրութեամբ եկած էին հայկական վարժարան, հարազատ վայր, ուր պիտի կարենան կերտել իրենց հայ ինքնութիւնը:

Ժամը 9–ին զանգը հնչեց, աչակերտները կարգի կեցան, դպրոցի տնօրէնուհին տիկին Սելվա Գարակիւլեան վերամուտի առթիւ, հայերէն եւ ֆրանսերէն բարի գալուստ մաղթեց բոլորին ու քանի մը ջերմերակ խօսքերէ ետք ան բաւ իր խօսքի աւարտին. _ «արձակուրդը վերջացաւ. նոր թափ, նոր եռանդ պէտք է սկսելու համար. լաւ պէտք է աչխատիք, որպէսզի փայլուն արդիւնքով աւարտէք ձեր դպրոցական տարեշրջանը»:

Հարիւրաւոր կուրծքերէ բխեցաւ տէրունական աղօթքը, ապա առանց աղմուկի աչակերտները սկսան իրենց դասարանները ուղղուիլ:

Այս դեղեցիկ պատկերը երկա՛ր տարիներ դէպի ետ տարաւ զիս. կար մի ժամանակ, երբ ամէն վերամուտի դրեթէ նոյն արարողութիւնը կը կատարուէր Սեւրի զարաւոր Սամուէլ–Մուրատեան վարժարանին մէջ, ու մենք ուսուցիչներս ուրախութեամբ կը վերապահինք մեր դպրոցն ու աչակերտները. այդ վարժարանը որ հանդիսաւոր բացումը կը տեսնէր 1846–ին, Հիւրմիւզեան Աբրահամ ձեռքով եւ Ֆրանսայի թագաւոր Լուի–Ֆիլիփ գինք կը պատուէր պատուոյ լեգիոնի չքանչանով: Իսկ տարւոյն ամվերջի հանդիսին ներկայ էր բանասեղծ Լամարթին: Աչխուատական մարզութեամբ եկած էր պայծառացնելու այդ հանդիսը: «Կը մաղթեմ որ եղբայրներ յետոյ զարձեալ գտնենք Փարիզի մէկ անկիւնը այն Արեւելքը, որուն վրայ իմ երեւակայութիւնս ու իմ սիրտս այնչափ իրաւամբ կպեր են» ուելացուցած էր ան իր ճառին աւարտին:

Տասը տարիներէ ի վեր այդ արեւելեան փարոսը, որ արթուն պահէց աչխարհի տարածքին վրայ ցրուած հայ բեկորներուն ազգային գիտակցութիւնը, մարած ու լքուած է իր վիճակին. ան իր վախճան տասնամեակի տխուր վիճակը կը կրճոնէ եւ կ'անիծէ այդ օրը երբ մոխիր թափելուն իր գլխուն...:

Այս մտածումներուն մէջ էի, երբ ես ալ իմ կարգիս, կարօտով ու կորովով ուղղուեցայ դէպի դասարան:

Այս տարի Դպրոցասէրը Տիկնոջ վարժարանը ունի 215 աչակերտ: Ան հպարտութեամբ կը հաստատէ թափուած ձիգերու ու զոհողութիւններու փայլուն արդիւնքը, որ կրնայ միայն պատիւ բերել ամէն մէկ Հայու:

Մաղթենք որ օր մըն ալ Սեւրի Սամուէլ–Մուրատեան եւ Իսիկ Թարգմանչաց վարժարանները հարիւրաւոր աչակերտներով կարենան յառաջ տանիլ իրենց վեհ գործունէութիւնը:

ՄԵՍՐՈՊ ԱԴԱՄԵԱՆ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՎԵՐԱՄՈՒՏԸ ԵՒ ԴԱՐԱՒՈՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՄԸ ՓԱԿՄԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

Այդ դպրոցը զրական իր տիրակալութիւնն ալ ծաւալած է ամէն տեղ: Բայց ո՛չ մէկը ազդելու նոյնքան ներուժ ունի, որքան զարաթաղցի երէկուան այն ռուսախօս պաչտօնեան որ այսօր հոգ չէ թէ ոչ այնքան «զրագէտ» հայերէնով կ'արտայայտուի իր պաչտօնին դլուխը:

Պաչտօնեաներու անհատական պարադաներուն զուգահեռ վիճակ կը պարզէ պաչտօնական զրագրութիւնն ու գործավարութիւնը: Հոս եւս, սակայն, Գ. Ղազարեան կ'ըսէ թէ «սկսել են նշմարուել յուսադրող, բերկրարիթ տեղաշարժեր»:

Լեզուի մարզին առընչուած զրոյցին մէջ նիւթ կ'ըլլայ նաեւ Ղարաբաղի բարբառը որպէս լեզուական գործածութեան առաջին տեղը զրաւած տարատեսակ. անոր ալ բաժին կը վերադրուի զրական հայերէնը խօսքին «աղքատիկութենէն»: Որպէս «Լեզուի մասին» օրէնքի պատասխանութեան մասնակից, Գ. Ղազարեանի առաջարկով, նոյն օրէնքին մէջ տեղ արուած է նաեւ տեղական բարբառին: Պէտք է խրախուսուի անոր ուսումնասիրումը, անով ազգագրական հաւաքածոներու հրատարակումը: «Բարբառները մեր հարստութիւնն են, բայց դրաճի պէտք է օգտագործել խելացի»: *Ան կ'առիթուսայ զրաբարէն մեր օտարացումի երեւոյթին ալ, սպասելով որ դպրոցներու մէջ դըրաբարի ուսուցումին նիւթը քննարկուի:* Կը սպասէ նաեւ որ ձեռնարկուի «ուղղագրութեան միասնականացման նպատակով գործնական միջոցների»: Ճիշդ է որ այս նիւթը ընդլայնում չի գտներ զրոյցին մէջ, որպէսզի ընթերցողը յստակ գաղափար մը կազմէ թէ «ուղղագրութեան միասնականացում» կոչուածը ո՛ր մէկուն կը վերաբերի: Այսուհանդերձ, դատելով զոհ զրաբարին անտեսումին ուղղուած ափսոսանքէն, հաւանօրէն անտեղի լաւատեսութիւն չէ ենթադրել որ նկատի առնուածը դասականն է: Թէեւ այնքա՛ն անհաւանական նկատուած մօտեցումներ արձանագրուած են այս բնագաւառին մէջ, անկախութեան յաջորդած եօթնամեակին որ...:

Զրուցավար խմբագրին վերջին հարցումը քօղարկուած «քննադատութիւն» մըն է որ Գ. Ղազարեանը կը մղէ խօսելու նորաստեղծ պետութեան կայացման մէջ լեզուի դործօնին մասին: Ան կ'ըսէ. «պետական սահմանները բնութեան կողմից սարբուած չեն. դրանք ընդամէնը բարձր կարգի պայմանականութիւններ են՝ ածանցուած այն իրողութիւնից թէ գերազանցապէս ինչ լեզուով են մըտածում ու խօսում այդ սահմաններից անդին ու ասդին բնակուողները»: Իր միտքը կ'ամփոփէ Յորենացիի ծանօթ խօսքին բառափոխութեամբ, ըսելով «սահման քաջաց՝ լեզու իւրեանց»:

Զրոյցին մէջտեղին զուգահեռ, ինչ որ ուշագրաւ է որպէս ըսուածին ու կատարուածին միասնութիւնը, Գ. Ղազարեանի հայերէնն է. անչշան բացառութեամբ, օտար բառեր չի գործածեր ան. հայաստանեան մամուլին մէջ խիստ դժուար է գտնել այդ յատկանիչը. նաեւ ընդհանրապէս չատ, չատ բնականօրէն գործածուած եզրերու անոր կողմէ փոխարինումը զուտ հայերէններով: Օրինակ, «նատուրալիստական»ին տեղ ան կ'ըսէ «բնամէտ», «նորմատիւ»ին՝ «չափորոչիչ», եւլն.: Ճիշդ է որ իր լեզուն, ատոնց հետ, ամբողջովին ձերբազատած չէ «խճողուածութիւն, հեռաւորուածութիւն, չերտանատուածքներու» նման դժուարամարս ու մանաւանդ զարտող տարրերէ: Բայց անուրանալի է բարելաւումի վճռականութիւնը:

Այս տուեալը իր համոզումին ուղղութեամբ չարժող մտաւորականի օրինակելի տիպարը կ'ընէ ինք. համոզում որ զարձած է զրոյցին խորագիրը. «Լեզուատարածքի ազատագրումն աւելի դիւրին չէ, քան՝ պատմական հողերի ազատագրումը»:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՈՀԱՆՈՑԻ ՎԱՅՐԸ

ՎԱՂԱՐ

ՂՈՒԿԱՍՈՎԻ ՂՈՒԿԱՍՈՏՏՈՒՆ

ԲՈՒՐԳՈՅ ՕՏԱՆԸ

ՀԱՅԿԱԿ Ե. ՊԱՎՈՒՆ

ՎԱՂԱՐԱՊԱՏ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՈՒՇԱՐԱՆԻ

ՀԱՅԿԱԿՎԱԾԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ ՎՃՈՒՀԻ

ՄԱՍ

ՎԱՂԱՐ

ՆԱՀԱՊԵՏԱԿԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԸ ԵՎ ՎԱՂԱՐԱՊԵՏԸ

ՀԱՅԿԱԿ Ե. ՊԱՎՈՒՆ

ՎԱՂԱՐԱՊԱՏ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՈՒՇԱՐԱՆԻ

ՀԱՅԿԱԿՎԱԾԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ ՎՃՈՒՀԻ

ՄԱՍ

ՎԱՂԱՐ

ՆԱՀԱՊԵՏԱԿԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԸ ԵՎ ՎԱՂԱՐԱՊԵՏԸ

ՀԱՅԿԱԿ Ե. ՊԱՎՈՒՆ

ՎԱՂԱՐԱՊԱՏ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՈՒՇԱՐԱՆԻ

(Շար. 8)

ՎՃՈՒՀ. – Ես ոչ մի բան չեմ ասում, ես միայն ուզում եմ ասել, որ ամեն մարդ ունի իր ուրախությունը, իր վիշտը, իր հոգսերը, իր ցավերը, որոնց մասին ուրիշները ոչինչ չգիտեն, ոչինչ չեն էլ ուզում իմանալ, որովհետև ամեն մարդ ինքն իր մասին է մտածում, ինքն իր մասին է հոգում, ինքն իր մասին է ուզում իմանալ ամեն բան, ինքն իր մասին է ուզում խոսել, ինքն իր մասին է ուզում լսել, ինքն իր մասին է ուզում կարդալ, ինքն իր մասին է ուզում գրել, ինքն իր մասին է ուզում երազել, ինքն իր մասին է ուզում ամեն բան գիտենալ, ինքն իր մասին է ուզում ամեն բան հասկանալ, ինքն իր մասին է ուզում ամեն բան ուզել, ինքն իր մասին է ուզում ամեն բան սիրել, ինքն իր մասին է ուզում ամեն բան ատել, ինքն իր մասին է ուզում ամեն բան անել, ինքն իր մասին է ուզում ամեն բան ստանալ, ինքն իր մասին է ուզում ամեն բան տալ, ինքն իր մասին է ուզում ամեն բան վերցնել, ինքն իր մասին է ուզում ամեն բան թողնել, ինքն իր մասին է ուզում ամեն բան ասել, ինքն իր մասին է ուզում ամեն բան լռել, ինքն իր մասին է ուզում ամեն բան ուրանալ, ինքն իր մասին է ուզում ամեն բան խոստովանել, ինքն իր մասին է ուզում ամեն բան ներել, ինքն իր մասին է ուզում ամեն բան մոռանալ, ինքն իր մասին է ուզում ամեն բան հիշ

(Շար. Ա. էջէն)

պում մը ունեցած է Լ.Ղ.Հ Արտաքին Նախարար Նայիրա Մելքումեանի հետ: Անոնք քննարկած են յատկապէս Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման եւ Մինսկի խումբի համահախագահներուն տարածքային մօտակայ այցելութեան առընչուող հարցեր:

*
**

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Վարչապետ Ա. Դարբինեան Սեպտ. 10-ին ընդունած է Մինսկի խումբին Գերմանիոյ ներկայացուցիչ Ֆ. Լամպերթը: Հանդիպումին նիւթ եղած են Տրաբեկայի համաժողովը, Մինսկի խումբին աշխատանքները եւ Ղարաբաղի հարցին կարգաւորումը:

*
**

ՊԱՐԿԵՒՆԵՐ ՁԱՏՐԱԿԻ ՊԱՏԱՆԻ ՎԱՐՊԵՏՆԵՐՈՒՆ

Սեպտեմբեր 10-ին նախագահ Ռ. Քոչարեանի կողմէ անոր աշխատակազմի դեկավարը Ա. Յարութիւնեան յուշանուէրներ ու դրամական պարգեւներ յանձնած է Պոլսոյ մէջ յաղթանակած ճատրակի չորս պատանի վարպետներուն: Լեւոն Արոնեանի, Գաբրիէլ Սարգսեանի, Վարուժան Յակոբեանի եւ Տիգրան Պետրոսեանի կողմէ Հայաստանի ճատրակի Դաշնակցութեան նախագահը Վ. Զաքարեան չնորհակալութիւն յայտնած ու հաւաստած է որ Հայաստանի ճատրակի դպրոցը կը չարունակէ փայլուն արդիւնք տալ:

*
**

ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԻՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի ազգային ձայնասփիւռին պատանեկան «Երեւան» նուագախումբը Ֆրանսայի Պրիւ քաղաքին մէջ մասնակցած է պատանեկան նուագախումբերու համաշխարհային 15-րդ փառատօնին: «Երեւան»ը փառատօնին յաջողագոյն խումբերէն նկատուած է եւ հրաւիրուած յաջորդ տարի Փարիզ տեղի ունենալիք մրցանակաբաշխութեան: Ինչպէս ըսած է խումբին դեկավարը Եդուարդ Եսայեանց, «Երեւան»ի արտասահմանեան առաջին ճամբորդութիւնն էր ասիկա:

*
**

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆ

ԻՒՆԷՍՔՕ-ի «Համաշխարհային ժառանգութեան կրթութիւն» ցուցակին մէջ առնուած են Հաղպատի վանքի համալիրը եւ Գեղարդը: Յետագային նախատեսուած է ընդգրկել Նորավանքի համալիրն ալ, ապա Զուարթնոցը, Սանահինը: Ասիկա կը նշանակէ որ ԻՒՆԷՍՔՕ-ի կողմէ պատրաստուած դասագիրքերէն հայկական այս յուշարձաններուն կը յատկանշեն թանգարաններու եւ երկիրներու դպրոցական ծրագրերը:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆՈՐ ԴԵՍՊԱՆԸ ԳԱՀԻՐԷ՛ԷՆ

«Հայէ»ի Սեպտ. 4-ի թիւին մէջ «Սեվական լրատուութիւն» աղբիւրով կ'ըսուի թէ հաւանական է որ Ֆրանսայի դեսպան նշանակուի Եգիպտոսի ներկայի դեսպանը Եդուարդ Նալբանդեան: Ան պաշտօն վարած է նաեւ Լիբանան եւ Սորհ. Միութեան մէջ: Կինը Ռուսաստանի Թէլ-Ավիվի դեսպանին քոյրն է: Անկախութենէն ետք Ե. Նալբանդեան առաջին դիւանագէտներէն եղած է որ Հայաստանը ներկայացուցած է արտասահմանի մէջ: Նոյն աղբիւրը կ'ըսէ թէ զանգան երկիրներու պաշտօնական չրջանակներուն մէջ լայն ծանօթութիւններ ունի:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեան 1.000 Ֆր. կը նիւերեն «Ցառաջ»ին, իրենց ծնողաց եւ եղբօր Զօհրապ Մուրատեանի յիշատակին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան Վարչութիւնը չնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները եկեղեցւոյ պայծառութեան համար.-

Վարդգէս Զալըբեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղիկի՝ Տէր եւ Տիկին Պետրոս Գապաքճեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պերճ Զալըքման (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Տէվլէթեան, Տիկին Հերբի Պէճիտեան (Պոլիս), Օր. Սիլվա Մելքոնեան 100ական Ֆր.: Տիկին Նուարդ Տէյիրմէնճեան 200 Ֆր. Հայկազեան Միօրեայ Վարժարանին:

ԺԱՄԱՆԱԿԱՅՈՑՑ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ ՏՕՆԻՆ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14

Առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ՝

4, rue Komitas, 94140 ALFORTVILLE

կը պատարագէ՝

ՄԵՍՐՈՊ Ա. ԿՀՆԾ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

մասնակցութեամբ Փարիզեան Շրջանի հոգեւոր հայրերուն:

Պատարագի աւարտին հոգեհանդիստ կը կատարուի «Վասն համօրէն ննջեցելոց»:

Ծանօթ. - Մայր եկեղեցւոյ մէջ ներքին վերանորոգութեան աշխատանքները սկսած ըլլալով ի գիտութիւն հաւատացեալներուն, սակայն Շաբաթ եւ Կիրակի օրերու եկեղեցական ժամապաշտութիւնները կը շարունակուին կատարուիլ:

La Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville fait sa 22ème Rentrée !

LANGUE ARMENIENNE
Eveil au langage - Cours d'arménien (enfants, collège, adolescents, adultes)
Préparation aux BAC 1999 et 2000
Conversation adultes

EVEIL A L'IDENTITE ET A LA CULTURE
Cours - Heure du conte

MUSIQUES
Eveil musical - solfège
Piano - violon - guitare (sur liste d'attente)
Musique d'ensemble

DANSE ARMENIENNE
Initiation - Cours - Classe garçons
Danse académique (sur audition)
Danse d'ensemble

ARTS
Théâtre enfants - Atelier dessin

ARTS MARTIAUX
en association avec l'A.B.B.A.
Kung Fu - Chi Kung (stages)

EMISSIONS RADIO sur AYP FM

LECTURES
Bibliothèque - Diffusion livres

DEBUT DES COURS
LE MERCREDI 7 OCTOBRE

PORTES OUVERTES — INSCRIPTIONS
Samedi 19—Mercredi 23—Samedi 26
Septembre de 15h à 18h

DATE A RETENIR

RESERVEZ VOTRE REVEILLON DU 31 DECEMBRE 1998 AVEC LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
section Lyon-Villeurbanne
Plus de détails ultérieurement.

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ԱԴԱՄԱՆԴԵԱՑ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

ԺԵՆԻ ԵՒ ՍՏԵՓԱՆ ՏԱՄԼԱՄԵԱՆՆԵՐ

ընտանիքը եւ բարեկամները իրենց ջերմ չնորհաւորութիւնները կը ներկայացնեն անոնց 60-ամեայ ամուսնական տարեդարձին առթիւ եւ կը մաղթեն որ անոնք չարունակեն իրենց միասնական կեանքը՝ քաջառողջ եւ երջանիկ:

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 13, Խաչվերաց. Տօն վերացման Սրբոյ Խաչին:

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8.45-ին, Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:

Ծանօթ. - Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ՍԱՐԿ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

Հայրապետական Պատուիրակ Եւրոպայի եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր - Անդաստան ժամը 4-ին:

Այս երեկոյեան տեղի ունենալիք Թափօր-Անդաստանը տարւոյս վերջինն է: Առաջին «Անդաստան»ը կատարուեցաւ Փետրուար 13-ին, Տեառնընդառաջի նախատօնակին:

*
**

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 13. Խաչվերաց, Տօն վերացման Սրբոյ Խաչին:

Այս առթիւ Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆԵՐՍԵՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9-ին, Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:

Խաչվերացի Թափօր - Անդաստան եկեղեցւոյ ժամը 5-ին:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 14. Յիշատակ Մեռելոց:

Ժամը 10-ին պատարագ, որմէ ետք հոգեհանդիստ պաշտօն վասն համօրէն ննջեցելոց:

ՊՏՈՑՏ ԴԷՊԻ ՄՈՆԹՐԷՕ

Սեպտեմբեր 20-ին, Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Տէսինի «Արշակ Չամալեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ միօրեայ պտոյտ մը դէպի Մոնթրէօ, աշխարհահռչակ քաղաք՝ 15 քմ.նոց ծաղկազարդ լճափով եւ Ջուիցերիոյ առաջին «քազինո»յով, ուր ձեր բախտը կրնաք փորձել եօթը ձրի տրուած «ժետոն»ներով, ապա նաւով չրջապտոյտ Լեման լիճին վրայ մինչեւ Լօզան, չրջապտուած Ջուիցերիոյ ամէնէն գեղեցիկ տեսարաններով:

Ամապարեցէ՛ք արձանագրուելու Ռոպի մօտ, հեռ. - 04.78.49.19.44 մինչեւ Սեպտեմբեր 15-ի կէսօրը, կանխաւ վճարելով մասնակցութեան գինը՝ 300 Ֆր.:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղի միօրեայ դասընթացքները կը վերսկսին Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 29, ժամը 19-էն 22, Իսիի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, մանուկներուն, երիտասարդներուն եւ չափահասներուն համար:

La Croix Bleue des Arméniens de France, section d'Issy - les - Moulineaux informe que la rentrée scolaire est fixée au Mardi 29 Septembre. Les cours destinés tant aux enfants qu'aux adultes se tiendront de 19h à 22h à la M.C.A. - 45, rue de la Défense, à Issy - les - Moulineaux.

— Préparation BAC;
— Niveau BAC;
— Adulte débutant;
— Adulte avancé.

Renseignements sur place aux heures de cours ou 01. 45. 29. 20. 18;
ou auprès de Mme Guiragossian : 01. 46. 42. 45. 25 (le soir).

*
**

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի հայերէն լեզուի միօրեայ դասընթացքները կը սկսին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 23, ժամը 14-ին,

Մանրամասնութիւններու եւ յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել Ս. Մեսրոպ Կրթարան, հեռ. -

01 43 78 92 91

*
**

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ «ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ» ՄԻՕՐԵԱՅ ՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1998.99 *ուսումնական տարուան դաս. ընթացքները կը վերսկսին*

Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 30
առաւօտեան ժամը 10.ին

Սահակ - Մեսրոպ Մշակ. Կեդրոնի «Արծրունի Չրբաշեան» սրահին մէջ

339, avenue du Prado —
13008 MARSEILLE

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝

Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն. Հեռ. 04.91.77.84.70

*
**

«ՆԱՐԵԿ» ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Անկէնի «Նարեկ» Միօրեայ Վարժարանի հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16, ժամը 9.30-ին, վեց տարեկանէն մինչեւ պաքալօրէայի դասարանի աշակերտներու համար:

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար դիմել. -

01.34.12.84.45
կամ
01.39.89.63.06

Թիւերուն:

Դասընթացքներու վայր՝
8, rue Felix Faure
95880 Enghien-les-Bains

*
**

ՎԻԷՆ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղի հայերէնի դասընթացքները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի 16 եւ Շաբաթ 19 Սեպտեմբերին, կէսօրէ վերջ ժամը 14-էն սկսեալ Մշակոյթի Տան մէջ:

Առ ի գիտութիւն յարգելի ծնողքներուն թէ, առաջին օրը երթեւեկի սպասարկութիւն չկայ:

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison
Siège social 7 Place des Ursules
Saint-Etienne 04 77 33 71 37

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

ՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 15
MARDI
15 SEPTEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·250 Ֆ· — Վեցամսեայ : 635 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·500 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19·464 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.464

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԼԻՆԹՕՆԻ վերաբերող թղթածրարը զոր պատուոր Սթար յանձնեց Գոնկրէսին եւ անոր արտօնութեամբ կը սփռուի համացանցի վրայ, իսկական ամբաստանագիր մըն է, ուր 11 կէտերով կը մեղադրուի նախագահը։ Գոնկրէսի իրաւական յանձնախումբը պիտի ուսումնասիրէ տեղեկագիրը եւ որոշէ պաշտօնազրկման հարցը։ Ապա, ամբաստանութիւնը կ'ենթարկուի Ներկայացուցչական ժողովի քուէարկութեան (մեծամասնութեամբ հանրապետական) ու որոշումը կը տրուի պարզ մեծամասնութեամբ եւ կը փոխանցուի Վերակոյսին որ կը տանի դատը։ ԳերագոյնԱտեանի առաջին պատասխանը կը նախագահէ նիստերուն։ Նախագահը պաշտօնազրկելու համար ծերակուտականներու ձայներու երկու երրորդը անհրաժեշտ է։ Ներկայացուցչական ժողովը 435 երեսփոխան ունի, Վերակոյսը՝ 100 անդամ։ ԵԹԷ Գլինթըն պաշտօնազրկուի, փոխ-նախագահ Կորն է որ կը վարէ նախագահութիւնը մինչեւ շրջանին վերջաւորութիւնը։ Սեպտեմբեր 11-ին, Գլինթըն կրկին ներողութիւն խնդրեց, չեչոփց. «Մեղք գործեցի, զղջում յայտնեմ։ Ներողութիւն կը խնդրեմ ընտանիքէս, գործակիցներէս, կառավարութենէս, Մոնիքա Լեվինսքիէն եւ իր ընտանիքէն եւ ամերիկացի ժողովուրդէն»։ Սպիտակ Տունը հակայարձակման անցած է եւ նախագահին փաստաբանները Սթարի տեղեկագիրը հաչուեյարդար մը կը նկատեն որու նպատակն է «նուաստացնել մարդը եւ տեղէն քշել նախագահը»։ Կը պնդեն որ երդմնազանցութիւն չկայ։ Հարցախոյզներու համաձայն ժողովուրդը իր նախագահին կողքին է 50-էն 60% համեմատութեամբ։ Շիրաք ալ հեռաձայնով իր զօրակցութիւնը յայտնած է Թ. Պլէրէն եառք։

ՊԱՒԱՐիՈՑ (Գերմանիա) շրջանային ընտրութիւնները բաւական քաջալերական են Քոհլի համար, քանի հակառակ ակընկալութեանց, իր կուսակցութիւնը ձայներու 52%-ը ապահովեց մինչ իր մրցակցին սոսիալ-դեմոկրատ կուսակցութիւնը կը գոհանար 30%-ով։ Այս ընտրութիւնը փորձ-ընտրութիւն մը կը նկատուէր եւրոփոխանական ընտրութիւններէն երկու շաբաթ առաջ։

ԱԼԺԵՐիՈՑ ՆԱԽԱԳԱՀ՝ Զերուալ յայտարարեց Սեպտեմբեր 11-ին թէ իր պաշտօնը պիտի չշարունակէ մինչեւ ժամանակաշրջանի աւարտին, այլ պիտի քաշուի փետրուարին եւ չներկայանայ նոր ընտրութեան։ Մանաւոր պատճառ չըսուաւ։

«ԻՄԱՆԻԹԷ»ի տարեկան աւանդական պաշտահանդէսին (Սեպտ· 12/13) որ այս տարի տեղի ունեցաւ տեղատարափ անձրեւի մը տակ, Տնտեսական նախարարը՝ Սթրօս-Քահն բաւական նեղ կացութեան մատնուեցաւ շարքայիններու հարցապնդումներէն։ Քննադատութիւնները չատ էին, կառավարութիւնը կը մեղադրուէր որ հիմնական դարման չի գտներ գործազրկութեան, առաջարկուած աշխատանքները ժամանակաւոր են, ղրամատուներու եւ այլ ձեռնարկներու սեփականաշնորհումը կը չարունակուի, գոհացում կը տրուի գործատիրութեան եւլն·։ Նախարարը փորձեց բացատրել վարած քաղաքականութիւնը, չեչտելով թէ ինք ալ չափաւ ունի գործազուրկներու եւ թշուառներուն հետ։ Համաձնաւարները դէմ են նաեւ 1999-ի պիւտճէի որոշ կէտերուն, մանաւանդ տուրքերու մարզին մէջ, ոմանք կ'ուզեն որ համաձնաւար եղեք նախարարները քաշուին։ Բայց, ենթակաները միտք չունին եւ կը չանան արդարացնել իրենց դիրքը։

Շ· ՓԱՍՔՈՒԱՅի «Վաղը՝ Ֆրանսա» չարժումը Փորում մը կազմակերպած էր Սեպտեմբեր 13-ին, որու ընթացքին Ներքին նախկին նախարարը անգամ մը եւս պաչտպանեց Ֆրանսայի ինքնիչխանութիւնը եւ անկախութիւնը ու ձաղկեց Եւրոն, չեչտելով՝ «կոյր հաւատքը Եւրոյին ինձի կը յիչեցնէ այն պաչտամունքը որ կար Մաժինօ դիծին նկատմամբ»։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ հակալրտեսական սպասարկութեանց (ՏէՔ-ԷՍ-Թէ) թղթածրարին քննութիւնը, որ ցարդ «պաշտպանութեան գաղտնիք»ի մաս կը կազմէր, ցոյց կու տայ որ Շարլ Հերնիւ կապեր ունեցած է 60-ականէն 80-ական թուականները ռումանական գաղտնի սպասարկութեանց հետ։ Կը թուի սակայն որ այս թուղթերուն վաւերականութիւնը տակաւին չէ, կասկածելի չատ կէտեր կան։ Պաշտպանութեան Նախկին նախարարին ընտանիքին համաձայն ոչ մէկ փաստ կայ։

ԻՐԱՆ զօրք կը համախմբէ Աֆղանիստանի սահմանին վրայ, որպէս հետեւանք 11 Պարսիկներու սպանութեան թալիպաններու կողմէ։

ԹԻՐԱՆԱՅի մէջ (Ալպանիա) երեսփոխանի մը սպանութենէն ետք, խռովութիւններ պատահած են եւ մեռելներ ու վիրաւորներ կան, մինչ աչի չուրջ հազար ընդդիմադիրներ փորձած են դիմադրել կառավարութեան կեդրոնատեղին, որովհետեւ կառավարութիւնը պատասխանատու կը նկատեն երեսփոխանին սպանութեան։

ԱԴՐԲԵՋԱՆի նախագահական ընտրութեան առթիւ չարաթավերջին Բաքուի մէջ ընդդիմադիր կուսակցութիւններու հանրահաւաք մը աւարտած է ոստիկանական միջամտութեամբ ու ձերբակալութիւններով։ Ձերբակալուածներուն մէջ կան ընդդիմադիր պարագլուխներ։ Ընդդիմութեան հինգ կուսակցութիւններ որոնք կը ծրագրեն պոյքոթ-ի ենթարկել ընտրութիւնը, կոչ ուղղած են ազատ եւ արդար ընտրութեան եւ պահանջած որ փոխուի Ընտրական կեդրոն։ յանձնախումբը։ Ուչաղրութիւն գրաւած է ժողովրդական ամէն խաւերու լայն մասնակցութիւնը որով Ալիեւի դեկավարութեան դէմ վերջին տարիներու լուրջ առաջին բացայայտ հակազդեցութիւնը արտայայտուած է։

ՎԵՆԵՏիկի Շարժանկարի 55-րդ փառատօնին Դաթրին Տընէօվ արժանացաւ լաւագոյն կին դերասանի մրցանակին «Փլաս Վանտոմ» ֆիլմին մէջ կատարած դերին համար։ Այդերու կարգին, Սին Փէն չահեցաւ մրցանակը, Ոսկի Առիւծին արժանացաւ Ճաննի Ամելիօ իր «Գոզի Ռիտեվանօ» ֆիլմին համար։ Առաջին անգամն է 10 տարիէ ի վեր որ Իտալիա դերագոյն մրցանակը կը ստանայ։

ՓՈՒԹ-ՊՈԼ

Վատքէհալ 1-0 պարտութեան մատնեց Վալանսի Հայ Մարզականը որ դասաւորման մէջ 18-րդ տեղը կը գրաւէ 5 կէտով։ Գլուխն է Թուլուզ 14 կէտով, 20-րդ եւ վերջինն է Նիս 2 կէտով։

ԱԴՐԲԵՋԱՆի ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒ ՍԻՒԼԷՅՄԱՆՈՎԻ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐԸ

Ադրբեջանի նախագահութեան թեկնածուներէն Նիզամի Սիւլէյմանով որ նախագահն է «Անկախ Ադրբեջան» կուսակցութեան, ընտրարշաւի հեռատեսիլի իր մէկ ելոյթին ըսած է թէ Կովկասի մէջ նոր պատերազմի մը սպառնալիքը կայ եւ թէ Ադրբեջան պէտք է պատրաստուի ամբողջական պատերազմի մը։ Այդ պատերազմը պիտի մղուի ետ առնելու համար Ղարաբաղը որուն կորուստը ամէն Ադրբեջանցիի սրտի ցաւ կը պատճառէ։

Սիւլէյմանով ըսած է թէ նախագահ ընտրուելու պարագային Հայաստանին ու միջազգային կազմակերպութիւններուն յառաջիկային պիտի յայտնէ թէ հրազադարը աւելի երկար չի կրնար տեւել եւ վեց ամիս, կամ տարի մը պայմանաժամ պիտի տրուի Հայերուն որպէսզի ետ քաչուին «ադրբեջանական» տարածքներէն։ ԵԹԷ մերժեն, «մենք մեր արիւնը հոսեցնելով ետ պէտք է առնենք մեր հողերը» աւելցուցած է ան։

Նախագահութեան աթոռին այս թեկնածուն կը ծրագրէ նաեւ Ադրբեջանի օտար դեսպաններուն եւ Օ.Է.Մ.Ե.Կ.-ի ներկայացուցիչներուն ալ դիմել այս մխիթարով ու ըսել թէ Ադրբեջանի ժողովուրդը կը չանայ քաղաքակիրթ մակարդակներ նուաճել, ուստի չի կրնար աւելի երկարաձգել ներկայի հոլովոյթը։ Ի հարկին ելքը նոր պատերազմի մը հրահրումը պիտի ըլլայ Կովկասի մէջ։

ԱԴՐԲԵՋԱՆի ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՄՆ-ՈՒ ԱՐԳԵԼՔԸ Կը ՎԵՐՆԱՑ

ԱՄՆ-ու Ներկայացուցչական ժողովի մէկ չանձնախումբը Սեպտեմբեր 10-ին քուէարկած է որոշումի մը, վերջ տալու Ադրբեջանին կիրարկուած օժանդակութեան արգելքին։ Արգելքը դրուած էր 1992-ին, Հայաստանի դէմ այս երկրին կիրարկած չրջափակումին որպէս հակազարձութիւն։ Քուէարկութիւնը քաջալերող ազդակ մը եղած է Արտաքին նախարար Մ· Օլպրայթի նչումը թէ այդ արգելքը կը վնասէ չրջանին մէջ ԱՄՆ-ու ուժանիւթի քաղաքականութեան։

Հակառակ քանի մը օր առաջ Ծերակոյտին մէջ կատարուած քուէարկութեան մը որով կ'որոշուէր երկարաձգել Ադրբեջանի օժանդակութիւնը արգիլող օրէնքը, Ներկայացուցչական ժողովին այս կեցուածքը փաստ կը նկատուի քաղիւղի ընկերութիւններուն բանեցուցած մեծ ճնչումին։

ԳԱԼԻՖՈՐՆիԱ
ՋիՆԵԱԼ ՄիՋԱՅԼՊ
ՀՈՒՎԸՐ ՀԱՑ ՍՓՈՒԻԼի ՄԷՋ
ՀԱՑ ԵՐիՏԱՍԱՐԴի ՄԸ ՎՐԱՑ
ԿՐԱԿ ԲԱՑՈՒԵՑԱՒ

Կլէնտէյլի ոստիկանութիւնը կը տեղեկացնէ, թէ Սեպտեմբեր 10, Հինգշաբթի կէսօրէ եառ, 15-ամեայ հայ երիտասարդ մը հրազէնով ծանրօրէն վիրաւորուած է Հըրպըրթ Հուվըր Հայ Սքուլին մօտ։ Հրացանաձգութեան պահուն դպրոցէն

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ ՌՈՒԲԷՆ ՍԱՀԱԿեԱՆի

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 14-ին, տեղեկացանք թէ Շաբաթ օր, Սեպտեմբեր 12-ին Երեւանի մէջ իր մահկանացուն կնքած է պատմաբան, Հայաստան - Ֆրանսա կազմակերպութեան հիմնադիր եւ նախկին նախագահ Ռուբէն Սահակեան։

Ողբացեալը ծանօթ է նաեւ Ֆրանսահայութեան, տարիներ մաս կազմած ըլլալով Փարիզի երբեմնի խորհ· դեսպանատան որպէս Ա·· քարտուղար։ Վերջին չրջանին բաւական հիւանդ էր։ Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 15-ին։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 12/14)

ՀԱՅԱՍՏԱՆի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ ՄԱԿ-ի ԿՈՄԻՏէԻ ՆԱԽԱԳԱՀ

Սեպտեմբեր 9-ին բացուած է ՄԱԿ-ի 53-րդ նստաչրջանը որուն վարչական եւ պիւտճէի հարցերու կոմիտէին նախագահ ընտրուած է Հայաստանի մնայուն ներկայացուցիչը՝ Մովսէս Աբէլեան։ Այս կոմիտէն կ'ընդունի կազմակերպութեան պիւտճէն եւ կը հետեւի անոր գործադրութեան, կը հսկէ անդամավճարներու գանձումին։ Որեւէ ծրագիր որ նիւթականի կը կարօտի, պէտք է ստանայ նոյն կոմիտէին հաւանութիւնը։

***

ԱԺՄ-ի ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐը

Սեպտեմբեր 11-ին տեղի ունեցած է ԱԺՄ-ի համագումարը որուն սկիզբին նախագահ Վ· Մանուկեան ներկայացուցած է քաղաքական իր զեկուցումը, ընդլով Հայաստանի վերջին տարիներուն եւ ներկայի քաղաքական վիճակին վերլուծումը։ Ըստ այդ վերլուծումին, 1994-էն ետք ձեւացած է «Վ· Տէր-Պետրոսեանէն ետք լաւ կ'ըլլայ» տեսակէտը, սակայն մինչեւ այսօր կացութիւնը կը պահէ նոյն հրատապ բնոյթ։ Վ· Մանուկեան ըսած է թէ 1998-ի ամառը բանակցութիւններ տարուած են քանի մը կուսակցութիւններու եւ իչխանութեան բարձրաստիճան ներկայացուցիչներու միջեւ, Լ· Տէր-Պետրոսեանի հրաժարականին մասին։ Սակայն դէպքերը անակնկալ արագութեամբ զարգացած են ու նախագահը հրաժարած է։ Ռ· Քոչարեանի ընտրութեան աջակցած հիմնական ուժերը որպէս, ԱԺՄ-ի նախագահը նչած է ՀՅԴ-ն եւ Ներքին ու Ազգ· Ապահովութեան նախարարութիւնը, Երկրապահը։ Առաջինը հանդիսացած է հիմնական նիւթականը հայթայթողը, միւսները՝ ուժային կառոյցները։ Այսօր, ճիշդ է որ հանդարտ է մթնոլորտը, բայց հանրութիւնը խորապէս հիասթափ է ու չի վստահիր պետութեան։ Այս կացութեան մէջ ԱԺՄ-ի հիմնական դործը նկատած է Վ· Մանուկեան, ժողովրդավարական ու ազգային արժէքներու քարոզչութիւնը ու այդ արժէքներու տէր անհատներու եւ քաղաքական ուժերու համախմբումը։

Համագումարի միւս ելոյթները կեդրոնացած են կուսակցութեան ընելիքներուն, որոշ քննադատութիւններու վրայ։ Վերջաւորութեան ընդունուած է համագումարի բանաձեւ։

ԿՐԿԻՆ ՍԷՕԼԷՕՋԻ ՎԱՐԱԳՈՅՐՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ՝ ՆԱՄԱԿ ՄԸ ԱՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԱՄԲ.- «Ծառայ»ի Յուլիս 25-26-ի թիւին մէջ «Սէօլէօզի եկեղեցւոյ վարագոյրներուն հետքերով» խորագիրով էջի մը մէջ նիւթ կ'ընդլայնէր Սէօլէօզ գիւղի եկեղեցիին ոսկեթել, պատմական վարագոյրներուն ճակատագիրը: Փլուզուելէն մեր աշխատակիցը Յակոբ Կիլիկեան գրի առած էր սէօլէօզցի գերդաստանի մը շառաւիղներէն Մագտաղինէ Քիւփչեանի այդ մասին յուշերը որոնիք վարագոյրներուն հետքը կը տանէին Սելանիկ, Սեմէրճեան ընտանիքին մօտ:

Նիւթին նոր անդրադարձ մը կը բերէ Արամ-Սմբատ Խաչոյեանի ճամակը որ կ'ակնարկէ Յ. Կիլիկեանի գրի առած պատումին մէջ «ընկատելի սխալներ»ու: Այս ուղղութեամբ առաջին մատնանշումը վարագոյրներուն նուիրատու ընտանիքին անունին բացակայութիւնն է, որուն մասին յուշապատումին տէրը ըսած է. «*եկեղեցասէր հայ ընտանիք մը*» որուն անունը չի կրնար յիշել: Զարմանալի է որ Ա.-Ս. Խաչոյեան այս պարագան տուեալ կը նկատէ կասկածի տակ դնելու «պատմողին ճպատակը», կամ «գիտութեան չափանիշը»: Մեծ բան չի փոխեր ճաւ ճշդումը թէ Մեծ Եղեռնի նախօրեակին Աստուր-Պօղոս Հայրապետեան անուն անձ մը միջոց մը այդ վարագոյրները պահած է ապահով տեղ մը:

Ա.-Ս. Խաչոյեանի ճամակ-գրութեան ամէնէն հետաքրքրական բաժինը այն է ուր վարագոյրներուն հետքը Սելանիկէն կը տանի Էջմիածին, շնորհիւ իր պրպտումներուն: Զարմանալին այն է որ ճամակագիրը փոխանակ հետաքրքրուելու դարձնելու հոն, շփման մէջ կը մտնէ Սելանիկի հոգեւոր հովիւին հետ որ կը խոստանայ հետաքրքրուիլ, բայց որմէ շուրջ տարիէ մը ի վեր ոչ մէկ լուր կը հասնի նիւթին մասին:

Այսուհանդերձ, կը հրատարակենք ճամակը որպէս ազգային հարստութեան մը նկատմամբ հոգածութեան ճոխոյշ, ճաւ եւ որպէս հայկական ծովուն ալիքներուն յանձնուած պատգամակիր շիշ մը. այն յոյսով որ Սէօլէօզի վարագոյրներուն ճատագրին մասին անկիւնէ մը լրացուցիչ տեղեկութիւն կը հասնի:

*
**

Յարգելի խմբագրութիւն «Ծառայ»ի,

Ուշադրութեանս յանձնուեցաւ յուշադրութիւն մը որ լոյս տեսած է ձեր թերթին սոյն Յուլիս 25-26-ի երկրորդ էջին վրայ, տառապրուած՝ Պրն. Յակոբ Կիլիկեանի կողմէ «Սէօլէօզի եկեղեցւոյ Վարագոյրներուն Հետքերով» վերտառութիւնով:

Յայտնելով հանդերձ իմ զոհունակութեան անկեղծ զգացումները հանդէպ Պրն. Կիլիկեանի հոգածու աշխատանքին, ստիպուած եմ կատարել քանի մը լուսարանութիւններ եւ յաւելումներ. նոյնպէս ճշդումներ, որովհետեւ նկատելի սխալներու կը հանդիպինք այդ պրութեան մէջ:

Անբաժանելի վէրք դարձած է ծպտումն ու անհետացումը Սէօլէօզի Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցիին վարագոյրներուն, մանաւանդ՝ այս վերջին եօթանասունվեց տարիներու ընթացքին: Աւելորդ լսելատեսներ, առասպելներ հիւսուած են այդ իսկապէս անգնահատելի արժէք ներկայացնող, ազգային զանձ ու պարծանք դարձած իրերուն հրաշալի ծպտումին եւ առեղծուածային կորուստին չուրջ:

Ա՛ւ այժմ, մէկ բան յստակ է. թէ այդ իրերը գտնուած են վերջին անգամ սէօլէօզցի Սեմէրճեան եղբայրներու տրամադրութեան տակ, Ցունաստանի Սելանիկ քաղաքին մէջ:

Պրն. Կիլիկեանի տեղեկատուութեան համաձայն վարագոյրները նուիրուած են «եկեղեցասէր ընտանիքի մը կողմէ». չի յիշեր անունը ընտանիքին ինչ որ կասկածի տակ կը դնէ պատմողին նպատակը, թէ դիտութեան չափանիշը: Ան, որ սէօլէօզցի է, հոգ չէ թէ ո՛ր դասակարգին կը պատկանի կամ որքան երիտասարդ է կամ տարեց, ծանօթ է նուիրատու ընտանիքին ինքնութեան: Թէ Մեծ Եղեռնի նախօրեակին ոմն Աստուր-Պօղոս Հայրապետեան անուն անձ մը պահած է այդ վարագոյրները թաքստոցի մը մէջ, չի համապատասխաներ ճշմարտութեան: Այս իրերը, ամէն բանէ առաջ, եկեղեցիին են պատկանած եւ եկեղեցական մարմնին՝ քահանաները, թաղական խորհուրդ, կը պատկանէր հոգածութիւնը այդ իրերու պահպանումին: Թէ ի՛նչ պատճառով «գիւղապետ» մը կը ստանձնէ այդ պարտականութիւնը, այնքան ալ հասկնալի չէ: Իրականութիւն է սակայն, որ պաշտամունքի առարկայ այդ իրերը յանձնուած են Սեմէրճեան եղբայրներու հոգածութեան, որովհետեւ այս վերջիններս չեն տեղահանուած այն հասկացողութեամբ, որ պիտի տիրանային այդ իրերուն դարձեալ երբ... վերադառնային: Ի՞նչ ցաւալի իրականութիւն, դիւրահաւանութի՞ւն, թէ անոնք վերադառնալու հաւատք ընծայած էին իսկապէս:

Կը յանդգնիմ անգամ մը եւս ընել պատմութիւնը Սէօլէօզի եւ սէօլէօզցիներու հետաքրքրական է:

Գիւղը կը հիմնուի ԺԹ. դարու վերջին քառորդին, Էֆկեթիմուրի արշաւանքներու առեն. թերեւս, այդ պատճառով՝ Գաչան, Ղաչան, Խաչան կոչուող փախստական ընտանիքի մը կողմէ, Ակն քաղաքէն, հեղեղատի մը վրայ, Պոլսոյ եւ Պուրսայի միջեւ, Նիկիոյ լիճը պատպարող լերան մը կողքին, տեղացիներու կոչումով՝ Սէլ Եիւղի (հեղեղի ելբես): Սէլ Եիւղին կը դառնայ Սէօլէօզ, ժամանակի ընթացքին, իսկ Գաչան, Ղաչան, Խաչան կը դառնայ Խաչօն եւ վերջապէս Խաչոյեան:

Կը մեծնայ «գեղ»ը, կը բազմանայ բնակչութիւնը, կը դառնայ գիւղ մը՝ զուտ հայկական, մօտաւորապէս 1500 - 1600 տուն, 8-էն 9 հազար հոգի: Թէ Խաչօնեանք նիւթական բարօր վիճակ մը կը ներկայացնէ՞ին սկզբնական շրջանէն, անծանօթ է մեզի. բայց կը ներկայանան իրենց մեծահարուստները «գեղ»ին, մինչեւ վերջերը ԺԹ. դարու, երբ իրենց տեղն են գրաւած նոր մեծահարուստ ընտանիքներ, ինչպէս՝ Սեմէրճեան ընտանիքը: Հրոյ ճարակ կը դառնայ Սէօլէօզի փայտաշէն եկեղեցին 1820-ական թուականներու վերջերը, կամ սկիզբը 1830-ական թուականներու, կը կառուցուի աւելի հոյակապ եւ քարաշէն նոր եկեղեցին:

Այս օրերուն կը կատարուի նաեւ հրաշքը վարագոյրներուն:

Խաչօնենց «Մըռ Տէտէ»ն, իր իսկական անունով (գեղացիի կոչումով) «Հաճի Մըքայէլ», երիտասարդ վաճառական մըն է եւ առեւտրական ճամբորդութեան մը ընթացքին, կը նշմարէ հանդուստարանի մը առջեւ կապուած բազմաթիւ ջորիներ, որոնց թամբերուն վրայէն կախուած են պարկեր, ոսկի եւ մետաքս, հիանալի նախշերով: Ջորիները կը պատկանին պէյի մը, որ գարի կը փոխադրէ այդ պարկերուն մէջ իրրեւ կեր իր զրաստներուն: Մըռ Տէտէ կը ծանօթանայ պէյին եւ չուտով համաձայնութիւն կը դոյանայ: Սէօլէօզցին կը վճարէ որոշուած դինը եւ կը դիմէ ամենաճարտար վարպետ կարողի մը եւ պատրաստել կու գայ վարագոյրները Սէօլէօզի Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցիին: Կ'ըսուի թէ այդ չքնաղ իրերը պատկանած են արքայական պալատի մը, որ կործանած կամ կողոպտուած է ժամանակին:

Վարագոյրները եղած են թիւով երկու. մին արտաքինը՝ մեծը, իսկ միւսը, աւելի փոքր, ներքինը. այս վարագոյրին է ակնարկած Թէոդիկ երբ գրած է իր տարեգրքին մէջ թէ Հռոմէն եկած Եւրոպացիներ 10.000 անգլիական սթերլինով են գնահատած: Ինձի համար անծանօթ է Պրն. Կիլիկեանի ակնարկը «Մըկըրտութեան» վարագոյրի մը մասին. թերեւս ներքին վարագո՞յրը:

1915... զարերէլի թուական մը ազգերու պատմութեան ամբողջ ընթացքին: Թուական երբ անանկացած էր քաղաքակրթութիւնը մարդկային. հրէշային ծընունդը ի. դարու:

Կը տարապրուի Սէօլէօզի բնակչութիւնը, Օգոստոս ամսուան 15-ին, Ս. Աստուածածնայ ոտնին օրը. դէպի անծանօ-

թը... որ կը ընորոշուի յետագային, Գոնիա - Տէր-Զօրով: Զեն աքսորուիր Սեմէրճեան եղբայրները. կ'ըսուէր թէ թըրքացած էին անոնք. Թրլիատուած եւ ըստացած էին Ալի եւ Մէհմէտ անունները: Այս պատճառով է, որ անոնց յանձնուած էր պահպանումը վարագոյրներուն, ինչպէս յիշեցի վերը: Զախողած է ոճրային ծրագիրը Թուրքին: Կը վերադառնայ բնակչութիւնը Սէօլէօզի, կոտորակուած, ուղեկորոյս. կ'ափսոսայ դիւրահաւատութեան որուն զոհ գացած էր, հաւատք ընծայելով թէ պիտի փոխադրուէր ապահով վայր մը մինչեւ կատարումը պատերազմի: Սէօլէօզցին պիտի նախընտրէր մեռնիլ... դէնքը ձեռքին: Քաջարի սէօլէօզցին լի է վրէժի անսահման զգացումներով...: Շուտով կը ներկայանայ առիթը: Մուսթաֆա Քէմալ պահանջ-հրաման կը ներկայացնէ իր զօրավար կէօք Պայրաքի բերնով, որ սէօլէօզցիները ա՛յսքան մարդ, ա՛յսքան զրաստով ներկայանան ու միանան քէմալական բանակին, կռուելու համար հելլէն բանակին դէմ, որ ցամաք ելած է Փոքր Ասիոյ ափերուն:

«Ո՛չ» կ'ըլլայ միահամուռ պատասխանը սէօլէօզցիին. Թէ Պայրաքտար պիտի զար ու կործանէր գիւղը, չէր սարսափեցուներ զիրենք:

Հաղորդութիւն առած է ամէն անձ, որ տէրն է հրացանի մը, եւ երդուած Աւետարանի վրայ Թէ պիտի պաշտպանէ իր ինչքն ու պատիւը իր արեան գինով, մինչեւ իր վերջին շունչը: «Զօրավար» Քայկըլի հրամանատարութեան տակ կը պրոհին Թրքական մօտակայ գիւղի մը վրայ, կը գրաւեն պարն ու կրակի կու տան: Սէօլէօզցին չէ յագեցուցած վրէժի իր ծարաւը. սակայն կը հասնին հելլէն բանակի միաւորներ ու խաղաղութիւն կը հաստատեն:

Անկախութիւն հռչակած է Հայաստան. պարտուած է Թուրքը, եւ խաղաղութիւն կը տիրէ. զգացումներ յաղթանակի եւ ազատութեան, կը գինովցնեն բնակչութիւնը գիւղի: Կը հինուի եկեղեցին, տուները քանդուած՝ մուհաճիրներու բնակութեան արդիւնք, բացուած է դպրոցը, հերմաններ մետաքսի թելեր կը հիւսեն, լի են ձիթենիները իրենց սքանչելի պտուղներով, կը հոսին մեղրն ու ձէթը դարձեալ: Սէօլէօզ փեթակ մըն է զարձած:

Աւա՛ղ, հազիւ երկու տարի կը տեւէ այս յարութիւնը հրաշալի: Զախջախուած է հելլէն բանակին ողնասիւնը, կը նահանջէ խուճապահար: Կը պարպուի Սէօլէօզ, վերջնականապէս...:

Հայրս՝ Տէր Արսէն Ա. Քհնյ., կրտսեր որդին Տէր Արսէն Երէցի, Պոլիս մեկնած է թաղականութեան որոշումով... «ուսուցիչ բերելու գեղի Դըլպատունին» համար: Հոգեւոյս Ջաւէն Պատրիարք տեսնելով զինք Պատրիարքարանին մէջ, հարց կու տայ թէ ի՞նչ գործ ունէր հայրս այդտեղ (իր հետ տարած է նաեւ զիս: Գիւղը մնացած՝ մայրս իր ծծկեր երախայով): Կը չմեցնէ զինք հօրս պատասխանը: «Դուք սէօլէօզցիներդ կերե՞ր էք ձեր խելքը... չո՛ւտ եա զարձիր Տէր Արսէն, պարպուած է Սէօլէօզ... կ'ապօթեմ, որ պտնես ընտանիքդ...»:

Օրհասական եղած է պարպումը գիւղին: Շատեր՝ զուրկ փոխադրական միջոցներէ, կը չտապեն հետիոտն, հասնիլ ծովեզերք, կէմլէյիկ. Թերեւս տասը՞ քմ., չեմ կրնար ճշդել հեռաւորութիւնը, անկէ ալ Մուտանիա ուր խարսխած են տակաւին յունական նաւերը: Ճամբու երկայնքին լքուած են մանուկներ ու երախաներ որոնք անտեղեակ պատահածին, կու լան, հայր, մայր կը փնտռեն. լայ ու կոծի մէջ է նաեւ զանգուածը մարդկային, որ կը վազէ անկապատակ, կը փութայ հասնիլ տեղ մը. եւ չի գիտեր թէ ո՛ւր է այդ «տեղը»: Կը սպասէ հրաշքի մը, որ պիտի փրկէ իր կեանքը: Կը վերադառնայ հայրս, ծովու ճամբով. կը փնտռէ փողի մը օդնութիւնով ու կանչով. կը փնտռէ իր կինը, զաւակը: Վերջապէս ձայն կու տան նաւէ մը թէ հոն էր «Իրիսկին քոյրիկը»: «Կրցա՞ր գոն մը փրկել» կը հարցնէ հայրս վշտագին, որուն կը պատասխանէ մայրս հեղձուկ ձայնով մը՝ «Զաւակդ»...:

Պիտի պանց առնեմ պատմել, նկարագրել ինչ որ տեղի ունեցած է խուճապահար փախուստի պահերուն. այս ալ՝ տարբեր պատմութիւն մը. եւ չեմ կարծեր թէ ժամանակը ներէ ինծի գլուխ հանելու նման սպառիչ պատում մը:

Փոխադրուած ենք Ցունաստանի ափերը տեղ մը: Հայրս զարձեալ թողած է մայրս եւ մեզ՝ երախաներս, Թրքախօս Ցոյներու մօտ եւ գացած Սելանիկի Ս. Ռաֆայէլ Ղարաքոյ, ուղղութիւն մը ստանալու մտադրութիւնով: Պատասխան՝ «Ա-

մէն մարդ իր գլխուն ճարը թող նայի»: Կը վերադառնայ եւ կը հաստատուի Տըլտամա քաղաքին մէջ: Կը հիմնէ (տեպպի քանի մը Հայերու օգնութիւնով) եկեղեցի, դպրոց, թաղական խորհուրդ: Յոյն բարեսցական կառավարութիւնը չենք մը կը տրամադրէ իրրեւ եկեղեցի, եւ սենեակ մը՝ Տէր Հօր բնակութեան, ձրի:

Քահանան ամէն բան է դժբախտ զաղթականին համար, որ ո՛չ լեզու պիտի, ոչ ալ տեղական սովորութիւններուն որեւէ ծանօթութիւն ունի. տարբեր է կլիման, վերջապէս՝ խո՛րթ է ամէն բան: Քահանան գործ պիտի ճարէ, բժիշկ եւ դեղ պիտի հայթայթէ, ոստիկանին խօսք պիտի հասկցնէ թէ օրէնքի խախտումը անհասկացողութեան հետեւանք էր միայն:

Սենեակը որ տրամադրուած է քահանային, կը ծառայէ իրրեւ ննջասենեակ, ճաշասենեակ, խոհանոց, եւլն... պակաս չեն լուերն ու անիծեալ մլուկները: Ասկի պատ՝ հիւրանոց է. ժողովասրահ: Այս իսկ պատճառով ներկայ եղած եմ եւ տեղեկացած խօսակցութիւններու եւ պաղատանքներու, որոնք դժուար թէ արտօնուէին ինծի, բնական պատմաններու տակ:

Սէօլէօզցիներու մեծամասնութիւնը զաղթած է Պուլկարիա (ինծի անծանօթ պատճառներով). մեր քաղաքը կայ ո՛չ մէկ սէօլէօզցի. քանի մը հատ՝ մօտակայ գիւղերուն մէջ: Բայց կու գան սէօլէօզցիներ «հեռու» տեղերէ. Սելանիկէն... Պուլկարիայէն: Շատեր կը փնտռեն կորուսած ազգականներ, ուրիշներ՝ հայրենակիցի մը կարօտէն մղուած, ոմանք՝ իմանալու համար թէ ինչո՛ւ համար Սեմէրճեաններու տրամադրութեան տակ կը գտնուին Սէօլէօզի վարագոյրները: Այս խնդիրը կը ծեծուէր ամէն անգամ որ սէօլէօզցի մը այցելէր մեր «հիւրանոց»ը. վիճաբանութիւններ տեղի կ'ունենային, կը պարսաւէին, հայրս ալ երբեմն, թէ անիոյթ վերաբերում ցոյց կու տայ այդ իրերուն հանդէպ, թէեւ իր ընտանիքին նուէրներն էին անոնք: «Ձիշդ այդ է պատճառը» կը պատասխանէր հայրս. «նուիրած ենք ապրին եւ ապրին պարտականութիւնն է հետաքրքրուիլ այս մասին, ետ չի պահանջուիր նուէր մը»:

Երկրորդ համաշխարհային Պատերազմ. «պատերազմ»ը՝ «պատերազմներու վերջ տալու»: Փոխադրուած եմ, մոզական դաւադանի՞, թէ դորգի մը միջոցով, Ամերիկայի Միացեալ-Նահանգներու Գրն. Նէթիզէթ Նահանգի Մանչէսթըր արուարձանը:

Մեսրոպ Արք. Աշճեան՝ տակաւին առաջնորդ թեմիս, կը գտնուի մեր մէջ. մտերիմ խօսակցութեան մը պահուն ըեր. նէս կ'ելլէ անունը «Սէօլէօզի վարագոյրներ»ուն: Հետաքրքիր է եպիսկոպոսը: Ծանօթ էր լինէի իր հետաքրքրութիւնը ազգային թէ եկեղեցական զանձերու հանդէպ, բայց վարագոյրներու մասի՞ն...:

Կը հրահանգէ որ զրաւիմ անոնց ճատագրով. իմ կարգիս կը խնդրեմ իրմէ, որ ինք օդնութեան ձեռք երկարէ, Ցունաստանի առաջնորդին միջոցով, քանի որ իրերը վստահաբար փոխադրուած էին Սելանիկ, Փոքր Ասիոյ Ազէտին ետք: Շուտով կը ստանամ դրութիւն մը Ցունաստանի Առաջնորդ Սահակ Արք. Այվազեանէն. կը տեղեկացնէ թէ հոգաղորդակցութեան մէջ է մտած Օր. Արշալոյս Սեմէրճեանի հետ, որուն ըստ ծին համաձայն, վարագոյրները եւ այլ իրեր Սէօլէօզի եկեղեցիին պատկանող, յանձնուած են «Հայաստանէն եկած ներգաղթի պատուիրակութեան անդամներուն, 1946 թուականին, զանոնք էջմիածին յանձնելու համար»:

Հետաձգեցի Օր. Արշալոյսին: Կրկնեց ինչ որ Ա.յվազեան Արք. յայտնած էր իր գրութեան մէջ, եւ առաջարկեց խօսիլ ոմն Վահէ Աւետիսեանի հետ: Պրն. Աւետիսեան կրկնեց այն ինչ որ Օր. Արշալոյս ըսած էր. խոստացայ գրաւոր հաղորդակցութիւն ունենալ իր հետ:

1997-ին, Արամ Ա. Հայրապետ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, կու գայ այս ափերը, տալու համար հովուական իր առաջին այցելութիւնը: Ի պատիւ իրեն տրուած հանդիսութեան կը ծանօթանամ Սելանիկի հոգեւոր հովիւ Խորէն Վրդ. Տողրամաճեանի: Կը բացատրեմ իմ խօսակցութիւններուս եւ գրութիւններուս մը գումեանքը վարագոյրներու նկատումով: Կը խոստանայ հետաքրքրուիլ:

Յարդ, ո՛չ մէկ լուր: Լո՛ւռ է Սելանիկ: Տողրամաճեան Վրդ.՝ նոյնպէս: Կը լռեմ ակամայ, օր ու գիշեր, ազեխարչ կանչը, ճի՛չը վարագոյրներուն Սէօլէօզի Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցիին. այնքա՞ն իրականացած, այնքա՞ն սրտաճմլիկ, նման՝ լքուած երախաներուն, ամայի, մո՛ւթ ու փոշոտ ճամբու մը երկայնքին, Սէօլէօզի եւ կէմլէյիկի միջեւ...:

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱՀԱ ԱՅՍՊԷՍ, ՍԻՐԵԼԻ ԱՆԴԱՆ ԷՕԶԷՐ

Ապակուրդի օրեր, եթէ օդը լաւ է, եւ եթէ լաւ է նաեւ տրամադրութիւնս, դուրս կ'ելլեմ քիչ մը քալելու նպատակով: Ինծի համար ի՛նչ բան այնքան հաճելի է որքան քալելը ծովեզերքին ի վեր, նայելով ծովու ջուրի ծփանքներուն, քննելով թէ մաքո՞ւր է այդ օր ջուրը, կամ հարց տալով թէ այդ օր ի՞նչ է արդեօք ծովու ջուրին ջերմութիւնը: Կը քալեմ շարունակ հիանալով բնութեան դեղեցկութեան վրայ: Կէս ժամէն կը հասնիմ Ենիպիւղ: Արդէն կը զգամ որ քրտնած եմ ու յոգնած: Կանգ կ'առնեմ Ճիշդ Ենիպիւղի նաւամատոյցի փողոցին առջեւ: Ասկա օրուան հեռխոան պատյոս վերջակէտն է: Հոսկէ մինիպիւս մը պիտի առնեմ ու դէպի հոս, տուն պիտի վերադառնամ: Հազիւ երկու կամ երեք վայրկեան պէտք է սպասեմ որպէսզի մինիպիւս մը գայ: Այդ կէտին վրայ այդպէս կը կանգնիմ ու կը նայիմ դէպի վեր: Դէպի զիմացի բլուրները: Յանկարծ սեւ ամպ մը կ'անցնի մտածումներուս վրայէն: Ըսա երեւոյթին՝ այդ պահուն մինիպիւսը կը սպասեմ: Մինչդեռ իրականութեան մէջ յանկարծ սկսած եմ մտածել իմ ամենասիրելի զբչեզբայրներէս մէկուն մասին: Անդան Էօզէրին մասին: Ան հոն, այդ բարձունքի փարթամ չէնքերէն մէկուն մէջ կը բնակէր երբ իրեն հետ ապրեցանք իր երջանկութեան վերջին տարիները: Բայց վերջացան այդ տարիները: Եւ հիմա կարծես ես այլեւս տեսնել պիտի չուզէի այդ չէնքերը: Ճիշդ է որ պղտոտած բարձրադիր չէնքերը արդէն չեն արտօներ որ այս կէտէն տեսնեմ այդ փարթամ չէնքերը: Բայց ես յիշողութեան աչքով կը տեսնեմ զանոնք: Ու կը տեսնեմ նաեւ որ անոնց բազմահարիւր պատուհաններէն մէկը կը բացուի յանկարծ ու պատուհանին բացուածքէն կը յայտնուի պայծառ դէմքը Անդան Էօզէրին: Հեզնական ժպիտ մը կայ անոր աչքերուն խորը: Հեզնական տխուր ժպիտ մը, զոր այնքան լաւ կը ճանչնամ եւ զոր ես կը կարդամ բաց դիրքի մը նման: Անդանը հեռուէն ձեռք կ'րնէ ինծի: Ու կը սպասէ մինչեւ որ իմ մինիպիւսը գայ ու զիս առնէ տանի հոնկէ: Արդարեւ մինիպիւսը կու գայ ու զիս կը հեռացնէ հոնկէ: Շուտով կը մոռնամ ամէն ինչ: Բայց մոռնալէ առաջ անպայման կը մրմնջեմ.

- Ահա այսպէս, սիրելի Անդան Էօզէր:

***

«Ահա այսպէս»: Անդան Էօզէրի անունը մեզի համար անքակտելի կերպով կապուած է այս երկու բառերուն հետ: Ան 1953-ին հրատարակեց իր առաջին բանաստեղծութիւններուն փոքրիկ մէկ հատորակն ու զայն անուանեց «Ահա այսպէս»: Եւ այդ հատորով պոյուեցաւ Անդան Էօզէրի դրական կեանքի երկու չբջաններէն առաջինը, որպէսզի յարաբերական լուծենէ մը վերջ բացուի անոր կեանքի երկրորդ չբջանը եւ որպէսզի Անդան Էօզէր ուրախունական թուականներուն մեր դրականութեան չահեցնէ երեք չատ արժէքաւոր դիրքեր՝ «Առանձնութիւն», «Մածուկի Իրականութիւններ» եւ «Ես»:

Ինչո՞ւ երկու չբջաններու կը բաժնեմ Անդան Էօզէրի դրական կեանքը: Քիչ մը դժուար է բացատրել: Անդանին դրական կեանքի առաջին չբջանը խմորուած էր Բագարատ Թեւեանի ազդեցութեամբ: Թեւեանի յաւէտ յիշատակելի ծառայութիւններէն մէկն ալ եղաւ Անդան Էօզէրը յայտնաբերել ու զայն հայ դրականութեան ծիրէն ներս հրաւիրել: Եթէ Թեւեանի քաջալերութիւնը չբլլար, Անդան Էօզէր քառասունական ու յիսունական թուականներուն հաւանաբար կը չարունակէր թրքերէն չատ յաջող թատերախաղեր գրել ու որոչ համբաւի մը տիրանալ թուրք թատերական գրականութենէ ներս: Բայց Անդան Էօզէր սիւնակ դառաւ Թեւեանի «Երջանիկին Տարեգիրք»երէն ներս ու հոն սկսաւ իր տեղը փնտռել հայ դրականութեան մէջ: Ահա այսպէս ծնունդ առաւ «Ահա այսպէս»ը: Եւ ասկա ահաւասիկ Անդանին Թեւեանական չբջանն էր, զոր կրնանք նաեւ կոչել Գառզուիւղի չբջան: Ցետոյ Անդանին կեանքէն ներս բացուեցաւ երկրորդ չբջան մը զոր պիտի կոչեմ Մարամարա-ի դրական Թիւերու չբջան, կամ Շիլլի - Ենիդիւզ - Գնալը եռանկիւնի չբջան: Շատ բան փոխուած էր Անդանին անձնական ու գործի կեանքէն ներս, նաեւ դրական իր ճաչակներէն ներս, եւ ան դարձած էր իրապաչտ պատմուածքի մեծ վարպետ մը: Դժուար կը գրէր, ցանցառ կը գրէր, տառապելով կը գրէր, մայրենիի դժուարութիւններով կը գրէր. բայց լաւ կը գրէր, եւ այնքան լաւ կը գրէր որ ընթերցողը Անդանէն պատմուածք մը կարդալու ընթացքին, քնաւ չէր անդրադառնար թէ ան որքան դժուար ու տառապանքով գրած էր այդ պատմուածքը: Իրապաչտ պատմումի նախորդ սերունդներու հսկաներէն ժառանգուած գիծեր ունէր ան իր արձակին մէջ, նաեւ գաղտնի, երգիծանք մը, խորունկ հեգնանք մը, ծածուկ սրամտութիւններ, ո-

ԸՆՏՈՓ ԱՓԵՆՈՓ

«Գազան մը լուսնին վրայ»

Ռիչար Կալինոսկիի այս այնքան յաջող թատերգութիւնը որ ամիս մը ներկայացուեցաւ Պոպինելի (Ճունուար 8-էն Փետրուար 8, տե՛ս. «Յառաջ» Ճունուար 15 եւ 27) կրկին կը ներկայացուի Սեպտեմբեր 17-էն 19, այս անգամ Ռէօնժիսի թատրոնը: Բոլոր անոնք որ չկրցան ներկայ ըլլալ առաջին ներկայացումներուն պէտք է չկորսնցնեն այս նոր առիթը, քանի հաղուագէպ պարագայ է որ այսքան հարազատութեամբ ներկայացուի ժողովուրդի մը ոգեբղութիւնը, առանց լայ ու կոծի, այլ նուրբ արուեստով եւ խօսուն արտայայտութեամբ:

(Հեռ. - 01 - 45 - 60 - 79 - 05):

ԷՅՖԷԼԸ ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԻՇԻ ՎՐԱՅ

Ֆրանսայի ազգային խումբին յաղթանակէն ի վեր Ֆրանսայի մարզաղաչուը օրական միջին հաչուով 1500 այցելու կ'ունենայ: Օգոստոսի սկիզբին երկու չաբթուան ընթացքին 18 հազար այցելուներով ան նոյնիսկ գերազանցած է էյֆէլի աչտարակին եւ Վէրսայլի պալատին մրցանիչները: Այս թիւերուն չուրջ մէկ փառորդը կը կազմեն օտարները որոնց գլխաւորներն են Բրիտանացիները: Ձիւղ է որ այցելութիւններու առաջին մղիչը Ֆրանսայի խումբին յաղթանակն է, բայց մեծ է նաեւ թիւը անոնց որոնք կ'ներթան ճարտարապետութիւնը վայելելու: Արդէն կառուցումի ընթացքին 150 հազարի հասած է այդ մարզին հետաքրքրքիրներուն թիւը: Կայ առեւտրական եւ բեռն ալ: Մարզաչատին պարզ մուտքը 35 Ֆր. է որ իրաւունք կու տայ դաչտ մտնելու եւ տանիքը ելլելու: Հանդերձարանը տեսնելու համար 90 Ֆր. պէտք է վճարել, իսկ չապիկ մը կ'արժէ 75 Ֆր.: Փափաքողները նախակով կրնան դեռնի մարզին կտոր մը ապապրել. տակաւին կ'արժէ 175 Ֆր.: Ինդրոյ առարկան է այն մարզադեռին որուն վրայ տեղի ունեցած է կիսաւարտականի խաղը: Կ'ըսուի թէ միայն հազար կտոր մնացած է եւ պէտք է աճապարել որովհետեւ չուտով աւելի դժուար պիտի ըլլայ կտոր մը մարզ ճարել, քան աչխարհի բաժակին համար տոմսակ մը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍԵՊՏ. 29-ԻՆ

Սեպտեմբեր 29-ին տեղի կ'ունենան տեղական մարմիններու ընտրութիւնները: Կ'ընտրուին 199 համայնքի ղեկավարներ եւ 1500 աւագանիի անդամներ: Ստեփանակերտի քաղաքապետութեան երեք թեկնածու ներկայացած են արդէն: Ներքին գործերու նախկին նախարար Կարէն Բաբայեան, Ստեփանակերտի վարչակազմի պետի տեղակալ Եդուարդ Բարսեղեան եւ ՀՅԴ Արցախի Կեդր. Կոմիտէի ներկայացուցիչ Գէորգի Պետրոսեան: Թեկնածուներու ընտրարչաւը վերջ կը գտնէ Սեպտեմբեր 26-ին: Մինչեւ այդ թուականը անոնք կարելիութիւն կ'ունենան ձրի օգտուելու լրատիւներէն:

***

Կ. ԴԵՄԻՐՃԵԱՆԻ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԵԴՐՈՆԱՏԵղիի ՊԵՏՔ ՈՒՆԻ

Կարէն Դեմիրճեանի հիմնած «Հայաստանի ժողովրդական կուսակցութիւն»ը դրաւոր դիմում ներկայացուցած է վարչապետ Ա. Դարբինեանին, որպէսզի երեւանի կեդրոնական մասին մէջ չէնք մը տրամադրուի իրեն: «Հասարակական - քաղաքական կազմակերպութիւնների մասին» օրէնքին վեցերորդ յոդուածը կը նախատեսէ չէնք ապահովել քաղաքական կուսակցութիւններուն:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԱՌՋԵՒ

ԿԱՄ

ԲԵՐԱՑԻ ԳԱՑԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ՎԷՊ

ՊՈԼՍԱՀԱՑ ԿԵԱՆՔԷ

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՊԵՐՃԵԱՆՆԵՆՑ ՀԱՅԿԵՐՈՑԹԸ

ԱՆՆԱ. (չիկնելով). - Ի՞նչ որոչում:

ՄԱՆՆԻԿ. - Տոքթո՞րը թէ փաստաբան ... ամէն բան դիտենք, պարապ տեղը մենք ծածկելու մի՛ աչխատիր. հիմա միայն հետաքրքիր ենք իմանալու թէ՝ որո՞ւն հետ կը փափաքիս ամուսնանալ, տոքթոր Վարդանի՞ն հետ թէ կարկամեան էֆէնտիին հետ:

ԱՆՆԱ. (բոպէ մը մտածելէ ետք). - Զիս անկեղծօրէն բան մը ըսե՞մ ... դեռ որոչում մը չեմ տուած:

ՄԱՆՆԻԿ. - Ինչո՞ւ համար:

ԱՆՆԱ. - Ջեմ դիտեր. ժամանակ չունեցայ այդ մասին մտածելու, ասկէ զատ, չիտակը ըսե՞մ, քիչ մը անտարբեր եմ այդ մասին, ինծի համար երկուքն ալ յարմար ամուսիններ կրնան ըլլալ:

ՍՕՖԻ (խնդալով). - Բայց վերջապէս երկուքէն մէկը պիտի ընտրես ... չես կրնար երկուքը միասին առնել:

ՄԱՆՆԻԿ. - Ես եթէ քու տեղդ ըլլամ տոքթորը կ'ընտրեմ:

ԱՆՆԱ. - Իրա՞ւ կ'ըսես ... ինչո՞ւ համար:

ՄԱՆՆԻԿ. - Աւելի համակրելի է, աւելի խօսուն է, - աւելի ներկայանալի մէկը կ'երեւայ կոր:

ԱՆՆԱ. (լուրջ). - Երկուքն ալ թէ՛ իրենց առաւելութիւնները ունին եւ թէ իրենց թերութիւնները .... օրինակի համար, բժիչկի հետ ամուսնանալը չատ հաճելի չէ կ'ըսեն:

ՍՕՖԻ. - Ինչո՞ւ համար:

ԱՆՆԱ. - Շատ գրաղած կ'ըլլայ, յետոյ փոխանցիկ հիւանդութիւններ ունեցողներուն քով կը մտնէ կ'ելլէ, ազատ ժամ չունի, ամէն վայրկեան կրնան զինքը առնել տանիլ. նոյնիսկ գիչերը պահած տեղը ... այնպէս չէ՞ ... ես բարեկամուհի մը ունիմ որ բժիչկի հետ ամուսնացած է եւ այս պատճառաւ միչտ կը դանդատի, մանաւանդ այդ դիչերային այցելութիւններէն:

ՄԱՆՆԻԿ. - Բայց տոքթոր Վարդանը դեռ նոր չաճախորդներ պիտի գտնայ եւ կարծեմ երկար ատեն զինքը դիչերները պիտի կրնաս վայելել:

ՍՕՖԻ. - Փաստաբա՞նն է որ կը նախընտրես:

ԱՆՆԱ. - Ես ատանկ բան չըսի ... երկուքն ալ կը չարմարին, նախընտրութիւն չունիմ:

ՍՕՖԻ. - Շատ տարօրինակ աղջիկ ես եղեր ... երբեք չէի տեսած աղջիկ մը որ երկու երիտասարդներու միջեւ ընտրութիւն մը չկրնայ ընել:

ՄԱՆՆԻԿ (հեզնական). - Ամէնէն կարճ ճամբան եազը մը թուրայով կատարելու է ընտրութիւնը:

ԱՆՆԱ. - Ծաղրեցէ՛ք զիս որչափ կ'ուզէք, բայց ըսիք որ անկեղծօրէն պատասխանեմ ձեր հարցումին, ես ալ ատանկ ըրի:

ՍՕՖԻ. - Ուրեմն որեւէ սէր կամ համակրանք չկայ սրտիդ մէջ մէկուն կամ միւսին հանդէպ:

ԱՆՆԱ. (անտարբեր). - Չէ՛:

ՍՕՖԻ. - Այն ատեն ինչո՞ւ կ'ուզես ամուսնանալ:

ԱՆՆԱ. - Նախ ամուսնանալ ուզողը ես չեմ, այլ քոյրս եւ քեռայրս, յետոյ կ'ըսեն թէ սէրը յաճախ ամուսնութենէն ետքը կու գայ:

ՍՕՖԻ. - Յաճախ այդպէս կ'ըլլայ, բայց երբեմն ալ չգալը կը բռնէ:

ԱՆՆԱ. - Ուրեմն բախտին կը ձգենք ատիկա:

Նոյն միջոցին տոքթոր Վարդան, սիգարէթը բերանը ժպտուն դէմքով մը կը մօտենայ խօսակիցներուն:

ՏՈՔԹՈՐԸ (կոտրտուելով). - Արդեօք անհանգի՞ստ կ'ընեմ տիկինները եւ օրիորդը:

ՄԱՆՆԻԿ. - Այդ ի՞նչ խօսք է, տոքթոր, ընդհակառակն, պատիւ կ'ընէք մեզի, հրամմեցէ՛ք կ'աղաչեմ, նստեցէք:

ՏՈՔԹՈՐԸ (նստելով). - Շատ չնորհակալ եմ ... արդեօք կրնա՞մ հասկնալ թէ ինչ նիւթի վրայ կը խօսակցէիք:

ՍՕՖԻ. - Շատ հաճելի նիւթի մը վրայ ... հաճելի, եւ միանգամայն այժմէական ... սիրոյ վրայ:

ՏՈՔԹՈՐԸ. - Իրա՞ւ կ'ըսէք, բայց այժմէական նիւթ մը չէ այդ այլ յաւիտենական:

ՍՕՖԻ. - Օրիորդ Աննա այս մասին քիչ մը տարօրինակ տեսութիւններ կը պարզէր:

ՏՈՔԹՈՐԸ. - Կը կարծէ՞ք որ օրիորդ մը կարենայ բաւական ձեռնհաս հեղինակութիւն մը ըլլալ այս տեսակ ծանրակչիռ հարցի մը մասին խօսելու համար ... բայց թողունք այս կէտը, չատ կը փափաքէի դիտնալ թէ ի՞նչ կարծիք յայտնեց օրիորդ Աննա սիրոյ մասին:

ՍՕՖԻ. - Օրիորդ Աննա կ'ըսէ թէ սէրը երկու ամուսիններու միջեւ ամուսնութենէն ետքն է որ ծնունդ կ'առնէ:

ԱՆՆԱ. (բողոքելով). - Միչտ այդպէս կ'ըլլայ չըսի, այլ ըսի որ յաճախ այդպէս է:

ՏՈՔԹՈՐԸ. - Եւ ի՞նչ առթիւ օրիորդը այս վճիռը արձակեց:

ՄԱՆՆԻԿ (խնդալով). - Ահաւասիկ անխորհրդապահ հարցում մը:

ՏՈՔԹՈՐԸ. - Ներեցէ՛ք ուրեմն, տիկին, ետ կ'առնեմ զայն:

ՍՕՖԻ. - Իրողութիւնը այն է որ չենք կրնար ըսել թէ ի՛նչ առթիւ օրիորդը այդ յայտարարութիւնը ըրաւ, բայց ատիկա կարեւորութիւն չունի, միայն կ'ուզենք հասկնալ տոքթոր, թէ դուք ալ համակարծի՞ք էք օրիորդ Աննայի:

(Շար. 9)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մարի Համէլ եւ զաւակները՝ Էլիզաբէթ, Գրիգոր եւ Անի Համէլ իրենց ապրող եւ հօրեղբօր, Մխիթարեան Միաբանութեան նախկին արքահայր, վաստակաւոր մշակ՝

Հ. ՊՕՂՈՍ Վ. ԱՆԱՆԵԱՆԻ

յիշատակին 1·000 Ֆր. կը նուիրեն «Ցառաջ»ին։

Date à retenir

FETE NATIONALE ARMENIENNE
DU 21 SEPTEMBRE
JOURNEE DE L'INDEPENDANCE
GRAND DINER DANSANT
avec l'orchestre «*GAIDZAG*»
et le traiteur «LE BARON»
Spécialités arméniennes et libanaises

Samedi 26 Septembre à 20 heures 30
à la Salle des Fêtes Municipale,
Place François Mitterrand (RN3)
à Livry-Gargan

Réservation avant le 22 septembre
aux numéros suivants:
01 43 85 90 12 et 01 43 83 87 68

Soirée organisée par les sections de Sevran-Livry-Gargan de la Croix Bleue des Arméniens de France, la FRA Nor Seround et la Maison de la Culture Arménienne

(Շար. Ա· էջէն)

ներս թէնիսի մրցում մը տեղի կ'ունենար եւ չուրջ 55 աշակերտներ չրջափակին մէջ էին, սակայն ուրիշներ չեն վիրաւորուած։ Կլէնտէլլի ոստիկանական բաժանմունքէն Ռիք Եանկ յայտնած է թէ զպրոցի կանգառին մէջ երկու հայ «աւազակախումբ»երու միջեւ սկսած է բռնընցքամարտ մը, որ զպրոցին մօտիկ փողոցի մը մէջ հրացանաձգութեամբ չարունակուած է, երբ երիտասարդներէն մին ինքնաշարժէն հրազէն մը կը հանէր։ Վիրաւորուող երիտասարդը (ըստ ոստիկանութեան՝ Աւետիս Աւօ. Տէմիրճեան), Հուվըը Հայ Սքուլի աշակերտ է, վիրաւորուած է ստամոքսէն եւ փոխադրուած Լոս-Անճըլըս Քաունթիի ԱՄԺ Բժշկական Կեդրոնը, ուր գործողութեան ենթարկուած է եւ Հինգշաբթի դիւերը կը գտնուէր վտանգաւոր վիճակի մէջ։ Ըստ ոստիկանութեան, Հուվըը Հայ Սքուլի տղաքը ճաշի ժամուն վիճաբանած են Աւետիսին հետ եւ անոր հրահանգած են իրենց հանդիպիլ զպրոցէն ետք՝ «խօսելու համար»։

Հրացանաձգութիւնը տեղի ունեցած է Հուվըը Հայ Սքուլի վերամուտէն միայն մէկ չաբաթ ետք եւ զպրոցական օրէնքներու գծով (որոնց կարգին այն արգելքները, որոնք դրուած են թմրեցուցիչներու, ոգելից ըմպելիներու եւ զէնքի գործածութեան դէմ) աշակերտներուն տրուած ցուցմունքներէն օր մը վերջ։ «Այս մէկը վախցողու միջադէպ մըն է», կ'ըսէ զպրոցի համաձանօրէն Քէվըն Ի. Ուէյլ։ «Ես կը խորհիմ թէ չատ ապահով զպրոց մը ունինք, սակայն ծնողք մը, որ կը լսէ համանօրինակ միջադէպի մը մասին, պիտի սարսափի»։

Վերոյիշեալ կռիւը սկսած է թէնիսի խաղի կիսուն, Հուվըը Հայ Սքուլի եւ Սան Վէլիի Վիլեյճ Քրիսչըն Սքուլի աշակերտներուն միջեւ։ Հրացանաձգութեան ձայները լսելով, խաղացողներն ու դիտորդները գետին փռուած են եւ մրցումը մը կէս մնացած է։ Ըստ ոստիկանութեան, թէեւ կլէնտէյլը Հարաւային Կալիֆորնիոյ ամէնէն ապահով քաղաքներէն է «աւազակախումբեր»ու բռնարարքներու իմաստով, սակայն վերջին ամիսներուն այդպիսի միջադէպեր աւելցած են։ Կլէնտէյլի ոստիկանութեան բանբեր Շայէ Քէօրօղլեան այս առնչութեամբ կը յայտնէ, թէ վեց ամիս առաջ բռնցքամարտերը հրացանաձգութեանց վերածուեցան։ Ան կը տեղեկացնէ նաեւ, թէ Մարտէն ի վեր երկու յատին «աւազակախումբեր»ու միջեւ (որոնց գործունէութեան դաշտը կ'երկարի Պըրպէնք-Կլէնտէյլ քաղաքները) տեղի ունեցած են ինքնաշարժով հրացանաձգութեամբ վրիժառութեան միջադէպեր եւ երեք երիտասարդներ վիրաւորուած են։ Ըստ Եանկի, Հինգշաբթի օրուան միջադէպին ինդրոյ առարկայ երկու «աւազակախումբեր»ը հաւանաբար Հայեր են։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Արնուվիլ-Սարսէլ-Կոնէս եւ Վիլիէ-լը-Պէլ «Աստղիկ» մանանճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի եւ ընկեր Տանի եւ Խաչիկ Խաչիկեանի, իրենց զաւկին Հրաչին եւ ընտանիքին, իրենց մօր եւ մեծ-մօր Էօժէնի Գալայճեանի մահուան առթիւ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Արնուվիլ-Սարսէլ-Կոնէս եւ Վիլիէ-լը-Պէլի «Աստղիկ» մանանճիւղը շնորհակալութեամբ առած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները։-

Տէր եւ Տիկին Ժ.Զ. Գալուստեանէ 1·000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարապետ Կէսիկեանէ 500 Ֆր. իրենց մօր եւ քրոջ՝ Ալիս Կիւլիստանի յիշատակին։

*
**

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ առած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները։-Պ. Ֆրէմէրիք Սերոյտարեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կ. Նազդաչեան 2·000 Ֆր., Պ. Ժերար Մոմճեան 500 Ֆր.։

*
**

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ առած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները։-

Փոխան ծաղկեպսակի։- Գուտրէ ընտանիքի չորս անդամներու վաղահաս արկածալի մահուան առիթով՝ Տէր եւ Տիկին Խորէն Մինասեան 1·000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Դանիէլ Տէր-Ցարութիւնեան 1·000 Ֆր., Տիկին Սոնա Փանոսեան 400 Ֆր., Տիկին Սոնիա Քիւթնէրեան 200 Ֆր.։ Ցակոբ Հիրլաֆի մահուան առիթով՝ Օր. Մարիանոյշ Գոզլիւ 200 Ֆր.։ Ռեմոն-Արմենակ Սարգիսեանի մահուան առիթով՝ Տէր եւ Տիկին Խորէն Մինասեան 300 Ֆր.։

Գուտրէ ընտանիքին մահուան քառասունքին առիթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ցարութիւն Տէմիրճեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վարուժան Աւետեան 200 Ֆր.։

Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար՝ Տէր եւ Տիկին Օհաննէս Պարտապճեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժան Տէմիրճեան 200 Ֆր., Տիկին Զապէլ Փափազեան 100 Ֆր.։

Դպրոցին՝ Օր. Աննիկ Էքպէրեան 500 Ֆր.։

La Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville fait sa 22ème Rentrée !

LANGUE ARMENIENNE
Eveil au langage - Cours d'arménien (enfants, collège, adolescents, adultes)
Préparation aux BAC 1999 et 2000
Conversation adultes
EVEIL A L'IDENTITE ET A LA CULTURE
Cours - Heure du conte
MUSIQUES
Eveil musical - solfège
Piano - violon - guitare (sur liste d'attente)
Musique d'ensemble
DANSE ARMENIENNE
Initiation - Cours - Classe garçons
Danse académique (sur audition)
Danse d'ensemble
ARTS
Théâtre enfants - Atelier dessin
ARTS MARTIAUX
en association avec l'A.B.B.A.
Kung Fu - Chi Kung (stages)
EMISSIONS RADIO sur AYP FM
LECTURES
Bibliothèque - Diffusion livres

DEBUT DES COURS
LE MERCREDI 7 OCTOBRE

PORTES OUVERTES — INSCRIPTIONS
Samedi 19—Mercredi 23—Samedi 26
Septembre de 15h à 18h

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

THEATRE DE GENNEVILLIERS Arc-en-ciel

du 17 au 19 septembre → théâtre

Une Bête sur la Lune

de Richard Kalinoski

→ mise en scène Irina Brook →→→ "Sans être une pièce politique ou polémique, *Une Bête sur la lune* réussit à nous ouvrir les yeux sur l'une des plus grandes injustices ignorées de notre siècle : le Génocide arménien." Irina Brook

→ locations 01 45 60 79 05

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Կապոյտ Խաչի Իսիի մանանճիւղի մօրեայ դասընթացքները կը վերսկսին երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 29, ժամը 19.էն 22, Իսիի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, մանուկներուն, երիտասարդներուն եւ չափահասներուն համար։

La Croix Bleue des Arméniens de France, section d'Issy - les - Moulineaux informe que la rentrée scolaire est fixée au Mardi 29 Septembre. Les cours destinés tant aux enfants qu'aux adultes se tiendront de 19h à 22h à la M.C.A.- 45, rue de la Défense, à Issy - les - Moulineaux.

— Préparation BAC;
— Niveau BAC;
— Adulte débutant;
— Adulte avancé.

Renseignements sur place aux heures de cours ou 01. 45. 29. 20. 18;
ou auprès de Mme Guiragossian : 01. 46. 42. 45. 25 (le soir).

*
**

Ս· ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Ալֆորվիլլ Ս· Մեսրոպ Կրթարանի հայերէն լեզուի միօրեայ դասընթացքները կը սկսին Հորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 23, ժամը 14-ին,

Մանրամասնութիւններու եւ յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել Ս· Մեսրոպ Կրթարան, հեռ·-
01 43 78 92 91

*
**

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
«ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ»
ՄԻՕՐԵԱՅ ՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1998-99 ուսումնական տարուան դասընթացքները կը վերսկսին
Հորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 30
առաւօտեան ժամը 10-ին
Սահակ - Մեսրոպ Մշակ· կեդրոնի «Արծրունի Ջրբաշեան» սրահին մէջ
339, avenue du Prado —
13008 MARSEILLE
Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝
Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն·-
Հեռ·- 04· 91· 77· 84 70

ՊՏՈՑՏ ԴԷՊԻ ՄՈՆԹՐԷՕ

Սեպտեմբեր 20-ին, Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Տէսինի «Արշակ Չամչեան» մանանճիւղը կը կազմակերպէ միօրեայ պատոյտ մը դէպի Մոնթրէօ, աչխարհահռչակ քաղաք՝ 15 քմ.նոց ծաղկազարդ լճափով եւ Ջուիցերիոյ առաջին «քազինո»յով, ուր ձեր բախտը կրնաք փորձել եօթը ձրի տրուած «ժետոն»ներով, ապա նաւով չրջապատոյտ Լեման լիճին վրայ մինչեւ Լօզան, չրջապատուած Ջուիցերիոյ ամէնէն գեղեցիկ տեսարաններով։

Ճաշապարեկէ՛ք արձանագրուելու Թոպի մօտ, հեռ·- 04· 78· 49· 19· 44 մինչեւ Սեպտեմբեր 15-ի կէսօրը, կանխաւ վճարելով մասնակցութեան դինը՝ 300 Ֆր·։

PAROISSE ARMENIENNE CATHOLIQUE

École Sainte Croix

Les cours reprennent pour les enfants de 5 à 12 ans
à partir du samedi 3 octobre
au 13, rue du Perche, Paris 3ème
Tous les samedis, de 14h à 17h
cours de langue arménienne, de catéchisme et de chant.
Pour les inscriptions, s'adresser à la paroisse,
tél. : 01. 44. 59. 23. 50.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «Archalouïs Thadéossian»
de Paris

Cours de langue arménienne pour adultes

Samedi — De 16h à 17h30 ou
Jeudi — De 19h à 20h30.
Maison de la Culture Arménienne
17, rue Bleue — 75009 Paris
—— M° Cadet ——
Renseignements et inscriptions auprès de :
Araxie Karanfilian : 01 39 83 71 19 (Après 20h);
Nazélie Fourtune : 01 45 84 57 18.

Association MACHTOTZ
Pour la Défense de la Langue Arménienne

RENTREE SCOLAIRE 1998

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

L'enseignement est assuré par Mme Hilda KALFAYAN-PANOSSIAN avec sa Méthode Audiovisuelle
Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien

3 Octobre — 1er Février 1999 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h
Eglise Arménienne — 15, rue Jean-Goujon — Paris 8e

2) Cours accéléré du 2e et du 3e niveau

Le Samedi de 12h à 13h
3 Octobre 1998 — fin Juin 1999

Pour tous ces cours
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51 (après 18h).

ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 16
MERCREDI
16 SEPTEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅՐԱՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74Դ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19·465 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.465

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՊԱՐՏՔԵՐԸ ՊԻՏԻ ՎՃԱՐԷ Կ'ԼՍԷ ՊՐԻՄԱԿՈՎ

Ռուսաստանի վարչապետը՝ Պրիմակով, Սեպտեմբեր 12-ին ապահովութիւն տուած է որ Ռուսաստան պիտի յարգէ իր յանձնառութիւնները եւ վճարէ բոլոր պարտքերը: «Ռուսաստան սնանկացած երկիր մը չէ եւ երբեք պիտի չըլլայ» կ'ըսէ Պրիմակով առանց ճշդելու թէ ո՞ր եւ ինչպէս Ռուսաստան միջոցներ պիտի գտնէ այդ պարտքերը վճարելու համար:

Պրիմակով համայնավար մը նշանակած է որպէս փոխ-վարչապետ Յանճին՝ Եւրի Մասլիուկովի եւ նշանակած է նաեւ, Սեպտ. 14-ին, Ներքին, Պաշտպանութեան, Արտաքին եւ Տնտեսական Հարցերու նախարարները: Պրիմակովի համար կառավարական իր ծրագրին երկու դլխաւոր կէտերն են՝ բարենորոգումներու չարունակութիւնը եւ ընկերային հարցերու կարգադրութիւնը: «Պէտք է աշխատինք, կ'ըսէ, կայունացնելու համար կացութիւնը, հիմեր ստեղծելու մեր բարգաւաճման եւ չարունակելու բարենորոգումները որոնք ընկերային կարեւոր բնոյթ պիտի ունենան»: Վարչապետը յայտնած է նաեւ որ իր կառավարութիւնը եւ ծրագիրը պիտի ներկայացնէ մինչեւ չաբթու վերջ: Բոլորովին կը բացառէ նախագահութեան թեկնածու ըլլալ 2000-ին:

ԲԱՓՈՒ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

Հոկտեմբեր 11-ին տեղի կ'ունենայ Ադրբեջանի նախագահական ընտրութիւնը: Ընտրապայքարի ներկային մէջ ուշադրաւ է երկու ձգտում: Ներկայի նախագահ Հ. Ալիեւի իշխանութիւնը ամէն միջոցներով կը ջանայ արդար, ազատ ընտրութեան մը ապաւորութիւնը ստեղծել, մինչ ընդդիմադիր ճակատը արդէն քանիցս յայտարարած է թէ երկրին ընտրական օրէնքը այնպէս մը պատրաստուած է որ ոչ մէկ կասկած կայ Ալիեւի յաղթանակին:

Սեպտեմբեր 12-ի ընդդիմութեան միացեալ ցոյցին ոստիկանութեան բիրտ միջամտութիւնը առաջին լուրջ բախումն էր այս երկու կեցուածքներուն: Չակատակ որ հարիւրաւոր հոգիներ ձերբակալուած, վիրաւորուած են այդ հանրահաւաքին, ընդդիմութիւնը որոշած է չարունակել բողոքի իր ցոյցը ու համախմբումի հրաւէր ուղղած, Սեպտեմբեր 20-ին համար: Այդ օրուան հանրահաւաքին նշանաբանը պիտի ըլլայ «Ազատ ու ժողովրդավար ընտրութիւն»: Նախկին նախագահ ու ժողովրդական ճակատի ղեկավար Էլչիպէյ ըսած է թէ որոշած են նոյն օրը քայլարչաւ մը ընել Բաքուի դլխաւոր պողոտաներէն: Ընդդիմութեան երկրորդ պատգլուխ մը, Մուսաւաթ կուսակցութեան նախագահ Ի. Ղամպարով ալ յայտնած է թէ Սեպտեմբեր 12-ի բողոքի ցոյցը՝ քաղաքացիական իր իրաւունքները պաշտպանելու ժողովրդական պայքարին առաջին ապացոյցն էր: Ան քննադատած է ձերբակալութիւնները, մանաւանդ որ ձերբակալուածներուն մէջ է ժողովրդավար ընտրութիւններու չարժումին ղեկավարը Փանահ Հիւսէյնով:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 14/15)

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ 8-ՐԴ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆԸ ՍԿՍԱԾ

Սեպտեմբեր 14-ին դումարուած է Ազգային Ժողովի 8-րդ նստաշրջանը, նախագահ Խ. Յարութիւնեանի ողջոյնի խօսքով: Նոր նստաշրջանին համար պատրաստուած է օրակարդ մը ուր կան մօտ 130 օրինագիծերու մեծ մասը, առաւելապար առընչուած ընկերային ու տնտեսական մարդերուն: Ամէնէն կարեւոր օրինագիծերը կը նկատուին ընտրական, 1999-ի պետական եւ կրթութեան մասին օրէնքին պատասխանողները:

Որպէս առաջին նիստի եռօրեայ օրակարդ որոշուած է քննարկել «Զինապարտութեան մասին», «Հայաստանի անկախութեան եօթներորդ տարեդարձի առիթով ընդհ. ներում»ի օրէնքներուն նախագիծերը: Օրակարդին վրայ տեղ տրուած է ձեռնարկութիւններու մէջ ատուդումներ ընելու կարգուկանոնին մասին օրինագիծին: Քննարկուած են նաեւ մի քանի կառավարական կարդ մը համաձայնադրեր, ինչպէս Հայաստան-Վրաստան պետական եւ թէքնիք մարդերու գործակցութեան վերաբերողը, Գերմանիոյ հետ ուսումնասիրութիւններու եւ մասնագէտներու հիմնադրամ ստեղծելու, Ղազախըստանի հետ դիւանագիտութեան եւ մշակոյթի համագործակցութեան համաձայնութիւնները:

Քննարկուած համաձայնադրերու վերջացումը կարելի չէ եղած, մեծամասնութիւն չըլլալուն պատճառով:

Նիստէն առաջ տեղի ունեցած է «Հանրապետութիւն» խմբակցութեան ժողովը: Այս խմբակցութիւնը որ անցեալին մեծագոյնն էր, ներկայիս ունի 50 երեսփոխան, երեք կուսակցութիւն. ՀՀՇ-ն, ՍԴՀԿ-ը եւ ՌԱ(ԼԴ)Կ-ը: Արտայայտուելով այդ մասին, խմբակցութեան ղեկավար Բ. Աբրաքցեան ըսած է թէ քոնեակի գործատան վաճառքին առթիւ սրատարդ նստաշրջան չդումարելով Հանրապետութեան նախագահը չէ յարգած սահմանադրական կարգը: Նոյն օրը նիստ դումարած է նաեւ «Երկրապահ» խմբակցութիւնը:

Ազգ. Ժողովի նոյն նիստին յայտարարուած է որ «Հանրապետութիւն» խմբակցութենէն Աշոտ Ոսկանեան հրաժարած է երեսփոխանական իր լիազօրութիւններէն:

*
**

ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՓԱՌԱՏՕՆ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻԻ

Սեպտեմբեր 12-ին «Ա. Ալաչատրեան» սրահին մէջ Հայաստանի Ազգ. Փոքրամասնութիւններու Միութիւնը, Մշակոյթի նախարարութեան աջակցութեամբ, ներկայացուցած է անկախութեան օրուան ձօնուած Գ. փառատօնը: Հանրապետութեան նախագահ Ռ. Քոչարեանի ուղերձը կարդացած է խորհրդականներէն Վ. Յովհաննիսեան. ողջոյնի խօսք յղած են Ազգ. Ժողովի նախագահը, Ռուսաստանի դեսպանը, Մշակոյթի նախարարը:

Ներկայացուած է յայտագիր մը, կազմուած՝ Հայաստանի փոքրամասնութիւններու՝ ռուս, ուկրանացի, ասորի, քիւրտ, եզիդի, վրացի մշակոյթի արտայայտութիւններով: Մասնակցած են նաեւ բեյրուտի եւ լեհական երդի ու պարի խումբեր:

*
**

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԱՐԱՑԻԿ ԳԷՈՐԳԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ԱԽՈՑԵԱՆ

Ազատ ոճի ըմբիշ Ա. Գէորգեան (69 քգ.) Արարատի Քաղցրաչէն գիւղէն է. երկրորդ անդամ ըլլալով աշխարհի լաւագոյն ըմբիշի կոչումը նուաճած է, Թեհրանի մէջ յաղթելով բոլոր մրցակիցներուն. վերջին փուլին ան մրցած է Ռուսաստանի ներկայացուցչին հետ:

*
**

ԱՇՆԱՆ ՀՈՒՆՁԸ

198,4 հազար հեկտար հացահատիկի ցանքէն Սեպտեմբեր 10-ի տուեալներով հնձուած է 174 հազար 912 հեկտարը: Ամբարուած է 306 հազար 919 թոն հացահատիկ որ անցեալ տարուընէ աւելի է 89 հազար 429 թոն: Սակայն, դանջարեղնի բերքը նուազ եղած է 1997-ի քանակութենէն: Մօտ ութ հազար թոն նոյնպէս աւելի է պտուղի բերքը:

*
**

ԳՈՀԱԻՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ՊՐԻՄԱԿՈՎԻ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄԻՆ

Հայաստանի ղեկավար դասը զոհ է Ե. Պրիմակովի նշանակումէն, ինչպէս թոյլ կու տան կռահել Արտաքին գործոց նախարարին եւ վարչապետին արտայայտութիւնները: Առաջինը Կիպրոսի իր պաշտօնակիցին հետ ունեցած ասուլիսին ըսած է որ Ռուսաստանի նոր վարչապետը կրնայ երկիրը տանդնապէս դուրս բերել, ինչ որ կը համապատասխանէ Հայաստանի ալ չահուն: Իսկ վարչապետ Ա. Դարբինեան հեռաձայնով չնորհաւորած է Ե. Պրիմակովը, ապա երկու վարչապետները քննած են ամուեւական հարցեր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱՒԱԳԱՀ ԳԼԻՆԹՐԸն ճիգ կը թափէ որպէսզի ուշադրութիւն գրաւէ Մոնիքա Լեվինսկիէն այլ հարցերով եւ այդ առընչութեամբ Սեպտ. 14-ին հրաւէր ուղղած է աշխարհի մեծահարուստ վեց Պետութիւններուն, որպէսզի միջազգային ժողով մը դումարուի արտաքին նախարարներու մակարդակով, առաջքն առնելու համար Ասիոյ եւ Ռուսաստանի եւրոպական տագնապին: Այս յայտարարութիւնը ըրած է Նիւ-Եորք, արտաքին յարաբերութիւններու Խորհուրդին առջեւ եւ Լոնտոնէն ժէ.7-ի (եօթը մեծահարուստ Պետութիւններ) երմտական նախարարները յայտարարութեամբ մը որ միաժամանակ հրապարակուած է եօթը մայրաքաղաքներուն մէջ, դրական պատասխան տուած են եւ խոստովանած որ Ռուսաստանի սահմանուած օժանդակութեան իրենց ծրագիրը ծանր հարուած մը սպացած է:

ԱԼԺԵՐԻՈՑ մէջ նոր ջարդ մը տեղի ունեցած է Սեպտ. 13-էն 14-ի դիշերը Սիտի Սպաս, Ալժէրէն 150 քմ. արեւմուտք: Հաւաքաբար մորթուած են 27 դիւղացիներ, մինչ միչտ հարցականներ կան Զերուալի տուած որոշումին առթիւ: Ալժերիոյ նախագահը, ինչպէս դրեցինք, ոչ մէկ պատճառաբանութիւն տուաւ բացատրելու համար թէ ինչո՞ւ վճռած է քաշուիլ: Տեղւոյն մամուլը զանազան մեկնաբանութիւններ կ'ընէ: «Մաքէն»ի համար «ծպտուած պետական հարուած մըն է»: Թերթը որ բուռն հակառակորդն է որեւէ երկխօսութեան իսլամապաշտներուն հետ, կոչ կ'ընէ անոնց հակառակորդ դեմոկրատներուն, հաստատելով որ չորս ամիսը չատ քիչ է պատրաստուելու համար երկրին փրկութեան, բայց կը թաւէ անոր սպանութեան համար: «Էլ Վաթան» կ'ակնարկէ Զերուալի «ողբերգութեան», ան կոյր վստահութիւն ունէր իր մերձաւոր գործակիցներուն հանդէպ եւ անոնք չարդարացուցին այդ վստահութիւնը:

ԹԻՐԱՆԱՑԻ մէջ (Ալպանիա) չատ բուռն բախումներ պատահեցան Սեպտ. 14-ին: Նախկին նախագահ Սալի Պէրիչայի կողմնակիցները չրջան մը տէրն ու տիրականը դարձան քաղաքին, իրենց հակակչռին տակ առնելով բազմաթիւ հանրային վայրեր: Իրիկունը, Ներքին նախարարը յայտարարած է հեռատեսիլէն թէ պետական հարուածը ձախողած է: Յոյսերուն հետեւանքով երեք մեռեալ եւ 14 վիրաւոր կար: Ամէն պարագայի մէջ, ապստամբական մթնոլորտ մը կը տիրէ մայրաքաղաքին մէջ: Ամէն բան սկսած է Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12-ին, երեսփոխան Հաճարիի սպանութենէն ետք: Ան հիմնադիրներէն էր Դեմոկրատ կուսակցութեան եւ խիստ կերպով կը քննադատէր իշխանութիւնը, մօտ էր նախկին նախագահին: Պէրիչա վիրաւորուած էր 1997 Սեպտ. 18-ին ընկերվարական երեսփոխանի մը կողմէ, Խորհրդարանին ներսը, 1998 Յունիսին ալ կրկին յարձակման ենթարկուած էր: Ամբողջ ամրան ընթացքին նախկին նախագահը ամբաստանած էր իշխանութեան դլուխ դտնուող ընկերվարականները որ կ'ուզեն հրապարակէն քշել ընդդիմութիւնը եւ Հաճարիի սպանութիւնը առիթ տալու ծաւալ տալու հակամարտութեան:

ՏԱՂՍՏԱՆԻ մէջ (հիւսիս. արեւելեան Կովկաս) ոստիկան մը եւ յարձակող մը սպանուած են անձանօթներու կողմէ եղած յարձակման մը ընթացքին, ոստիկան նատան մը դէմ: Միւս կողմէ, Ինգուշիոյ եւ Հիւսիսային Օսէթիոյ Հանրապետութեանց միջեւ հակակչռի մը կէտին ռուս վեց ոստիկաններ սպաննուած են:

ԹՐՔԱԿԱՆ օդային դիծերու էրպիւս մը պարտաւորուած է չեղիլ Անդարա. Պոլիս իր ճամբէն եւ էջք կատարել Տրապիզոն, Սեպտ. 14-ին, իր 76 ճամբորդներով եւ ութ հոգինոց անձնակազմով: Բոլորն ալ ազատ արձակուած են, օդահէնը՝ Թուրք մը, կ'ուզէր բողոքել իսլամական լաչակ կրելու արգելքին դէմ համալսարաններու մէջ:

ԻՐԱՔԻ Խորհրդարանը կը սպառնայ վերջ տալ որեւէ գործակցութեան ՄԱԿ-ի հետ, անդամ մը եւս կոչ ընելով որ Սադահովութեան Խորհուրդը ջնջէ 1194 թիւ բանաձեւը, քուէարկուած Սեպտ. 9-ին, որ անսահման ժամանակով կը պահպանէ Իրաքի դէմ ամպարիոն:

ՃՈՐՃ ՈՒԱԼԱՍ, ցեղային խորհրդանութեան 60-ական թուականներու առյեանը, նախկին կառավարիչ Ալապամայի, մեռած է 79 տարեկանին: Նախագահական աթոռին ալ անկախ թեկնածու եղած էր 1968-ին:

Վ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ «ՀԱՅՔ»Ի ԷՋԵՐԷՆ

Բաւական հետաքրքրական է նշմարել իշխանութեան մամուլէն ընդդիմադիր մամուլի անցքով ՀՀՇ-ի պաշտօնաթերթի «Հայք»ի աշխուժացումը: Ճիշդ է որ օրաթերթը վերածուած է չարաթաթերթի, բայց էջերու թիւը աւելցած է եւ ինչ որ ամէնէն կարեւորն է մամուլի անունի մը համար, պարունակութիւնը արմատապէս փոխած է մեծ մասով քնացնող բնոյթը: Ուժական, հետաքրքրաշարժ թերթ մըն է այսօր ան, հարուստ տեղեկատու մը: Հասկնալի է որ դիրքի փոփոխութիւնը կարեւոր ազդակ է այս նորութեան. միեւնոյն ատեն անդամ մը եւս կը հաստատուի իրականութիւնը թէ մամուլի անուն մը համար չատ աւելի չահեկան է ընդդիմադիրի դիրքը, քան՝ իշխանամէտի, կամ ուղղակի իշխանութեան: Դիրք որ դրեթէ կը պարտադրէ ճիշդին ալ, սխալին ալ հաղորդեցնել ընդունելիի չափիկը: Եւ պարզ է որ այդ չանքէն միտրապետուած մամուլ մը նոյն համեմատութեամբ կը զիջի հետաքրքրական ըլլալու մարզին, քանի որ ընդհանուրին ակնկալեւ իրողութիւններ -զրկան կամ ժխտական- կաղապարներու մէջ բանտուած տեսնել ոչ ոքի համար փափաքելի է. հանւնօրէն, ո՛չ իսկ նոյն ճակատին հետեւորդ ընթերցողին, եթէ չարքային իր մէջ սպաննած չէ անկեղծութիւն կոչուածը:

«Հայք»ի Սեպտեմբեր 4-ի թիւին մէջ հետաքրքրական երեւոյթ է տեսնել Վազգէն Մանուկեանի հետ կատարուած հարցազրոյց մը: Հետաքրքրական՝ անով որ այսօր ընդդիմադիր թերթին պատկանող «Հայք»ը հիւրընկալած է իշխանութեան բեմին վրայ իր ներկայացուցած մեծամասնութենէն ամէնէն խոր ճեղքով բաժնուած առաջնորդներէն դէմք մը: Հարցազրոյցին նախորդող տողերուն մէջ ըսուած է թէ «երկար սպասուած» էր ան եւ թէ փորձը եղած է հոն ընդդիմադիրներու «այն ամէնը ինչ հնարաւոր էր»:

Ընթերցողը թէ արձակուրդը, բարեկամներուն հրաւէրով Ֆրանսա անցուցած է, Վ. Մանուկեան պատասխանելով Նելլի Գրիգորեանի հարցումին թէ կո՞ն հակասութիւնները իր եւ ԱԺՄ վարչութեան մէջեւ, կ'ամփոփէ աշխատանքի իրենց ոճը: Կ'ըսէ թէ որեւէ խնդրի չուրջ իրենք կրնան վիճիլ, ապա գալ ընդհանուր որոշումի մը: Նոյնը եղած է հարցում թերլադրած պարագան որ կը վերաբերի ֆաղաքական նոր ստեղծուած խորհուրդին մասնակցելու նիւթին: Ինք արտայայտելով հանդերձ իր արհամարհանքը այդ խորհուրդին կազմութեան հանդէպ, անոր աշխատանքին մասնակցելու ուղղութեամբ կարծիք յայտնած է. բայց, յետոյ, երբ վարչութեան քննարկումները տարբեր արդիւնք տուած են, որոշուած է չմասնակցիլ:

Նոյն հակասութիւնը կը մատնէ նաեւ իշխանութեան հետ գործակցելու ԱԺՄ-ի մերժումն ու անոր վարչութեան կազմէն եւ փոխ-նախագահ Դ. Վարդանեանի խորհրդարանական նշանակումը: Գրեթէ նոյն մօտեցումով կը պատասխանէ Վ. Մանուկեան, չէտելով որ գործակցելու դէմ կեցուածքը իր անձին կը պատկանէր, քան կուսակցութեան: Իր մերժումին հիմ է պնդումը թէ «ունենիք ոչ լեգիտիմ իշխանութիւն որի հետ չենիք կարող ձեռ ձեռքի տուած ինչ որ ուղղութեամբ գրնալ»: Իսկ վարչութեան չրջանակին քննարկումը այն եզրակացութեան բերած է որ «եթէ պայքարում ես արդարութեան եւ այլնի համար ու առաջարկւում է հնարաւորութիւն, Դ. Վարդանեանն էլ համաձայն է այդ օգտագործել, մենք կողմ ենք»: Այս առընչութեամբ, թէեւ դրոյին մէջ նշուած չէ, բայց աւելորդ չէ յիշեցնել թէ ինչպէս յայտնած էին ԱԺՄ-ի անմիջական չրջանակէն, Ռ. Քոչարեանի գործակցելու որոշումէն ի վեր վարչութեան մաս կազմելէ դադրած էր Դ. Վարդանեան:

Այս կացութիւնը Վ. Մանուկեան կը նմանցնէ 1992-ի այն օրերուն երբ «աւելի սուր պայքարի մէջ էինք Լ. Տէր-Պետրոսեանի հետ երբ ինձ առաջարկուեց Պաշտպանութեան նախարարի պաշտօնը»: Եւ ծանօթ է թէ հայկական բանակի հիմնադրութեան ու յետագայ ընթացքին համար որքա՛ն նպաստաւոր եղաւ անոր այդ պաշտօնավարութիւնը:

Ինչ կը վերաբերի երկրին քաղաքական բեմի բաղադրութեան, արդարօրէն կը նշէ որ «յստակ ձեւաւորուած աջ եւ ձախ թեւեր չկան»: Աչխարհի պատկերը ուրաչ, ձախ թեւ կը նշանակէ ոչ միայն մարտածողութեան, այլ նաեւ պիւտճէի ելքերու, ընկերային հարցերու եւ այլ բաներու մասին ծրագիր, մօտեցում, դոյութիւն չունին Հայաստանի մէջ: Ճիշդ է որ աջի կամ ձախի դաչինքներ ստեղծուեցան պարբերաբար, սակայն ատիկա բոլորովին այլ բնոյթի սկըզբունքներով էր: Լ. Տէր-Պետրոսեան կողմնակից էր յստակ աջ ու ձախ դաչինքներու, բայց այդ փափաքը Վ. Մանուկեանի համար ձգտում էր «ֆաղաֆական դաշտն աւելի նախնական տեսնելու, որպէսզի հեշտ կողմնորոշուէր: Իսկ իրականում այդ դաշտը Հայաստանում աւելի խճճուած եւ բարդ է»:

Ակնարկելով վերջին ամիսներուն ԱԺՄ-ի պահած լռութեան, Ն. Գրիգորեան այն տպաւորութիւնը կը յայտնէ թէ կուսակցութիւնը քաղաքական կեանքէն կարծես դուրս մղուած է: Վ. Մանուկեան այդ հեռաւորութիւնը կը բացատրէ անով որ երբեմն անհրաժեշտ կ'ըլլայ մկկդի մբնալ, որպէսզի մարդիկ աւելի ուղղակի տեսնեն իրական պատկերը. անոնց որպէս հիմ չծառայէ կատարուած մեկնաբանութիւնը:

Զրոյցին երկրորդ մասին մէջ նիւթ կ'ըլլան վերջին չրջանի ուչագրաւ պարագաներ. առաջինը դվխաւոր դատախազին սպանութիւնն է: Վ. Մանուկեան դէպքը կը նկատէ նախորդ չրջանի ազմրկալից սպանութիւններու չարքին չարունակութիւնը ըլլալով հանդերձ «անախադէպ»: Ինք կը հասկցնէ թէ չի հաւատար «կողմերի բամբասանքներին կամ պաշտօնական վարկածներին»: Բայց վըստահ է թէ սպանութիւններու այդ չարքը, եթէ ոչ այսօր, օր մը անպայման պիտի բացայայտուի: Ներկային համար այդ բանին անհատանականութիւնը կու գայ անկէ որ «իշխանութեան հիմնաւոր փոփոխութիւն տեղի չի ունեցել: ... Հայաստանում ձեւաւորուել է իշխանաւորների մի մտածելակերպ եւ գործելակերպ որը պահպանուել է: Նման իրավիճակում, բնականաբար, այդ ամէնը պարզել հնարաւոր չէ»:

Ներկային առընչուած յաչորդ հարցումը, նոյազ մտահոգիչ բնոյթով, նախագահ Ռ. Քոչարեանի Ֆրանսայի ծովափը անցուցած արձակուրդին մասին է, վերջինիս սպանութեան դրեթէ վաղորդայնին: Վ. Մանուկեան, անկախ նախորդող դէպքերէն, բացատական վերաբերում ունի Ռ. Քոչարեանի վաչէ Մանուկեանի հրաւէրով Ֆրանսա մեկնելուն: Ցուսադրող չի նկատեր անոր նախագահութեան յաչորդած «հիմնական գործունէութիւնը» թէ իրեն նաեւ, կահոյք նուիրած են, քոնեակի գործառունը, «Արմենիա»ն վաճառած են, Նիս հրաւիրած են, եւլն.: Ինք յարմար կը դատէ որ երկրի մը նախագահը հանդստանայ իր երկրին մէջ:

Նախագահէն եաք զրոյցը կ'առընչուի կաթողիկոսին, ինչ որ չատ սովորական չէ քաղաքական դէմքերու պարագային: Ն. Գրիգորեան հարց կու տայ թէ քաղաքական ներկայի խաղերուն որպէս արդիւնք, «կաթողիկոսը գահընկէց կ'արուի՞»: Կ'ուզէ դիտնալ նաեւ թէ իր խօսակիցը ո՛վ կը տեսնէ որպէս յաչորդ կաթողիկոս:

Այս հարցումին պատասխանէն առաջ պէտք է փակագիծով մը անդրադառնալ «Հայք»ի նախորդ (Օգոստոս 21) թիւին մէջ «Սեփական լրատուութիւն» ստորագրուած անկիւնի մը որ նոյն հարցականը ունէր որպէս խորագիր. «Արդեօ՞ք պահընկէց կ'արուի Կաթողիկոսը»: Հոն կ'ըսուէր. «Եկեղեցուն մօտ կանգնած ոմանք աղբիւրներ ակնարկում են որ Հայաստանի որոշ բաղաքական ուժերի թելադրանքով մի խումբ բարձրաստիճան հոգեւորականներ պէտք է պահանջեն, որ Վեհափառ Հայրապետը հրաժարի գահից»: Տրուած պատճառաբանութիւնը Գարեգին Ա.-ի առողջական վիճակն է: Կ'ըսուի նոյնիսկ թէ յաչորդութեան կարելի թեկնածուներու անուններ կը տրուին, ինչպէս՝ Արցախի առաջնորդ Պարսեղ Եպիսկ.-ի եւ Նոր Նախիջեւանի եւ Ռուսաստանի առաջնորդ Տիրան Եպիսկ.-ի անունները. կայ նչումն ալ թէ առաջինին «հակասութիւնները կաթողիկոսին հետ ոչ մեկի համար գաղտնիք չեն», իսկ երկրորդին դօրավիզ է ՀՅԴ-ն: Նոյն լրատուութեամբ կ'աւելցուի որ Մայր Աթոռի մամուլի դիւանը կարականապէս հերքած է լուրը:

Վ. Մանուկեան ըսելով որ կաթողիկոսը առողջական խնդիր ունի, անյարիր կը նկատէ այսօր այդ մասին խօսիլ: Նաեւ որովհետեւ «եկեղեցու ներսում խորը հիւանդութիւն կայ»: Այդ հիւանդութիւնը կը բացատրէ դիտակցութեան բացակայութեամբ մը: Եկեղեցին տակաւին չէ դիտակցած թէ այլեւս ո՛չ Խորհ. Միութիւն կայ, ո՛չ Թելադրող, ուստի չատ աւելի նպաստաւոր այս պայմաններուն մէջ կարելի է ժողովուրդին մեծ ծառայութիւններ բերել: Շատ վստահ ալ չէ որ կաթողիկոսի փոփոխութիւնը «այդ հիւանդութիւնը կը վերացնի: Ինչ-որ չափով, այո՛, կը նպաստի»:

1996-ի նախագահական ընտրութեան վիճայարոյց պարտուղը ըլլալով, Վ. Մանուկեան կը բացատրէ իրեն տրուած իր ազդեցութեան տակ առնել Հայաստանը, այստեղից էլ ժամանակ առ ժամանակ սիրալիր ժեստեր էր անում ՀՀ նախկին նախագահին, որն առիթը բաց չէր թողնում իրեն Թուրքիա «դցելու»: Սակայն դրանից ոչինչ դուրս չեկաւ, հայ ժողովրդի պատմական յիշողութիւնը թանդարան յանձնելու յոյսերն ի դերեւ ելան, եւ պաչտօնական Անդարան աւելի ու աւելի յաճախ սկսեց մեզ ցուցադրել իր ժանիքները, որ սկզբում փորձում էր թաքցնել: Ապացոյցը ոչ միայն Հայաստանի հետ դիւանագիտական յարաբերութիւնների հաստատումից Անդարայի յամառ հրաժարումն է, արցախեան դատի նկատմամբ նրա ղրաւած թշնամական դիրքը, մեր երկրի ցամաքային չրջափակման չարունակումը, այլեւ վերջին չրջանում հակահայկական հիստերիայի բորբոքումը Թուրքիայում եւ մեր նկատմամբ թշնամանքի զանգան մանր ու մեծ ցոյցերի կազմակերպումն այն. տեղ: Միայն միամիտները կը պնդեն, թէ այս ամէնը Ռոպէր Քոչարեանի վարչակազմի «կոչ» կեցուածքի արձագանգն է: Տէր-Պետրոսեանի կեցուածքը Թուրքիայի հանդէպ առաւել քան փափուկ էր, այն էլ առանց որեւէ չակերտի (զուր չէ, որ Թուրքիայում, աւելի՝ ու աւելի մեծ չափով են «սգում» Տէր-Պետրոսեանի պաչտօնաթողութիւնը), սակայն Անդրայի դիրքորոշումը նոյնն էր: Տարբերութիւնն այժմ միայն այն է, որ Թուրքիայում էլ աւելի է մեծացել չիոմման քը Հայաստանի հանդէպ որդեգրուելիք քաղաքականութեան հարցում, եւ դրա մեղաւորը ոչ այնքան պաչտօնական Երեւանն է որքան համաչխարհային հանրութիւնը: Նկատի ունեմ Թուրքիայի կողմից յամառօրէն «հերքուող» Հայոց ցեղասպանութեան ոճրի ճանաչումը միամբողջ չարք միջազգային կազմակերպութիւնների ու երկրների, այդ թւում Ֆրանսայի պէս կարեւոր պետութեան Ազգ. Ժողովի կողմից, որն ուղղակի ցնցակաթուածի է հասցրել Անդարային: Այստեղ չեն ուզում հասկանալ, որ Հայոց Եղեռնի զարհուրանքը ճանաչելն ու

ԱՄՊԻՈՆ

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԻՍԹԱՆՊՈՒԼ ՉԻ՛ ԳՆԱՅ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

Պատասխանելով լրագրողների հարցադրմանը, ՀՀ նախագահի մամլոյ նորընծայ քարտուղար տիկին Կասիա Արզարեանը զգուշաւորութեամբ պատասխանել է. «Նախագահի՝ Իսթանպուլ մեկնելու որեւէ որոշում, ծրագիր դեռ չկայ»: Աւելացնեմ՝ չի էլ լինի, համոզուած եմ՝ Ռոպէր Քոչարեանը Իսթանպուլ չի մեկնի: Գնալ-չգնալն, ի հարկէ, նրա իրաւունքն է եւ իր իսկ վճռելիք հարցը, բայց եթէ անձամբ ես այդպիսի պատեհութիւն ունենայի նախագահին հէնց չգնալու խորհուրդ կը տայի, ինչը փորձում եմ անել այս հրապարակմամբ: Ընդամին, եթէ Թուրքիայի նախագահ Սիւլէյման Տէմիրէլի հրաւէրն անձամբ Ռոպէր Քոչարեանին է վերաբերում, ապա նա հարկադրուած պիտի լինի դա մերժել: Իսկ եթէ հրաւէրն անհատական չէ, այլ Թուրքիայի Հանրապետութեան 75-ամեայ ոսնակատարութիւններին Հայաստանի պատուիրակութեան մասնակցութեան խնդիր է, ապա կարծում եմ, որ մեր պատուիրակութիւնը դրան ներկայ պէտք է դնանուի առաւելագոյնս Արտգործնախարարի մակարդակով, մի տեսակ, ասես, յուչելով, թէ դէմ չենք արտաքին կապերի զարգացմանը, որոնք չատ սառեցուած են ամենեւին ոչ մեր մեղքով: Պէտք է նկատի առնել որ Թուրքիայի Հանրապետութիւնը մեր հարեւանն է, եւ նրա գոյութիւնն անտեսել մենք չենք կարող. ուզենք - չուզենք՝ յարաբերուելու ենք եւ այս կամ այն չափով յարաբերւում էլ ենք այս պետութեան հետ: Սակայն, աւաղ, ոչ միայն մեր դարաւոր պատմութեան, այլեւ նոր պետականութեան անցած ութ տարիներին որեւէ բարիդրացնական բան չենք տեսել Թուրքիայից. բացառութեամբ մեր անկախութեան ճանաչումը ԱՄՆ-ի կողմից: ԱՄՆ փլուզման արշալոյսին, ինչն աւելի չատ վրկայում էր Խորհ. Միութեան Լեթայի դիրկն անցնելու փատի առթիւ Թուրքական կողմի հրճուանքը, քան Հայաստանի Հանրապետութեան նկատմամբ բարեացակամութիւնը: Ողջունելով մեր անկախութիւնը, Անդարան յոյս ունէր նաեւ քուէներու մէջ ՀՅԴ-ի բաժինը: Կ'ըսէ թէ այդ կուսակցութեան քուէները իրեն տըրուեցան նախագահական առաջին ընտրութեան -1991-, երբ առաջին փուլին զրաւածներու գլխաւորներէն էր ՀՅԴ-ի թեկնածուն՝ Սօս Սարգսեան եւ ինք երկրորդ փուլի մնացած էր Լ. Տէր-Պետրոսեանի հետ: Այն ատեն բաւական ուժեղ էր, կ'ըսէ, ՀՅԴ-ն: Յետոյ, 1995-ի ընտրութեան (Խորհրդարան) չմասնակցեցան, 1996-ին, ԱԺՄ-ի եւ միւսներուն հետ մաս կազմեցին Դաչինքին, իսկ 1998-ի ընտրութեան զօրակցեցան Ռ. Քոչարեանին, «բանզի ընտրութիւններից առաջ թեկնածուների վաստակելիք տոկոսային յարաբերութիւնն արդէն ակնյայտ էր»: Թէեւ քօղարկուած, բայց Ռ. Քոչարեանի յաղթանակին վրայ որոչ ստուեր ձգող այդ ակնարկութենէն եաք, որով ՀՅԴ-ին ալ առիթէն օգտուողի դեր մը կը վերապըրի, Վ. Մանուկեան կ'ըսէ թէ կը սպասէ ՀՅԴ-ի ինքնուրոյն հանդէս գալուն, որպէսզի իրական դատողութիւն ըլլայ կարելի ըլլայ:

Վ. Մանուկեանի հետ այս հարցազրոյցը իր խօսքերով խորագրուած է «Ուիհիւանդ եկեղեցի». պատասխանելով վերջին հարցումին որով Ն. Գրիգորեան կ'ուզէ դիտնալ թէ իր խօսակիցը ի՛նչ բնութագրում կու տայ ներկայ կառավարութեան ու անոր գործունէութեան, Վ. Մանուկեան կ'ըսէ. «կան 2.3 նախարարներ ովքեր արժանի են գրաղեցրած պաշտօններին: Հիմնականում, չկան անձնա-

գոհ, 100 տոկոս աշխատավարձով ի շահ Պետութեան աշխատող մարդիկ»:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՒԶԵԱՆ

ԼՐԱՏՈՒ ԱՇՈՒՆԸ

ՆԿԱՐՉՈՒՀԻ

Թերեզա Պաղտասարեան

Հայաստանցի նկարչուհի Թերեզա Պաղտասարեան իր գծանկարները (կրաֆիք) կը ցուցադրէ Սեպտ. 23-էն Հոկտ. 3(*) «Կնոջ աշխարհ» թեմայով,

Քաթալոկի յառաջաբանին մէջ, արուեստագէտ Մերի Երզնկեան արուեստադիտուհիին մասին կը գրէ ի մէջ այլոց. .

«Նկարչուհու կողմից փայլուն արտայայտուած կնոջ զգայմունքների աշխարհը խարսխւում է հոգեբանական արժատնապատուութեան վրայ, մարմնաւորելով սիրոյ տիեզերքը՝ անելանութիւնից մինչեւ յոյսը լուսոյ: ... Հայկական կերպարուեստում եւ մանաւանդ գրաֆիքայում այդ որակի յայտնութիւնները չատ չեն»:

Թ. Պաղտասարեանի գործերը ցարդ ներկայացուած են Յունաստան, Իսրայէլ, Մարսէյլ, Մոսկուա: Առաջին անգամն է որ կը ներկայացուին Փարիզ:

Cité Internationale des Arts, Salle 6,
18, rue de l'Hôtel de Ville, Paris Ier

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՅԱՒԵԼԵԱԼ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐ ԿԸ ԳՏՆԷ ԿԱՐՄԻՐ ԳԻՆԻ ԽՄԵԼՈՒ

Բրիտանացի հետազօտողներ վերջերս կը յայտնէին, թէ յաւելեալ փաստ գտած են, որ կարմիր գինին կրնայ սրտի հիւանդութիւններէ պաշտպանել:

«Ամերիքըն Ճըռնըլ ափ Քլինիքըլ Նիւթրիշըն» թերթին մէջ գրելով՝ անոնք կ'ըսեն, որ մանրամասն տեղեկութիւններ ապահոված են, թէ ինչպէս կարմիր գինիին մէջ գտնուող նիւթեր կը գործեն իբրեւ անթիօքսիդանիներ, որոնք կը ջնջեն արգիլել ճարպին երակներու պատերուն կառչելու եւ զանոնք խցելու:

Գիտնականները կը յայտնեն, որ կարմիր գինին իր բնական ձեւին մէջ լուծդոյն արդիւնքը կու տայ, սակայն դեղահատեր, որոնք այս նիւթերը (փոլիփենոլ) կը պարունակեն, նոյնպէս որոշ համեմատութեամբ օգտակար կրնան ըլլալ:

Քէմպրիճի Փէթըրհաուսի հիւանդանոցին երեք հետազօտողներ կ'ըսեն, թէ կարմիր գինին, սակայն ո՛չ ճերմակ գինին, անթիօքսիդան պործունէութիւն ցուցաբերած է, երբ կամաւորներու խմցուած է եւ «այս տարբերութեան պատճառը չատ հաւանաբար փոլիփենոլներն են, որոնք կարմիր գինիին մէջ կը գտնուին, սակայն ո՛չ՝ ճերմակ գինիին մէջ»:

Փոլիփենոլներու չարքին մէջ են ֆաքեշին, ֆէրսէքին, ռեսվերաթրոլ եւ այլ նիւթեր, որոնք խաղողին մաշկին ու հետեւաբար կարմիր խաղողի հիւթին մէջ կը գտնուին: Խաղողին մաշկը կը գործածուի կարմիր գինիի պատրաստութեան մէջ, սակայն անիկա ճերմակ գինիի պատրաստութեան գործընթացին մէջ նախապէս կը հանուի եւ չի գործածուիր:

Գիտնականները կ'ըսեն, որ կարմիր գինին, սակայն ո՛չ՝ ճերմակ գինին, կը պարունակէ մեծ քանակութեամբ փոլիֆենոլներ, որոնք կը կասեցնեն մարդկային LDL-ին («դէշ» քոլեսթերոլը, որ կրնայ երակները խցել) օքսիտասիոնը:

Քեմրուճին Ֆրանսացի բժիշկներու կատարած ուսումնասիրութեան մը արդիւնքները ցոյց տուած էին, թէ չափաւոր կերպով խմուած գինին մեծ համեմատութեամբ կը նուազեցնէ մահացու հիւանդութիւններու վտանգը, ներառեալ՝ քաղցկեղ եւ սրտի հիւանդութիւն:

Ուսումնասիրութեան մասնակցած են արեւելեան Ֆրանսայի մէջ 34 հազար հոգի եւ անիկա երկարած է 1978-էն 1993 տարիներուն վրայ: Անոնք ցոյց տուած է, որ անոնք, որոնք օրական երկուքէն երեք բաժակ գինի կը խմեն, մահուան 30 առ հարիւր նուազ հաւանականութիւն կ'արձանագրեն, քան անոնք, որոնք բնաւ չեն խմեր կամ չափազանցուած ձեւով կը խմեն:

Տօքթ. Սերժ Ռընօ օրին չեչամած էր սակայն թէ պէտք չէ արդիւնքները խնդութիւրուած ձեւով մեկնաբանուին, յանկարծ մարդիկ սկսին չափազանցուած ձեւով խմել՝ ենթադրելով, թէ նման քայլ մը օգտակար է առողջութեան համար:

Բազմաթիւ այլ ուսումնասիրութիւններ ցոյց տուած են, թէ ոգելից ըմպելիներու չափաւոր քանակի մը գործածութիւնը կրնայ պաշտպանել սրտի հիւանդութիւնէ եւ թերեւս նաեւ՝ քաղցկեղէ: Չափաւոր կը նշանակէ օրական մէկ կամ երկու բաժակ եւ ո՛չ աւելի:

Չափազանցուած ձեւով խմողներու մօտ մահուան համեմատութիւնը չատ աւելի բարձր է:

«Հարվըրտ Սքուլ ափ փապլիք Հելթ»ի մէկ ուսումնասիրութիւնը ցոյց տուած է որ օրական երկուքէն հինգ բաժակ ոգելից ըմպելի գործածող կիները 41 առ հարիւրով աւելի հաւանականութիւն ունին կուրծքի քաղցկեղ տառապելու, քան չխմողները:

Նշենք, որ կանաչ թէյը եւ սեւ թէյը նաեւ փոլիֆենոլներ կը պարունակեն:

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՂՈՂԻ ՀԻԽԹԼ ՍՐՏԻՆ ՀԱՄԱՐ ՕԳՏԱԿԱՐ

Օրական մէկ ասիլիրին կրնայ բժիշկէ հեռու պահել, սակայն այդ աչխատանքը աւելի եւս լաւ ձեւով տեղի կ'ունենայ, եթէ դեղահատը կուլ տրուի կարմիր խաղողի հիւթով կամ մութ գոյն դարեկուրով, կ'ըսէր ամերիկացի հետազօտող Ճոն Ֆոլց:

Ուիսքոնսին Մետիքըլ Սքուլի դիտնականներէն Ֆոլց, կը յայտնէ, որ կարգ մը դարեկուրերու, կարմիր գինիին եւ կարմիր խաղողի հիւթին մութ գոյները պատճառող ֆլաւոնոյիտներուն մասին ուսումնասիրութիւնները ցոյց տուած են որ այս հեղուկները կրնան կանխարգիլել սրտին վնասող արեան գոնդոլնեբու կպմութիւնը:

Ֆոլց կը չեչտէ. «Մարդիկ իրենց ասփիրինը պէտք է առնեն բաժակ մը խաղողի հիւթով կամ մէկ կամ երկու գաւաթ դարեկուրով եւ ո՛չ 8 կամ 10 դասախով»:

Ան կը բացատրէ նաեւ, որ ֆլաւոնոյիտները կը գտնուին «մութ գոյն դարեկուրին, սակայն ո՛չ բաց գոյն դարեկուրին, թէյին, սակայն ո՛չ սուրճին, կարմիր խաղողի հիւթին, սակայն ո՛չ աւելի բաց գոյն խաղողի հիւթին, կարմիր գինիին, սակայն ո՛չ ճերմակ գինիներուն մէջ»:

ԷՐՈՏԱՆ ՕՏԵԱՆ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ

ԱՌՋԵԻ

ԿԱՄ

ԲԵՐԱՅԻ ԳԱՁԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ՎԷՊ
ՊՈԼՍԱՀԱՑ ԿԵԱՆՔԷ

ԳԼՈՒԽ Բ·
ՊԵՐՃԵԱՆԵՆՑ ՀԱՅԿԵՐՈՑԹԸ

ՏՕՔԹՈՐԸ· – Խնդիրը չատ կնճռոտ է եւ կարելի չէ անմիջապէս լուծել, այսուհանդերձ ես ալ համամիտ եմ օրիորդին եւ նոյնիսկ կը նախընտրեմ որ երկու ամուսիններու միջեւ սէրը ամուսնութենէն եռաքը ծնի, որովհետեւ այդ պարագային անոր հիմերը աւելի հաստատուն կ'ըլլան... մէկէն ի մէկ ծնունդ առած սէրերը կամ չանթի հարուածները չուտով կ'անցնին: Այնպէս չէ՞ օրիորդ: ԱՆՆԱ (քիչ մը ամչկոտ)· – Այնպէս է... կամ այնպէս կ'ենթադրեմ որ ըլլայ... ես փորձառութիւն չունիմ այս մասին:

ՏՕՔԹՈՐԸ· – Այսինքն սիրոյ չանթի հարուածներ չէ՞ք ունեցած:

ԱՆՆԱ· – Երբեք...

ՏՕՔԹՈՐԸ· – Իմաստուն օրիորդ մըն էք ուրեմն... իսկ դո՞ւք, տիկիններ:

ՍՕՖԻ· – Իրրեւ խոստովանահա՞յր կ'ուզէք այս հարցումը:

ՏՕՔԹՈՐԸ· – Ո՛չ, իրրեւ հոգեբան:

ՍՕՖԻ· – Լաւ ուրեմն, ես իմ մասիս կրնամ յայտարարել թէ երբեք այդ տեսակ չանթի հարուածներ չեմ ունեցած:

ՏՕՔԹՈՐԸ· – Իսկ դո՞ւք տիկին Սամուրեան:

ՄԱՆՆԻԿ· – Ես անգամ մը միայն ունեցած եմ այդ չանթի հարուածը եւ մինչեւ այսօր կը տեւէ:

ՏՕՔԹՈՐԸ· – Բայց արտաքոյ կարգի բան մըն է ձեր բաժը, տիկին, չարունակական չանթի հարուած մը...

ՄԱՆՆԻԿ (խնդալով)· – Իրողութիւնը այս է:

ՏՕՔԹՈՐԸ· – Ներելի՞ է հարցնել թէ այդ չանթի հարուածը որո՞ւն համար զգացած էք:

ՄԱՆՆԻԿ· – Բայց պէտք էր որ զուչակէիք:

ՏՕՔԹՈՐԸ (վարանոտ)· – Շիտակը զուչակի ոգի չունիմ...

ՄԱՆՆԻԿ (հպարտ ու հանդիսական)· – Ամուսնացած պարկեչտ կին մը այդ չանթի հարուածը կրնայ զգալ միմիայն իր ամուսնոյն համար:

ՏՕՔԹՈՐԸ· – Որչա՞փ ապուշ եմ որ այդչափ պարզ բան մը չկրցայ զուչակել:

ՍՕՖԻ (հեգնական)· – Եւ ինքզինքիդ հոգեբանի տե՞ղ դրած էք:

ՏՕՔԹՈՐԸ· – Հոգեբանները անպատճառ անսխալ չեն ըլլար:

Նոյն միջոցին փաստաբանն ալ ճարպիկ չարժումով մը մօտեցաւ խումբին:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ (ժպտերես)· – Արդեօք իմ ներկայութիւնս աւելո՞րդ է այստեղ:

ՍՕՖԻ· – Ընդհակառակն լրացուցիչ մասը կը կազմէք դուք եւ ձեր բացակայութիւնն էր որ զգալի էր:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ· – Շատ ազնիւ էք, տիկին, արդեօք կրնա՞մ հարցնել թէ ինչ էր ձեր խօսակցութեան նիւթը:

ՏՕՔԹՈՐԸ· – Հոգեբանական նիւթ մը:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ· – Օ՛, օ՛, ինծի համար բոլորովին անհասկնալի է ուրեմն:

ՍՕՖԻ· – Ո՛չ, այդչափ բարձր ու կնճռոտ հոգեբանութիւն չէ ... պարզապէս սիրոյ վրայ կը խօսէինք:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ· – Սիրոյ վրա՞յ, ուրեմն ես ալ կրնամ մասնակցիլ խօսքի:

ՏՕՔԹՈՐԸ· – Ինքզինքիդ կարող կը զգա՞ք այդ բանին:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ· – Բնականաբար, սիրային խնդիրներու մասնագէտ եմ:

ՍՕՖԻ· – Վա՞յ... այն ատեն ըսէ՛ք տեսնեմ չանթի հարուածին կը հաւատա՞ք:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ· – Անշուշտ կը հաւատամ, մանաւանդ որ իմ դլխուս եկած է:

ՍՕՖԻ (հետաքրքիր)· – Ձեր գլո՞ւխը եկած է.... պատմեցէք ուրեմն այդ սիրային արկածը:

ՏՕՔԹՈՐԸ· – Կամ փորձանքը...

(Շար· 10)

ՈԳԵԼԻՑ ԸՄՊԵԼԻՆԵՐՈՒ ԳԷՇ ՀԵՏԵԻԱՆՔՆԵՐԷՆ

Նոյնիսկ եթէ դինին կը թուի բազմաթիւ հիւանդութիւններ կանխարգիլելու կարողութիւնը ունենալ, զայն պէտք չէ դեղ նկատել, կ'ըսեն դիտնականները՝ բացատրելով, որ՝ «անիկա առողջ սընդանիթ մըն է, զոր պէտք է չափաւոր կերպով սպառել մեր զգայարանքներուն հաճոյք պատճառելու համար»:

Գիտնականները յստակօրէն կը չեչտեն թէ երեք բաժակէն անդին ոգելից ըմպելիներու եւ յատկապէս դինիին օգտակարութիւնը կ'անհետանայ: Խմողը կրնայ զերճնչում, սրտի տագնապ, կուրծքի, ստամոքսի եւ կուրծքի քաղցկեղ դիմագրաւել, լեարդը քանդել եւ երթեւեկի արկածներ պատճառել:

Յատկապէս խոցելի է յղի կինը, որ կրնայ վիժում ունենալ կամ ծնելիք երախային ծնային անբնական երեւոյթներ պատճառել: Նոյնպէս անոնք, որոնք ոգելից ըմպելիներէ կախեալ ըլլալու վտանգը կը դիմագրաւեն, եւ կամ անոնք, որոնք զերճնչումի նման հիւանդութիւններէ կը տառապին, կամ այն անձերը, որոնք տեւաբար դեղ կ'առնեն, պէտք է զգուշանան ոգելից ըմպելիներու գործածութենէն, կ'ըսեն բժիշկները: Ոգելից ըմպելիներու եւ դեղերու միջեւ կապը տակաւին չէ գտնուած եւ անոր հետեւանքները կրնան վտանգաւոր ըլլալ անձին համար:

Միւս կողմէ, կարգ մը անձերու մօտ դինին պերդպայնութեան հարց կրնայ առեղծել:

Պատրաստեց՝ Ս. Ա. ՊՈՑԱՃԵԱՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԼԻՈՆ.- Ժան-Փաթրիք Մխքճեան, Սերժ Մխքճեան, իրենց ընտանեկան պարագաները եւ Լիոնահայ Տիկնանց Միութիւնը կը ծանուցանեն որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտ. 20, յետ պատարագի, Լիոնի Ս. Ցակոբ եկեղեցւոյ մէջ, Ամէնի փողոց, Լիոն (3-րդ), իրենց հօր եւ բարեկամին՝

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՓՃԵԱՆԻ

(Լրագրող)

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԵՒ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Ցակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Հոգեւորական Դասը, Ազգային Միութեան Վարչութիւնը եւ Հոգաբարձութեան կազմը կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտ. 20-ին, Լիոնի Սուրբ Ցակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ,

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՓՃԵԱՆԻ

հոգւոյն համար, անոր մահուան քառասունքին առթիւ։

Այս առթիւ եկեղեցւոյ եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները փոխան ծաղկեպսակի.- Տէր եւ Տիկին Սերժ Մխքճեան 1.000 Ֆր., Պ. Վահէ Մամաս Գիւմպաճեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Փիէր Կարապետեան (Սէն-Ռաֆայէլ) եւ Տիկին Ռոզ Տօրումեան 200-ական Ֆր.։

Մարգարեան - Փափազեան ամէնօրեայ վարժարանին.- Սէն-Ռաֆայէլի Հայ Տունը 300 Ֆր., Ամն 200 Ֆր., Ամն 200 Ֆր.։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Վարդգէս Զալըբեանի մահուան առթիւ (Լիոն) Տէր եւ Տիկին Զաւէն Ափքանեան 250 Ֆր. կը նուիրեն «Ցառաջ»ին։

ՊՏՈՑՏ ԴԷՊԻ ՄՈՆԹՐԷՕ

Սեպտեմբեր 20-ին, Ֆրանսահայ կալոյտ Խաչի Տէսինի «Արշակ Չամչեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ միօրեայ պտոյտ մը դէպի Մոնթրէօ, ալվարհանդակ քաղաք՝ 15 քմ.նոց ծաղկազարդ լճափով եւ Ջուլիեր-լոյ առաջին «քաղինո»յով, ուր ձեր բախտը կրնաք փորձել հօթը ձրի տրուած «ժետոն»ներով, ապա նաւով չրջապտոյտ Լեման լիճին վրայ մինչեւ Լօզան, չրջապատուած Ջուլիեր-լոյ ամէնէն գեղեցիկ տեսարաններով։

Ճամպարեցէ՛ք արձանագրուելու Ռոպի մօտ, հեռ.- 04.78.49.19.44 մինչեւ Սեպտեմբեր 15-ի կէսօրը, կանխավճարելով մասնակցութեան գինը՝ 300 Ֆր.։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Կալոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղի միօրեայ դասընթացքները կը վերսկսին Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 29, ժամը 19.էն 22, Իսիի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, մանուկներուն, երիտասարդներուն եւ չափահասներուն համար։

La Croix Bleue des Arméniens de France, section d'Issy - les - Moulineaux informe que la rentrée scolaire est fixée au Mardi 29 Septembre. Les cours destinés tant aux enfants qu'aux adultes se tiendront de 19h à 22h à la M.C.A.- 45, rue de la Défense, à Issy - les - Moulineaux.

— Préparation BAC;
— Niveau BAC;
— Adulte débutant;
— Adulte avancé.

Renseignements sur place aux heures de cours ou 01. 45. 29. 20. 18;
ou auprès de Mme Guiragossian :
01. 46. 42. 45. 25 (le soir).

***

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանի հայերէն լեզուի միօրեայ դասընթացքները կը սկսին Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 23, ժամը 14-ին,

Մանրամասնութիւններու եւ յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել Ս. Մեսրոպ Կրթարան, հեռ.-

01 43 78 92 91

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

«ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ»

ՄԻՕՐԵԱՅ ՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1998-99 ուսումնական տարուան դասընթացքները կը վերսկսին

Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 30
առաւօտեան ժամը 10-ին

Տեղեկութիւններու համար դիմել «Արծրունի Չրպաշեան» սրահին մէջ

339, avenue du Prado —
13008 MARSEILLE

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝

Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն.-
Հեռ.- 04.91.77.84 70

La Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville fait sa 22ème Rentrée !

LANGUE ARMENIENNE
Eveil au langage - Cours d'arménien (enfants, collège, adolescents, adultes)
Préparation aux BAC 1999 et 2000
Conversation adultes

EVEIL A L'IDENTITE ET A LA CULTURE
Cours - Heure du conte

MUSIQUES
Eveil musical - solfège
Piano - violon - guitare (sur liste d'attente)
Musique d'ensemble

DANSE ARMENIENNE
Initiation - Cours - Classe garçons
Danse académique (sur audition)
Danse d'ensemble

ARTS
Théâtre enfants - Atelier dessin

ARTS MARTIAUX
en association avec l'A.B.B.A.
Kung Fu - Chi Kung (stages)

EMISSIONS RADIO sur AYP FM

LECTURES
Bibliothèque - Diffusion livres

DEBUT DES COURS
LE MERCREDI 7 OCTOBRE

PORTES OUVERTES — INSCRIPTIONS
Samedi 19—Mercredi 23—Samedi 26 Septembre de 15h à 18h

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

1) ՀԱՅԵՐԷՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

7-էն 15 տարեկան երախաներու համար, Չորեքշաբթի առաւօտները ժամը 9 - 12։

Պիտի դասաւանդէ՝
Տիկին Հիլտա Գալֆայեան-Փանոսեան իր հեղինակած լատեսողական մեթոտով որուն արդիւնքները փաստուած են։

Դասաւանդութիւնները կը սկսին Սեպտեմբեր 23-ին։

2) ՊԱՌԱԼՕՐԵԱՅԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ

Մէջին մակարդակ՝ Երեքշաբթի եւ Հինգշաբթի, ժամը 16 - 17·30։

Ցառաջացածներ՝ Երեքշաբթի եւ Հինգշաբթի, ժամը 17·30 - 19։

Կը դասաւանդէ Պր. Մ. Ազամեան։

Դասաւանդութիւնները կը սկսին Սեպտեմբեր 22-ին։

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել՝ Թարգմանչաց վարժարան։

Հեռաձայն.-
01 - 46 - 45 - 60 - 55

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

VISITE
AUX CHATEAUX DE LA LOIRE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. Prix du voyage comprenant les visites, les repas et l'hébergement : 2400 F.

Le nombre de places étant limité, prière de réserver avant fin septembre, en téléphonant au : 04. 72. 35. 15. 86 ou à la MCA de Villeurbanne : 04. 78. 93. 57. 43.

PAROISSE ARMENIENNE CATHOLIQUE

École Sainte Croix

Les cours reprennent pour les enfants de 5 à 12 ans
à partir du samedi 3 octobre
au 13, rue du Perche, Paris 3ème
Tous les samedis, de 14h à 17h
cours de langue arménienne, de catéchisme et de chant.

Pour les inscriptions, s'adresser à la paroisse,
tél. : 01. 44. 59. 23. 50.

RENTREE DES CLASSES

L'Ecole hebdomadaire «*SIAMANTO*» de Bagneux-Cachan (Langue et Civilisation) accueille les élèves de la maternelle à la préparation du baccalauréat.

Cours de langue et civilisation arméniennes.

Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 15 heures — Ecole Henri Wallon
2, ave de Stalingrad à Bagneux

Renseignements:
Mme Lucie Dossikian — 01 45 46 10 11
ou
Mme Elisabeth Davidian — 01 46 65 81 53.

DATES A RETENIR

RETENEZ DES MAINTENANT LES DATES DES
5 et 6 DECEMBRE
pour
LA GRANDE BRADERIE DE NOEL
de
CHENE FRANCE

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

DATE A RETENIR

RESERVEZ VOTRE REVEILLON DU 31 DECEMBRE 1998 AVEC LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
section Lyon-Villeurbanne
Plus de détails ultérieurement.

Association MACHTOTZ
Pour la Défense de la Langue Arménienne

RENTREE SCOLAIRE 1998

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

L'enseignement est assuré par Mme Hilda KALFAYAN-PANOSSIAN avec sa Méthode Audiovisuelle

Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien

3 Octobre — 1er Février 1999 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h
Eglise Arménienne — 15, rue Jean-Goujon — Paris 8e

2) Cours accéléré du 2e et du 3e niveau

Le Samedi de 12h à 13h
3 Octobre 1998 — fin Juin 1999

Pour tous ces cours
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51 (après 18h).

SEJOUR LINGUISTIQUE organisé par la C.B.A.F.

Vous avez entre 14 et 18 ans.

Vous voulez apprendre à **parler** l'arménien dans une ambiance sympathique. alors ce séjour vous concerne.

Vous préparez le Baccalauréat en LV I, LV II, LV III ou option.

Pour assurer un meilleur résultat des examens et surtout pour pratiquer la langue de Machtotz, pendant 7 jours sans interruption du 24 octobre au 1er novembre 1998, rejoignez-nous à Bellefontaine (Jura) au Centre de Vacances de la Croix Bleue des Arméniens de France.

Renseignement et inscription: CBAF: 01. 45. 84. 57. 18
01. 34. 19. 44. 63
01. 39. 83. 71. 19, de 19h à 21h.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17
JEUDI
17 SEPTEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում) 1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74e ANNEE — N° 19.466
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.466

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ա. ՇՈՒՒԻՆ, կեդրոնի մօտ բարեկորոգիչ մը, Ջերնոմիրդինի հոսանքէն, ընդունած է ելմտական հարցերու պատասխանատու փոխ-վարչապետի պաշտօնը: 46 տարեկան է եւ մաս կազմած է բոլոր կառավարութիւններուն 1991-էն ի վեր:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ բոլոր դատաւորները կ'ընդդիմանան Արդարադատութեան նախարարուհիին պատրաստած նոր օրինագիծին որ Նախարարաց Խորհուրդի Սեպտեմբեր 16-ի նիստին ներկայացուելու է: Ի. կիկուի ծրագիրը կը նախատեսէ որ ձերբակալուած անձ մը որ դիպաշտ է կրնայ առաջին ժամէն իսկ փաստաբանի օժանդակութեան դիմել, բայց ահաբեկչական եւ թմրեցուցիչի չհատատակութեան պարագաներէն, այլեւս ձերբակալման դատարանէն է եւ ոչ հարցաքննիչ դատաւորը որ պիտի որոշէ առժամեայ բանտարկութիւնը: Առժամեայ բանտարկութիւնները ընդհանրապէս չեն աւելի լաւ պիտի հատուցուին, մեռիանեռուն պիտի արգիլուի ձեռնակապով անձերը նկարահանել եւլն.: Մարքին մէջ, նախատեսուած բոլոր միջոցները կը ձգտին նպատակադրելու դատաւորներու իշխանութիւնը, անմեղութեան վարկածը աւելի լաւ պաշտպանելու համար:

ԹԻՐԱՆԱՑԻ մէջ հանդարտութիւնը վերահաստատուած է, բայց նախկին նախարարը՝ Պէրիչա կը չարունակէ վարչապետին հրաժարումը պահանջել: Այս վերջինը ելոյթ ունեցած է հեռատեսիլէն եւ յայտարարած որ Պէրիչայի եւ իր խմբակին պետական հարուածի փորձը ձախողած է:

Վ. ՋԵՐՆՈՄԻՐԴԻՆ, որու վարչապետութիւնը երկու անգամ մերժուեցաւ Դումային կողմէ, յայտարարած է Սեպտեմբեր 14-ին որ թեկնածու է 2000 Թուականի նախագահական ընտրութիւններուն:

ԵՐԻՒՈվի մէջ, Սեպտեմբեր 15-ին բացուած է գաղինօ մը՝ Ովասիս, առջինը պաղեստինեան հողամասի վրայ: Հաստատութիւնը տեղացիներուն համար չէ, քանի խաղը արգիլուած է իսլամի կողմէ: Հանդարտեցնելու համար կրօնական ընդդիմութիւնը, դիւրաւրաբար Համասը, Արաֆաթ որոշած է որ իր հարիւնակիցները կրնան ծառայել հոն, բայց ոչ՝ խաղալ: Այսքանը չի բաւեր սակայն Շէյխ Իսմայէլ Ճամալի, որ կը բացատրէ «մեծ մեղք մըն է» եւ կը հրահանգէ խուսափիլ որեւէ չփումէ այդ «սատանայական վայրին հետ»: Նոյն արգելքը կայ նաեւ Իսրայէլ եւ խաղը օրինականացնելու բոլոր փորձերը ի դերեւ ելած են ռարունիներու ընդդիմութեան պատճառով: Խաղամոլները ստիպուած են արտասհման երթալ կամ գաղտնի խաղաններ: Դիւրաւրաբար Թուրքիա կ'երթան ուր անցեալ տարի 8 միլիառ Ֆր. ծախսած են: Գաղինօն տարեկան պէտք է 2 միլիոն տոլար ապահովէ Արաֆաթի, յատկացեալ հայթայթուած է պաղեստինցիներու:

ՊԱՐՍԻԿ յեղափոխութեան 70 հազար պահակներ համախմբուած են ազգան

ԲԱՔՈՒ-ՃԷՅՀԱՆ ՈՒՂԵԳԾԻ ԴԻՄԱՑ ՆՈՐ ՎՏԱՆԳ

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆԵՐԸ ԿՂ ՊԱՀԱՆՋԵՆ ՈՐ ՈՐՈՇՈՒՄԻՆ ԹՈՒԱԿԱՆԸ ՅԵՏԱՁԳՈՒԻ

«Ենի Եիւզըլ» Թերթի Թղթակից Էօզլէմ Հէրսան կը տեղեկացնէ թէ Ամերիկացիները պահանջեցին որ Բաքու-Ճէյհան ուղեգծի մասին վերջնական որոշում տալու Թուականը Հոկտեմբերէն յետաձգուի 1999-ի առաջին ամիսներուն: Ամերիկայի այս առաջարկը բնաւ հաճոյ չթուեցաւ Թուրքիոյ, որ արդէն մեծ անհամբերութեամբ կը սպասէր որ Հոկտեմբերը հասնի ու այդ ուղեգծին մասին վերջնական որոշումը տրուի: Ամերիկա մէկմէկ նամակ ուղարկեց Ազրբեջանի, Ռուսաստանի, Ղազախստանի ու առնչակից այլ երկիրներու, դիտել տալով որ քարիւղատար խողովակներու չինութեան համար ժամանակաշրջանը չատ անյարմար է, որովհետեւ տարածքը ձրջանը կը տառապի ջրջանային խնդիրներէ: Միջազգային հանրային կարծիքը տակաւին պատրաստ չէ որոշում կայացնելու ու չինութեան սկսելու: Բայց տակէ, Ռուսաստանի ու Ասիոյ տնտեսական տագնապները պատճառ դարձած են որ քարիւղի պահանջքը նուազի ու քարիւղի գինը անկում արձանագրէ: Ուստի, քարիւղատար խողովակներու մասին որոշում կայացնելէ առաջ պէտք է սպասել որ տնտեսական տագնապը անցնի: Այսօրուան պայմաններու մէջ, Ռուսաստանն ալ տագնապալից չրջանէ մը կ'անցնի եւ ճիշդ չէ այսքան կարեւոր որոշում մը կայացնել այնպիսի չրջանի մը երբ Ռուսաստան իր դժուարութիւններուն պատճառաւ պիտի չկարենայ լրիւ մասնակցիլ: Աւտր անպատեհութիւնները ապագային կրնան տեսնուիլ, ուստի հարկ է սպասել որ Ռուսաստանն ալ թօթափէ իր տագնապը: Այս բոլորէն դուրս, տարածքչրջանի անցուդարձերը այն կատածը կը ներչնչեն որ այսօրուան պայմաններու մէջ այդ հողատարածքին վրայ կառուցելի քարիւղի խողովակները միչտ ալ թիրախ պիտի կարենան դառնալ ահաբեկչական խափանարարութիւններու:

սահմանագլուխին վրայ եւ կազմ ու պատրաստ յարձակման հրահանգի կը սպասեն: Նախագահ Խաթամի օդակայան գացած էր դիմաւորելու համար Աֆղանիստան սպանուած պարսիկ դիւանագէտներու մարմինները: Ելոյթ ունենալով յայտարարած է. - «Կը վտահեցնենք որ լաւագոյն ձեւով պիտի պաչտպանենք Իրանի Իսլամական Հանրապետութեան պատիւն ու հողային ամբողջականութիւնը»:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ երեսփոխանական ընտրութիւններէն տասը օր առաջ, հարցախոյզերու համաձայն Քոհլի կուսակցութիւնը կը ստանայ ձայներու 38%-ը եւ Շրէօտէրի կուսակցութիւնը՝ 41%-ը: Ընտրութիւնները տեղի կ'ունենան Սեպտեմբեր 27-ին:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 22-ը «Ռանց կառքի Օր» հռչակուած է Փարիզի մէջ, ուր 62 քմ. երկարութեամբ փողոցներ խնդրոյ առարկայ են: Երթեւեկը կը սահմանափակուի զանազան թաղամասերու մէջ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆԻՒԹԸ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԸՆՏՐԱՐՇԱՒԻՆ

Ազրբեջանի նախագահական ընտրութեան նախօրեակին, ընտրարշաւի մթնոլորտի մէջ, յաճախ կը գործածուի հայկական ազդակը թէ՛ իչխանութեան դուխ գտնուողներու, թէ՛ ընդդիմադիր թեկնածուներու կողմէ:

Երկրին նախագահը Հ. Ալիեւ թրքական «Սապահ» (Սեպտ. 6) թերթին տուած հարցազրոյցի մը ընթացքին պատասխանելով Ֆ. Մութլուի հարցումին, ըստած է Հայաստանի հետ յարաբերութիւններուն մասին. «Զորս տարի առաջ վերջ տուի պատերազմին, որովհետեւ այլապէս պիտի չաւարտէր ան: Երբ հոս եկայ, օրը 15 հոգի կը թաղէինք: Հայաստանի մէջ ռուսական զօրաթաժիններ եւ զէնքեր կան որոնք ուղղուած են ոչ թէ Ադրբեջանի, այլ՝ Թուրքիոյ: Կ'ուզեմ խաղաղ լուծումի մը յանգիլ: Մեր հողերը գրաւուած են: Ատոր իրաւունք չունէինք: Պէտք է պահպանուի Ադրբեջանի հողային ամբողջականութիւնը; կնճռոտ հարց մըն է ասիկա, բայց պէտք է լուծում գտնէ: Այս ուղղութեամբ Թուրքիա նկատելի օժանդակութիւն բերաւ մեզի: Յաւելս այս մասին վիճարկում կ'ունենանք Ս. Տէմիրէլի հետ: Շատ հաւանօրէն լուծում մը պիտի գտնենք»:

Ինչ կը վերաբերի ընդդիմութեան դէմքերուն, Հայաստանի կամ Ղարաբաղի մասին անոնց արտայայտութիւնները աւելի սուր են ու զուրկ Հ. Ալիեւի չափաւորութենէն: Ակներեւ է հայկական նիւթով քուէները որսալու մտադրութիւնը:

Այս թեւէն Ա. Մէհտիեւ որ նախագահն է «Ապօրինի քաղաքական ճնչումներու դէմ ընկերակցութեան», յայտարարած է թէ եթէ նախագահ ընտրուի Ղարաբաղը պիտի ազատագրէ աւելի արագ, քան «Անկախ Ադրբեջան»ի ղեկավար Ն. Սիւլէյմանովը: Ընտրարշաւի հանրահաւաքի մը ան ըսած է թէ ընտրուելու պարագային չեղեալ պիտի յայտարարէ Թիւրքմէնչայի դաչնագիրը որ ստորագրուած է 1828-ին Ռուսաստանի եւ Իրանի միջեւ եւ որով օրինականացուած է Ազրբեջանի երկու մասի բաժանումը: Պատասխանելով «երբ ընտրուիմ ի՞նչպէս կը լուծէք Ղարաբաղի հարցը» հարցումին, ան ըսած է. «Ճակատամարտ մը կորսնցուցիմ, բայց ո՛չ պատերազմը: Պէտք է շարունակել պայքարը: Հրադադարը ամօթ մըն է Ադրբեջանի համար: Ամէն պատերազմ խաղաղութեամբ կ'աւարտի: Պիտի ներկայացնենք խաղաղութեան մեր առաջարկները ու պայմանները»:

Այդ պայմանները կը վերաբերին «զբաւեալ» չրջաններու առանց նախապայմանի ազատագրումին, գաղթականներու վերադարձին եւ յարձակողին կողմէ պատերազմական վնասներու հատուցումին: Հակառակ պարագային Ղարաբաղը արդօրէն եւ դիւրութեամբ պիտի ազատագրեն - «զինուորական եւ քաղաքական» համբով:

Սիւլէյմանով պատերազմին պարտութիւնը մեղքը նկատելով իր երկրին ներկայ ղեկավարութեան, կ'ըսէ թէ անպատուութիւն է Ազրբեջանցիներու նման կորիճ ժողովուրդի մը Հայերէ պարտութիւն կրելը:

Ընդդիմադիր այլ կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներ ալ, ինչպէս Մուսավաթը, Ժողովրդական Ճակատը, Ազատական կուսակցութիւնը եւլն. խստիւ քննադատած են Հայաստանի ուղղուած հրաւէրը Տրասեկայի համաժողովին: Անոնք չեշտած են թէ Հայաստանը աղբրեջանական հազարաւոր գիւղեր կործանած, Ազրբեջանի տնտեսութեան լուրջ վնաս պատճառած երկիր ըլլալով, անընդունելի է գործակցութեան ամէն ձեւ, այնքան ատեն որ չի քաչուիր գրաւած չրջաններէն:

ՄԱՄՈՒԼ

«IHT»

(Սեպտ. 15)

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿՈՒ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐ ԿՂ ՋԱՆԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՆԳԻԼ

Ակնարկելով Բաքուի Հայաստան - Ազրբեջան բարձրաստիճան հանդիպումին, Թերթին Թղթակիցը Ս. Քինզըը կը գրէ Ղարաբաղի կնճիռին լուծումի ակնկալութիւններուն մասին: Անոր տողերէն կը տեղեկանանք թէ Հ. Ալիեւ եւ Ս. Դարբինեան յատուկ հանդիպում մը ունեցած են Սեպտեմբեր 8-ին, երբ հայաստանեան պատուիրակութիւնը Տրասեկա ծրագրին համաժողովին մասնակցելու համար Բաքու կը գտնուէր: Այդ առնչութեամբ Ազրբեջանի նախագահը ըսած է թէ լինք կը ձգտի «երկու երկիրներուն միջեւ, Ղարաբաղի հարցին խաղաղ լուծումի չրջանակին մէջ, բարեկամութեան վերահաստատումին»:

Հրադադարը արձագանգելէ ետք երկու կողմերուն լուծումի մօտեցումին, կը դրէ Ռ. Քոչարեանի տեսակէտը թէ կըրնար ընդունիլ որ Ղարաբաղի մէջ Ազրբեջան որոշակի դեր մը ունենար, երեւոյթները փրկելու համար: Ապա անդրադառնալով այդ երկրին միլիոնաւոր տոլարներու հասնող քարիւղի հեռանըկարին, Հայաստանի նախագահը հարց տուած է թէ հարուստ մը անպայման աւելի լաւ կառուղ կ'ըլլա՞յ: Տասը տարիէն ո՞վ պատրաստ պիտի ըլլայ կառուցելու և մեռնելու եւ ի՞նչ բանի փոխարէն: 10 տարիէն, Ղարաբաղի վրայ որեւէ յարձակումի անոր բնակիչներուն կողմէ իրենց երկրին ուղղուած քայլ պիտի նկատուի, իսկ ազրբեջանական բանակին համար Ղարաբաղը յիչատակ մը եղած պիտի ըլլայ:

Ս. Քինզըը կը մէջբերէ պատմաբան ու արտաքին քաղաքականութեան իրազեկ Արմէն Այվազեանի խօսքերը թէ ընդունելի է միայն Ղարաբաղին տէ ֆաքթօ հայկականութիւնը. տարածքը պէտք է հայկական ուժերու հսկողութեան տակ դրնուի: Ատկէ ետք միայն լուծումի բանակցութիւններ կարելի է վարել: Թէեւ այս տեսակէտը Ազրբեջանի կողմէ դժուար ընդունելի կը նկատէ ան:

«LE FIGARO» (Economique)

(16 Septembre)

EN VUE : *ANDRE DER-KRIKORIAN*

Անդրէ Տէր-Գրիգորեան նախագահն է «Իօրուիէն տէ Գաղինօ»ի, որ կամաց կամաց դիրք կը գրաւէ արեւելեան Եւրոպա: Արդէն 20%-ի մասնակցութիւն մը ունի Փրակայի Հիլթընի գաղինոյին մէջ եւ 30%-ի՝ Փեչտայի: Կը բացատրէ. - «Հարցը փորձելն է արեւելեան Եւրոպայի խաղերու չուկան որ չատ տարբեր է մեր դրութենէն»: «Տնտեսական Ֆիկարօ»ն կ'աւելցնէ թէ Իօրուիէնը հիմնուած է 1995-ին Անդրէ Տէր-Գրիգորեանի եւ իր ընկերակցին՝ Ժան-Լուի Լանտորմիի կողմէ: Արդէն թիւ 1 է Ատլանտեան ափին վրայ, նաեւ հարաւ (Լա Կրանտ-Մոթ, Հիէր, Պանտոլ), ուրկէ դրած է նաեւ արտասահման: Անցեալ տարուան գործառնութիւնն էր 146 միլիոն Ֆր., պէտք է աւելի քան կրկնապատկէ այս տարի:

ՀԱՊԱՂ ԵԹԷ ՏԱՃԱՐԸ ԿԻՍԱՏ ՄՆԱՅ...

Այսօր այլեւս ժամանակավրէպ բան է յամենայն քրիստոնէութեան 1700-ամեակին առթիւ Երեւանը հսկայական մայր տաճարով մը օժտելու որոշումին վրայ: Անիմաստ է նաեւ կրկնել տրամաբանութեան, բարոյականի, ներկայի կացութեան արմատապէս հակասող տալեաններ որոնք բազմաթիւ անգամներ լսուեցան, գրուեցան. թէ երկրի մը մէջ ուր կար ազէտի տասնամեայ գօտի, գործազուրկներու բանակ, պատերազմի հեռանկար, անմարսելի չեռութիւն ու զղուելի փառամոլութիւն էր մտածելն իսկ թէ կարելի է միլիոնաւոր տոլարներ յատկացնել նոր տաճար կառուցանելու: Մանաւանդ որ երկիրը այն քիչերէն էր որ ամէն բլուրի վրայ, ամէն հովտի ու դաշտի մէջ եկեղեցական կառոյց մը ունէր. համաչխարհային չափանիշով հիացումի ու զարմանքի կառոյցներ որոնց գրեթէ բոլորն ալ կարգ էին վերանորոգումի, ամրացումի, խնամքի, հայկ. ճաշակն ու մշակոյթը կրելու համար յառաջիկայ դարերուն: Մինչդեռ նախընտրուած էր փոխանակ այդ ժառանգութեան տէր կանգնելու գործին, տուրք ու պատիւ տալ չեռութեան:

Արդէն Երեւանի սրտին վրայ փորուած են նոր տաճարին հիմերը, հաստատուած՝ յենախնդերը: Այդ աշխատանքին զուգահեռ, պարբերաբար կ'աւելնայ պիւտճէի դրամաբը· ծրագրաւորումի շրջանի 5.6 միլիոն տոլարի նախատեսութիւնը հասած է 10.12, ապա նորագոյն տուեալով՝ 30 միլիոն տոլարի: Աւելորդ աշխատանք է հաշուել թէ այդ դրամաբով քանի՛ բնակարան կարելի էր չինել Գիւմրիի մէջ որպէսզի քանի մը ընտանիք եւս վրկուէր երկրաշարժին տասնամեակն ալ խուաքարտէ, թիթեղէ կացարաններու մէջ դիմադրելու ազգային ամօթին:

Մինչ այս տրամաբանութեամբ ու ընդվզումով կը մտածուէր նման կառոյց բարձրացնելու անհեթեթութեան մասին, յայտնի դարձաւ որ կայ աւելի սարսափելի հեռանկար մը· ան կը վերաբերի տաճարին անաւարտ մնալու հաւանականութեան: Այլ խօսքով՝ առանց նոյնիսկ աւելորդ տաճար մը ունենալու, փողոց թափուած տոլարներուն որոնց դրամաբը կ'ըսուի թէ մօտ է արդէն մէկ միլիոնի:

Նիւթը թարմացնող երկու հրապարակումներ ունեցան Օգոստոսի վերջին օրերուն «Ազատօտ»ը (26) և «Ագգ»ը (28): Առաջինը Ա. էջի հակիրճ տեղեկատուութիւն մը ըրած է յառաջիկայ թիւերէն մէկուն ճգելով նիւթին մանրամասն ներկայացումը: Հոն կ'ըսուի որ ուշած են տաճարին չինարարութիւնը դադրեցնելու մասին խմբագրութեան հասած տեղեկութիւնը սուղել «Երեւաննախագիծ»էն որուն անօրէնը հերքած է լուրը, ըսելով թէ հին խօսակցութիւն է ատիկա թէ «շէնքը ոմանց դուրը չի գալիս»: Աւելցուցած է նաեւ թէ «նախագծումը դեռ վերջնականօրէն աւարտուած չէ»: Ո՛չ խմբագիրը հարց տուած է թէ ի՛նչպէս կարելի է գործնականի անցնիլ, հիմ փորել անաւարտ նախագիծով մը, ոչ ալ անօրէնը յաւելեալ բացատրութեան պահանջը ղգացած: Կ'երեւի երեւանեան գործելակերպին մէջ այդ ընթացքը բնական է երկու կողմին համար ալ: Ինչ որ սակայն յատկօրէն ցոյց կու տայ թէ չինութեան վերաբերող հարց մը կայ, Երեւանի գլխաւոր ճարտարապետ Հ. Ասատուրեանի լուսաբանութիւնն է նոյն խմբագրութեան· ան ըսած է թէ նախագիծը պատրաստողները անելի առջեւ են եւ ժամանակ չահելու համար է որ կ'ըսուի թէ նախագծումը կը չարունակուի: Ձեն յայտնիր այդ կացութենէն ելք գտնելու ջանքերը, եւ թէ «սա ձախողուած գործ է»:

«Ագգ»ը աւելի ամբողջական մօտեցում ճեռք առած է նիւթը: Տաճարին մանրակերտին լուսանկարին ալ տեղ տրուած սիւնակներուն մէջ կը յիշուին յատկացիներ. անոր մէջ կարեւոր գեր ունի նաեւ նուագախումբը, որ ինքնուրոյն նուագարանային հատուածներու եւ դրուագներու միջոցաւ պարբերաբար գոյս կ'ելլէ իր նուագակցողի հանդամանքին:

Տիգրան Չուխաճեան, յօբինողական բարձր վարպետութեան, թէքնիքի կողքին, ազատօրէն կը տիրապետէր նաեւ օփերայի դրելատճին յատուկ, այլ գանազան հնարքներու, միջոցներու. ան օժտուած էր օփերայի տրամաբիւրժիի՝ ըմբռնական նիւթի զարգացումը երաժշտական արտայայտչամիջոցներով իր բարձրակէտին վարպետօրէն հասցնելու ձիրքով:

Սակայն ճակատագիրը դաժան եւ անդութ եղաւ առաջին հայկական օփերային հանդէպ: Ոչ մէկն իր արժանաւոր հեղինակի կեանքին օրով հնարաւոր չեղաւ գայն բեմ հանել, այլ նաեւ իր ստեղծումէն վերջ դեռ 77 տարիներ եւս պէտք է գլորուէին որպէսզի մոռացութեան եւ լռութեան մատնուած «Արշակ Երկրորդ»ին վերջապէս աւելի լաւ օրեր վիճակին: Ան առաջին անգամ ամբողջութեամբ բեմադրուեցաւ Երեւանի մէջ 1945, Նոյեմբեր 29-ին, Ալեքսանդր Սպենդիարեան պետական թատրոնին մէջ: Հայ երգարուեստի այն օրերու մեծանուն վարպետներ՝ Պաւէլ Լիսիցեան (Արշակ Երկրորդ), Հայկանոյշ Դանիէլեան (Օլիմպիա), Տաթեւիկ Սարգսեան (Փառանձեմ), գլխաւոր դերախտարները եղան այդ պատմական ներկայացման, իսկ երաժշտական - դեղարուեստականղեկավարի դժուարին պատասխանատուութիւնը սահանձած էր տաղանդաւոր խմբավար Միքայէլ Թաւրիզեան:

Այդ թուականէն ի վեր «Արշակ Երկրորդ»ը վերջնականապէս մուտք գործեց Երեւանի պետական թատրոնի խաղացանկէն ներս, Արմէն Տիգրանեանի «Անոյշ» եւ «Դաւիթ Բէկ», Ալեքսանդր Սպենդիարեանի «Ալմաստ» եւ այլ օփերաներու կողքին մինչ այսօր ամենափնտրուած եւ սիրուածն է: Երեւանէն բացի, ան բեմադրուած է Մոսկուա, 1956-ին, Լենինգրադ, Թիֆլիս, Սոչի:

Տիգրան Չուխաճեանի օրով «Արշակ Երկրորդ»էն հատուածներ միայն կատարուեցան համերգներու ընթացքին Պոլիս, Վենետիկ, Փարիզ եւ Վիեննա, 1873-ին հոն տեղի ունեցած Համաշխարհային ցուցահանդէսի օրերուն:

Ակնյայտ էր որ Չուխաճեան արուեստագէտի գործունէութեան ծաւալման համար իր բնական երկրի երաժշտական, մշակութային կեանքի պայմանները, սահմանները անբաւարար եւ նեղ էին:

Գէմ յանդիման գալով իր անդրանիկ օփերային վերապահուած կամ հանդիպած դժուարութիւններուն, Տիգրան Չուխաճեան վերաեռութեան կ'ենթարկէ իր ստեղծագործական ծրագիրները, որոնց չնորհիւ ան կ'երազէր իտալացի մեծ վարպետներու եւ մասնաւորաբար իր կուռքը եղող Վէրտիի օրինակով ազգային, պատմական եւ կամ հերոսական նիւթերու հիման վրայ, մեծ կտաւի օփերաներու ստեղծումը: Ասոր որպէս հետեւանք,

ՏԻԳՐԱՆ ՉՈՒԽԱՃԵԱՆ ԵՒ ԻՐ «ԱՐՇԱԿ ԵՐԿՐՈՐԴ» ՕՓԵՐԱՆ

ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 100 ԵՒ «ԱՐՇԱԿ ԵՐԿՐՈՐԴ»Ի ՕՓԵՐԱՅԻ 130-ԱՄԵԱԿՆԵՐՈՒՆ ԱՌԻԹՈՎ

Գրեց՝ ԿՈՄԻՏԱՍ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

Տիգրան Չուխաճեան լրատուի կը հանդիսանայ հայ երաժշտական թատրոնի, այլ խօսքով օփերայի հիմնադիրը:

Չուխաճեանի ներդրումը մեծ եղաւ նաեւ Օսմանեան Կայսրութեան եւ ընդհանրապէս ամբողջ Մերձին Արեւելքի տարածքին օփերայի արուեստին ստեղծման, զարգացման եւ տարածման գործին մէջ, քանի ան ծնած եւ իր կեանքին կարեւոր մասը ապրած եւ ստեղծագործած էր Պոլիս:

Ընտանեկան նպաստաւոր պայմաններու եւ մանաւանդ իր արուեստակէր հօր քաջալերանքներուն չնորհիւ Տիգրան փոքր տարիքէն հնարաւորութիւն կ'ունենայ հետեւելու երաժշտական կանոնաւոր դասընթացքներու, աշակերտելով հայ եւ իտալացի երաժիշտներու: Այս վերջիններէն մին, նկատելով պատանի Տիգրանին տաղանդը եւ երաժշտական բացառիկ ընդունակութիւնները խորհուրդ կու տայ անոր մեկնիլ Իտալիա, կատարելագործուելու: Երազանք մը Տիգրանին համար, որ սակայն կ'իրականայ եւ 1861-ին ան կը մեկնի Միլանօ:

Սքալա-ին քաղաքի մէջ տիրող երաժշտական մթնոլորտը կը յափշտակէ 24-ամեայ Տիգրանը, եւ մասնաւորաբար օփերան է որ կը հրապուրէ զինք:

Բազմակողմանի երաժշտական դիտելիքներով զինուած, 1864-ին Տիգրան Չուխաճեան կը վերադառնայ Պոլիս, ուր տեղի բնակչութիւնը, հայ կամ այլազգի, այդ տարիներուն կ'ապրի գեղարուեստական - թատերական եռուն կեանքով:

Տիգրան Չուխաճեան Պոլիս ժամանման առաջին օրերէն կը լծուի եռանդուն ստեղծագործական, մանկավարժական, հրապարակագրական գործունէութեան: Ան կը կազմակերպէ երաժշտա - թատերական առաջին խումբերը, դասընթացքներ, հիւրախաղերու տանելով դէպի Մերձին Արեւելք, Եգիպտոս եւ Պալքաններու զանազան քաղաքները: Տիգրան Չուխաճեան Պոլսոյ մէջ կը հիմնէ եւ կը դեկավարէ նաեւ համանուագախումբ, կը հովանաւորէ զանազան երաժշտական ընկերակցութիւն - միութիւններ, լոյս կ'ընծայէ երաժշտական պարբերաթերթեր:

1868-ին, 31-ամեայ Տիգրան Չուխաճեան աւարտեց իր գլուխ-գործոցը նկատուող «Արշակ Երկրորդ» մեծ օփերան: Այսպէսով ծնունդ առաւ առաջին հայ օփերան, գրուած հայ արուեստագէտի մը կողմէ եւ որուն բովանդակութիւնը, քաղուած Հայոց պատմութենէն, կը նկարագրէ դրուագ մը Դ. դարու Հայոց թագաւորներէն, Արշակ Բ-ի կեանքէն եւ մասնաւորաբար, արտաքին աշխարհի ինչպէս նաեւ ներքին թշնամիներու դէմ անոր մղած պայքարը:

«Արշակ Երկրորդ»ը կը պարունակէ այդ ժամանակուան հերոսական մեծ օփերաներուն յատուկ բոլոր կարեւոր տարրերը· բացման նուագ, զանգուածային տեսարաններ (հայկական յաղթական բանակներու ցնծալի ընդունելութիւնը ժողովուրդին կողմէ), բազմաթիւ ծաւալուն մենակատարներ, զուգերգներ, խմբերգներ. անոր մէջ կարեւոր դեր ունի նաեւ նուագախումբը, որ ինքնուրոյն նուագարանային հատուածներու եւ դրուագներու միջոցաւ պարբերաբար գոյս կ'ելլէ իր նուագակցողի հանդամանքին:

Տիգրան Չուխաճեան, յօբինողական բարձր վարպետութեան, թէքնիքի կողքին, ազատօրէն կը տիրապետէր նաեւ օփերայի դրելատճին յատուկ, այլ գանազան հնարքներու, միջոցներու. ան օժտուած էր օփերայի տրամաբիւրժիի՝ ըմբռնական նիւթի զարգացումը երաժշտական արտայայտչամիջոցներով իր բարձրակէտին վարպետօրէն հասցնելու ձիրքով:

Սակայն ճակատագիրը դաժան եւ անդութ եղաւ առաջին հայկական օփերային հանդէպ: Ոչ մէկն իր արժանաւոր հեղինակի կեանքին օրով հնարաւոր չեղաւ գայն բեմ հանել, այլ նաեւ իր ստեղծումէն վերջ դեռ 77 տարիներ եւս պէտք է գլորուէին որպէսզի մոռացութեան եւ լռութեան մատնուած «Արշակ Երկրորդ»ին վերջապէս աւելի լաւ օրեր վիճակին: Ան առաջին անգամ ամբողջութեամբ բեմադրուեցաւ Երեւանի մէջ 1945, Նոյեմբեր 29-ին, Ալեքսանդր Սպենդիարեան պետական թատրոնին մէջ: Հայ երգարուեստի այն օրերու մեծանուն վարպետներ՝ Պաւէլ Լիսիցեան (Արշակ Երկրորդ), Հայկանոյշ Դանիէլեան (Օլիմպիա), Տաթեւիկ Սարգսեան (Փառանձեմ), գլխաւոր դերախտարները եղան այդ պատմական ներկայացման, իսկ երաժշտական - դեղարուեստական ղեկավարի դժուարին պատասխանատուութիւնը սահանձած էր տաղանդաւոր խմբավար Միքայէլ Թաւրիզեան:

Այդ թուականէն ի վեր «Արշակ Երկրորդ»ը վերջնականապէս մուտք գործեց Երեւանի պետական թատրոնի խաղացանկէն ներս, Արմէն Տիգրանեանի «Անոյշ» եւ «Դաւիթ Բէկ», Ալեքսանդր Սպենդիարեանի «Ալմաստ» եւ այլ օփերաներու կողքին մինչ այսօր ամենափնտրուած եւ սիրուածն է: Երեւանէն բացի, ան բեմադրուած է Մոսկուա, 1956-ին, Լենինգրադ, Թիֆլիս, Սոչի:

Տիգրան Չուխաճեանի օրով «Արշակ Երկրորդ»էն հատուածներ միայն կատարուեցան համերգներու ընթացքին Պոլիս, Վենետիկ, Փարիզ եւ Վիեննա, 1873-ին հոն տեղի ունեցած Համաշխարհային ցուցահանդէսի օրերուն:

Ակնյայտ էր որ Չուխաճեան արուեստագէտի գործունէութեան ծաւալման համար իր բնական երկրի երաժշտական, մշակութային կեանքի պայմանները, սահմանները անբաւարար եւ նեղ էին:

Գէմ յանդիման գալով իր անդրանիկ օփերային վերապահուած կամ հանդիպած դժուարութիւններուն, Տիգրան Չուխաճեան վերաեռութեան կ'ենթարկէ իր ստեղծագործական ծրագիրները, որոնց չնորհիւ ան կ'երազէր իտալացի մեծ վարպետներու եւ մասնաւորաբար իր կուռքը եղող Վէրտիի օրինակով ազգային, պատմական եւ կամ հերոսական նիւթերու հիման վրայ, մեծ կտաւի օփերաներու ստեղծումը: Ասոր որպէս հետեւանք,

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀՈՄ-ԱՐՄԷՆԻԷՆԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

Այս տարի եւս, Օգոստոս 15-ին, Շաբաթ օրը, Սէն-Ռաֆայէլի Հանդստեան Տան՝ պաշտօնական անունով՝ Հոմ-Արմէնիէնի ընդարձակ պարտէզին մէջ տեղի ունեցաւ Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան աւանդական դարձած դաշտահանդէսը:

Օգերեւութաբանական նպաստաւոր պայմանները առիթ ընծայեցին որ առաւօտեան կանուխ ժամերէն արդէն մերձակայ քաղաքներէն եւ գիւղերէն բազմաթիւ անձեր ինքնաշարժերով փութան կարենալ եզր մը ապահովելու համար: Հաւատացեալ ժողովուրդը նախ ներկայ եղաւ Ս. Աստուածածնի Վերափոխման տօնին առթիւ Հոմ-Արմէնիէնի Ս. Ծովհաննէս մատուռին մէջ տեղի ունեցող հանդիսաւոր պատարագին եւ խաղողօրհնէքի արարողութեան զոր կատարեց Տարօն Եպիսկ. Ճէրէճեան, Հայրապետական պատուիրակի փոխանորդ Հարաւ. Ֆրանսայի Եկեղեցական երդեցողութիւնները կատարուեցան Մարսէյլէն յատկապէս հրաւիրուած երգչախումբին կողմէ, գեկավարութեամբ ծանօթ խմբավար Պ. Յակիկ Եղմայեանի: Մատուռը փոքր ըլլալուն պատճառաւ չատեր չկրցան ներս մտնել եւ դուրսէն հետեւեցան արարողութիւններուն:

Ցերեկուան մօտ, պաշտօնական անճնաւորութիւնները սկսան ժամանել. անոնք դիմաւորուեցան Աղքատախնամի Վարչութեան նախագահ Պ. Անարէ Եփփարատչեանի, վարչութեան անդամ Պ. Եդուարդ Վարդանեանի եւ Հոմ-Արմէնիէնի երկարամեայ անօքնուհի Տիկին Սաէլ Կարապետեանի կողմէ: Հըրաւիրեալ անձերէն յիշենք ծերակուտական Պ. Լորէն եւ կինը, Շըլճանի նահանգապետ Պ. Քամէլ Քրիսաթ եւ կինը, Տարօն Եպիսկ. ճէրէճեան, քաղաքապետ Ժորժ Ժինէսթա եւ կինը, փոխ-նահանգապետ Հերվէ Սատուլ, Հայր Ռեմոն Պուայէ որ վերջերս Ֆրանսական զօրախումբերու 1920-1923 տարիներուն միջեւ Պոլսոյ եւ Կիլիկիոյ մատրանապետի պաշտօն կատարած Հայր Ժիւլ Շաւիւըրոնի օրագիրը հրատարակեց, Տիկին Փասքալինի՝ նախկին նախարար եւ եբեսփոխան Պ. Ֆիլիփ Սեկէնի մայրը, եւլն.:

Աղքատախնամի նախագահ Պ. Եփփարատչեան ներկաներուն բարի գալուստ մաղթելէ յետոյ, իր ուղերձին մէջ խօսքը յատկապէս ծերակուտական Պ. Լորէնի ուղղելով յայտարարեց թէ «խորհրդանշական կը հաւատայ որ Ֆրանսական Ծերակոյտը յատկապէս Ապր. Փողոսի մէջ միաձայնութեամբ ճանաչում դատ հայ ժողովուրդի դէմ գործադրուած ցեղասպանութիւնը վաւերացնելով Եւրոպայի միւս մեծ ազգութիւններուն օրինակ պիտի ըլլայ»: Ան յիշեցուց նաեւ թէ վերջերս Սէն-Ռաֆայէլը Հայաստանի Ջերմուկ քաղաքին հետ զուգորդուած է: Քաղաքապետ Ժինէսթա խօսք առնելով, հայ համայնքին հանդէպ իր համակրանքը յայտնելէ յետոյ, յայտարարեց թէ յառաջիկայ տարի Ապրիլին Հայաստան պիտի այցելէ: Աղքատախնամի Վարչութեան անդամներէն Տիկին Նաւոյա Ֆէր, Թոմպոլայի պատրաստութեան պատասխանատուութիւնը ստանձնած էր, իսկ Պ. Սարգիս Ալթունեան իր հետ ունենալով քազմաթիւ համակիրներ, ամբողջ օրը լրջենց կարելին ըրին ներկաներուն լաւագոյնս ծառայելու համար եւ մեծ դեր ունեցան դաշտահանդէսին յաջողութեան մէջ:

Սոյն հաւաքոյթին լրջենց հայերէն եւ ֆրանսերէն երգերով ներկաները խորապէս խանդավառեցին Մարթէն Եորկանց եւ իր օրքէսթրը, երգչուհի Էվելին Ալթունեան եւ իր տղան Եսայի Ալթունեան: Իսկ Երեւանի «Բարեկամութիւն» երգի եւ պարի պատանիներու խումբը որ իր նուագածուներով միասին 38 հոգի, հորդորդ անգամ ըլլալով Ֆրանսա կ'այցելէ, օրուան խրախճանքին արտակարգ փայլ մը տուաւ: Այս դաշտահանդէսին, ուր ներկաներու թիւը 600-էն աւելի էր, չատեր խիստ խանդավառուած ջերմիկ մթնոլորտէն, մինչեւ գիշերը ուշ ատեն, ժամը 22·30 մնացին:

*
**

Ինչպէս ծանօթ է, Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը, որուն կեդրոնը Փարիզ է (77, լա Ֆայէթ փողոց, 9-րդ) Ֆրանսահայ գաղութի ամենահին կազմակերպութիւնն է որ նոյն եռանդով իր աղգօգուտ գործունէութիւնը դեռ կը շարունակէ: Հիմնուած 1890-ին, Պոլսէն Փարիզ հաստատուած քանի մը առեւտրական ազգայիններու կողմէ, իր նպատակը սկիզբէն եղած էր Փարիզ զբօսնուղ ուսանողներու օգնել: Յետագային, 1894-96-ի ջարդերուն յաջորդող տարիներուն, գաղթականներու խուժումով իր գործունէութեան դաշտը կ'ընդարձակուի: 1915-17-ի Եղեռնէն վերապրողներու եւ Կիլիկիոյ 1920-22-ի կոտորածներէն յետոյ Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը հաւատարիմ իր աղգասիրական գործունէութեան սկզբունքներուն, միշտ գաղթականներուն պաշտպան կը հանդիսանայ, մերթ նիւթապէս օգնելով, մերթ գործ հայթայթելով եւայլն: Համաշխարհային Բ. պատերազմէն յետոյ յաջորդաբար երեք հանդստեան տուներու տիրանալով անոնց վարչական պատասխանատուութիւնը կը ստանձնէ: Նախ 1947-ին, բարերար ազգայիններու նիւթական օժանդակութեամբ Փարիզի հիւսիսային կողմը մերձակայ արուարձան մը, Անթիլիի մէջ, առաջին հանդստեան տունը կը բացուի: Այս տունը քանի մը տարի առաջ, նոյն չրջանին մէջ կոնէս փոխադրուեցաւ աւելի ընդարձակ եւ յարմարութիւն ունեցող վայր մը: Ասոր կը յաջորդէ 1951-ին, Մոնմորանսիի հանդստեան տունը: Իսկ 1959-ին, Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան Գաղթականներու Բարձր Կոմիսարութիւնը Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան կը վստահի Սէն-Ռաֆայէլի Հանդստեան Տան՝ այլ անուամբ Հոմ-Արմէնիէնի վարչութիւնը: Պետութեան կողմէ 1956, Յունիս 8-ին վաւերացուած օրէնքով Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը ճանչցուած է իբր «հանրօգուտ» (utilité publique) կազմակերպութիւն եւ իր գործունէութիւնը պետական հակակշիռի ենթակայ է: Հանդստեան տուներու բնակիչները, անոնք ըլլան հայ թէ օտար, կամ վճարովի են եթէ իրենց նիւթական կացութիւնը կը թոյլատրէ եւ կամ եթէ իրենց նիւթական միջոցները չեն թոյլատրեր նահանգի ընկերային գործերու կեդրոնի որոշումով (Տէ-Տէ-Ա-Էս), պետութիւնը կը ստանձնէ բնակիչին ծախքը, անշուշտ յետ պաշտօնական ձեւակերպութիւններու: Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը իր սկզբնական նպատակին եւս հաւատարիմ մնալով, այսօր ալ կը չարունակէ ուսանողներու կրթաթոշակ յատկացնել եւ նիւթապէս օգնել մեր ազգակիցներուն: Այս ծրագիրները կ'իրականանան չնորհիւ անձնուիրաբար ծառայող Վարչութեան անդամներուն:

Ա. Պ.

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE» (DES LIVRES)

11 Septembre

Peut-on guérir du génocide?

Gilles LUSSAC

Հոլոքոյժ, ժիլ Լիւսաք ինչպէս իր անունէն կարելի չէ հասկնալ, ծագումով Հայ է, որդին արդիլուած, յաճախ ուրացուած պատմութեան մը: Ծնած է 1951-ին, Անատոլու, ճաշակած անհայրենիքներու երկար չրջապտյութիւնը, ժառանգորդն է ցեղասպանական վերակրած պատմութեան մը նախորդ դարու վերջաւորութեան եւ որ վայրագութեան իր գագաթնակէտին հասաւ 1915-ին հայկական բնակչութիւններու յարատեւ ջարդերու մէջ Թուրքերու կողմէ: 1975-ին, Ֆրանսահպատակ դարձած, փոխելով իր անունը, Նիքոլ Լափիէր իր յառաջաբանին մէջ, կը պատմէ անոր յուզմնալից պատմութիւնը, այս փորձագրութիւններով ան կրկին կը կապէ պոկուած թել մը, կը վերահաստատէ ցաւի եւ յոյսի աղգաբանութիւնը:

Այս տողերով կը սկսի Փաթրիք Քէշիչեանի արձագանգը ժիլ Լիւսաքի հատորին մասին, որ չատ մաբնադիտական բնոյթ ունի հեղինակին մասնագիտութեան եւ անոր մօտեցումին իսկ պատճառաւ:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԱՌՋԵՒ

ԿԱՄ

ԲԵՐԱՑԻ ԳԱՑԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ՎԷՊ
ՊՈԼՍԱՀԱՑ ԿԵԱՆՔԷ

ԳԼՈՒԽ Բ.
ՊԵՐՃԵԱՆԵՆՑ ՀԱՅԿԵՐՈՑԹԸ

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ.— Այդ աւելի ճիշդ է... միայն թէ ներելի՞ է արդեօք օրիորդնեբու քով այդ տեսակ պատմութիւններ պատմելը:

ՍՕՓԻ.— Գայթակղական մանրամասնութիւննե՞ր կան:

ԱՆՆԱ.— Եթէ կ'ուզէք ես կը հեռանամ:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ.— Բայց ո՛չ, պարզ պատմութիւն մըն է, զբեթէ հովուերգութիւն մը եւ յետոյ, պէտք է նախապէս ըսեմ որ հին, անցած պատմութիւն մըն է որ այլեւս որեւէ հետք չէ թողուցած մէջս... մանաւանդ թէ այն որ այդ չանթի հարուածը տուաւ, այսօր ամուսնացած է եւ զաւակներու մայր:

ՍՕՓԻ.— Այդ բացատրութիւնը տալեր նէդ եաքը, այլեւս պէտք չի մնար օրիորդ Աննային հեռանալուն... հիմա պատմեցէք տեսնենք:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ.— Անշուշտ չէք պահանջեր որ անուն տամ:

ՍՕՓԻ.— Բնականաբար... կատարեալ սիրահար մը միշտ գաղտնապահ պէտք է ըլլայ:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ.— Իրաւաբանական համալսարանը նոր աւարտած էի եւ փայլուն քննութենէ մը եաք վկայականս առած:

ՏՈՔԹՈՐԸ.— Այդ մանրամասնութիւնները մեզ չեն հետաքրքրեր եւ կարծեմ որեւէ կապակցութիւն չունին չանթի հարուածին հետ:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ.— Տակաւին մասնաւոր դրասենեակ չունէին եւ ծանօթ փաստաբանի մը քով իբրեւ օգնական կը պաշտօնավարէի... ինչպէս յայտնի է բոլոր համալսարանէ ելլող փաստաբանները այս կերպով սկսած են իրենց աստիճանը:

ՏՈՔԹՈՐԸ.— Գանք չանթի հարուածին....

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ.— Բայց կը խնդրեմ, քիչ մը համբերող եղէք... Օր մը, գատական գործի մը համար կին մը ներկայացաւ եւ ուզեց փաթրօնս տեսնել, բայց որովհետեւ ինք հոն չէր, ես ընդունեցայ տիկինը: Քառասունը հինգ տարեկանի թուրմ ու դեղեցիկ...

ՏՈՔԹՈՐԸ (խնդալով).— Այդ կի՞նն էր քեզ չանթահարողը:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ.— Ո՛չ, սիրելիս, այլ իրեն ընկերացող մանկամարդ աղջիկը, հազիւ 18 տարեկան հրաշալի դեղուհի մը... դեղին մազեր, կաթնաթոյր մարմին մը, կապոյտ աչքեր, վոքրիկ բերան մը եւ մարգրիտէ ակռաներու չարք մը: Սղզեցութիւնը վայրկեանական եղաւ... խոր յուզում մը ամբողջ էութիւնս սարսեց, սիրտս սկսաւ ուժգին բաբախել...

ՏՈՔԹՈՐԸ.— Շանթի հարուածին բոլոր ախտանիշները:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ.— Այցելուն իր խնդիրը բացատրեց... ժառանգական դատ մըն էր, մտիկ ըրի, առանց մեծ ջան մը հասկնալու, որովհետեւ ամբողջ միտքս, ուշադրութիւնս, երեւակայութիւնս մանկամարդ դեղուհիին գացած էր... բարեբախտաբար փաթրօնս եկաւ եւ տիկինը անոր հետ սկսաւ խօսակցիլ: Իսկ ես ակամայ զիրենք առանձին թողուցի եւ քաշուեցայ գրասենեակս:

ՍՕՓԻ (յուսախաբ).— Եւ հոդ աւարտեցա՞ւ հովուերգութիւնը:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ.— Բայց ո՛չ, տիկին, դեռ սկիզբն ենք երկանց... փաթրօնս այդ տիկնոջ գաղը լինձի յանձնեց եւ այս առթիւ սկսայ յաճախել իր տունը: Ամէն անգամ դեղանի օրիորդը, որ իր աղջիկն էր, ներկայ կը գտնուէր մեր տեսակցութեան ու ամէն անգամ, իր մասին զգացած սէրս, — որովհետեւ ճշմարիտ սէր մը կը զգայի իր մասին, — ա՛լ աւելի կը հրահրէր սիրտս: Օր մըն ալ, երբ կրկին իրենց այցելութեան գացած էի, մայրը բացակայ էր եւ օրիորդը ընդունեցաւ զիս առանձին: Անակնկալ առիթ մըն էր այս որմէ պէտք էր օգտուիլ...

ՏՈՔԹՈՐԸ.— Եւ օգտուեցաք:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ.— Բնականաբար:

ՍՕՓԻ.— Բայց ի՞նչ ձեւով:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ.— Պարզապէս յայտնեցի այն անհուն, անսահման սէրը որ կը զգայի եւ ըսի բոլոր այն խենթութիւնները որ սիրահար մը կ'ըսէ նմանօրինակ վայրկեաններուն:

ՏՈՔԹՈՐԸ.— Եւ օրիորդը գայթակղեցաւ ու ձգեց փախաւ քովէդ:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ.— Չէ՛, ընդհակառակն, հաճոյքով լսեց սիրային յայտարարութիւններս եւ նոյնիսկ զգացուց թէ ինծի հանդէպ անտարբեր չէր:

ՏՈՔԹՈՐԸ.— Եւ դուն վերացար եօթներորդ երկինքը:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ.— Թերեւս աւելի բարձրերը:

ՏՈՔԹՈՐԸ.— Զգուշացի՛ր թաւալագլոր անկումէն:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ.— Եւ ահա՛ մեր միջեւ հովուերգութիւն մը սկսաւ որ տեւեց մինչեւ ժառանգական խնդրին կարգադրութիւնը որմէ եաքը մայր ու աղջիկ մեկնեցան Եւրոպա եւ օր մըն ալ թերթերուն մէջ կարդացի թէ օրիորդը ամուսնացած էր հարուստ վաճառականի մը տղուն հետ:

ՍՕՓԻ.— Որ կը կոչուի՞:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ.— Չէ՛, տիկին, նախապէս ըսինք թէ անուն պիտի չտայինք:

(Շար. 11)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Ռոզ Տէտէճեան եւ զաւակները, Պ. Պերնար Տէտէճեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտեմբեր 20-ին, Արնուվիլի Վարագայ Մ. Խաչ եկեղեցին՝

31-33, rue Saint-Just

իրենց մօր եւ մեծ-մօր՝

ՏԻԿԻՆ ԶԱԳԻԼ ՏԷՏԷՃԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Խնկէեան)

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ Հոգեւորական Դասը, Ազգային Միութեան Վարչութիւնը եւ Հոգաբարձութեան կազմը կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտ. 20-ին, Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ,

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՓՃԵԱՆԻ

հոգւոյն համար, անոր մահուան քառասունքին առթիւ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ատուածածնի Վերափոխման Տօնին առթիւով Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս եկեղեցւոյ խաղող նուիրած են. - Պր. Նուրհան Իփէքճի 13 սնտուկ, Տիկին Անի Փոլաթ 1 սնտուկ, Տիկին Սիրանոյշ Սինանեան, Պր. Յակոբ Սինանեան 2-ական սնտուկ, Պր. Անդրանիկ Թորոսօղլու, Պր. Մանուկ Մանուկեան, Պր. Ժան-Գլօտ Կիւլէսէր 1-ական սնտուկ։

*
**

Լիոնի Մարգարեան-Փափազեան ամէնօրեայ վարժարանի խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է հեռւեալ նուիրատուութիւնները դպրոցի բարգաւաճման համար. -

Վարդգէս Զալբէեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Զիւլէմեան («Պէյպի Սիքի») 2000-ական Ֆր., Պ. Ռոպէր Պզտիկեան եւ իր ընկերները 1·100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Օննիկ Ասլանեան 100 Ֆր.։

Նազարէթ Գօշգօշեանի մահուան առթիւ՝ Պ. Մովսէս Գօշգօշեան 1·000 Ֆր., Տիկին Արփինէ Մարգարեան, Տէր եւ Տիկին Սամաթեալեան եւ Տիկին Հիւկէթ 500-ական Ֆր.։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Կապոյտ Խաչի Իսիկ մասնաճիւղի մէօրեայ դասընթացքները կը վերսկսին Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 29, ժամը 19-էն 22, Իսիկ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, մանուկներուն, երիտասարդներուն եւ չափահասներուն համար։

La Croix Bleue des Arméniens de France, section d'Issy - les - Moulineaux informe que la rentrée scolaire est fixée au Mardi 29 Septembre. Les cours destinés tant aux enfants qu'aux adultes se tiendront de 19h à 22h à la M.C.A.- 45, rue de la Défense, à Issy - les - Moulineaux.

— Préparation BAC;
— Niveau BAC;
— Adulte débutant;
— Adulte avancé.

Renseignements sur place aux heures de cours ou 01. 45. 29. 20. 18;
ou auprès de Mme Guiragossian :
01. 46. 42. 45. 25 (le soir).

*
**

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի հայերէն լեզուի մէօրեայ դասընթացքները կը սկսին Հոկտեմբեր 23, ժամը 14-ին,

Մանրամասնութիւններու եւ յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել Ս. Մեսրոպ Կրթարան, հեռ. -

01 43 78 92 91

*
**

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

«ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ»

ՄԻՕՐԵԱՅ ՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1998-99 *ուսումնական տարուան դասընթացքները կը վերսկսին*

Հոկտեմբեր 30
առաւօտեան ժամը 10-ին

Սահակ - Մեսրոպ Մշակ· կեդրոնի
«Արծրունի Ջրպաշեան» *սրահին մէջ*
339, avenue du Prado —
13008 MARSEILLE

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝

Մայր եկեղեցւոյ Դիւանատուն. -
Հեռ. - 04· 91· 77· 84 70

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

VISITE
AUX CHATEAUX DE LA LOIRE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. Prix du voyage comprenant les visites, les repas et l'hébergement : 2400 F.

Le nombre de places étant limité, prière de réserver avant fin septembre, en téléphonant au : 04. 72. 35. 15. 86 ou à la MCA de Villeurbanne : 04. 78. 93. 57. 43.

ՊՏՈՑՏ ԴԷՊԻ ՄՈՆԹՐԷՕ

Սեպտեմբեր 20-ին, Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Տէսինի «Արշակ Զամպեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ մէօրեայ պտոյտ մը դէպի Մոնթրէօ, աշխարհահռչակ քաղաք՝ 15 քմ.նոց ծաղկազարդ լճափով եւ Զուիցերիոյ առաջին «քազինոյով, ուր ձեր բախտը կրնաք փորձել եօթը ձրի արուած «ժետոն»ներով, ապա նաւով չրջապտոյտ Լեման լիճին վրայ մինչեւ Լօզան, չրջապատուած Զուիցերիոյ ամէնէն գեղեցիկ տեսարաններով։

Աճապարեցէ՛ք արձանագրուելու Ռոպի մօտ, հեռ. - 04· 78· 49· 19· 44 մինչեւ Սեպտեմբեր 15-ի կէսօրը, կանխաւ վճարելով մասնակցութեան դինը՝ 300 Ֆր.։

Centre Culturel Alex Manoogian
ACTIVITÉS PÉDAGOGIQUES 1998-1999

Dans le cadre de ses activités l'UGAB-Paris — Ile-de-France organise dans son Centre Culturel des cours :

— d'arménien pour enfants (à partir de 6 ans), le Samedi à 14h30;
— d'arménien pour adultes, le Samedi à partir de 16h30;
— d'arménien préparation BAC (arménien occidental et oriental), le Vendredi de 19h à 20h30 et le Samedi de 16h à 18h

Une formation minimum de 2 ans est exigée pour la présentation des épreuves écrites et orales.

— Cours d'arménien adultes, les Lundi et Mardi soir. Méthode active basée sur conversation, textes llittéraires, revues de presse;
— Chorale enfants, le Samedi à 14h30;
adultes, le Jeudi à 20h30;
— Musique traditionnelle (chevi);
— Danse arménienne, le Samedi à 16h30
adultes, le Lundi à 20h30;
— Théâtre enfants, le Samedi;
adultes, le Vendredi.

NOUVEAU ... NOUVEAU ... NOUVEAU

ATELIERS D'ENFANTS

Les Mercredis 14h30 - 17h
— Travaux manuels;
— Initiation au solfège sur des instruments de base;
— Cours de piano;
— *Enfants à partir de 4 ans* —

Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 14h
Rentrée le 26 Septembre à 14h30
U. G. A. B. :
118, rue de Courcelles — 75017 PARIS
Tél. 01.42.27.12.26 M° Courcelles

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Պ. Պերճ Վարժապետեան 250 Ֆր.։

*
**

ՓԱՐԻԶ. - Պ. Գեղամ Նիկողոսեան 250 Ֆր.։

*
**

ՎԱՆՎ. - Տէր եւ Տիկին Ժապ Շիրվանեան 250 Ֆր.։

PAROISSE ARMENIENNE CATHOLIQUE

École Sainte Croix

Les cours reprennent pour les enfants de 5 à 12 ans

à partir du samedi 3 octobre
au 13, rue du Perche, Paris 3ème

Tous les samedis, de 14h à 17h cours de langue arménienne, de catéchisme et de chant.

Pour les inscriptions, s'adresser à la paroisse,

tél. : 01. 44. 59. 23. 50.

Repas

La Croix Bleue des Arméniens de France Section d'Issy-les-Moulineaux organise un repas à l'intention de tous les sympathisants et anciens élèves de l'école arménienne, au «Chalet de Vaupereux» à Bièvres le Dimanche 4 Octobre.
Un car partira de la Maison de la Culture 45, rue de la Défense à 12 heures 15, avec arrêt devant l'Eglise Apostolique Arménienne à 12 heures 30, 6, avenue Bourgain. Les inscriptions seront prises jusqu'au Lundi 28 Septembre par :
ALICE : 01 46 42 90 68;
JACQUELINE : 01 40 95 81 33.

DATES A RETENIR

RETENEZ DES MAINTENANT LES DATES DES
5 et 6 DECEMBRE
pour
LA GRANDE BRADERIE DE NOEL
de
CHENE FRANCE

les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

Association MACHTOTZ
Pour la Défense de la Langue Arménienne

RENTREE SCOLAIRE 1998

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

L'enseignement est assuré par Mme Hilda KALFAYAN-PANOSSIAN avec sa Méthode Audiovisuelle

Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien

3 Octobre — 1er Février 1999 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h
Eglise Arménienne — 15, rue Jean-Goujon — Paris 8e

2) Cours accéléré du 2e et du 3e niveau

Le Samedi de 12h à 13h
3 Octobre 1998 — fin Juin 1999

Pour tous ces cours
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51 (après 18h).

SEJOUR LINGUISTIQUE organisé par la C.B.A.F.

Vous avez entre 14 et 18 ans.

Vous voulez apprendre à **parler** l'arménien dans une ambiance sympathique. alors ce séjour vous concerne.

Vous préparez le Baccalauréat en LV I, LV II, LV III ou option.

Pour assurer un meilleur résultat des examens et surtout pour pratiquer la langue de Machtotz, pendant 7 jours sans interruption du 24 octobre au 1er novembre 1998, rejoignez-nous à Bellefontaine (Jura) au Centre de Vacances de la Croix Bleue des Arméniens de France.

Renseignement et inscription: CBAF: 01. 45. 84. 57. 18
01. 34. 19. 44. 63
01. 39. 83. 71. 19, de 19h à 21h.

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 18
VENDREDI
18 SEPTEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Գրաճսա : Տար· 1·250 Ֆ· — Վեցամսեայ : 635 Ֆ·
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·

74ե ՏԱՐԻ . ԹԻՒ 19·467 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 74e ANNEE — N° 19.467

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐ Ս. ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐԸ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒ

Հայաստանեան լրատուիւնները հաղորդեցին թէ ուրիշ շատերու կարգին, ադրբեջանցի լրագրողներ ալ մասնակցած են լրագրողներու սեմինարի մը որ տեղի ունեցաւ Երեւան: Այդ առիթով մասնակից խումբը հանդիպումներ ունեցած էին Հայաստանի քաղաքական դէմքերու հետ: Անոնցմէ մէկն էր Ներքին եւ Ազգ· Ապահովութեան նախարարը Սերժ Սարգսեան: Սեպտեմբեր 2ի «Ազատ Արցախ»ը էջի մը մէջ ամփոփած է ադրբեջանցի լրագրողներու կողմէ անոր ուղղուած հարցումները եւ տրուած պատասխանները:

Հ· . Հայաստան Ադրբեջանէն պաշտօնական առաջարկ ստացա՞ծ է ռազմագերիներու փոխանակութեան մասին:

Պ· . Լրատուիւններէդ իմացանք այդ մասին: Հայաստանում պահւում է եօթը ռազմագերի, Ադրբեջանում երկու տասնեակից աւելի: Ամէն անգամ մենք պայմանաւորւում ենք «բոլորին՝ բոլորի դիմաց» փոխանակութեան մասին, իսկ արդիւնքում ադրբեջանական կողմը զինուորներ է ստանում, իսկ հայկականը՝ վաղուց կալանավայրերում պահուողների կամ Ռուսաստանի տարածքում պատնդուածներ: Ադրբեջանն իր յայտարարութիւններում խօսում է մի քանի հազար հասնող ռազմագերիների մասին, դառնալով իր բառերի պատանդը թէ զինուորները ռազմաճակատում չեն զոհուել, այլ գերուել են: Ես ձեզ կ'ասեմ, անհնար է որեւէ երկրում 50-ից աւելի մարդ պահել գաղտնի:

Հ· . Ի՞նչպէս են Հայաստանի հետախուզական ծառայութիւններու շրջանակները:

Պ· . Շատ նեղ: Ամերիկեան հետախուզական համընկերութիւնը տարեկան 30 միլիառ տոլարի պիւտճէ ունի, իսկ մեր Հանրապետութեան պիւտճէն չուրջ 700 միլիոն տոլար է: Այժմ հայկական հետախուզութեան մասին աչխարհում առասպելներ են պտըտւում, բայց դա իմ ծառայութիւնը չէ, այլ ձեր Նամիկ Ասլանովի, որն անընդհատ հայկական լրատուներ է որսում:

Հ· . Ի՞նչ է ձեր կարծիքը Ջաւախքի վերջին պատահարներուն մասին:

Պ· . Ես չեմ կարծում, թէ Հայաստանում կայ մարդկանց մի լուրջ խումբ, որ չհաղորդուած է Ջաւախքում ապակայունացմամբ, ինչպէս նաեւ Վրաստանում չկայ: Անկեղծ ասած, ոչ մենք, ոչ դուք դրա ժամանակը չունենք, դա անօգուտ է եւ առհասարակ անհարկաւոր: Հաւանաբար ոեւէ մէկը այդ մասին երազում է, բայց դրա համար նրանք ոչ ուժ ունեն, ոչ հնարաւորութիւններ: Այնպէս որ՝ երրորդ ուժը պէտք է փնտրել Հայաստանից եւ Վրաստանից դուրս:

Հ· . Ի՞նչ կ'ըսէք Ռուսաստանէն Հայաստանի զէնք տրուելու նիւթին մասին:

Պ· . Մամուլում չհարկուող թուերը խիստ չափազանցուած են: Ես այդ դրծով զբաղուող եռակողմ յանձնաժողովի համանախագահն եմ եւ կարող եմ ասել, որ ԽՍՀՄ փլուզումից յետոյ, զէնքը միութենական հանրապետութիւններին յանձնելու պայմանագրով, Հայաստանը ստացել է իր փայաբաժնի մի մասը: Մենք այդ զէնքը չենք գնել, այլ ստացել ենք անվճար: Համաձայն Սովորական սպառազինութիւնների մասին պայմանագրի մեր պետութիւններն ամէն տարի վիճակագրութիւններ են ներկայացնում, եւ ես կարող եմ ասել, որ Ադրբեջանը երկու անգամ աւելի շատ տանկեր, երեք անգամ աւելի շատ զրահամեքենաներ ու ինքնաթիռներ է ստացել, որով Հայաստանին թաժին չի ընկել:

Հ· . Ձեր կարծիքով ի՞նչպիսի յարաբերութիւններ կը կազմուին Հայաստանի ու Ադրբեջանի միջեւ եւ ո՞րն է ձեր տեսակէտը Ղարաբաղի հակամարտութեան կարգաւորումին մասին:

Պ· . Յարաբերութիւնները կը լինեն աւելի լաւ, քան նախկինում, եթէ ամէն մէկը կը դիտակցի պատասխանատուութեան իր չափը: Ես կարծում եմ, որ ամէն ժողովուրդ ինքն է իր ճանապարհը ընտրում, եւ պէտք է հաշուի առնել պատմութեան ու արդիականութեան բոլոր նրբերանգները: Կարծում եմ՝ բանակցութիւնների ճանապարհով կարելի է գտնել ընդունելի լուծում: Բայց թէ՛ Ադրբեջանում եւ թէ՛ Հայաստանում այն կարող են ընդունել միայն արհեստական մարդիկ:

Հ· . Մենք բոլորս մէկ տան մէջ ապրած ենք, եւ հիմա, կը կարծեմ որ մեզ կը վրդովէ մտածումը թէ «ի՞նչպէս կրնայ իմ հողը դրացիիս պատկանիլ»: Ի՞նչ կը մտածէք դուք:

Պ· . Այո, մենք ապրել ենք մի տան մէջ, բայց ահա եկել է ժամանակը, եւ ամէն մէկը որոշել է կառուցել իր տունը: ԽՍՀՄ փլուզման ժամանակ մենք չենք խօսել տարածքային ամբողջականութեան մասին, ինչո՞ւմն է այժմ բանը: Երկակի չափանիշները վտանգաւոր են, երբ ոտնահարւում են ուրիշի իրաւունքները: Չի կարելի ինքնին ազատ լինել եւ ճնշել ուրիշներին:

Հ· . Բայց ստեղծուած է կացութիւն ուր մէկը տուն ունի, միւսը վրան: Ձի՞ֆ կարծեր որ հարցերը վճռողը ոչ թէ ժողովուրդն է, այլ աւելի վեր գտնուող ուժեր:

Պ· . Ձեր հոդեբանութիւնը ձեւաւորուած է ըստ Ադրբեջանում տարուող քաղաքականութեան, երբ պատմութեան մեղքը բարդւում է ինչ-որ մէկի վրայ: Ես այդ մասին այնքան վստահ չէի ասի, եթէ ինքս պատերազմի թոհուբոհի մէջ եղած չլինէի, եւ իմ աղջնակը տարած չլինէր ռմբակոծութիւնների ողջ սարսափները: Յատկապէս Ղարաբաղի ժողովուրդն է լուծել իր անվտանգութեան հարցը, եւ դրա հետ հարկ կը լինի համակերպուել:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻԱ Կ'ՈՒԶԷ ՈՐ ԻՐԱՆ ՃՆՇՈՒՄ ԲԱՆԵՑՆԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Թուրքիոյ Արտաքին նախարարը Ի· Ճէմ վերջերս Իրան կատարած այցին մասին լուսաբանելով մամուլը, ըսած է թէ նախապատ Խաթամիի հետ հանդիպումին նիւթ եղած են գլխաւորաբար թուրքեւիրայէլ յարաբերութիւնները, սահմանային հարցեր, նաեւ Հայաստան - Ցունաստան-Իրան համաձայնութիւնը: Թուրք մամուլը այս վերջին պարագային մասին Անգարայի վրդովումին արդէն արձագանգած էր: Ի· Ճէմ, ինչպէս կը հաղորդէ «Միլլիյէթ» (Սեպտ· 17), Իրանէն խնդրած է որ ճնշում բանեցնէ Հայաստանի վրայ որպէսզի ան քաշուի «կըրաւած» հողերէն: Թուրք նախարարը չեշտելով որ Ադրբեջան կենսական կարեւորութիւն ներկայացնող երկիր է Թուրքիոյ համար եւ թէ Իրանի հետ ալ բնակչութեան առումով կարեւոր կապեր ունի, հետեւցուցած է թէ այս վերջինը աւելի ազդեցիկ կրնայ ըլլալ Հայաստանը մղելու որ քաշուի դրաւած տարածքներէն:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՐԱՖՖԻ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ ՀՐԱԺԱՐԱԾ

Սեպտեմբեր 16-ին հաղորդուեցաւ որ հրաժարած է «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամին գործադիր վարչութեան տնօրէնի պաշտօնակատար Ր· Յովհաննէսեան ու Սեպտեմբեր 15-ի Հոդաբարձուներու Խորհուրդի նախագահութեան արտակարգ նիստին ընդունուած է հրաժարականը: Ան այս պաշտօնին նշանակուած էր Ապրիլ 22-ին, յաջորդելով Մանուչակ Պետրոսեանի: Այս վերջինը ծանօթ է որ հրաժարած էր Լ· Տէր-Պետրոսեանի հրաժարականին վաղորդայնին: Ր· Յովհաննէսեան որ անկախութեան առաջին Արտաքին նախարարն էր Հայաստանի, այդ պաշտօնէն եռք հիմնած էր Ռազմավարական եւ ազգ· հետազօտութիւններու կեդրոնը:

Սեպտեմբեր 15-ի Հոդաբարձուներու Խորհուրդի նիստին բացակայած են ութ անդամներէն երկուքը՝ Լուիզ Սիմոն Մանուկեան եւ ԼՂՀ վարչապետ Ժ· Պօղոսեան:

Սփիւռք - Հայաստան կապերու ամէնէն գործնական եւ անհրաժեշտ այս ոլորտին համար յարմարագոյն ընտրութիւն նկատուած էր Ր· Յովհաննէսեանի նշանակումը, Ռ· Քոչարեանի իշխանութենէն անմիջապէս եռք: Իսկ հրաժարականին լուրը, յարուցած հարցականներէն անկախ, շատ հասկնալի է որ նպաստաւոր կէտ մը չըլլայ համահայկական այս նախաձեռնութեան յետագայ ընթացքին համար:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 16/17)

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երկար ընդմիջումէ մը ետք, Սեպտ· 16-ին Երեւան հասած են Մինսկի խումբին երեք նախագահները· Ֆրանսայի ներկայացուցիչ Ժ· Վոժիւ, Ռուսաստանի՝ Ե· Եուկալով եւ ԱՄՆ-ու՝ Տ· Քայղըր: Նոյն օրը անոնք հանդիպում ունեցած են Արտաքին նախարար Վ· Օսկանեանի հետ որ յայտնած է թէ Հայաստան պատրաստ է վերսկսելու բանակցութիւններու, առանց որեւէ նախապայման ներկայացնելու:

Նոյն օրը նախագահական կազմը ընդունուած է նախագահ Ռ· Քոչարեանի կողմէ: Մէկուկէս ժամուան տեւողութեամբ մը քննարկուած են խնդրին կարգաւորման ուղիները եւ ընդհանուր մօտեցումները: Հայաստանի նախագահը նշած է որ իր երկիրը չհաղորդուած է կնճիռին արագ կարգաւորումով եւ պատրաստ է ամէն ձեւով աջակցելու նախադահներու աչխատանքին: Ան աւելցուցած է· «հակամարտութեան կարգաւորումը հիմնուած պէտք է լինի փոխընդունելի լուծումներու եւ հակամարտող բոլոր կողմերի իրաւահաւասարութեան սկզբունքի վրայ»: Նաեւ Ռ· Քոչարեան չեչտած է· «անհրաժեշտ է խնդիրը կարգաւորել մէկ անգամ եւ մէկընդմիշտ»:

***

ԼՂՀ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐԸ ՄԻՇՏ ԽՈՐՀ. ԱՆՁՆԱԹՈՒՂԹԵՐՈՎ

ԼՂՀ Արտաքին գործերու նախարարութեան մամուլի ծառայութիւնը Սեպտեմբեր 16-ին յայտարարութեամբ մը տեղեկացուցած է որ իրականութեան չի համապատասխաներ վերջերս մամուլով կատարուած տեղեկատուութիւնը թէ ԼՂՀ քաղաքացիներուն սկսած է տրուիլ հայաստանեան անձնաթուղթեր: Ըսուած է թէ լրատուութիւնը «Հայաստանի ու ԼՂՀ մի շարք պաշտօնատար անձանց սխալ յայտարարութիւնների եւ դրանց յաջորդած միտումնաւոր մեկնաբանութիւնների արդիւնք է»:

Յայտարարութիւնը կը տեղեկացնէ թէ ԼՂՀ քաղաքացիները որոնք կը չարունակեն գործածել իրենց «խորհրդային ընդմոյշի անձնագրերը», Սփիւռքի Հայերուն նման իրաւունք ունին Հայաստանի «յատուկ կարգավիճակի անձնագիր»ը ստանալու, հոն տնտեսական գործունէութիւն տանելու նպատակով:

***

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԵՒ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ԱՐԵՒԵԼՔԸ» ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ ԲԱՑՈՒԱԾ

Գիտութեան Ակադեմիային մէջ, Սեպտեմբեր 15-ին, բացումը կատարուած է քրիստոնէութեան 1700-ամեակին ձեռնարկներէն «Հայաստանը եւ քրիստոնեայ Արեւելքը» գիտաժողովը, Ակադեմիայի նախագահ Ֆ· Սարգսեանի ողջոյնի խօսքով: Ներկայ գտնուած են Գարեգին Ա· որ նաեւ օրհնութեան խօսք արտասանած է եւ զանազան երկիրներէ բազմաթիւ մասնակիցներ: Ապա ուղերձով մը լսարանին դիմած է վարչապետ Ա· Դաբրիճեան· ան անդրադարձած է քրիստոնէութեան Հայոց պատմութեան մէջ կատարած հիմնական դերին, ապա ծանրացած հայկական մշակութային ու ըստեղծագործական դարաւոր հոլովոյթին վրայ անոր անջինջ դրոշմին:

***

ԱՐՏԱՇԱՏԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ ԸՆՏՐՈՒԱԾ

Առաջին ընտրութեան մը չեղեալ նկատուելէն ետք Սեպտեմբեր 13-ին կրկնուած է Արտաշատի քաղաքապետական ընտրութիւնը: Մօտ 18 հազար ընտրողներէ քուէարկած է ութ հազարի չափը եւ վարդգէս Յովակիմեան 4444 քուէով քաղաքապետ ընտրուած: Ծնած է 1955-ին նոյն քաղաքը, ապա աւարտած Երեւանի ժողովրդական տնտեսութեան Հիմնարկը: Իր մրցակիցները՝ Յարութիւն Մնացականեան եւ Արտաշէս Մարտիկեան ստացած են 2925 եւ 214 քուէ:

***

ԿԱՊԱՆԻ ԴԻՐՔԵՐԸ ԳՆԴԱԿՈԾՈՒԱԾ

Սեպտեմբեր 14-ին, Հայեւադրբեջանական սահմանին հարաւ - արեւելեան հատուածին վրայ, Կապանի պաշտպանական դիրքերուն կրակ բացուած է ադրբեջանական ստորաբաժանումներուն կողմէ: Պատասխան կրակոցներէն ետք կրակը դադրած է, առանց մարդկային վնաս պատճառելու:

***

ՀԻՒԱՆԴԸ ՊԱՏՈՒՀԱՆԷՆ ՆԵՏՈՒԱԾ ՈՒ ՄԱՀԱՑԱԾ

Սեպտեմբեր 13-ին Երեւանի թիւ 2 հիւանդանոցին Գ· յարկի պատշգամէն նետ-

(Շար·ը Գ· էջ)

ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆ ԲՆԱԿԻՉՆԵՐԸ

Գրեց՝ ԱՐԱ ԿԱՐՄԻՐԵԱՆ

Մխիթարեան Սանուց Միութեան ա-տենապետած տարինեբս կը զուգադիպին համանուն վարժարանի լիսէի բաժնի ուսուցչական կազմին մէջ պաշտօն ըս-տանձնած չրջանիս:

Հայ փոքրամասնական դպրոցներէ ներս, բացի այն դասերէն, որոնց ուսուցիչնե-րը կրթական տնօրէնութեան կողմէ կը նշանակուէին, բոլոր դասերը հայերէն լեզուով աւանդելու իրաւունք ճանչցուած էր· (իրաւունք մը, որ այսօր եւս ի զո-րու է): Ուրեմն, ինչպէս տեսած եւ վարժուած էի իմ աշակերտական չըր-ջանէս, ես ալ դասերը կու տայի հայե-րէնով· այլ խօսքով, իմ եւ տղոց մի-ջեւ երկխօսութիւն կ'ըլլար մեր մայրե-նիով: Հարկաւ թէ որքան ալ դրական բնոյթ չունենային, իմ արտայայտու-թիւններս պէտք է ըլլային խնամեալ հա-յերէնով, որու հետեւանքով աշակերտ-ներն ալ չանադիր պիտի ըլլային մա-քուր լեզու մը գործածելու: Եւ ի՞նչ էր այս մաքուր լեզուն, եթէ ոչ օտար բա-ռերով չաղարտուած լեզու մը:

Քիչ մը պիտի դանդաղիմ այս «մա-քուր լեզու»ի իմաստին վրայ: Մաքուր հայերէն, մաքուր թրքերէն կամ մա-քուր անգլերէն խօսիլ ըսելով կը հասկը-նամ այդ լեզուներով արտայայտուիլ ա-ռանց դիմելու օտար բառերու օգնու-թեան եւ չաղաւաղել զայն գռեհիկ կամ ոամիկ յաւելումներով: Տղաք այս վար-ժութիւնը չահելով ո՛չ միայն կարգած պիտի ըլլային իրենց լեզուն, այլեւ ի-րենք զիրենք պիտի պատրաստէին եւ պի-նէին ապագայի ընկերական նոր յարա-բերութիւններու համար: Յառաջիկային երբ գործի մը համար դիմէին եւ ստիպ-ուէին տեսակցութիւն մը ունենալ գոր-ծատիրոջ կամ անոր ներկայացուցիչին հետ, պաշտօնական վայրէ մը ներս երկ-խօսութեան հարկին տակ ըլլային, ա-ռիթ ստեղծուէր ընդունելութեան մը կամ ժողովի մը մասնակցելու կամ անդամակ-ցելու՝ նահուն կերպով արտայայտուելու ընծայած դիւրութեամբ եւ ինքնավստա-հութեամբ պիտի կարենային աւելի եւս նկատելի եւ ընդունելի դառնալ:

Ես ունէի գործընկեր մը, որը ինծի նր-ման չինութեան ճարտարապետ էր: Ե-րեսուն տարիներու աշխատակցութեան մէջ մեր խօսակցութիւնը միշտ եղած էր թրքերէն: Օր մը, իր ներկայութեան ըս-տիպուեցայ հայերէն խօսակցութիւն մը ունենալ երրորդ անձի մը հետ, որ այցե-լած էր մեր գրասենեակը: Հիւրին մեկ-նումէն ետք գործընկերս սապէս արտա-յայտուեցաւ· «Արա, ես տղայութենէս ի վեր չատ առիթներ ունեցած եմ հայերէն լսելու եւ որքան ալ չկարենայի կատար-եալ հասկնալ, ընդհանուր առմամբ թըր-քերէն բառերու օգնութեամբ կրնայի հետեւիլ եւ կը կռահէի նիւթը իր ընդհա-նուր գիծերուն մէջ: Մինչդեռ քու ըսած բառերդ բոլորովին անհասկնալի էին: Ես հայերէնը մեծամասնութեամբ թըր-քերէն բառերու վրայ հիմնուած լեզու մը կը կարծէի, սակայն կ'երեւի բոլորո-վին սխալ տպաւորուեր եմ»: Իմ գործի ընկերս ճարտարապետ ըլլալէ անդին, չատ լաւ զարգացում առած, կալթա-սարայ լիսէէն չրջանաւարտ ըլլալէ ետք Ֆրանսերէնը եւ անգլերէնը յառաջացու-ցած, ընթերցասէր եւ լայն չրջանակ ու-նեցող մէկն էր եւ երբ կարճ բացատ-րութիւններով կը փոխադարձէի իրեն, մեծ գոհունակութիւն կար ձայնին մէջ, քանի որ հակառակ ճարտասան խօսող մը չըլլալուս, մաքուր խօսելու, այսինքն օ-տար բառ չգործածելու ճամբով իսկ կրցած էի հայերէնի հարազատ ինքնու-թեան մասին դրական զգացում մը ստեղծել:

*Քանի նիւթը կը վերաբերի մաքուր խո-սելու, ի մասնաւորի գուտ հայերէն ար-տայայտուելու, կ'ուզեմ անդրադառնալ տարբեր վտանգի մը, որու ենթակայ են մանաւանդ կարեւոր դպրոցներու մէջ մնայուն կեցութիւն հաստատող հա-յախօսները: Նոր երկրի լեզուին կարելի չափով արագ տիրելու եւ գործի չրջա-նակի մէջ իրենց, նամանաւանդ տղոց ծագումը կարենալ թաքցնելու ունայն յոյսով մը կը սկսին միայն տեղական լե-զուով արտայայտուիլ՝ մինչեւ իսկ իրենց տան մէջ եւ հարազատներուն հետ: Այս դրութիւնը բաւական ընդհանրացած է եւ որոշ չափով ալ պաշտպանելի կը նե-կատուի չատերու կողմէ: Անհնար է վիճիլ եւ չանալ զիրենք տարհամոզել, քանի որ անոնք ատիկա գործի մէջ որ-պէս յաջողութեան կարեւոր աղդակ կը նկատեն: Սակայն տրուած ըլլալով, որ մեծամասնութեամբ սովորութիւն չու-նին հայերէն թերթ կամ գիրք կարդալ, հետզհետէ կը կորնչցնեն իրենց մայ-րենի լեզուն: Տարիներ վերջ նոր երկրի լեզուն կը դառնայ ոչ միայն խօսակ-ցութեան լեզու, այլ նաեւ կ'ըլլայ մտա-ծելու լեզու: Արտայայտուելէ առաջ նախադասութիւնը մտքին մէջ կը կազ-մուի՝ ըսենք անդլերէնով եւ թարգմանա-բար կը վերածուի հայերէնի, եթէ պիտի ստիպուի խօսիլ հայերէն: Այս կէտին վրայ որ վնաս պիտի կրէ նոյնինքն մեր հայերէնը, անհակնալի եւ անճոռնի նոր ստացուածքներու յաւելումով: Զոր օրի-նակ երբ մտքի Ֆրանսերէնը կը թարգ-մանէ ձեղի հետ խօսելու համար, կրնայ ըսել «Ջուխակ խաղալ» զոր դուք պէտք է հասկնաք «Ջուխակ նուագել»,կամ անգ-լերէնի պարագային պիտի լսէք «պաղ ունիմ» եւ դուք սխալմամբ կրնաք կար-ծել թէ կը մսի: Ես այդ նշանաւոր «պաղ ունիմ» բացատրութեան դիմաց առաջին չուարդմներս ունեցայ Ամերիկա գաղ-թած իմ չատ մտերիմ հին ընկերներուս մօտ, երբ բազում տարիներ ետք զարմ-եալ բախտը ունեցայ իրենց հետ կրկին մէկտեղուելու: Սկիզբները կը կարծէի, որ ըսել կ'ուզեն «կը մսիմ»: Բայց երբ անդրադարձայ, որ այդ խօսքը գրեթէ միշտ կը ներկայանար Ամերիկացիներու չատ գործածած եւ գրպանցերէն անպա-կաս բարակ թուղթէ թաշկինակներու ըն-կերակցութեամբ, կասկածեցայ եւ հար-ցուցի, թէ ինչպէ՞ս կ'ըսուի անգլերէնով «Հարբուխ եմ» կամ «Հարբուխ ունիմ», պատասխանը եղաւ «այ հէվ գոլտ» կամ «այ հէվ է գոլտ», զոր բառական թարգ-մանութեամբ հայացուցեր եւ ըրեր են «պաղ ունիմ»: Այսպէս է ահա, որ մեր հայերէնը մակարոյծ նոր բառերով կ'ա-ղաւաղի:

Մեր արեւմտահայերէնը ժխտական կերպով ազդուելու ենթակայ է ո՛չ միայն օտար լեզուներէ, այլ նոյնինքն արեւել-եան հայերէնէ ..հայաստանեան կամ պարսկահայերէն: Նոր բառերու մուտքը արեւելահայերէնէ արեւմտահայերէնը, ե-րեմն չատ դործածական եւ օգտակար հարստութիւն մը, ճոխութիւն մը կը ստեղծէ, երբեմն ալ, մանաւանդ բայե-րու խոնարհումի ձեւերու մէջ վնասա-կար խառնակութիւն կը յառաջացնէ: Այս բոլորը տեսնելու, զգալու եւ ազդուելու, նոյնիսկ քննադատելու համար լեզուա-բան ըլլալու հարկ չկայ· սակայն լու-ծում առաջարկելու համար մանաւանդ տացած ըլլալ պէտք է, ուստի իմ մար-զէս դուրս կը մնայ: Մէկ բան որոշ է, որ ալ աւելի ուշ մնացած բաներ մը ը-նել պէտք է: Քանի որ կարելի չէ ճուլել երկու հայերէնները, հարկ է տահման մը դնել, երկուքն ալ անջատաբար պաշտ-պանել եւ պահել իրենց իւրայատուկ դե-ղեցկութեան եւ քաղցրութեան մէջ: Այս տահմանը պիտի չնմանի անչուշտ չինա-կան կամ գերմանական պատին, ոչ ալ սովետական վարագոյրին: Այսուհան-դերձ, կարօտ չըլլալու համար Երուսա-ղէմի Լացի պատին, առնուազն դըպ-րոցներու մէջ պէտք է այնպէս մը հսկել դաստիարակութեան, որ հայերէնի ուսուցիչ եւ ուսուցչուհիները կամ իրենց օգնականները հայերէնի երկու տարբե-րակները իրար չխառնեն եւ մատղաշ տը-ղոց լեզուական գիտութիւնը անկայուն եւ խախուտ հիմերու վրայ չդնեն: Կարճ խօսքով՝ խնայեն ինձ նման հին հայա-խօսներու, որոնք իրաւամբ կը տառա-պին, երբ կը տեսնեն որ իրենց թոռնիկ-ներուն տան մէջ թոթովել սկսած քաղց-րահնչուն հայերէնը մանկապարտէզէն իսկ կը սկսի կոպտանալ, օրինակ հարցումի մը փոխանակ «այո»ի, կը պատասխանէ «հա» (իմ պարագային Փարիզ եւ Մոն-րէալ): Երջանկայիշատակ Հ· Սարգիս Վրդ· Բարոյեան պիտի չվարանէր եւ պի-տի միջամտէր «քի՞րտ ես, ինչ՞ ես»: Ես

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ԽՄԲ· - Օգոստոս 3-ին, իր մահկանացուն կը կնքէր «Յառաջ»ի վաղեմի աշխատակից, փրաճնական մամուլի նախկին լրագրող, Լիոնի գաղութի տիրա-կան դէմքերէն՝ վաղինակ Միսքճեան: Հղճամիտ, բծախնդիր, նախճան ան-դեմնականի իր վիճակ ստանալը, ամէն ինչ անճամբ պատրաստած էր՝ կենսա-գրութիւն, մահագդ եւ ձգած նաեւ երկու անտիպ պատումներ: Ստորեւ իր մահուան հառաստութիւնն ի յիշատակ կը հրատարակենք կարճուն մէկ գրութիւն, ապա նաեւ վ· Միսքճեանի երկու գրութիւնները, որոնց խորագիրը մերն է:

ԼԻՈՆԻ ԿԱՂՆԻՆ

Ցոյն ունէի որ Սէն - Ռաֆայէլ փո-խադրուելէն յետոյ, մեր սկսած նամա-կագրութեան չնորհիւ, պիտի յաջողէի իրմէ «փրցնել» իր այնքան լեցուն կեան-քէն քանի մը փշրանքներ եւս:

«Օդակայանին սպասողական սենեա-կին մէջ կը գտնուիմ այլեւս եւ այստեղ կը սպասեմ որ վիզաս գայ··· կ'ուշանայ»: Այս խօսքերը յաճախ կը լսուէին վերջին ամիսները պարոն Միսքճեանին բերնէն: Հակառակ յառաջացած իր տարիքին, ա-նոնք ոչ ծերութեան նշան մ'էին ոչ ալ մահուան ահը վտարաւելու ձեւ մը: Ան պարզապէս իրատես էր, իր սովորութեան համաձայն, եւ դիտակից՝ հիւանդութեան դործած աւերներուն: Զրուցակիցին ու-սին զարնելով իր այնքան հաճելի եւ նախանձելի Ֆրանսերէնով կ'ըսէր «C'est dans l'ordre naturel des choses» եւ եր-բեմն ալ «Մէկ խորհուրդ կ'ուզեմ տալ ձեզի՝ Մի՛ ծերանաք»: Սպասած վիզան հասաւ Օգոստոս 3-ին: Լիոնահայ գա-ղութը զրկուեցաւ իր ամենասիրուած դէմքերէն մէկէն, «Յառաջ»ը՝ իր ամե-նադալար դրիչներէն մէկէն եւ ափիւ-քահայ մամուլը իրմով կորնչցուց հաւա-տարիք ծառայ մը:

Թաղման կարգը կատարուեցաւ Օգոս-տոս 7-ին, Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր եկե-ղեցւոյ մէջ· ինքը պիտի ըսէր անկասկած «կոկիկ բազմութեան մը ներկայու-թեամբ»:

Չեմ դիտեր թէ ի՞նչ պիտի մտածէր ան տեսնելով իր դագաղին վրայ գետեղուած հայկական Եռագոյնը, Բ· աշխարհամար-տին, իբրեն պէս Գերմանիա գերի ինկած սպակիր ընկերը՝ Ֆրանս· դրօշը բռնած: Ի՞նչ պիտի ըսէր տեսնելով իր ամխունին չուրջ հաւաքուած երեք եպիսկոպոսները, չրջանին հոգեւորականաց լման դասը եւ բոլոր այն հաւատացեալները որոնք ան-խափան, ամէն կիրակի, իրեն պէս այս տաճարին կամարներուն տակ կը հաւաք-ուէին:

Մէկ բան յայտնի է՝ հսկայ կաղնի մը տապալեցաւ Լիոնի մէջ եւ մենք, ար-դէն, իր չուքին կարօտ ենք:

ԿՈՐԻԻՆ

Ռամազանի իրիկուններէն մէկն էր...

Արեւմուտքը ծածկուած էր ոսկեդոյն ամպիկներով: Արեւը հաւանաբար ան-հետացած էր արդէն հորիզոնէն անդին: Թնդանօթաձիդը տարակուսանքի մէջ էր: Աչքերը սեւեռած էր հեռուն մինարէի մը վրայ, վարը, քաղաքին այլ կողմը: Հոն-կէ էր որ պիտի դար կրակելու հրամանը:

Ռամազանի իրիկուններէն մէկն էր: Ժողովուրդը կը սպասէր որ թնդանօթը դոռար եւ վերջ տար ծոմի պարտաւո-րութեան:

Թնդանօթը, բլուրին վրայ, կը մնար համր: Աչքերը միշտ յառած մինարէին, մարդը հետզհետէ կը չղայտոտէր:

- Կորսուեցէք սա տեղէն, պոռաց յան-կարծ Թուրքը իր խոժոռ դէմքը ուղղե-լով խումբ մը տղոց, աղչիկներու՝ որոնք

կը ծիծաղիմ եւ նոյնիսկ կը կատակեմ, երբ արեւմտեան օտար լեզուները կիս-կատար սորված անձեր խօսակցին դա-զափարներուն կը հետեւին անվերջ կըրկ-նելով «ես», «սի» կամ «եա»: Բայց երբ անմեղ եւ մանուկ թոռնիկը է որ քեզի «հա» կ'ըսէ, ոչ կրնաս նեղուիլ, ոչ ալ սրբագրել· չէ՞ որ իր ուղեցոյց «օրիոր-դ»ին հեղինակութիւնն է խնդրոյ առար-կայ:

Արդէն ուսուցչուհին ինչո՞վ է մեղա-ւոր: Ան պարզապէս նախապէս արեւել-հայերէն խօսող, անուշլեզու, իր ասպա-րէզին մէջ լաւ պատրաստուած, մանկա-վարժ եւ տիպար Հայուհի մըն է: Շատ չատերու նման Հայաստանէ արտագաղ-թի հոսանքին հետ դուրս քչուած ու ե-կած է Սփիւռքի կեդրոններէն այս մէ-կը, ուր սով կայ հայախօս արհեստավարժ ուսուցիչներու: Անմիջապէս ընդունուած է, յափշտակուած է թերեւս ու պաշտօ-նի կոչուած: Ցոյց տալով չանասիրու-թիւն ու խղճամիտ կեցուածք, սիրելի դարձած է բոլորին: Պարզապէս վարժա-րանի խնամակալներն ու տնօրէնութիւ-նը չեն կրցեր խորհիլ, որ երկու հայե-րէններու միջեւ գոյութիւն ունեցող տարբերութիւնները պէտք էր նկատո-ղութեան առնել, ուսումնասիրել եւ յար-մարումի, պատշաճումի փորձառական չրջան մը, նախապատրաստական աշխա-տանք մը փորձել, այնպէս՝ ինչպէս ճար-տարարուեստի, վիրաբուժական նոր գիւ-տերու կամ համակարգիչներու նորու-թիւններու առթիւ սովորութիւն է ընել դասախօսութիւններով կամ դասընթացք-ներով: Այս է որ չէ եղած, այսինքն եր-կու հայերէնները հաշտեցնելու կամ մէ-կըզմէկու դէմ պաշտպանելու ծրագիր մը չէ մշակուած, վերին մարմնի մը կողմէ չէ յանձնարարուած: Ուսուցչուհին կամ օգնականուհին տղոց հետ արեւելահայե-րէն չէն խօսիր, բայց կը սպրդին բա-ռեր, խոնարհումի ձեւեր թերեւս, մա-նաւանդ ձայնարկութիւններ եւ չէչտեր, որոնք հինէն եկեր են եւ չեն սրբագըր-ուեր: Դժուար նկատելի այս մանրամաս-նութիւնները վարժուհիին բերնին մէջ ոչինչ ունին անբնական, սակայն մանու-կին բերնէն լսելէ է որ մեզի խորթ կու-գայ: Աղդէն մայր հայրենիքի մէջ խօս-ուած հայերէնը առաւելապէս քաղցր է, մանաւանդ մանկամարդուհիներու բերնի մէջ կախարդական քնքշութիւն մը ունի: Բանաստեղծական այդ տպաւոր լեզուին ամէն մէկ բառը իրենց առոդանութեամբ, ոչ միայն ծագքանքի նիւթ պիտի ըլլար Հ· Սարգիս Վարդապետի համար, այլեւ իր հարազատ եւ չինչ հոսքով պինքը պիտի փոխադրէր իր մանկական անոյշ տը-պաւորութիւններուն: Արեւելահայերը գի-տեն մեր «այո»ի փոխարէն նոյնքան քաղցր արտասանութեամբ մը ըսել «հա», աւելցնելով չեչտ մը, երանգ մը կամ քիչ մը երկարելով թերեւս· բան մը, որ մենք կրկնելու տանեն պիտի չկարենանք նոյ-նութեամբ տալ եւ պիտի կոչտացնենք: Ուշադրութիւն ըրէք, Արեւմտահայերս չենք խորհիր մեր նորածին տղոց համար տալ հին թագաւորներէ պանծալի յիչա-տակներ արթնցնող Գագիկ անունը, որ հայրենիքի մէջ այնքան ընդհանրացած է եւ որ «Կակիկ»ի նմանողութեամբ ինչքան անոյշ կը հնչէ: Մինչդեռ մենք որ արտա-անանքը կը գռեհկացնենք այդ անունը եւ «Քաքիկ»ի կը վերածենք զայն: Այս պա-րագային ուրեմն տեսակով մը յաղթող ենք կիրարկել այն պատմավարդապետ-ութիւնը, որուն ակնարկած էի երկու հայերէններու միջեւ: Այս անգամ հարկը չէ որ օրէնքը լուծեր է, այլ հարկը լու-ծումը ստեղծեր է:

(Մնացեալը յաջորդիվ)

անօթի հաւերու նման կը պառնային իր եւ թնդանօթին չուրջը:

Թնդանօթաձիգը կը սպասէր հրթիռին որ կ'արձակուէր ամէն իրիկուն մինչ նարէին բարձունքէն: Վայրկեաններ անցան: Կայծը կ'ուշանար: Թերեւս փայլած էր լոյսը եւ ինք չէր տեսած: Իր ըզգայնութիւնը հասած էր բորբոքումի աստիճանին:

Միտք ըրաւ հարց տալու իր չուրջը գտնուղ քանի մը հոգիներու որոնք դասարկապորաներու կերպարանք ունէին: Ոչ մէկը անոնցմէ համարձակեցաւ արտայայտուիլ որոշ կերպով:

Ժամանակը կ'անցնէր, վարը քաղաքին հեռաւոր տուներուն տանիքները կ'անհետանային հեզհետէ անորոշ մոայլութեան մը մէջ:

Թուրքը մոլեցաց, հայհոյեց Թերեւս, մտածեցաւ թնդանօթին փողին եւ կրակ տուաւ վառօդին: Երկինքը թնդաց: Խումբ մը ադաւներ որոնք հերթական հաւատքոյթի նստած էին դեռինը, յիսուն մեթր անդին, յանկարծ բարձրացան միանասայր օդը եւ անցան թնդանօթաձիգին գլխուն վրայէն սաստիկ կանչերով: Տղաքը ցրուեցան եւ չտապեցան երթալ տուն: Իրիկուն էր ու անօթի ալ էին: Բոլորը թուրքի տղաք չէին: Կային Գոնիա ապաստանած հայ աքսորեալ մայրերու քանի մը զաւակներ:

Այդ պիչեր թուրք բնակչութիւնը տասնեակ մը վայրկեաններ ուշ «աւրեց» իր ծոմը: Քաղաքին մէջ յաջորդ օրը տարաձայնութեան, որ թնդանօթաձիգը չարթուան մը համար բանտ կ'երթար: Պատժուած էր մինարէին հրթիռը անտեսած ըլլալուն համար:

Վեց հիւանդներ

Սեղանին վրայ կային, մորթուած երկու հաւ, երեք աղաւնի եւ ճագար մը:

Պահակներուն պետը դուրս ելաւ իր խուցէն, նայուածքը պտըտցուց սրահին մէջ ոսքի կեցած վեց Ֆրանսացիներուն վրայ, ժպտեցաւ: Հարցուց իր կցորդին.

«Բոլոր պայուսակներն ալ պարպեցի՞ք, տակն ու վրան քննեցի՞ք»:

. Այո՛, պարոն ենթասպայ:

Դարձաւ Ֆրանսացիներուն.

. Սիրելի բարեկամներ, եթէ ձեզի ձըգեմ որ այդպէս, հաւերով եւ աղաւնիներով բեռնաւորուած, երթաք Շեթալակ, այս իրիկուն իսկ Վէհրմախթէն քննիչներու ջոկատ մը կու գայ հոս, քոմանտոյին հարիւր քսան բնակիչները բակը կը հանէ մերկ, ձեր ու ձեր ընկերներուն անկողինները ու զարանները տակն ու վրայ կ'ընէ եւ դիս ալ, հաւանաբար ճակատ կը ղրկեն: Խենթեցա՞ք դուք:

Ոչ ոք պատասխանեց:

Գերիները, Ֆրանսացի պատերազմական գերիներ, խենթ չէին: Միայն, այս անգամ, իրենցմէ մէկը չափազանցած էր: Առաջին անգամ չէր որ հաւ կ'երթար Շեթալակ, բայց ոչ երեք հատ, միանգամայն:

Տանողները հիւանդներ էին: Գոնէ այնպէս կը նկատուէին: Զորեքշաբթի հիւանդներու օր էր, քոմանտոյին մէջ: Առաւօտուն, սրահը արթնցնելէն վերջ ,աւաֆ չթեհրէն, առ՛աֆ չթեհրէն . պահակը կը պոռար՝ «Ո՞վ կայ հիւանդ»:

Ընդհանրապէս ,հիւանդ ըլլալու համար կարգ մը կար: Օր մը մէկը, յաջորդ շաբթուն՝ ուրիշ մը: Ու որոշ դասակարգի մը կը պատկանէին հիւանդները: Հարուստներու: Այո՛, կարելի էր հարուստ ըլլալ գերութեան մէջ: Հարուստ՝ ծխախոտով, շոքոլայով: Այս երկուքը անվճռելի զրամանիշեր էին առեւտուրի մէջ: Մէկ հաւը հարիւր ծխիկ: Ամերիկեան անչուշա: Տեղականը արժեզրկուած էր: Ամերիկեանը կը տիրէր:

Մինչեւ քոմանտօ հասնիլը, հաւը անցած կ'ըլլար քանի մը ձեռքերէ: Ընդհանրապէս լեհ գործաւորներ, անոնք ալ գերի աշխատաւոր շրջակայ ապարանքներու մէջ, կը ծախէին գաղտագողի հաւ, վառեակ, ճագար:

Բնականաբար, եթէ հաւը մանէր, չէր սենք ողջ առողջ, բայց անվտանգ ու ամբողջ, Շեթալակէն ներս, իր արժէքը կը կրկնապատկուէր հարիւր ծխիկի տեղ, երկու հարիւր, եթէ ոչ աւելի:

Բայց այս անգամ հաւ ու ճագար մը նային պահակատան սեղանին վրայ: Ու պահակ մը, վեց հիւանդները եւ «վըստահելի մարդ» մը իրրեւ թարգման, ճամբայ ելան դէպի Շեթալակ, մինչ իրենց ընկերները մեկնած էին արդէն իրենց աշխատատեղիները: Մեծամասնութիւնը կ'աշխատէր կայարանը: Քոմանտոյին բնակիչները ընդհանրապէս երկաթուղիի պաշտօնեաներ եղած էին Ֆրանսա:

Շեթալակ Բ.Ճ. Շեթարկարտ քաղաքէն քիչ մը դուրս էր: Փշաթելերով եւ միրաժներով շրջապատուած, փակուած կայան մը, փայտէ բազմաթիւ տաղաւարներով, որոնցմէ ոմանք կը ծառայէին իրրեւ խոհանոց, հիւանդանոց, մթերանոց, դիւանատուն: Կային նաեւ յատկացուած գերիներու, որոնք կ'աշխատէին հոն կամ դուրսը, բայց կը դիշերէին Շեթալակի մէջ:

Գերմանիոյ այդ երկրամասին մէջ, դէպի զանազան գիւղեր ու քաղաքներ աշխատելու համար ղրկուած գերիները, բոլորն ալ, անցած կ'ըլլային նախ Շեթալակէն: Շեթալակ - Շեթամ Լակըր, սկզբնական կայան:

Մտնելու համար ներս, պէտք էր անցնիլ երկու անգամ պահակներու առջեւէն: Առաջինը ձեւական էր: Քոմանտոյէն ընկերացող գինուորը իր ճամբու արտօնագիրը կու տար պահակին ու խմբակը կ'անցնէր: Երկրորդը խիստ էր: Ծրարները կը քննուէին: Երբեմն լրջօրէն, երբեմն խաբուսիկ կերպով՝ ի դին որոշ զոհողութեան մը՝ այցելուներուն կողմէ:

Վեց հիւանդները, արդէն յուսախաբ եւ ղրկուած իրենց չահուէտ ակնկալութիւններէն արդէն ճամբայ չելած իսկ, տրամադիր չէին այս անգամ որեւէ զոհողութեան, ինչ որ զարմացուց օրուան պահակը, եւ անկասկած, կռահելով պատահածը, անիծեց Թերեւս քոմանտոյին պահակապետը:

Անգամ մը որ Շեթալակէն ներս էին եւ չունէին ապրանք ծախու հանելու իրենց կը մնար ներկայանալ հիւանդանոց, քննութենէ անցնիլ մինչ իրենց ընկերացող պահակը կամ վտահելի մարդը կ'երթար թղթատարական դիւանը առնելու համար քոմանտոյին բնակիչներուն համար եկած նամակները կամ ծրարները:

Վեց հիւանդները մնացին պահ մը հիւանդանոցին սպասման բաժանմունքին մէջ: Բժիշկներէն մէկը Ֆրանսացի մըն էր, ղրկուած Ֆրանսայէն իսկ՝ ծառայելու գերիներուն:

. Ափսոս որ հիւանդապահուհի չկայ հոս, ըսաւ վեցերէն մէկը՝ Ռոպէր Տիւնան: Ծառայողները արդարեւ Ֆրանսացի կամ լեհ տղաք էին, գերիներ: Հիւանդանոցին մէջ աշխատելը փնտրուած պաշտօն մըն էր:

Երբ կարգը եկաւ իրենց՝ անցնելու քննութեան սենեակը, քոմանտոյէն եկած հիւանդները դժկամութեամբ նկատեցին որ բժիշկը Ֆրանսացին չէր, այլ հիւանդանոցին պետը՝ Գերմանը:

Վեցէն մէկը միայն չնորհ դտաւ Հէռ Արցին մօտ: Ստացաւ երկու օրուան հանդիստի արտօնութիւն: Միւսներուն համար՝ «Այսօր իսկ տարէք ասոնք աշխատանքի» պոռաց բժիշկը պահակին:

Վերջին քննուողն էր Անտրէ Քալվէն: Ձեռքը թուղթ մը ունէր:

. Ի՞նչ է այդ, ատատեց բժիշկը:

. Արտօնագիր մը, որ կը վկայէ թէ վոհինիներու մէջ չեմ կրնար աշխատիլ: Շունչս տկար է:

Թարգմանը գերմաներէնի վերածեց տըղուն բառը:

Բժիշկը պոռաց.

. Տո՛ւր այդ թուղթը:

Առաւ ու պատռեց, նետեց գետին:

Իսկապէս դէշ օր մըն էր այդ Զորեքշաբթին Անտրէ Քալվէի համար: Հաւերուն երկուքը իրն էին ու մնացին պահականոցին սեղանին վրայ:

Ու հիմա, առանց այդ արտօնագիրին դոր տարի մը առաջ իրեն տուած էր ուրիշ բժիշկ մը, կարող էին գինքը ղրկել ամենադժուար եւ ադտոտ աշխատանքներու:

Քիչ վերջ վտահելի մարդը երեւցաւ հիւանդանոցին մուտքին առջեւ: Քոմանտոյին պահակը, էրհարդ հարցուց.

. Վերջացուցի՞ր ամէն ինչ. մեկնինք ուրեմն:

Վտահելի մարդը՝ Պընուա Միւրիէ, «ձեզի եւ մեզի լաւ լուր մը» ըսաւ, խօսքը ուղղելով իր գերի ընկերներուն՝ «գալ շաբաթ երգչուհի մը պիտի գայ քոմանտօ... Ֆրանսուհի մը:

. Ֆրանսուհի՞ մը, կրկնեց Ռոպէր Տիւնան: Երեք տարի կայ որ Ֆրանսացի կին մը չեմ տեսած... փարիզուհի՞ մըն է արդեօք:

Վ. Մ.

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԻ ՕՐԵՐ՝ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 3-ին, Պոնի մէջ, պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ «Հայաստանի Հանրապետութեան Մշակոյթի Օրեր՝ Գերմանիոյ Դաշնակցային Հանրապետութեան Մէջ» ձեռնարկներու շարքին, բարձր հովանաւորութեամբ ՀՀ Մշակոյթի Նախարարութեան եւ Գերմանիոյ Արտաքին գործոց նախարարութեան:

Բացման արարողութիւնը տեղի ունեցաւ Պոնի «Պէթհովէնի» չքեղ սրահին մէջ, որ լեցուած էր գերման ու հայ արուեստասէր ժողովուրդով: Հանդիսութեան ներկայ էին հայկական միութիւններու, Գերմանիոյ Հայոց Թեմի, ՀՀ Գերմանիոյ դեսպանութեան, պետական կարգ մը շրջանակներու բազմաթիւ ներկայացուցիչները, ինչպէս նաեւ ՀՀ Մշակոյթի նախարար՝ Ռոլան Շառոյեան, իր չքախումբով եւ 75 հոգինոց արուեստագէտներու երգչախումբով:

Օրուան ճոխ յայտագրի բացումը կատարեց Պոնի քաղաքապետուհի Տ. Փասվալկայց, այնուհետեւ խօսք առին ՀՀ Մշակոյթի նախարարը եւ Գերմանիոյ Արտաքին նախարարութենէն՝ Հ.Ֆ. Ֆոնֆլէօց: Բացման արարողութեան, հանդիսատեսները վայելեցին նաեւ հայկական մշակոյթի զանազան նմոյշներ, հայրենի արուեստագէտներ հանդէս եկան ժողովրդական երգ ու պարով, գործիքային երաժշտութեամբ, երգչախումբով, պարաթատրոնով ու մնջախաղով: Յայտագրի պաշտօնական բաժինը վակուեցաւ պատշաճ հիւրասիրութեամբ, որմէ ետք ներկաները առիթ ունեցան այցելելու հատընտիր ցուցահանդէսը:

Գերմանիոյ մէջ, «Հայկական Մշակոյթի Օրեր»ու շարքը ծրագրուած մասնաւոր յայտագրով մը պիտի երկարի մինչեւ 1998 Հոկտ. 16, Պոն, Պրլեֆելտ, Հալը, Վիթենպերկ եւ Մակտեպուրկ քաղաքներուն մէջ:

***

Հայաստանի Հանրապետութեան անկախութենէն անմիջապէս յետոյ, 1992 Յունուար 31-ին արդէն կը հաստատուէին դիւանագիտական փոխ-յարաբերութիւնները Հայաստանի եւ Գերմանիոյ միջեւ:

Մշակոյթային մարզէն ներս երկու երկիրներու փոխ-յարաբերութիւնը պաշտօնապէս կը սկսէր 1994 թուականին, երբ Գերմանիա կը կազմակերպէր «Մշակութային Շաբաթներ՝ Կովկասի մէջ» ընդհանուր ծրագիրը, որ իր մասնաւոր բաժինը կ'ունենար Հայաստանի մէջ, նոյն տարուան Հոկտեմբեր ամսուն:

Գերմանիոյ մէջ հայկական արուեստն ու մշակոյթը առաջին անգամ եւ լայն տարողութեամբ ներկայացուեցաւ 1995-ի սկիզբը, երբ Պոխում քաղաքի թանգարանին մէջ բացումը կատարուեցաւ Հայաստանին ու Հայկ. Սփիւռքին նուիրուած բացառիկ ու երեք ամիս տեւող ցուցահանդէսի մը՝ «Հայաստան - Հին մշակութային անդաստանի մը վերայայտնաբերումը» ընդհանուր անուան տակ: Ցուցահանդէսը կը ներկայացնէր Հայոց պատմութիւնը ու հինգհազարամեայ մշակոյթ մը իր արուեստի մեծ կոթողներով, իր հեթանոսական ու 1700-ամեայ քրիստոնէական աւանդութեամբ, իր քաղաքական զանազան շրջաններով՝ ընկիզէրէն մինչեւ այսօր:

Ահա այդ բացառիկ ցուցահանդէսէն երեք տարիներ յետոյ, «Հայկական Մշակոյթի Օրեր՝ Գերմանիոյ Մէջ» ձեռնարկներու շարքը կու գայ ներկայացնել հայկական արուեստի ու մշակոյթի տարբեր մարզերը, ինչպէս թատրոնն ու երաժշտութիւնը, լուսանկարչութիւնն ու ֆիլմարուեստը:

«Հայկական Մշակոյթի Օրեր՝ Գերմանիոյ Մէջ» ձեռնարկներու շարքին մաս կը կազմեն.

. Երեւան քաղաքի սենեկային երգչախումբը, որ հիմնուած է իր ղեկավար Ցարուհի Թոփիկեանի կողմէ, 1996 թուականին: Երգչախումբը կը հաւաքէ ու կը ներկայացնէ ընդհանրապէս հայկական ժողովրդական ու հոգեւոր երգեր ու մասնաւորապէս մեծանուն կոմիտասի գործերը:

. Հայկական դուդուկի անսամպլը, որ հիմնուած է 1988-ին. անոր երիտասարդ ղեկավարը՝ Գէորգ Դաբաղեան կը նկատուի Հայաստանի լաւագոյն դուդուկահարը. հնդեակին մաս կը կազմէ նաեւ տասնամեայ երգիչ մը: Ցայտագրի վրայ ունին տարբեր վայրերէ հայկական ժողովրդական հին ու նոր երգեր:

ՀԱՑԱՍՏԱՆ

ԺԳ. ԴԱՐՈՒ ԽԱՉՔԱՐ
ԳՏՆՈՒԱԾ

Այս ամառ Հաղարծինի անտառին պահակ Ռազմիկ Սահակեան հոդին տակ թաղուած վիմագիր թեւաւոր խաչքար մը նշմարած, հանած է գայն: Պարզուած է որ 250 մմ. բարձրութեամբ եւ թեւերու 102 մմ. բացուածքով խաչքարը կրաքարէ է, ունի 1287 թուականի 13 տողնոց արձանագրութիւն մը: Քանի մասնագէտներու, դառածոն կը պատկանի Հայաստանի հիւսիս-արեւելքի շրջանին յատուկ թեւաւոր խաչերու խումբին: Նման թեւաւոր խաչ մըն ալ գտնուած է Տաուշի Ակնաղբիւր սարէն. այդ մէկն ալ 1283 թուականի է: Երկու խաչերուն նմանութիւնը մտածել կու տայ որ կրնան երկուքն ալ ձեռակերտը ըլլալ նոյն վարպետին:

***

ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
Գ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ ԱՆՈՒՆՈՎ

Երեւանի ոչ պետական անտեսաբանական համալսարանը այսուհետեւ կը կրէ ամերիկահայ գարերար Գ. Գրիգորեանի անունը: Տեսուչը ըսած է թէ այս որոշումով որեւէ նիւթական ակնկալութիւն չունին մեծահարուստ Հայէն, այլ կը ձգտին այն իմաստասիրութեան որ այդ մկրտութեամբ ձեռք կը ձգէ համալսարանը: Որոշուած է նաեւ Գ. Գրիգորեանի անունով ոսկէ մետալ եւ կրթաթոշակ սահմանել եւ իրեն չնորհել պատուակալ փրոֆ-ի տիտղոս:

. Երեւանի «Թատրոն - Լապօր Գոյ», որ կը յատկանշուի իր արդիական թեքնոմով եւ արտասովոր բեմադրութեամբ: Բեմադիր Արթիւր Սահակեան կը ներկայացնէ Սամուէլ Պէքէթի աշխարհահռչակ «Սպասում՝ Կոուտոյի» թատերգութիւնը:

. Երեւանի պետական մնջախաղարուեստի թատրոնը (փանթոմիմ) հիմնուած է 60-ական թուականներուն. 1993-էն սկսեալ գեղարուեստական ղեկավարն է Եուրի Կոստանեան, որու շրջանին դրամատիկ մնջախաղարուեստի թատրոնը կատարելագործուեցաւ: Ցայտագրի վրայ է մարդկային կեանքէն առնուած հոգեբանական պատկերներ, որուն մաս կը կազմեն՝ սէրը, առեւտուրը, նախանձը, մահը, եւայլն...

. Երեւանի պարաթատրոնը, որ հիմնուած է 1993-ին նշանաւոր պարուհի եւ պարուսոյց Սօֆի Դեւոյեանի կողմէ: Կը ներկայացնէ հայկական ժողովրդական պարեր՝ արդիական մեկնաբանութեամբ:

. Լուսանկարներու ցուցահանդէսը, կը ներկայացնէ արուեստագէտ Զաւէն Սարդսեանի նշանաւոր գործերը, որոնց գլխաւոր նիւթերն են Հայաստանի բնութիւնն ու բնակիչները, հայկական եկեղեցիներն ու խաչքարերը:

. Ցուցահանդէս հայկական մանրանկարչութեան ու ձեռագրերու, որ կը ներկայացնէ հատընտիր ցուցանմոյշներ՝ Երեւանի Մատենադարանէն եւ ցուցահանդէս եկեղեցական - ծիսական արուեստի, որու ցուցանմոյշները բերուած են Հայաստանի Պատմութեան Թանգարանէն:

. Հայկական ֆիլմարուեստի 75-ամեակին առթիւ ցուցադրուած ֆիլմերն են. Ս. Պարաճանովի «Ցակոր Ցովհաննեան» (1967) եւ «Նռան Գոյնը» (1969), Արտաւազդ Փէլէշեանի «Մենք» (1969), «Մեր Դարը» (1982) եւ «Վերջ կամ Ելք» (1992), Էկար Պաղտասարեանի «Սեւ Պատը» (1997), Ցարութիւն Խաչատրեանի «Վերադարձ դէպի երկիր»ը (1991) եւ Աթոմ Եղոյեանի «Օրացոյց»ը (1993):

. Դատախօսութիւններու շարք՝ Պոնի մէջ. Երեւանի Մատենադարանի փոխ - տնօրէն Վ. Գրիգորեան եւ Հայաստանի Պատմութեան Թանգարանի փոխ-տնօրէն Ի. Մկրտչեան կը դասախօսեն Հայաստանի 1700-ամեայ քրիստոնէացման, Երեւանի Մատենադարանի ձեռագրերու եւ Հայաստանի ծիսական արուեստի նիւթերու մասին:

1995 թուականի «Հայաստան» ցուցահանդէսը եւ «Հայկական Մշակոյթի Օրեր» ձեռնարկներու ներկայ այս շարքը վստահաբար կը նպաստեն Եւրոպայի մէջ հայկական դարաւոր արուեստն ու մշակոյթը ծանօթացնելու ու տարածելու կարեւոր գործին եւ կ'ամրապնդեն միջ-ժողովրդական կապերը: Ասոնցմէ առաջինը, ինչպէս յիշուեցաւ, կը յատկանշէր իր համահայկական տարողութեամբ եւ Սփիւռքի անտարակելի ու վաւերական ներկայութեամբ, բան մը, որ դժբախտաբար կը պակսի ձեռնարկներու ներկայ այս շարքէն:

Ս. ՔԻՉԵԱՆ

(Շար. Ա· էջէն)

ուած ու մահացած է Սեդա Ֆլոյեան որ հոն կը բուժուէր: Անոր հարազատները ըսած են որ հինգ օր առաջ գլխու պատյաներու պատճառով հիւանդանոց փոխադրուած էր, 59 տարեկան էր ու նիւթական անձկութեան մէջ չէր: Դատարժչական քննութեան ձեռնարկուած է դէպքը լուսաբանելու համար:

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Գլինթըն առաջին հանդիպում մը ունեցաւ մամուլին հետ Սեպտեմբեր 16-ին եւ չհշտեց թէ որեւէ ձեւով հրաժարելու միտք չունի: Իրեն կողքին էր Զեխիոյ նախագահը՝ Վաքլաւ Հաւէլ որ Ուաշինկթըն եկած էր պաշտօնական այցելութեամբ: Ամերիկացիներու մեծամասնութիւնը միշտ իր նախագահին կողքին է, հակառակ Սթարի տեղեկագրին, Ամերիկացիք կը խորհին որ լաւ նախագահ մըն է:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ ընտրութիւններուն մէջ կարեւոր դեր կը խաղան նաեւ Թուրքերը, ինչպէս կը հաստատէր «Լիպերասիոն»ի (Սեպտ· 17) Թղթակիցը: Պունտըսթակի (Խորհրդարան) միակ ծագումով Թուրք երեսփոխանը ձէմ Իօզտեմիր, 32 տարեկան, Թրքական ճաշարաններուն մէջ կը բացատրէ թէ ինչո՞ւ իր (կանանչ) կուսակցութիւնն է որ լաւագոյնս կը պաշտպանէ Գերմանիոյ օտարականները: Սեպտ· 1-ին արդէն ԷՍ-ՓէՏէ-ի Պոնի կեդրոնին մէջ անատոլեան եղանակներ հնչած են, կուսակցութիւնը հրաւիրած էր նաեւ Թուրք դասախոսներ, միութիւններու պատասխանատուներ, որպէսզի քարոզչական ելոյթներ ունենան: Վերջնապէս համոզելու համար Շրէօտէրի կուսակցութիւնը Թրքական պիւֆէ մը ապսպրած էր: Երկմազ քէն ըրած ըլլալով Քոհլին, որ դէմ ելաւ Թուրքիոյ Եւրոպական անդամակցութեան, կոչ ըրած է Գերմանիոյ Թուրքերուն որ ԷՍ-ՓէՏէ-ին քուէ տան: Անգարայի այս միջամտութիւնը վրդոված է շատ մը Թուրքեր, ըստ որոնց, այդ միջամտութիւնները աւելի կը վնասեն քան կ'օգնեն: Խէհի Ուսումնասիրութեանց Թուրք կեդրոնին համաձայն Գերմանիոյ Թուրքերուն 70%-ը որոշած է ԷՍ-ՓէՏէ-ին քուէ տալ, 17%-ը՝ կանաչներուն եւ մնացեալ 7,6%-ը Քոհլի կուսակցութեան:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ցամաքային ուժերու հրամանատարը ազդարարութիւն մը ուղղելով Սուրիոյ, ըսած է թէ իրենց համբերութիւնը սպառած է եւ եթէ Դամասկոս չարունակէ հակաթուրք գործունէութիւնը, իրենք պատրաստ են հակազարձելու: Թուրք հրամանատարը քննադատած է յատկապէս ՓՔՔ-ի ալակեղ Սուրիոյ ընթացքը եւ Հաֆեզ իր հողերուն մէջ ցոյց տալու յամառութիւնը: Զօր· Աթէչ ըսած է թէ Հաֆեզ Թուրքիոյ անբաժանելի մասն է եւ թէ իր երկիրը ոչ իսկ թիզ մը հող ունի ուրիշին տալիք, ոչ ալ ուրիշին հողին նկատմամբ որեւէ նկրտում:

ՅՐ· ՊԱՑՐՈՒ, յաջորդելով Ժան Լըքանիւէի, Ժիսքար Տ'Էսթէնի եւ Ֆ· Լէոթարի, ԻԻ-ՏԷ-ԼՖ-ի նախագահ ընտրուեցաւ Սեպտեմբեր 16-ին, ինչ որ անակընկալ մը չէր: Կրթական նախկին նախարարին գործը այնքան ալ դիւրին չէ, պարտի ամէն գնով փրկել այս կեդրոնացը, ձախողութեան պարագային ներքին ընդդիմութիւնը կրնայ դժուարութիւններ ստեղծել: Ցիշենք որ ԻԻ-ՏԷ-ԼՖ-ը (Միութիւն Ֆրանսական Ժողովրդավարութեան համար) հիմնուած է 1978 Փետրուար 1-ին, Ժիսքարի հովանաւորութեան տակ: Բազկացուցիչ տարրերն են· Դեմոկրատ Ուժ, Ֆրանսական Ժողովրդավարութեան համար Ժողովրդական Կուսակցութիւն, Արմատական Կուսակցութիւն եւ Անկախ ու Ազատական Հանրապետական Բեւեռ:

ԷԹԱՆ (Պասքերու չարժում) հրազադար մը յայտարարեց անսահման ժամանակի համար: Պասք անջատողական կազմակերպութիւնը կ'ըսէ թէ տրամադիր է իր օժանդակութիւնը բերելու քաղաքական նոր կացութեան, յեռագնելով իր զինեալ գործունէութիւնը:

Ժ·Փ· ՇԸՎԷՆԸՄԱՆԻ վիճակը, այնքան լաւ է որքան կարելի է, ըստ վաղ տը կրաս հիւանդանոցի Սեպտեմբեր 16-ի ղեկոյցին:

ԻՐԱՆի արդարադատութիւնը փակած է «Բոլորը» թերթը որ չափաւոր էր եւ համակիր՝ նախագահ Ռաֆսանճանի: Պատասխանատուներէն ոմանք ալ ձերբակալուած են որպէս անձեր որոնք վնասած են հանրութեան ապահովութեան եւ չահերուն:

ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՑ ՋԻՆԵԱԼ ՄԻՋԱԴԷՊԸ

Ինչպէս գրած էինք Սեպտեմբեր 15-ի մեր թիւով, կլէնտէյլի մէջ միջադէպ մը պատահած էր Սեպտեմբեր 10-ին եւ հայ երիտասարդ մը՝ Աւետիս Աւօ· Տէմիրճեան վիրաւորուած էր: Երիտասարդը մեռած է:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՓԱՐԻԶ

Հ·Մ·Ը·Մ·-ՖՐԱՆՍԻ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐԸ ՓՈՐՁԵՐՈՒ ՍԿՍԱՆ

Զորեքշաբթի, Սեպտ· 16-ին, 18 հայ պատանիներ ընդառաջելով Հ·Մ·Ը·Մ·-Ֆրանսի վարչութեան կոչին, փութացած էին (ժամադրութեան ժամէն առաջ իսկ) Գրէթէյլի Փարք տը Շուազի մարզադաշտը, կատարելու համար իրենց առաջին փորձը:

Իրենց տարիքը 11-էն 17-ի միջեւ տատրերող հայ պատանիները խանդավառութեամբ հետեւեցան իրենց մարզիչներուն՝ Սիմոն Ալիսեանի եւ Շանթ Ոսկերիչեանի ցուցմունքներուն եւ ուշի ուշով կիրարկեցին զանոնք երկու ժամ տեւողութեամբ:

Մեծամասնութիւնը Ալֆորվիլլէն, Գրէթէյլէն, Մէկոն-Ալֆորվէն, Չրջակայքէն, բայց նաեւ փարիզեան զանազան չրջաններէն եկած հայ պատանիները առ այժմ պիտի չարունակեն իրենց փորձերը ամէն Զորեքշաբթի, մինչեւ որ կարելի ըլլայ զանոնք արձանագրել Փարիզի լիկային կազմակերպած կամ 13-էն 15 տարեկաններու եւ կամ 15-էն 17 տարեկաններու ախոյենութեան:

Ասոր համար ալ անհրաժեշտ է որ դեռ առնուազն 10-15 պատանիներ, մասնաւորապէս՝ ծնեալ 1981 եւ 1985-ի միջեւ, արձանագրուին Հ·Մ·Ը·Մ·-Ֆրանս, հեռաձայնելով՝

01·45·08·43· 10 կամ 06·60·68·43·10 թիւերուն:

Փարիզի եւ չրջակայքի դաշտերը մէջ, այս նոր երեւոյթը որ կը ձգտի փաստելու թէ կարելի է միայն Հայերով պատանեկան մարզական խումբեր կազմել, արժանի է քաջալերանքի:

ԹՂԹԱԿԻՑ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

VIENNE

Bien sûr, vous connaissez la CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE.

Mais, savez-vous tout sur elle ? Connaissez-vous : — ses actions locales ?

— ses actions européennes?

— ses actions pour l'Arménie?

Savez-vous, qu'aujourd'hui, en tant qu'Organisation non Gouvernementale et reconnue d'utilité publique, elle participe et à participé aux grandes réunions internationales, telles que la Conférence Mondiale de la femme à PEKIN, et au Sommet Mondial pour le Développement social à COPENHAGUE. C'est de tout cela que nous aimerions débattre au cours de notre

Journeé «PORTES OUVERTES»
le DIMANCHE 27 SEPTEMBRE
à partir de 15 heures
à la Maison de la Culture Arménienne
9, rue du Cirque — VIENNE

où nous vous accueillerons en compagnie de *Mme Hélène MERDJANIAN, Présidente* de notre Conseil d'Administration.

Un intermède musical traditionnel assuré par le *Groupe «Spitak»* vous sera proposé autour du verre de l'amitié.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տամլամեան իրենց խորին չնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք չնորհաւորեցին իրենց ամուսնութեան 60-ամեակը:

REMERCIEMENTS

M. et Mme Stepan Damlamian remercient toutes les personnes qui se sont associées à leur joie à l'occasion de leurs noces de diamant.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

VISITE AUX CHATEAUX DE LA LOIRE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. Prix du voyage comprenant les visites, les repas et l'hébergement : 2400 F.

Le nombre de places étant limité, prière de réserver avant fin septembre, en téléphonant au : 04. 72. 35. 15. 86 ou à la MCA de Villeurbanne : 04. 78. 93. 57. 43.

PARIS - EREVAN - PARIS

à partir de

3050 F

Renseignements & inscriptions :

SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté — 69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.

Demandez notre brochure pour des séjours individuels et en groupe.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Լիոնի Ս· Ցակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Հոգեւորական Դասը, Ազգային Միութեան վարչութիւնը եւ Հոգաբարձութեան կողմը կը ծանուցանեն թէ Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի կիրակի, Սեպտ· 20-ին, Լիոնի Սուրբ Ցակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ,

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆԻ

հոգւոյն համար, անոր մահուան քառասունքին առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս· Մեսրոպ Կրթարանը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները·

Արդար Չիճարի մահուան առթիւ՝ Պ· Ռուբէն Օնան 200 Ֆր·, Պ· Մխիթարեան Տ· Կէսեան 150 Ֆր·, Պ· Կարպիս Սանդիկեան 200 Ֆր·, Պ· Յովակիմ Գարաթէփէ 300 Ֆր·:

Հայկանոյշ Գուլումճեանի մահուան առթիւ՝ Պ· Խաչիկ Էօզէլիկիր 300 Ֆր·, Պ· Ազա Կոպոյեան 200 Ֆր·, Պ· Էրսին Գոյումճու 500 Ֆր·, Պ· Մատթէոս Գոյումճու 300 Ֆր·, Տիկին Հիլտա Սիւմէքօղլու 100 Ֆր·, Պ· Պարզեւ Տէտէեան 200 Ֆր·, Պ· Ժիրայր Գարակէօզ 200 Ֆր·:

Անդրանիկ Թէմէճիկլիի մահուան առթիւ՝ Պ· Մարտիրոս Գայան 100 Ֆր·, Պ· Ռուբէն Օնան, Պ· Մխսաք Պարտաք, Պ· Անդրանիկ Պարտաք, Դանիէլեան ընտանիք 200-ական Ֆր·, Պ· Արամ Պէօլիւօղլու 300 Ֆր·:

***

Կապոյտ Խաչի Շրջ· Վարչութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները·

Օննիկ Թուփաճեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Պատուական 500 Ֆր·:

Տիկին Վարդուհի Էգկիլեանի մահուան քառասունքին առթիւ Օր· Արաքսի Գրանֆիլեան 500 Ֆր·:

Repas

La Croix Bleue des Arméniens de France Section d'Issy-les-Moulineaux organise un repas à l'intention de tous les sympathisants et anciens élèves de l'école arménienne, au «Chalet de Vaupereux» à Bièvres le Dimanche 4 Octobre.

Un car partira de la Maison de la Culture 45, rue de la Défense à 12 heures 15, avec arrêt devant l'Eglise Apostolique Arménienne à 12 heures 30, 6, avenue Bourgain. Les inscriptions seront prises jusqu'au Lundi 28 Septembre par :

ALICE : 01 46 42 90 68;
JACQUELINE : 01 40 95 81 33.

DATE A RETENIR

RESERVEZ VOTRE REVEILLON DU 31 DECEMBRE 1998 AVEC LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
section Lyon-Villeurbanne
Plus de détails ultérieurement.

Association MACHTOTZ
Pour la Défense de la Langue Arménienne

RENTREE SCOLAIRE 1998

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

L'enseignement est assuré par Mme Hilda KALFAYAN-PANOSSIAN avec sa Méthode Audiovisuelle

Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien

3 Octobre — 1er Février 1999 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h
Eglise Arménienne — 15, rue Jean-Goujon — Paris 8e

2) Cours accéléré du 2e et du 3e niveau

Le Samedi de 12h à 13h
3 Octobre 1998 — fin Juin 1999

Pour tous ces cours
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51 (après 18h).

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 19-20
SAMEDI - DIMANCHE
19-20 SEPTEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅՐԱՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԱՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ԲԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19·468 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 74e ANNEE — N° 19.468

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Սերժ Զիւրիւիի մէկ անխոհեմ արտայայտութեան կը վերադառնայ այն անգամը զոր կրեց Ալֆաթէլի բաժնեթուղթը Սեպտ. 17-ին, ապղեւով նաեւ Փարիզի Սակարանին ընդհանուր կացութեան վրայ: Ալֆաթէլ որ ամէնէն ապահով արժէքը կը նկատուի, 38% կորնչուց իրրեւ հետեւանք Ս. Զիւրիւքի նոյն առաւօտը արտասանած սա նախադասութեան.- «1998-ը այնքան լաւ տարի մը պիտի չըլլայ եւ սպասուած մակարդակին պիտի չհասնի»: Այս պատճառ եղաւ որ Սակարանը ընդհանուր ձեւով 5,47% կրճատով փակէ:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՈՒԹԻՒՆԸ մերժեց ՓԱՔՍ-ը (Փաբք Սիվիլ տը Սոլիտառիթէ) որ կ'արտօնէ կենակցութեան օրինականութիւնը նոյնիսկ նոյն սեռի անձերու միջեւ: Եպիսկոպոսներուն համար նոր կանոնագիրը ալ աւելի պիտի վնասէ զոյգի և ընտանիքի գաղափարին ու ի վերջոյ ամուսնութիւնը աւելորդ դարձնէ: Առանց դատապարտելու միասեռականները կաթողիկէ յայտարարութիւն, կ'ըսէ որ իրաւական դրութիւնը հարկ եղածին չափ կարելիութիւնները կու տայ լուծելու համար ընկերային եւ անտեսական հարցերը անոնց որոնք չեն կրնար կամ չեն ուզեր ամուսնանալ: Կառավարութեան որդեգրած այս օրինագիծը հետեւանք էր միասեռականներու դիմումին: Հարցը Ազգ. Ժողովին մէջ պիտի ծեծուի Հոկտեմբեր 9-ին:

ՔԻՒՐԴ ԵՐԿՈՒ ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐԸ՝ Ճ. Թալապանի եւ Մ. Պարզանի արիւնալի երկարատեւ պայքարներ մղելէ ետք իրարու դէմ, Ուաշինկթընի մէջ ԱՄՆ-ու Արտաքին գործերու նախարարութեան ներկայացուցիչներուն հետ հանդիպումներ կ'ունենան միասնական ճակատով մը Ս. Հիւսէյնի դէմ պայքարելու համար: Իրենց նպատակն է Իրաքի նախագահին հակակշիռը անզօրացնել երկրին հիւսիսային քրտաբնակ շրջանին վրայ: ԱՄՆ ալ զօրավիղ են երկու հակառակորդ ղեկավարներուն հաշտութեան, քանի որ առիկա կը յանգի Ս. Հիւսէյնի դէմ հզօր ընդդիմութիւն մը զօյացնելու իրենց նպատակին:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ տնտեսական եւ ելմտական նախարարը՝ Տ. Սթրօս-Քահն չարտօնեց Օրանժինայի գնումը Գոգա-Գոլայի կողմէ, ներկայ պայմաններուն մէջ: Նախարարութեան համար ամերիկեան ընկերութեան յանձնառութիւնները բաւարար չնկատուեցան:

ՄԻԱՑԵԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ մէջ, այլեւս «սեռային մաքքարթիզմ» մը ծայր տուած է եւ Գլինթընի դեմոկրատները սկսած են պրպտել քաղաքական հանրապետական դէմքերու սեռային կեանքը: Այսպէս, Իլինոյզի հանրապետական ներկայացուցիչը՝ Հենրի Հայտ որ կը նախագահէ Ներկայացուցչական Ժողովի դատական հարցերու յանձնախումբին եւ իր այդ հանգամանքով վճռական դեր ունի Սթարի տեղեկագրին քննութեան մէջ, տեսլուած խոստովանած է որ եղբօրն տարի առաջ սիրային կապ մը ունեցած է ամուսնացած կնոջ մը հետ երբ ինք ալ ամուսնացած էր: Այս պատմութիւնն ալ յայտնաբերուած է Սալըն պարբերականին կողմէ: Այս յայտնութիւնները կատեգորիացած են Հանրապետականներ որոնք Սպիտակ Տունը կը տեսնեն այս յարձակումներուն ետին:

ՇՈՒՀԻ նուիրուած յուշարձանի ծրագիրը քարձի թողլ պիտի չըլլայ յայտարարեց Հ. Քոհլ: Ծանօթ է որ յուշարձանը պէտք է բարձրանայ Պէրլինի կեդրոնը, կառավարական չէնքին առջեւ: Քոհլ յայտարարած է Ֆրանֆիփուրթըր Ալկըմայնէ Ցայթունկին.. «Համայն աշխարհ մեզ կ'անիծէ եթէ տեղի տանք դժուարութիւններու առջեւ»:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ 43% դրամահատաք արձանագրած է 2 չաբթուան ընթացքին, այսինքն ամէնէն բարձր համեմատութիւնը 1992 Փետրուարէն ի վեր (38%): Սեպտեմբեր 16-ին, Պրիմակով երեք նոր փոխ-վարչապետները նշանակեց: Բացի Շոխինէն որու յանձնուեցան դրամական հարցերը, Վ. Ռիժկով պիտի ղեկավարէ ընկերային հարցերով եւ Վ. Բուլֆակ ալ ճարտարարուեստով եւ հաղորդակցութեամբ:

ՆԵԹԱՆԻԱՀՈՒ ոչ միայն կը չարունակէ այլեւ կ'արագացնէ Այսրյորդանանի գաղթավայրի վերածումը, քաջալերելով Հրեաները որ 600 նոր յարկաբաժիններ շինեն: Իսրայէլեան կառավարութիւնը այս որոշումը կը բացատրէ որպէս պատասխան մը ահաբեկիչներուն: Այս հրեաները արդէն մէկ պաղեստինցի երիտասարդ սպաննած են, Սեպտ. 17-ին, ուրիշ մըն ալ ծանրօրէն վիրաւորած: Մեւս կողմէ, Սքարաբական Լիկան իր ամբողջական զօրակցութիւնը բերաւ Պաղեստինեան Պետութեան մը միակողմանի հռչակման, ինչպէս կը նախատեսէ Արաֆաթ:

ԷԳՈՐ ԴԱՅԴԱՐ, Ռուսաստանի նախկին վարչապետներէն, հարցազրոյց մը տուած է անտեսական Ֆիկառօ-ին (Սեպտ. 18) որու ընթացքին կ'ընդունի որ բարենորոգումները գոբս փորձած են ընել տրամաբանական ձեւով չեն կիրարկուած: Եթէ ինք նախարարապետ ըլլար, պիտի օգտագործէր կիբիէնկոյի ծրագրին հիմերը եւ Դումայի զօրակցութեամբ քուէարկել տալ հարկային օրինագիծ մը եւ իրատես պիւտճէ մը: Անհրաժեշտ կը նկատէ տուրքերու դանձումը:

ԱՄՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՐԳԵԼՔԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

ԱՄՆ-ու Ներկայացուցչական ժողովը Սեպտեմբեր 17-ին մերժած է երեսփոխան Լիվինկսթընի առաջարկած բանաձեւը որ կը միտէր Ջնջելու Ադրբեջանի օժանդակութեան արգելքի թիւ 907 օրէնքը: Քուէարկութիւնը 231-ի դէմ 182 ձայնով յանգած է արգելքը չարունակելու որոշումին: Այս արգիլանքին մէջ կաբեւոր դեր կատարած են հայամէտ քաղաքականութեամբ ծանօթ Ֆ. Փալոն եւ Ճ. Ռատանովիչ:

907 թիւ օրէնքը կ'արգիլէ ԱՄՆ-ու Ադրբեջանի օժանդակութիւն կատարել, այնքան ժամանակ որ այդ երկիրը չջնջի փակման տակ կը պահէ Հայաստանն ու Ղարաբաղը:

ՃԱՏԱԿ

Լ. ԱՐՈՆԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՑԻ ԱԽՈՅԵԱՆ

Հայաստանի ճատրակի պատանի վարպետներու չարքին ծանօթ անուն Լեւոն Արոնեան Սեպտ. 17-ին Երեւանի մէջ յաղթելով ուկրանացի իր մրցակիցը, տիրացած է Եւրոպայի պատանեկան ախոյեանութեան: Լ. Արոնեան 16 տարեկան է:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 17/18)

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐԸ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐտԻ ՄԷՋ

Սեպտեմբեր 17-ին Մինսկի խումբի եռեակ նախագահներէն երկուքը եւ դեսպան Իգոր Սաուդեննիկով հասած են Ստեփանակերտ. իսկ երրորդ նախագահը՝ Ռուսաստանի ներկայացուցիչ Ե. Եուկալով առաջնական պատճառներով մը նացած է Երեւան: Պատուիրակութիւնը նախ հանդիպում ունեցած է ԼՂՀ Սբ. տաքին գործերու նախարար Նայիրա Մելքումեանի հետ, ապա նախագահ Ա. Ղուկասեանի բացակայութեան պատճառով՝ Ազգ. ժողովի նախագահ Օ. Եսայեանի, վարչապետ Ժ. Պողոսեանի եւ Պաշտպանութեան նախարար Ս. Բարսեղեանի հետ:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆՈՐ ԳԼԽԱՒՈՐ ԴԱՏԱԽԱԶԸ ԱՂՈՒԱՆ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի հրամանագրով Աղուան Յովսէփեան նշանակուած է Հայաստանի գլխաւոր դատախազ: Ան կը յաջորդէ Հենրիկ Մաշարեանի: Ծնած է 1953-ին Երեւան, 1974-ին աւարտած է Երեւանի իրաւաբանական համալսարանը: 1978-1986 պաշտօնավարած է Ղարաբաղի մէջ որպէս դատախազ: 1989-էն ի վեր կը գործէր Երեւանի դատախազութեան կազմին մէջ, իսկ անցեալ Ապրիլէն կը գլխաւորէր հետախուզութեան բաժինը:

***

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԶՕՐՔԸ ԿՐ ՄՆԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Սեպտեմբեր 17-ին Երեւանի մէջ ատրատած է ՀԱՊ-ի սահմանապահ զերատեսչութիւններու զեկավարներու խորհուրդին 31-րդ նիստը: Մանակիցները ապա հանդիպում ունեցած են լրագրողներու հետ: Այդ հանդիպումին Ադրբեջանի սահմանապահ զօրքերու հրամանատարի տեղակալը յայտարարած է թէ հայկական կողմը իրենց տարածքները զրաւած է, օժանդակութիւնը վայելելով այլ պետութեան մը: Անոր պատասխանած է Հայաստանի սամանապահ զօրքերու հրամանատար Լ. Մտեփանեան, ըսելով որ առիկա ադրբեջանական կողմի ենթակայական կարծիքն է:

Ռուսաստանի սահմանապահ ծառայութեան անօրէնն ալ պատասխանելով հարցումի մը, ըսած է թէ իր երկիրը ոչ միայն չի պատրաստուիր Հայաստանէն հանելու իր «Արմենիա» զօրախումբը, այլ նաեւ աղբիւրներ կը փնտռէ զօրախումբի ֆինանսաւորումը աւելցնելու:

***

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ՆԻՍՏԸ

Սահմանադրական փոփոխութեան յանձնախումբին Սեպտեմբեր 17-ի նիստին քննարկուած են Հանրապետութեան Նախագահին առընչուած յօդուածներուն մէջ փոփոխութիւններու առաջարկները: Ընդունուած է աւելցնել «նախագահը պետութեան պլուխն է» արձանագրութիւնը: Ցետադրուած է պաշտօնավարութեան ժամանակը 5-էն 4 տարուան իջեցնելու առաջարկը: Մերժուած է աշխատանքի խումբին այն առաջարկն ալ թէ «նախագահը իր պաշտօնավարութեան ընթացքին չի կրնար որեւէ կուսակցութեան անդամ ըլլալ»: Յաջորդ նիստը կը դումարուի Սեպտեմբեր 23-ին:

***

ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ Ռ. ԹԷՅՄՈՒՐԱԶԵԱՆ ՈՒԹ ՏԱՐՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԱԾ

Հայաստանի Թեթեւ արդիւնաբերութեան նախկին նախարար Ռուսլան Թէյմուրազեան օթթամեայ անկախութեան մեծագոյն կաշառակերութեամբ մեղադրուած ու դատապարտուած է ութ տարուան բանտարկութեան, կէս միլիոն տոլար տուգանքի: Նաեւ զրաւուած է անոր ստացուածքին կէսը: Հարցը առնչուած է չինական հինգ միլիոն տոլար վարկին որով զարկ պիտի տրուէր ճարտարարուեստի բարգաւաճումին: Մինչդեռ նախարարը եւ համախոհներու խմբակ մը ամբաստանուած էին այդ դումարին 4 միլիոն տոլարին իւրացումով: Կը տեղեկացուի որ ատոր 1,4 միլիոն տոլարը վերադարձած է պետական պիւտճէին:

***

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

Լիբանանի վարչապետ Ռ. Հարիրիի հրաւէրով Սեպտեմբեր 16-ի առաւօտուն Պէյրութ մեկնած է Ա. Դարբինեանի գլխաւորած պատուիրակութիւնը: Անոր մաս կը կազմէին կառավարութեան աշխատակազմի զեկավար Շ. Գարամանուկեան, Փոխադրութեան, Ուժանիւթի, Կրթութեան նախարարները, Արդիւնաբերութեան փոխ-նախարարը եւ դործի մարդիկ: Տեղի ունեցած է երկու երկիրներու կառավարական պատուիրակութիւններու հանդիպում: Այդ ընթացքին ստորագրուած են չորս համաձայնագրեր: Հանդիպումէն ետք երկու վարչապետները պատասխանած են լրագրողներու հարցումներուն: Նոյն իրիկունը Ա. Դարբինեան հանդիպում ունեցած է Լիբանանի Ժողովրդապետի նախագահին հետ ու այցելած Կիլիկիոյ կաթողիկոսարանը:

Յաջորդ օրը չարունակուած է Հայաստան - Լիբանան գործարար համաժողովը. երկու երկիրներու վարչապետներուն ողջոյնի խօսքերէն ետք Ա. Դարբինեան Հայաստանի մէջ տնտեսական կարելիութիւններուն մասին անդրադարձով զեկուցում մը կարդացած է: Ապա վարչապետը այցելած է Սայտայի բարձրագոյն մէկ դպրոցը ու շրջանի կարգ մը վայրեր: Մինչդեռ նախարարը եւ համախոհներու խմբակ մը ամբաստանուած էին այդ դումարին 4 միլիոն տոլարին իւրացումով: Կը տեղեկացուի որ ատոր 1,4 միլիոն տոլարը վերադարձած է պետական պիւտճէին:

***

ՎԱԶԳԷՆ Ա. ԴՊՐՈՑԻՆ ՆՈՐ ՄԱՍՆԱՇԷՆՈՒԸ

Տարի մը առաջ Գիւմրիի մէջ բացուած Վազգէն Ա. միջնակարգ վարժարանին համալիրը Սեպտեմբեր 16-ին ամբողջացած է նոր չէնքով մը ուր կան մարզական եւ հանդիսութիւններու դահլիճներ: Բացումին ներկայ գտնուած են Շիրակի մարզպետը Ա. Դոմգեան, Հայ Օգնութեան Ֆոնտին Հայաստանի մասնաճիւղին տնօրէն Վիգէն եպիսկ. Այքազեան եւ տեղական իշխանութիւններու ներկայացուցիչներ:

ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆ ԲՆԱԿԻՉՆԵՐԸ

Գրեց՝ ԱՐԱ. ԿԱՐՄԻՐԵԱՆ

(Ր. եւ վերջին Մաս)

Վերադառնալով Մխիթարեան Վարժարանի մէջ ուսուցչական չրջանին, պիտենք քիչ մը նեղելու փոխարէն իսկ ըլլայ, կը կարծէի յաջողած ըլլալ, որ աշակերտները մաքուր հայերէն խօսելու ջանադիր ըլլան: Սակայն Սանուց Միութեան մէջ, երբ տարուէ տարի յաւելեալ թիւով կը համախմբուէինք, անդրադարձայ որ սխալած եմ չարաչար: Երեկոյեան երբ հաւաքատեղի հանդիպէի եւ մտնէի ընդհանուրի յատակացուած սենեակը, առհասարակ կը գտնէի մի քանի երիտասարդ անդամներ եւ կը լսէի իրենց խօսակցութիւնը, որ առհասարակ հայերէն չէր, մանաւանդ երբ առանձին էին հոն: Ճիշդ է որ ասոնց մէջ չկային տակաւին իմ աշակերտները, սակայն մէկ կամ երկու տարի եառ անոնց յաւելումով բան պիտի չփոխուէր:

Ոտքերը երկարած եւ կռթնած ցած սեղանի մը կամ որեւէ կարասիի մը, կ'ապրէին այդ մտերմիկ պահու հանդիսութիւնը: Ձիս տեսնելով կը չփոխուէին, մինչ խօսակցութեան լեզուն կը փոխուէր հայերէնի, իրենք աւելի սակաւախօս կը դառնային: Այս վիճակը կ'անհանգստացընէր զիս. կարծես ուսուցչի հանդամանքս կը չարունակուէր: Մինչդեռ, հակառակ անոր որ աւելի իրենց հօրը տարեկից էի քան եղբօր եւ ունէի վարչութեան ատենապետի պաշտօն, ի վերջոյ ուսուցիչ եւ աշակերտ իրավիճակը ի զօրու չէր այլեւս, բոլորս ալ նոյն մութեան անդամներն էինք եւ ընկերներ կը համարուէինք: Երկու տարի եառ իրենցմէ մէկը կրնար ըլլալ աւենապետ եւ ես կը դառնայի պարզ անդամ: Արդէն որքան ալ երիտասարդ ըլլային, ասոնցմէ չատերը իմ աշակերտներս չէին եղած, որովհետեւ ես չատ չէր որ սկսած էի ուսուցչագործել: Որքան փափաքելի էր, որ երկխօսութիւն մը, որեւէ նիւթի վրայ մտքի փոխանակութիւն մը կամ առաջարկի մը մասին խորհրդակցութիւն մը յառաջացնել յաջողէինք: Զեզաւ ատիկա. մի քանի տափակ նախադասութիւններէն եառ կը սպիսուէի ուշադրութիւնս դարձնել ուրիշ կէտի մը: կար մանաւանդ վեց-եօթը հոգինոց խումբ մը, որոնք այլեւս համալսարանական դարճած էին եւ որոնց համար միութեան չէնքը պարզ ժամադրավայր մըն էր, ուր գիրար կը գտնէին եւ 1.2 ժամ ատեն անցընելէ եառ կ'երթային չարժանկար մը դիտելու կամ որեւէ տեղ զբօսնելու: Կարելի չէր պիտնալ, թէ ի՞նչեր էին իրենց նախասիրութիւնները, որքան ըլլալով, որ չէին չահադրգռուեր միութենական որեւէ չարժումով՝ զեղարուեստական կամ մարզական: կը տարուէի խորհիլ, թէ ասոնք ինչո՞ւ եւ ի՞նչ ակընկալութեամբ անդամ արձանագրուած էին. նոյնիսկ աւելի յառաջ երթալով թէ ինչո՞ւ աւարտած էին լիսէի բաժինը, վերկայականի մը ի խնդիր վատնելով երկար տարիներ: Այս խմբակը ունէր չատ հետաքրքրական անուն մը. «Մեզարլըք սաքինլերի» այսինքն «զերեզմանատան բնակիչները»: Չեմ գիտեր ո՞վ էր այս անուան կնքահայրը: Ամէն պարագայի մէջ, չատ վայելած էր եւ իրենք ալ ընդունած էին եւ կարծես թէ պատիւ կը զգային այդ յորջորջումով:

Անկեղծօրէն պիտի խոստովանիմ, որ չյաջողեցայ մօտենալ իրենց, ճանչնալ զիրենք ու հասկնալ, մեկնաբանել անոնց վարդապետութիւնը, կեանքի ըմբռնումը: Հետեւանքն այն եղաւ, որ չկրցայ սիրել զիրենք, առանց սակայն խորչելու անոնցմէ: Իրականին մէջ չունէին որեւէ մոլութիւն, ոչ կը խմէին, ոչ կը ծխէին եւ ոչ ալ բախտախաղի մոլիներ էին. չէին կռուեր, նոյնիսկ չեմ յիշեր որ վիճաբանած ըլլան: Հաւանաբար իրենց մակդիրին ալ ազդեցութեան տակ, երիտասարդ տարիքին մահուան դիրկը յանձնուած անպէտ եւ անհաղորդ զոյութիւններ ըլլալով տեսնել սկսայ զիրենք: Սերմեր թեւեա, որոնք ցանուած էին հողին՝ խաղալիք հովին եւ կեր թռչունի կտուցին. կամ թաղուած էին այնքան խորունկ, որ չէին յաջողած ծիլ արձակել:

Որքան պիտի զղջայի ապագային այս անճիշդ եւ անարդար դատողութեանս համար: Կարծես իրենց երեսին յայտնած ըլլայի կազմած համոզումս եւ իբր երէց եղբայր մը պղպջած վիչտս:

Առաջին զարմանքս ունեցայ Մխիթարեան Սանուց Միութեան 25-ամեակի յոբելենական բացառիկ հրատարակութիւնը տեսնելով եւ ստուգելով, որ հեղինակը մօտ անցեալին, մաս կը կազմէր Գերեզմանատան բնակիչներու խմբակին: Տասնեակ մը տարիներ չէին անցեր տակաւին զիս այնքան տպաւորող եւ յուզող այդ օրերէն, բայց արդէն իսկ այս մեր եղբայրը աւարտեր էր ճարտարապետական վարժարանը եւ պինուորական ծառայութեան առընթեր հետաքրքրուեր ու պրպտեր էր Անատոլուի հայկական եկեղեցիները: Որքան ալ ամբողջական եւ մանրակրկիտ չըլլար, այդ աշխատութիւնը տարիներու յամառ զբաղում էր: Փորձեր էր իր ուսումնասիրութեամբ ճըշդել տեղը հայ ճարտարապետութեան՝ կրօնական ընդհանուր ճարտարապետութեան մէջ: Գործ մը, որ որեւէ նպատատ չէր կրնար բերել իր նիւթական վիճակին, որը իմ դիտցած չափով այնքան ալ նախանձելի չէր: Այս պարագան բան մը աւելի իմաստալի կը դարձնէր իր աշխատասիրութիւնը, որ կատարուած կ'ըլլար ազգային եւ մշակութային զղացումնեբու մղումով եւ զինքը կը բարձացնէր պաղափարապաշտի մը մակարդակին: Գերեզմանատան այս բնակիչին անունը պիտի անցնէր ապագային Ս. Փրկիչ Ազգ. Հիւանդնոցի պատմութեան մէջ ալ:

Տարիներու հոլովոյթով անոնց տարիքը կը հասունար եւ իսթանպուլահայ օրթերթերու մէջ կը սկսէր զերեզմանատան (անցեալի) բնակիչներէն մէկուն կամ միւսին անունը երեւիլ. համայնքային գործունէութիւններու առթիւ կազմուած յանձնախումբերու, նուիրատուութիւններու կամ այլ անուանացանկերու մէջ: Մասնաւորաբար ուշադրութեամբ կը հետեւէի Մխիթարեան Վարժարանի դէմ ծառացած դժուարութիւններու վերարերեալ լուրերու: Երբ յայտնի էր եղած որ լիսէի բաժինը փակուելու վտանգի տակ է, հին սաներու բազմութիւն մը ինքնաբուխ մղումով մը ամփոփուած էր Մխիթարեանի վարդապետներուն չուրջ, բանիւ եւ գործով սատար հանդիսանալու, կրթութեան եւ ազգի այս դարաւոր օրհնին անդամահատութեան արգելք ըլլալու ջանադրութեամբ: Եւ ի՞նչ հրաչք, Գերեզմանի բնակիչներն ալ մաս կը կազմէին պահապան հրեշտակներու այս փաղանգին: Յորհիլ, որ Մխիթարեան Սանուց Միութեան մէջ իմ ատենապետութեան տարիներուս ընթացքին այս տղոցմէ մի քանին հազիւ երկու անդամ կրցած էի գործի լծել, յաջադուզմով աւարտած դերեկոյթ մը վերջ նոյն օրուան դիչերը կազմակերպուած բանախօսութեան համար սրահը պատրաստելու հապճեպ աշխատութեան օգնելու, քանի մը չարք աթոռ տեղաւորելու ի խնդիր:

Զարմանքս աւելի պիտի աճէր եւ հիացումի պիտի վերածուէր, երբ 1996 տարուան մէջ Մխիթարեան Սանուց Միութեան յիսնամեակին առթիւ Իսթանպուլ երթալի եւ հիմնադիրներէն մին ըլլալու հանդամանքով մասնակցէի հանդիսութիւններու եւ հաւաքոյթներու: Պիտի տեսնէի այդ տղոց վրդովումը, միասին պիտի ապրէի այն յուզումը, որ յառաջ եկած էր համայնքի մէջ սիրուած եւ հեղինակաւոր անձի մը կողմէ իրենց սիրելի վարժարանին հանդէպ ցոյց տըրուած անարդար կեցուածքէն: Սաներու հաւաքական հակազդեցութեան բերմամբ այս սիրելիութիւնը կասկածի տակ մնաց եւ իր հեղինակութիւնը մեծ հարուած կրեց: Բայց Մխիթարեան սաներու միասնութիւնը բան մը աւելի արմատացաւ, աւելի եղբայրացաւ:

Յիսնամեակի պաշտօնական հաւաքոյթներու ծիրէն դուրս Բաֆֆի Բորթագալ անցեալին գրասենեակի մը մէջ զէմս նըստած չրջանի իր ուշիմութենէն եւ համով սրամտութենէն առանց բան մը կորսընցուցած ըլլալու, սակայն այսօր Թուրքիոյ չափով հռչակաւոր դարձած արուեստի հնութեանց մասնագէտը. մտերմիկ ճաշ մը սարքեց արտասահմանէն Իսթանպուլ ժամանած հիմնադիրներուն ի պատիւ եւ հրաւիրեց նաեւ իր աշակերտութեան չրջանի ընկերներէն խումբ մը: Բոլորը կր ճանչնայի արդէն, սակայն այդ երեկոյ հաճոյք ունեցայ նաեւ ծանօթանալու իրենց կողակիցներուն հետ եւ լսելու իրենց զաւակներուն, նաեւ առօդարձի մէջ յաջողութիւններու մասին: Ես այդ երեկոյ պիտի առնէի իմ կեանքի ամէնէն աւելի հաճոյալի եւ միաժամանակ նոյնքան չշմեցուցիչ դասը եւ այդ դասի ընթացքին ես ինծի պիտի ուղղէի հարցումներ, որոնց պատասխանը երկար պիտի փնտռէի յառաջիկայ օրերուն եւ պիտի չյաջողէի լրիւ գոհացում գտնել: Հոն հաւաքուած կենսունակ եւ պատուական ներկաներուն մէջ կային ուսման եւ արուեստի զանազան հանդրուաններուն եւ զանազան մասնաճիւղերու վրայ անուանի դարձած անուններ, բայց կային մասնաւորաբար այն նչանաւոր խըմբակէն ալ տիպարներ, որոնց համար «Գերեզմանատան Բնակիչ» մակդիրը անցեալի մէջ մնացած կատակ մը միայն կարելի էր համարել: Անոնք այս անգամ ինծի կրկին անգամ ծանօթացուեցան իբր այսինչ եկեղեցիի նորոգութեան ճարտարապետը կամ չինութեան գործերու հոգատարը եւ տակաւին հանրային պատուաբեր այլ իրագործումներու հեղինակը, որոնց համար նիւթականի եւ ժամանակի սիրայօժար յատկացումէ աւելին՝ ազգային զղացում պէտք էր, սիրտ պէտք էր, հաւատք պէտք էր, անձէն զոհողութիւն պէտք էր: Տեսական կը մտաբերէի այն մխիթարեան-յորդորը, որուն տրամաբանութեան չատ ալ հաւատք չէի ընծայեր երբ յուղարկաւորութեան ընթացքին քանիցս կը կրկնուէր. «Եթէ ոչ հատն ցորենոյ անկեալ յերկիր մեռանիցի ինքն միայն կայ...»: Մինչդեռ ապրելով այդ տղոց մտերմութեան մէջ, զիրենք սեղանակից եւ խօսակից ունենալով եւ վայրկեան առ վայրկեան աւելի զնահատելով, մտքիս մէջ կը յստակէր սա հարցումը. «արդեօք այս տղոց գերեզմանէն անցնելու, նախապէս գերեզմանի բնակիչ ըլլալու չրջանը իրենց բարեփոխութեան եւ զարգացումի բնական մէկ հանգրուանն էր, նախքան բազում արդիւնք առնելը»:

Այդ անմոռանալի եւ զուարթ հաւաքոյթին, լսելով այսօրուան դիտակից սերունդի փոքրիկ մէկ հատուածին դործունէութիւնը եւ զրաւած զիրքը, իբր հին Իսթանպուլահայ մը, Սանուց Միութեան հիմնադիր մը եւ նախկին ուսուցիչ մը, իրաւունք ունէի ուրախանալու եւ հպարտութեամբ փքանալու: Բայց ես հոգեպէս եւ ներքուստ կը սքթէի լինելով իմ հին դաստղութիւնս, թէ անոնք կորսուած եւ անպտուղ փճանալու ճամբուն վրայ ցանուած հունտեր էին: Ցաւալին այսօր ալ կը խորհիմ իմ այդ պատչաճեցումիս վրայ: Մտքով կը կապուիմ անոնց, երբ դարնան սկիզբին կը բացուին Մոնրէալի մեր տան պարտէզի կակաչները: Անոնց սոխերը տնկած էինք հոկտեմբերեան դեղեցիկ օր մը, տակը հողին՝ որ պիտի սառէր երկու ամիս վերջ: Ծածկուած պիտի մնային հալիլ չդիտցող ձիւնին տակ: Հիւսիսեան այս կլիմային երկարատեւ ձմրան ամրողջ տեւողութեան, չես գիտեր ինչպէս դէմ պիտի դնէին ցուրտին, ո՞րկէ պիտի հայթայթէին անհրաժեշտ սնունդը իրենց սառած գոյութիւնը պաչպանելու համար եւ գարնան առաջին օրերուն իսկ ինչ հրաչքով պիտի մղէին իրենց ծիլերը հողէն եւ սպիտակ գոյութիւնը չտուն. օրէն պահող ձիւնի պատեանէն վեր, գոյնզգոյն ծաղիկներու թաւչային թեր. թերը պիտի բանային արեւին եւ աւետէին գարունը:

Մենք որքան քիչ կը ճանչնանք բնութեան ուժը... եւ մենք, մեր չրջանի ուսուցիչներս կամ ծնողներս, որքան սխալ գնահատեր ենք մեր աշակերտներն ու զաւակները, անիրաւ գտնուեր ենք անոնց նկատմամբ ու զանոնք ստորագնահատեր ենք: Ի ծնէ, մեզմէ եւ մեր նախնիքէն ժառանգած յատկութիւններուն եւ ներուժին դէմ կոյր եւ անհաղորդ մնացեր ենք: Ապրելու, ապագայ կեանքի պատրաստուելու, ուրվելու, աչխատելու, զուարճանալու հին ձեւերը պարտադրելու մեր ջանքերուն դէմ, անոնք ըմբոստացումի եւ ինքնապաչտպանութեան իրենց իւրայատուկ ձեւը գտեր են կարծես: Ընդունելի են միայն մեր սէրը, որուն անկեղծութեան հաւատացեր են եւ նոյն ուժգնութեամբ փոխադարձեր են: Ակռէ դատ արհամարհեր են մեր ընթացքը եւ թաքցընելով ամէն զղացում, գոյց տուեր են միայն հետաքրքրութեան պակաս եւ լուռ կեցուածք: Սոխին կամ հունտին ուրակը, հողին մչակուած եւ պարարտ ըլլալը, հողին մչակուած եւ պարարտ ըլլալը բաւեր են, որ այս ցուրտ պայմաններուն մէջ իսկ բոլորեն զարգացման չրջանը եւ հասունցնելով պտղիկները:

Մոնրէալ

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻԻՆ ՀԱՅՈՑ ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻԻՆ

● Օգոստոս 23-ին, Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդին հրաւէրով Գերմանիա ժամանեց Մաչտոց Աբգ. Ժորժեան, որ Ս. Էջմիածնի մխարաններէն մէկն է եւ Ա. Ւըստրիա կ'ուսանի մէկուկէս տարիէ ի վեր: Ան Գերմանիոյ թեմէն ներս պիտի մասնակցի եկեղեցական արարողութիւններու, տարբեր քաղաքներու մէջ:

● Օգոստոս 24-ին, Կիրակի առաւօտ, Քէօլնի Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կատարուեցաւ եկեղեցական եւ օծման կարգը Հանդուցեալ Ցակոբ Ա. Քհնյ. Կէօքճեանի, որ միջին Գերմանիոյ հայ համայքներու հոգեւոր հովիւն էր եւ վախճանած՝ Օգոստոս 16-ին, սրտի անակնկալ տագնապով մը:

Օրուան պատարագն ու օծման կարգը կատարեց Առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեան իր կողքին ունենալով հայրեր՝ Սերովբէ Վրդ. Խաչանեանն ու Մաչտոց Աբգ. Ժորժեանը: Արարողութեան մասնակցեցան Գերմանիոյ մէջ պաչտօնավարող սարկաւագներն ու դպիրները, որոնք երգեցին պատարագը դեկավարութեամբ Կարպիս Սրկ. Գարագաչեանի:

Գերմանիոյ տարբեր քաղաքներէն ժամանած հոծ բազմութեան մը հետ արարողութեան հետեւեցան ՀՀ Գերմանիոյ դեսպան Պ. Աչոտ Ոսկանեան իր չքախումբով, թեմական խորհուրդի ու համայնքային ներկայացուցիչներ: Առաջնորդը իր քարոզէն առաջ կարդաց Ամենայն Հայոց Հայրապետին ու Հայոց Առաջնորդին ցաւակցական նամակները, ապա անդրադարձաւ հանդուցեալ հոգեւորականին արժանիքներուն եւ Գերմանիոյ մէջ իր ծառայութիւններուն, յայտնելով, թէ դժուար պիտի ըլլայ պակասը լեցնել թեմէն ներս եկեղեցական մը, որ իր բովանդակ կեանքի ընթացքին չէր խուսափած որեւէ պաշտօնի ու ծառայութեան դաչտէ:

Յաջորդ օրը, Օգոստոս 25-ին, կէսօրէ հաք ժամը 14.30-ին Քէօլնի հայկական դերեզմանատան մէջ տեղի ունեցաւ թաղման կարգը, որմէ հաք համախնքային սրբարանին մէջ հաւաքուած ժողովուրդը մասնակցեցաւ վերջին ազօթքին:

Հանդուցեալ քահանային քառասունքը տեղի պիտի ունենայ Հոկտեմբեր 14-ին, Քէօլնի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ: Պատարագէն հաք հոգեհոյին վրայ պիտի կատարուի մասնաւոր հոգեհանդստեան պաչտօն:

● Հինգչաբթի, Սեպտեմբեր 3-ին, Առաջնորդ Գարեգին Արք. Առաջնորդարանին մէջ ընդունեցաւ ՀՀ Մչակոյթի նախարար Պ. Ռոլան Շառոյեանն ու իր չքախումբը: Նախարարին կ'ընկերանար ՀՀ Գերմանիոյ դեսպան Պ. Աչոտ Ոսկանեան:

Առաջնորդը յարդելի հիւրերը առաջնորդեց նախ Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ Մայր Եկեղեցին, ապա համախնքային սրահը, ուր հաւաքուած համախնքի ներկայացուցիչներն ու երիտասարդները հարցեր տուին նախարարին: Պ. Շառոյեան բացատրեց, թէ Գերմանիա իր ներկայ այցելութիւնն ու կազմակերպուած մչակութային ձեռնարկը («Հայկական Մչակոյթի Օրեր՝ Գերմանիոյ մէջ») արդիւնքն են յուչադրի մը ստորագրութեան ուր մչակութային բնագաւառի մէջ կան տակաւին նոր ծրագրեր, որոնցմէ են Հայաստանի մէջ երկրորդ գերմանական դպրոցի մը բացումը՝ «նոյնատիպ մէկ հաստատութեան ստեղծումը կա՛մ Երեւանի, Պետական Համալսարանի կամ Գիտութիւններու Ակադեմիային կից, որ յետագային պիտի վերածուի գերմանական համալսարանի, ինչպէս Ամերիկեան համալսարանը»:

Առաջնորդը Մչակոյթի նախարարին, թէ ինչպէս հիմնադիր մը եւ նախկին ուսուցիչ մը, իրաւունք ունէի ուրախանալու եւ հպարտութեամբ փքանալու: Բայց ես հոգեպէս եւ ներքուստ կը սքթէի լինելով իմ հին դաստղութիւնս, թէ անոնք կորսուած եւ անպտուղ փճանալու ճամբուն վրայ ցանուած հունտեր էին: Ցաւալին այսօր ալ կը խորհիմ իմ այդ պատչաճեցումիս վրայ: Մտքով կը կապուիմ անոնց, երբ դարնան սկիզբին կը բացուին Մոնրէալի մեր տան պարտէզի կակաչները: Անոնց սոխերը տնկած էինք հոկտեմբերեան դեղեցիկ օր մը, տակը հողին՝ որ պիտի սառէր երկու ամիս վերջ: Ծածկուած պիտի մնային հալիլ չդիտցող ձիւնին տակ: Հիւսիսեան այս կլիմային երկարատեւ ձմրան ամրողջ տեւողութեան, չես գիտեր ինչպէս դէմ պիտի դնէին ցուրտին, ո՞րկէ պիտի հայթայթէին անհրաժեշտ սնունդը իրենց սառած գոյութիւնը պաչպանելու համար եւ գարնան առաջին օրերուն իսկ ինչ հրաչքով պիտի մղէին իրենց ծիլերը հողէն եւ սպիտակ գոյութիւնը չտուն. օրէն պահող ձիւնի պատեանէն վեր, գոյնզգոյն ծաղիկներու թաւչային թերթերը պիտի բանային արեւին եւ աւետէին գարունը:

Մենք որքան քիչ կը ճանչնանք բնութեան ուժը... եւ մենք, մեր չրջանի ուսուցիչներս կամ ծնողներս, որքան սխալ գնահատեր ենք մեր աշակերտներն ու զաւակները, անիրաւ գտնուեր ենք անոնց նկատմամբ ու զանոնք ստորագնահատեր ենք: Ի ծնէ, մեզմէ եւ մեր նախնիքէն ժառանգած յատկութիւններուն եւ ներուժին դէմ կոյր եւ անհաղորդ մնացեր ենք: Ապրելու, ապագայ կեանքի պատրաստուելու, ուրվելու, աչխատելու, զուարճանալու հին ձեւերը պարտադրելու մեր ջանքերուն դէմ, անոնք ըմբոստացումի եւ ինքնապաչտպանութեան իրենց իւրայատուկ ձեւը գտեր են կարծես: Ընդունելի են միայն մեր սէրը, որուն անկեղծութեան հաւատացեր են եւ նոյն ուժգնութեամբ փոխադարձեր են: Ակռէ դատ արհամարհեր են մեր ընթացքը եւ թաքցընելով ամէն զղացում, գոյց տուեր են միայն հետաքրքրութեան պակաս եւ լուռ կեցուածք: Սոխին կամ հունտին ուրակը, հողին մչակուած եւ պարարտ ըլլալը, հողին մչակուած եւ պարարտ ըլլալը բաւեր են, որ այս ցուրտ պայմաններուն մէջ իսկ բոլորեն զարգացման չրջանը եւ հասունցնելով պտղիկները:

Մոնրէալ

դեսպանին ու իրենց չքախուժքին ի պա-
տիւ տուած ճաշէն ետք, նոյն իրիկու-
նը Գոնի Պէթհովէնհալլը-իմէջ մասնակ-
ցեցաւ հանդիսութեանց բացման արա-
րողութեան:

• Գերմանիոյ Առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեան, Սեպտեմբեր 6-ին Լու-
թերբեթ Վիթէմպէրկի մէջ մասնակ-
ցեցաւ «Մեսրոպ» հայ ուսմանց կեդրո-
նի բացման: Բացման արարողութեան,
բացի Առաջնորդէն, իրենց մասնակցու-
թիւնը բերին Մեսրոպ Արք. Աչճեան, Սե-
րովբէ Վրդ. Խաչանեան, Նարեկ Վրդ.
Ալեքմէզեան, ինչպէս նաեւ Գերմանիոյ
Նահանգային ու գաւառակային պետա-
կան պաշտօնեաները եւ ՀՀ Մշակոյթի Նա-
խարարը՝ Ռ. Շաուոյեան, ընկերակցու-
թեամբ՝ ՀՀ Գերմանիոյ դեսպանին:

Կեդրոնի բացման արարողութեան առ-
թիւ խօսք առին պետական քարտուղար
Ցապէր, Լոյթորէա հիմնարկի տնօրէնը,
ՀՀ Մշակոյթի նախարարը, փրոֆ. Հեր-
ման Կոլց: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս
Գարեգին Ա.-ի անունով Մեսրոպ Արք.
Աչճեան կեդրոնի տնօրէն փրոֆ. Կոլցին
յանձնեց մարմարեայ խաչ մը, Գերմա-
նիոյ Առաջնորդը՝ մանրանկար մը, դես-
պան Գ. Աչոտ Ոսկանեան՝ փայտակերտ
ձեռքի աշխատանք այբբենարան մը եւ
հայ մշակոյթի վերաբերեալ դիրքեր:
Երկու եպիսկոպոսներն ալ չնորհաւորե-
ցին կեդրոնի հիմնադրութիւնն ու մաղ-
թեցին, որ ան կարեւոր կապ մը ըլլայ
Գերմանիոյ եւ Հայաստանի միջեւ, ինչ-
պէս տասնամեակներ առաջ այդ կապը կը
կազմէին Հայաստանէն եկած եւ այս շըր-
ջաններուն մէջ ուսանած դիւանականներ:

Այս կեդրոնը կը գտնուի Լոյթորէա
հիմնադրամի նստավայրին մէջ, որ Գեր-
մանիոյ եւ Հայաստանի մշակութային
նախարարութիւններու կազմած խառն
յանձնախումբի մը կողմէ պիտի ղեկա-
վարուի: Զաքսըն-Անհալթ նահանգի Մը-
շակոյթի նախարարութեան կողմէ քա-
լալերուող կեդրոնը պիտի աշխատի դեր-
մանական ու հայկական մշակոյթներու,
ինչպէս նաեւ դիւտութեանց միջեւ փոխ-
յարաբերութիւններ մշակել: Իր մեծա-
գոյն ծրագիրներէն մէկն է նաեւ 2000 թը-
ւականին կազմակերպել «Հայաստան» մի-
ջազգային համաժողովը, Հայաստանի
մէջ քրիստոնէութեան պետականացման
1700-ամեակի յոբելեանի շրջագիծին մէջ:

Կեդրոնին ղեկավարն է Հալլէ-ի Մար-
թին Լութէր Համալսարանի աստուածա-
բանական Ֆաքիւլթէէի փրոֆ. տոքթ.
Հէրման Կոլց, եւ գործավարը՝ տոքթ.
Վաղրիկ Բագիլ:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Բէօլն, Սեպտեմբեր 13

ՆՈՐ ՀՈԳԵՒՈՐ ՀՈՎԻՒ ՄԸ ՎԻԷՆԻ ՀԱՄԱՑՆՔԻՆ ՀԱՄԱՐ

Ինչպէս ամէնուրեք, Սեպտեմբեր ամի-
սը տարբեր մթնոլորտ մը կը ստեղծէ
Վիէնի համայնքին մէջ եւս. ամառնա-
յին ընդմիջումէն յետոյ մարզիկ զլխով
կը վերադառնեն, դպրոցականները կը
պատրաստուին նոր տարեշրջանի մը,
մեծերը իրենց աշխատանքներուն կը վե-
րադառնան:

Եկեղեցական դեմքի վրայ՝ հաւատաց-
եալները կը հաւաքուին անգամ մը եւս ո-
գեկոչելու համար «Պաչվերաց»ի չատ
սիրուած ծօնը: Արդարեւ, այս ծօնը իւ-
րայատուկ խանդավառութիւն մը կը
ստեղծէ մեր փոքրիկ համայնքին մէջ որ
զրկուած ըլլալով մնայուն հոգեւոր հովիւ-
է մը, բնականաբար ծարաւ է Հայ Եկե-
ղեցւոյ բոլոր աւանդութիւններուն եւ
ծէսակատարութիւններուն: Ուստի, Պաչ-
վերացին հետ կապուած բոլոր ծիսական
«նորութիւնները» (Աղջամուղջը, ոտնա-
նի թափօրը, յատուկ չարականները) ա-
մէն տարի եկեղեցի կը բերեն անծանօթ
դէմքեր, զաղութի մը մէջ ուր ամէն մարդ
ամէն մարդու կը ճանչնայ՝ զրեթէ...

Այս տարի այս «սովորական» հետա-
քրքրութեան վրայ աւելցաւ նոր մը, քա-
նի որ Յուլիս ամսուն իր կատարած հով-
ուական այցելութեան ընթացքին, Նոր-
վան Եպիսկ. հաւատացեալներուն խոս-
տացած էր որ չուտով իրենց համայնքին
համար նոր հոգեւոր հովիւ մը պիտի նը-
շանակէր: Պատասխանելով հոգարարձու-
ներու եւ ժողովուրդին խնդրանքին, վեր-
ջերս Նորվան Եպիսկ. որոշեց զաղաքիս
համար որպէս այցելու հովիւ նշանա-
կել Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի երիտա-
սարդ միաբան՝ կարապետ Արդ. Յարու-
թիւնեանը: Ան միաժամանակ պիտի ու-
սանի Լիոնի կաթողիկէ համալսարանին
մէջ եւ հովուական պարտականութիւններ
պիտի ստանձնէ որպէս հոգեւոր հովիւ
Փոն-տը-Շերիւիի Ս. Նշան եկեղեցւոյ եւ
Վիէնի ու Կրընոպլի այցելու հովիւ: Կա-
րապետ Արդ. անծանօթ մը չէ Վիէնի չըր-
ջանի հայութեան զանի որ Զատկին եւ
Ապրիլ 24-ին առիթը ունեցած էին զինքը
ճանչնալու: Վիէնցիները համոզուած են
որ իր նշանակումով նոր ու բեղնաւոր էջ
մը կը բացուի իրենց զաղութին պատ-
մութեան մէջ:

Գաղտնիք մը բացայայտած չենք ըլ-
լար եթէ յայտնենք որ Հոկտեմբեր 11-
ին, ծխական խորհուրդը որոշած է պա-
տարագի աւարտին զինեհօնով մը պատ-
ուել նոր հոգեւոր հովիւը:

ԿՈՐԻՒՆ

ՀՈԳՎՈՐՏԻՔ

ՄԱՆՈՒԿ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

Իր մահկանացուն կնքեց Մանուկ Ստե-
փանեան, զոհ չաքարախտի:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ
Վալանս, նախազահութեամբ Նորվան Ե-
պիսկ. Զաքարեանի, Ուրբաթ, Սեպտեմ-
բեր 11, ժամը 15-ին, եւ մարմինը հողին
յանձնուեցաւ տեղւոյն գերեզմանատու-
նը:

Մանուկ Ստեփանեան ծնած էր Լիոն
1929-ին, յետոյ փոքր տարիքին ընտանի-
քով հաստատուած էին Վալանս: Նար-
բերդի Մօրենիկ գիւղէն էր իր գերդաս-
տանը որ միշտ կը պարծենար իր չեռ-
ուած գիւղով:

Իր պատանեկութիւնը բոլորեց մարզա-
կան ոգիով, հիմնադիրներէն ըլլալով ըս-
կաուտական չարքերու, նաեւ մասնակ-
ցած է Հայ Մարզականի Ֆութպոլի
խումբին:

Երբ արկածի մը հետեւանքով կորսընց-
ուց իր անդրանիկ՝ քառնամեայ զուակը,
հոգեկան փլուզում մը ունեցաւ: Բայց
համակերպելով կեանքի օրէնքին՝ խաչը
չալկած իր ճամբան չարունակեց օգտա-
կար հանդիսանալով մեր փոքրիկ քաղա-
քին հայ զաղութին:

Վալանսի առաքելական եկեղեցիի հո-
գարարձութեան առենապետութիւնը վա-
րեց քան հինգ տարի, համառութեամբ եւ
խելացի գործունէութեամբ:

1983-ի քաղաքապետական ընտրութիւն-
ներուն ընկերվարականները համայնքս
ներկայացուցիչ մը ուզած էին: Առաջար-
կուած էր Մանուկը. իրենց կազմով եր-
կու ընտրութիւն չահեցան: Ինքը աջ բա-
զուկն էր քաղաքապետին, սիրուած՝ իր
ազնիւ բնաւորութեամբ: Ուր որ քաղաքա-
պետը բացակայ էր, Մանուկը կը լեցը-
նէր բացը: Զմոռնանք ըսելու որ ոչ մէկ
կուսակցութեան մաս կազմած էր, միայն
Հայերու ներկայացուցիչ պաշտպանն
էր:

Շաբաթը զրեթէ երեք, չորս ժամ քա-
վը կ'երթայի ժամը 12-էն վերջ, կ'ու-
զէի որ իրենց օրուան ընթացիկ գործե-
րը լրացուցած ըլլային: Երբ դուռը զար-
նելով ներս կը մտնէի՝ «Ի՞նչ բերիր Արա»
հարց կու տար: Որովհետեւ անպայման
բան մը ունէի իրեն տալիք, օրուան «Ծա-
ռաչ»ը կարդացած եւ իրեն պէտք եղածը
նոթագրած ըլլալով:

Սահուն, քիչ մը դաւառաբարբառ հա-
յերէնը որ մեծ-մօրմէ եւ մօրմէ սորված
էր, չատ հաճելի էր: Իր ըրջանին մեր հո-
գարարձութեան ժողովները իննսուն տո-
հարիւր հայերէն, մնացած ֆրանսերէ-

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ

ԱՌՋԵՒ

ԿԱՄ

ԲԵՐԱՑԻ ԳԱՑԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՐԳԻՉԱԿԱՆ ՎԷՊ
ՊՈԼՍԱՀԱՑ ԿԵԱՆՔԷ

ԳԼՈՒԽ Բ.
ՊԵՐՃԵԱՆՆԵՆՑ ՀԱՑԿԵՐՈՑԹԸ

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Խոստովանէ՛ որ սիրայլին
արկածդ չատ հետաքրքրական չէր:

ՄԱՆՆԻԿ. – Եւ հոդ վերջացա՞ւ ամէն
բան:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ. – Ի՞նչ կ'ուզէիք որ ըլ-
լար:

ՄԱՆՆԻԿ. – Չեմ գիտեր, բայց վեր-
ջապէս կրնար չարունակութիւն մը ու-
նենալ:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ. – Դժբախտաբար չա-
րունակութիւն չունեցաւ, որովհետեւ ա՛լ
անդամ մըն ալ չտեսայ պինքը:

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Առաջին եւ վերջին չան-
թի հարուա՞ծը եղաւ ասիկա:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ. – Ուրիչ մէկ քանի չան-
թի հարուածներ ալ կրած եմ:

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Կ'երեւայ որ մասնաւոր
տրամադրութիւն մը ունիս այդ բանին
համար:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ. – Այո՛... դիւրաւ սի-
րահարելու տրամադրութիւն մը, չա-
փազանց զգացումի արդիւնք թերեւս:

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Եւ ընդհանրապէս ղե-
ղին մարե՞րն են որ կ'ազդեն վրաս:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ. – Գոյնը նշանակութիւն
չունի, հաւասարապէս ազդուած եմ թէ՛
խարտեաշներէն, թէ՛ թուխերէն եւ թէ
չիկադոյներէն:

ՏՈՔԹՈՐԸ (հեգնական). – Սեւամորթ
չիկա՞յ հաւաքածոյին մէջ:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ. – Ո՛չ տակաւին...

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Եւ հակառակ բոլոր այդ
չանթի հարուածներուն՝ կանգուն մնա-
ցեր ես մինչեւ այսօր:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ. – Այո՛, որովհետեւ
դիւրաւ մոռնալու յատկութիւնը ունիմ:

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Քեզի անկեղծ խօսք մը
ըսե՞մ... եթէ աղջիկ ըլլայի երբեք պի-
տի չուզէի ամուսնանալ քու խառնուած-
քըդ ունեցող մէկու մը հետ:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ. – Ինչո՞ւ համար:

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Ի՞նչ կ'արժէ այն սէրը
որ տեւականութիւն չունի եւ մէկ օրէն
միւսը կը մոռցուի:

ՍՕՖԻ. – Շատ իրաւունք ունի տոք-
թորը. մի՛ ըսէք որ չափազանց զգայուն
էք, այլ խոստովանեցէք որ բնաւ զգա-
ցում չունիք եւ ինչ որ դուք չանթի հար-
ուած կը նկատէք ուրիչ բան չէ, այլ ե-
թէ պարզ ֆանթէզիները, դափրիսները...

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ (քիչ մը չփոթած). –
Զիս չափազանց խստութեամբ կը գա-
տէք:

ՍՕՖԻ. – Ձեր խօսքերուն համեմատ
կ'ընենք մեր դատաստանը:

ՄԱՆՆԻԿ. – Ես, պարոն կարկամեան,
եթէ ձեր տեղը ըլլայի՝ երբեք չանթի
հարուածներուս խօսքը պիտի չբերէի:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ. – Ինչո՞ւ համար:

ՄԱՆՆԻԿ. – Որովհետեւ ամուսնու-
թեան թեկնածու մըն էք եւ եթէ օրիորդ-
ները խմանան ձեր այս յեղյեղուկ նկա-
րագիրը, հեռու պիտի փախչին ձենէ:

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Շահեկան է այս մասին
խմանալ օրիորդ Աննայի կարծիքը:

ԱՆՆԱ (վարանոտ). – Խնդիրը այն-
չափ կնճռոտ է որ ես չեմ համարձակիր
կարծիք մը յայտնել...

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Ինչո՞ւ համար կնճռոտ
պիտիըլլայ, չատ պարզ խնդիր մըն է
եւ ձեր կարծիքն ալ անհրաժեշտ է լսել...
խնդիրը իր բուն էութեան մէջ ներկա-
յացնեմ ձեզի...պարոն կարկամեան այն-
պիսի խառնուածք մը ունի, ըստ իր իսկ
խոստովանութեան, որ առաջին տեսած
աղջկան կը սիրահարի եւ յետոյ անմի-
ջապէս կը մոռնայ զայն, ուրիչի մը սի-
րահարելու համար. ասիկա կ'անուանէ
ինք չանթի հարուած եւ զգացումի փափ-
կութիւն կամ չափազանցութիւն... արդ,
դուք պիտի ըսէք հիմա թէ՝ այդպիսի
խառնուածքով մարդ մը կրնա՞յ տիպար
ամուսին մը ըլլալ...

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ. – Դուք, Տոքթոր Վար-
դան, պարզապէս ինծի ղէմ փրոփա-
կանդա մը կ'ընէք կոր եւ միեւնոյն ատեն
խօսքերս ալ կը խեղաթիւրէք կոր:

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Ահաւասիկ ծանր ամբաս-
տանութիւն մը եւ ես տիկիններուն կը
դիմեմ հարցնելու համար թէ ըսածնե-
րուս մէջ խեղաթիւրում կա՞յ:

ՍՕՖԻ. – Չէ՛, դուք ըսիք ինչ որ քիչ
մը առաջ պարոն կարկամեան ըսաւ:

ՄԱՆՆԻԿ. – Այնպէս է:

ԱՆՆԱ. – Ես ալ նոյնը կը հաստատեմ:

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Պարոն կարկամեան կը

Հերմիկ Երիցեան Երեւանի մէջ

Օգոստոս 13-ին, փարիզաբնակ ծանօթ
երգչուհի Հերմինէ Երիցեան եղաթ ու-
նեցած է Երեւանի կամերային երաժըշ-
տութեան տունը: Այս մասին դրուատա-
լից տողերով անդրադարձած է տեղւոյն
մամուլը, «Արմենփրէս» իր մէկ տեղեկա-
տուութիւնը խորագրած է «Հերմինէ Ե-
րիցեան պատերազմ է յայտարարել "Հայ-
կական ռապխէն"» ու կը հաղորդէ որ
երգչուհին ձայնագրութիւններ կատա-
րած է հայկական երգերու, որոնք 20-րդ
դարու հայ հեղինակներու դասական
դարձած երգերն են (Այվազեան, Գալան-
թարեան, Մելիքեան, Յարութիւնեան,
Կոմիտաս, Եկմալեան, եւլն.): Ան կ'ըսէ
որ այս սալերը կը պատրաստէ Եւրոպա-
յի եւ աշխարհի այլ մասերու Հայութեան
չրջանակը տարածելու համար, որպէսզի
այսօրուան մեր հայրենակիցները նաեւ
օտարները զիտնան որ ի՛նչ տեսակ երգ ու-
նինք եւ այն զազափարը չկազմեն մեր
մասին միայն «Հայկական ռապխէն»:

«Երկիր» (Օգոստոս 20), «Ազգ» (Օգոս-
տոս 22) արձագանգած են Հ. Երիցեանի
համերգին, ընկերակցութեամբ «Տկզար»
համոյթին: Ցիշելէ ետք կարգ մը կենսա-
գրական զիծեր (ծնած է Թեհրան, աւար-
տած Վիէննայի երաժշտական Ակադե-
միան, հանդէս եկած է Վիէննայի ձայ-
նասփիւռի Փիլհարմոնիք նուագախում-
բին հետ, ապա հաստատուած Փրանսա,
դառնալով Ռատիօ-Ֆրանսի մենակրչուհի),
կ'անդրադառնան համերգի յայտա-
րին, առաջին մասը՝ Մոցարթ, Շու-
պէրթ, Պրամս եւ Բ. մասը՝ նուիրուած
հայ հեղինակներու: Վ. Սանթրեան կը
յիչէ Յովհաննէս Բաղալեանի որակումը՝
«Հերմինէ Երիցեանը ապացուցեց, որ
պարսկահայ արուեստագէտների դպրո-
ցը կայ եւ կը լինի միշտ իր *բարձրու-
թեան վրայ»:

նով կը կատարուէին, իսկ այսօր ճիշդ
հակառակն է:

Ֆրանսահայ մը իր մականունին առջեւ
ֆրանսերէն անուն մը ունի իր անձնա-
թուղթին վրայ որ չատ բնական է: Մա-
նուկինն ալ ժան էր: Անհատապէս այն
էր թէ այդ ժանը միայն թուղթին վրայ
մնացած էր. քաղաքապետէն սկսելով բո-
լոր պաշտօնեաները զինք Մանուկ կը
կանչէին:

Բացառութիւններու մարդն էր Մա-
նուկ Ստեփանեան:

Մանաւոր օրերու երբ հիւրեր կ'ունե-
նայինք, պարծենալով կ'ըսէր՝ «Ֆրանսա-
յի մայրաքաղաքը Փարիզ է, մերը՝ Վա-
լանս»:

Վերջին անգամ միասին եղանք հիւան-
դանոցի իր սենեակին մէջ: Աչքերը ի-
րենց փայլը կորսնցուցած էին: Երբ քա-
ղաքապետական երրորդ չրջանի ընտ-
րարշաւը հասաւ՝ ինքը թեկնածու չէր,
վոփոխութիւն ընել ուզած էին եւ կոր-
ոնցուցած: Մանուկ վշտացած էր, բայց
յայտնի չէր իր դառնութիւնը: Երբ կը
խօսէինք եւ հասանք ընտրութիւններուն,
չունչ մը առաւ՝ «Տեսա՞ր Արա, կորսըն-
ցուցին. Ֆերերդցիներու քուէներու պա-
կասն էր» ըսաւ եւ լռեց:

Քանի մը վիճերով պատմեցի Մանուկը՝
ինչ որ գիտէի: Հանդիստ իր յոդնած ոս-
կորներուն: Հողը թեթեւ թող ըլլայ:

ԱՐԱ. ՓԱՇԱՅԵԱՆ

տեսնէք որ գատը կորսնցուցիք: Հիմա,
օրիորդ Աննա, ձեր կարծիքը յայտնեցէք
տեսնենք:

ԱՆՆԱ. – Զիս չատ նեղ դրութեան մէջ
կը դնէք, որովհետեւ եթէ կարծիքս ան-
կեղծօրէն յայտնել ուզեմ, նպաստաւոր
պիտի չըլլայ պարոն կարկամեանի հա-
մար:

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Կեցցէ՛ք օրիորդ Աննա;
ձեր այդ յայտարարութիւնը արդէն քա-
ւական է եւ աւելի բացատրութիւններու
մէջ մտնելու պէտք չունիք:

(Շար. 12)

ՎԱՐԱԳԱՅԻ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՕԾՄԱՆ 68-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 27-ին, Արնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ առաջնորդ հովիւ Գերշ. Տ. Գէորգ Եպս. Գալուստեան հանդիսապետութեամբ եւ մասնակցութեամբ Թեմիս հոգեւորականներուն, տեղի պիտի ունենայ Վարագայ Խաչի 68-րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնը։

Ս. Պատարագէն ետք, Վեհ. Տ. Գէորգ Կաթողիկոս Արամեան պիտի օրհնէ Վարագայ Խաչի նոր պատկերը, որ նուիրուած է Ս. Խաչի Տօնին։

Ս. Պատարագէն ետք, Վեհ. Տ. Գէորգ Կաթողիկոս Արամեան Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Ընկերակցութեան Ս. Խաչ Մանկապարտէզին մէջ պիտի հանդիպի ծնողաց եւ խնամակալներու հետ։

Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Ընկերակցութեան Ընդհանուր Ժողովը տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, Հոկտեմբեր 4-ին, ժամը 10-ին, Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Ընկերակցութեան Ընդհանուր Ժողովը տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, Հոկտեմբեր 4-ին, ժամը 10-ին։

*Ընկերակցութեան Վարչութիւնը կը հրաւիրէ Ընկերակցութեան բոլոր անդամները, որպէսզի ներկայ գտնուին Ընդհանուր Ժողով

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 22
MARDI
22 SEPTEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում) 1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74e ANNEE — N° 19.469
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
7ԱՐԴ ՏԱՐԻ . ԹԻՒ 19·469

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Ր. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ ԿԸ ԲԱՑԱՏՐԷ ԻՐ ՀՐԱԺԱՐՄԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

ԿԸ ՇԵՇՏԷ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԵՐԲԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԱՆՇԱՀԱԽՆԴԻՐ ԿԱՌՈՑ ԿԵՐՏԵԼՈՒ ԱՌԱՑԻՄ ԱՆՑԱՂԹԱՀԱՐԵԼԻ ԽՈՉԸՆԴՈՏՆԵՐԸ

Սեպտեմբեր 18-ի մեր թիւով հաղորդած էինք որ «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի գործադիր վարչութեան տնօրէնի պաշտօնակատար՝ Բաֆֆի Յովհաննէսեան հրաժարած էր: Այդ առընչութեամբ Սեպտեմբեր 18-ին Ր. Յովհաննէսեան հետեւեալ բացատրութիւնը տուած է.-

«Սեպտեմբերի 4-ին՝ շնորհակալութիւն յայտնելով "Հայաստան" Համահայկական Հիմնադրամի Հոգաբարձուների խորհրդի նախագահութեանը, գրաւոր հրաժարականս ներկայացրի գործադիր վարչութեան տնօրէնի իմ պաշտօնական. տարումից: Այն ընդունուեց Սեպտեմբերի 15-ին:

Պատճառները քազմապիսի՝ հայեցակարգային, կազմակերպական ու քարոյական լինելով հանդերձ, հատուած են նոյն առանցքում _էապէս համահայկական, վերքաղաքական, անշահախնդիր կառոյց կերտելու առայժմ անյաղթահարելի խոչընդոտների հարուցումը:

Ցաւով, ծանր սրտով հեռանալով վերոյիշեալ աշխատանքից, Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահին հասկացրի իմ համոզմունքի մասին, որ ներկայ փուլում Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը չպէտք է ունենայ գործադիր վարչութեան մէջ իր ներկայացուցիչը:

Անկախ ընթացիկ փոփոխութիւններից, վերիվայրումներից, անգամ յերիւրանիւթ. ներից եւ շահադիտական մօտեցումներից, բոլորս միասին պէտք է մնանք միշտ Հայրենիքի հետ՝ հոգեպէս, նիւթապէս, ամբողջապէս»:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 19/21)

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ

Սեպտեմբեր 19-ին փարաքար վիւղէն (երեւանի եւ Էջմիածնի միջեւ) 5 քմ. հարաւ-արեւելք 4.5 բալ ուժգնութեամբ ցնցումներ արձանագրուած են. անոնք զգալի եղած են նաեւ Երեւանէն: Միջոց մը ետք նոր ցնցումներ արձանագրուած են, փարաքարէն 10 քմ. հարաւ - արեւելք:

***

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԴԷՄ ԴԻՄՈՒՄՆԱԳԻՐ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻՆ

Սահմանադրական Դատարանի նախագահ Գ. Ճարութիւնեան յայտնած է թէ քննակի գործատան վաճառքին մէջ սահմանադրական օրինազանցում տեսնող 71 երեսփոխաններու ստորագրած դիմումը իրեն հասած է: Ծանօթ է որ խումբ մը երեսփոխաններ օրինազանցութիւն կը նկատէին առանց Ազգ. Ժողովի արտակարգ նիստ հրաւիրելու գործատունը վաճառելու Ռ. Քոչարեանի որոշումը: Դիմումին նախնական ուսումնասիրութեան պայմանաժամը հինգ օր է որմէ ետք ութ օրուան ընթացքին դատաւորները պէտք է իրենց եզրակացութիւնը յայտնեն:

***

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԿԻՆ ՓՈԽ ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՐԱ ՍԱՀԱԿԵԱՆ ՀՀՇ-ԷՆ ՎՏԱՐՈՒԱԾ

ՀՀՇ-ի Սեպտեմբեր 18-ի նիստին Արա Սահակեան հեռացուած է կուսակցութենէն: Տրուած բացատրութեան մէջ կ'ըսուի թէ որոշումը հետեւանք է ենթակայի կանոնադրութիւնը անտեսող օրակներու կազմութեան ձեռնարկելուն, կուսակցութեան շարքերը յուսալքելու ջանքերուն, անձնական յարաբերութիւնները կուսակցական-պետական չահերէն վեր դասելուն, նաեւ պարտականութիւններէն միշտ խուսափելու եւ ՀՀՇ-ի դաղափարականին դէմ գործունէութեան: Արա Սահակեան անցեալին մաս կազմած է ՀՀՇ վարչութեան, եղած է կուսակցութեան փոխ-նախագահ:

***

ԱՍՍԱԼԱ-Ի ԴԻՒԱՆՆԵՐԸ ԱԶԳ· ԳՐԱԴԱՐԱՆ ՅԱՆՁՆՈՒԱԾ

Սեպտեմբեր 18-ին Ազգ. Գրադարանին մէջ բացուած է ԱՍՍԱԼԱ-ի հրատարակութիւններուն ցուցահանդէսը, կազմակերպուած՝ չարժման Հայաստանի Ներկայացուցչութեան կողմէ: 23 տարուան գոյութեան դիւանն ալ ցուցահանդէսին եռք պիտի յանձնուի նոյն դրադարանին: Կը նախատեսուի յետագային ԱՍՍԱԼԱ-ի նահատակ մարտիկներուն ազիւնները փոխադրել Հայաստան, ամփոփելու համար յատուկ յուշարձանի մը մէջ: Ծրագրուած են նաեւ կարգ մը հրատարակութիւններ:

***

1700-ԱՄԵԱԿԻ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ ԱԽԱՐՏԱՆ

Սեպտեմբեր 18-ին աւարտած է «Հայաստանը եւ քրիստոնեայ Արեւելքը» վերտաժողովը որուն մասնակցութիւն բերած են Ֆրանսայէն, ԱՄՆ-էն, Գերմանիայէն, Պելժիայէն, Ռուսաստանէն հայ եւ օտար մասնագէտներ: Եռօրեայ նիստերուն ընթացքին ներկայացուած են չուրջ 70 զեկուցում: Գիտութեան Ակադեմիան պիտի հրատարակէ զեկուցումները, ինչպէս տեղեկացուցած է քարտուղարը ակադեմիկոս Վլադիմիր Բարխուդարեան:

ՔԻՒՐՏ ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐԸ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԾ

Քիւրտ զեկավարներ Մ. Պարզանի եւ Ճ. Թալապանի որոնք իրենց երկարատեւ հակամարտութեան վերջ տալու նպատակով կը բանակցէին Ուաշինկթընի, համաձայնած են. որոշուած է միջոց մը եռք Իրաքի հիւսիսային քրտական գօտիին մէջ «Ընդհանային ժողով»ի մը ընտրութիւնները կատարել: Կողմերը վերջ պիտի տան բախումներուն եւ շրջանի պետական կառավարութիւնը բաժնեն իրենց միջեւ: Համաձայնութիւնը նաեւ կ'ընդդրկէ Թուրքիոյ դէմ ոչ մէկ յարձակողականի դիմելու կամ ահաբեկչական գործունէութիւն արտօնելու պայմանը: Որոշուած է նաեւ կայք չորամասերել ՓՔՔ-ի խումբերուն: Քիւրտ երկու զեկավարները ԱՄՆ-ու Արտաքին գործերու նախարար Մ. Օլպրայթ՝ ներկայութեան ձեռքի սեղմումով մը կնքած են իրենց համաձայնութիւնը եւ դայն «պատմական» որակած:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՋՈՒԻՑԵՐԻԱ ընդունած է Լօզանի դաշնագրին ստորագրուած պալատին մէջ արտօնել Թուրքիոյ Հանրապետութեան 75-ամեակի նշումները, ինչպէս կը հաղորդէ Սեպտ. 19-ի «Հիւրրիյէթ»ը: Նշումներուն ներկայ պիտի գտնուին Թուրքիոյ Ազգ. Ժողովի նախագահը Հ. Զէթին եւ դաշնագիրը յանուն Անգարայի ստորագրած Ի. Ինէօնիւի երկու դաւակները:

ԲԱՔՈՒԻ մէջ, Ալիեւի դէմ ցոյց մը կատարուած է Սեպտ. 20-ին, աւելի քան 10 հազար հոգիի մասնակցութեամբ: Սեպտ. 21-ի «Ցայնէյնշըլ Թայմզ»ը կը գրէ որ ցոյցը կազմակերպած էին 12 ընդդիմադիր կուսակցութիւններ, կոչ ընելով որ ժողովուրդը չմասնակցի Հոկտ. 11-ի նախագահական ընտրութեան որ օրինական ձեւով պիտի չկատարուի եւ Ալիեւը ի յառաջադունէ յաղթական է: Զօրքերը շրջապատած են ցուցարարները:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ նոր վարչապետը՝ Պրիմակով յայտարարեց թէ պետական մենաշնորհ կը դնէ ալքոլին եւ ծխախոտին վրայ:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Հաշուեքննիչ Պատանը եւ ընդհ. դատախազութիւնը ամբաստանած են կեդրոնական Դրամատունը եւ Ելմտական նախարարութիւնը որ այլ նպատակներու գործածած են ԼՖԷՄ-ի (Դրամական Միջազգային Հիմնադրամ) տուած դրամը որ միլիառաւոր տոլարներ են: Պատանին գլխաւոր քննիչը ըսած է.. «Քննեցինք միջազգային վարկերու հսկայ բաժին մը: Սխօք կը գտամ խոստովանելու որ միլիառաւոր տոլարներ գործածուած են այլ նպատակներու, ուրիշներ պարզապէս գողցուած են»:

ԳԼԻՆԹՐՆԻ չորս ժամ տեւող հարցաքննութեան տեսերիզը Սեպտ. 21-էն կը սփռուէր հեռատեսիլի կայաններէն, ամբողջութեամբ եւ առանց ծանուցումի ընդհատումներու: Ներկայացուցչական ժողովի դատական հարցերու յանձնախումբն է որ արտօնութիւնը տուաւ: Նոր սեւ օր մը Գլինթընի համար: Այս տեսերիզը կը վերաբերի նախագահին երկրորդ, այսինքն Օգոստոս 17-ի հարցաքննութեան, բայց, հատնական կը նկատուի որ Յունուար 17-ի հարցաքննութիւնն ալ սրփռուի, այն ատեն, նախագահը բոլորովին ուրացած էր որեւէ յարաբերութիւն եւ հետապնդումը եղած էր Փաուլա Ճոնսի հարցին կապակցութեամբ: Սփռումը պիտի կատարուի այն պահուն երբ Գլինթըն ելոյթ կ'ունենայ: Դատակազմին առջեւ, իր սկզբնական յայտարարութեան մէջ Գլինթըն կ'ըսէ.. «Երբ մինակ էի Օր. Լեվինսկիի հետ, յամենայն 1996-ի սկիզբը եւ 1997-ին, դատապարտելի ընթացք ունեցայ: Այդ չփումները ուղղակի կապ չէին ընդդրկեր, էին համապատասխաներ "սեռային յարաբերութիւն" սահմանումին, բայց չփումներ էին, որոնք պէտք չէ տեղի ունենային: 1997-ին հեռաձայնային կապեր ալ ունեցայ Օր. Լեվինսկիի հետ, որոնց ընթացքին անտեղի եւ սեռային բնոյթ ունեցող փոխանակութիւններ ունեցանք» եւլն. եւլն...: Ամէն պատգայի մէջ, Մոնիքա Լեվինսկիի համար վայրկեան առպարէզ մը կը բացուի, Հոմոսէքս մեծ ստեղծագործող կաթինոնի 1,4 միլիոն Ֆր. առաջարկած է որ Հոկտ. 6-ին Միլանօ երթայ եւ հանդուստ ներկայացնէ: Կաթինոնի կ'ուզէ որ կապոյտ զգեստով մը ներկայանայ: Ծանօթ է որ կապոյտ հագուստի մը արատն էր նաեւ որ քննութեան դրուեցաւ:

ԹՈՒԼՈՆի երեսփոխանական մասնակի ընտրութեան Ա. չրջանին (Սեպտ. 20)

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՑՈՑ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ, ԻՏԱԼԻԱ ԵՒ «ՍԱՊԱՀ»Ի ԱՐՁԱԳԱՆԳԸ

«Սապահ»ի քրոնիկագիրը երբմագ Գաբրագոյունլու կը գրէ Սեպտ. 19-ին, թէ ճիշդ այն պահուն երբ Կալաթասարայ Ֆութպոլի խումբը ծունկի կը բերէր իտալական ճուվէնթուս խումբը, Իտալիոյ Լէկա Նորթէ կուսակցութեան երեսփոխաններէն Ճանդարլօ Փէլիսարինի իտալական Ներկրդարանին յղած էր հայկական ցեղասպանութեան մասին դիմումնագիր մը, ճիշդ այնպէս ինչպէս անցեալ Մայիսին վաւերացուած էր Ֆրանսական Ազգ. Ժողովին կողմէ: Այս դիմումնագրին մէջ Թուրքիա ցոյց կը տրուի որպէս հայկական սպանդի պատասխանատու: Այս դիմումնագրին տակ ստորագրած էին 133 երեսփոխաններ, եւ քանի որ, ըստ յօդուածագրին, կարելի չէր որ այսքան մեծ թիւով երեսփոխաններ հաւաստային այսպիսի ճարտուրքի մը, ուրեմն այս արշաւը շատ լաւ կազմակերպուած էր: Յօդուածագիրը դիտել կու տայ որ Ճանդարլօ Փէլիսարինիին կինը Հայուհի է եւ ան ճնշումներու կիզակէտներէն մէկն է: Ան կ'ուզէ ցոյց տալ իրականութիւնները խեղաթիւրելով թշնամութեան եզրեր ստեղծելու նոր օրինակ մը:

Յօդուածագիրը կը շարունակէ հետեւեալ ոճով.-

«Ամէն Ապրիլ 24-ին Հայերը հրապարակը կ'ողողեն ճարտուրքի մը վրիւկներով, մէկտեղերը տակնուվրայ կ'ընեն չապրուած ողբերգութեան մը սուտերով: Ամբողջ աշխարհը ոտքի կը հանեն այն սուտերով թէ իբրեւ թէ Թուրքերը միլիոնաւոր Հայեր կոտոր-կախեր են: Այս տարի ալ նոյնը պատահեցաւ: Հակառակ որ մենք ի ձեռին ունինք խնդրին իրականութեան մասին փաստաթուղթեր, չես գիտեր ինչու, չկրցանք զանոնք լսելի դարձնել միջազգային հանրային կարծիքին: Եւ որովհետեւ այս խնդրին մէջ չկրցանք ամբողջ աշխարհը լուսաբանելու ազդու գործունէութիւն ցոյց տալ, հիմա Ֆրանսայի որոշումին նման որոշում մըն ալ չուտով պիտի ընդունուի Իտալիոյ Ներկրդարանին կողմէ: Ներկրդարան յանձնուած դիմումնագրին մէջ դիտել տրուած է որ հայկական ցեղասպանութիւնը ճանչցուած է Եւրոպական Միութեան Մարդկային Իրաւունքներու Յանձնախումբին, Եւրոպական Ներկրդարանին եւ Ֆրանսական Ազգ. Ժողովին կողմէ, եւ կը պահանջուի որ նոյնը ընէ իտալական Ներկրդարանը: Հետաքրքրականն ալ այն է թէ դիմումնագրին հեղինակները կը պնդեն թէ այսպիսի ճանաչում մը կարեւոր ազդակ կը դառնայ հայ-թուրք յարաբերութիւններէ ներս խաղաղութիւն հաստատելու գործին մէջ:

Հոմոի թրքական դեսպանատունը չարժման անցնելով ցոյց տուաւ որ պնդումները անհիմն են եւ որոշումը սխալ կ'ըլլայ: Կարելի եղաւ համոզել իտալական Ներկրդարանի ընդհ. քարտուղար Զամփինին: Զամփինի մինչեւ Հոկտեմբեր յետաձգեց դիմումնագրի քուէարկութիւնը: Բայց անշուշտ որ այս գործը այսքանով չի մնար ու պէտք չէ մնայ:

ՀԱՑՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՈՂՋՈՅՆԻ ԽՕՍՔ
«ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԵՒ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ԱՐԵՒԵԼՔԸ»
ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻՆ

ԵՐԵՒԱՆ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 15

Սրտի խոր գոհունակութեամբ եւ սիրոյ ու գնահատանքի զգացումներով կ'ողջունենք այս Գիտաժողովը «Հայաստան եւ Քրիստոնեայ Արեւելքը» ընդհանուր բանաձեւին տակ, կազմակերպուած՝ քրիստոնէութեան որպէս պետական կրօնք ճանաչման 1700-ամեակին առիթով, Հայաստանի Հանրապետութեան կողմէ նշանակուած Յանձնաժողովի նախաձեռնութեամբ:

Մենք անձնապէս աւելի երջանիկ պիտի զգայինք եթէ Գիտաժողովի երեք օրերու ընթացքին կարենայինք նստիլ ձեր՝ մասնակցողներուդ՝ կողքին եւ հետեւիլ ձեր ներկայացնելիք ուսումնասիրական զեկուցումներուն եւ անոնց հետեւող խօսակցութիւններուն, որոնց մէջէն վստահաբար նոր լոյսի շողեր պիտի իջնէին հայ ժողովուրդի անցնող աւելի քան 1700 տարիներու քրիստոնէական պատմութեան, դրականութեան, մշակոյթի եւ արուեստի առաւել եւս լուսաբանման եւ աւելի խոր ու հարազատ հասկացման համար: Դժբախտաբար Մեր ընդհանրական եւ ծանրաբեռն պարտաւորութիւնները, նաեւ Մեր առողջական վիճակը Մեզի կը ղլանան այդ երջանկութիւնը: Զեզմէ ոմանք անճամբ ծանօթ անձինք են ինձ համար: Քալ գիտեն, որ ես անձնապէս դիտական որոնումներու, հետազօտութիւններու սէրը եւ փորձը միշտ ունեցած եմ, բայց եկեղեցական կեանքի Մեր անմիջական պարտաւորութիւնները թոյլ չեն տուած անոնց ընթացք տալ միշտ, գործնականապէս եւ ամբողջականօրէն: Բայց սէրն ու ճաշակը Հայոց պատմութեան, յատկապէս հայ քրիստոնէական մտածողութեան եւ մշակոյթի ու աստուածաբանական գրականութեան, հանդէպ՝ երբեք չեն մարած իմ մէջ: Եւ այսօր, խոստովանիմ, որոշ նախանձով է որ կը նայիմ գիտնականի իրենց կոչումը եւ առաքելութիւնը լիովին արժեցուցած եւ արժեցնող իմ եղբայրներուն եւ քոյրերուն, որոնք համալսարաններու ամպիոններէն, մատենադարաններու խորչերէն, մագաղաթներու մութ ու խոնաւ էջերէն, հողի ընդերքէն, աւերակներու կտորներէն, արխիւային փոշոտ անկիւններէն նոր յայտնաբերումներ կը կատարեն Հայոց եկեղեցւոյ եւ ազգի պատմութեան եւ մշակոյթի այլազան բնագաւառներուն մէջ: Ջերմօրէն պիտի փափաքէի որ Ձեր զեկուցումները մատչելի դառնային նաեւ ինծի, որպէսզի ես ալ կարենայի գէթ մասամբ վայելել բարիքները ձեր չարունակուող ուսումնասիրական պըրպտումներուն:

Բացման այս նիստին իմ ցանկութիւնն է մէկ երկու իրողութեանց անդրադառնալ այս Գիտաժողովի գերին եւ անոր կապուած սպասումներուն մասին:

Ա.

Բարձրօրէն կը գնահատենք այն երեւոյթը որ նշուած է Գիտաժողովի ընդհանուր թեմայի բանաձեւումին իսկ մէջ «Հայաստանը եւ Քրիստոնեայ Արեւելքը» հայ ժողովուրդի պատմութիւնը, անցեալ դարերու վրայ իրագործուած ինքնատայայտութեան ընթացքը, առհասարակ մշակոյթի բառով տարազուած, հարկ է որ դիտուի իր ընդհանուր չրջագիծին մէջ որ եղած է Արեւելեան Քրիստոնէութիւնը (Eastern Christian tradition): Ճիշդ է որ այս օրերուն Արեւելք եւ Արեւմուտք հասկացողութիւնները չեն այն ինչ որ եղած էին անցեալին: Այսօր Արեւելքը ներկայ է Արեւմուտքին մէջ, եւ՝ փոխադարձաբար: Բայց նոյնքան ճիշդ է որ Հայց. Եկեղեցին եւ հայ մշակոյթը իրենց հոլովոյթը ապրած են առաւելապար ի հաղորդութեան ըլլալով քրիստոնեայ Արեւելքին հետ, յատկապէս յունական, ասորական, վրացական աւանդութեանց եւ ստեղծագործութեանց հետ: Աւելի ուշ չրջանին էր, Խաչակրաց չարժումէն եւք, որ Հայց. Եկեղեցին եւ հայ ժողովուրդը Արեւմուտքի հետ մշակեցին սերտ յարաբերութիւններ: Բայց իր կազմաւորման չրջանին (normative period), 4-րդ, 5-րդ, 6-րդ դարերուն քրիստոնեայ Հայաստանը ինքզինք իրագործեց գլխաւորապէս արեւելեան քրիստոնեայ մշակոյթի հետ անմիջական եւ սերտ յարաբերութիւններ մշակելով: Այդ կը նիքը մնայ անազարտ Հայց. Եկեղեցւոյ ծէսին, գաւանաբանական ըմբռնումներուն, հոգեւոր կեանքին (spirituality), կանոնական դրութեան եւ արուեստի իրագործումներուն մէջ: Հայ քրիստոնէական մշակոյթը, հետեւաբար, չէ եղած արդիւնքը կղզիացեալ զոյավիճակի, այլ յարաբերական ուժեղ ընթացքի: Վկայ թարգմանական գործունեայի երեւոյթը հայ գրականութեան մանաւանդ սկզբնական ձեւաւորման չրջանին եւ բոլոր վերածննդեան յաւուկ չրջաններուն:

Բ.

Պատմութիւնը, անցեալի ժառանգութիւնը, կարելի չէ ըմբռնել սոսկ կայական (static) մօտեցումով: Աւելի ուժական բան մը (dynamic) կայ պատմութեան մէջ քան ինչ որ ընդհանրապէս կ'երեւակայուի: Պատմութիւնը, իմ պարզ հասկացողութեամբ, անցեալի դէմքերու եւ դէպքերու ցուցահանդէս մը չէ, պարզապէս թանգարանային պահպանութեան եւ անցեալի ճանաչման նուիրուած գործունութիւն մը: Պատմութիւնը ճչմարտութեան որոնումն է որ ուժ ունի ներգործելու մեր ներկային վրայ: Աւետարանի խօսքը չատ աւելի խորունկ է քան այն ինչ որ երբեմն սովորական քարոզիչներ կը պատկերացնեն: Յիսուս ըսաւ. «Եւ ծանիջիք զճչմարտութիւնն, եւ ճչմարտութիւնն ազատեսցէ զձեզ» (ՅՈՎ. ՀԱՆՆԷՍ Ը. 32):

Ճչմարտութիւնը մարդ էակին և ազգին կու տայ իր ինքնութեան յատակ իմացումը: Մեզ կը փրկէ կամայական, պարագայական, մասնակի, մակերեսային ինքնըմբռնումներէ, որոնք յաճախ մեր կորստեան պատճառ կը դառնան: Ուրիշ տեղ ըսած եմ որ պատմութիւնը, ճիշդ ըմբռնուած, ցոյց կու տայ աչխարհի մէջ մեր կարած ճամբան, որուն մէջէն կըրնանք աւելի յստակ ըմբռնել, տեսնել եւ գծել մեր գալիք ճանապարհորդութիւնը: Զգացական, ինքնասիրական, ինքնահըպարտական եղանակներով կարելի չէ յստակ տեսնել մենք զմեզ: Պատմաբանին, բանաստէրին, գիտնականին ակնոցը ցոյն չի կրնար ունենալ: Պարզ, ջինջ եւ ուղիղ պէտք է ըլլայ անոր նայուածքը: Եզնիկ Կողբացին ըսած է աստուածային, դերբնական, անտեսանելի, իմանալի իրականութեանց համար, թէ «Ցորժամ զաներեւութէն եւ զնորին զչանչնեաւոր զօրութենէն ճառիցէ ոք, քանզի մարմնաւոր լեալ է, պարտի զմիտս յստակել եւ զխորհուրդս սրբել, զյոյզս չարժմանց պարզել, զի յայն զոր առաջի եղ՝ հասանել կարասցէ: Նա եւ որ ընդ ճառագայթըս արեգականն հայել կամիցի, պարտի զպղտորութիւն աչացն՝ զաղտն եւ զբիժն ի բաց պարզել, զի մի մթարքն որ՝ զբրօք չողայցեն, արդել հայելոյ ի յստակութիւն լուսոյն լիցին»: Որքա՜ն ճչմարիտ են այս խօսքերը նաեւ աչխարհի եւ կեանքի տեսանելի երեւոյթներուն համար...»:

Մենք կը սպասենք որ այս դիտաժողովը բերէ նոր լոյս ճչմարտութեան վրայ, ապրուած կեանքի եւ ստեղծագործութեանց վրայ, որպէսզի աւելի յստակ եւ վճիտ տեսնենք 1700-ամեայ քրիստոնէական ժառանգութիւնը հայ ժողովուրդին:

Գ.

Հայց. Եկեղեցին խոր ու բազմախաւ անցեալ ունի, բայց ինք անցեալի չէ վերածուած: Այսօր չնչող, ապրող, զործող կեանք է ան ողջ Հայութեան կեանքին մէջ ի Մայր Հայաստան եւ ի Սփիւռս աչխարհի: Հայ ժողովուրդի կեանքը ներկայ ժամանակներուն, քրիստոնէական պատմութեան այս երկրորդ հազարամեակի վերջին տասնամեակին նոր ընթացքի մը, նոր ուղիի մը մէջ մտած է Հայաստանի Անկախ Հանրապետութեան հռչակումով: Եթէ անցեալին, չատ չաճախ, կիօրէն, հայ ժողովուրդի եւ Հայց. Եկեղեցւոյ կեանքի ընթացքը կ'իրագործուէր գլխաւորաբար օտար ուժերու եւ պետութիւններու կամ կայսրութիւններու տիրապետողական ազդեցութեան տակ, այսօր այդ ընթացքը դարձած է ազատ արտայայտութիւնը հայ ժողովուրդի կամքին: Պարսկական մազդէական կայսրութիւնը, կամ Բիւզանդական քրիստոնեայ կայսրութիւնը, կամ Օսմանեան Թուրքիան կամ ցարական Ռուսիան եւ կամ Սովետական Միութիւնը չեն այլեւս որ իրենց կամքը կը պարտադրեն հայ ժողովուրդին: Այսօր Հայաստանը եւ Հայց. Եկեղեցին անմիջական պատասխանատուութիւնն են հայ ժողովուրդին: Բազում դարեր այդ անկախութիւնը կորսընցուցած, բայց զայն միշտ երազած ու անոր համար պայքարած հայ ժողովուրդի այսօրուան ապրող եւ պատասխանատուութիւն ստանձնել գիտցող զաւակներուն համար խանդավառութեան, ոգեւորութեան, ցնծութեան սկզբնական օրերը անցան: Երթնամեայ կեանք ունեցող Հանրապետութիւն է արդէն մեր նոր Հանրապետութիւնը, որուն որդեդրած պատուէրներուն տակ նոր պատասխանատուութեան է կոչուած Հայց. Առաքելական Ս. Եկեղեցին իր Մայր Ս. Թոռով, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեամբ, Ս. Էջմիածնով, եւ բոլոր միւս Նուիրապետական Աթոռներով:

1700-ամեակի բոլոր ձեռնարկները՝ ուսումնասիրութիւնները, ցուցահանդէսները, հրատարակութիւնները, գիտաժողովները, վերանորոգչական եւ նոր չինարարական աչխատանքներ ունին մէկ նպատակ. կարելի եւ բարձրագոյն աստիճանի յստակութեամբ տեսնել, ըմբռնել մեր ինքնութիւնը որպէս քրիստոնեայ ազգային անցեալի իրագործումներու, գրական ու ժխտական երեւոյթներու, յաղողութիւններու ու ձախողութիւններու անաչառ, համարձակ ճանաչմամբ, գէպի ապագայ երթալու մեր ճանապարհին վրայ: Մեր ինքնաճանաչման բիւրեղացումի ժամանակն է այս ժամանակը, մանաւանդ մեր Մայր Հայաստանի մէջ անցնող եօթանասուն տարիներու խորհ. բռնատիրական իշխանութեան Թողած հետքերէն ձերբազատելով եւ ազատ ու անկաչկանդ մտածողութեամբ մեր ինքնութիւնը պարզելով, ամրացնելով եւ պարզացնելով: Որովհետեւ այդ բռնական իշխանութիւնը ոչ թէ սոսկ քաղաքական կամ տնտեսական եւ կամ վարչական բնագաւառներու մէջ զործեց իր աւերը, այլ նաեւ ու մանաւանդ հոգեւոր արժէքներու, ազգային առողջ ըմբռնումներու, մեր անցեալի արուեստակեալ, դիտումնաւորապէս խոհուն, հապճեպ նչմարելի ժպիտը, որ իրականութեան մէջ ժպիտի աւ չէր նմանները, կը նմանէր թերեւս մտածող մարդու արտայայտութեան, եւ ինծի այնպէս կը թուէր որ հիմա բան մը պիտի ըսէ: Ընդհանրապէս չէր ըսեր:

Ենիպիւղի ձմեռնային իր բնակարանին ներքին յարդարանքը ունէր թանգարանային նախանձելի պեղեցկութիւն մը որ կը ցոլացնէր իր եւ մանաւանդ իր կողակիցին՝ Սիւզանին բարձր ճաչակը: Յաճախ պատուհան կը նայէր հանդիպակաց բլուրներուն վրայ, որոնք խիտ անտառներով ծածկուած էին: Կանանչ աչխարհ մը կը տարածուէր հոնկէ դէպի ծովեզերք ու զէպի զրոզի երեւակայական Հարուստ աչխարհը: Իսկ Գնալըի իրենց ամառանոցը տարբեր աչխարհ մըն էր: Ան կզգիին ծայրամասին վրայ զբաղաքային մենաստան մըն էր կրկ ներչնչուիլ ուզող մտաւորականի մը համար: Կզգիին բազմաժխտր հրապարակին կամ բազմամարդ բնակավայրերէն կարծես կարելի եղածին չափ հեռանալու ցանկութեան մը իրագործումն էր այդ տունը: Հոն կընայիր նստիլ ու նայիլ պի ծով, բնաջնջել այն ամէն ինչը որ կը մնայ քու եւ ծովին միջեւ, եւ այդ ծովուն վրայէն երեւակայութեամբ ճախրել դէպի անցեալի ու ապագայի այն երկու աչխարհները, որոնք կը հմայեն զբաղի ուզեղդ:

Բայց պիտէի որ Անդանին գործը չատ ծանր էր: Մինչեւ ուչ ժամեր կ'աչխատէր գործատեղիին մէջ: Ժամանակ կը մնար վայելելու այս պեղեցկութիւնները, կամ նոր պատմուածք մը գրելու:

Վստահաբար ու անհամեմատօրէն կըզբաղար պնդել թէ Անդան Էօզէր առնուազն

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱՆԴԱՆ ԷՕԶԷՐԻ ԵՐԳԻՉԱԿԱՆ ԳԻՇԸ

Անդան Էօզէրի գրականութեան մէջ երգիծանքի գիծը չատ ուժեղ էր: Ան կը սիրէր ընթերցողը խնդացնել կուչտ ու կուռ: Բայց ինք կը խնդա՞ր:

Անդան Էօզէրի գրականութեան մէջ հերոսները չատ խօսուն էին: Ան հիանալի ու ապրող երկխօսութիւններ կը հասատաէր իր պատմուածքներուն հերոսներուն միջեւ: Բայց ինք խօսո՞ւն էր:

Երբեմն ես ինծի հարց կու տամ թէ կեանքիս մէջ քանի՞ անգամ արդեօք Անդան Էօզէրը տեսայ քրքջալիր ու բարձրաղաղակ խնդալու ընթացքին: Կամ բնաւ տեսա՞յ: Ընդհանրապէս լուրջ, չատ լուրջ էր: Եթէ մենք բարձրաձայն խնդայինք, ան հազիւ թէ խորհրդաւոր ու մտածկոտ ժպիտով մը կը մտանակցէր մեր գուարթութեան: Ձեմ ըսեր որ միչտ տխուր էր: Բայց միչտ գուսպ էր իր ուրախութեան մէջ:

Նաեւ սակաւախօս: Գրչեղբայրներու հետ մեր հաւաքոյթներու ընթացքին ան էր որ ամէնէն քիչ կը խօսէր: Եթէ կը խօսէր, ամէնէն գուսպ ու խնայողական նախադասութիւններով կը խօսէր: Միայն թէ պիտէր լաւ ունկնդրել: Դէմքին վրայ միչտ կը տեսնէի նոյն իմաստասիրից, պատմութեան այս երկրորդ հազարամեակի վերջին տասնամեակին նոր ընթացքի մը, նոր ուղիի մը մէջ մտած է Հայաստանի Անկախ Հանրապետութեան հռչակումով: Եթէ անցեալին, չատ չաճախ, կիօրէն, հայ ժողովուրդի եւ Հայց. Եկեղեցւոյ կեանքի ընթացքը կ'իրագործուէր գլխաւորաբար օտար ուժերու եւ պետութիւններու կամ կայսրութիւններու տիրապետողական ազդեցութեան տակ, այսօր այդ ընթացքը դարձած է ազատ արտայայտութիւնը հայ ժողովուրդի կամքին: Պարսկական մազդէական կայսրութիւնը, կամ Բիւզանդական քրիստոնեայ կայսրութիւնը, կամ Օսմանեան Թուրքիան կամ ցարական Ռուսիան եւ կամ Սովետական Միութիւնը չեն այլեւս որ իրենց կամքը կը պարտադրեն հայ ժողովուրդին: Այսօր Հայաստանը եւ Հայց. Եկեղեցին անմիջական պատասխանատուութիւնն են հայ ժողովուրդին: Բազում դարեր այդ անկախութիւնը կորսընցուցած, բայց զայն միչտ երազած ու անոր համար պայքարած հայ ժողովուրդի այսօրուան ապրող եւ պատասխանատուութիւն ստանձնել գիտցող զաւակներուն համար խանդավառութեան, ոգեւորութեան, ցնծութեան սկզբնական օրերը անցան: Երթնամեայ կեանք ունեցող Հանրապետութիւն է արդէն մեր նոր Հանրապետութիւնը, որուն որդեդրած պատուէրներուն տակ նոր պատասխանատուութեան է կոչուած Հայց. Առաքելական Ս. Եկեղեցին իր Մայր Ս. Թոռով, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեամբ, Ս. Էջմիածնով, եւ բոլոր միւս Նուիրապետական Աթոռներով:

1700-ամեակի բոլոր ձեռնարկները՝ ուսումնասիրութիւնները, ցուցահանդէսները, հրատարակութիւնները, գիտաժողովները, վերանորոգչական եւ նոր չինարարական աչխատանքներ ունին մէկ նպատակ. կարելի եւ բարձրագոյն աստիճանի յստակութեամբ տեսնել, ըմբռնել մեր ինքնութիւնը որպէս քրիստոնեայ ազգային անցեալի իրագործումներու, գրական ու ժխտական երեւոյթներու, յաղողութիւններու ու ձախողութիւններու անաչառ, համարձակ ճանաչմամբ, գէպի ապագայ երթալու մեր ճանապարհին վրայ: Մեր ինքնաճանաչման բիւրեղացումի ժամանակն է այս ժամանակը, մանաւանդ մեր Մայր Հայաստանի մէջ անցնող եօթանասուն տարիներու խորհ. բռնատիրական իշխանութեան Թողած հետքերէն ձերբազատելով եւ ազատ ու անկաչկանդ մտածողութեամբ մեր ինքնութիւնը պարզելով, ամրացնելով եւ պարզացնելով: Որովհետեւ այդ բռնական իշխանութիւնը ոչ թէ սոսկ քաղաքական կամ տնտեսական եւ կամ վարչական բնագաւառներու մէջ զործեց իր աւերը, այլ նաեւ ու մանաւանդ հոգեւոր արժէքներու, ազգային առողջ ըմբռնումներու, մեր անցեալի արուեստակեալ, դիտումնաւորապէս խոհուն, հապճեպ նչմարելի ժպիտը, որ իրականութեան մէջ ժպիտի աւ չէր նմանները, կը նմանէր թերեւս մտածող մարդու արտայայտութեան, եւ ինծի այնպէս կը թուէր որ հիմա բան մը պիտի ըսէ: Ընդհանրապէս չէր ըսեր:

Ենիպիւղի ձմեռնային իր բնակարանին ներքին յարդարանքը ունէր թանգարանային նախանձելի պեղեցկութիւն մը որ կը ցոլացնէր իր եւ մանաւանդ իր կողակիցին՝ Սիւզանին բարձր ճաչակը: Յաճախ պատուհան կը նայէր հանդիպակաց բլուրներուն վրայ, որոնք խիտ անտառներով ծածկուած էին: Կանանչ աչխարհ մը կը տարածուէր հոնկէ դէպի ծովեզերք ու զէպի զրոզի երեւակայական Հարուստ աչխարհը: Իսկ Գնալըի իրենց ամառանոցը տարբեր աչխարհ մըն էր: Ան կզգիին ծայրամասին վրայ զբաղաքային մենաստան մըն էր կրկ ներչնչուիլ ուզող մտաւորականի մը համար: Կզգիին բազմաժխտր հրապարակին կամ բազմամարդ բնակավայրերէն կարծես կարելի եղածին չափ հեռանալու ցանկութեան մը իրագործումն էր այդ տունը: Հոն կընայիր նստիլ ու նայիլ պի ծով, բնաջնջել այն ամէն ինչը որ կը մնայ քու եւ ծովին միջեւ, եւ այդ ծովուն վրայէն երեւակայութեամբ ճախրել դէպի անցեալի ու ապագայի այն երկու աչխարհները, որոնք կը հմայեն զբաղի ուզեղդ:

Բայց պիտէի որ Անդանին գործը չատ ծանր էր: Մինչեւ ուչ ժամեր կ'աչխատէր գործատեղիին մէջ: Ժամանակ կը մնար վայելելու այս պեղեցկութիւնները, կամ նոր պատմուածք մը գրելու:

Վստահաբար ու անհամեմատօրէն կըզբաղար պնդել թէ Անդան Էօզէր առնուազն

իր պատմուածքներէն չորս կամ հինգը պրած չէր ըլլար եթէ չմտաւօրէն պատմուածք չպահանջէի իրմէ: Պարբերաբար խմբագրատուն կու գար իր սիւնն ու գօրակցութիւնը առաջարկելու համար մեր թերթին, զոր պաշտելու չափ կը սիրէր: Իրեն ընարտանութիւնն կը նկատէր երբեմն իմ քով գալ, բանով մը զբաղեցնել զիս, յայտնել թէ ինչ ալ ինծի չափ սիրտ կը մաշեցնէր Ժերթին տեսնելի ու անտեսանելի դժուարութիւններուն համար: Ամէն անգամուն ալ կը հարցնէր թէ բան մը կրնա՞ր ընել մեզի համար: Ես ալ պատմուածք կը խնդրէի իրմէ: «Գրէ՛» կ'ըսէի: Նոր պատմուածք մը գրէ: Այն ատեն կը տեսնէի որ մչուչ ամպ մը կ'անցնէր անոր աչքերուն մէջէն: Այդ ամպը երկու նշանակութիւն կրնար ունենալ: Առաջին նշանակութիւնը անհամ էր, երկրորդը խոստմնալից: «Ա՛հա, ես ալ որքա՜ն պիտի ուզէի գրել, բայց ժամանակ չունիմ»: Կամ՝ «Հոտ մը կայ արդէն սեղանիս վրայ, պէտք է որ սրբագրեմ, աչքէ անցընեմ»: Երկու պատրաստին ալ անդրդուելի կը մնայի ու անխղճօրէն կը ծանրանայի իր վրայ: «Յաջորդ Գրական էջին համար պատմուածք մը կ'ուզեմ»: Գլուխը կը չարժէր: Կարծես հաւանութիւն կը յայտնէր: Եւ ես այդ վայրկեանին վստահ կը դառնայի որ այդ դիչեր, տուն դառնալէ վերջ, կէս ժամ մը, դնէ մէկ ժամ, պիտի նրատէր իր աշխատասեղանին առջեւ եւ պիտի յառաջացնէր իր պատմուածքը:

Ես, իմ հոչուդս, այնքան կը սիրէի Անդան Իօզէլի պատմուածքները, որ անդրաշարաբար երկրորդական կարգի վրայ կը դնէի անոր բանաստեղծութիւնները: Ամէն անգամ որ պատմուածք մը բերէր խմբագրատուն, կ'ընէի այն ինչ որ ուրիչներուն համար չատ քիչ կ'ընէի: Անմիջապէս կը կարդայի: Չէի սպասեր: Անդայման ժամանակ կը գտնէի ու կը կարդայի, նոյնիսկ եթէ զայն եղկու չորթ վերջ պիտի գործածէի:

Բայց թէ ան բանաստեղծութեան ձեւով իր տուածներուն մէջ ալ որքան ցնցիչ ու պատկերալից էր, թերեւս առաջին անգամ անդրադարձայ երբ Սիլվա Կոմիկեանը առաջին անգամ ըլլալով անկէ արտասանեց քանի մը բանաստեղծութիւններ, մանաւանդ «Իշուն Ճամբան»: Այդ օրէն ի վեր միշտ ականջներուս մէջ կը հնչեն այդ բանաստեղծութեան վերջին տողերը.

«Ցուցափեղկէ մը ներս կը նայիմ - հին օրերու աչքերս կը փնտռեմ - երազկոտ
մարդ մը կը ցոլայ - մարդ մը - էթիճ ակնոց - ճպատ - ու - գէր
"Ծօ այդ դո՞ւն ես" կ'ըսեմ "Անդան"
կորսուէ անբան
դուն ալ իճկեր ես սահա
իշուն ճամբան»:

Ռ. Հ.

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԹՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՊԱՀՊԱՆՈՒԻ՞

Նման հարցական մը կը թեւադրուի «Էֆոնոմիսք»ի Սեպտեմբեր 12-ի թիւին մէջ Մոսկուայէն գրուած էջէ մը: Նըշմարուածը այն է որ չրջաններու դեկավարները կեդրոնական իշխանութենէն իրենց գժգոհութեան կ'ատընչեն երկրին մասնատումին հեռանկարը: Տնտեսական, հարկային մարզին մէջ ակնարկ է ինքնավարութեան ձգտումը: Նոյնիսկ կան չրջաններ որոնք արտաքին յարաբերութիւններ հաստատած են: Իսկ Կրեմլինի հակակչիռը կը տկարանայ յատկապէս ազգատ չրջաններու վրայ: Պարզուած պատկերը կը մղէ հարց տալու թէ Խորհ. Միութեան քայքայումէն ետքը տարի եւոք, կարելը հասած է Ռուսաստանի՞ն:

Շատ մը չրջաններու դեկավարներ ըմբոստութեան ընթացքի մէջ կը գտնուին, յատուկ կարգադրութիւններու դիմելով: Օրինակ, Պալթեան ափի Քալինինկրադի երկրամասը ահազանգի վիճակ յայտարարած է ինք իրեն համար որովհետեւ վախ կայ որ աննպեղէնի ու հեղուկ վառելանիւթի պաշարները հատնին: Այդ պատճառով ալ տեղւոյն դեկավարութիւնը կը մերժէ Մոսկուա դրկել իրենց վճարումները: Երկրին միւս ծայրը Սախալինեան կղզիին վարչութեան պետն ալ կը խօսի Ռուսաստանի մասնատումի լսկիզբին մասին: Նոյնիսկ պարադան Խազդականի ափի Պրիմորսկի Քրայի ուր ամբողջովին կ'անդիտացուին կեդրոնէն հասած հրահանգները:

Ուրալեան չրջանին հարաւ - արեւելեան կողմը, Խաքասիայի կառավարիչը զօր. Լերէդի եղբայրն է. Ալեքսէյ Լերէդ: Ան ես յայտարարած է թէ վերջ պիտի տան դաշնակցային պետութիւնը զումարներ փոխանցելու սովորութեան. ան նաեւ նախագահ Ելցինը նմանցուցած է Հիթլէրի: Անցեալի Եաքութիան որ այսօր Սախա կը կոչուի եւ ոսկիով ու ադամանդով հարուստ չրջան մըն է Սիպերիոյ արեւելեան կողմը, նոյն ուղղութեան վրայ կը դտնուի:

Ուրիչներու կարդին, զօր. Լերէդի միջնաբերդ Կրասնոյարսկն ալ պիներու ուրոյն հակակչիռ հաստատած է: Նման չրջաններ եթէ սահմանափակեն ապրանքի «արտածումը» դէպի Ռուսաստանի այլ վայրերը, վերջ կը դտնէ երկրին միակ չուկայի դրութիւնն ալ: Օմսկի կառավարիչը արդէն արդիլած է որ սննդեղէն վաճառուի այլ չրջաններու: Վոլկայի վրայ Սարադովի մարզին դեկավարն ալ վիճարկումի նիւթ ըրած է տեղական դրամանիչ մը ունենալու խնդիրը:

Ինքնագլուխ գործելու հակումին տէր չրջաններու գոյութիւնը նոր երեւոյթ չէ յետ համայնավարութեան Ռուսաստանի մէջ: Վերջերս կեդրոնին առաւել ակարացումով չէչոուած է ան: Մանաւանդ որ նախագահ Ելցին ծայրամասերու մեծամեծներու զօրակցութեան պէտք ունի, մինչ այս վերջիններս այդ զօրակցութեան փոխարէն իրենց տեղական գործունէութեան մէջ առաւել ազատութիւն կը պահանջեն:

Լաւատեղեակ դէմքեր կը խօսին յետադային ձեւանալիք վարչաձեւի մը մասին որ կեդրոնին չուրջ խմբուած տասնեակ մը կէս-աւտոպետական իշխանապետութենէ պիտի բաղկանայ: Բնական է հարցումը որ կը հետեւի թէ ի՛նչ կը պատահի եթէ Զէչէնիոյ նման ռազմական նոր պարագաներ յայտնուին: Պիտի գործե՞ն կեդրոնին հրահանգները, թէ գլուխը պիտի ցցէ անհնազանդութիւնը:

ՔԱՂՀԱՆ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՄՈՆՐԻԱԼԻ միջազգային ֆիլմի չրջանակին մէջ կազմակերպուած ուսանողական չարժանկարի եւ տեսերիզի 29-րդ Փառատօնին դատակազմը վաւերագրական լաւագոյն փառատնկարը նկատած է Ա. րագ Արթինեանի «Survivre sur l'échelle Richter»ը, Սեպտ. 2-ին տեղի ունեցած ընդունելութեան մը ընթացքին: Փառատօնը նուիրուած է 1988-ի երկրաչարժի տասնամեակին եւ վերապրողներու ճիդերուն: Կը տեւէ մէկ ժամ:

*
**

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հարպըրֆրոնթ կեդրոնին մէջ, Օգոստոս 25-27-ին, Ալթամիրա նօ Լոտ Օփերայի կազմակերպած երգահանդէսին իր մասնակցութիւնը բերած է սոփրանօ Իզապէլ Պայրաղտարեան:

*
**

ՍԿԻՒՏԱՐԻ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ, Սեպտեմբեր 13-ին, տօնուած է Խաչվերացը եւ մատաղօրհնութիւն կատարուած: Պատարագած ու քարոզած է Շահան Արքեպիսկոպոս, յաւարտ եկեղեցական արարողութեան, յարակից Կիւլպէնկեան սրահին մէջ սիրոյ սեղան մը տեղի ունեցած է նախագահութեամբ Շահան Արք-ի: Օրուան հանդիսավարն էր Վարդան Զիլճեան. կատարուած եւ կատարուելիք աշխատանքներուն մասին տեղեկութիւններ տուած է Սկիւտարի Ս. Խաչ եկեղեցւոյ Թաղային խորհուրդի ատենապետը՝ Արէա Կիւլթաչեան որ յայտնած է թէ սրահը օժտուած է ջեռուցումով եւ եկեղեցւոյ փայտաչէն դռներն ու պատուհանները նորոգուած են եւ ներկուած, հիմա կարգը եկած է եկեղեցին ներկելու եւ ատիկա կը կարօտի 10 միլիառ Թրքական լիրայի: Ծօսելու հրաւիրուած է «Մարմարա»յի խմբագրապետը՝ Ռ. Հատտէճեան որ իր ուրախութիւնը յայտնած է ներկայ հոծ բազմութեան ի տես եւ հաստատելով թէ այսօրուան Սկիւտարը չէ այն Սկիւտարը զոր կը ճանչնանք զիրքերէն կամ Պետրոս Դուրեանի չրջանէն, կոչ ըրած է որպէսզի սկիւտարցիները ամէն ինչ ընեն ապրեցընելու համար պատմական Սկիւտարը: Ծօսք առած է նաեւ տոքթ. Վարդ Շիկահեր: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Հուսկ բանքը արտասանած է Շահան Արք.:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՎՐԱՑ ՊԵՏԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅ ՄԵՇԱԿՈՑԹԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐԸ

Հայկ. Նարտարապետութիւնն ուսումնասիրող կազմակերպութիւն

«Գիտութիւն» Հրատ., Երեւան, 1998

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ

ԱՌՋԵԻ

ԿԱՄ

ԲԵՐԱՑԻ ԳԱՑԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ՎԷՊ
ՊՈԼՍԱՀԱՑ ԿԵԱՆՔԷ

ԳԼՈՒԽ Բ.
ՊԵՐՃԵԱՆՆԵՆՑ ՀԱՑԿԵՐՈՑԹԸ

ՍՕՖԻ. – Բայց, տոքթոր, հիմա որ պարոն Կարկամեանը դատապարտեցինք, կարգը ձեզի եկաւ, դուք ալ պէտք է որ մեզի բացատրէք ձեր ըմբռնումները կամ դաղափարները սիրոյ մասին:

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Իմ ըմբռնումներս չատ յստակ են... ես կը հաւատամ սիրոյ տեւականութեան եւ այն համոզումը ունիմ որ երբ մարդ մէկ անդամ անկեղծօրէն կը սիրէ, այլեւս չի կրնար հրաժարիլ այդ սէրէն կամ մոռնալ զայն:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ. – Այդ տեսակ տեւականութեան սէր մը ունեցա՞ք էք:

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Ո՛չ տակաւին... եթէ ուենայի հիմակ ամուսնացած կ'ըլլայի:

ՍՕՖԻ. – Ահաւասիկ տիպար ամուսին մը ըլլալու արժանի մէկը:

ՏՈՔԹՈՐԸ. Շնորհակալ եմ, տիկին, ձեր փաղաքշական պնահատումին համար:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ. – Այդ յայտարարութիւնները որեւէ նշանակութիւն չունին ինծի համար:

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Ինչո՞ւ...

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ. – Որովհետեւ անկեղծ չեն եւ կը յայտարարուին մասնաւոր նպատակով մը, մինչդեռ ես առանց որեւէ նկատողութեան, իմ գաղափարս արտայայտեցի:

ՏՈՔԹՈՐԸ (սրտմտած). – Կարծեմ իրաւունք չունիք իմ խօսքերուս անկեղծութիւնը կասկածանքի ենթարկելու: Եւ յետոյ ի՞նչ մասնաւոր նպատակ կրնամ ունենալ այսպիսի կարծիք մը յայտնելով:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ. – Ո՞վ գիտէ... թերեւս ամուսնական ծրագիր մը:

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Կը խնդրեմ որ ձեր բերնէն ելած խօսքերը կշռէք:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ. – Շատ լաւ կշռուած են...

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Ընդհակառակն, առանց մտածելու կը խօսիք եւ եթէ այդ կերպով չարունակէք...

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ (ընդմիջելով). – Ի՞նչ կրնայ ըլլալ...

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Անհաճոյ միջադէպեր...

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ. – Սպառնալի՞ք կ'ընէք կոր:

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Կարծեմ որեւէ սպառնալիք չբերի եւ ընելու ալ միտք չունիմ, միայն թէ կը պահանջեմ որ ձեր լսածները պարզաբանէք... ոեւէ մէկու մը չեմ կրնար թոյլատրել որ իմ խօսքերուս անկեղծութիւնը կասկածանքի ենթարկէ:

Տիկինները եւ օրիորդ Աննա տեսնելով որ երկու երիտասարդները կռիւի պիտի բռնուին, կ'ուզեն կամաց մը հեռանալ: Նախ օրիորդ Աննա պատրուակ մը պըտնելով կը հեռանայ, յետոյ տիկին Մանիկ, իբր թէ ամուսնոյն բան մը ըսելու համար, կը թողու կ'երթայ եւ ի վերջոյ տիկին Սօֆի եւս կը մեկնի: Կարկամեան եւ տոքթոր Վարդան առանձին կը մնան:

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Հիմա որ առանձին մնացինք, բացատրէ տեսնենք միտքդ:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ. – Բացատրելիք բան մը չունիմ... մինչեւ եռքը աշխատեցար գիս վարկաբեկելու... տիկիններուն եւ օրիորդին քով, ես ալ փոխադարձաբար նոյնը ընել ուզեցի:

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Ե՞րբ քեզի վարկաբեկեցի:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ. – Իմ սիրային արկածներս պատմած առենս... կը կարծե՞ս որ չհասկցայ քու խօսքերուդ իմաստը եւ մանաւանդ նպատակը:

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Ի՞նչ, կը կարծես որ Աննային քով քեզ վարկաբե՞կ ընելու համար այդպէս խօսեցայ:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ. – Բնականաբար... ատոր բնաւ տարակոյս չունիմ, բայց մի կարծեր որ այդ կերպով կրնաս Աննային տիրանալ:

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Աննային տիրանալու համար որեւէ արդիլք չկայ ինծի համար, սակայն կրնան ապահով ըլլալ:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ. – Շատ կը սխալիս, տոքթոր Վարդան, Յովսէփ էֆէնտիին չատ աղէկ կը ճանչնայ երկուքս ալ:

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Դուն այնպէս կարծէ... քիչ օրէն ամէն բան կայտնի կ'ըլլայ:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ. – Այո՛, քիչ օրէն ամէն բան կը յայտնուի... առ այժմ մնանք բարով:

ՏՈՔԹՈՐԸ. – Երթաս բարով:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ. – Գիտցած եղիր որ քեզի պէս տոքթորները սակը փարայի արժէք չունին իմ աչքիս:

ՏՈՔԹՈՐԸ. Քեզի պէս փառասիրաններն ալ ինծի համար կուտ մը չեն արժեր:

Այս համակրական խօսքերը փոխանակելէ ետք, երկու երիտասարդները իրարմէ կը բաժնուին առելատառ նայուածքներ արձակելով:

Փառասիրանը, զրդռուած վիճակի մէջ, քիչ մը եւս կը մնայ ու հրաժեչտ առնելով կը մեկնի: Տոքթորը քիչ ետքը կը հետեւի իրեն: Միւս հիւրերը կէս գիչերին մօտ կը մեկնին:

ԳԼՈՒԽ Գ.
ԵՐԿՈՒ ՈՍՈԽՆԵՐԸ

Երկու չաբաթ ետքը, Սամուրեանին տունը, տիկին Մաննիկ, տիկին Սօֆի եւ տիկին Սաթենիկ Կոկոնեան նստած կը խօսակցին: Տիկին Սաթենիկ Գասըգիւղէն եկած է, տիկին Մաննիկի ազգականուհին ու անոր հիւրն է: Շատ խօսուած կին մը-ամուսնական չարկը լըքած, սիրահարին հետ Իզմիր փախած ու յետոյ կրկին վերադարձած է ամուսնոյն քով: Այս վերջինը, փիլիսոփայական խառնուածքով մէկը, աւետարանական ներողամտութիւն մը ցոյց տուած է եւ ամէն բան կլլած ընտանեկան պատիւը անաղարտ պահելու համար: Յանկարծ ներս կը մտնէ Հրանդ էֆէնտի Պէքեան:

(Շար. 13)

(Շար. Ա. էջէն)

դլուխը հասաւ Ազգ. Ձակատի թեկնածուն՝ Սանտրին Լը Շըվալիէ, ձայնեբու 39,6%-ով, մինչ ընկերվարական թեկնածուն՝ Օտէթ Գագանովա 36,7% կը ստանար, դուրս կը մնար այլեւս Աջի թեկնածուն Մարք Պէյլ 21%-ով: Մասնակցողներու համեմատութիւնը չատ ցած էր, շուրջ 44%: Երրորդ անգամն է որ թուլոնցիները քուէի պարտին դիմել, երկու նախորդ ընտրութիւնները՝ քաղաքապետ Լը Շըվալիէի եւ Օտէթ Գագանովայի, չեղեալ համարուած ըլլալով Սահմանադրական Խորհուրդին կողմէ: Նման ընտրութիւններ կային նաեւ Օպանը եւ Տէօնքէրք: Առաջինին մէջ համաձայնաւորը դլուխը կը հանէր, երկրորդին՝ ընկերվարականը:

ՓԱՌՕ-ը (Համախոհութեան քաղաքական պայմանագիրը) բուռն բանավէճի նիւթ է, դեռ Ազգ. Ժողով չհասած: Ծանօթ է որ այս օրինագիծը, որ միասեռականներու նախաձեռնութիւնն է, կը նախատեսէ բոլոր զոյգերուն տառասեռական կամ միասեռական. օրինականացումը, այսինքն անոնք պէտք է վայելեն ամուսնացած զոյգերու բոլոր առաւելութիւնները, բնակութեան, ընկերային առաւելութեանց եւ ժառանգական հարցերու մէջ: Հեռատեսիլի Ա. կայանէն (Սեպտ. 20, ժամը 19.20) ձէք Լանկ պաշտպանեց այս օրինագիծը, զոր, ի դէպ միասեռականները չատ անբաւարար կը նկատեն: Դէմ արտայայտուեցան եպիսկոպոսական դասու ներկայացուցիչը որ «աւելորդ եւ վտանգաւոր» որակեց զայն, նաեւ մէթր Փաթրիք Տէվէճեան որ իրաւացի կերպով զգուշացուց Ֆրանսական օրէնսդրութիւնը որ 60% ժառանգական տուրք կը դնէ երբ զուակ չըկայ եւ փոխանակ այդ օրէնքը բարելաւելու քաջութիւնն ունենալու, ժառանգական տուրքերէ վերծ կ'ուզէ պահել ապօրինի զոյգերը:

ՓԱՐԻԶի մէջ, Սեպտ. 19-ին, առաջին անգամ տեղի ունեցաւ «Թեքնօ» տողանոք մը Տանֆէրէն Նասիոն, մասնակցութեամբ 100-էն 150 հազար հոգիի, հովանաւորութեամբ եւ մասնակցութեամբ ձէք Լանկի եւ Մշակոյթի նախարար՝ տիկին Ֆաթրին Թրօթմանի: Այս տողանոքով, այլ մայրաքաղաքներէ հոք, Փարիզ ալ կ'ուզէր օրինականացնել թեֆնօ երաժշտութիւնը որ ձէք Լանկի համար ապագան կը ներկայացնէ: Իշխանութիւնները մտահոգ էին սակայն այն պատճառաւ որ թմրեցուցիչը չի բացակայիր նման հաւաքոյթներէ: Տողանոքը ժամը 19-ի շուրջ կը հանէր Նասիոն ուր ժամը 23-էն ծայր կու տային բուռն միջադէպեր, բազմաթիւ վիրաւորներ կային, բայց ճշգրիտ թիւեր չէին տրուեր: Ձերբակալութիւններ ալ տեղի ունեցած էին:

ՓԱՐԻԶի քաղաքապետարանի ընդհանուր քարտուղարը, որ պատասխանատուն է փարիզեան վարչական հարցերուն՝ Ժան-Գլօտ Լը Թայանտիէ տր կապրի իր հրաժարականը տուած է Սեպտ. 18-ին: Խորապէս ապդուած էր «էֆսթիէյս»ի մէջ կարդալով որ Թիպէրի ծրագրած է վինք պաշտօնազրկել:

ՓՈՒԹՊՈԼ

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Վալանսի Հայ Մարզականը 2. 0 յաղթեց Նիորի ինչ որ Թոյլ տուաւ իրեն բախտեւել իր դիրքը դասաւորման մէջ եւ 18-րդէն բարձրանալ 16-րդ տեղը ուր կէտով: Գլուխն են հաւասար (14) կէտերով Թուլա եւ Լաւալ, Նիս կը մնայ 20-րդ եւ վերջին դիրքի վրայ, երկու կէտով:

*
**

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԲԱԺԱԿ
Բ. հանգրուան
Ժուանվիլ - Իւ.Ժի.Ա. Ալֆորվիլ 0 - 1
Վանվ - Ա.Ս.Օ Ամիէնիէն 1 - 2

Օ.Տ.Կ.Սէնի ԲԱԺԱԿ
Ա. հանգրուան
Ռիւէյ-Մալմէզոն - Հ.Մ.Լ.Մ.-Ֆրանս 1 - 0

**Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935**

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՎԱԼԱՆՍ. - Պերնար Տէտէճեան 500 Ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Ծաչի Շրջ. Վարչութիւնը Տէր եւ Տիկին Ա.յվազեանէ չնորհակալութեամբ ստացած է 3.000 Ֆր. ի նպաստ Հայաստանի երախաներուն:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «ARCHALOUïS THADEOSSIAN»
PARIS

La rentrée scolaire a eu lieu
le 12 Septembre

Vous pouvez encore inscrire vos enfants.

Ecole hebdomadaire du cours complémentaire au baccalauréat, langue arménienne, histoire, danse, chorale, théâtre, kung-fu.
Renseignements et inscriptions auprès de:
Araxie Karanfilian: 01 39 83 71 19
(après 20h);
Nazélie Fourtune : 01 45 84 57 18.

*
**

Repas

La Croix Bleue des Arméniens de France Section d'Issy-les-Moulineaux organise un repas à l'intention de tous les sympathisants et anciens élèves de l'école arménienne, au «Chalet de Vaupereux» à Bièvres le Dimanche 4 Octobre.
Un car partira de la Maison de la Culture 45, rue de la Défense à 12 heures 15, avec arrêt devant l'Eglise Apostolique Arménienne à 12 heures 30, 6, avenue Bourgain. Les inscriptions seront prises jusqu'au Lundi 28 Septembre par :
ALICE : 01 46 42 90 68;
JACQUELINE : 01 40 95 81 33.

*
**

VISITE
AUX CHATEAUX DE LA LOIRE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. Prix du voyage comprenant les visites, les repas et l'hébergement : 2400 F.

Le nombre de places étant limité, prière de réserver avant fin septembre, en téléphonant au : 04. 72. 35. 15. 86 ou à la MCA de Villeurbanne : 04. 78. 93. 57. 43.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր զաւկին՝ Հայկ Պապեանի մահուան 35-րդ տարելիցին ի յիշատակ, Տիկին Արջալոյս Պապեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻԻՆ ԵՒ ՕԾՄԱՆ 68-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 27-ին, Արնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան առթիւ հանդիսաւոր պատարագ եւ մատաղի արարողութիւն կը կատարուի:

Այս առթիւ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Փարիզի Առաջնորդ՝

ԳԻՒՏ ՍԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ վախճանեալ հոգեւորականներու եւ հանգուցեալ սատարողաց հոգիներու յիշատակին:
Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9.30-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

Centre Culturel Alex Manoogian
ACTIVITÉS PÉDAGOGIQUES 1998-1999

Dans le cadre de ses activités l'UGAB-Paris — Ile-de-France organise dans son Centre Culturel des cours :

— d'arménien pour enfants (à partir de 6 ans), le Samedi à 14h30;

— d'arménien pour adultes, le Samedi à partir de 16h30;

— d'arménien préparation BAC (arménien occidental et oriental), le Vendredi de 19h à 20h30 et le Samedi de 16h à 18h

Une formation minimum de 2 ans est exigée pour la présentation des épreuves écrites et orales.

— Cours d'arménien adultes, les Lundi et Mardi soir. Méthode active basée sur conversation, textes llittéraires, revues de presse;

— Chorale enfants, le Samedi à 14h30;
adultes, le Jeudi à 20h30;

— Musique traditionnelle (chevi);

— Danse arménienne, le Samedi à 16h30
adultes, le Lundi à 20h30;

— Théâtre enfants, le Samedi;
adultes, le Vendredi.

NOUVEAU ... NOUVEAU ... NOUVEAU
ATELIERS D'ENFANTS

Les Mercredis 14h30 - 17h

— Travaux manuels;

— Initiation au solfège sur des instruments de base;

— Cours de piano;

— *Enfants à partir de 4 ans* —

Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 14h
Rentrée le 26 Septembre à 14h30
U. G. A. B. :
118, rue de Courcelles — 75017 PARIS
Tél. 01.42.27.12.26 — M° Courcelles

Association MACHTOTZ
Pour la Défense de la Langue Arménienne

RENTREE SCOLAIRE 1998

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

L'enseignement est assuré par Mme Hilda KALFAYAN-PANOSSIAN
avec sa Méthode Audiovisuelle
Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien

3 Octobre — 1er Février 1999 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h
Eglise Arménienne — 15, rue Jean-Goujon — Paris 8e

2) Cours accéléré du 2e et du 3e niveau

Le Samedi de 12h à 13h
3 Octobre 1998 — fin Juin 1999

Pour tous ces cours
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51 (après 18h).

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԾԱՆՈՒՑԱԳԻՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ԳՈՒՄԱՐՄԱՆ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան («Մխիթարեան») կեդրոնական Վարչական Ժողովը ներկայիս կը ծանուցանէ Մխիթեան բոլոր իրաւասու անդամներուն թէ Մխիթեան 80–րդ Ընդհանուր Ժողովը պիտի գումարուի 1998, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 17, առաւօտեան ժամը 10–ին, Հ.Բ.Ը.Մ.–ի Տէմիրճեան կեդրոնին մէջ, Անթիլիաս, Լիբանան:

Սոյնը 80–րդ Ընդհանուր Ժողովի գումարման մասին տրուող մեկ ծանուցագիրն է: Հետեւաբար, Մխիթեան իրաւասու անդամներէն կը խնդրենք որ անձնապէս ներկայ գտնուին Ժողովին, վերոյիշեալ թուականին եւ վայրը, եւ կամ ամէնէն ուշը մինչեւ Սեպտեմբեր 15, իրենց փոխանորդագրերը, – հիմնական կանոնադրի տրամադրութեանց համաձայն գործադրուած եւ վաւերացուած, – յանձնեն կեդրոնական վարչական Ժողովի ատենադպիրին, հետեւեալ հասցէով. –

Armenian General Benevolent Union
Central Board of Directors
55 East 59th Street
New York, N. Y. 10022

ԺՈՂՈՎԻ ՕՐԱԿԱՐԳ

1. – *Ներկայացում եւ վաւերացում 1996 եւ 1997 տարեշրջաններու Մխիթեան ընդհանուր բարոյական տեղեկագրին:*

2. – *Ներկայացում եւ վաւերացում 1996 եւ 1997 տարեշրջաններու Մխիթեան ընդհանուր նիւթական տեղեկագրին:*

3. – *Ընտրութիւն Մխիթեան կեդրոնական վարչական Ժողովի անդամներու:*

4. – *Ընտրութիւն Հաշուեքննիչ Յանձնախումբի անդամի մը:*

5. – *Նկատառում եւ գործադրում վերոնշեալներուն հետ առընչուող որեւէ հարցի, ինչպէս նաեւ Ժողովին ուշադրութեան բերուող եւ անոր աշխատանքներու ընթացքին քան պատշաճի արծարծուող հարցերու:*

6. – *Քննարկում Ընդհանուր Ժողովի առաջարկներու եւ բանաձեւերու:*

Ի դիմաց
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ
ԼՈՒԻԶ – ՍԻՄՈՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
Նախագահ

ՊԵՐՃ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ
Ատենադպիր

Յուլիս 10, 1998

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

VIENNE

Bien sûr, vous connaissez la CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE.
Mais, savez-vous tout sur elle ? Connaissez-vous : — ses actions locales ?
— ses actions européennes?
— ses actions pour l'Arménie?
Savez-vous, qu'aujourd'hui, en tant qu'Organisation non Gouvernementale et reconnue d'utilité publique, elle participe et à participé aux grandes réunions internationales, telles que la Conférence Mondiale de la femme à PEKIN, et au Sommet Mondial pour le Développement social à COPENHAGUE. C'est de tout cela que nous aimerions débattre au cours de notre

Journeé «PORTES OUVERTES»

le DIMANCHE 27 SEPTEMBRE
à partir de 15 heures

à la Maison de la Culture Arménienne
9, rue du Cirque — VIENNE
où nous vous accueillerons en compagnie de *Mme Hélène MERDJANIAN, Présidente* de notre Conseil d'Administration.
Un intermède musical traditionnel assuré par le *Groupe «Spitak»* vous sera proposé autour du verre de l'amitié.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 23
MERCREDI
23 SEPTEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74Դ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19·470 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.470

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ 7-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ՆԱԽԱԳԱՀ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՈՒՂԵՐՁԸ

Ամբողջ Հայաստանի մէջ անկախութեան 7-րդ տարեդարձը Սեպտեմբեր 21-ին նշուած է բացօթեայ հանդիսութիւններով որոնց մասնակցած են քաղաքական եւ կրօնական դէմքեր: Երեւանի մէջ օրը բացուած է դէպի Եռաբլուր վիմով փոքրով: Հոն Ղարաբաղի պատերազմին զոհերու հիերմներուն տրուած այցէն ետք անկախատարութիւնը չարունակուած է քաղքին հրապարակներուն վրայ: Ապա Ազատութեան հրապարակին վրայ տրուած է մեծ համերգ մը:

Ուրախութեան ընդհանուր երեւոյթը սակայն չէ քօղարկած ամբողջովին յատկապէս միջին եւ երեց սերունդէն չափերու անցեալի կարօտը: Պատասխանելով լրագրողներու հարցումներուն, անոնցմէ ոմանք ըսած են թէ անկախութիւնը պատճառ եղած է իրենց անգործ մնալուն, թէ կեանքի անճոռնի պայմաններով կարելի չէ ապատ զգալ, եւն.:

*
**

Ստորեւ կու տանք նախագահ Ռ. Քոչարեանի շնորհաւորական ուղերձը զոր արտասանած է տօնակատարութեանց ընթացքին.

«Սիրելի հայրենակիցներ,
Սրբազան հայրեր,
Յարգելի հիւրեր,
Տիկնայք եւ Պարոնայք,

Շնորհաւորում եմ ձեզ Անկախութեան տօնի առթիւ: 1991 թուականի Սեպտեմբերի 21-ին Հայաստանի ժողովուրդը կատարեց իր պատմական ընտրութիւնը, ապրիլ անկախ, ժողովրդավարական պետութեան մէջ: Նորանկախ պետութեանը բաժին ընկած փորձութիւնների ամենադժուարին պահերին մեր ժողովուրդը ցուցաբերեց բացառիկ տոկունութիւն, զոհաբերութիւն եւ նուիրուածութիւն ազգային դատին: Այս բարձր արժանիքների շնորհիւ էր, որ անկախութեան 7 տարիների ընթացքում մենք պատերազմից դուրս եկանք յաղթանակով, յաղթահարեցինք ծանրագոյն էներգետիկ ճգնաժամը եւ դանդաղ, բայց վստահ հասնում ենք տնտեսական զարգացման նորմալ տեմպերի:

Այսօր մեր ներքին կեանքի առաջնահերթ խնդիրը տնտեսութիւնն է: Ես համոզուած եմ, որ ժողովրդի լայն խաւերի սպասելիքները կապուած են յատկապէս այս ոլորտի հետ: Նոր աշխատատեղերի ստեղծում, կենցաղի բարելաւում: Ես նաեւ համոզուած եմ չատ ադամանդ արդիւնքներ տեսնելու անհամբերութիւնը. չափազանց չատ ենք տառապել, եւ բոլորը հրաշքի են սպասում: Բայց մենք ժառանգել ենք աւերուած տնտեսութիւն, որի վերականգնումը պահանջում է հսկայական ջանքեր՝ իմ եւ ձեր: Ի տարբերութիւն ներքին քաղաքական կեանքի, որտեղ հնարաւոր էր կարճ ժամանակում հասնել լարուածութիւնը, տնտեսութիւնը ունի իր զարգացման օրինաչափութիւնները եւ պահանջում է տեւական աշխատանք: Այստեղ մենք ակնկալում ենք լաւ արդիւնքներ: Մանաւանդ, որ տնտեսութեան առողջացման միտումներն արդէն առկայ են, եւ դրանք խոստանալու են: Բայց կառավարութիւնը չի կարող զեկավարուել անհամբերութեան զգացումով եւ զիմել տնտեսական արկածախնդրութեան: Առաւել եւս՝ համաչխարհային լուրջ տնտեսական ճգնաժամի պայմաններում: Իշխանութիւնների կողմից արուած է ամէն ինչ այդ ճգնաժամի ազդեցութիւնը Հայաստանի տնտեսութեան վրայ նուազագոյնի հասցնելու համար:

Մեր երկրի տնտեսական եւ ներքին կայունութիւնը, ժողովրդավարութեան խորացումը, օրինականութեան հաստատումը ուղղուած քայլերը բարենպաստ միջավայր են ստեղծում երկրի տնտեսական կեանքի աչխուժացման համար:

Հայաստանի ընդհանուր զարգացումը կարելի է եւ պէտք է խթանել տարածաշրջանային ինտեգրացիոն գործընթացներով: Հայաստանի իշխանութիւնները որդեգրել են տարածաշրջանային եւ աւելի զլոբալ միջազգային ծրագրերին ակտիւօրէն եւ լիարժէքօրէն մասնակցելու նոր ուղեգիծ: Սա մեր արտաքին քաղաքականութեան մէջ ունի կարեւոր դեր եւ կարող է մեծապէս թուլացնել լարուածութիւնը տարածաշրջանում, ինչպէս նաեւ՝ նպաստել Ղարաբաղի խնդրի խաղաղ եւ արդարացի կարգաւորմանը: Մենք եղել ենք եւ մնալու ենք Ղարաբաղի ամուր թիկունքը:

Անցած 7 տարիների հեռանկարից չատ իրագործութիւնները այսօր աւելի չատակ են երեւում: Եւ աւելի չատակ է երեւում ապագան. Հայաստանը տարէց տարի աւելի է ամրապնդուելու եւ հզօրանալու: Պետականութեան հիմքերի ամրապնդմանը եւ ժողովրդավարութեան խորացմանն են ուղղուած նախապատրաստուող սահմանադրական փոփոխութիւնները, ինչպէս նաեւ՝ ծաւալուող բազ երկխօսութիւնը իշխանութիւնների եւ քաղաքական ուժերի միջեւ: Պէտք է նշեմ, որ ո՛չ բոլորն են պատրաստ նման երկխօսութեան: Չեմ ուզում մանրամասնել, թէ լարուածութիւնից ով եւ ինչ կը չահի: Բայց հաստատ դիտեմ, որ երկիրը դրանից միայն կը կորցնի: Մեզ ըսպասում է կարեւոր ժամանակահատուած, երբ պէտք է կայանայ եւ ամրապնդուի ազգային համաձայնութեան մթնոլորտը՝ Ազգային ժողովի ազատ ու արդար ընտրութիւնների ճանապարհով:

Հայաստանի առջեւ ծառացած խնդիրների լուծմանը պէտք է ուղղուեն հսկայն հայութեան ջանքերը, եւ մենք այդ աշխատանքներին ակտիւօրէն ներգրաւում ենք Սփիւռքի տնտեսական, մչակութային եւ քաղաքական ներուժը:

Կրկին շնորհաւորում եմ ձեր բոլորի տօնը:

*
**

Նոյն օրը, ինչպէս ամէն տարի Հայաստանի Փարիզի դեսպանատան մէջ ալ նչուեցաւ անկախութեան տօնը: Գործաւար Ռ. Տէր-Ստեփանեան եւ տիկին Տէր-Ստեփանեան ընդունեցան Ֆրանսայի, օտար պաշտօնական դէմքերու, պաղութի ներկայացուցիչներու ստուար բազմութեան մը շնորհաւորութիւնները:

*
**

ՎԱՐՉԱՊԵՏ Ա. ԴԱՐԲԻՆԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՀԵՏ

Հայաստանի վարչապետ Ա. Դարբինեան Սեպտեմբեր 18-ին, Երեւան վերադառնալէ առաջ հանդիպում մը ունեցած է Լիբանանի նախագահ Ի. Հրաուիի հետ: Զրոյցին պլիսաւոր նիւթը եղած են երկու երկիրներու տնտեսական, մչակութային եւ ընկերային մարզերու մէջ գործակցութեան հեռանկարներ: Ապա Լիբանանի նախագահը Ռ. Քոչարեանի ուղղուած հրաւէր մը ներկայացուցած է Հայաստանի վարչապետին:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԳԼԻՆԹՐՆԻ ՏԵՍԵՐԻԶԸ

ՈՎ ԻՆՉ ՇԱՀԵՑԱՒ ԿԱՄ ԻՆՉ ԿՈՐՍՆՑՈՒՑ

Կասկած չկայ որ Գլինթընի վերաբերող ամբողջ պատմութիւնը եւ անոր ընկերացող հալածանքը սիրտխառնուք կը պատճառեն եւ անկարելի չէ որ դատաւոր Սթաբի հաչիւները սխալ ելլեն: Այսինքն Գլինթընն ոչ թէ բոլորովին վարկաբեկուի այս տեսերիզով այլ ընդհակառակն հասկրութիւն չահի: Այդ տեսերիզը որ 4 ժամ 12 վայրկեան կը տեւէր նոր ոչինչ բերած է, բացի այն իրողութենէն որ Սթաբ եւ իրեն համախոհ հանրապետական ղեկավարները ամէն ձեւով կ'ուզեն նուազագոյնել նախադահը: Այդ նախադահը, այն պահուն երբ հեռատեսիլի կայանները կը սփռէին այդ վաստաղղ տեսերիզը, յոռնկայա ծափահարութիւններով կ'ողջունուէր Նիւ-Եորքի ՄԱԿ-ի ընդհանուր ժողովին, միջազգային ղեկավարներու կողմէ:

Արդէն, բազմաթիւ ղեկավարներ իրենց զայրոյթը յայտնած են այս հարցին կապակցութեամբ: Ժոսփէն կ'ըսէ թէ ամէն տեղ պէտք է պահպանել յարգանքի ըմբռնումը, Քոհլ յայտարարած է. «Այն ձեւը որով հանրային կարծիքը, կեղծաւոր տպաւորութիւնով մը, կը հետեւի հարցի մը, իմ կարծիքովս փոխելիք է» եւ արդէն ամէնէն խիստ դատապարտումները Գերմանիայէն եկած են. բայց տարբեր չէ չատերու կարծիքը: Մորքին մէջ այս հալածանքը այնքան չվնասեց Գլինթընի որքան ամերիկեան ժողովրդավարութեան որ չատ տխուր պատկեր մը կը պարզէ: Հանրապետականները կը պահանջեն որ պաշտօնազրկման գործընթաց մը բացուի: Այս ամբողջը չատ անախորժ մթնոլորտ մը ստեղծած է եւ դատաւոր Սթաբի ծայրայեղօրէն մանրամասն հարցումները Միացեալ-Նահանգներու նախադահին, ինչ կը վերաբերի անոր սեռային յարաբերութեանց ընկերին Մոնիքա Լեվինսկիի հետ, չեն մեծցներ Ամերիկան ոչ ալ պատիւ կը բերեն անոր:

— Դատախազ Սթաբ չուզեր Գլինթընով զոհանալ եւ կը ծրագրէ քննութեան տակ առնել նաեւ Հիլարի Գլինթընը եւ Սպիտակ Տան այլ պատասխանատուներ այն մեղադրանքով որ փորձած են խեղդել Մոնիքա Լեվինսկիի եւ այլ դայթակղութիւնները: Ըստ «Լոս-Անճըլըս Թայմզ»ի՝ «դատախազը կատղած է», ինչ որ իրեն համար «լայնածաւալ դաւ մըն է, Սպիտակ Տան մէջ, խաբելու եւ ծածկելու համար»:

— ՄԱԿ-ի տարեկան ընդհ. ժողովին արտասանած իր ելոյթին մէջ, Գլինթընը դատապարտած է ահաբեկչութիւնը եւ յիչեցուցած ամերիկեան ծանօթ դիրքորոշումները:

Լրագրողներու բաժանմունքին մէջ, բուռն բանավէճ մը ծագած է ամբողջ տեւողութեան անոնց միջեւ որոնք կ'ուզէին ճառը լսել եւ անոնց որոնք չէին ուզեր զրկուիլ հեռատեսիլէն տեսերիզի սփռումէն: Երկուքն ալ տեղի կ'ունենային միաժամանակ, Երկուչաբթի, Սեպտ. 21, ժամը 9-էն, ամերիկեան ժամով:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՇՈՒԿԱՆԵՐԸ կը չարունակեն տալնապալի չրջան ապրիլ բացի Նիւ-Եորքէն որ Սեպտ. 21-ին 0,48% յաւելում կ'արձանագրէր: Ալֆաբէլի բաժնեթուղթը կրկին անկում ունեցաւ, Սեպտեմբեր 21-ին՝ 8%, հակառակ նախագահ-տնօրէն Սերժ Զիւրիւքի չանքերուն: Ամերիկացիք մանաւանդ այն համոզումն ունին որ խարուած են եւ կը սպասեն որ Զիւրիւք ներողութիւն խնդրէ: Շաբթուան մը ընթացքին բաժնեթուղթը 50% կորնչուցած է եւ այսօր 510 Ֆր. կ'արժէ միայն: Ըստ մասնագէտներու Ալֆաբէլ վստահութեան նուազումի տագնապ մը կ'ապրի, բազմաթիւ միջազգային ֆոնտեր, ի մասնաւորի ամերիկեան մեծաքանակ բաժնեթուղթեր ունէին եւ ունին: Գործատիրութեան նախկին նախագահը՝ Իվոն Կաթազ կ'ըսէ թէ ինչ որ կը պատահի Ս. Զիւրիւքի չի տարբերիր, ամերիկեան մաքրակրօնութեան տեսանկիւնէն, Գլինթընի պատահածէն. երկուքն ալ սուտ խօսած են իրենց բաժնետէրերուն կամ ընտրողներուն:

ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ՝ Ժ.-Փ. Շեվէնմանի առողջական վիճակը զգալապէս բարելաւուած է եւ նախարարը կրնայ գործել եւ կարդալ: Միչտ Վալ որ Կրասի հիւանդանոցը կը մնայ եւ չրջապատին հետ ալ գրաւոր կը հաղորդակցի:

ԱՆԳԱՐԱՑԻ Պետութեան ապահովութեան Ատեանը ազատ արձակած է քրտական ՀՅԱՏՖ կուսակցութեան նախագահը՝ Մուրատ Պողլաք որ բանտն էր փետրուարէն ի վեր: Միչտ կ'ամբաստանուի որ զեկավարն է ՓՔՔ-ի քաղաքական հիւղին:

ՆԻՍԻ զեղարուեստից թանգարանէն Սիզլէ մը եւ Մոնէ մը գողցուած են Սեպտեմբեր 21-ի վաղ առաւօտեան: Կը կարծուի որ գողերը «ապսպրանք» մը ունէին հաւաքածոյ ընդդէ մը: Նման դէպքեր յաճախակի զարձած են Գոթ ս'Ազիւր եւ կ'ըսուի թէ 50-էն 100 հազար Ֆրանքով կը կատարուին նման գործողութիւններ:

ԻՐԱՔ, 18 տարի ետք, վերաբացած է առեւտրական իր կեդրոնը Դամասկոսի Միջազգային տօնավաճառին մէջ: Երկու երկիրները կը ջանան զարկ տալ իրենց առեւտրական գործակցութեան:

ԶԷՋԷՒԻ. գտնուող երկու անգլիացի պատանդները ազատ արձակուեցան Սեպտեմբեր 20-ին: Անոնք պատանդ առնուած էին 1997 Յուլիսին: Ազատ արձակուած են նաեւ երկու ռուս զինուորներ որոնք Տաղստան առեւանգուած էին եւ պատանդ կը մնային Չէչէնիա:

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ՉԻ ԱՄԲԱԳՐՈՒԻՐ ՆՈՅՆԻՍԿ ՊԵՏԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՈՎ

Ջաւախքի վերջին անցքերը կրկին անդամ ուշադրութեան առարկայ դարձուցին Վրաստանի Հայութեան փափուկ եւ մտահոգիչ վիճակը: Շուրջ կէս միլիոն-նոց այդ զանգուածը յայտնի է որ զբաղտոհութեան պատճառներ ունի որոնց մեկնակէտն է երկրին ոչ այնքան բարեկամական քաղաքականութիւնը Հայաստանի ու հայապատկան ներկայութիւններու նկատմամբ: Ջաւախքի վերջին պատահարներէն առաջ, արդէն քանիցս այդ շրջանէն տրտունջներ հասած էին, յատկապէս հայկական դպրոցներու դէմ տարուած անարդար ընթացքներու մասին: Վերջին տասը տարուան Հայաստանեան մամուլն ալ պարբերաբար տեղ տուաւ ոչ միայն Ջաւախքէն, այլ նաեւ երկրին հայաչատ այլ շրջաններէն հասած քանդումի, իւրացումի, ուրացումի լուրեր. այդ գործունէութեան գլխաւոր թիրախներն էին հայկական ինքնութեան ամէնէն բնորոշ կէտերը. եկեղեցի, վանք, զերեզմանատուն: Եւ եթէ նկատի առնենք Վրաստանի պանդան շրջաններուն մէջ հայկական ներկայութեան պատմական ու տարածուն բնոյթը, դժուար չէ երեւակայել որ ի՛նչ հետեւողական աշխատանքի կը կարօտի անոր հետքերը կարելի չափով ջնջելու գործը:

Այս գործունէութեան մասին փաստաղրական հատոր մը (Հայկ. ճարտարապետութիւնը ուսումնասիրող կազմակերպութիւն) լոյս տեսած է որ կ'ընդգրկէ 1988-1998 տասնամեակը: Վրաստանի կրօնական ու աշխարհական դէմքերու հայամերժ ընթացքին ու գործունէութեան թիրախ չուրջ 40 անուն եկեղեցի, վանք, բերդ, զպրոց եւլն. յիշուած են հոն, տեղաբնակ ականատեսներու վկայութիւններով, քանդումի, ջնջումի լուսանկարներով, պատմական տեղեկութիւններով: Այս բոլորը համադրուած, կազմուած՝ անխոնջ պրպտող Սամուէլ Կարապետեանի կողմէ: 1998-ին Երեւանի մէջ հրատարակուած (Գիտութեան Ակադեմիայի «Գիտութիւն» հրատարակչութիւն) 500 տպաքանակով 128 էջնոց հատորը եռալեզու է. հայերէն, ռուսերէն եւ անգլերէն: Խմբագրութիւնը ըրած է Լաուրա Մանուկեան:

Հատորին սկիզբը զոյգ էջերու մէջ տեղուած է լաւատեղեակ անուններէ հակազեցութեան պատասխիկներ. «Հեռատես չեն այն մարդիկ որ փորձում են "խմբագրել" պատմութիւնը» կը գրէ Կ. Ղաֆադարեան, ակնարկելով Վրացիներու ընթացքին: Իսկ Մ. Հասրաթեան կը փորձէ յուսալ որ Ս. Կարապետեանի պատրաստած հատորը «որոշ չափով կանխի այդ գործընթացը»:

Իսկ Ս. Կարապետեան կը գրէ նախաբանի էջին մէջ. «հայ մշակոյթի յուշարձանների նկատմամբ իրականացուող հաշուեյարդարը Վրաստանում իրագործուում է երկրի պետական եւ հոգեւոր այրերի անմիջական մասնակցութեամբ. յանձնախումբի նախագահութեամբ եւ գլխաւորութեամբ, իսկ լաւագոյն դէպքում՝ չէզոքութեամբ ու թողտուութեամբ»: Իր եզրակացութիւնը այն է որ «հարեւանի բաղաֆակրքութիւնը ոչնչացրնելով կամ իւրացնելով ոչ նրա պատմութիւնը կը ջնջուի եւ ոչ էլ սեփականը կը ստեղծուի»:

Իրենց հայկական պատկանելիութեան պատճառով, այդ պատկանելիութիւնը ջնջելու քաղաքականութեան մը թիրախ դարձած յուշարձաններէն են Քարափի Ս. Գէորգ եկեղեցին, Շամքորեցոց Ս. Աստուածածինը, Ջորաբաչի Ս. Գէորգը, Մուղնիի Ս. Գէորգը, Խոջիվանքի զերեզմանատունը, Թելեթի Ս. Գէորգ վանքը, Նորաչէնի եկեղեցին, եւլն.: Առանց մէջ կան մինչեւ ԺԱ. դարէն կառոյցներ որոնց յաճախ ոչ իսկ հնութեան արժէքը նկատի առնուած է քանդումի, ջնջումի արարքին ընթացքին:

Հատորին մէջ ամփոփուած յօդուածներն ու վկայութիւնները, նաեւ լուսանկարները ոչ մէկ կասկած կը ձգեն թէ այդ արարքը ծրագրուած, արտօնուած, նոյնիսկ խրախուսուած բան է: Յօդուածները մեծ մասով ստորագրուած են Ս. Կարապետեանի կողմէ եւ լոյս տեսած հայաստանեան զանազան թերթերու մէջ: Իսկ վկայութիւնները տուած են Վրաստանի հայեր որոնք յաճախ մօտիկ ընակելով այս կամ այն եկեղեցիին, զերեզմանատան, կամ այցելելով հոն, ականատես եղած են կատարուածին:

«Իմ հերթական այցին Նորաշէնի եկեղեցին՝ տեսայ, թէ ինչպէս իմ ճանաչած հանայ հայրը Տարիէլը լոմը ձեռքին հանդուրմ էր եկեղեցու բեմը: Իմ հարցին, թէ ինչու էք հանդուրմ, նա կեղծ պատասխան տուեց, իբր "նեղուածք կայ եւ պէտք է ծածկել, վերանորոգել":

Յաջորդ օրը այցելելիս, տեսայ, որ բեմը լրիւ հանդուրած էր: Ես զայրացայ եւ այդ առթիւ սկսեցի վիճել այդ լկտիի հետ, անուանելով նրան "տէր սատանայ, աւազակ":

Վանդալիզմը չդադարեցուեց. այնուհետեւ ոչնչացուցին խաչքարերը եւ հանդեցին Յովնաթանեանների որմնանկարներով զարդարուած երկու պատ: Այդ անաստուած Տարիէլը ինձ կարծես թէ կատակով առաջարկեց. "մի միլիոն կը տամ, միայն թէ գնացէք այստեղից, իմ կտոր հացը մի կտրէք. ես գնել եմ եկեղեցին ոսկով, ինչ կ'ուզեմ, այն էլ կ'անեմ: Գնացէ՛ք ձեր երեւանը, ինչո՞ւ այնտեղ չկայ վրացական եկեղեցի"» կը գրէ 1995 Մարտ 21-ին Կատարինէ Կարապետեան, իր ամենատարզ վկայութեան մէջ խտացնելով վիրահայութեան հանդէպ ներկայի վերաբերումներուն զլխաւոր գիծերը. հայկական ներկայութիւնը՝ անցեալով ու այսօրով, բաղձալի չէ, Հայր կը դիտուի որպէս «հացը կտրող» մը, ինչ որ հասկնալի է որ հետեւանքն է երկրին տնտեսական կացութեան, զործազրկութեան, եւլն.: Դժուար չէ նչմարել Հայը Երեւան ճամբելու տրամադրութիւնը:

Այդ տրամադրութեամբ է որ օրինակ, Հալաբարի Խոջիվանքի զերեզմանատան տեղը չինուած զբօսայարտէզին մէջ, ճիշդ նախկին հայկական Ս. Աստուածածին եկեղեցիին տեղը վրացական տաճար չինողներուն երբ Ա. Գէորգեանց իր ցաւը կը յայտնէ, կ'ըսեն իրեն. «մեր հողն է. ինչ կամենանք այն էլ կ'անենք, գնացէք ձեր հայրենիքը եթէ դուր չեն գալիս ձեզ մեր օրէնքները... հանգիստ թողէք մեզ»:

Այս վերաբերումին ամէնէն պերճախօս դրուագը Թելեթի Ս. Գէորգին առընչութեամբ նչած է Ս. Կարապետեան, 1997-ին «Առաւօտ» թերթին մէջ. «Սովորականի պէս Համբարձման տօնի օրը անցեալ տարի էլ Հայերի բազմութիւնը այցելեց Թելեթ, բայց Վրաց խանձաւ անմօթաբար պնդեց որ բոլոր Հայերը թողնեն, հեռանան վանքի տարածքից եւ որ այն վրացական է եւ Հայերն այդտեղ անհարկի են հաւաքուած: Վրդովուած հաւատացեալները լռելեայն տարան վիրաւորանքը, միայն յաջորդ օրը նրանց մի խումբը ներկայացաւ Վրաստանի հայկական թեմի առաջնորդին (Գէորգ Արք. Սերաչդարեան), կատարուածի մասին վրդովուած եւ յուզուած հաւատացեալների՝ առաջնորդը հանգիստ թոնով խորհուրդ տուեց. "այնտեղ, այն տունը ուր ձեզ չեն ընդունում, մի՛ գնացէք"»: Այս օրինակը իրաւամբ կը թելադրէ աւելցնել Ս. Կարապետեանի. «Թելեթի Ս. Գէորգը օտարուեց, իսկ դրա մեղաւորը անյագ իւրացնողը չէ, այլ մեր անտարբերութիւնը»:

Կան քանդումի աւելի ուղղակի ու բազ միջոցներ ալ որոնք կը կիրարկուին հայկական յուշարձաններու. այս մասին վկայութիւն մըն է կարմիր Աւետարան եկեղեցիին մասին Մարիամ Էլիբեկեանի էջը որ նոյն տարին գրի առնուած է. ըսելէ ետք թէ 1963-էն ի վեր կը բնակի տաճարին կողքին եւ թէ վերջին տարիներուն հոն քանի մը վրացի նկարիչ տեղաւորուած գաճէ կիսանդրիներ կը պատրաստէին, կը գրէ. «1989 գարնանամուտն էր սկսւում, երբ այդ դէպքը պատահեց: Ահաւոր պայթուն լսուեց ներսից եւ ողջ թաղը լցուեց փոշիով: Ներսի աշխատող նկարիչներից մէկը նկատելով որ սկսւում են վերեւից քարեր թափուել, արագ բոլորին տեղեկացրեց որ փախչեն: Ամբողջ բաղաքի Հայութիւնը ոտքի կանգնեց եւ եկան վքարի վայրը: Ափսո՛ս, փառքի նման եկեղեցին...»:

Քանդումի արարքը զրեթէ ինքնանպատակ չէ, ինչպէս բազմաթիւ ականատեսներ կը վկայեն: Քանդումը առաջին հանդրուանն է այն մտադրութեան որ ուղղուած է հայկականը վերածելու վրացականի: Այս ուղղութեամբ յատակ օրինակ է Ջորաբաչի Ս. Գէորգ եկեղեցիին պատահածը: Ան 1995 Յունուարին քանդուելէ երեք տարի ետք, տեղը մնացած հողաթումբին վրայ 1997 Յուլիսին վրայ հոզեւոր դասը հանդիսաւորութեամբ կ'օծէ նոր վրացական եկեղեցիին հիմերը: «Այսպէսով, հին Թիֆլիսի Հալաբար թաղամասի համայնպատկերից հերթական անգամ ջնջուեց Հայոց մի եկեղեցի եւս» կը գրէ Ս. Կարապետեան («Հայոց Աչխարհ», 1997 Օգոստոս 22):

Նոյն պարագան կրկնուած է Ս. Կարապետ եկեղեցիին համար, ինչպէս կը վկայէ Քնարիկ Գէորգեան 1995 Մարտին, գրելով. «1994-ին այդ եկեղեցին վերածեցին Վրաց եկեղեցու: Երբ հարցնում եմ ինչո՞ւ էք Վրացու եկեղեցու վերածել, նրանք արդարանում են նրանով որ իբր թէ Վրացին կառուցել է, իսկ Հայը գնել է, այդ պատճառով վերականգնում են սխալ ճշմարտութիւնը»: Հոս նաեւ առաջին օրինակը կը տրուի իւրացումի համար «մշակուած» թեզին որ կը կրկնուի այլ պարագաներու մէջ ալ, «չինել - գնել»ու բացատրութեամբ ու «սխալ ճշմարտութիւնը վերականգնել»ու բծախնդրութեամբ...:

Ինչպէս ըսինք, մխայն վանքեր, եկեղեցիներ չեն այս քաղաքականութեան զոհերը. զերեզմանատուներ, չիրմաքարեր, վիմագրութիւններ ալ անկէ առած են իրենց բաժինը: Հալաբարի որ Թիֆլիսի հայկական պատմական ծանօթ թաղն է, Խոջիվանքի զերեզմանատունը «մի մեծատարած թանգարան էր բաց երկնքի տակ», ինչպէս կը գրէ Սարգիս Դարչինեան 1993 Դեկտեմբերին, «Հայրենիքի Ձայն»ին մէջ: Թանգարան, ուր ծանօթ Հայերու անհամար չիրմաքարեր, դամբանագրեր յայն տեղեկութիւն կը հաղորդէին հին Թիֆլիսին, անոր հայութեան, տոհմերուն, անոնց անցեալին մասին: Այս յատկանիշը պէտք է ըլլայ պատճառը որ 1934-էն վերջ կը տրուի հոն թաղում կատարելու: Նոյն տարին ալ Բերիայի հրամանով կը սկսի զերեզմանատան քանդումը: Գերեզմանաքարերը կը սկսին գործածուիլ քաղաքին տարբեր շրջաններուն մէջ յենապատերու, սանդուխներու, պարսպապատերու չինութեան: 1939-ին զերեզմանատունը կը վերածուի զբօսայարտէզի որուն կը տրուի «Բարեկամութիւն» անունը...: Հայերը կը յաջողին աճիւններէն փոքր մաս մը փրկել, սարսափի այդ շրջանին աւելին չը կարենալով:

Իսկ զերեզմանաքարերու մասին Ս. Դարչինեան կ'արձանագրէ. «Զինուորական բժիշկ Ա. Բեգիջանեանը պատմեց որ Բերիան իր տներից մէկը կառուցանելիս օգտագործեց իրենց տոհմական գերեզմանոցի սեւ մարմարեայ քարերը՝ զուգարանի երեսպատման համար: Տեղեակ մարդիկ երկար տարիներ Ռուսթավելու պողոտայում գտնուող Վրաստանի խորհրդարանի շէնքի պատերի շարուածքում մատնացոյց էին անում խոջիվանքից բերուած շիրմաքարերը: Կուրի աջափնեայում գտնուող «Դեդաենա» յուշահամալիր տանող աստիճանների եզրաքարերի վրայ այսօր էլ կարդացւում են հայկական շիրմաքարերի մակագրութիւնները»:

Խոջիվանքի զերեզմանատան, չիրմանքարուն մարմարներուն մասին կան բազմաթիւ ուրիշ վկայութիւններ ալ, ինչպէս օրինակ Ալեքսան Պետրոսեանի բերած թէ «Մարքսիզմ - լենինիզմի հիմնարկի շէնքը համարեա կառուցուեց խոջի. վանքի մարմարներով»:

Ս. Կարապետեան 115 գլուխներու մէջ հաւաքելէ ետք իր տեսածը, արձանագրածը եւ Վիրահայերու կողմէ բերուած վկայութիւնները, հատորին գրութեան բաժինը կը փակէ գրելով.

«Այլեւս անիմաստ է թուարկել Հայոց բազմաթիւ այն եկեղեցիների անուանները որոնք աւերուել կամ վրացացուել են վերջին 8-9 տարիներին: Շուրջ երեք տասնեակ վրացացուած եկեղեցիների որմերից ամէնուր անհետացուել են պատմութեան ամենաթանկագին յիշատակները՝ հայերէն վիմագրերը: Քերուած, ջնջուած կամ պարզապէս անհետացուած վիմագրերի թիւն արդէն անցնում է 300-ի սահմանագիծը:

«... Զափազանց տխուր, պարզապէս սոսկալի փաստ է որ հայ մշակոյթի բնաջնջման գործում Թուրքերն անգամ վրացիներից միայն սովորել կարող են, բանի որ 1915 թուականից յետոյ ու առ այսօր, հայ մշակոյթի եղեռնով զբաղուած Թուրքիայում դեռեւս բիչ չեն պահպանուած հայերէն վիմագրերն ու եկեղեցիները, իսկ ահա Վրաստանում այդպիսիք արդէն հազուագիւտ են»:

Ս. Կարապետեան կ'եզրակացնէ որ «չատ ուշ» ըլլալով հանդերձ «անիմաստ չէ» խնդրին առթիւ պետական վերաբերում ցոյց տալու, չէչտելով որ «յաճուն բաղաքական "ջերմ" յարաբերութիւնների, անհանդուրժելի է սեփական մշակոյթի զոհաբերութիւնը»:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՒԶԵԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

ՀԱՅ ԵՐԳՉՈՒՀԻՆԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՅԱՄԻԿ ՊԱՊԵԱՆ

Հայաստանցի երգչուհին միշտ աւելի կը փայլի օփերայի միջազգային բեմերու վրայ: Ամիս մը առաջ, Օռանժ քաղաքի հին հռոմէական թատրոնին մէջ, մեկնաբանելով Վերտիի Նապուքօ օփերային Ապիկախլէի դժուարին դերը, նկատուեցաւ «եղանակին յայտնութիւնը», ըստ «Լը Տօֆինէ Վոգլիւզ» թերթին (Ֆ. Շապռօ), որ գրեց նաեւ թէ «հայկական ծագումով երիտասարդ երգչուհին ներկայիս կը նկատուի լաւագոյն սոփրանօներէն մին» (Ֆրէմէրիք Ֆէյա):

Յամիկ Պապեան Սեպտ. 18-ին Տիւսէլտորֆի օփերային մէջ երգեց Թրավիաթան: Հոկտեմբերին կ'երգէ՝ Թոսկա, Մարսէյլի մէջ: Նոյեմբերին՝ Նորմա, Պալթիմորի մէջ (ԱՄՆ), Փեպրուարին՝ Այտա, Նիւ-Եորքի Մեթրոփոլիթընին մէջ, ղեկավարութեամբ՝ Փլասիտօ Տոմինկոյի, եւ այսպէս շարունակաբար, իր յայտագիրը ճգնուած ըլլալով մինչեւ 2001 Յունուարը:

Նապուքոյի մասին «Յառաջ» առենին տուաւ արձանագրները քանի մը փարիզեան թերթերու՝ «Ֆիկարօ», «Գանար Անշէնէ», «Լը Մոնտ»: Կ'արժէ տալ այլ արձագանգներ հարաւային եւ միջին Ցրանսայի թերթերէն, որոնք բոլորն ալ ամենակարեւոր տեղը տուին Յամիկի մասնակցութեան, իր նկարն ալ ընկերցընելով դրուատալից տողերու:

«Նապուքոն օգտուեցաւ մասնաւորաբար Յամիկ Պապեանի օրհնակելի դերակատարութենէն» գրեց «Լը Միտի Լիպրը» (Ռեմի Լուռի):

«Յամիկ Պապեան քախտը ունեցած է ձեռք ձգելու երգի թէհնիք մը, որ թոյլ կու տայ իրեն վերանորոգել Ապիկային, օփերայի ամենագլուխգործիկ դերը, աւելի ներբնազգած, քան՝ կրճոտ: կրցաւ յաղթահարել ձայնական մահացու ելեւէջները, որոնք այնքան կաթուղ են ամբողջ երգչուհիներուն»«Լա Մարսեյէզ» (Պերնար Ժորժ):

«Յամիկ Պապեան ապացուցանեց թէ մեծ, շատ մեծ սոփրանօ մըն է: Իր ձայնական սահմանները ընդարձակ են, եւ (երգելու) իր դիւրութիւնը՝ ապշեցուցիչ, մասնաւորաբար բարձր նոթերու մէջ: Յետոյ, գեղեցիկ է ան... եւ բարի.

բախտութեամբ է որ իր Ապիկափլէի տիպարը կը հեռուցնէ տպաւորիչ փիզիքական «սթաւտար»(երգչուհի)ներէն, ինչ որ իրեն թոյլ կու տայ հոգեբանական բացվանգակ խորութիւնը երեւան հանելու (մարմնաւորած) անձնաւորութեան»: «Լա Փրովանս» (*Մլչհլ Կժէա*): Թերթը երկչոտին նկարին տակ գրած է «Գեղեցիկ Յասմիկ Պապեան Ապիկաէլլէի դերին մէջ ապացուցանեց թէ մեծ, շատ մեծ տիքրաւնօ մըն է»:

«...Զայնական ուշագրաւ գիծը Յասմիկ Պապեանի, որ Ապիկափլէ երգեց շատ վստահ ճաշակով մը»: «Հիւմանիթէ» (*Ֆիլիփ Կն*):

«Լը Տօֆինէ Վոգլիւզ», «Լա Փրովանս» եւ «Լա Մարսէյէզ» Յասմիկի նուիրուած ընդարձակ յօդուածներու մէջ, որոնց կ'ընկերանան երջչուհիին մեծադիր նկարներն ալ, կը ծանրանան անոր հայկական ծագումին վրայ, որով ան կը բացատրէ իր բնածին հակումը փոքր-ինչ դէպի ողբերգութիւն, երգելով օփերաներ որոնց նիւթը առ հասարակ ողբերգական է:

Հարցազրոյցներու ընթացքին Յասմիկ Պապեան կը ջանայ բացատրել թէ Ապիկափլէի չարանախանձ նկարագիրը կ'արդարանայ անով որ ծագումով դեռ մըն է, թէեւ որդեգրուած՝ Թագաւորէն, որ զինքը կը ժխտէ ի վերջոյ, կը մերժուի իր սիրած անձէն ալ: «Ապ քէ ոչ, խորքին մէջ Ապիկափլէ այնքան ալ չար չէ» կ'եզրակացնէ Յասմիկ:

*
**

ԳԱՐԻՆ ՕՀԱՆԵԱՆ

Նորահաս երջչուհի Գարին Օհանեան, որ մէկ քանի տարիէ ի վեր յաջողութիւն կը գտնէ Փարիզի Օփերա Գոմիքի բեմին վրայ երկրորդական դերերով, յաջորդիկայ Յունուարին պիտի երգէ Գարմէնի գլխաւոր դերը:

Գարին ունի մեծծայր հոյակերտ ձայն մը եւ ինքնուրոյն թէմպր մը, որ արդէն ուշադրութիւն դրաւած էր, երբ պատանի տարիքին կ'երգէր Նիսի հայկական եկեղեցիին դպրաց դասուն մէջ: Ձսխալեցաւ «Յառաջ» իր առաջին երգահանդէսին առթիւ դրելով թէ «Աստղ մը կը բարձրանայ երգի երկնակամարին վրայ»(*): Գուշակութիւն մը չէր այդ, այլ՝ հաստատում մը, որ իր անդրադարձումը կը գործէ ահա', քանի որ Գարինի կը վստահուի Գարմէնի այնքան ցանկալի դերը:

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

(*) «Յառաջ», 1995 Յունիս 7

ԱՊԱԳԱՅԻ ԱՇԽԱՐՀԸ ԳՐԱԻԻՉՉԷ

ԵԹԷ ՀԵՏԵԻՆՌ ՎԻՏԷՈՅԻ ԽԱՂԵՐՈՒ ՔԱՐՈԶԱԾ ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՕՍՈՒԹԵԱՆ, ԱՊԱ «ՎԱՂԸ» ՇԱՏ ԱՒԵԼԻ ՄՌԱՅՈՂ ՕՐ ՄԸՆ Է

Երբեք հարց տուա՞ծ էք, թէ ձեր զառկները ինչու այնքան քիչ յոյս ունին ապագայի նկատմամբ. պահ մը հետեւեցէք անոնց խաղացած վիտէոյի խաղերուն, ուր «վաղը» որեւէ ժամանակ աւելի ցայտուն կերպով կենդանի է: Վիտէոյի խաղերը չարժապատկերի ժապաւէններու իրապաշտութեան սկսած են մօտենալ: Անոնց մէջ մարդամեքենաները, արտերկրացիները եւ մարդիկ կը պայքարին երեք ուղղութեամբ (խորք, լայնք եւ երկարութիւն) պատկերուած միջավայրերու մէջ: Աչխարհի բնակարաններուն մէջ կան աւելի քան 150 միլիոն վիտէոյի խաղի մեքենաներ եւ համակարգիչի յատուկ ծրագիրներ: Մանուկներուն մեծամասնութիւնը երբեմն օրական բազմաթիւ ժամեր կը յատկացնէ այս խաղերուն եւ աչխարհը կը պատկերացնէ այնպէս, ինչպէս կրնար ըլլալ դարեր եւաք: Իսկ դերակշռող բնաբանը հետեւեալն է. այս կամ այն ձեւով աչխարհը պիտի կործանի:

Վիտէոյի խաղերն ու ապագան իրարու առընչուած են սկիզբէն: Անոնց «հայրը» «Սփէյս Ուար»ն էր, որ ստեղծուած էր 1961-ին, համակարգիչի մը նախնական մէկ տարբերակին համար հետազբօսական դեր մը գտնելու նպատակով: Աստեղազարդ խորքի մը վրայ երկու հրթիռարձակներով պատերազմիլը դէշ գաղափար մը չէր թուեր: Այսպէս ծնունդ առին վիտէոյի խաղերը: Իսկ ինչո՞ւ անչրպետանաւերը կը կրակէին իրարու վրայ, որովհետեւ ապագայի անչրպետանաւերը նոյն պիտի ընէին: Սակայն ոչ ոք հարց կու տար, թէ անոնք ինչո՛ւ կը կրակէին պատահին վրայ չարժող որեւէ բանի վրայ:

«ԱՏԵՑԷՔ ՁԵՐ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐԸ»

Ապագայապաչտ վիտէոյի խաղերը հաւանական չորս նիւթերու չուրջ կը դառնան. մարդը՝ ընդդէմ անգութ արտերկրացիներու, մարդը՝ ընդդէմ անգութ մեքենաներու, բարի մարդը՝ ընդդէմ չար մարդոց անգութ լեգէոններու, իսկ ամէնէն աւելի դրաւիչը՝ ապագայի մէջ տեղադրուած մարզախաղերով, մրցայախաղերով եւ առեղծուածներով բնաբաններ: Բոլորին պարագային խաղը կ'աւարտի արցունքներով: Խաղերը կ'ըսեն. այսօր մարդոց մեծամասնութիւնը համեմատաբար խաղաղ գոյակցութիւն մը կ'ապրի. սակայն տասնամեակ մը ետք պատերազմները պիտի փոթորկեն աչխարհը: Գէչ մարզիկը պիտի յաղթանակեն, եթէ մէկը ձախողի կոխել հիշողական կոճակները:

Գիտաերեւակայական դրականութիւնը ինքնին հիմնուած է այն սկզբունքին վրայ, թէ կարելի չէ դիրք ծախել՝ պատկերելով հիանալի ապագայ մը: Սակայն նման դիրքեր առնուազն կը բովանդակեն վիպերգական դրուագ մը կամ դրոյց մը: Վիտէոյի խաղերը մարդկայնութեան այս վիպուկ երեսէն զուրկ են ... արտերկրացիներու յաջորդ ալիքը արդէն ճամբայ ելած է...

Սակայն ինչո՞ւ դիպաչարի այս աղքատութիւնը: Ի տարբերութիւն աւանդական երեւակայական պատմութիւններու, վիտէոյի խաղերու դիպաչարը կաչկանդուած է կարծր օրէնքներով: Սովորաբար միայն մէկ խաղացողի չուրջ պէտք է դառնան եղելութիւնները: Մեղերուն մեծամասնութիւնը նպատակադրուած է մանչերն ու այրերը հաճոյացնելու: Հետեւաբար, եթէ մէկ վայրկեան անցնի առանց սպանելու կամ կէտ մը արձանագրելու, ձանձրոյթը ծայր կու տայ: Քառսը պէտք է սիրէ, այլապէս կոյր արիւնահեղութիւնը անարգաբանալի պիտի թուէր: Սակայն ծնողքներ անհանդիստ կը դառնան, երբ խաղերու մէջ բռնմամթիւ մարդիկ կը մահանան առանց պատճառի: Հետեւաբար այս թոհուբոհին մէջ գլխաւոր զոհերը արտերկրացիները, մարդամեքենաները, ահարկու պաղանները կամ մարդկութեան եղբերուն ապրող չար տիպարներն են (օրինակ՝ ահաբեկիչներ, արշաւող հրոսակները, բանտապահներ կամ թշնամի ցեղախումբեր):

Հակառակ վիտէոյի խաղերու մեքենաներէն բարձրացող ամբողջ աղմուկին, անոնց տիպարները ընդհանրապէս մունջ են: Տնքոցի կոզքին միայն անոնց հրաժկնին ժխորը կը լսուի: Անոնք կը կրակեն առանց հարցումներ հարցնելու, ինչ որ մտածել կու տայ ապագայի մը մասին, ուր արդարութիւնը անվիճելի է: Վարուելակերպի առեղծուածները կամ բարոյական երկասյրի տաղնապները գոյութիւն չունին նման խաղերու մէջ:

Մանուկը վիտէոյի խաղերու աչխարհին մէջ կը մտնէ վայր մը ,ուր թշնամին մարդկայնացնելու որեւէ միջոցի չի կրնար դիմել, որովհետեւ թշնամին ինքնին նենգ է եւ ոչ թէ միայն դէշ: Կարելի չէ բանակցելու եւ զայն հասկնալու պատասխանատուութիւն մը զգալ, որովհետեւ թշնամին նոյնինքն սատանան է: Աւելի հաստատ իրողութիւն է: «Տում» խաղերուն ընկերակցող բացատրական դրքոյկին մէջ գրուած է. «Անոնք անգութ են, անխիղճ են, մի՛ խըղճար, մի՛ խնայեր: Կատարեալ քշնամիներ են»:

Այսօրուան աչխարհին մէջ կատարեալ թշնամիները հազուադէպ են: Հիթլէր նման թշնամի մըն էր: Սակայն անոր նման թշնամիներ դրեթէ չկան: Իսկ արտերկրացի թշնամիները խնչափառի ոտքեր ունին չուրթերու փոխարէն:

ՄԵՂԱԻՈՐՆԵՐԸ՝ ԴՐԱՄԱՏԻՐՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ՀԱՁԱՐԱՄԵԱԿԸ

Վիտէոյի խաղերու պատկերած մղձաւանջային ապագան յաճախ կ'արտացոլէ ժամանակներու վախերը: 1980-ին պատրաստուած «Մինայլ Քոմաթոտ»ը (ուր խաղացողը լրբեւ թիրախ կ'ընտրէր հետահաս հրթիռներ) պաղ պատերազմի անկայունութեան մէկ արտայայտութիւնն էր: 1982-ին հրապարակուած «Ռոպոթրոն»ն ու «Թրոն»ը կ'առընչուէին հակակշիռ դուրս ելած համակարգիչներու եւ մարդամեքենաներու, որոնք կ'արտայայտէին արհեստապիտութեան հանդէպ վախ մը, որ յատկապէս կը չեչտուէր, երբ համակարգիչը մուտք կը գործէր մարդուն առօրեային մէջ:

Այսօրուան վիտէոյի խաղերը այլեւս զուրկ են գերաժերու, արտամոլորտակայիններու, պաղ պատերազմի, կորիզային կամ ցպկային (պաֆթէրիոլոժիք) հեռահաս հրթիռներու վտանգին բնաբանէն: Իրարու դէմ պատերազմող պետութիւններու կռիւը ներկայացնելու փոխարէն անոնք կ'երեւակայեն հակայական ընկերութիւններու կողմէ տիրապետուած աչխարհ մը: Կրօնքը կը պայքարի դրամատիրութեան կամ գիտութեան դէմ: Համակարգիչներ եւ մեքենաներ կ'ըմբոստանան իրենց տէրերուն դէմ: Երբեմն մարդկութիւնը ինքնին ախտերով կը բորբոքի եւ խաղադաչտը արտերկրացիներ կը տիպարին իրենք դիրենք պաչտպանել անոնց դէմ: Տնտեսութիւնները կը քայքայուին, ապականութիւնը քայքայած է բնութիւնը, աչխարհի բնական աղբիւրները չամքած են, հիւանդութիւններ կը տարածուին, իսկ բնակչութիւնը կը յորդի:

ՅՈՑՍ ՄԸ ՓՆՏՈՒԵԼՈՎ

Ինչպիսի դրդապատճառներ ալ գոյութիւն ունենան վիտէոյի խաղերու պատրաստութեան մէջ, այնուամենայնիւ մէկ բան յստակ է, որ անոնք տիրութեամբ կը համակեն խաղացողները: Արդեօք ժամանցի այս ձեւը փոքրիկ ոչնչապաչտներու սերո՞ւնդ մը կը պատրաստէ՝ բարոյական զատարկութեան եւ նպատակի չգոյութեան վարժեցնելով զանոնք:

Մանկավարժութեան փրոֆէսէօր Էօժէն Փրովենզօ 1991-ին հրատարակեց «Վիտէօ Փիտժ» վերնագրով գիրք մը, ուր կ'ըսէր թէ վիտէոյի խաղերը կը փճացնէին աչխարհի մանուկներուն հնութիւնը, որովհետեւ կը ձախողէին հաստատականութեան մը պատկանելիութեան ըզգացողութիւնը կռանելու: «Ամէն ոք առանձին է: Պէտք է կրակէ կամ կրակոցի թիրախ դառնայ: Սպառէ կամ սպառի, կռուի կամ պարտուի», կը գրէր ան: 1993-ին ամերիկեան Գոնկրէսը սարսափած «Մորթըլ Քոմպէթ» վիտէոյի խաղէն եւ անոր նմաններէն, քննարկեց զանոնք սանձելու մտածումը: Ամերիկեան կարգ մը նահանգներ արգիլեցին զանոնք: Վերջաւորութեան վիտէոյի խաղերու ճարտարուեստը «փամփուչտ» մը արձակեց եւ համաձայնեցաւ խաղերուն վայրադութեան չափը ճշդող յատուկ նչաններ կցել անոնց: Սակայն ծնողքներու մտահոգութիւնը որեւէ ձեւով չփարատեցաւ:

Անչուչտ ծնողքներ իրաւունք ունին մտահոգուելու վայրագութեամբ: Սակայն փաստուած է, որ վիտէոյի խաղերուն մէջ որքան համատարած եւ ահաւոր դառնայ մոայլութիւնը, մանուկները այնքան անմիտ եւ նոյնիսկ ծիծաղելի կը դտնեն զայն:

Աւելի զուարթախոհ ծնողքներ, վիտէոյի խաղերու դիպաչարին մութ պատկերէն անդին, անոնց մէջ կը տեսնեն 21-րդ դարու անհրաժեչտ մարդկային կարողութիւններու բանալին: Մինչ բաժնետոմսերու առեւտուրէն մինչեւ զանազան արտադրութիւններու վաճառքը հետզհետէ համակարգչային միջոցներով կը կատարուի, երբեմն նոյնիսկ դժուար կը դառնայ վիտէոյի խաղ մը իսկական առեւտուրէն զանազանել: Արդի բանակներ վիտէոյի խաղերու նմանող ծրագիրներ կ'օգտագործեն հրասայլերով ռազմափորձեր կատարելու եւ օգնաւորդներ ու հրամանատարներ մարզելու համար: Հետեւաբար ներկայիս վիտէոյի խաղերը Միացեալ Նահանգներու ազգային ապահովութեան չահերուն նպաստող «վարժութիւններ» կը համարուին:

Պատրաստեց՝
Լ. ԿԻՒԼՈՑԵԱՆ-ՍԱՊՈՆԵԱՆ

ԲՐՈՒՆՈ ՕՏԵԱՆ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԱՌՋԵՒ ԿԱՄ ԲԵՐԱՑԻ ԳԱՑԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՐԳԻՉԱԿԱՆ ՎԷՊ
ՊՈԼՍԱՀԱՑ ԿԵԱՆՔԷ

ԳԼՈՒԽ Գ·
ԵՐԿՈՒ ՈՍՈԽՆԵՐԸ

ՄԱՆՈՒԿ (սիրալիր կերպով մը)· – Աղէկ որ եկար սիլտերնիս կը նեղանար կոր, եւ խօսակցութեան նիւթերնիս ըսպառած էր:

ՀՐԱՆԴ· – Մոքէս անցաւ որ այնպէս ըլլալու էր եւ յատկապէս անոր համար եկայ:

ՍՕՖԻ· – Ըսել է լուրերով բեռնաւորուած կու գաս:

ՀՐԱՆԴ· – Այո՛... նոր եւ անտիպ լուրեր:

ՄԱՆՈՒԿ· – Խօսէ՛ տեսնենք:

ՀՐԱՆԴ· – Նշանտուքը իմացաք հարկաւ:

ՍՕՖԻ· – Ի՞նչ նշանտուք:

ՀՐԱՆԴ· – Այն նշանտուքը որուն նախատօնակ կատարեցինք անցածները:

ՍՕՖԻ· – Պերճեանե՞նց տունը:

ՀՐԱՆԴ· – Այո՛:

ՄԱՆՈՒԿ· – Լսել է Աննան նշանեցին:

ՀՐԱՆԴ· – Երէկ ցերեկ, ժամը 2-ին:

ՍՕՖԻ· – Կարկամեանի՞ն հետ:

ՀՐԱՆԴ· – Չէ՛, տոքթոր Վարդանին հետ:

ՄԱՆՈՒԿ· – Ես անանկ լսած էի որ կարկամեանին հետ պիտի նչանեն:

ՀՐԱՆԴ· – Ինչպէս յայտնի է, գործը նուազուրդի դրուեցաւ եւ տոքթոր Վարդանին վրայ մնաց աղջիկը:

ՍՕՖԻ· – Խերը թո՛ղ տեսնայ... բայց ինպէչ՞ս եղաւ տեսնենք, մանրամասնութիւնները պատմէ՛:

ՀՐԱՆԴ· – Շատ հետաքրքրական են մանամասնութիւնները, այս տեսակ նշանտուքներ քիչ կը պատահին: Նախ փաստաբանին կ'առաջարկեն աղջիկը, կարկամեան հինգ հազար ոսկի օժիտ կը պահանջէ, ասոր վրայ տոքթորին կը դիմեն, տոքթորը 4500 ոսկիի կը հաւանի: Կարկամեան կը լսէ ու 4000-ի կ'իջեցնէ օժիտը: Տոքթոր Վարդան 3500 ոսկիի հաւանութիւն կու տայ: Կարկամեան նոյն դումարով կը հաւանի առնել Աննան, ասոր վրայ տոքթոր Վարդան 3000 ոսկիի կ'իջեցնէ օժիտը, փաստաբանը մէկ կողմ կը քաչուի ու աղջիկը կը մըննայ տոքթորին:

ՄԱՆՈՒԿ· – Բայց, չիտակ, երեք հազար ոսկիով կլլուելիք բան չէ:

ՀՐԱՆԴ· – Դեռ ժառանգութիւն ալ ունի ուտելիք:

ՄԱՆՈՒԿ· – Խեղճ տոքթոր Վարդան, լաւագոյն բախտի մը արժանի էր:

ՀՐԱՆԴ· – Բայց կ'երեւայ որ գործը այստեղ չի լմննար... փաստաբանը ինքզինք յայտնած չի նկատեր կոր:

ՍՕՖԻ· – Քանի որ նշանտուքը եղեր լմնցեր է՝ ալ ի՞նչ կրնայ ընել:

ՀՐԱՆԴ· – Շատ բաներ... վերջապէս մարդ պարապ տեղը փաստաբան չըլլար: Կ'երեւայ որ կ'աչխատի եղեր այժմ նըշանտուքը եւս ընել տալու:

ՄԱՆՈՒԿ· – Ի՞նձ կերպով...

ՀՐԱՆԴ· – Օրինական կերպերով, անշուչտ, կամ աւելի ճիշդ զարտուղի միջոցներով:

ՍՕՖԻ· – Իսկ Աննա՞ն, ինչ դիրք բռնած է խնդրին մէջ:

ՀՐԱՆԴ· – Իմ առած տեղեկութիւններուս համեմատ Աննան աւելի համակիր է եղեր Տոքթոր Վարդանին:

ՄԱՆՈՒԿ· – Այն տուն փաստաբանը թո՛ղ վազ անցնի այս գործէն:

ՀՐԱՆԴ· – Կ'երեւայ որ այդ կարկամեանը չատ յամառ մէկն է եւ երբ միտքը բան մը դնէ դիւրաւ չի հրաժարիր անկէ:

ՍՕՖԻ· – Եթէ անպատճառ կ'ուզէր Աննան առնել թո՛ղ օժիտին դումարը աւելի իջեցնէր:

ՀՐԱՆԴ· – Այդ ալ կ'երեւայ որ իր հաչիւին չէր ի գար:

ՄԱՆՈՒԿ· – Բայց կարկամեան ի՞նչ միջոցներու կը դիմէ այժմ որսը ձեռք անցընելու համար:

ՀՐԱՆԴ· – Շատ պատուա միջոցներու: Պարզապէս վարկաբեկիչ լուրեր սկսած է տարածել տոքթորին մասին եւ այդ լուրերը հասած են տոքթորին ականջը որ, բարկացած, ուզած է իր հակառակորդէն վրէժ լուծել: Եւ ահա՛ հիմա այդ երկու նախկին բարեկամները կատաղի թըշնամիներ են:

(Շար· 14)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր ամուսնոյն՝ Միքայէլ Քոչարեանի մահուան Գ. տարելիցին է յիշատակ Տիկին Քէյթի Քոչարեան 5.000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսի-լէ-Մուլինոյի Թարգմանչաց Վարժարանը չնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները՝ դըպրոցին բարգաւաճման համար.-

Տէր եւ Տիկին Նազարէթ Տէրտէրեան 1.000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժան Սարհոյոլու 300 Ֆր., Պ. Սեր 500 Ֆր., Պ. Գամէր 100 Ֆր.,«Թրիքօ Լօռ» 1.000 Ֆր., Պ. Յովակ Գարթալեան 600 Ֆր., «Սթօլ Ֆրանս» 1.200 Ֆր., Պ. Ֆ. Արթիւր 1.200 Ֆր., «Թրիքօ Արթիւր» 1.200 Ֆր.,«Թրիքօ Թամար» 1.000 Ֆր., Պ. Մտեփան Կոստանեան 1.000 Ֆր., «Թրիքօ Գոճա» 1.000 Ֆր., «Ռըիսա Մայ» ընկերութիւն 500 Ֆր., «Ս.Ա.Ր.Լ. Ա.Թլանթիք» 500 Ֆր., «Ս.Ա.Ր.Լ. Սթերիք» 1.200 Ֆր., Պ. Ռուբէն Զարբանելեան 600 Ֆր., «Ֆիլմի» Հաստատութիւն 1.200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պեկոյեան 200 Ֆր., «Ֆայնըլի» 1.200 Ֆր., «Ս.Ա.Ր.Լ. Ժէնի» 1.200 Ֆր.:

(Շար.)

TELEVISION
FRANCE 2

Dimanche 27 Septembre 9 h 30 :
«La dévotion populaire envers le symbole de la Croix est très affirmée en Orient chrétien. En Arménie, l'année liturgique compte quatre fêtes de la Croix».

DATE A RETENIR

RESERVEZ VOTRE REVEILLON DU 31 DECEMBRE 1998 AVEC LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
section Lyon-Villeurbanne
Plus de détails ultérieurement.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՑ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏՈՒՆ

La Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville fait sa 22ème Rentrée !

LANGUE ARMENIENNE
Eveil au langage - Cours d'arménien (enfants, collège, adolescents, adultes)
Préparation aux BAC 1999 et 2000
Conversation adultes
EVEIL A L'IDENTITE ET A LA CULTURE
Cours - Heure du conte
MUSIQUES
Eveil musical - solfège
Piano - violon - guitare (sur liste d'attente)
Musique d'ensemble
DANSE ARMENIENNE
Initiation - Cours - Classe garçons
Danse académique (sur audition)
Danse d'ensemble
ARTS
Théâtre enfants - Atelier dessin
ARTS MARTIAUX
en association avec l'A.B.B.A.
Kung Fu - Chi Kung (stages)
EMISSIONS RADIO sur AYP FM
LECTURES
Bibliothèque - Diffusion livres

DEBUT DES COURS LE MERCREDI 7 OCTOBRE

PORTES OUVERTES — INSCRIPTIONS
Samedi 19—Mercredi 23—Samedi 26 Septembre de 15h à 18h

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél.:01 43 76 55 89 - Fax:01 43 78 66 64

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԿԵՑՈՒԹԻՒՆ

14.էն 18 տարեկան պատանիներու համար:

Այս կեցութիւնը կը հետաքրքրէ անոնք որոնք կ'ուզեն հայերէն սորվիլ հաճելի մթնոլորտի մէջ:

Պաքալօրէայի հայերէն լեզուն առաջին, երկրորդ, երրորդ կամ ընտրովի կը պատրաստէք: Քննութիւններուն լաւ արդիւնք ապահովելու եւ մանաւանդ անընդհատ Մերօպեան լեզուն խօսելու համար

7 օր չարունակ, Հոկտեմբեր 24.էն Նոյեմբեր 1, միացէ՛ք մեզի Պէլֆոնթէյն, կապոյտ Ծովի օդափոխութեան կայանը:

Տեղեկութիւն եւ արձանագրութիւն՝
01. 45. 84. 57. 18
01. 34. 19. 44. 63
01. 39. 83. 71. 19 *ժամը 19.էն 21:*

PAROISSE ARMENIENNE CATHOLIQUE

École Sainte Croix

Les cours reprennent pour les enfants de 5 à 12 ans
à partir du samedi 3 octobre
au 13, rue du Perche, Paris 3ème
Tous les samedis, de 14h à 17h
cours de langue arménienne, de catéchisme et de chant.

Pour les inscriptions, s'adresser à la paroisse,
tél. : 01. 44. 59. 23. 50.

DATE A RETENIR

Dimanche 6 Décembre à 15 h 30
Concert exceptionnel
à l'Auditorium
Palais du Pharo
XXe ANNIVERSAIRE DE LA CHORALE SAHAK-MESROP
Direction : **KHATCHIG YILMAZIAN**
Les détails ultérieurement.

ՎԱՐԱԳԱՅՑ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ.

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՕԾՄԱՆ 68-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 27-ին, Արնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան առթիւ հանդիսաւոր պատարագ եւ մաուղի արարողութիւն կը կատարուի:

Այս առթիւ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Աբեմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Փարիզի Առաջնորդ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԴԱՇԵԱՆ

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի մաուղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ վախճանեալ հոգեւորականներու եւ հանգուցեալ սատարողաց հոգիներու յիշատակին:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9.30-ին, Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

Centre Culturel Alex Manoogian
ACTIVITÉS PÉDAGOGIQUES 1998-1999

Dans le cadre de ses activités l'UGAB-Paris — Ile-de-France organise dans son Centre Culturel des cours :

— d'arménien pour enfants (à partir de 6 ans), le Samedi à 14h30;
— d'arménien pour adultes, le Samedi à partir de 16h30;
— d'arménien préparation BAC (arménien occidental et oriental), le Vendredi de 19h à 20h30 et le Samedi de 16h à 18h

Une formation minimum de 2 ans est exigée pour la présentation des épreuves écrites et orales.

— Cours d'arménien adultes, les Lundi et Mardi soir. Méthode active basée sur conversation, textes llittéraires, revues de presse;
— Chorale enfants, le Samedi à 14h30;
adultes, le Jeudi à 20h30;
— Musique traditionnelle (chevi);
— Danse arménienne, le Samedi à 16h30
adultes, le Lundi à 20h30;
— Théâtre enfants, le Samedi;
adultes, le Vendredi.

NOUVEAU ... NOUVEAU ... NOUVEAU
ATELIERS D'ENFANTS

Les Mercredis 14h30 - 17h
— Travaux manuels;
— Initiation au solfège sur des instruments de base;
— Cours de piano;
— *Enfants à partir de 4 ans* —

Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 14h
Rentrée le 26 Septembre à 14h30
U. G. A. B. :
118, rue de Courcelles — 75017 PARIS
Tél. 01.42.27.12.26 M° Courcelles

Association MACHTOTZ
Pour la Défense de la Langue Arménienne

RENTREE SCOLAIRE 1998

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

L'enseignement est assuré par Mme Hilda KALFAYAN-PANOSSIAN avec sa Méthode Audiovisuelle
Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien

3 Octobre — 1er Février 1999 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h
Salle N. FRENGHIAN — 15, rue Jean-Goujon — Paris 8^e

2) Cours accéléré du 2e et du 3e niveau

Le Samedi de 12h à 13h
3 Octobre 1998 — fin Juin 1999

Pour tous ces cours
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51 (après 18h).

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «ARCHALOUïS THADEOSSIAN»
PARIS

La rentrée scolaire a eu lieu le 12 Septembre

Vous pouvez encore inscrire vos enfants.

Ecole hebdomadaire du cours complémentaire au baccalauréat, langue arménienne, histoire, danse, chorale, théâtre, kung-fu.

Renseignements et inscriptions auprès de:
Araxie Karanfilian: 01 39 83 71 19 (après 20h);
Nazélie Fourtune : 01 45 84 57 18.

*
**

Repas

La Croix Bleue des Arméniens de France Section d'Issy-les-Moulineaux organise un repas à l'intention de tous les sympathisants et anciens élèves de l'école arménienne, au «Chalet de Vaupereux» à Bièvres le Dimanche 4 Octobre.
Un car partira de la Maison de la Culture 45, rue de la Défense à 12 heures 15, avec arrêt devant l'Eglise Apostolique Arménienne à 12 heures 30, 6, avenue Bourgain. Les inscriptions seront prises jusqu'au Lundi 28 Septembre par :
ALICE : 01 46 42 90 68;
JACQUELINE : 01 40 95 81 33.

*
**

VISITE
AUX CHATEAUX DE LA LOIRE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. Prix du voyage comprenant les visites, les repas et l'hébergement : 2400 F.

Le nombre de places étant limité, prière de réserver avant fin septembre, en téléphonant au : 04. 72. 35. 15. 86 ou à la MCA de Villeurbanne : 04. 78. 93. 57. 43.

*
**

VIENNE

Bien sûr, vous connaissez la CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE.
Mais, savez-vous tout sur elle ? Connaissez-vous : — ses actions locales ?
— ses actions européennes?
— ses actions pour l'Arménie?

Savez-vous, qu'aujourd'hui, en tant qu'Organisation non Gouvernementale et reconnue d'utilité publique, elle participe et à participé aux grandes réunions internationales, telles que la Conférence Mondiale de la femme à PEKIN, et au Sommet Mondial pour le Développement social à COPENHAGUE. C'est de tout cela que nous aimerions débattre au cours de notre

Journeé «PORTES OUVERTES»
le DIMANCHE 27 SEPTEMBRE
à partir de 15 heures

à la Maison de la Culture Arménienne
9, rue du Cirque — VIENNE
où nous vous accueillerons en compagnie de *Mme Hélène MERDJANIAN, Présidente* de notre Conseil d'Administration.
Un intermède musical traditionnel assuré par le *Groupe «Spitak»* vous sera proposé autour du verre de l'amitié.

DATES A RETENIR

RETENEZ DES MAINTENANT LES DATES DES
5 et 6 DECEMBRE
pour
LA GRANDE BRADERIE DE NOEL
de
CHENE FRANCE

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 24
JEUDI
24 SEPTEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում) 1·350 Ֆ. (շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19·471 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 74e ANNEE — N° 19.471

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԸ ԻՆՔՆԱԽԱԲԵՈՒԹԻՒՆ

«Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամը երկրորդ լուրջ եւ երկակի հարուած մը կրեց, քանի մը ամիս առաջ դրծադիր վարչութեան անօրէնի պաշտօնակատար նշանակուած Ր. Յովհաննէսեանի հրաժարականով։ Հայաստանի, Արցախի եւ մանաւանդ Սփիւռքի կազմակերպչական լայն ցանցով, տարուած մարտունակ դործունէութեամբ «Համահայկական» որակումին արդարօրէն արժանի այս նախաձեռնութիւնը, առաջին օրէն ըսուեցաւ թէ պետական է։ այս բնորոշումը յատակօրէն կը բացատրէր որեւէ իշխանութեան եւ առաւել եւս, որեւէ անհատի ուղղակի ենթարկումի ամէն պարադայ։ Այլ խօսքով Հիմնադրամը չէր կրնար միջոց ըլլալ այս կամ այն անհատին, կամ իշխանութեան կամքին, նպատակներուն։ Այս մտահոգութիւնը որ կրնուեցաւ ամէն առիթով եւ հանդէս դումարներուն, անոնց գործածութեան կանոնաւոր ու թափանցիկ հրապարակումը, բաւարար ազդակ եղան որպէսզի ան դրական ընկալում գտնէ հայութեան լայն շրջանակներէ։

Ու առաջին, ամէնէն էական անոր ծագումդելիին՝ պետական պատկանելութեան մասին թերահաւատութիւն ներշնչող քայլ մը առաջին հարուածը եղաւ Հայաստանի ու Արցախի համար կենսական այդ նախաձեռնութեան։ Այդ քայլը կազմեց գործադիր վարչութեան անօրէնութիւն Մանուչակ Պետրոսեանի հրաժարականը որ անմիջապէս յաջորդեց նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի հրաժարման լուրին։ Ձիշդ է որ այդ հրաժարականին ընկերացաւ «առողջական պատճառներ»ու ընթացիկ նշումը, բայց առիթս ոչ ոքի արգիլեց մտածելու թէ Հիմնադրամն ալ միջոց դարձած էր Լ. Տէր-Պետրոսեանի մեկնումով իրավիճակը անդամալուծելու մտադրութեան մը։ քան մը որ արտայայտութիւն դտաւ ՀՀՇ-ական ղեկավար դէմքերու իրերայաջորդ հրաժարականներով։

Այս առաջին յուսախաբութեան վրայ Ր. Յովհաննէսեանի նշանակումը յարմարադոյն կարդադրութիւնը նկատուեցաւ բոլոր շրջանակներուն կողմէ ու ներկայացաւ խախտած հաւասարակշռութիւնը դարմանելու լաւագոյն միջոցը։ Սակայն, դրեթէ դործի սկսեկէ առաջ հրապարակուած անոր եւս հրաժարականը, Հիմնադրամին արձնչուած մտահոգութիւնները իշխանութիւնէն եաք կ'իջեցնէ անհատականին բնոյթին։

Ր. Յովհաննէսեան չատ հաւանաբար դիտակից՝ իր որոշումին ժխտական անդրադարձներուն, բացատրական մըն ալ հրապարակեց (տե՛ս «Յառաջ», Սեպտ. 22)։ Հոն կ'ըսէր թէ հրաժարած է բազմաթիւ պատճառներով որոնց գլխաւորն են «համահայկական, բաղաքական ոլորտէն վեր, անշահախնդիր կառոյց մը կերտելու անյաղթահարելի խոչընդոտները»։ Անհրաժեշտ նկատուած այս բացատրականը ոչ միայն կը խորացնէ Մանուչակ Պետրոսեանի հրաժարականին պատճառած յուսախաբութիւնը, այլ նաեւ մը աոհոգիչ այլ խորքեր լոյսին կը բերէ։

Նախ՝ այն որ լուրջ կասկածներու ըսուերը կ'ինյայ Հիմնադրամին գլխաւոր յատկանիշներուն վրայ, քանի որ Ր. Յովհաննէսեան կը յայտարարէ որ ներկայիս կարելի չէ համահայկական, մանաւանդ՝ անշահախնդիր եւ բաղաքական ոլորտէն վեր կառոյց ստեղծել։ Այսինքն՝ Հիմնադրամը համահայկական չէ, չահերու որպէս դործիք կը ծառայէ, կամ կրնայ ծառայել եւ անկախ չէ քաղաքական ոլորտէն։ Տարիներու հաւատքին հետ, ըսուածին ճիշդ հակառակը ապացուցանելու քանիի աշխատողներու վաստակն ալ զերոյի հաւասարեցնող այս մտանանգումէն եաք Ր. Յովհաննէսեանի հրաժարումը այլ անդրադարձի յալ կը մղէ. ան կը վերաբերի իր անձին։ Շուրջ չորս ամսուան պաշտօնավարութեան այս եզրակացութիւնը որ ունի անշուշտ հասատատ հիմեր, կրնա՞ր այս աստիճան անակընկալ յայտնաբերում ըլլալ մէկուն համար որ անծանօթ չէ թէ՛ Սփիւռքի, թէ՛ Հայաստանի մտայնութիւններուն, աշխատանքի ոճերուն, իշխանութեան օղակներուն, անոնց հեռանկարներուն, մօտեցումներուն, եւլն.։ Յետոյ, ի՞նչպէս բացատրել բազմաթիւ երկիրներ ընդդրկող շրջապտոյտը որուն ձեռնարկեց Ր. Յովհաննէսեան, յայտնապէս, որպէս տրնօրէն գործելու վերջնական որոշում տրուած ըլլալէ առաջ։ Իսկապէ՞ս անչրաժեշտ էր նման ծրագրի մը ենթադրելի պիտուճէն զեղչել Հիմնադրամի սուղ միջոցներէն, յանգելու համար ներկայացուած եզրակացութեան։

Մ. Պետրոսեանի, ապա Ր. Յովհաննէսեանի տարաբնոյթ հրաժարականներով ու մանաւանդ այս վերջինին բացատրականով, խախտելու վտանգին տակ է դուրգուրանքի եւ վստահութեան արժանացած ազգային արժէք մը եւս։ Որպէսզի վտանգը չզառնայ կատարուած իրողութիւն, անհրաժեշտ է որ Ր. Յովհաննէսեանի նշումները լայն, անկեղծ, հրապարակային քննարկումի նիւթ ըլլան, կամ հերքուին համոզիչ տուեալներով ու ընդունելի դիրքերէ։

Այլապէս, Երեւանի նախկին քաղաքապետ Հ. Գալստեանի, դլխաւոր դատախազ Հ. Ղաչատրեանի եւ մութ մնացած ոճիրներու միւս զոհերուն չիրմներուն քով փոս մըն ալ բացուած պիտի ըլլայ «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամին համար։ Անոր, որուն ընդհանրական բնոյթին, անչահախնդրութեան ու ոչ քաղաքական յատկանիշին, հակառակ ամէն բանի, ուզեցին եւ կ'ուզեն հաւատալ այն հազարաւորները որոնք իրենց հաւատքով, քրտինքով, ժամանակով, մրտքով ու նիւթականով մասնակցեցան մասնական նկատուած այս ձեռնարկին յաջողութեան։

Ա. Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆ

ՀԱՆՐԱՊԱՏՈՒԹԻՒՆ

Ս. Թ. Սեպտեմբերի 21-ին Ֆրանսայում ՀՀ դեսպանատունը կազմակերպուեց ընդունելութիւն՝ նուիրուած Հայաստանի անկախութեան 7-րդ տարեդարձին։

Ընդունելութեանը ներկայ էին շուրջ 400 հիւրեր։

Ֆրանսայում ՀՀ դործերի հաւատարմատար պարոն Քրիսթիան Տէր-Մաթոսեանն ընդունեց Ֆրանսայում հաւատարմագրուած երկու տասնեակից աւելի օտարերկրեայ դեսպանների, մասնաւոր պատկ, Ռուսաստանեան Դաշնակցութեան, Գերմանիայի, Ճունաստանի, Ճապոնիի, Իրանի, Սուրիայի, Վրաստանի, Ուրուկուայի դեսպաններին, Ֆրանսայի Ազգ. Ժողովի պատգամաւորների, որոնց թուում եւ նախկին արտգործնախարար պարոն Հերվէ տը Շարէթին, Սենատի անդամների, նախկին նախարար, Սահմանադրական Խորհրդի անդամ Միկին Սիմոն Վէյլին, Փարիզի քաղաքապետ Պարոն Ժան Թիպէրիի կնոջը, արտաքին գործերի նախարարութեան ներկայացուցիչների, բարձրաստիճան պաշտօնատար անձանց, քաղաքապետների, Ֆրանսական մտաւորականութեան, մեծ ընկերութիւնների, Ֆրանսական եւ օտար լրատուական միջոցների ներկայացուցիչների, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցու առաջնորդ Գիւտ Արք. Նազլաեանին եւ Ֆրանսահայերի Բողոքական Եկեղեցու առաջնորդ պատուելի Ժիլպէր Լեւոնեանին, Ֆրանսահայ կազմակերպութիւնների, կուսակցութիւնների նախագահների, լրատուական միջոցների ներկայացուցիչների, յայտնի մտաւորականների, մշակութային գործիչների, գործարար անձանց...

Ընդունելութիւնն անցաւ ջերմ, անկաշկանդ մթնոլորտում։

ՖՐԱՆՍԱՅՈՒՄ ՀՀ ԴԵՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԸՆԿԵՐԱՑԻՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆ բաց պիտի ջնջուի 1999-ին եւ պիւտճէն պիտի հաւասարակշռուի ըստ Մարթին Օպրիի որ «հրաչք» լուծումներ գտած է վերջ տալու համար 15 տարիներու մի-լիառներու բացերուն։ Որոշ ճնշում կը բանեցուի բժիշկներուն վրայ, ապա դեղագործներուն արտօնութիւն կը տրուի յանձնարարուած դեղին փեխարէն տալ նոյն բաղադրութեամբ ուրիշ մը, աւելի ժամն։

Ս. ՋԻՒՐԻՒՔ, Ալֆաթէլի անօրէն - նախագահը Լոնտոնէն եաք անցաւ Միացեալ-Նահանգներ, վերաշահելու համար Ամերիկացիներու վստահութիւնը։ Սեպտեմբեր 17-ին, Ջիւրիւքի մէկ նախագահութեան հետեւանքով ըստ որուն 1998-ի կացութիւնը նուազ լաւ էր, Ալֆաթէլ 70-էն 80 միլիառ կորնկուցած էր Սակարանը։ Ջիւրիւք նախ Նիւ-Եորք գացած է ուրկէ անցած է Պոսթըն (Ամերիկացիք 15-էն 20% բաժնեթուղթ ունին, Անգլիացիք՝ 20%, գլխաւորը Պոսթըն կը գտնուի 7%-ով)։ Հանդիպումներու ընթացքին եւ մանաւանդ կարդ մը հարցումներու առթիւ Ս. Ջիւրիւք որոշ ջղագրդռութիւն ցոյց տուած է ըստ Ֆիկարո-ի թղթակիցին։

ԹԻՐԱՆԱՅԻ մէջ (Ալպանիա) Սեպտեմբեր 21-ին սպանուած է Քոսովոյի ինքնակոչ Հանրապետութեան Պաշտպանութեան նախարարը՝ Ահմէտ Քրանիքի, 50 տարեկան։ Կարդ մը աղբիւրներու համաձայն, պաշտօն ունէր դրամ հաւաքելու եւ զէնք գնելու Քոսովոյի զինեալ ուժերուն համար։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 22/23)

Շ. ՇԱՀՆՈՒՐԻ 95-ԱՄԵԱԿ

Սեպտեմբեր 22-ին, Գրողներու Միութեան մեծ դահլիճին մէջ ցերեկոյթ մը տեղի ունեցած է նուիրուած Շ. Շահնուրի ծննդեան 95-ամեակին։ Շահնուրի կեանքին մասին արուսեայտուած է Միութեան Ա. քարտուղար՝ Աբգար Ադինեան։ Խօսք առած է նաեւ Սփիւռքէն՝ Գր. Պըլտեան։ Գործադրուած է պեդարուեստական յայտագիր մը, Շահնուրէն էջեր կարդացած են Վարդուհի Վարդեանեան, Մարի Պահուտեան, Կամօ Տէր-Պետրոսեան։

***

ՍԱՀՄԱՆԱԳԻՆ ՄԻՋԱԴԵՊԵՐ

Վերջին օրերուն հայեւադրբեջանական սահմանին տարբեր հատուածներուն վրայ, Տաուշ, Կրասնոսելսկ, Մեղրի, զընդակոծումներ եղած են ադրբեջանական դինեալ ուժերու տորբաժանումներուն կողմէ։ Որեւէ վնաս արձանագրուած չէ եւ կրակը դադրած է հայկական ուժերու պատասխան գործողութիւններէն եաք։

***

Ա. ՍԱՀԱԿԵԱՆԻ ՀԵՌԱՑՄԱՆ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ՀՀՇ-ի շարքերէն Արա Սահակեանի հեռացման մասին Ազգ. Ժողովի նոյնպէս նախկին այլ փոխ նախագահ ՀՀՇ-ական մը՝ Կարապետ Ռուբինեան ըսած է թէ ամիկա ներկայի դեկավարութեան հետ տարակարծութիւն ունեցող անդամներու դէմ որոշուած ընթացքի մը արտայայտութիւնն է։ Կ. Ռուբինեան որ ինք եւս իր դիմումին վրայ հեռացած է չարժումին վարչութեան կազմէն, աւելցուցած է որ վարչութեան քանի մը անդամներ յետադայ ծրագիրներու մասին ուզած են առաջարկ ներկայացնել, բայց Ա. Սահակեանի հեռացումը բացայայտ նշան է որ այդ մասին խօսելու տրամադրութիւն չկայ։

***

Լ. Ղ. Հ.
Ազգ. ԺՈՂՈՎԻ
ՄԱՄՈՒԼԻ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԻՆ
ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Լ.Ղ.Հ Ազգ. Ժողովի մամուլի գրասենեակը յայտարարութեամբ մը անդրադարձած է հայաստանեան լրատուիւանեերէն ոմանց վերջերս տուած լուրին թէ Լ.Ղ.Հ եւ Հայաստանի իշխանութիւններուն միջեւ քաղաքական ներքին եւ արտաքին հարցերուն նկատմամբ հակասական մօտեցումներ կան։ Ձշդուած է որ նման հրապարակումներու առթիւ եղած են Լ.Ղ.Հ Խորհրդարանի Պաշտպանութեան, ապահովութեան յանձնաժողովի նախագահ Մ. Պետրոսեանի կարծիքները որոնք անձնական բնոյթի են եւ չեն արտայայտեր Խորհրդարանին հաւաքական տեսակէտը։

***

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ԵՕԹՆԱՄԵԱԿԻ
ՇՈՒԱՆՇԱՆՆԵՐԸ

Անկախութեան եօթներորդ տարեդարձին նախագահ Ռ. Քոչարեան Սեպտ.

(Շար.ը Դ. էջ)

Լ Ղ Հ

ԶՐՈՅՑ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐ Ս. ԲԱԲԱՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

Ղարաբաղի ճակատագրին ամէնէն մօտէն եւ ուժգին դիրքերէ առընչուած իշխանութեան դէմքեր դրեթէ միշտ խորհրդաւոր քողով մը շրջապատուած կը ներկայանան մանաւանդ Սփիւռքէն դիտողներու որոնք տեղացին, կամ նոյնիսկ հայաստանցիներու նման առիթ չունին անձամբ հանդիպելու, կամ մօտէն ճանչնալու զանոնք: Պարագան որոշ չափով տարբեր է այն դէմքերուն որոնք առիթը ունեցած են Սփիւռքի կեդրոններ գտնուելու, տեղացի Հայերու խօսք ուղղելու, անոնց հետ զրուցելու, եւլն.: Այդպէս է օրինակ ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեանի պարագան:

Հեղինակութեան, ուժի, պայքարի, բայց նաեւ այլ բնոյթի պատումներով, բազ-բսանելով խորհրդաւորութեան այդ քողով պատուած անուն մըն է Ս. Բաբայեան որ Ղարաբաղի Պաշտպանութեան նախարարն է: Իրեն համար յաճախ կըրկնուած է օրինակ, թէ անառարկելի դերպատոյն հեղինակութիւնը կը խտացնէ հոն ու մեծ ազդեցութիւն ունի քաղաքական բեմին վրայ: Մինչեւ իսկ հասան չշուկներ որոնց համաձայն, Ռ. Քոչարեանի Հայաստանի վարչապետութեան անցքին մէջ բաժին մը ունէր Ս. Բաբայեանի հետ տարաձայնութիւնը: Վերջերս նոյն անունը տրուեցաւ բազմաթիւ անդամներ, ԼՂՀ նախագահին հետ հակադրութեան մը առընչութեամբ որուն կեդրոնական դէմքը Ներքին նախարար անոր եղբայրն էր որ հրաժարեցաւ այդ պաշտօնէն ու ներկայիս Մտեփանակերտի քաղաքապետութեան երեք թեկնածուներէն մէկն է:

«Առաւօտ»ի (Սեպտ. 5) մէջ լոյս տեսած ամփոփ հարցազրոյցով մը Անահիտ Իսրայէլեան ջանացած է քիչ մը աւելի մօտէն ճանչնալ եւ մանաւանդ, ծանօթացնել այս նախարարը:

Սկիզբէն իսկ ան կը յայտնէ թէ համաձայն չէ Հայաստանի մէջ կիրարկուած անտեսական քաղաքականութեան: Բայց չի վախնար խորանալ իր դատումին մէջ, ըսելով. «դա իմ խնդիրը չէ»: Ցետոյ կը հերքէ ծախսատի ներածութիւն պրպղելուն մասին լուրերը որոնց մասին խօսք կը բանայ զրուցավարը, ըստուգելու նպատակով: Կ'ըսէ թէ այդ գործունէութիւնը տանողը ինքը չէ, երբեք չէ եղած, ոչ ալ եղբայրը: Իր մէկ ընկերուհին է որ կ'ընէ այդ գործը եւ դժգոհ է որ իրեն կը վերագրեն:

Երբ խօսքը կը վերաբերի Մտեփանակերտի քաղաքապետութեան եղբօրը թեկնածութեան, կը հաստատէ թէ զօրավիգ է անոր. կ'աջակցի իր կապերով: Ս. Իսրայէլեան փակագիծ մէջ կը տեղեկացնէ թէ Մտեփանակերտի չէնքերուն պատերուն եւ թաքիներուն վրայ միայն կարելի բաբայեանի պատատոները փակցուած են որոնց միջոցով կը հրահանգուի քուէարկել այս վերջինին: Նախարարը կը վստահեցնէ թէ ընտրութիւնները արդար պիտի ըլլան «որ իմացան՝ Բաբայեաններ Ղարաբաղում ոչ թէ թալանչիներ են, այլ մարդիկ ընդունում են նրանց»: Կ'աւելցնէ թէ եղբօրը տըրւելիք քուէները ուղղուած պիտի ըլլան նաեւ իրեն եւ այդ քուէներուն մասին յայտնի պիտի ըլլայ թէ Ղարաբաղի մէջ որքան մարդ կ'ընդունի դինքը եւ որքանը՝ ոչ:

Մերժելով ուժային դիրքէ գործելու ակնարկութիւնը, Ս. Բաբայեան կ'ըսէ թէ ճիշդ է որ եղբայրը Յունիս 4-ին հրաժարած է Ներքին գործերու նախարարութեան պաշտօնէն, իր խնդրանքով: Այդ խնդրանքը ներկայացուցած է ուղելով ցոյց տալ որ իրենցմէ ոչ մէկը իշխանութեան եռեւէն կը վազէ: Կը մերժէ նաեւ անսահման իշխանութեան տէր ըլլալու վերագրումները: Կը չեշտէ թէ անսահման իշխանութիւն գոյութիւն չունի, ապա ինչ ունի նոյնքան իշխանութիւն որ ունէր նախկին նախագահին օրով. ո՛չ աւելի, ոչ պակաս:

Ռ. Քոչարեանի հետ յարաբերութիւնները, որոնց մասին հակասութիւններու առընչուած չշուկներ կը շրջին, բնական նոն են: Այսուհանդերձ, ունին տնտեսական մարզին կապուած հակադրութիւններ: Ձիշդ չեն, կ'ըսէ, իր վարչապետութեան դէմ Ռ. Քոչարեանի առարկութիւնները: Ինչն է որ որոշած է Պաշտպանութեան նախարար մնալ, քանի որ երկու պաշտօնի մէկտեղումը կարելի չէր: Կրնա՞յ պատահիլ որ հրաժարի ներկայի պաշտօնէն ու ստանձնէ վարչապետութիւնը. «Ոչ մի ժամանակ» կ'ըլլայ պատասխանը: Երբ Ա. Իսրայէլեան կը պնդէ այս մասին, Ս. Բաբայեան կը բացատրէ թէ կը փորձէր տնտեսական վիճակը չտկել, առաջարկելով որ եթէ մարդ չունին, կրնայ այդ բեռը առնել իր վրան: Բայց քանի որ մարդ գտնուած է, այլեւս ինչ խնդիր չունի:

Կրկնելով թէ նախագահէ մը պատերազմական չի մերժեր վարչապետութեան պաշտօնի առաջարկը, կը ընդգծէ նախագահութեան ամէն հեռանկար, ըսելով. «կարող եմ յստակ ասել որ ոչ մէկ ժամանակ նախագահ չեմ լինելու»: Եթէ վազը պայմանները փոխուին եւ խաղաղութիւն հաստատուի, մեծ հաճոյքով կը զբաղի տնտեսութեամբ: Եւ յետոյ, «էլի, ես ուզղակի կարող եմ ամէն ինչից հրաժարուել: Ո՞վ է ասել թէ միշտ ե՛ս լինեմ»:

Վերջին հարցումը նպատակ ունի վերյուշելու խորհրդաւորութեան քողը: «Ինչպէ՞ս էք վերաբերում այնօրինակ գնահատականներին որ ձեզ պէս առաջնորդներ հարիւր տարին մէկ են ծնւում» հարցնու տայ Ա. Իսրայէլեան: Նախարարը կը պատասխանէ. «Իրօք դա ճիշդ արտայայտութիւն չէ. ես ձեզ նման մի մարդ եմ, ո՛չ աւելին: Ուզղակի գտնում եմ որ կարելի է աւելի շատ պնել ու պէտք է ապել այս ժողովրդի համար»:

Ս. Բաբայեան ԼՂՀ անկախութեան օրն ալ պատասխանելով Ազոյշ Թրուանցի («Հայաստանի Հանրապետութիւն», Սեպ. 4) ըսած է թէ Ղարաբաղի մեծագոյն նուաճումը արձանագրուած յաղթանակն է: Բանակին վիճակը բնականոն է, ճմրան հարկաւոր պատրաստութիւնը տեսնուած է. «ամէն ինչ ճշդուած է, ջեռուցման եւ միւս հարցերը լուծուած են»:

Ամէնէն հետաքրքրական պատասխանը որ տուած է նախարարը իրեն ուղղուած հարցումներու, նոյն առիթով է. երբ իր տրամադրութիւնը կը հարցնէ լրագրողուհի Արցախ անկախութեան օրուան առիթով, ան կը պատասխանէ. «Ինձ համար այդպիսի հասկացութիւն չկայ: Ինձ համար կայ մէկ միասնական անկախութեան օր՝ Սեպտեմբեր 21-ը»:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՃԵԱՆ

ՀԱՅ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԶՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՆԻՍԻ ՄԷՋ

Նիսի նորակազմ «Հայ Արուեստի եւ Գրականութեան Բարեկամներու Ընկերակցութեան» կազմակերպութեամբ բանախօսութիւն մը տեղի պիտի ունենայ, Կիրակի, Սեպտեմբեր 27, ժամը 17-ին, Պարսամեան Համալիրին մէջ:

Բանախօսելու հրաւիրուած է Հայր Անդրէ Փոնսէ, Դոմինիկեան Միաբանութենէն: Բանախօսութիւնը կը խոստանայ ըլլալ խիստ չհեկեկան, դի Հայր Ա. Փոնսէ ըլլալով հմուտ արուեստի պատմաբան եւ ծանօթ՝ Հայաստանի, սահիկներու լուսարձակումով ալ պիտի պարզէ մասնաւորաբար հայ ճարտարապետութեան կարեւոր տեղը Արեւմուտքի եկեղեցական ճարտարապետութեան զարգացման մէջ:

«ՀԻՄԻ ԶԻՆԸ ՀԻՆԸ ԶԻ...»

ԵՐՈՒԱՆԴ ԿՈՊԼԵԱՆ

Գրաչարական խառնակութիւն մը կամ համակարգիչի քմայք մը չկարծուի մեր այսօրուան խորագիրը, որովհետեւ անկա խակապէս «բաներ մը կ'ըսէ» եւ թէ՝ հայերէնով. այսինքն, արեւելահայերէնով՝ «Հիմակուան Զինաւտանը հին Զինաւտանը չէ» կը յիշեցնէր պարզապէս, այն օրերուն համար, երբ Դեղին Հսկան կ'արթննար հաչիչէն՝ ասպարէզ կարդալու համար ամբողջ աշխարհին:

Հիմա պիտի ըսուի, որ ի՞նչ հարկ կար մինչեւ Զինաւտանները երթալու՝ այսպիսի պարագայ մը յիշեցնելու համար, երբ մեր քթին տակը ու նոյնիսկ պրեթէ «մեր տան մէջ» կը պատահին այնպիսի դէպքեր, որոնք կը մոռցնեն այլ չատ մը բաներ, որոնք տեղի կ'ունենան մեզմէ դուրս, որքան ալ որ մեր մօտը ըլլան: Այդ մէկն ալ պիտի բացատրենք, որովհետեւ խնդիրը բացատրութեան կարօտ կարգ մը կէտեր ալ հոս կան:

Մեր խորագիրը, որ առաջին ակնարկով անհասկնալի կը թուէր, մաս կը կազմէ երբեմնի խորհրդահայ գրականութեան մէջ մշակուած նիւթերուն, երբ Մոսկուա եւ Փէքին երկու սերտակցող մայրաքաղաքներ էին եւ իրարու թիկունք տուած՝ կը հակադրուէին Արեւմուտքին: Եւ որովհետեւ Հայաստան ալ մաս կը կազմէր Խորհ. Միութեան, Հայաստանի բանաստեղծներն ալ իրենք զիրենք «անկաժէ» կը նկատէին մաս կազմելու այդ «երկչախումբ»ին, ինչպէս որ քանի մը տասնեակ տարիներ առաջ ալ օրուան ամէնէն սիրուած երգերէն մէկը ստեղծած էր «Եղբայրական Հայաստան Ազրբեջան»ը եւ կ'երգուէր Հայաստանի ճայնասփիւռներէն, ունկնդիրներն ալ կը մասնակցէին միաբերան ու մեծ եւ անկեղծ խանդավառութեամբ: Այսօր պարագան ծանօթ է արդէն. միայն թէ՝ մենք չենք դիտեր որ ադրբեջանցի բանաստեղծներն ու երգիչներն ալ նոյնը կ'ընէ՞ն արդեօք Հայաստանի եւ Հայոց հանդէպ: Աւելի չենք դիտեր, միայն կը յիշենք 1988-ի Դեկտեմբերին պատահած Սպիտակի ահաւոր երկրաշարժի աղէտը, երբ «իբր թէ օգնութեան գալով» ազերի «եղբայրները» Հայաստանի մէջ այս անգամ բարոյապէս ամբողջացուցին հայ ժողովուրդին դժբախտութիւնը, աղէտի վայրերուն մէջ գործելով ամէնէն անմարդկային ու բարբարոս արարքները... յանուն «եղբայրութեան»:

Բայց մենք ըսելիքը այս մէկին ալ չէր: Կը խօսէինք այն իրողութեան մասին, թէ «Հիմակուան Զինաւտանը հին Զինաւտանը չէ...»: Վերը յիշուած զգայական խանդավառութեամբ, Պէյրութի հայ «յառաջդիմական»ներն ալ տարուած այդ նորութենէն, Ստալին - Մաօ երկեակը կը փառաբանէին նոյն չափանիշները գործածելով, որովհետեւ «Հիմի Զինը հինը չէր» եւ պէտք էր յարդանքով վարուիլ այդ Դեղին Հսկային հետ:

Ատոնք կը պատահէին ճիշդ այն օրերուն, երբ Պէյրութի տպարաններէն մէկուն մէջ անդամ մը «յառաջդիմական» ընկերոջ մը հարցուցեր էի թէ «Ստալին» անունը ի՞նչպէս տողադարձ կ'ընէին: Ուզղակի գայթակղեր էր այդ օր մեր ընկերը, ցնցուելով՝ նախ չուրջը նայեր եւ յետոյ վստահ չըլլալով որ մեզ լսող չկար, պատասխաներ էր կտրուկ եւ վճռական. «Մենք Ստալինի անունը տողադարձ չենք ըներ...»:

Օրերը թաւալեցան, դէպքերը իրարու յաջորդեցին, կամուրջին տակէն չատ ջուրեր անցան, Մոսկուա - Փէքին սպահարղանը, այսինքն՝ Խորհ. Միութիւն - Զինաստան խզումը պատահեցաւ, Պէյրութի մեր ընկերներն ալ պառակտեցան, երկու ճակատներու բաժնուեցան, մէկ մասը Մոսկուան երգեց, միւսը՝ Փէքինը տարփողեց, օր մըն ալ երբ Ստալինը չնորհազուրկ եղաւ, անոր արձանները առաջին տապալողները Հայերը եղան Հայաստանի մէջ, ինչպէս միշտ, նման բաներու մէջ ալ առաջին վազողները հանդիսանալով, մոռցած՝ պետականական փառերգին այն տողը, ուր կ'ըսուէր թէ «Ստալինը կործանումից մեզ փրկեց...»:

«Ակօս»

«ՄԱՅԱՌԱՊԱՏ ՄԷԿ ԱՆՏԱՌԷՆ ՄԻՒՍԸ» (1)

Այս է անունը Ժ. Գէպատեանի վերջին ժապաւէնին որ նիւթ ունի «առանց ժուղթի օտարականները»: Ինչպէս յայտնի է անորոշ ու վարչարարական բնոյթով այս եզրը կը բնորոշէ անոնք որոնք քաղաքական ապաստանեալներ կամ տնտեսական պատճառներով գաղթողներ են, մեկնած՝ իրենց երկրէն ու հեռամուտ ապրելու եւ աշխատելու իրաւունքին, արեւմտեան աշխարհին մեծ քաղաքներուն մէջ: Ցայտնի է նաեւ որ մուտքի իրաւունքէ, աշխատանքի ու կեցութեան արտօնաթուղթէ զուրկ, օտար ու անբաղձալի այս ներխուժողներուն դէմ պետութիւնները խիստ ու սահմանափակող միջոցներ ձեռք առած են: Երեւոյթը ընդհանուր է եւ «փախստականներ»ու որ կ'ըլլայ թէ՛ ԱՄՆ-ու մէջ Մեքսիքացիներու, Գուատալացիներու կամ Հարաւային Ամերիկացիներու դէմ, թէ՛ Հոնկ Քոնկ եւ Աւստրալիա Ասիացիներու կամ Ինտոնեզիացիներու դէմ, Գերմանիոյ մէջ՝ Թուրքերու, Քիւրտերու, նախկին Եուկոսլաւներու, Իտալիոյ մէջ՝ Ալպանացիներու, Լեհաստանի մէջ՝ Հայերու դէմ:

Ցրանսա ուր գաղթի քաղաքականութիւնը նիւթ եղած է Փառքուայի (1993), յետոյ Տըպրէի (1996) օրէնքներուն եւ որոնք մէկդի ձգուած չեն ընկերվարական Շեվէնըմանի օրով ալ, կանոնաւորումի խոստումները, 1997 Յունիսին, պատճառ եղան որ 142 հազար առանց թուղթի օտարականներ յայտնուին: Անոնց մէջ կան ընտանիքներ որոնց մայրերը եւ զաւակները Ցրանսա ծնած են: Հանրային կարծիքին ուշադրութիւնը գրաւելու համար կանոնաւորումի մերժումին ու արտաքսումներուն, ապրիլկեցի եւ մաղթեցի ընտանիքներ 1996-ին գրաւեցին Փարիզի Ս. Ամպրուազ եկեղեցին:

Մարտին երբ ապրիլկեցի ընտանիքները դուրս հանուեցան այդ եկեղեցիէն, մարզարանի մը մէջ խմբուելու համար, Ժ. Գէպատեան սկսած է տեսագրել որպէսզի վկայէ: Ամբողջ վեց ամիս ան հետեւած է այդ ընտանիքներուն, այրերուն եւ կիներուն որոնք իրենց զաւակներուն հետ լքեցին իրենց կացարանները, ու քանակեցան երկաթուղիի ընկերութեան պահեստարաններէն մէկը, Ֆրանսական իշխանութիւնները ծունկի բերելու համար: Պահեստարաններէն ալ զացին Ս. Պէրնար եկեղեցին, դիմելով հայացուլի:

Ժ. Գէպատեան 40 ժամուան տեսագրութիւն ըրած է: Շնորհիւ Ֆ. Փրէնանի մոնթաժին որ վկայութիւնն է տեսողական խոր զգայնութեան մը, «Մայառապատ մէկ անտառէն միւսը» մէկ ժամ 43 վայրկեանոց ժապաւէն մը եղած է: Երեւակայական ժապաւէն մը չէ ան որ բեմադրութենէ մը մեկնած պատմութիւն մը կը պատմէ: Չէ նաեւ վաւերագրական ժապաւէն մը, այդ սահմանումին ընթացիկ առումով: Ժ. Գէպատեան որ ըմբռնած է փաստագրական ժապաւէններու մեծագոյն վարպետ Ժ. Իվընսի դասը թէ չարժանկարը բացատրելու, տեղեկացնելու եւ քննադատական տեսանկիւն մը թելադրելու արարքը կ'ընէ պատկերին եւ մոնթաժին միջոցով, քայլ առ քայլ կը հետեւի երիտասարդ Մալիցիի մը՝ Տոմօ Ուակէի. ան տարիկ մը ի վեր հաստատուած է Ցրանսա ուր կ'ապրի կնոջը Քուրային ու երկու երկուորեակ աղջնակներուն Ուասայի եւ Քաֆունէի հետ: Տոմօ ժապաւէնին կեդրոնական դէմքն է: Ժ. Գէպատեան անոր հետ կ'երթայ Մալիի հիւսիսի Տիանկուրէի դիւղը, հասկնալու համար անոր մեկնումին պատճառները:

Տեսագրիչը ուսին, ան Փարիզի եւ Մալիի ապրիլկեցի ընտանիքներուն կեանքը տեսագրած է: Խօսքի համառօտ բաժիններէ դատ երկար բացատրականներ չկան հոն: Չկան նաեւ զգայացնցոր պահ, բրտութիւններ: Երբեմն միայն Գէպատեան որ երբէք չերեւիր ժապաւէնին մէջ, համառօտ բացատրութիւններ կու տայ: Այդպէս է, օրինակ, որ ժապաւէնին սկիզբը խոստովանութեան մը պէս կ'ըսէ թէ 20-ական թուականներուն Հայերն ալ Ցրանսայի մէջ «առանց թուղթի» օտարականներ էին(2):

Իրար հատող եւ յաջորդական հատուածներով տեսագրուած է ան, «խօսե-

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ENTRETIENS
AVEC GIOVANNI GUAïTA

KARĒKINE 1er
CATHOLICOS
DE TOUS LES ARMENIENS(*)

Յառաջաբանին մէջ, Ժովաննի Կուա-յիթա կը խօսի իր առաջին տպաւորու-թիւններուն մասին, երբ 1997 Յունիս 24-ին (կրաց, Աւստրիա) Եւրոպական էքիւ-մենիք Ք. Համախմբումին երկրորդ օրուան բացման խոկումը յանձնուած էր Գարեգին Ա.-ի: Կաթողիկոսը, կը գրէ, վճռական եւ կատարեալ անգլերէնով մը կը սկսի. - «Կ'ապրիմ Հայաստան, երկիր-ը ուր կը գտնուի Արարատ լեռը, որուն մասին կը խօսի Աստուածաշունչը: Հա-ւատարմօրէն կը յիշուի Յիսուսը 1700 տարիէ ի վեր»:

Ու կը շարունակէ արձագանգելով Գա-րեգին Ա.-ի խօսքերուն: Ան կը քննէ Եւ-րոպայի ապրած մեծ փոփոխութիւնները վերջին տասնամեակին եւ անոնց անդրա-դարձը Եկեղեցիներու կեանքին վրայ: Ժողովը զարմացած ի լուր այդ քննու-թեան ճշդրտութեան, հարցերու ներկա-յացման անկեղծութեան եւ միաժամա-նակ առաջարկներու անկաշկանդ բնոյ-թին եւ լաւատեսութեան: Նոյն զարմանք-ը տեսի կ'ունենայ յետ միջօրէին կա-թողիկոսին մամուլի առուլիսին ընթաց-քին, երբ ան, առանց վարանումի, կը պատասխանէ ֆրանսերէն կամ անգլերէն լրագրողներու հարցումներուն: Այդ մթ-նոլորտին եւ Գարեգին Ա.-ի ցոյց տուած անկաշկանդ մօտեցումին եւ լաւատեսու-թեան ծիրին մէջ է որ հեղինակը կը խոր-հի հարցազրոյցի մը ձեռնարկել:

Գիրքը, կը գրէ, բոլորին ուղղուած է, բոլոր եկեղեցիներու քրիստոնեաներուն, այլ կրօնքներու հաւատացեալներուն եւ անհաւատներուն, Հայաստանի, Եւրո-պայի, Մերձաւոր-Արեւելքի եւ համայն Սփիւռքի Հայերուն:

Արդարեւ, հատորը խիստ չահեկան է մէկէ աւելի պատճառներով: Հոն կը չո-չափուին բոլոր հարցերը: Գարեգին Ա.-ի հակիրճ կենսագրականին յիշեցումէն եաք, կուայիթա անոր տեսակէտնե-րուն կը դիմէ՝ հաւատքի, Հայց. Եկեղեց-ւոյն, Աւետարանին, Եկեղեցւոյ ներ-քին կեանքին, մարդկային սիրոյն, ըն-տանիքին, տեսականութեան, էքիւմենիզ-մի, տառապանքի, հուսկ՝ ապագայի հար-ցերուն մասին ու Կաթողիկոսին տեսու-թիւնները չեն կրնար չհետաքրքրել հա-ւատացեալն ու անհաւատը:

(*) Nouvelle Cité,
Rencontres. *Paris* 1998.

ԱՐԱՄ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ

Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խոր-հուրդի Գործադիր Վարչութեան 1998 տարուան երկրորդ հանդիպումը տեղի ունեցաւ Ամսթերտամի (Հոլանտա) մէջ, Սեպտ. 14-19, նախագահութեամբ Ա-րամ Ա.-ի:

Հայրապետը Ամսթերտամ ժամանած է Սեպտ. 14-ին եւ օդակայանի պատուոյ սրահին մէջ ընդունուած Հոլանտայի Ե-կեղեցիներու Խորհուրդի ներկայացու-ցիչներուն եւ Լիբանանի դեսպանին կող-մէ: Իրեն կ'ընկերանար գաւազանակիր Վրոյր Վրդ. Տէմիրճեան: Նոյն օրը երե-կոյեան Հայրապետը հանդիպում մը ու-նեցած է դիւանի անդամներուն՝ երկու փոխ առենապետներուն եւ ընդհ. քար-տուղարին հետ: Յաջորդ առաւօտ տեղի ունեցած է ժողովի պաշտօնական բա-ցումը:

Ժողովի ընթացքին Հայրապետին եւ ԵՀԽ-ի ընդհ. քարտուղարի զեկուցում-ներէն եաք զեկուցումներ ներկայացուած են նաեւ բաժանմունքներու տնօրէննե-րուն կողմէ: Առաջին օրը ժողովական-ները լայնօրէն քննած են Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի վերջին 5 տարիներու աշխատանքը՝ ներկայաց-ուած զեկուցումներու լոյսին տակ:

Գործադիր Վարչութեան ժողովի օրա-կարգի հիմնական հարցերը եղած են Դեկտեմբերին տեղի ունենալիք ԵՀԽ-ի 8-րդ համաժողովի նախապատրաստական աշխատանքներու վերջնական դասաւո-րումը, օրթոտոքս եկեղեցիներու եւ ԵՀԽ-ի փոխ-յարաբերութեանց կապուած դժուարութիւնները, ԵՀԽ-ի դիմադրաւած տնտեսական դժուարութիւնները, Կաթո-ղիկէ Եկեղեցւոյ հետ փոխ-յարաբերու-թիւններուն ներկայ հանգրուանը, մի-ջադարային չարք մը հրատապ հարցերու դծով Խորհուրդին որդեգրելիք կեցուած-քը, ինչպէս նաեւ վարչական, ծրագրա-յին ու տնտեսական բնոյթի ունեցող այլ կարեւոր հարցեր: Ժողովի ընթացքին Հայրապետը եւ ընդհանուր քարտուղարը ուրուագծային կերպով ներկայացուցած են համաժողովին ներկայացուելիք թ-րենց տեղեկագրերը: Գործադիր Վար-չութիւնը նաեւ առիթ ունեցած է քննա-կան վերարժեւորումի ենթարկելու անց-նող եօթը տարիներու իր աշխատանքը:

Ժողովական աշխատանքներուն առն-թեր, Գործադիր Վարչութիւնը առիթ ունեցած է ներկայ ըլլալու ի պատիւ ի-րեն տրուած հիւրասիրութեան մը՝ «Մէջ-եկեղեցական տնտեսական զարգացման» կազմակերպութեան կողմէ: Նաեւ հան-դիպում մը ունեցած է Հոլանտայի եկե-ղեցիներու Խորհուրդի ներկայացուցիչ-ներուն հետ: Ընդառաջելով Հոլանտայի Է.Մ.Ը.Մ.-ի հրաւէրին, Արամ Ա. իրի-կուն մը ներկայ եղած է նաեւ ժողովը-դային հաւաքոյթի մը եւ իր ուղերձը փո-խանցած ներկաներուն: Ան բարձրօրէն դնահատած է հայապահպանման գծով Հ.Մ.Ը.Մ.-ի կատարած աշխատանքը:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՑ մէջ սկսած է պատրիարքական ընտրապայքարը եւ կողմերու ուշադրու-թիւնը կեդրոնացած է պատգամաւորնե-րու ընտրութեան վրայ: Ծանօթ է որ ընտրութեան համար կան երկու թեկնա-ծուներ՝ Շահան եւ Մեսրոպ Աբգ.-երը, ո-րոնք ընտրած են նաեւ իրենց գոյները՝ ճերմակ Շահան Աբգ.-ի համար եւ մա-նիչակագոյն՝ Մեսրոպ Աբգ.-ի: Ժողովներ կը գումարուին ամէն մէկուն կողմնա-կիցներուն կողմէ: Մեսրոպ Աբգ.-ի կողմ-նակիցները իրենց ժողովները կը գումա-րեն Գումգաբուի Դրօսի եկեղեցիին մէջ, իսկ Շահան Աբգ.-ի կողմնակիցները՝ Պէյ-օղլուի եկեղեցիին մէջ: Այս առընչու-թեամբ Շահան Աբգ. բաժ է որ իր հա-մակիրները պէտք է սրտանց աշխատին բայց հեռու մնան վէճերէ: Երկրորդ հա-ւաքոյթի մըն ալ գումարած են Սեպտ. 22-ին:

Հայրապետը եւ ընդհանուր քարտուղարը ուրուագծային կերպով ներկայացուցած են համաժողովին ներկայացուելիք իրենց տեղեկագրերը: Գործադիր Վար-չութիւնը նաեւ առիթ ունեցած է քննա-կան վերարժեւորումի ենթարկելու անց-նող եօթը տարիներու իր աշխատանքը:

Ժողովական աշխատանքներուն առն-թեր, Գործադիր Վարչութիւնը առիթ ունեցած է ներկայ ըլլալու ի պատիւ ի-րեն տրուած հիւրասիրութեան մը՝ «Մէջ-եկեղեցական տնտեսական զարգացման» կազմակերպութեան կողմէ: Նաեւ հան-դիպում մը ունեցած է Հոլանտայի եկե-ղեցիներու Խորհուրդի ներկայացուցիչ-ներուն հետ: Ընդառաջելով Հոլանտայի Է.Մ.Ը.Մ.-ի հրաւէրին, Արամ Ա. իրի-կուն մը ներկայ եղած է նաեւ ժողովը-դային հաւաքոյթի մը եւ իր ուղերձը փո-խանցած ներկաներուն: Ան բարձրօրէն դնահատած է հայապահպանման գծով Հ.Մ.Ը.Մ.-ի կատարած աշխատանքը:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԱՌՋԵԻ ԿԱՄ ԲԵՐԱՑԻ ԳԱՑԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՐԻՒԱԿԱՆ ՎԷՊ
ՊՈԼՍԱՀԱՑ ԿԵԱՆՔԷ

ԳԼՈՒԽ Գ.
ԵՐԿՈՒ ՈՍՈԽՆԵՐԸ

ՍՕՖԻ. – Այս գործը կ'երեւայ որ չատ պիտի կնճռոտի:

ՍԱԹԵՆԻԿ (որ մինչեւ այն տեղն լուռ մնացած էր). – Այդ տոքթոր Վարդանը չատ յանձնարարելի մէկը չէ:

ՄԱՆՆԻԿ. – Կը ճանչնամ եւ բաւական մօտէն... եւ իր մասին այնպիսի բաներ պիտեմ որոնք եթէ այսօր այդ կարկամ-նանին ականջը հասնին կրնայ 24 ժամ-ուան մէջ նշանը եւս ընել տալ:

ՀՐԱՆԴ. – Ահաւասիկ պզտիկ յայտարարութիւն մը:

ՍՕՖԻ. – Ըսէ՛ տեսնենք այդ պիտ-ցածներդ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Շատ հետաքրքիր ես:

ՍՕՖԻ. – Բնականաբար, հետաքրքիր ենք ամէնքս ալ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Դժբախտաբար ձեր հե-տաքրքրութիւնը պիտի չկրնամ գոհա-ցընել:

ՄԱՆՆԻԿ. – Ինչո՞ւ համար...

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Որովհետեւ գաղտնիք մըն է այս եւ կնոջ մը պատիւը կայ խնդրին մէջ:

ՀՐԱՆԴ. – Բայց իրա՛ւ զղայացունց յայտնութիւն մըն է տիկին Սաթենիկին ըսածը:

ՍՕՖԻ. – Յայտնութիւն մը որմէ տա-կաւին բան մը չհասկցանք:

ՀՐԱՆԴ. – Ես իրողութիւնը քիչ չատ կռահեցի կարծեմ:

ՍՕՖԻ. – Ուրեմն մեզի բացատրէ՛ տեսնենք:

ՀՐԱՆԴ. – Տոքթոր Վարդան մտերմա-կան յարաբերութիւններ կը մշակէ, կ'ե-րեւայ որ, կնոջ մը հետ որ ծանօթ է տիկին Սաթենիկին:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Կը խնդրեմ որ չսխալէք մանրամասնութիւններու մէջ մտնել:

ՍՕՖԻ. – Ըսէ միայն թէ Հրանդ էֆէն-տիի ենթադրութիւնը ճի՞շդ է:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Եթէ այդչափով գոհ կ'ըլ-լաք, լաւ ուրեմն ճիշդ է:

ՄԱՆՆԻԿ. – Միայն թէ զրպարտու-թիւն մը չըլլայ ատիկա:

ՍԱԹԵՆԻԿ (հաստատ չեչտով մը). – Բացարձակ իրողութիւն է ըսածս:

ՀՐԱՆԴ. – Թերեւս հին կապ մըն է որ այժմ գոյութիւն չունի:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Դեռ մինչեւ երէկ գոյու-թիւն ունէր, իսկ եթէ այսօր խզուեցաւ, լուր չունիմ:

ՍՕՖԻ. – Այդ կինը հոմանուհի՞ մըն է:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Տոքթոր Վարդան ի վի-ճակի չէ հոմանուհի մը ունենալու:

ՄԱՆՆԻԿ. Ամուսնացա՞ծ կին մըն է:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Այո՛...

ՄԱՆՆԻԿ. – Որ իր ամուսնո՞ւն հետ կ'ապրի:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Բնականաբար... իր ա-մուսնոյն եւ զաւակներուն հետ:

ՀՐԱՆԴ. – Զաւակնե՞ր ալ կան:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Ինչո՞ւ պիտի չըլլան, քա-նի որ կինը ամուսնացած է:

ՍՕՖԻ. Եւ այդ կինը ծանօ՞թ է մեզի:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Բայց նախապէս ըսի որ մանրամասնութիւններ չեմ ուզեր տալ:

«Ի՞նչ եղան ընկերները» (1983), «Հինգ քոյրերը» (1984), «Հայկական յիշողու-թիւն» (1993) եւլն., որոնցմով սակայն չեն յաջողած համաշխարհային լեզու մը նուաճել: Ուրիշներու՝ Ափրիկեցիներու ուղղուելով է որ Գէպատեան այս ժապա-ւէնով կրցած է քաղաքական եւ «ներպա-թի բոլոր տեսութիւններէն աւելի ազդե-ցիկ»(3) ժապաւէն մը պատրաստել:

ԱՆԱՀԻՏ ՏԷՐ-ՄԻՆԱՍԵԱՆ

(1) Ներկայացուած «Էսփաս Սէն - Մի-շէլ» սրահին մէջ:

(2) «Յառաջ» թերթը, սկզբնական շըր-ջանին, 1925-ին, կ'օգնէ իր ընթերցողնե-րուն իրենց «թուղթ»երը ունենալու գոր-ծին մէջ:

(3) «Լէ գ'ինրոքիւպթիլը», 1998, Սեպտեմբեր 2:

ՀՐԱՆԴ. – Ձեր ըսածները կրնան պարզ կասկածի մը արդիւնքը ըլլալ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Կասկած չեն՝ այլ բա-ցարձակ իրականութիւն:

ՀՐԱՆԴ. – Վերջապէս չէք կրնար ա-պացուցանել:

ՍԱԹԵՆԻԿ (խորհրդաւոր ժպիտով մը)– Ո՞վ գիտէ...

ՀՐԱՆԴ. – Այդ յարաբերութիւնները որչա՞փ առենէ ի վեր կը տեւեն:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Երկար ժամանակէ ի վեր:

ՍՕՖԻ. – Եւ ամուսինը բնաւ տեղեկու-թիւն չունի՞:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Եթէ տեղեկութիւն ունե-նայ վայրկեան մը չապրիր կնոջը հետ ո-րովհետեւ չատ պատուախնդիր անձ մըն է...

ՀՐԱՆԴ. – Եւ հարո՞ւստ...

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Ինքն ալ հարուստ է, կինն ալ...

ՍՕՖԻ. – Բայց անունը տո՛ւր լմըն-նայ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Ատիկա անկարելի է... եթէ անունը տամ մատնութիւն մը ըրած պիտի ըլլամ բարեկամուհիի մը հանդէպ:

ՍՕՖԻ. – Ուրեմն այդ կինն քու բարե-կամուհի՞դ է:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Եւ մտերիմ բարեկամու-հի:

ՀՐԱՆԴ (հեղնական). – Ատուած մեզ պահպանէ մեր բարեկամուհիներէն:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Բայց ես կարծեմ անունը չտուի:

ՀՐԱՆԴ. – Չէ՛, բայց մազ մնաց:

ՄԱՆՆԻԿ. – Ես եաքը անունը բերնէդ կ'առնեմ...

ՀՐԱՆԴ. – Մէկ կէտ մը մութ կը մնայ այս խնդրին մէջ. քանի որ տոքթոր Վարդան այդչափ սերտ յարաբերութիւն ունի այդ կնոջ հետ եւ երկար ժամանակէ ի վեր, ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ ամուսինը իր գլխուն եկած փորձանքը չէ իմացած:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Որովհետեւ չատ զգուշու-թեամբ գործ կը տեսնեն եւ յետոյ ամու-սինը թերեւս չի պիտեր անգամ տոքթո-րին գոյութիւնը:

ՍՕՖԻ. – Տոքթորը երեսնի տունը չե՞ր-թա՞ր:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Բնաւ, երբեք:

ՍՕՖԻ. – Այն տեղն ո՞ւր կը տեսնեն իրար:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Բայց կամաց – կամաց բերնէս ամէն բան պիտի առնէք:

ՀՐԱՆԴ. – Քանի որ տիկինին անու-նը չէք տար, կրնաք մնացածը ըսել:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Բայց ի վերջոյ կը վախ-նամ որ այդ անունը գուշակէք:

ՀՐԱՆԴ. – Գոնէ ես պիտի չկրնամ գու-շակել որովհետեւ իմ ճանչցած կինե-րուս մէջ մէկը չեմ տեսներ կորզ որ տոք-թոր Վարդանին սիրուհին ըլլայ: Բայց թողունք տիկա եւ դառնանք բուն խնդրին: Այսպէս ուրեմն տոքթորը իր սիրուհին կը տեսնայ տունէն դուրս:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Այո՛, մանաւոր սենեակ մը, զոր տիկինը յատկապէս վարձած է եւ որուն վարձքն ալ ինքը կը վճարէ:

ՍՕՖԻ. – Ատիկա չատ պատուաբեր չէ տոքթորին համար:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Ինչ ընէ խեղճը, դրամ չունի... արդէն միայն այդ չէ, տոք-թորը նոյնիսկ կը վայելէ կնոջ ուրիչ նիւթական օժանդակութիւնները:

ՄԱՆՆԻԿ. – Ի՞նչ կ'ըսես:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Հագուստ, կօշիկ, գուլ-պայ, ճերմակեղէն, գլխարկ, վզնոց, չապիկ, վերջապէս ամէն բան տիկի-նին դրամովը կը չինուի:

ՀՐԱՆԴ. – Ի՞նչ չախտաւոր մարդ է ե-ղեր այդ տոքթորը:

ՍՕՖԻ. – Բաղտաւոր թերեւս, բայց ապահովաբար ո՛չ չատ պատուաւոր:

ՀՐԱՆԴ. – Հիմա այդ տեսակ գործերու մէջ չատ բարակը նայող չկայ:

ՄԱՆՆԻԿ. – Ինչ որ ալ ըլլայ, հիմակ որ տոքթոր Վարդան Անոյշին հետ նը-չանուեցաւ եւ երեք հազար ոսկի ալ օ-ժիտ կ'առնէ կորզ անշուշտ իր յարաբերու-թիւնները պիտի խզէ այդ կնոջ հետ:

(Շար. 15)

(Շար. Ա. Էջէն)

19-ի հրամանագրով զանազան չքանըչաններով պարգեւատրած է արուեստի, կրթութեան, առողջապահութեան մարզերու եւ ներքին գործերու, պաշտպանութեան նախարարութեան գործիչներ։ Պարգեւները յանձնումը կատարուած է Սեպտեմբեր 21-ին։ Ս. Մեսրոպ Մաշտոց չքանչան արուած է Ազգ. Ակադեմիայի նախագահ Ֆ. Սարգսեանի, Մխիթար Գոշ՝ գլխաւոր դատախազ Հ. Խաչատրեանի (յետմահու), Մովսէս Խորենացի՝ արձակագիր Պերճ Զէյթունցեանի, զերասաններու, երգահաններու, զերասանուհիներու, Անահիտ Շիրակացի՝ ճարտարապետներու, ճարտարագէտներու, Մխիթար Հերացի՝ բժիշկներու, եւլն.։

***

ՀԱՅԵՒՐՈՒՍԱԿԱՆ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱՓՈՐՁԵՐ

Սեպտեմբեր 23-26 Արմաւիրի Բաղրամեան զօրավարժարանին մէջ տեղի կ'ունենան Հայաստանի եւ Ռուսաստանի զինեալ ուժերու համատեղ ռազմափորձեր։ Անոնք կը ղեկավարուին Հայաստանի Պաշտպանութեան փոխ նախարար զօր. Մկրտիչ Աբրահամեանի եւ Կովկասի ռուսական զօրքերու հրամանատար զօր. Նիքոլա Ատրէեւի կողմէ։

***

ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ՎՏԱՆԳՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Սեպտեմբեր 22-ին Երեւանի մէջ ատարած է Սպիտակի երկրաչարժին 10-ամեակին առթիւ կազմակերպուած երկրաչարժի վտանգները նուազեցնելու նիւթով միջազգային Բ. համաժողովը։ Երկրաչարժէ պաշտպանութեան ազգային կազմակերպութեան տնօրէն Ս. Բալասանեան յայտնած է թէ Իրանի, Ջինաստանի, Ադրբեջանի, Վրաստանի հետ համաձայնութիւններ գոյացած են միասնական աշխատանք կատարելու Կովկասի չրջանին համար։ Համաժողովին առթիւ պատրաստուած է Հայաստանի երկրաչարժային գօտիներու նոր քարտէսն ալ։

***

ՓՁԱՑԱԾ ՊՏՈՒՂՆԵՐ

Մարտունիի, Վարդենիսի եւ Ճամբարակի մէջ անգամ մը եւս հազարաւոր թռներ տանձ եւ խնձոր փճացած է, մնալով պարտէզներու մէջ։ Պատճառը պետական կարգով որոշուած գնումի չատ ցած գինն է. քգ.ը 10.20 դրամ որ առաջարկուած է Ագարակի պահածոներու գործատան կողմէ։ Բայց պտուղներուն տէրերը տեսնելով որ այդ գինով ծախելու պարագային հազիւ ճամբու ծախքը ձեռք ձգած կ'ըլլան, նախընտրած են չընդառաջել։ Իսկ Մարտունիի պահածոյի գործատունը որ մթերումի մեծ միջոցներու տէր է, զգրած է այդ հարցերով զբաղելէ։

***

ԲԱՆԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ

Սեպտեմբեր 21-ին Հայաստանի Նկարիչներու Տան մէջ բացուած է Հայոց բանակին նուիրուած յուշահանդէս մը։ Բացումին ներկայ գտնուած ու ճեռնարկին համար գոհունակութիւն արտայայտած է Պաշտպանութեան նախարարը՝ Վ. Սարգսեան։ Աւելի քան 100 նկարիչներու 170-ի չափ գործերու չարքին է Յ. Յակոբեանի Սարդարապատի ճակատամարտին նիւթով պատառը։ Երեք լաւագոյն գործերուն որոշուած է մրցանակ տալ, յուշահանդէսին աւարտին։

DATES A RETENIR

RETENEZ DES MAINTENANT LES DATES DES

5 et 6 DECEMBRE

pour

LA GRANDE BRADERIE DE NOEL

de

CHENE FRANCE

ՍՈՑԻԱԼ ԴԵՄՈԿՐԱՏ ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ՏԻԿՆԱՆՑ «ՄԱՐՕ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁին

առթիւ կը կազմակերպէ կիրակի, Սեպտեմբեր 27, ժամը 12ին,
Իսի-լէ-Մուլինոյի «Թարգմանչաց» վարժարանի սրահին մէջ՝

ՃԱՇ

Յայտագիր՝ Գեղարուեստական բաժին,
Ազատասանութիւն,
Երգ,
Պար,
Նուագ։

Տեղերը ապահովելու համար դիմել՝ —Ծախերու մասնակցութիւն—
— Տիկին Վերժին ՆՈՐՇԱՀԵԱՆին. 01 43 68 36 08,
— Տիկին Մարօ ՂԱԶԱՐԵԱՆին. 01 43 78 93 25,
— Տիկին Լեւա ԻՇԽԱՆԵԱՆին. 01 46 45 16 43։

ՎԱՐԱԳԱՁՈՐ Ս. ԽԱՉ ԱՐՇՏԻՒՎԻՒ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՕԾՄԱՆ 68-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 27-ին, Արնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան օծնախմբութեան առթիւ հանդիսաւոր պատարագ եւ մատաղի արարողութիւն կը կատարուի։

Այս առթիւ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Փարիզի Առաջնորդ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

Ճաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ վախճանեալ հոգեւորականներու եւ հանգուցեալ սատարողաց հոգիներու յիշատակին։ Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9.30-ին, Պատարագ՝ ժամը 10-ին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսի-լէ-Մուլինոյի Թարգմանչաց Վարժարանը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները՝ դպրոցին բարգաւաճման համար.

«Մէք'ս» Ընկերութիւն 1.200 Ֆր., Պ. Անարէ Մինասեան 1.000 Ֆր., «Ս.Ա.Ր.Լ. Պայլա» 500 Ֆր., Տիկին Թալիս Շամիկեան 500 Ֆր., Տիկին Մարի Ֆէրհատեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ֆուատ Մուհասէլ 1.200 Ֆր., «Ս.Ա.Ր.Լ. Քիք'ս» 1.000 Ֆր., Պ. Ժերար Պաթիկեան 500 Ֆր., Պ. Ժան Պաթիկեան 500 Ֆր., «Ս.Ա.Ր.Լ. Մոս» 1.000 Ֆր., «Գոմփանի տիւ փիւլ» 1.000 Ֆր., «Ժուռ ա մայ» ընկերութիւն 1.000 Ֆր., «Ս.Ա.Ր.Լ. Ժիռնա» 1.000 Ֆր., «Նատէլ» ընկերութիւն 1.000 Ֆր., Պ. Սեդրակ Ախէյեան 1.000 Ֆր., «Ս.Ա.Ր.Լ. Նանա Պայլա» 500 Ֆր., Օր. Գոբին Պետրոսեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժաք Փանոսեան 1.000 Ֆր., Պ. Ռոժէ Գազեան 100 Ֆր.։

Centre Culturel Alex Manoogian
ACTIVITÉS PÉDAGOGIQUES 1998-1999

Dans le cadre de ses activités l'UGAB-Paris — Ile-de-France organise dans son Centre Culturel des cours :

— d'arménien pour enfants (à partir de 6 ans), le Samedi à 14h30;
— d'arménien pour adultes, le Samedi à partir de 16h30;
— d'arménien préparation BAC (arménien occidental et oriental), le Vendredi de 19h à 20h30 et le Samedi de 16h à 18h

Une formation minimum de 2 ans est exigée pour la présentation des épreuves écrites et orales.

— Cours d'arménien adultes, les Lundi et Mardi soir. Méthode active basée sur conversation, textes llittéraires, revues de presse;
— Chorale enfants, le Samedi à 14h30;
adultes, le Jeudi à 20h30;
— Musique traditionnelle (chevi);
— Danse arménienne, le Samedi à 16h30
adultes, le Lundi à 20h30;
— **Théâtre enfants, le Samedi;**
adultes, le Vendredi.

NOUVEAU ... NOUVEAU ... NOUVEAU
ATELIERS D'ENFANTS

Les Mercredis 14h30 - 17h
— Travaux manuels;
— Initiation au solfège sur des instruments de base;
— Cours de piano;
— Enfants à partir de 4 ans —

Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 14h
Rentrée le 26 Septembre à 14h30

U. G. A. B. :
118, rue de Courcelles — 75017 PARIS
Tél. 01.42.27.12.26 M° Courcelles

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԿԵՑՈՒԹԻՒՆ

14-էն 18 տարեկան պատանիներու համար։

Այս կեցութիւնը կը հետաքրքրէ անոնք որոնք կ'ուզեն հայերէն սորվիլ համեմի մթնոլորտի մէջ։

Պաքալորէայի հայերէն լեզուն առաջին, երկրորդ, երրորդ կամ ընտրովի կը պատրաստէ։ Քննութիւններուն լաւ արդիւնք ապահովելու եւ մանաւանդ անընդհատ Մեսրոպեան լեզուն խօսելու համար

7 օր չաբաթակ, Հոկտեմբեր 24-էն Նոյեմբեր 1,

միացէ՛ք մեզի Պէլֆոնթէյն, Կապոյտ Խաչի օդափոխութեան կայանը։

Տեղեկութիւն եւ արձանագրութիւն՝
01 45 84 57 18
01 34 19 44 63
01 39 83 71 19 ժամը 19-էն 21։

Imprimé sur les Presses du **Journal «HARATCH»**
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ի տեղեկութիւն մեր ժողովուրդին, ներկայիս կը հաստատենք թէ ձեռնարկուած է Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարի չէնքի ներքնամասին կենսական ու անմիջական եւ առիթողական պարծած ամբողջական վերանորոգութեան եւ բարեզարդման։

Առ այդ, շինարարական ու նորոգութեան աշխատանքներն արդէն սկսած են 1998 Սեպտեմբեր 1-էն ի վեր եւ պիտի տեւեն ամբողջ երեք ամիսներ։

Այս աշխատանքներու ընթացքին, եկեղեցական պաշտամունքները կը չարունակուին կատարուիլ եւ թնական է որ ոմանք դժուարութիւններ կամ նեղութիւններ առեղծուին։

Մեր պարագան կը յանձնենք մեր ժողովուրդի բարեացակամ նկատառման։

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

Սեպտեմբեր 22

ՍԷՆ ԼՈՒ-Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնին առթիւ, Կիրակի, Սեպտեմբեր 27-ին, տեղի կ'ունենայ հանդիսաւոր պատարագ եւ աւարտին մատաղի աւանդական օրհնութիւն ու բաչխում։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
Հոգեւոր Հովիւ
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆԾ. ՏԻՏԻԵԱՆ

TELEVISION
FRANCE 2

Dimanche 27 Septembre 9 h 30 : «La dévotion populaire envers le symbole de la Croix est très affirmée en Orient chrétien. En Arménie, l'année liturgique compte quatre fêtes de la Croix».

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «ARCHALOUïS THADEOSSIAN»
PARIS

La rentrée scolaire a eu lieu le 12 Septembre

Vous pouvez encore inscrire vos enfants.

Ecole hebdomadaire du cours complémentaire au baccalauréat, langue arménienne, histoire, danse, chorale, théâtre, kung-fu.

Renseignements et inscriptions auprès de:
Araxie Karanfilian: 01 39 83 71 19 (après 20h);
Nazélie Fourtune : 01 45 84 57 18.

***

VIENNE

Bien sûr, vous connaissez la CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE.

Mais, savez-vous tout sur elle ? Connaissez-vous : — ses actions locales ?
— ses actions européennes?
— ses actions pour l'Arménie?

Savez-vous, qu'aujourd'hui, en tant qu'Organisation non Gouvernementale et reconnue d'utilité publique, elle participe et à participé aux grandes réunions internationales, telles que la Conférence Mondiale de la femme à PEKIN, et au Sommet Mondial pour le Développement social à COPENHAGUE. C'est de tout cela que nous aimerions débattre au cours de notre

Journeé «PORTES OUVERTES»

le DIMANCHE 27 SEPTEMBRE
à partir de 15 heures

à la Maison de la Culture Arménienne
9, rue du Cirque — VIENNE

où nous vous accueillerons en compagnie de *Mme Hélène MERDJANIAN, Présidente* de notre Conseil d'Administration.

Un intermède musical traditionnel assuré par le *Groupe «Spitak»* vous sera proposé autour du verre de l'amitié.

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25
VENDREDI
25 SEPTEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74Դ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19·472 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.472

ՀԱՅԱՍՏԱՆ — ԱՐՑԱԽ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ԱՄՆ ԱՅՑԸ ՍԿՍԱԾ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան ընկերակցութեամբ իր կնոջ Պելլա Քոչարեանի, Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեանի, բաները Կասիա Աբգարեանի եւ օդնական Արմէն Գէորգեանի, երեւանէն ԱՄՆ մեկնած է Սեպտեմբեր 23-ի առաւօտուն: Սեպտեմբեր 25-ին Հայաստանի նախագահը բացման խօսքով հանդէս կու գայ ՄԱԿ-ի 53-րդ ընդհ. ժողովին: Նիւ-Եորքի մէջ ծրագրուած են ՄԱԿ-ի ընդհ. քարտուղար Ք. Աննանի եւ «Հայաստան» Հիմնադրամի տեղւոյն ներկայացուցիչներուն հետ հանդիպումներ: Հոն պատուիրակութեան կը միանայ Գարեգին Ա. եւ խումբը Սեպտ. 26-ին կը մեկնի Լոս-Անճըլըս, մասնակցելու Մէյցեալ-Հայկական Հիմնադրամին 100-րդ թերիչին առթիւ կազմակերպուած ընդունելութեան: Ծրագրուած է հանդիպում մըն ալ Լոս-Անճըլըսի գործի չրջանակներուն հետ: Ութահէն պատուիրակութեան հրաւէր մը ուղղած է ձոն Հանթսման, որուն ընդառաջելով խումբը կ'այցելէ նոյնանուն կեդրոնը:

***

«ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ» ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐՈՆԱՏԵՂԻՆ ԿՈՂՈՊՈՒԱԾ

Նախկին վարչապետ Հ. Բագրատեանի ղեկաւարած «Ազատութիւն» կուսակցութեան կեդրոնատեղին եւ պաշտօնաթերթ «Մենք»ի խմբագրատունը կողոպտուած են Սեպտեմբեր 22-ին: Գողցուած են համակարգիչներ, ձայնասփիւռի գործիք, բառարաններ, գիրքեր, եւայլն: Վնասը աւելի քան 300 հազար դրամի կը հասնի: Ոստիկանութիւնը հետաքննութեան ձեռնարկած է:

«ՔՐՄՆԿՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 23/24)

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԱՄՊԻՈՆԻ 200-ԱՄԵԱԿԻ ԴԻՏԱԺՈՂՈՎ

Սեպտեմբեր 22ին Երեւանի համալսարանին մէջ բացուած է «Հայաստան - Ֆրանսա» ընկերութեան եւ նոյն համալսարանին կողմէ կազմակերպուած գիտաժողովը, Փարիզի Արեւելեան Լեզուներու Հիմնարկին հայագիտական ամպիոնին 200-ամեակին առթիւ: Առաջին օրը զեկուցումներով հանդէս եկած են ամպիոնի վարիչ Անահիտ Տօնապետեան, Հիմնարկին անօրէնը Ա. Պուրժէ, Պ. Ութիէ եւ ուրիշներ: Երկրորդ օրը եւս ներկայացուած են զեկուցումներ, հայագիտական զանազան նիւթերու շուրջ: Մասնակիցները անդրադարձած են Ֆրանսերէնի նկատմամբ Հայաստանի մէջ նըւազող հետաքրքրութեան որուն պատճառները տրուած է անդրադարձը: Խօսելով անտեսութեան զարգացման մասին, ըսած է թէ գործակցութեան նիւթը չօշափած են: Ղըրղըզեանի վարչապետին հետ պրոյեկին ընթացքին եւ մատնանշուած են կարելի ճամբաները:

***

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՆԻՍՏԷՆ

Սահմանադրական բարեփոխումներու յանձնաժողովին Սեպտեմբեր 23-ի նիստին չարունակուած է նախապահին առընչուած յօդուածներուն մասին առաջարկներուն քննարկումը: Մերժուած է պաշտօնավարութիւնը 5-էն 4 տարուան իջեցնելու առաջարկը: Ռ. Քոչարեան որ մասնակցած է նիստին, դէմ չէ եղած առաջարկին: Յանձնաժողովը համաձայնած է որ նախագահական երդումը արձանագրուի Սահմանադրութեան մէջ, հետեւեալ ձեւով. - «Ստանձնելով Հ.Հ նախագահի պաշտօնը, երդւում եմ հետեւել Սահմանադրութեան պահպանմանը, ապահովել օրէնսդիր, գործադիր եւ դատական իշխանութիւնների բնականոն գործունէութեանը, լինել Հանրապետութեան անկախութեան, տարածքային ամբողջականութեան, անվտանգութեան եւ պետական իշխանութեան յաջորդայնութեան երաշխաւորը»:

***

ՄԵՂՐԻ - ՆԻՒՎԱՏԻ ՃԱՄԲԱՆ ՆՈՐՈԳՈՒԱԾ

Աւարտած է Մեղրի - Նիւվատի ճամբուն առաւել դժուարանցանելի 15 քմ. նոյ հատուածին մասնակի բարեկարգումը: 1200 քառ. մեթր մակերես պեթոնով ծածկուած է, 300 քառ. մեթր կղպատպատուած, եւլն.: Աշխատանքին նիւթականը տրամադրած է Սիւնիքի մարզպետարանը. շուրջ 4 միլիոն 700 դրամ (9 հազար տոլար):

***

Լ Ղ Հ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԱՌԱՋԻՆ 100 ՕՐԸ ԼՐԱՑԱԾ

Սեպտեմբեր 23-ին լրացած է վարչապետ Ժիրայր Պօղոսեանի պաշտօնավարութեան առաջին հարիւրօրեակը: Այս առիթով ան մամուլի ասուլիսով մը ներկայացուցած է այդ եռամսեայի հարկային քաղաքականութեան, դիւղատնտեսութեան, ընկերային, քաղաքաչինութեան ու այլ բնագաւառներուն մէջ կատարուած բարեփոխումները եւ յետագայի ծրագիրները: Խօսելով անտեսութեան զարգացման մասին, ըսած է թէ գործակցութեան նիւթը չօշափած են Ա. ղըրբեզեանի վարչապետին հետ պրոյեկին ընթացքին եւ մատնանշուած են կարելի ճամբաները:

***

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՆԻՍՏԷՆ

Սահմանադրական բարեփոխումներու յանձնաժողովին Սեպտեմբեր 23-ի նիստին չարունակուած է նախապահին առընչուած յօդուածներուն մասին առաջարկներուն քննարկումը: Մերժուած է պաշտօնավարութիւնը 5-էն 4 տարուան իջեցնելու առաջարկը: Ռ. Քոչարեան որ մասնակցած է նիստին, դէմ չէ եղած առաջարկին: Յանձնաժողովը համաձայնած է որ նախագահական երդումը արձանագրուի Սահմանադրութեան մէջ, հետեւեալ ձեւով. - «Ստանձնելով Հ.Հ նախագահի պաշտօնը, երդւում եմ հետեւել Սահմանադրութեան պահպանմանը, ապահովել օրէնսդիր, գործադիր եւ դատական իշխանութիւնների բնականոն գործունէութեանը, լինել Հանրապետութեան անկախութեան, տարածքային ամբողջականութեան, անվտանգութեան եւ պետական իշխանութեան յաջորդայնութեան երաշխաւորը»:

***

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՏԵՍԱՆԿԻՆԷՆ

Լիբանանի հայ համայնքին հետ Ա. Դարբինեանի հանդիպումին հարցում ուղղուած է Մեսրոպեան ուղղագրութեան դարձի խնդրին մասին. պատասխանելով, նախարար Շ. Կարամանուկեան ըսած է որ Աբեղեանական ուղղագրութեամբ ուսանած սերունդներ կան եւ փոփոխութիւնը կրնայ երեք միլիոն հոգի անդրադիտութեան կացութեան մէջ դնել: Ան ըսելով որ ուղղագրութեան նիւթը լրջագոյն, նաեւ քաղաքական բըննոյթի է, խորհուրդ տուած է չճապաղելու: Տեղեկացուցած է որ մշակուած են փոխադարձ դիջումներու տարբերակներ, եւլն.:

Իսկ վարչապետը աւելցուցած է թէ տարբերակներէն մէկը «Հայաստանում գործող լեզուն համահայկական դարձնելն է»:

Կրթութեան, գիտութեան նախարար Լ. Մկրտչեան ալ ըսած է թէ երկու լեզուաճիւղերն ալ փոփոխութիւններ կրած ըլլալով, պէտք է «բարեւորագումարների շըրջանակում համալիր մօտեցումներ ունենալ»:

***

ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ՆՈՐ ԱՆՈՒՆ ՄԸ՝ «ՕՐԱԳԻՐ»

Լոյս տեսած է Հայաստանեան պարբերական մամուլի նոր թերթի մը՝ «Օրագիր»ի առաջին թիւը ուր տեղ գտած են քաղաքական, անտեսական, մարզական ու մշակութային զանազան նիւթեր: Պարբերականին հիմնադիր ու հրատարակիչն է Անահ Վ. Յակոբեան, գլխաւոր խմբագիրը՝ Նիկոլ Փաշինեան, խմբագիրը՝ Թադէոս Մաչաարեան:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔՈՀԼ - ՇՐԻՕՏԷՐ մրցակցութիւնը աւելի սուր ընոյթ կը ստանայ ընտրութենէն 48 ժամ առաջ: Ըստ հարցախոյզերու տարբերութիւնը աւելի սեղմ է եւ երկու կուսակցութիւնները կը սաստկացընեն իրարու դէմ յարձակումները: Քոհլի Պաւարիոյ կողմնակիցները ամբաստանած են Շրէօտէրի ընկերային - դեմոկրատները որ «իսլամական Հանրապետութիւն մը» կ'ուզեն պարտադրել Գերմանիոյ: Առանց ծրագրին մաս կը կազմէ հպատակութեան իրաւունքը, ինչ որ Քոհլի կուսակցութեան համար նոր ընտրողներ ստեղծել կը նշանակէ: Սեպտեմբեր 23-ի հարցախոյզի մը համաձայն Շրէօտէրի կուսակցութիւնը կրնայ ձայներու 42%-ը ստանալ 37% ձեռնով Քոհլին: Այն տպաւորութիւնը կայ որ նախկին Արեւելեան Գերմանիոյ չրջանի ընտրողները կրնան վճռական դեր խաղալ եւ այդ ընտրողները աւելի Շրէօտէրի ի նպաստ կրնան քուէարկել, գործազրկութեան համեմատութիւնը մեծ ըլլալով չրջանին մէջ: Քոհլ կը ներկայանայ որպէս եւրոպական կառուցման սատարողը եւ Գերմանիոյ վերամիացման «հայր»ը: Մնաց որ այս վերամիացումը մեծ ողեւորութիւն չէ ստեղծած Գերմանացիներու մօտ, անչուշտ արեւմտեան կողմը, որոնց համար այդ պատը պէտք չէ տապալէր ոչ ալ երկիրը միացուէր: Կը դժգոհին հետեւանքներէն՝ գործազրկութեան յաւելում՝ «եկան մեր աշխատանքը մեր ձեռքէն առին», «ամէն ինչ իրենց յանցանքն է» եւլն. եւլն.:

ԼԻՈՆԷԼ ԺՈՍՓԷՆ, չորս նախարարներու եւ 50 գործարարներու ընկերակցութեամբ փեքին գնաց Սեպտ. 24-ին: Ֆրանսայի վարչապետը կ'ուզէ որ յաջողութեամբ պսակուի իր այս այցելութիւնը չկրկնելու համար իր նախորդին՝ է. Պալատիւրի 1994-ի ճամբորդութեան ֆիասքօն: Ամէն պարագայի մէջ, Ջինատան չէ վարանած այս այցելութեան նախօրեակին իսկ երկու այլախոհներ ձերբակալելու:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ բեկանիչ Ատեանը, Սեպտեմբեր 23-ին, հաստատած է Պոլսոյ քաղաքապետ՝ Ռեճեփ Թայիփ Էրտողանի դէմ արձակուած 10 ամսուան բանտարկութեան վճիռը: 44 տարեկան, Էրտողան որ իսլամաչա կուսակցապետ՝ Էրպաքանի ժառանգորդը կը նկատուի, պարտի բանտ երթալ:

ԱԼՔԱԹԷԼ որոշեց վերադնել իր բաժնեթուղթերուն մինչեւ 10%-ը, ինչ որ 29,8 միլիառ Ֆրանք պիտի արժէ իրեն, բաժնեթուղթ դլուխ առաւելագոյն 1·500 Ֆր. վճարելով: Սեպտ. 23-ին փոքր յաւելում մը կրած էր Փարիզի Սակարանը, հասնելով 570 Ֆր.ի: Ջիւրիք այս ձեւով կ'ուզէ վերահաստատել վստահութիւնը: Նման գործողութիւններ միշտ կը ծառայեն բաժնեթուղթերու դինը բարձրացնելու: Ոմանց համար բաւարար դարման չէ:

ՀԵՇՏԱՄԱՀՈՒԹԻՒՆԸ օրակարգի վրայ է Ֆրանսայի մէջ, իրրեւ հետեւանք հիւանդապահուհիի մը, ապա բժիշկի մը խոստովանութիւններուն: Առաջինը ամբաստանուած է որ մօտ 30 ծանր եւ անբուժելի հիւանդներուն տառապանքին վերջ տուած է, երկրորդն ալ 92-ամեայ անդամալոյծ եւ փտախտ տառապող կընոջ մը կեանքին վերջ տուած է: Հարցը բուռն բանավէճերու նիւթ է եւ Առողջապահութեան նախարարը՝ Պ. Քուչնէր կը նախընտրէ որ բազմանան Ֆրանսական հիւանդանոցներու մէջ խնամքի այն ծաժանմունքները որոնք կոչուած են օդնելու մահամերձ հիւանդներուն: Որոշ վախ մը կայ հեշտամահութիւնը օրինականացնելու, թէեւ դաղտնիք չէ որ բազմաթիւ բժիշկներ եւ հիւանդապահուհիներ չեն վարանիր «օդնելու» ի տես անհանդուրժելի տառապանքներու: Ներկայիս միայն Հոլանտան է որ կ'ընդունի «մահուան օժանդակութիւն» մը, այլ խօսքով բժիշկ մը կրնայ վերջ տալ կեանքի մը, խորհրդակցելէ եւոք ուրիշ բժիշկի մը հետ, հիւանդին կամքով, ապա պարտի յայտարարել: Երկրին մէջ անցագրի դըրութիւն մը կայ ուր ենթական նախապէս կը դրէ թէ կ'ուզէ անոյշ մահով մը մեկնիլ երբ իր մտային կամ ֆիզիքական վիճակը բարելաւման որեւէ հեռանկար չի ներկայացներ:

ՖՐԱՆՍԱ առաջարկ մը ըրած է ահաբեկչութեան վերաբերեալ, ՄԱԿ-ի առջեւ: Կ'ուզէ որ «ընդհանրական պարմանագիր մը բանակցութեան դրուի ահաբեկչութեան դէմ», վերջ տալով դրամատուներու գաղտնապահութեան: Հիւպէր

(Շար.ը Դ. էջ)

ՋԱՒԱԽՔԸ ՎՐԱՑԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Ջաւախքի վերջին պատահարները ուրոնք հայրեւէրացական հակամարտութեան մը մահակոիչ հեռանկարը ուրուագծեցին, կը չարունակեն զրաղեցնել հայաստանեան թերթերը: Շատեր կը վերլուծեն դէպքերը, կը չեշտեն մանրամասնութիւնները, կը փորձեն պատասխան գտնել հարցականներու թէ օրինակ՝ ուրո՛ւ կը նպատակէր հայեւէրացական յարաբերութիւններու լարուած կացութիւն մը, թէ ո՛վ կրնայ քուն պատասխանատուն եղած ըլլալ պատահածներուն, եւ այլն:

Վերլուծումի, արժեւորումի այս փուլին հետաքրքրական տուեալ է, անկասկած, վրացական կողմին հակազդեցութիւնն ալ: Ո՛չ այն մէկը որ պաշտօնական բարձր մակարդակի կազապարուած արտայայտութիւններու չուրջ կը դառնայ եւ անպայման կը կրկնէ բարեկամութեան, եղբայրութեան տարազները, այլ անկէ անդին մնացածը որ թերեւս սխալ է ընդհանրացնել, բայց վստահօրէն անկեղծութեան աւելի տոկոս մը կը պարունակէ, քան պարագայական յանկերգները: Անկեղծութիւն, որ չի նշանակեր անպայման ղրական ընոյթի արտայայտութիւն, կամ կեցուածք:

Սփիւռքի մամուլը որ ընդհանուր առմամբ հայաստանեան լրատուիւռներէ աբճաղանգեց հարցին, եթէ նոյնիսկ կան բացառութիւններ, առհասարակ չունի վրացական հանրային կարծիքին տեղեակ ըլլալու միջոցները, պիտնալու համար թէ օրինակ՝ ինչ է պատահարին գտած հակազդեցութիւնը, արժեւորումը այդ չըրջանակին կողմէ: Այս առումով հետաքրքրական արտատպում մը ըրած է «երկիր»ը (Սեպտ. 10) տեղ տալով վրացական մամուլէն նախ «Նոր Սերունդ»ի մէկ էջին ուր Մ. Բակիչվիլի կ'արտայայտուի Ջաւախքի դէպքերուն մասին: Այդ արտայայտութիւնը նիւթ առած է դլխաւորաբար Վրաստանի Ազգայնականներու կուսակցութեան առաջնորդ Զ. Վաչակմաձէի հակազդեցութիւնը: Ան ըսէլ եւ թէ Զուդղիդիի ահաբեկչական արարքնեըը Ռուսաստանի յատուկ ծառայութեան գործն էին, ատոր մէջ կը տեսնէ բախումներու չրջանակը Աբխազիայէն Վրաստանի իրաւասութեան ենթակայ տարածքներ փոխադրելու նպատակը, որպէսզի աբխազական հարցը նուազ ուշադրութեան առարկայ ըլլայ:

Նոյն կուսակցութենէն Լ. Ջաչին ալ խօսելով Ջաւախքի պատահարին մասին, չրջանի նոյնանուն հայկական կազմակերպութիւնը կը նմանցնէ «ապերախտ կենուորի»ի: Այս սահմանումին մէջ չըստակ է որ «ապերախտ»էն աւելի «կենուոր» բնութագրումն է կարեւորը, քանի որ կը չեշտէ ընկալումը թէ Հայերը «բնիկ»ին, «մնայուն»ին մաս չեն կազմեր Վրաստանի մէջ: Ան կ'ուզէ որ երկրին ղեկավարութիւնը վերջ տայ նման կազմակերպութիւններու գոյութեան որոնք «հակապետական» իրենց ընոյթով կը հակասեն Սահմանադրութեան 26-րդ յօդուածին որով արգիլուած է հակապետական կազմակերպութիւններու հիմնումը:

Նոյն զուգահեռին վրայ է կուսակցականն առաջնորդին Զ. Վաչակմաձէի կեցուածքն ալ· այս վերջինը յիչելով «Ջաւախք» կազմակերպութենէն Ե. Շիրինեանի խօսքը թէ եթէ Վրաստանի ղեկավարութիւնը կ'անտեսէ Ջաւախքի չահերը, իրենք իչխանութիւնը իրենց ձեռքը կ'առնեն, բայց ատիկա չի նշանակեր ինքնավարութեան պահանջք, կը հրահանգէ· «Հայերը Վրաստանի մէջ մշակութային իմքնավարութիւն ունին, ատով ալ պէտք է գոհանան»: Ան նաեւ սխալ կը նկատէ երկրին Պաշտպանութեան Նախարարին ընկրկումը, ըսելով որ թոյլ պէտք չէ տար որ Հայերը հարուածէին վրացական զօրաբաժնին եւ ամէն գնով պէտք է մտնէին Ջաւախք: Կ'ուզէ որ անհրաժեչտութեան պարագային ղեկավարութիւնը ուժի դիմէ այդ չրջանին մէջ, յայտնելով որ այն ատեն ինք կ'ալջակցի, հակառակ ընդդիմութեան անդամ ըլլալուն: Վրացի ղեկավարը չեչտելէ ետք թէ Վրաստան ամրողջական իրաւունք ունի իր զօրքը փոխադրելու ուր որ ուզէ, որպէս օրինակ կու տայ Թուրքիոյ պարագան: Հոն «ուր երկրին ղեկավարութիւնը դաժան պայքար կը մղէ ինքնավարութեան պահանջքի տէր Քիւրտերու դէմ»:

Վրացի ընդդիմադիրը աւելի հեռուն ալ կը տանի «Հայերու յարձակում»ին տալեզրութիւնը, անդրադառնալով 1918 Թուականին. կ'ըսէ թէ այդ չրջանին «Հայերը համայնավարներու օժանդակութեամբ դրացի պետութիւններէ հողեր կը խլէին ու կ'իւրացնէին, բանի որ Հայաստանի տարածքներուն մեծ մասը Իրանը գրաւեր էր»...:

Նոյն կեցուածքը, դասումը արտայայտուած է «Վրաստան» (թիւ 46) թերթին մէջ ալ որմէ եւս էջ մը արտատպուած է «երկիր»ի նոյն անկիւնին մէջ: Այդ էջին հեղինակը մինչեւ իսկ հարց կու տայ թէ «այսօր գոյութիւն ունի՞ վրաց ազգը»: Այդ հարցականը արգիւնք է իր հաստատումին թէ «օտարազգի եկուորները զանազան ձեւերով կը թալանեն եւ կ'ապականեն վրացական յուշարձանները, հողն ու ջուրը»: Ան եւս հարկաւոր կը նկատէ որ կեդրոնական ղեկավարութիւնը ամէն թշնամիի եւ նաեւ Ռուսաստանին զգայնէ իր ուժը, մինչդեռ ան կորուստները միայն խաղաղ ճամբով եւս առնելու կը ջանայ:

Ըսելէ ետք թէ վրացական արիւնով յագեցած են Աբխազիան եւ Հարաւային Օսէթիան, լրագրողը նոյն պիծին վրայ կը դետեղէ Ջաւախքը, զայն տեսնելով «կորստեան վտանգին առջեւ»: Այս առթիւ կը յիչեցնէ թէ այդ չրջանը Ռուսաստանի կայսրութեան կամքով եւ ալկայունեամբ է որ վերածուած է հայկական երկրամասի: Ապա հարց կու տայ. «պէտք չէ՞, ի վերջոյ, արմատախիլ ընել գրաւողներու ցուցաբերած անարդարութիւնը»:

Հայկական վաղեմի թշնամութեան նիւթը հոս ալ տեղ գտած է: «1921-ին մեզի դէմ կը կռուէին ոչ միայն Ռուսերը, այլեւ՝ Հայերն ու Ադրբեջանցիները» կ'ըսէ վրացական ազգին գոյութեամբ մտահոգ լրագրողը: Ան նաեւ այդ անցեալին ըստերը կը տեսնէ ներկային վրայ, իր գրութիւնը աւարտելով· «Իսկ այսօր, Աստուած չընէ, եթէ հինգ հազարնոց Հայոց զօրքը արշաւէ Վրաստան, ինչ որ չի բացառուիր Ջաւախքի խնդիրով, կամ եթէ Ջէչէնիներու հազար հոգինոց ջոկատը օգնէ Վ. Արմինբայիի, մի գուցէ կարելի ըլլայ գրաւել ամբողջ Վրաստանը» տողերով:

Նոյն մեկնակէտէն, բայց երկու տարբեր ուղղութիւններով ու տարբեր հոգեվիճակով գրուած էջեր են վրացական մամուլէն այս երկու արտատպումները: Եւ հետաքրքրական է տեսնել դիրքերու նման հակոտնեայ ընոյթ: Մինչ առաջին հեղինակը ոչ միայն Հայերու, այլեւ Ռուսերու դէմ ուժ ցոյց տալու հրաւէր կ'ուղղէ իր ղեկավարութեան, երկրորդը փոքրամասնութիւններու իրերայաջորդ պոռթկումները տուեալ կը նկատէ մինչեւ իսկ հարցականի տակ առնելու իր ապրին գոյութիւնը:

Ինչ կը վերաբերի մեզի, կարդալէ ետք երկուքին ալ հասարակաց սուտն ու չիտակը, երէկն ու այսօրը այնքան կամայական ձեւով չփոթելու ընթացքը, կը մնայ միայն կրկնել թէ կայ բարեկամ ուրուն ներկայութիւնը աւելորդ կը դարձնէ թշնամին:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՎԵՐՋԻՆԸ

Անդան Իօղէր բնաւ մտածա՞ծ էր արդեօք զրական իր անունը փոխել, հայ զրականութեան համար աւելի պատչաճ զրչանուն մը որդեգրել: Կը կարծեմ թէ արդէն ուշ էր երբ մտածած էր այդ մասին, ինչպէս որ ես ալ, իմ կարգիս, չատ ուչացած էի երբ սկսած էի մտածել զրչանուն մը գտնելու մասին: Եւ միչտ ալ զարմացած եմ թէ ամանք ի՞նչպէս խելք ըրած են տակաւին իրենց առաջին զրութիւններէն սկսեալ որդեգրել զրչի մասնաւոր անուն մը: Կը նշանակէ թէ անոնք արդէն առաջին վայրկեանէն չատ լուրջ նկատած են իրենց առաջին քայլերը, այսինքն հաւատացած են որ այդ քայլերը զիրենք տեղ մը պիտի հասցնեն, ուստի զրականութեան մէջ տեղ մը ապահովելէ առաջ արդէն ապահոված են զրչանուն մը: Անդան Իօղէրն ալ մէկն էր անոնցմէ որոնք ուչացան ու իրենց բուն անունէն տարբեր զրական անուն մը ունենալու տաիթը փախցուցին:

Բայց ի՛նչ փոյթ· Անդան Իօղէրը ինծի համար միչտ կոչուեցաւ «Ահա Այսպէս»: Եթէ Զահրատին անունը ինծի անպայման կը յիչեցնէ Կիկօն, եթէ Իլնա Սարըալանլը անունը ինծի անպայման կը յիչեցնէ իր խորհրդաւոր «Լօ»ն, եթէ Վարդան Կոմիկեանը ինծի միչտ կը յիչեցնէ Տվորժաքի «Նոր Աչխարհ» սկնֆոնին, Անդան Իօղէրին անունն ալ ինծի արտասանել կու տայ «Ահա Այսպէս» բառերը· հակառակ որ մեր սիրելի ընկերը իր լաւագոյն բանաստեղծութիւններն ու պատմուածքները դրեց «Ահա Այսպէս»էն չատ վերջ:

Անդան Իօղէրին պատմուածքներուն մէջ ընդհանրապէս կը զործեն ու կը խօսին ընկերային խոնարհ, չարքաչ, անուս դասակարգերէն վերցուած տիպարներ: Հեղինակը անոնց կեանքէն ու ասպարէզէն կու տայ հետաքրքրական ու զգայացունց մանրամասնութիւնները: Այդ մանրամասնութիւնները կրնան զարմանալի թուիլ բոլոր անոնց որոնք չեն գիտեր թէ Անդան Իօղէր չարքաչ ու ծանր աչխատանքի տարիներ ձգած էր իր եաին մինչեւ որ ընկերային ու գործի կեանքին մէջ հասած էր նախանձելի դիրքի մը: Չարքաչ աչխատանքի այդ տարիներուն, ան չատ լաւ ուսումնասիրած էր խոնարհ մարդոց կեանքը: Եւ երբեք ալ չէր մոռցած անոնց ապրած այդ կեանքը նոյնիսկ երբ այլեւս զարճած էր կրպակիսի, չինանիւթերու հսկայ ճարտարարուեստի գործարար մը ու նաւատէր մը: Կեանքի յաջողութիւնը չէր փոխած նաեւ անոր նկարագիրը: Իր կուրծքին տակ միչտ պահած էր սիրտ մը, որ այնքան կարուղ, այնքան փխրուն, այնքան չերմ ու մարդասէր մնացած էր, որքան եղած էր համեստ աչխատաւորի իր ծանր օրերուն:

Ե՞րբ էր, ի՞նչպէս էր որ բան մը սկսաւ փոխուիլ անոր կեանքին մէջ: Անդանին թախտի արեւը մթագնիլ սկսաւ, սեւ ամպեր սկսան պարտիլ անոր գլխուն վերեւ: Չէր խօսեր, բայց կը զգայինք: Եւ օր մըն ալ պատահեցաւ աղէտ մը: Հսկայ փոխադրանաւը, զոր ինք եւ իր զործընկերները չինել տուած էին, ծովամոյն եղաւ: Նիւթական ու բարոյական ահաւոր ու պատասխանատուութիւն բեռցնող կրուստ մըն էր այս, որ այնքան մեծ տագնապանք պատճառած էր իրեն և իր զործընկերներուն: Իր աչխատանքը կըրկնապատկուած էր, հասած էր զերմարդկային համեմատութիւններու: Բայց ի զուր կը պայքարէր, տասնամեակներու չարքաչ ու հաւատաւոր աչխատանքի մը պտուղները մի առ մի եւ կ'առնէին անոր ձեռքէն: Եւ ճիշդ այդ պահուն է որ արդէն անողոք հիւանդութիւնը իր ճիրաններուն մէջ առաւ զինքը: Եւ տաիկա վերջապահի մը տխուր նախերգանքն էր: Երբ հնչեց մահուան ժամը, Անդան Թողուց այն քիչ բաներն ալ որոնք մնացած էին իրեն, իր սիրելի կինը, իր երկու աղջիկները, իր երեք գլխաւոր զիրքերը, Իսթանպուլի Քազաքապետարանի Թատրոնին մէջ ներկայացուած իր Թատերախաղին պատճէնը, այն գունագեղ ծաղիկները որոնց առջեւ ու որոնց եաին լուսանկարուած էր իր վերջին պիրքին վերջին էջին համար եւ վերջապէս տասնեակ մը տետրակ՝ զինքը սիրող իր զրչեզրայրներուն սրտին մէջ: Այսքա՛ն: Թողուց ու հեռացաւ առանց մնաք բարով ըսելու:

1976-ին զրուած իր քանի մը տողերը որքա՛ն կը պատչաճէին տխուր դամբանագիր դառնալու:

«Վերջին ժամերը օրուան - մութ կ'ըլլան - գիտես -
վերջին քայլերը - յոգնած -
վերջին յոյսերը - անյոյս -
վերջին բաժանումը -
անմոռանալի կ'ըլլայ - գիտես -
վերջին ուենցածդ - ալ աւելի
թանկագին - եւ -
վերջին շունչդ - ազատումը -
վերջնական»:

*
**

Բայց ո՞ր վերջին չունչը: Աչխատասեակս լեցնող իմ անմոռանալի գրչեզրայրներուս ամէնէն տաքուկ չունչը մարմէն իրիկուն իրիկ կը հասնի ինծի: Ինծի կը նայի իր խորհրդաւոր ու խոհուն ժպիտով եւ կ'ուզէ հարցնել թէ ի՞նչով կրնայ օգնել ինծի:

Բ. Չ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ԹԵՀՐԱՆ ԿԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԹԱԼԻՊԱՆՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Միջազգային հանրային կարծիքը ո-րոշ մտահոգութեամբ կ'արձագանգէ Ի-րան. Աֆղանիստան սահմանագլխուն վը-րայ երկու կողմէն զօրք կուտակելու պարագային: Թալիպաններուն կողմէ իրանցի անձնաւորութիւններու սպանու-թիւնը բորբոքած է կիրքերը ու պատե-րազմի ուրուականը կրկին աչխուժացած է:

Իրանցի քաղաքական ծանօթ մեկնա-բան մը պատասխանելով յառաջապահ թերթի մը հարցումներուն, կը վերլու-ծէ երկու երկիրներու միջեւ լարուած կացութիւնը: Իր կարծիքով, այդ կա-ցութիւնը ակնյայտ ձեւով կ'առաջնոր-դէ դէպի զինեալ ճակատում մը, ինչ որ կը նկատէ Իրանի աֆղանական քաղաքա-կանութեան ձախողութիւնը: Նաեւ այդ քաղաքականութիւնը ճշդողներուն կը վե-րագրէ Աֆղանիստանի ներկայ վիճակին պատասխանատուութիւնը:

Ան Իրանի մեծագոյն վնասը կը նկա-տէ Աֆղանիստանի հարցին պատճառով չքանին մէջ կորսուած քաղաքական վարկը: Կ'ըսէ թէ հակառակն ըլլալով փա-քիստանի, Իրան զրեթէ երբեք կայուն քաղաքականութիւն մը չէ ունեցած Աֆ-ղանիստանի համար: Ցաջորդական տագ-նապներու առջեւ միշտ նախընտրուած են դանագան հոսանքներ որոնք երբեմն կողմ-նակից եղած են թալիպաններու, եր-բեմն ղէմ:

Ինչ կը վերաբերի այս վերջիններուն Իրանի համար մարմնաւորած վտանգին, իրանցի մեկնաբանը առար մեծագոյնը կապուած կը տեսնէ Աֆղանիստանի մէջ կայուն կառավարութեան մը հաստա-տումին: Եթէ ատիկա իրականանայ, մեծ հաւանականութեամբ ապագայի կազ-մուղը ոչ թէ Իրանէն, այլ այդ երկրէն պիտի անցնի, պատճառ ըլլալով որ Աֆղանիստան ռազմավարական տեսակէ-տէ կարեւոր երկրի մը վերածուի չքնա-նին մէջ: Ատկէ զատ, Իրան թալիպան-ներու հակառակորդներուն, ինչպէս՝ Աֆ-ղանիստանի չէի փոքրամասնութեան, զո-րավիզ կանգնած ըլլալով, հաւանական է որ այդ փոքրամասնութիւնները են-թարկուին թալիպաններու ճնշումներուն:

Այս հեռանկարներուն առջեւ լաւագոյն ընթացքը զոր Իրան կրնայ ունենալ, նախ լուրջ մօտեցում ցուցաբերելն է դինեալ ճակատումի մը վտանգին: Ատիկա ճիշդ է որ զօրքին կու գայ իրանցի որոշ հատ-ուածի մը: Անոնց մէջ է նոյնիսկ նախա-դահ Ռաթամի: Այսուհանդերձ, նոյնիսկ երբ թալիպաններու արարքներէն վը-նասուած է Իրանի ազգային հպարտու-թիւնը եւ ընդհանուր է անոնց արժանի դաս մը տալու փափաքը, նոյն մտահո-գեալ նպաստաւոր չի դաներ հակադրու-թիւնը տանիլ մինչեւ իսկական ճակատու-մի մը: Կ'ըսէ թէ թալիպաններու ղէմ պատերազմի մը մէջ վտանգը կայ զօ-խակին անելի մը մտանուելու:

Թ. Ա. Թ.

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

Հ. ՌԱՓԱՅԷԼ ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ ՔԱՀԱՆԱՅԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 25-ԱՄԵԱԿԸ

Լոս-Անճըլըսի Հայ Կաթողիկէ Թագու-հի Մարտիրոսաց եկեղեցւոյ Գրիգոր-եան սրահին մէջ, Սեպտ. 13-ին, նշուած է համայնքին ժողովրդապետ Հ. Ռափա-յէլ Վրդ. Մինասեանի քահանայական ձեռնադրութեան 25-ամեակը: Կէսօրէ հաց ժամը 4-ին պատարագած եւ քարո-զած է յոբելեար վարդապետը: Կար-դացուած են Ցովհ.-Պօղոս Բ. Պապին եւ Կաթողիկէ Հայոց Կաթողիկոս Պատրիարք Ցովհ. Պետրոս ԺԲ.-ի օրհնութեան գի-րերը:

Ցաւարտ արարողութեանց, յարակից սրահին մէջ տեղի ունեցած է ճաշկեր-դիսութիւնը, որուն ներկայ եղած են Հայաստանի եւ Լիբանանի հիւպատոսնե-րը, Արեւմտեան թեմի առաջնորդ Մու-շեղ Եպիսկ. Մարտիրոսեան, Իրանա-Հնդկաստանի թեմի առաջնորդ Կորիւն Արք. Պապեան, հայ կաթողիկէ հոգեւո-րական դասը, Անարատ Ցղութեան քոյ-րերը եւ հոծ բազմութիւն մը: Ցայտա-դիրը վարած է կազմակերպիչ յանձնա-խումբին կողմէ Սրա Սրոյեան, որ բաց-ման խօսքով նշած է թէ այս ձեռնարկով համայնքը կու գայ իր յարգանքն ու սէրը արտայայտելու նուիրեալ վարդա-պետին հանդէպ:

Խօսք առնելով Հ. Ներսէս Սարգսեան, Հ. Ցովհաննէս Թէյրուզեան (յատկապէս այս առթիւ Լիբանանէն ժամանած) եւ Հ. Բարսեղ Ֆէրհաթեան անդրադարձած են Հ. Ռափայէլ Մինասեանի կեանքի զանագան հանգրուաններուն, հովուական արդիւնաւէտ գործունէութեան՝ Պէյրու-թէն Լոս-Անճըլըս, եկեղեցաշինութեան մարզերուն մէջ իր կատարած իրագոր-ծումներուն, Հայ Եկեղեցիներու Միու-թեան չարժումին իր բերած գործօն մասնակցութեան, իր ջանքերով հիմնր-ուած Հայ Ազգային Միութեան (Ալիանս Արմենիէնն) հայրենաչինական ծրագիր-ներու իրագործման, չեչոր դնելով անձ-նիր հոգեւորականի, անխոնջ աչխատողի, խոնարհ ու Աստուծոյ եւ իր համայնքին ծառայելու կոչուած եկեղեցականին վը-րայ:

Ողջոյնի եւ գնահատանքի խօսքերով հանդէս եկած են Հայաստանի եւ Լիբա-նանի հիւպատոսները: Կարդացուած է առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկ. Մարտիրոս-եանի գնահատական նամակը, որով վեր առնուած է Հ. Ռափայէլ Մինասեանի անբասիր նկարագիրը, նուիրումի ոգին եւ Աստուծոյ ծառայութեան կոչուած իրաւ եկեղեցականը:

Գեղարուեստական յայտագրի գործա-դրութենէն ետք խօսք առնելով Հ. Ռա-փայէլ Մինասեան նախ փառք տուած է Աստուծոյ, որ 25 տարիներէ ի վեր իրեն ուժ եւ կորով պարգեւած է աստուածա-հաճոյ եւ ժողովրդանուէր գործերու կա-տարման համար, ապա չնորհակա-լութիւն յայտնած է իր մօր (որ ներկայ եղած է հանդիսութեան), որ իր ութ զա-ւակներէն անդրանիկը ընծայած է Աստու-ծոյ ծառայութեան, իր պատկանած՝ Զմմառու Սրբ. Իւթիւեան Միաբանութեան, հոգեւոր եղբայրներուն եւ համայնքին, որոնք միշտ զօրավիզ եղած են իրեն, ապա կատարած է կարգ մը խորհրդա-ծութիւններ չեչոր դնելով հաւատաց-եալներու կեանքին մէջ Քրիստոսի ներ-կայութիւնը զգալի դարձնելու անհրաժե-շտութեան եւ քրիստոնէական լոյսով հայ-կական տուները ողողելու հրամայակա-նին վրայ:

***

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Կլէնտէյլի զոլէճի հանդիսասրահին մէջ, Օգոստոս 30-ին, տեղի ունեցած է գե-ղարուեստական երեկոյթ մը, նուիրուած Անահիտ Ջանբազեանի պարային դոր-ծունէութեան՝ «Երէկ, այսօր եւ վաղը» խորագրին տակ: Մեկնաբանուած են հայ-կական, պարսկական եւ այլ խմբային եւ առանձին պարեր: 12 պարողներու կար-դին մենապարով հանդէս եկած է նաեւ պարուսոյց Անահիտ Ջանբազեան:

***

«ԱՍՊԱՐԷԶ»Ի ԳՐԱԿԱՆ ԷՋԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Կլէնտէյլի հանրային գրադարանի սր-բահին մէջ, Սեպտեմբեր 12-ին, տեղի ու-նեցած է «Ասպարէզ»ի Գրական Էջի հան-դիպումը, որուն ներկայ եղած են գրող-ներ, բանաստեղծներ, քննադատներ, հր-րատարակիչներ: Բացումը կատարե-լով Գրական Էջի պատասխանատու Գրիչ Դաւթեան բնութագրած է Վահրամ Հաճ-եանի եւ Ջանիբէկ Ջանիբէկեանի գործե-րը: Վահրամ Հաճեան կարդացած է իր բանաստեղծութիւններէն նմոյշներ, իսկ Ջանիբէկ Ջանիբէկեան՝ իր մանրապա-տումները: Ներկաները խօսք առնելով անդրադարձած են գրական մթնոլորտի, դիրքի ու գրականութեան բարձի ծողի վիճակին, հրատարակչական գործի ան-կազմակերպ պատկերին: Փակման խօս-քը արտասանած է փրոֆ. Վահագն Մկըր-տչեան վեր առնելով նման ձեռնարկնե-րու կարեւորութիւնը:

ԼՐԱՏՈՒ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԱՌՋԵՒ ԿԱՄ ԹԵՐԱՑԻ ԳԱՅԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՐԳԻՄԱԿԱՆ ՎԷՊ ՊՈԼՍԱՀԱՑ ԿԵԱՆՔԷ

ԳԼՈՒԽ Գ.
ԵՐԿՈՒ ՈՍՈԽՆԵՐԸ

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Ձեմ կարծեր... իրարմէ չեն կրնար բաժնուիլ:

ՄԱՆՆԻԿ. – Ինչո՞ւ համար:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Կինը բնաւ տրամադիր չէ տոքթորին օձիքը ձգելու:

ՄԱՆՆԻԿ. – Բայց վերջապէս չի կրնար զայն բոնի կապել:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Ես վստահ եմ որ տոք-թորն ալ պատճառներ ունի այդ կնոջ-մէն չբաժնուելու:

ՀՐԱՆԴ. – Ձեր պատմութիւնը, տի-կին, հետզհետէ չահեկան կը դառնայ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Մնայն թէ ա՛լ վերջացու-կարճեմ:

ՍՕՖԻ. – Ուրիչ մանրամասնութիւն-ներ պիտի չտա՞ս:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Չէ՛, արդէն պէտք եղա-ծէն աւելի խօսեցայ... եւ չիտակը կը զղջամ կոր:

ՀՐԱՆԴ. – Ձեր զղջումը քիչ մը ուչ մնաց:

ՄԱՆՆԻԿ. – Հիմա պէտք է հասկնալ թէ ո՛վ է այդ կինը:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Ատիկա ես չեմ որ պի-տի ըսեմ:

Նոյն միջոցին դուռը կը բացուի եւ ներս կը մտնէ Աչխէն, չատախօս ու բամբասող կարուհին:

ԱՇԽԷՆ. – Բարեւ, տիկին Մաննիկ, հոսկէ կ'անցնէի կոր անդամ մը հան-դիպեցայ, որ Թերեւս, լինդի պէտք կ'ունենաք:

ՄԱՆՆԻԿ. – Չէ՛, այս միջոցիս քեղի տալիք գործ մը չունիմ, բայց նորէն բարով եկար:

ԱՇԽԷՆ (վեհերոտ ձեւով մը). – Գու-ցէ ձեր խօսակցութեան արդելք ըլլամ:

ՄԱՆՆԻԿ. – Բնաւ, երբեք, զաղտուկ բանի մը վրայ չէինք խօսեր կոր... աս-դիէն անդիէն, օրուան լուրերուն վը-րայ... դուն նոր բան մը ունի՞ս տես-նանք:

ԱՇԽԷՆ. – Նոր բա՞ն... ի՛նչ կ'ուզէք որ ըլլայ:

ՍՕՖԻ (միջամտելով). – Նչանտուք, և-այլն:

ԱՇԽԷՆ. – Դուք ինչ առաջ լսած ըլ-լալու էք:

ՍՕՖԻ. – Որո՞ւ նչանտուքը:

ԱՇԽԷՆ. – Տոքթոր Վարդանի նչան-տուքը՝ Օր. Աննայի հետ...

ՄԱՆՆԻԿ. – Եկած տանիդ ճիշդ տասը վրայ կը խօսէինք կոր:

ԱՇԽԷՆ (հետաքրքիր). – Իրա՞ւ կ'ը-սէք... չատ տեսակ տեսակ բաներ կը խօ-սին կոր այդ մասին, թէեւ ես ամէն ը-սածիս չեմ հաւատար:

ՍՕՖԻ. – Ի՞նչ կ'ըսեն կոր տեսնենք:

ԱՇԽԷՆ. – Այս նչանտուքը աղջկան կամքովը չէ եղեր եւ իր քոյրը տիկին Վերգինը ոտք կոխեր եւ ուզեր է տոքթո-րին տալ, մինչդեռ Օր. Աննա վստա-բան կարկամեանը առնել կ'ուզէ եղեր:

ՀՐԱՆԴ. – Ահաւասիկ նոր յայտնու-թիւն մը:

ՄԱՆՆԻԿ. – Ինչո՞ւ համար վստա-բանը կը նախընտրէ կոր տոքթորէն:

ԱՇԽԷՆ. – Ո՛վ գիտէ, կ'երեւայ որ սիրտը ան սիրեր է:

ՍՕՖԻ. – Եթէ այնպէս ըլլար կար-կամեանին կու տային, վերջապէս Օր. Աննան պզտիկ աղջիկ մը չէ եւ իր կամքին տէրն է:

ԱՇԽԷՆ. – Տիկին Վերգին մեծ ազդե-ցութիւն ունի եղեր քրոջը վրայ եւ անիկա պահանջեր է որ անպատճառ տոքթորը առնէ:

ՄԱՆՆԻԿ. – Պահանջե՞ր է...

ԱՇԽԷՆ. – Ես այնպէս լսեցի:

ՍՕՖԻ. – Բայց ինչո՞ւ համար այդ տե-սակ պահանջում մը պիտի ընէ:

ԱՇԽԷՆ. – Տեսակ տեսակ բացատրու-թիւններ կու տան կոր... Թերեւս սուտ խօսքեր են... միշտ այս տեսակ խնդիր-ներու մէջ չարախօսութիւններ կ'ըլլան:

ՀՐԱՆԴ. – Չարախօսութի՞ւն կայ զոր-ծին մէջ:

ԱՇԽԷՆ. – Բնական է որ մէջտեղ դըր-ւած խօսքերը բարեկամական չեն:

ՄԱՆՆԻԿ. – Կը տեսնամ կոր որ լեզու-իդ տակ բան մը կայ, տոպրակդ պարպէ՛ տեսնանք:

ԱՇԽԷՆ. – Ամէն բսուածներուն պէտք չէ ականջ դնել:

ՀՐԱՆԴ. – Գիտենք որ այնպէս է եւ մենք ալ քու բսելիքներդ իրրեւ հաւատոյ հանդանակ պիտի չընդունինք, այսուհան-եգրա՛ բսէ՛ տեսնենք թէ ինչո՞ւ տիկին Վերգին անպատճառ կ'ուզէ եղեր որ իր քոյրը տոքթորին հետ ամուսնանայ եւ ո՛չ թէ կարկամեանին հետ:

ԱՇԽԷՆ. – Ատոր պատճառը... այս-ինքն ցոյց տրուած պատճառը... ինչ-պէս ըսեմ, քիչ մը թօհաֆ է:

ՄԱՆՆԻԿ. – Ամա՛ն, Աչխէն, դուն ալ մինչեւ որ բան մը բսես մարդուս հոգին կը հանես:

ՍՕՖԻ. – Ինքզինքը ծանրէն ծախել կ'ուզէ:

ԱՇԽԷՆ. – Հաւատացէ՛ք որ այնպէս չէ, միայն թէ չեմ ուզեր որ պարապ տեղը բամբասանք մը ըրած ըլլամ:

ՄԱՆՆԻԿ. – Բամբասանքի բան չկայ: Քեզ խօսք մը բսեր են եւ դուն ալ այդ խօսքը պիտի կրկնես... դուն միտքդ չես հնարեր կոր ա՛...

ԱՇԽԷՆ. – Աստուած չընէ, միտքէ՞ս մի հնարեմ, ես ատանկ բան չեմ կրնար ընել... ընդհակառակն մինչեւ որ լը-սածս աղէկ մը չստուգեմ եւ ճշմարիտ ըլլալուն չհաւատամ ուրիշին բան չեմ ըսեր:

ՍՕՖԻ. – Ուրեմն ապահով ես որ տոքթոր Վարդանին մասին խմացածդ ճիշդ է:

ԱՇԽԷՆ. – Գրեթէ ապահով եմ, ո-րովհետեւ չատ լաւ տեղէ մը լսեցի:

(Շար. 16)

(Շար. Ա. Էջէն)

Վեսրին չէշտած է թէ հարկ է հարատածել այն բազմաթիւ պատճառները որոնք կը սնուցանեն ահաբեկչութիւնը։

Ժ.Փ. ՇԻՎԷՆՄԱՆ սկսած է նոյնիսկ խօսիլ։ Սեպտեմբեր 22-ին կոկորդէն հատած են այն խողովակը որ թոյլ կու տար իրեն շնչել։

ԳՐԷՏԻ ԼԻՈՆԷի նախկին տնօրէնը՝ ժան-Իվ Հապերէր կրկին քննութեան տակ առնուեցաւ այն ամբաստանութեամբ որ կեղծ հաշիւներ ներկայացուցած է։ 1990-էն 93 քօղարկած է դրամատան կորուստները, յետաձգելու համար գայթակղութեան յայտնաբերումը։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ պիտի աւելնայ աշխարհի մէջ եւմտական տագնապին պատճառաւ։ Աշխատանքի Միջազգային Գրասենեակի վերջին տեղեկագրին համաձայն, աշխարհի մէջ 150 միլիոն գործազուրկ կայ, որոնց 10 միլիոնը այս տարի աւելցած է։

ՓԱՐԻԶի մէջ պատանիներու եւ նոյնիսկ մանուկներու յանցագործութիւնը մեծ համեմատութիւններու հասած է։ Զորս մանչուկներ 11 և 12 տարեկան խոստովանած են որ բռնաբարած են 14-ամեայ աղջնակ մը 14-րդ թաղամասի մէջ, դպրոցէն ելլելէ յետոյ։ Տղաքը ձերբակալուած են եւ մանուկներու դատարանի առջեւ քաշուած։

ՊԵԼԺԻԱՑԻՆ 20-ամեայ նիժերիացի կնոջ մը արտաքսումը եղերական վախճան մը ունեցած է Սեպտեմբեր 23-ին։ Ան վախած էր իր երկրէն ուր կ'ուզէին պինք պարտադրաբար ամուսնացնել 60-ամեայ բազմակին կոպիտ անձի մը հետ եւ ապօրինի Պելժիա մուտք գործած։ Առջի օր, բուռն կերպով ընդդիմացած է ոստիկաններուն եւ ատոնք անդամ մը եւս առաջնորդած էին զինքը դէպի օդանաւ եւ վերջ տալու համար իր դիմադրութեան, բարձ մը դրած են բերնին վրայ, որու հետեւանքով պարմանուհին խեղդուած ու մեռած էր։

ՓՈՒԹՊՈԼ

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Բ. դասակարգի մրցումներու 8-րդ օրուան խաղերուն, Վալանս յաղթեց Ռեան Սթարի 2-1 այս վերջնոյն դաշտին վրայ։ Ա.ժամ 11 կէտով 11-րդ դիրքի վրայ է։ Գլուխը կը մնայ Թուռա 17 կէտով, վերջին տեղը անցաւ Պօվէ հինգ կէտով։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

«ՆԱՐԵԿ»
ՄՇԱԿՈՒԹԱՑԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԼԵՒՈՆ ՓԱՔՐՃԵԱՆ-Ի
ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 25, ժամը 17-ին
Casino d'Enghien-les-Bains
Մանրամասնութիւնները՝ յետագային։

*
**

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղի ձեռնարկները են.
Հոկտեմբեր 8՝ Մատաղօրհնութիւն.
Դեկտեմբեր 6՝ մանուաճիւղիս (ծառ)։
(Վիճակախաղ)։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Ազատուհի Տէր-Վարդանեանին, իր զաւկին՝ Յարութիւն Տէր-Վարդանեանի մահուան առթիւ։

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԱՐԴՈՒՄՎԻ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻԻՆ ԵՒ ՕԾՄԱՆ 68-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 27-ին, Արնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան առթիւ հանդիսաւոր պատարագ եւ մատաղի արարողութիւն կը կատարուի։

Այս առթիւ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Փարիզի Առաջնորդ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԴԱՇԵԱՆ

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանդիստ վախճանեալ հոգեւորականներու եւ հանգուցեալ սատարողաց հոգիներու յիշատակին։
Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9·30-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին։

ՍԷՆ ԼՈՒ-Ս. ԳԷՈՐԳ
ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնին առթիւ, Կիրակի, Սեպտեմբեր 27-ին, տեղի կ'ունենայ հանդիսաւոր պատարագ եւ աւարտին մատաղի աւանդական օրհնութիւն ու բաշխում։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
Հոգեւոր հովիւ
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ԾՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է.

Ստեփան Խաչատուրեանի մահուան առիթով՝ Տիկին Նազելի Մխճեան 100 Ֆր.։

Տիկին Գուլումեանի հոգեհանգստեան առթիւ Տէր եւ Տիկին Մամբրէ Գուլումեան եւ զաւակները 500 Ֆր.։

Ստեփան Տէմիրճեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ս. Յարութիւնեան 100 Ֆր.։

Տիկին Վերոնիքա Պոզեանի մահուան առթիւ Պ. Գինաթրեան 200 Ֆր.։

Պատարագի մը առթիւ Տիկին Մեհլէմէճեան 50 Ֆր.։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՍՈՑԻԱԼ ԴԵՄՈԿՐԱՏ ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ՏԻԿՆԱՆՑ «ՄԱՐՕ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁին

առթիւ կը կազմակերպէ կիրակի, Սեպտեմբեր 27, ժամը 12ին,
Իսի-լէ-Մուլինոյի «*Թարգմանչաց*» վարժարանի սրահին մէջ՝

ՃԱՇ

Յայտագիր՝ *Գեղարուեստական բաժին,*
Ատաստանութիւն,
Երգ,
Պար,
Նուագ։

Տեղերը ապահովելու համար զիմել՝ —Ծախքերու մասնակցութիւն—
— Տիկին Վերժիւ ՆՈՐՇԱՀԵԱՆԻՆ. . 01·43·68·36·08,
— Տիկին Մարօ ՂԱԶԱՐԵԱՆԻՆ. . 01·43·78·93·25,
— Տիկին Լեռնա ԻՇԽԱՆԵԱՆԻՆ. . 01·46·45·16·43։

TELEVISION
FRANCE 2

Dimanche 27 Septembre 9 h 30 : «La dévotion populaire envers le symbole de la Croix est très affirmée en Orient chrétien. En Arménie, l'année liturgique compte quatre fêtes de la Croix».

PARIS - EREVAN - PARIS
à partir de
3050 F
Renseignements & inscriptions :
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté — 69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.
Demandez notre brochure pour des séjours individuels et en groupe.

PAROISSE ARMENIENNE CATHOLIQUE

École Sainte Croix

Les cours reprennent pour les enfants de 5 à 12 ans
à partir du samedi 3 octobre
au 13, rue du Perche, Paris 3ème
Tous les samedis, de 14h à 17h
cours de langue arménienne, de catéchisme et de chant.
Pour les inscriptions, s'adresser à la paroisse,
tél. : 01. 44. 59. 23. 50.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «Archalouïs Thadéossian» de Paris

Cours de langue arménienne pour adultes

Samedi — De 16h à 17h30 ou
Jeudi — De 19h à 20h30.
Maison de la Culture Arménienne
17, rue Bleue — 75009 Paris
—— M° Cadet ——
Renseignements et inscriptions auprès de :
Araxie Karanfilian : 01 39 83 71 19 (Après 20h);
Nazélie Fourtune : 01 45 84 57 18.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Repas

La Croix Bleue des Arméniens de France Section d'Issy-les-Moulineaux organise un repas à l'intention de tous les sympathisants et anciens élèves de l'école arménienne, au «Chalet de Vaupereux» à Bièvres le Dimanche 4 Octobre.

Un car partira de la Maison de la Culture 45, rue de la Défense à 12 heures 15, avec arrêt devant l'Eglise Apostolique Arménienne à 12 heures 30, 6, avenue Bourgain. Les inscriptions seront prises jusqu'au Lundi 28 Septembre par :

ALICE : 01 46 42 90 68;

JACQUELINE : 01 40 95 81 33.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏՈՒՆ

La Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville fait sa 22ème Rentrée !

LANGUE ARMENIENNE
Eveil au langage - Cours d'arménien (enfants, collège, adolescents, adultes)
Préparation aux BAC 1999 et 2000
Conversation adultes
EVEIL A L'IDENTITE ET A LA CULTURE
Cours - Heure du conte
MUSIQUES
Eveil musical - solfège
Piano - violon - guitare (sur liste d'attente)
Musique d'ensemble
DANSE ARMENIENNE
Initiation - Cours - Classe garçons
Danse académique (sur audition)
Danse d'ensemble
ARTS
Théâtre enfants - Atelier dessin
ARTS MARTIAUX
en association avec l'A.B.B.A.
Kung Fu - Chi Kung (stages)
EMISSIONS RADIO sur AYP FM
LECTURES
Bibliothèque - Diffusion livres

DEBUT DES COURS LE MERCREDI 7 OCTOBRE

PORTES OUVERTES — INSCRIPTIONS
Samedi 19—Mercredi 23—Samedi 26 Septembre de 15h à 18h

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 01 43 76 55 89 - Fax : 01 43 78 66 64

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԿԵՑՈՒԹԻՒՆ

14-էն 18 տարեկան պատանիներու համար։

Այս կեցութիւնը կը հետաքրքրէ անոնք որոնք կ'ուզեն հայերէն սորվիլ հաճելի մթնոլորտի մէջ։

Պաքալօրէայի հայերէն լեզուն առաջին, երկրորդ, երրորդ կամ ընտրովի կը պատրաստէք։ Քննութիւններուն լաւ արդիւնք ապահովելու եւ մանաւանդ անընդհատ Մեսրոպեան լեզուն խօսելու համար
7 օր չարունակ, Հոկտեմբեր 24-էն Նոյեմբեր 1,
միացէ՛ք մեզի Պէլֆոնթէն, Կապոյտ Խաչի օդափոխութեան կայանը։
Տեղեկութիւն եւ արձանագրութիւն՝
01·45·84·57·18
01·34·19·44·63
01·39·83·71·19 ժամը 19-էն 21։

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 26-27
SAMEDI - DIMANCHE
26-27 SEPTEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԺ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում) 1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ . ԹԻՒ 19.473 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 74e ANNEE — N° 19.473

ՌԱԶՄԱՓՈՐՁԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԷՋ

Ամսուան մէջ սկսած են ռուսահայկական ռազմափորձերը որոնք որոշուած էին Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նախարարին Յունիսին Հայաստան այցին ընթացքին: Ռազմափորձերը որոնք կը ղեկավարուին կովկասեան ռուսական զօրաժիններու հրամանատար զօր. Ատրեւի եւ զօր. Մկրտիչ Աբրահամեանի կողմէ, կեդրոնացած են Թշնամիին յարձակումը ետ մղելու եւ դրաւուած տարածքներ վերանուաճելու թէքնիքներուն վրայ: Իթար-Թաս գործակալութեան համաձայն, Բաքու վրդոված է այս ռազմափորձերէն:

*
**

Ղարաբաղի վինեալ ուժերն ալ երեք շաբթուան ռազմափորձերու սկսած են Սեպտեմբեր 25-ին, փորձելու համար իրենց մարտունակութիւնը եւ պաշտպանութեան բանակին զանազան բաժիններուն միջեւ համակարգումի կարողութիւնը աւելցնելու համար: Այս ռազմափորձերը կը ղեկավարին ԹՀ՛ Ստեփանակերտի քաղաքապետութեան (Սեպտ. 27) ԹՀ՛ Ա. ղրբեջանի նախագահական ընտրութեան (Հոկտ. 11): ԼՂՀ Պաշտպանութեան նախարարութիւնը կարեւոր նկատած է այս ռազմափորձերը, քանի որ Բաքուի մէջ պատերազմը վերսկսելու կոչեր կը հնչեն, հոգ չէ ԹՀ նախագահական ընտրութեան օրակէս քարոզչական առարկայ:

*
**

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Հայաստանի Ազգ. Ժողովի նախագահ Ա. Յարութիւնեանի դիմաւորած պատուիրակութիւնը պաշտօնական այց մը ըրած է Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ: Ռումանիոյ նախագահ Լ. Քոնսթանթինէսքուի կողմէ ընդունուելով, պատուիրակութիւնը առիթ ունեցած է զրուցելու գործակցութեան հեռանկարներու, Սեւծովեան անտեսական գործակցութեան ծրագիրներու, Տրասեկայի ու չրջանային այլ նիւթերու մասին: Ռումանիոյ նախագահը պոհունակութիւն յայտնած է որ զարգացման նոր փուլի մը մէջ կը գտնուի երկու երկիրներու աւանդական բարեկամութիւնը: Հանդիպումին նիւթ եղած է Ղարաբաղի հարցին կարգաւորումն ալ և Ա. Յարութիւնեան չեչուած է Ադրբեջանի եւ Ղարաբաղի միջեւ ուղղակի բանակցութիւններու կարեւորութիւնը:

*
**

ՀԱՄԱՑՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ՑՈՑՑԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Սեպտեմբեր 24-ին, չուրջ երեք հազար հոգի խմբած է Համայնավար կուսակցութեան հրաւիրած բողոքի ցոյցը ուրուն ընթացքին խստիւ քննադատուած է կառավարութեան ընթացքը: Մասնակցողներուն մէջ ուշադրութիւն գրաւած է երեւանի չրջակայ վայրերէն հանրակառքերով հասածներու բազմութիւնը: Կուսակցութեան ղեկավար դասէն Յակիկ Թաղեւոսեան Խորհրդարանի ընտրութիւնը ամէնէն իրապաշտ ճամբան նկատած է իշխանութեան հասնելու եւ փոխելու համար համակարգը»:

*
**

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲ ՄԸ ՍԹՐԱՋՊՈՒՐԿԻ ՄԷՋ

Հայաստանէն խորհրդարանական խումբ մը, գլխաւորութեամբ՝ բանբեր Արմէն Մարտիրոսեանի, Սեպտեմբեր 22-ին մասնակցած է Եւրոպայի Խորհուրդին խորհրդարանական ժողովին: Ֆ. Խառատեան եւ Ա. Մարտիրոսեան ելոյթ ունեցած են, ապա հայկական պատուիրակութիւնը ընդունուած է ժողովին նախագահ Լէնի Ֆիչըրի կողմէ:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 24/25)

ՋՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԱՐՁԱՆԸ ՄԱԼԱԹԻԱ - ՍԵԲԱՍՏԻԱ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ

Որոշուած է Մալաթիա - Սեբաստիա համայնքին մէջ կանգնեցնել զօր. Անդրանիկի արձանը: Նիւթականը կը տրամադրէ Թաղապետարանը: Շրջակայքի բարեկարգումով 20 հազար տոլարի այդ ծրագիրը պատրաստուած էր 1991-ին, բայց յետոյ յետաձգուած: Ներկայիս աւարտած են նախադծային աշխատանքները: Արձանը գործը պիտի ըլլայ քանդակագործներ Ղուկաս Զուբարեանի եւ Ռաֆայէլ Սարգսեանի: Նոյն համայնքին կեդրոնական փողոցն ալ կը կրէ զօրավարին անունը:

*
**

ԳԷՈՐԳԵԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ ՇՐՋԱՆԱՒԱՐՏՆԵՐԸ

Էջմիածնի Գէորգեան Ճեմարանի ուժ չրջանաւարտներ հոգեւոր ծառայութիւն կը կատարեն բանակի զօրամասերուն մէջ: Նման պարտականութեամբ պիտի երթան նաեւ բանտերը, մանկատներ եւ ծերանոցներ: Ճեմարանը ներկայիս ունի 115 ուսանող:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԾԵՐԱԿՈՑՏԻՆ մէկ երրորդը կը նորոգուի կիրակի, Սեպտ. 27-ին, այսինքն 321-ի վրայ 102 աթոռ: Ծերակուտականները կ'ընտրեն 56.645 մեծ ընտրողներ, որոնց մաս կը կազմեն 186 երեսփոխան, 672 Շրջանային խորհրդական, 1657 Ընդհ. խորհրդական եւ թաղապետական խորհուրդներու 47963 պատգամաւորներ: Հոկտ. 1-ին ալ պիտի ընտրուի նախագահը: Ռ. Մոնորի 75 տարեկան, թեկնածու կը մնայ, իր մրցակիցն է Քրիսթիան Փոնսըլէ, կօլիստ մը. երկուքն ալ կ'ըսեն թէ Շիրաքի զօրակցութիւնը կը վայելեն: Ծերակոյտը ծանօթ է որպէս պահպանողական եւ ժոսփէնի կ'ուզէ նուազեցնել անոր դերը, նախ եւ առաջ փոփոխութիւն մտցնել ընտրական դրութեան մէջ: Ներկայիս Ծերակոյտի թեկնածուն պէտք է առնուազն 35 տարեկան ըլլայ (23 է Ազգ. Ժողովին համար):

ՔՈՀԼ ԵՒ ՇՐԷՕՏԷՐ, ընտրապայքարի իրենց վերջին հանրաժողովները կազմակերպած էին, առաջինը՝ Միւնիխ, երկրորդը՝ Տորթմունտ, այսինքն ամէն մէկը իր «բերդին» մէջ: Մինչեւ վերջին ժամերը ոչինչ յայտնի էր, Քոհլ կը բաւեարէր իր դիրքը ըստ հարցախոյզերու, բայց, ամէն ընտրութեան պարագան նոյնն է, ընտրողներու մէկ կարեւոր համեմատութիւնը վերջին վայրկեանին որոշում կու տայ: Ըստ ոմանց, Քոհլի սըխալը եղած է չատ չուտ նշանակել այս ընտրութեան թուականը: Եթէ քանի մը շաբաթ աւ ունենար, իր ժողովրդականութիւնը պիտի աւելնար: Վերջին չրջանին է որ անտեսութիւնը բարելաւուած է եւ գործազրկութիւնն ալ նուազած: Քոհլի հանրապետները զինք կը ներկայացնեն որպէս՝ «մեծ Եւրոպացին», «գերմանական միութեան վարչապետը», «մեծ Գերմանացին»: Շրէօտէր ալ զօրաւոր Գերմանիա մը կ'ուզէ, բայց չատ անփորձ է արտաքին քաղաքականութեան մէջ, տնտեսագէտ է միայն: Ընտրապայքարին համար ամէնէն աւելի ծախսած է Շրէօտէրի սոսիալ-դեմոկրատ կուսակցութիւնը՝ 50-էն 60 միլիոն մարք, ապա՝ Քոհլի քրիստոնեայ միութիւնները՝ 51 միլիոն:

ԼԻՈՆԻ ԷՏՈՒԱՐ ՀԷՐԻՕ հիւանդանոցին մէջ, վիրաբուժական անյաջող թաց դործողութիւն մը տեղի ունեցած է Սեպտեմբեր 24-ին որ 13 ժամ տեւած է: Ֆրանսացի եւ աւստրալիացի բժիշկներ ձեռք մը պատուաստած են Աւստրալիացիի մը որ իրը կրնկացուցած էր ինք տարի առաջ: Գործողութիւնը յաջող անցած է, բայց ամիսներ հարկաւոր են որպէսզի այդ յաջողութիւնը հաստատուի եւ վերջնական բնոյթ ունենայ: Արդարեւ, ինչպէս այլ պարագաներու՝ սիրտ, երիկամունք, լեարդ եւլն., մերժումը անկարելի չէ եւ ժամանակ պէտք է, մբնաց որ ենթական ալ ցմահ յատուկ խընամքի տակ պէտք է մնայ: Ձեռքը կը պատկանէր նոր մեռած անձի մը:

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ՉԻՆԱՍՏԱՆ, 1,9 միլիառ ֆրանքի պայմանագրեր ստորագրած են Ժոսփէնի այցելութեան առթիւ: Ատոնք կը վերաբերին ջուրերու, դրամատան քարթերու եւ այլ մարզերու: Կարելի չէ եղած սակայն համաձայնութեան գալ Շանկայի մեթրոյին երրորդ գիծին չուրջ որ 1,1 միլիառի պայմանագիր մըն էր:

ՊԵԼԺԻՈՑ Ներքին նախարարը իր հրաժարականը տուաւ երբեւ հետեւանք 20 ամեայ նիժերիացի պարմանուհիի մահուան: Ենթական ուղեղային արիւնահոսութենէ մեռած էր, երբ ոստիկանը բարձ մը դրած էր բերնին ու քթին վրայ, պարտադրաբար կերենալ արտաքսելու համար զինքը. Պելժիա, առայժմ, առկախեց նաեւ արտաքսումները: Փարիզի մէջ ալ «երթեւեկի ապատութեան համար» հաւաքական մը դրաւած էր ըզքօսաշրջութեան պելժիական դրասենեակը որպէս բողոք:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ Արտաքին նախարարը՝ Քամալ Խարազի յայտարարեց թէ իրանեան կառավարութիւնը այլեւս զօրավիղ չէ այն բոլոր պարգեւներուն որոնք խոստացուեցան սպաննելու համար Սալման Ռուշտին, հեղինակը «Սատանայական Տուներ» հատորին: Ռուշտիի դէմ Ֆաթվան արձակուած էր 1989-ին Այաթոլլահ Խոմէյնիի կողմէ, որ կը հրահանգէր աշխարհի բոլոր մահմետականներուն սպաննել Ռուշտին եւ իր հրատարակիչները: Հատորը նախատական կը նկատուէր մահմետական կրօնքին համար: Ռուշտի դոհ է որ աւելի ազատ պիտի ապրի, թէեւ Ֆաթվան (կրօնական հրովարտակ) չէ ջնջուած: Յարդ, զրպէտը կը մնար Սքոթլանտ Եարտի պաշտպանութեան տակ եւ ինը տարի է չուրջ 30 անգամ բնակութեան վայր փոխած է: Անգլիա վերահաստատեց դիւանագիտական իր յարաբերութիւնները Պարսկաստանի հետ:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ յանգաւոր աշխարհի ծանօթ անուններէն Ա. Զաքըճը որ ձերբակալուած էր Նիսի մէջ կեղծ անցագիր եւ ապօրինի զէնք կրելու ամբաստանութեամբ, վեց ամիս բանտարկութեան դատապարտուած է Նիսի պատժական 5-րդատեանին կողմէ: Թուրքիա պահանջած էր որ Զաքըճը յանձնուի, քանի որ խնդրոյ առարկայ է մասնակցութիւնը լայնածաւալ յանցագործութիւններու եւ յայտնուած է թէ այդ առընչութեամբ բաւական սերտ կապեր ունի Թուրքիոյ քաղաքական ոլորտին ամէնէն ծանօթ անուններուն հետ:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԳՈՆԻԱՑԻ ԱՌԱՋԻՆ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԻՉԸ ԿԱՐԱՊԵՏ ՍՈԼԱՔԵԱՆ

«Պատմութիւն եւ քաղաքակրթութիւն» Թերթը Օգոստոսի Թիւին մէջ լուսանկարչութեան Գոնիայի ակունքին մասին դրելով կ'ըսէ թէ հոն առաջին լուսանկարչատունը 1895-ին հիմնուած է Հայու մը, կարապետ Սոլաքեանի կողմէ: Միջոց մը եւք Հ. Պէհչէթ անուն թուրք մը բազմաթիւ խնդրանքներով որպէս աշկերտ կ'ընդունուի հոն: Իսկ 1915-ին երբ Սոլաքեան կը մահանայ, ժառանգորդները 500 ոսկիի փոխարէն հատատութիւնը կը փոխանցեն նոյն անձին:

1926-ին լուսանկարչատունը կը փոխադրուի նոր տէրը Կ. Սոլաքեանի պատկանող բոլոր փատաթուղթերը, ապակեայ ֆիլմերը կը դատաւորէ, կը պահէ: Սակայն 1960-ին երբ տաղնապ կը տիրէ, 1940-էն առաջուան հինգ հազար լուսանկարչական ապակի որպէսզի խոշորացոյցներու մէջ դործածուին, կը վաճառուին հիւանդանոցներու: Անոնց մէջ կան հին Գոնիայէն Սոլաքեանի նկարած պատմական տեսարաններու ապակիները: Այլ խօսքով՝ պատմութեան պատառիկ մը կ'ոչնչանայ, վերածուելով խոշորացոյցի ապակիի:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՀԻՆ ԵՒ ՆՈՐ ՀԱՅԵՐԸ

Նախկին խորհրդային երկիրներու Հայութեան տրուած «Ներքին Սփիւռք» սահմանումը կը պարփակէր Հայաստանի առաւել մօտիկութեան մը զաղափարը, քան՝ «դուրս»ի որեւէ երկրի Հայութիւն: Ի վերջոյ, չատ բնական էր տեսիլ երբ խնդրոյ առարկայ էր հիմնական նմանութիւններու ամբողջական չարք մը ճիշդ է որ Հայաստանի բնակիչ չէին այդ Սփիւռքին անդամները, բայց ունէին նոյն լեզուն, կ'ապրէին նոյն կեդրոնական իշխանութեան վարչակարգով, գտնուէին Մոսկուա, թէ Աշխարհաշ:

Ինչ որ զարմացնող է այսօր, այս ընդհանրութիւններուն տէր գտնդուածէն Մոսկուայի թեւին Հայաստանի հետ տարբերութիւններու պատկերն է: Հարցաղրոյցի ձեւով տրուած, բայց հարցազրոյցէն աւելի, մտերիմ հանդիպումի մը երկխօսութեան ընոյթով դրի առնուած էջը «Ազգ»ի Օգոստոս 28-ի թիւին մէջ տեղ գտած է: Մտորագրուած է Թերթին դլխաւոր խմբագիր Յ. Աւետիքեանի կողմէ: Ան է զրուցողը վաղեմի ընկերոջը Ռուբէն Հայրապետեանի հետ որ 15 տարիէ ի վեր «դուրսը»՝ Մոսկուա ապրելով հանդերձ, կը մնայ ներսի մտահոդութիւններով տոգորուած, «ուղեւորուծով ներսի մարդ»: Պարբերաբար կ'աչխատակցի նաեւ «Ազգ»ին, հակառակ զօրաւոր աչխարհին պատկանելուն:

Նախ, որպէս Մոսկուայէն դիտող, չեչտելով Երեւանի «գաւառական» ու «արեւելեան քաղաք»ի ընոյթը, Ռ. Հայրապետեան կը խօսի Հայաստանցիներու տրամադրութեան փոփոխութիւններուն մասին: Առաջին նչածը այն է որ այդ փոփոխութիւնը տեսնելու համար պայման չէ Երեւան գտնուիլ: «Մոսկուայում այնքան շատ Հայաստանցի Հայ կայ որ···» կարելի է լման պատկերացում ունենալ բարոյահոդեբանական մթնոլորտին մասին: Իսկ այդ մթնոլորտէն վերջին քանի մը տարուան ընթացքին կ'արձագանդեն «Լ. Տէր-Պետրոսեանի ու ևրա մերձաւոր շրջապատի հասցէին գեղազանցապէս հայհոյանքներ»: Կ'աւելցնէ թէ նախկին նախագահին կառավարման չրջանը մարդիկ կը ընորոչեն երկու բայով. «խաթեցին ու թալանեցին»: Իսկ ներկան սպասողական չրջանի մը տպաւորութիւնը կը գործէ:

Զանազան առիթներով յաճախ կը զրուի թէ Հայաստանի մէջ նկատելի թիւ կը կազմեն անոնք որոնք կ'ապրին ազգական կամ մերձաւորներու դուրսէն ղրկած դումարներով. այդ զանգուածին մէջ կարեւոր է աչխատանքի հեռանկարով Մոսկուա մեկնածներու թիւը: Ռ. Հայրապետեան կը խօսի այս վերջիններուն մասնաւոր պայմաններուն մասին. սխալ է կարծել որ դիւրին է գործ ճարել ու Հայաստան ղրկելու համար 100-200 տոլար մէկդի կարենալ դնել Մոսկուայի մէջ: «Նրանք շատ են աշխատում, կրեթով նաեւ բազում բարոյական նուաստացումներ» կ'ըսէ ան, համոզում յայտնելով որ անոնց մեծ մասը յոյսը չէ կըտրած որ Հայաստանի մէջ կեանքը կը բարելաւուի եւ կը վերադառնան:

Հետաքրքրական է հարցումը թէ ինչպիսի՞ յարաբերութիւններ կան ընիկ Մոսկուացի Հայերու եւ Հայաստանէն վերջին տարիներուն հասածներուն միջեւ: Պատասխանը կը չեչտէ տուեալ մը որ բնորոչ չէ միայն Մոսկուայի Հայկական չրջանակին: Ռ. Հայրապետեան կ'ըսէ. «բնիկներին դուր չեն գալիս եկողների բնաւորութեան որոշ գծեր (անճշդապահութիւն, անկարգապահութիւն, լկտիութիւն եւլն.): Վերջիններս էլ նրանից մեղադրում են ռուսացածութեան մէջ»: Իսկ ինչ որ հասարակաց կը նկատէ երկու կողմին ալ, հաւասար յուզմունքն է «հայ բրէական տարրերի առատութեան երեւոյթ»ին:

Այս պարագան բնական է որ լայն բաժին ունի Ռուսերու հակակրութեան մէջ որ վերջին տարիներուն թիրախ առած է թէ՛ Հայերը, թէ՛ Ադրբեջանցին, թէ Տաղստանցին: Առանց հանդէպ անհանդուրժողական զգացումներու չեչտումը Ռ. Հայրապետեան կը բացատրէ աչխատանքի աչխարհին մէջ տեղացիներու եւ եկուորներու դաժան մրցակցութեամբ: Բայց կան այդ հակակրութիւնը աջդացնող պարագաներ ալ. մոսկովեան մամուլին հաճաճան, Ադրբեջանցիները գրաւած են Ռուսիոյ բոլոր չուկաները եւ տարեկան 1,5 միլիառ տոլար կը փոխադրեն Ադրբեջան, առանց հաչուելու թմրադեղավաճառները եւայլն: Ռ. Հայրապետեան առոյդ չդիտնալով հանդերձ այդ հրապարակին վրայ Հայերու բաժինը, կ'ըսէ թէ «ևա էլ փոքր չէ»: Կ'աւելցնէ թէ պիտի չզարմանայ եթէ օր մը աչխատանքի իրաւունքը իշխանութիւններու կողմէ լուծում գտած հարցի վերածուի, ինչպէս օրինակ Միացեալ-Նահանդներու մէջ:

Հայաստանի մէջ նախագահի փոփոխութեան նկատմամբ առաջին հակազդեցութիւնը կը կեդրոնանայ Ռ. Քոչարեանի «ուժեղ ու աղնիւ» մարդու յատկանիչին վրայ: Թէեւ Յ. Աւետիքեանի խօսակիցը կը յիչեցնէ թէ ժամանակին որքան «վճիռ» պատկերով կը ներկայանային Լ. Տէր-Պետրոսեան, կամ Վ. Սիրադեղեան ալ: Ինչպէս Երեւանի, Մոսկուայի Հայութեան չրջանակին մէջ ալ մարդիկ ակնդէտ կը հետեւին նոր ղեկավարին ամէն քայլին: Այնքան որ «անքակաւութեամբ են ընդունում նոյնիսկ նրա Ֆրանսայում հանգստանալու փաստը (յատկապէս գլխաւոր դատախազի ըսպանութիւնից յետոյ)»: Նաեւ հարց կուտան որ Ռ. Քոչարեան ինչո՞ւ նոր ղեմքերով չկազմեց իր չրջապատը: Նախկիններուն դէմ գործող ազդակ մըն է այն տեսերիզը որ այլեւս մոռցուած կը կարծուէր, բայց զրոյցէն յայտնի կ'ըլլայ որ Մոսկուայի մէջ տուն կ'անցնի, «վաւերականօրէն» ներկայացնելով «որոշ նախկին ղեկավարների ցինիկ բարբերը»: Ռ. Հայրապետեան երբ Երեւանի մէջ իր խոր զարմանքը յայտնած է թէ «ժողովրդի համատարած թշնաութեան ու յուսահատութեան պայմաններում ի՛նչպէս կարելի է այդպէս զվստուել ու այդ աստիճան բարոյազուրկ դառնալ», իրեն պատասխանած են որ «դա այդ մարդկանց մասնաւոր կեանքն է»: Եւ դժուար չէ երեւակայել զգացումը այդ տեսերիզը դիտող Հայու մը որ «տուն, կին, երեխայ, հարազատ թողած ու Մոսկուայի միլիցիոներների ու ռեկետորների աւար դարձած է»: Եւ այսօր է թէ նոր նախագահին բարոյականի արժեչափն ալ սկսի անկում ցոյց տալ, ինչ որ արդէն կը նչմարուի, ինչպէս կ'ըսէ Ռ. Հայրապետեան, հայ ժողովուրդը, մէջն ըլլալով Մոսկուայի հատուածը, իսկական ողբերգութիւն կ'ապրի «հերթական սխալ ընտրութեան համար»:

Մոսկուայի համայնքը կազմակերպուած միաւնականութիւն մը չունի, հակառակ որ այդ ուղղութեամբ փորձեր եղած են: Զի նմանիր բնաւ Հրեաներուն որոնք այսօր կը վերահսկեն Ռուսաստանի քաղաքական, ֆինանսական ոլորտը, լրատուիւանները, եւլն.: Գաղութին անկազմակերպ վիճակին մէջ Ռ. Հայրապետեան որոչակի բաժին կը վերապրէ Հայաստանի նախկին ղեկավարութեան. կ'ըսէ թէ օրինակ, Լ. Տէր-Պետրոսեան ոչ մէկ հանդիպում ունեցաւ Մոսկուայի Հայութեան հետ: Եւ հաստատած է որ «միևչեւ Հայոց իշխանութիւնները չդարեհաեն վերաբերմունք դրսեւորել Մոսկուահայերու նկատմամբ, բան դուրս չի գայ»:

Մինչդեռ այդ հաւաքականութիւնը մեծ կարողականութիւն ունի Հայաստանին կարեւոր աչակցութիւն ցոյց տալու: Կը բաւէ նչել թէ կան ղրամատան պատասխանատուներ, մասնաւոր ու պետական հսկայական ընկերութիւններու ղեկավարներ, տնտեսագէտ-դիտնականներ, բարձրաստիճան պաշտօնեաներ, եւլն.: Եւ բոլորն ալ պատրաստ են աչակցելու: Կայ միայն պարագայ մը. անոնցմէ շատերը ետ կեցնող հանգամանք է անվըստահութիւնը թէ Հայաստանի մէջ ձեռնարկած իրենց գործը լրիւ իրենց կը մընա՞յ: Կը վախնան այն խումբերէն որոնք «պատրաստ են հնարաւոր ու անյայտ բոլոր ձեւերով դուրս մղելու մրցակիցներին»:

Կարդալէ ետք Ռ. Հայրապետեանի ամենայն անկեղծութեամբ ըսածները, դատումները, ամէնէն զարմացնող նորութիւնը կը մնայ Մոսկուայի հին գաղութին վերաբերումը Հայաստանէն նոր հասնողներուն նկատմամբ. վերաբերում որ աւելի կը նմանի Սփիւռքի այլ անկիւններուն մէջ վերջին տասնամեակին յաճախ ձեւացածին:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՋԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ՏՈ՛ՒՐ ՉԵՌՔԴ»

Իսթանպուլահայ գրողներու համար, մօտաւորապէս երեսուն տարի, օրհնութիւն էր Պատրիարքական Աթոռի վրայ ունենալ Շնորհք Պատրիարքի նման գրասէր ու գրագէտ հոգեւոր պետ մը: Այն գրագէտներն ու բանաստեղծները, որոնք վաթսունական թուականներէն մինչեւ իննսունական թուականները գրականութեան պատնէչին վրայ էին, գիտէին որ Աթոռին վրայ գրականութենէ հասկցող, գրականութիւնը սիրող, գրականութեան կարեւորութեան քալ գիտակից Պատրիարք մը կար: Եթէ գիրք մը հրատարակէին, կրնային վստահ ըլլալ որ այդ գիրքին նկատմամբ անտարբեր պիտի չմնար Շնորհք Պատրիարք: Եթէ Գիրքի Օր մը կամ գրական երեկոյթ մը կազմակերպէին, անպայման առաջին կարգի վրայ բազմած պիտի տեսնէին իրենց Հոգեւոր Պետը, որ ձեռնարկի վերջաւորութեան չատ սիրուն խօսք մը պիտի արտասանէր գրողին ու անոր գրականութեան մասին: Գրողի մը կամ բանաստեղծի մը համար հարիւր հանդիպականի համազօր չէ՞ որպէս հանդիսական տեսնել Հոգեւոր Պետ մը, հարիւր հանդիսականէ աւացուած չնորհաւորութեան համազօր չէ՞ Հոգեւոր Պետէ մը աւացուած չնորհաւորութիւնը:

Շնորհք Պատրիարք, հակառակ որ այնքան պատկառանք կը պարտադրէր իր չուրջիններուն, հակառակ որ այնքան կը սիրէր լրիւ պաչտօնականութիւն պահել իրեն ամենամօտիկ ու ամենասիրելի անձերու հետ իսկ, մեզի համար Հոգեւոր Պետի կողքին կրցաւ ըլլալ նաեւ գրեղբայր մը: Որովհետեւ ինք ալ գրագէտ էր բառին իսկական իմաստով:

1983-ի կամ 1984-ի ամրան խումբ մը ընկերներու հետ դէպի Զէքէրիյա գիւղ ընացօթեայ պտոյտի տարած էինք Ս. Փրկիչ ազգ. հիւանդանոցի պատսպարեալները: Փափաքած էինք որ մեր այդ պտոյտին մասնակցէր նաեւ Շնորհք Պատրիարքը: Իսկ ան սիրով ընդունած էր: Ինչպէս մեզի, նոյնպէս իրեն համար հոգեկան վայելք մը եղած էր տեսնել այդ անբախտ կիներուն ու այրերուն ուրախութիւնը: Ծառի մը տակ դրած էինք հանդստաւէտ բազկաթոռ մը, զոր մեր ընկերները քաղաքէն յատկապէս միտքին բերած էին սիրելի Պատրիարքին համար: Զինք չրջապատած էինք ու կը խօսակցէինք հոսկէ հոնկէ: Մէջտեղ մը յանկարծ բան մը յիչեց ու ինծի նայելով, ըսաւ.

- Տո՛ւր ձեռքդ:

Ապչեցայ, նախ որովհետեւ երբեք այդպէս եղակի դէմքով ու մտերմիկ ոճով չէր խօսած ինծի հետ, յետոյ ուրովհետեւ չէի հասկցած թէ ինչո՞ւ կ'ուզէր ձեռքս: Ձեռքս երկարեցի վարանոտ: Բռնեց ու երեք անգամ վերէն վար ուժգին չարժեց, ըսելով.

- Կը շնորհաւորեմ «Առաստաղ» վէպդ: Ծայրէ ի ծայր կարդացի ու շատ սիրեցի: Ի՞նչպէս կրցած ես յղանալ այդպիսի նիւթ մը:

Արդարեւ նոր հրատարակուած էր այդ վէպս եւ ես օրինակ մըն ալ նուիրած էի իրեն: Նուիրած էի, բայց ժամանակ պիտի գտնէ՞ր կարդալու: Ուրեմն գտած էր ու կարդացած էր: Եւ քիչ մարդիկ իրենց չնորհաւորական արտայայտութեան մէջ կրնային այնքան անկեղծութիւն ու անմիջականութիւն դնել, որքան այդ օր ըրած էր Շնորհք Պատրիարք: Մտածեցի որ ինծի համար ամբողջ աչխարհ մը կ'արժէր այդ չնորհաւորութիւնը: Եւ երբ ես ըսելիք բառ չէի գտներ, ան այդ վայրկեանին չարունակեց իր խանդավառ մտածումները արտայայտել իմ գործիս մասին:

Ամէն անգամ որ մեր գրչեղբայրներէն մէկուն կամ միւսին նոր գիրքին համար Գիրքի կամՍտորագրութեան Օր մը կազմակերպեցինք, սիրով ներկայ եղաւ ու նախագահեց: Ամէն անգամ ալ իր վերջին խօսքը արտասանելու ընթացքին դերապահեց իրմէ առաջ խօսողները: Արդեօք յատուկ պատրաստութիւն կը տեսնէ՞ր այդ ձեռնարկին գալէ առաջ, թէ ոչ արդէն ամէն վայրկեան պատրաստ էր: Կը տարուիմ մտածելու թէ երկրորդն էր ճիշդը: Ան ամէն վայրկեան պատրաստ էր լաւ վերջաբանով մը փակելու գրական բոլոր հանդիսները, որովհետեւ ապագրանքի վրայ կարդացող մը կը չէր, որովհետեւ անտարբեր չէր իր հօտին մաս կազմող գրագէտներու գործերուն նկատմամբ, ինչպէս որ անտարբեր չէր իր համայնքին նկարիչներուն, երաժիչտներուն գործերուն նկատմամբ: Բայց բարձրաղաղակ չէր յայտարարեր արուեստներու նկատմամբ իր սէրը, ուրովհետեւ ի վերջոյ կը մտածէր որ իր մէջ հոգեւոր կոչումը ամէն բանէ վերի-վեր պէտք էր ըլլար: Եթէ նկարիչի մը ցուցահանդէսը այցելէր ու չնորհաւորէր զինքը, բնաւ չէր յիչեցներ որ ինք ալ նկարչական հակումներ ունէր: Եթէ գրագէտի մը գիմաց անոր գործին անդրադառնար, բնաւ չէր յիչեցներ թէ ինք ալ գրագէտ էր:

Անգամ մը, կ'երեւի թէ չարաչար գործած էինք իր այս ժուժկալ կեցուածքը, որ բացառութիւն մը ըրաւ ու մեզի դաս մը տուաւ: Արտասահմանէն եկած բարձրաստիճան հոգեւորականներու ի պատիւ ճաչ մը սարքած էինք մեր գրչընկերներուն հետ: Ճաչասեղանին գլխաւոր նիւթն էր բնականաբար գրականութիւնը: Եւ պատահեցաւ որ ես ու Խրախունին իրարու հետ մրցումի ելլինք համբելով մեր մինչեւ այդ օր հրատարակած գիրքերուն թիւը: Թերեւս կ'ուզէինք մենք մեզ ցոյց տալ որպէս երկու հեղինակներ, որոնք մրցանիչ կոտրած են իրենց հեղինակած գիրքերուն թիւով: Այնատեն Շնորհք Պատրիարք միջամտեց ու մեզի հարցուց թէ գիտե՞ինք թէ քանի գիրք հրատարակած է ցարդ: Անակնկալի եկանք: Սկսանք համրել: Իսկ ան յիչեցուց մեր մոռցածները: Եւ յայտնի դարձաւ որ ինք ալ մեզի չափ գիրք հրատարակած էր մինչեւ այդ ակնարկը: Զարմացանք, ամօթահար ըլլալով նացինք:

Ռ. Հ.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ

ՀԱՅԵՐԸ ԱՄՆ-ՈՒ ԱՄԷՆԷն ՀԻՆ ԲՆԱԿԻՉՆԵՐԷն

Հայկական ամէնէն մեծ գաղութն է Միացեալ-Նահանգներու գաղութը. ան նիկա իր թիւով, անտեսական լայն կարելիութիւններով, քաղաքական կչիռով ու կատարած ներդրումով կարեւոր եւ անփոխարինելի դերակատարութիւն ունի հայ ազգային կեանքին մէջ:

Հակառակ Հայոց աչխարհէն եւ Մերձաւոր Արեւելքի հայաչատ կեդրոններէն իր ունեցած աչխարհագրական հեռաւորութեան, Ամերիկան յատկապէս վերջին հարիւր-հարիւր յիսուն տարիներու ընթացքին բացառիկ դրաւչութիւն ու քաղաքականութիւն մը ունեցած է նոր հոդիզոններու տակ նոր բախտ, կեանքի բարօր պայմաններ եւ ապահովութիւն գտնելու յոյսով գաղթող հայ բազմութիւններուն համար:

Ամերիկայի հայկական գաղթօճախը դարերու անցեալ ու պատմութիւն ունի, բայց դէպի Նոր Աչխարհ Հայոց գաղթը յայն թափ առացաւ յատկապէս ԺԹ. դարու վերջաւորութեան, երբ թրքական հալածանքներէն եւ տնտեսական անճոռնի պայմաններէն ազատելու, ինչպէս նաեւ կեանքի նոր պայմաններ եւ տնտեսական նոր կարելիութիւններ գտնելու հեռանկարով հայկական գաւառներէն հոծ բազմութիւններ սկսան գաղթել դէպի Ամերիկա: Անոնք ընդհանրապէս երիտասարդներ եղած են, որոնք գաղթած են դրամ չահելու եւ նորէն հայրենիք վերադառնալու մտադրութեամբ, եւ չատեր ալ վերադարձած են, բայց չատեր ալ մնացած են, մանաւանդ երբ վրայ հասած են հայկական կոտորածները:

Դէպի Ամերիկա Հայոց գաղթին մէջ մեծ դեր ունեցած են մանաւանդ գաւառներուն մէջ թափանցած ամերիկացի բողոքական միսիոնարները, որոնք համայնքներ կազմեցին, քոլէճներ եւ

զրոցները բացին, Աստուածաչունչը հայերէնի թարգմանեցին, երկրագործական նոր կերպեր ներմուծեցին, անդլերէն սորվեցուցին, ժողովուրդի պարզացման եւ լուսաւորութեան նպաստեցին, բարեսիրական կեդրոններ բացին, ամէնէն յետամնաց եւ նախնական պիւրեու մէջ անդամ, արեւմտեան մշակոյթը ծանօթացուցին, եւ անոնց միջոցով ու անոնց հմայքէն ու քաշողականութենէն խանդավառ, ինչպէս նաեւ՝ ուսման ջնորհիւ, չատեր զաղթած են Ամերիկա:

Ամերիկահայ զաղթօճախը ստուարացաւ յատկապէս Մեծ Եղեռնէն ետք, երբ Մերձաւոր Արեւելքէն, Եւրոպայէն եւ այլ շրջաններէ մեծ թիւով Հայեր զաղթեցին դէպի Միացեալ-Նահանգներ:

ԳՂԹԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՒԱՋԻՆ ՇՐՋԱՆԸ

Հայեր առաջին անդամ Հիւսիսային Ամերիկա հաստատուած են տակաւին րբիտանական զաղթատիրութեան հաստատման շրջանէն սկսեալ. թէ ե՞րբ առաջին Հայը ոտք կոխած է Նոր Աչխարհի հողին վրայ, եւ ո՞վ եղած է առաջին անձնաւորութիւնը՝ յստակ չէ, որովհետեւ մինչեւ 1820 տարին չէ եղած Ամերիկա մտնող օտար զաղթականները արձանագրել իրենց իսկական անունով, եւ անդլերէնին համար անծանօթ բոլոր անունները այն ժամանակ փոխուած եւ գրուած են անդլիական անունները տարբերակներով: Այս պատճառով ալ զաղթականական գուցակներուն մէջէն դժուար է փնտռել առէ զաղթականի ազգային պատկանելիութիւնը:

Հաստատ իրողութիւն է տակայն, որ եւրոպայէն դէպի Ամերիկա զաղթական առաջին հոսանքի չրջանէն սկսեալ Հայեր զաղթած են դէպի Նոր Աչխարհ եւ իրաւամբ ալ Հայեր Միացեալ-Նահանգներու ամէնէն հին բնակիչներու չարքին կը դասուին:

Արդարեւ, Ամերիկայի յայտնաբերումէն ետք, առաջին անդամ ԺԶ. դարուն սպանացի եւ յետոյ ալ Ֆրանսացի զաղթականներ մտան ներկայ Միացեալ-Նահանգներու սահմաններէն ներս, եւ նոյն դարու վերջաւորութեան երեւցան Անգլիացիները. ասոնք չրջանի զաղթականները սակայն չատ փոքրաթիւ էին եւ չատեր միայն ժամանակաւոր կերպով բնակութիւն հաստատած են:

Դէպի Ամերիկա զաղթականական հոսանքը սկսաւ ԺԷ. դարուն սկիզբը, երբ 1607-1608-ին 120 Անգլիացիներ բնակութիւն հաստատեցին այնուհետեւ Քենեպէք կոչուող գետի ափերուն (ներկայ Մէյն նահանգի չրջանին մէջ), ձորձ փոփհամի գլխաւորութեամբ, ուրկէ անոնք տարածուեցան եւ բնակավայրեր հիմնեցին: 1607 Մայիս 14-ին Վիրճինիայի մէջ հիմնուեցաւ ձէյմս-Թաուն բնակավայրը՝ անդլիացիներուն կողմէ: Այնուհետեւ «Ա.Հետեաց երկիր» սկսան զաղթել անդլիացի կրօնական (բողոքական) ծայրայեղական խմբաւորումներ՝ Պաբտակրօնները (Փիւրիթէն). Անոնց առաջիններէն էին Ուխտաւորները (Փիլգրիմ)՝ 102 հոգի, որոնք հալածանքներէն փախչելով Հոլանտայի Լէյտըն քաղաքը ապաստանած էին, ծովակալ Մայլըս Սթանտիչի եւ այլոց գլխաւորութեամբ Մէյֆլաուըր նաւով վարձուելեց օրուան ճամբորդութենէ ետք, 1620 Նոյեմբեր 21-ին Մասաչուսէցի ծովափը ցամաք ելան եւ հիմնեցին Փլիմութ: Անոնք կոչուեցան Նոր Աչխարհի «Հին եկուորները»: Անոնցմէ Ուիլիըմ Պրատֆորտ, որ Անգլիոյ Եորքչայր գաւառէն էր, Փլիմութի կառավարիչ եղաւ եւ մեծ դեր կատարեց Ամերիկայի կազմաւորման այդ տարիներուն:

Անգլիացիներուն առընթեր, 1609-էն սկսեալ սկսան զաղթել Հոլանտացիներ, որոնք անդլիացի նաւապետ Հենրի Հուտսընի գլխաւորութեամբ մեծ գետի մը ափին հաստատուեցան, որ այնուհետեւ Հուտսըն կոչուեցաւ. անոնք 1624-ին, Հուտսըն գետի ափին հիմնեցին Ֆորթ-Օրէնջը (ներկայ Ալպանի քաղաքը՝ Նիւ-Եորք նահանգին մէջ), իսկ 1626-ին՝ Նոր Ամսթերտամը (ներկայ Նիւ-Եորքը): 1619-ին Հոլանտացիներու նաւերով Ամերիկա բերուեցաւ մօտաւորապէս քսան հոգիէ բաղկացած սեւամորթ ստրուկներու առաջին խմբակը: Գաղթեցին նաեւ Իրլանտացիներ, կաթողիկէներ, իսկ 1638-ին, Տելաուարի մէջ, Հոլանտացիներու հետ միասին հիմնուեցաւ Շուէտացիներու առաջին բնակավայրը: Ամսթերտամէն գաղթելով 1649-ին Հուտսըն գետի ափերուն եւ Նոր Ամսթերտամի չրջանը կայքը հաստատուեցաւ հոլանտացի ազնուական Ռուդվէլթ ընտանիքը, որ այնուհետեւ մեծ դեր կատարեց Ամերիկայի պատմութեան մէջ:

Ներկայ Միացեալ-Նահանգներու հիւսիս-արեւելեան չրջանը ծովակալ Ճոն Սմիթի կողմէ 1614-ին կոչուեցաւ Նոր Անգլիա: Նոր Անգլիան, որ կ'ընդգրկէ ներկայ Քընեքթիքըթ, Մէյն, Մասաչուսէց, Նիւ-Հեմփչայր, Ռոտ-Այլընտ եւ Վերմոնթ նահանգները, 1620-ին, իր երկու հազար երեք հարիւր բնակիչներով զարձաւ բրիտանական գաղութ:

Պատմութեան այս ժամանակաչրջանին, հայ մարդու դէպի ամերիկեան ցամաքամաս մուտքի մասին առաջին անգամ արձանագրուած է Վիրճինիա նահանգի զաղթականական ցուցակներուն մէջ, 1618-ին, եւ առաջին հայ մարդը, որուն ազգային պատկանելիութիւնը նըշուած է, եղած է Ճոն Մարթին (Ճոն Մարթին տը Արմինիրն). ան հայ զրականութեան մէջ յայտնի է Յովհաննէս Մարտիկեան կամ Յովհաննէս Մարտիրոսեան անունով:

Ճոն Մարթին չահ Աբասի բռնագաղթին ժամանակ Նոր Ջուղա փոխադրուած Հայերէն է, եղած է պինուորական, ունեցած է ծովակալի աստիճան եւ Ամերիկա զաղթելէն առաջ ժամանակ մը ապրած է Լեհաստանի, Հոլանտայի եւ ապա Անգլիոյ մէջ, ուր քաղաքացիութիւն ստացած է, ժամանակ մը ծխախոտի մշակութեամբ զբաղած է եւ յետոյ ալ, իբրեւ անդլիահպատակ, զաղթած է Ամերիկա՝ իբրեւ ձէյմս-Թաունի զաղութի անդամ. ան զաղթականական ցուցակին մէջ արձանագրուած է իբրեւ ինընասնհինգ արկ վարելահող ունեցող հողատէր: Կ'ենթադրուի, որ Ճոն Մարթին Ամերիկա հրաւիրուած է Ամերիկացի մը կողմէ, ծխախոտի մշակութիւնը զարգացնելու նպատակով:

Ամերիկա զաղթող հայ մարդոց մասին յաջորդ ստոյգ տեղեկութիւնը կը վերաբերի պոլսահայ երկու չերամապահներու, որոնք Ամերիկա զաղթած են 1653-1654 տարիներուն: Այդ երկու չերամապահները, որոնցմէ մէկը՝ Գէորգ անունով, Պոլիսէն Ամերիկա հրաւիրած է Վիրճինիայի կառավարիչը՝ Էտուըրտ Տիքս, Ամերիկայի մէջ չերամապահութիւնը զարգացնելու նպատակով:

Հայ չերամապահները սկզբնական չրջանին յաջողութիւն չգտան եւ ուզեցին վերադառնալ Պոլիս, բայց Տիքս եւ վիրճինիացի քանի մը ազդեցիկ ու հարուստ մարդիկ, զանոնք քաջալերելու նպատակով, նուէրներ տուին անոնց եւ իրենց մօտ պահեցին ու հովանաւորեցին: Հայ չերամապահները ի վերջոյ յաջողեցան թթենիներ տնկել տալ եւ չերամապահութիւնը Վիրճինիայի տնտեսութեան գլխաւոր ճիւղերէն մէկը դարձուցին:

Այսպիսով, Հայերու նախաձեռնութեամբ չերամապահութիւնը զարգացաւ Վիրճինիայի եւ ընդհանուր առմամբ Ամերիկայի մէջ եւ ամերիկեան մեծ տաքսի տնտեսութիւնը Հայերուն ձեռքերուն մէջ կեդրոնացաւ: Մեծ տաքսի տնտեսութիւնը մեծապէս նպաստեց Ամերիկայի զարգացման եւ բարգաւաճման:

Վիրճինիայի մեծ տաքսը այնքան նչանաւոր դարձաւ, որ Անգլիոյ Զարլզ Ա. Թագաւորին (1625-1649) թագադրութեան պատմուճանը Վիրճինիայէն ղրկուեցաւ. կարգ մը տուեալներու համաձայն, Անգլիոյ Զարլզ Բ. Թագաւորին (1660-1685) մեծ տաքսէն պատրաստուած էր:

Ամերիկա հաստատուած հայ չերամապահները իրենց ստացած առաջին մեծ տաքսէն դրօչակ մը պատրաստեցին եւ ղրկեցին Ս. Էջմիածին: Յետագային, երբ Թուրքիոյ մէջ Միացեալ-Նահանգներու դեսպանը տեղեակ եղաւ նման դրօչակի մը գոյութենէն, 1898 Յունուար 16-ին նամակ մը ղրկեց Էջմիածին եւ խնդրեց, որ այդ դրօչակը իրեն ղրկեն, Ամերիկա ղրկելու համար, իբրեւ ազգային հնագոյն եւ պատմական արժէք ներկայացնող հնութիւն:

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆ ՄԿԶԲՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐԸ

Այս ժամանակ, Ժ. դարու կէսերուն, Ամերիկա մեկնող առաջին հայ չերամապահները սկսան հետեւիլ չերամապահութեան փորձառու այլ մասնագէտներ, որոնք Ամերիկա զաղթելով մեծապէս նպաստեցին Վիրճինիայի մէջ չերամապահութիւնը զարգացնելու աչխատանքներուն:

Այսպէսով, Ամերիկա մեկնող հայ զաղթականները, որոնք ԺԷ. դարու սկիզբէն սկսեալ Իրլանտացիներու, Լեհերու եւ Գերմանացիներու հետ միասին, արեւելեան Եւրոպական երկիրներէն, զլխաւորաբար՝ Լեհաստանէն եւ Հունգարիայէն կը հասնէին Նոր Աչխարհ, զրաղած են առեւտուրով, արհեստներով եւ մանաւանդ ծխախոտի մշակութեամբ եւ մեւոքագործութեամբ:

Այս ժամանակ Ամերիկա անապահովութեան, զաղթական ճերմակներու (ծանօթ՝ քաւտօյ անունով, որ կովարած կը նչանակէ) եւ ընիկ հնդիկ ցեղախումբերու միջեւ տեւական պատերազմներու երկիր էր: Անդլիացի, սկովտիացի, իրլանտացի, գերմանացի, հոլանտացի եւ այլ ազգերու պատկանող զաղթականները, որոնց թիւը 1650-ին 50,400 հոգիի հասած էր, երկրին մօտաւորապէս մէկէն մէկուկէս միլիոն հաչուող կարմրամորթները սկսած էին զանգուածաբար բնաջնջել, քշել դէպի երկրին խորերը եւ անոնց բերրի հողերն ու ջուրերը նուաճելով՝ իրենց խաչինքներուն համար անծայրածիր արօտավայրեր ճեռք ձգել, ուր ընդարձակ ագարակներ շինեցին եւ տնտեսապահական ու երկրագործական անտեսութիւնը զարգացուցին:

Կարմրամորթները, իրենց կարգին, զաղթականներու վրայ յարձակումները սաստկացուցին: Ժէ. դարու պատերազմներուն մէջէն նչանաւոր է մանաւանդ Փեքոթ ցեղախումբին 1637-ին չղթայազերծած մեծ յարձակումը՝ Քընեքթիքըթի զաղթականներուն վրայ, ինչպէս նաեւ 1675-էն 1676, Ֆիլիփոսնոակ եւ Նարրականսէթ ցեղախումբերուն մղած պատերազմները՝ Նոր Անգլիոյ զաղթավայրերուն դէմ եւ այլն:

Գաղթատէրերը իրենց անծայրածիր հողերը մշակելու համար հետզհետէ մեծ թիւով սեւամորթ ստրուկներ սկսան բերել Ափրիկէէն, եւ 1619-էն սկսեալ, իրաքանչիւր տարուան ընթացքին հարիւրաւոր ստրուկներ բերուեցան Ամերիկա: 1670-ին անոնց թիւը հասաւ երկու հազարի:

Միւս կողմէ, մրցակցութիւնները անպակաս էին տարբեր ազգերու պատկանող զաղթականներու միջեւ, որոնցմէ յիչենք չուէտացիներու եւ հոլանտացիներու միջեւ 1655-ին պատահած կռիւները: Այնուհետեւ, իրարմէ անջատ զաղթավայրերը հետզհետէ սկսան անդլիական իշխանութեան ենթակայ դառնալ. այսպէս, հոլանտական Նոր Ամսթերտամ զաղթավայրը 1664-ին զրաւուեցաւ անդլիական ուժերուն կողմէ եւ այնուհետեւ կոչուեցաւ Նիւ-Եորք, ի պատիւ Անգլիոյ Զարլզ Բ. Թագաւորին եղբօր՝ Եորքի դուքս ձէյմսի:

Ամերիկայի կազմաւորման այս ժամանակաչրջանէն արդէն Հայեր զգալի ներկայութիւն էին Նոր Անգլիոյ զաղթավայրերուն մէջ, թէեւ անոնք ընդհանրապէս անդլիական եւ օտար անուններով արձանագրուած եւ ծանօթ ըլլալով՝ չատ քիչերու ազգային պատկանելիութիւնը ստոյգ է:

Այսպէս, դատաւոր Սամուէլ Սիուըլ իր «Օրագրութեան» 1682 Նոյեմբեր 15-ի էջին վրայ գրած է. «Մասաչուսէց նահանգի Քէմպրիճ քաղաքի եկեղեցին կ'երթայի միշտ ընկերակցութեամբ երիտասարդ հունգարացի պարոն Զատորիի, որուն Հայ մը եղած ըլլալը հաստատեցի»: Ստեփան անունով այս Հունգարահայուն մականունը հաւանաբար Զատուրեան եղած է եւ ժամանակին Հունգարիա ապաստանած հայ զաղթականներու չառաւիղներէն եղած է:

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ՋԱՐԳԱՑՄԱՆ ՆՈՐ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԻՆ

Ամերիկա Ժէ. դարու վերջաւորութենէն սկսեալ եւ ԺԸ. դարուն թեւակոխեց զարգացման աւելի արագ հանգրուան մը. 1700-ի տուեալներով, բնակչութեան թիւը հասաւ 250 հազարի, 1720-ին՝ 466 հազարի, իսկ 1750-ին՝ մէկ միլիոնէն աւելի: Հետզհետէ նոր բնակավայրեր, գիւղեր եւ քաղաքներ հիմնուեցան եւ նոր չրջաններ չէնցան ու բարգաւաճեցան, զարգացան դիւանատնտեսութիւնը, արհեստներն ու արդիւնաբերութիւնը:

Միաժամանակ զաղթավայրերը տատրածուեցան դէպի հարաւային եւ հարաւ-արեւմտեան չրջաններ. յիչենք Ճորճիա նահանգի բնակիչներուն գինուրական մեծ յարձակումը՝ 1732-ին, Ֆլորիտայի Սպանացիներուն դէմ:

Կռիւները անպակաս էին նաեւ քաւտօյներուն եւ կարմրամորթներուն միջեւ. այս ժամանակաչրջանի կռիւներէն յիչենք հիւսիսային Քարոլայնի մէջ, 1711-1712-ի Թուսքարորաներու եւ քաւտօյներու կռիւները, 1714-1715-ին՝ Եամասիներուն եւ քաւտօյներուն կռիւները՝ հարաւային Քարոլայնի մէջ, Միչիկընի չրջանը բնակող կարմրամորթ Օթթաուա ցեղախումբի պետ Փոնթիաքի ապստամբութիւնը՝ 1763-ին, եւայլն:

Գիւղատնտեսութեան զարգացման պայմաններուն տակ, հողատէրերը աւելի մեծ համեմատութեամբ սկսան սեւամորթ ստրուկներ բերել Ափրիկէէն. արդէն Անգլիոյ մէջ 1661-ին ընդունուած օրէնքը կը նախատեսէր ստրուկներու կանոնաւոր մատակարարումը Հիւսիսային Ամերիկայի զաղութներուն մէջ: Ժ.Ը. դարասկիզբին իւրաքանչիւր տարի հարիւրաւոր սեւամորթներ բերուեցան. 1715-ին անոնց թիւը հասաւ 23 հազարի, 1765-ին՝ 80-էն 90 հազարի, իսկ ամերիկեան Յեղափոխութեան չրջանին, 1776-ին՝ 150 հազարի:

Ամերիկայի զարգացման այս ժամանակաչրջանին Հայերը գրալի ուռնդ կը դրեցին իրենց նոր հայրենիքի վերելքին եւ բարգաւաճման: Անոնց մէջ կային չերամի փորձառու վարպետներ եւ մշակողներ, արհեստաւորներ, վաճառականներ, արուեստագէտներ եւ զանազան մասնագիտութեանց տէր մարդիկ:

Այս ժամանակի ամերիկացի բանաստեղծ Ֆիլտըը, Վիրճինիայի նահրուած իր մէկ բանաստեղծութեան մէջ, գրուատելով հայ զաղթականներու գործունէութիւնը Ամերիկայի մէջ, կ'ողջունէ անոնց Ամերիկա մուտքը՝ իբրեւ աչխատասէր եւ ստեղծագործող ժողովուրդ:

Ամերիկա մտնող հայ փոքրաթիւ զաղթականները այդ ժամանակ բնակութիւն հաստատեցին տարբեր չրջաններու մէջ, իւրաքանչիւրը՝ իր գործին եւ պայմաններուն համեմատ եւ իւրարմէ անջատ, առանց հաւաքական կեանքի պայմաններ ստեղծելու:

Այս ժամանակաչրջանի Հայերէն իրեւ օրինակ կը յիչուի Պետրոս Թուսթեան. ան մխիթարեան եղած է, 1712-ին Անգլիայէն Ամերիկա մեկնած է եւ ժամանակ մը Քարոլայն նահանգը բնակութիւն հաստատած է եւ յետագային Մերիլէնտ անցած է: Այլ Հայ մը՝ Ստեփան Դարեան (կամ Տէրեան), ապրած է Ճորճիա նահանգին մէջ, 1730-1740-ական տարիներուն:

***

Միացեալ-Նահանգներու ժողովուրդին մէջ, մանաւանդ վերջին տասնամեակներուն, մեծ չանքեր եղած են ինքնութեան հաստատման եւ արմատներուն վերադառնալու ու անոնց ծանօթանալու իմաստով:

Իրենց նախահայրերուն «Աւետեաց երկիր» գաղթէն եւ ամերիկացի ժողովուրդի կազմաւորումէն զարեր առ խոկ, այսօր մարդիկ կը խօսին իրենց պատկանելիութեան, իրենց նախահայրերուն ուրկէ, ո՞ր չրջանէն, գիւղէն կամ քաղաքէն գաղթած ըլլալու, իրենց ընտանիքին ծագման եւ աւանդութիւններուն մասին:

Այսպէս, պահուած է Մէյֆլաուըր նաւով 1620 Նոյեմբեր 21-ին Ամերիկա ցամաք ոտք դրած անգլիացի 102 գաղթականներուն ճիւղադրութիւնը (որոնց մեծագոյններէն մէկն է Ամերիկայի պատմութեան մէջ մեծ դեր կատարած Պրատֆորտ ընտանիքը), որ կը հասնի մինչեւ մեր օրերը: Այդ գաղթականներուն հինգը ծագումով Ֆրանսացիներ էին, որոնց առաջին սերունդ իսկ անդլիացած էր. անոնցմէ են Ֆիլիփ տը լա Նոյի սերունդը՝ Տելանօ մեծ ընտանիքը (տը լա Նոյ անդլերէն հնչումով եղած է Տելանօ), եւ մանաւանդ՝ Քարթիէ, անդլերէն հնչումով՝ Քարթըր, որ Ամերիկայի ծանօթ ընտանիքներէն մէկն է: Հաստատուած չէ, թէ Քարթըր ընտանիքը կապուի՞ Գանատան գլխաւոր յայտնաբերողներէն ծովախոյզ Ժաք Քարթիէի հետ:

Ցիչենք նաեւ, որ 1976-ին հրատարակուեցաւ Միացեալ-Նահանգներու ամէնէն հին 184 ընտանիքներուն անուններու. Ասթոր, Ֆորտ, կեթթի, Կրոսվենոր, Քենեդի, Ռոքֆելլըր, Ռուզվելթ, Թաֆթ, Վանտերպիլթ, Ուաշինկթըն, Ուորըն եւ ուրիչներ:

Այս իմաստով, իրրեւ Միացեալ-Նահանգներու ամէնէն հին բնակիչներէն, չատ հետաքրքրական ուսումնասիրութիւն մը կրնայ է կատարել հոն հաստատուած առաջին Հայերու այսօրուան սերունդներուն մասին, մանաւանդ որ այսօր լրիւ ամերիկացած կարգ մը ընտանիքներու մօտ պահուած է հայկական ծագման աւանդութիւն մը:

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

«Ագդակ»

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Լիոն. - Վաղինակ Մխոքճեանի յիշատակին, իր մահուան քառասունքին առթիւ Յակոբ Զէքիեան 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ» օրաթերթին։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Վ. Ճառայեան 150 Ֆր.։

ՍԷՆ ԼՈՒ-Մ. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնին առիթով, Կիրակի, Սեպտեմբեր 27-ին, տեղի կ'ունենայ հանդիսաւոր պատարագ եւ աւարտին մատաղի աւանդական օրհնութիւն ու բաշխում։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
Հոգեւոր Հովիւ
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆԾ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Ծովի Անիէռի «Ակնունի» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները տիկին Շաւիթուլ Հիսայեանի մահուան առթիւ՝ - Տէր եւ Տիկին Քայիշեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Փարթամեան (Գալիֆորնիա) 50 տոլար։

UGAB-Paris IDF

Le Comité de Paris —
Ile-de-France de l'UGAB
présente

Le *MIME EDOUARD GHAZARIAN*
dans un monospectacle
de pantomime

Balafre du silence

Création et mise en scène :
Edouard GHAZARIAN

Dimanche 4 Octobre à 17 heures
Centre Culturel Alex Manoogian
118. rue de Courcelles —
M° Courcelles 75017 Paris
P.A.F. : -18 ans: 30 F — Adultes: 50 F

ՀԱՄԱՁԳԱՅԻՆ ՓԱՐԻԶ

●

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Նիւթ՝

"ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅՍՏԱՆ, ԵՐԱՋ, ՔԱՐ ՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ"

Սահիկներու ցուցադրութիւն

Կը դասախօսէ՝
ՏՈՔԹ. ՀՐԱՆԴ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 8,
ժամը 20·30-ին
Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue — 75009 Paris

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

«ԹԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ»

ՄԻՕՐԵԱՅ ՀԱՅՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1998-99 ուսումնական տարուան դասընթացքները կը վերսկսին
Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 30
առաւօտեան ժամը 10-ին
Սահակ - Մեսրոպ Մշակ. կեդրոնի
«Արծրունի Ջրպաշեան» սրահին մէջ
339, avenue du Prado —
13008 MARSEILLE

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ աթոռանպրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝
Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն. -
Հեռ. - 04. 91. 77. 84 70

U.G.A.B. Paris — U.G.A.B. Jeunes

Date à retenir

SAMEDI 12 DECEMBRE à 20 h 30
Cathédrale
Sainte-Croix des Arméniens
13, rue du Perche, 75003 Paris

CONCERT

La Chorale « K O G H T A N »
de l' U. G. A. B.
dirigée par HAïG SARKISSIAN

U.G.A.B. Paris — U.G.A.B. Jeunes

Centre Culturel Alex Manoogian
ACTIVITÉS PÉDAGOGIQUES 1998-1999

Dans le cadre de ses activités l'UGAB-Paris — Ile-de-France organise dans son Centre Culturel des cours :

— d'arménien pour enfants (à partir de 6 ans), le Samedi à 14h30;

— d'arménien pour adultes, le Samedi à partir de 16h30;

— d'arménien préparation BAC (arménien occidental et oriental), le Vendredi de 19h à 20h30 et le Samedi de 16h à 18h

Une formation minimum de 2 ans est exigée pour la présentation des épreuves écrites et orales.

— Cours d'arménien adultes, les Lundi et Mardi soir. Méthode active basée sur conversation, textes llittéraires, revues de presse;

— Chorale enfants, le Samedi à 14h30; adultes, le Jeudi à 20h30;

— Musique traditionnelle (chevi);

— Danse arménienne, le Samedi à 16h30 adultes, le Lundi à 20h30;

— Théâtre enfants, le Samedi; adultes, le Vendredi.

NOUVEAU ... NOUVEAU ... NOUVEAU
ATELIERS D'ENFANTS

Les Mercredis 14h30 - 17h

— Travaux manuels;
— Initiation au solfège sur des instruments de base;
— Cours de piano;

— Enfants à partir de 4 ans —

U. G. A. B. :
118, rue de Courcelles — 75017 PARIS
Tél. 01.42.27.12.26 M° Courcelles

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՎԱՐԱԳԱՅԱՑ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻՒ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՕԾՄԱՆ 68-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 27-ին, Արնուվի. ի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան առթիւ հանդիսաւոր պատարագ եւ մատաղի արարողութիւն կը կատարուի։

Այս առթիւ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Աբեմմաեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Փարիզի Առաջնորդ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

Ճաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ վաճառանալ հոգեւորականներու եւ հանգուցեալ սատարողաց հոգիներու յիշատակին։
Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9·30-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «Archalouïs Thadéossian»
de Paris

Cours de langue arménienne pour adultes

Samedi — De 16h à 17h30 ou
Jeudi — De 19h à 20h30.
Maison de la Culture Arménienne
17, rue Bleue — 75009 Paris
—— M° Cadet ——
Renseignements et inscriptions auprès de :
Araxie Karanfilian : 01 39 83 71 19
(Après 20h);
Nazélie Fourtune : 01 45 84 57 18.

PAROISSE ARMENIENNE CATHOLIQUE

École Sainte Croix

Les cours reprennent pour les enfants de 5 à 12 ans
à partir du samedi 3 octobre
au 13, rue du Perche, Paris 3ème
Tous les samedis, de 14h à 17h
cours de langue arménienne, de catéchisme et de chant.
Pour les inscriptions, s'adresser à la paroisse,
tél. : 01. 44. 59. 23. 50.

XXe ANNIVERSAIRE DE LA CHORALE *SAHAK-MESROP*
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE
SERPOTZ TARKMANTCHATZ DE MARSEILLE

DIMANCHE 6 DECEMBRE à 15 heures 30

CONCERT UNIQUE

La première partie est consacrée aux victimes du tremblement de terre d'Arménie de 1988

à l'AUDITORIUM DU PHARO
58, boulevard Charles-Livon — 13007 MARSEILLE

CHORALE SAHAK—MESROP

avec la participation de :
CHORALE SAYAT NOVA DE NICE
ORCHESTRE PHILHARMONIQUE DE MARSEILLE

sous la direction de :
KHATCHIG YILMAZIAN

Solistes :
FABIENNE CHANOYAN, Soprano,
BAGHDASSAR OHANIAN, Baryton

Au programme des œuvres de :
Dikranian, Hovanessian, Bartevian, Haroutiounian...

Vente des billets :
FNAC — VIRGIN — Centre Culturel SAHAK-MESROP (Tél.: 04.91.77.84.70)
—— Prix : 180 F ——

les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

Association MACHTOTZ
Pour la Défense de la Langue Arménienne

RENTREE SCOLAIRE 1998

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

L'enseignement est assuré par Mme Hilda KALFAYAN-PANOSSIAN
avec sa Méthode Audiovisuelle
Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien

3 Octobre — 1er Février 1999 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h
Salle N. FRENGHIAN — 15, rue Jean-Goujon — Paris 8^e

2) Cours accéléré du 2e et du 3e niveau

Le Samedi de 12h à 13h
3 Octobre 1998 — fin Juin 1999

Pour tous ces cours
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51 (après 18h).

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 29
MARDI
29 SEPTEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում) 1·350 Ֆ. (շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19·474 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.474

ՆԱԽԱԳԱՀ ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՄԱԿ-Ի ԱՌՋԵԻ

Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 25-ին, տեղական ժամով 10-ին, նախագահ Ռ. Քոչարեան ելոյթ ունեցաւ (ռուսերէն) ՄԱԿ-ի 53-րդ ընդհանուր ժողովին առջեւ:

Ցայտնելէ եւաք, թէ ընթացիկ տարին զգուշացման նշաններու եւ միաժամանակ յոյսերու ժամանակաշրջան մը եղած է, նախագահ Քոչարեան անդրադարձած է միջազգային բեմի վրայ նշմարուած զբաղացումներուն, օրինակ բերելով Իրլանտայի պարագան: Ան չանդրադարձաւ, թէ Հայաստան խոչընդոտներ կը հանդիպի իր ճիգերուն մէջ եւ թէ Հայաստան կառչած կը մնայ հիւլէական զէնքերու տարածումը արգիլող ձգտումներուն: Նախագահը աւելցուցած է, թէ Հայաստան աշխուժօրէն մասնակցելու ՄԱԿ-ի ընդհ. ժողովի 20-րդ յատուկ նստաշրջանին, այն իր համոզումով, որ թմրեցուցիչներու մաքսանենգութիւնը լրջօրէն կը խոչընդոտէ բազմաթիւ երկիրներու տնտեսական բարգաւաճումը եւ քաղաքական կայունութիւնը: Հայաստան, աւելցուցած է նախագահը, դործօն մասնակցութիւն ունեցաւ Միջազգային Քրէական Դատարանի կազմութեան աշխատանքին, որուած ըլլալով, որ Հայաստան մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայէ միջազգային ոճրագործութիւններու դէմ պայքարին, ներառեալ ցեղասպանութեան ոճիրին, մարդկութեան դէմ ոճիրներուն եւ պատերազմական ոճիրներուն: «Համոզուած ըլլալով, որ ՄԱԿ-ը պէտք է առաջնորդող դեր ունենայ միջազգային հակառօճրային համագործակցութեան մը մշակման մէջ, Հայաստան կը զօրակցի 2000 թուականին Վիէննայի մէջ Ոճիրները Կանխելու եւ անոնց տուղեալները պատժելու ուղղեալ ՄԱԿ-ի 10-րդ համագումարին»: Այս ծիրին մէջ, Հայաստան կը դատապարտէ ահաբեկչութեան բոլոր տեսակի դրսեւորումները: Թանզանիոյ եւ Քենիայի վերջին դէպքերը անգամ մը եւս ցոյց տուին զործակցութեան անհրաժեշտութիւնը, պայքարելու համար այդ չարիքին դէմ: Հայաստան, չարունակած է նախագահը, զօրավիդ կը կանդնի հիւլէական ահաբեկչութեան դէմ պայքարի ՄԱԿ-ի համադումարի մը, որ առաջարկուած է Ռուսաստանի կողմէ: Նախագահը անդրադարձած է նաեւ Մարդկային Իրաւանց Եւրոպական Հռչակագրի 50-ամեակին, ինչպէս նաեւ ՄԱԿ-ի Ցեղասպանութեան Ուխտին: Ան այս հարցը կապած է Հայկական Հարցին ու այս մասին ըսած հետեւեալը· «Ինչպէս ծանօթ է, միջազգային համայնքը օրին կտրուկ կերպով չդատապարտեց Հայկական Ցեղասպանութիւնը որ պատահած էր Օսմանեան Կայսրութեան մէջ 1915-ին, եւ այս դէպքը պատճառ դարձաւ որ կարդ մը վարչապետներ ցեղասպանական նորանոր արարքներ կատարեն»: Նախագահ Քոչարեան յայտարարած է· «Հրեաներու Ողջակիզումէն եաք, ՄԱԿ-ը զրաղեցաւ ցեղասպանութեան հարցով, զայն բնութագրելով իբրեւ մարդկութեան դէմ ոճիր եւ 1948 Դեկտեմբեր 9-ին որդեգրեց վերջնական Ուխտը: Հակառակ այս փաստին, վերջին հինգ տասնամեակներուն, ցեղասպանական ոճիրներ զործուեցան աշխարհի զանազան վայրերու մէջ՝ մէկ եւ աւելի անգամներ: Վերջերս զանազան կողմ

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐԴՈՑ ՄԱՍԻՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Մենք Հայերս, երբ կը քննենք մեր վիճակը, բարի սովորութիւնը ունինք մեր ազգը բաղդատելու հրեաներուն, զանոնք օրինակ բերելու իբրեւ «իրար բրնդող», «կամմակերպուած», «ապազան ծրագրող», «աշխարհին տիրելու առաքելութեամբ պինուած» ազգ մը: «Տասը հրեայ մէկ Հայ չարժեր, բայց տասը Հայ մէկ հրեայ չարժեր» ըսելու վարժուած ենք: Երկու բառով, հրեաները դարձած են խորհրդանշանը յառաջ դիմող ու յաջողած ազգին, մինչ Հայերս օրէ օր կը նահանջենք, երնեկ տալով հին օրերուն: Մեր անցեալը միշտ աւելի երջանիկ ու դրաւիչ կը թուի մեզի, քան մեր ներկան: Իրականութեան մէջ, պատրանք մըն է այս մտածումը, որովհետեւ ուշադիր նայուածքը պիտի տեսնէ թէ մենք ալ կը յառաջդիմենք, մեր ձեւով ու չափերով: Ինդիրը այն է, որ այն օրէն, 19-րդ դարու կէսերուն, երբ Յովհան Միրզա Վանանդեցի Հայաստան երկիր Դրախտավայր բառերը քով քովի դրաւ (աւելի ուշ երգի ալ պիտի վերածուէր), Հայերուն դիտակցութեան մէջ այդ մտածումը բերաւ, թէ մեր պատմութիւնը մէկ ուղղութեամբ կրնար զարգանալ -ոչ թէ դէպի պղտոր, չար եւ վտանգաւոր ապագան՝ այլ դէպի եա, դէպի հոն ուրկէ կու գայինք, դէպի «երկիր դրախտավայրը», ապահով ու բարի մեր անցեալը: Կրօնական մտածողութեան այս տարօրինակ ներգործութիւնը մեր պատմական զգայնութեան վրայ Վանանդեցիէն 50 տարի առաջ ապրած ու ստեղծագործուած է Հ. Միքայէլ Զամչեանին վրայ, որուն «Հայոց Պատմութիւնը» չատ մօտէն կը հետեւի «Հայաստան երկիր դրախտավայր» գաղափարախօսութեան: «Մեր ապագան մեր եա՞ն է», կրնանք իրաւացիօրէն հարցընել, եթէ պահ մը ընդունինք, թէ պատմութիւնը որեւէ տեղ մը գայած ունի:

Ամէն պարագայի մէջ, «Դրախտավայր երկրի» կարօտը անցեալի կորսուած անմեղութիւնը, հայրական ապահովութիւնը, հողին տուած տոկուն յենարանը պատանութեան իտէալիզմն ալ յաւատեսութիւնը իտէալ ու երեւակայական կեանքի մը յիշատակները. ամբողջ ենթամշակոյթ մը կ'ընկերանայ մեր քայլերուն: Գրականութեան վերածուած, ասիկա կը ներկայանայ, կէս դարէ ի վեր, իբր պարտաւորականութեան, անխուսափելի նահանջի ու ձուլումի ոգին՝ որ ժառանգ մնացած է եղեռնէն: Երբ այս մտայնութեան վրայ կու գայ աւելնալ բարոյախօսներու, քարոզիչներու եւ չինծու մարդարէներու դատապարտութիւնը «անբարոյացած, ապականած» քաղաքակրթութեան մը՝ մարդ չի կրնար չափազանցել մարդկային միամտութեան եւ ադիտութեան վրայ:

Այս կէտին, չահեկան պիտի ըլլայ աչք մը նետել հրեաներու այժմու քայքայման վրայ, իրենց իսկ աչքերով ու փորձել զգալ, թէ ի՞նչ միջոցներ կը դործածեն իրենց ճերմակ չարդը կասեցնելու համար: «The New-York Review of Books»-ի 1998 Օգոստոս 13-ի թիւին մէջ, Gary Wills «How Odd of God» յօդուածին մէջ, կը գրէ թէ 1937-ին Միացեալ-Նահանգներու բնակչութեան 4%-ը հրեայ էր, մինչ այսօր՝ 2%-ի իջած է: 1939-ին, Եւրոպայի մէջ 10 միլիոն հրեայ կ'ապրէր, մինչ այսօր այդ թիւը իջած է 2 միլիոնի, թիւ մը որ 2000 թուականին մէկ միլիոնի պիտի իջնէ:

Ի՞նչ է պատճառը այս նուազումին, կը հարցնէ հրեայ յօդուածագիրը: Մէկ պատասխան ունի դոնէ Միացեալ-Նահանգներու մասին -կեանքի մէջ յաջողութիւնը ու բարեկեցիկ կենցաղը: Ուրիշ խօսքով, բարեկեցիկ ու յաջողած ընտանիքները քիչ զաւակ կը բերեն: Այսինքն՝ 1,6 հոգի՝ ամէն մէկ զոյգի համար, որ չի բաւեր մեռնողներուն բացը դոցելու իսկ: Երկրորդ պատճառ՝ օտար ամուսնութիւնները: 1965-ին օտարներու հետ ամուսնացողները 9% էին միայն, բայց այսօր՝ այդ թիւը բարձրացած է 53-էն 58-ի: Զարհուրած այս կացութենէն, յօդուածագիրը հարց կու տայ - ի՞նչ է պատճառին պատճառը:

Պատասխանը քիչ մը նման է մեր Հայերուս կացութեան: Երեք բառ միայն - փոխուած է աշխարհը: Հին ժամանակներուն հրեաները մարդկութենէն մեր-ժուած, մեկուսացուած էին, եւ ստիպուած էին սեղմ, ինքնամփոփ ու զոյ ընկերութիւններ կազմել, կէթոներ՝ ու ապրիլ անջատուած աշխարհէն: Հիմա սակայն դուրս պողթկացած են իրենց անյարձակելի կենսատեղէն ու կառոյցներէն: Դուրս պողթկալ սակայն նշանակած է մեծ յաջողութիւններ արձանագրել: Օրինակ, կրթական կալուածին մէջ: Ամերիկայի հրեաները նուաճած են բարձրագոյն դիրքերը, անհամեմատօրէն մեծ, քան իրենց թիւը պիտի տար իրենց: Ամերիկայի բարձրագոյն համալսարաններուն (Ivy League-ի մաս կազմող Harvard, Yale, Princeton, Brown, Columbia, Cornell, UPen, Dartmouth համալսարանները) ուսուցչական կազմերուն 21 եւ աշակերտութեան 25-40 տոկոսը հրեայ են: Տանդանդն ու խելքը, որ պիտի երթար հրէական դասական ու կրօնական մշակոյթի ուռճացման, «այս բարձրորակ մարդիկը», կը չարունակէ կէրի Ուիլզ, «անարժէք են հրէական մշակոյթին համար որովհետեւ անծանօթ են կրօնական եւ ազգային այլ օրէնքներուն»: Նոյն պատճառաբանութեամբ, անարժէք է նախակրթարանի տարիներուն զպրոցէն եռք յատուկ դասերով աւանդուածը: Կա՞յ լուծում այս կացութեան:

Մէկ յոյս կը մնայ հրեաներուն - Իսրայէլը: Կը նահանջէ Սփիւռքը, այո, բայց եթէ այս նահանջը անդպելի դառնայ եւ վերապրումի յոյսը կորսուի՝ Իսրայէլ կը մնայ վերջին յոյսը: Ու Ուիլզ կը խորհի, թէ այդ պարագան չափազանց պիտի մեծցնէ Իսրայէլի մէջ բնակող աւանդապահ ու ծայրայեղական հերետեաններուն քաղաքական ուժը: Բան մը որ բոլորովին անբաղձալի է: Եւ հոս յօդուածագիրը կը մէջբերէ ուրիշ հրեայ մտածողի մը, Փիէր Վիտալ-Նաքէի գաղափարները: Ըստ այս անձին, «Հրեայ ժողովուրդը չատ աւելի մեծ ու նշանակալից ճակատագիր մը ունի, քան հաւաքուիլ իր պզտիկ, հողային Իսրայէլի սահմաններուն մէջ: Հրեայ ժողովուրդը ոչ թէ հողային, այլ մշակութային ու մարդկային լուծում մըն է մեր ժամանակներու քաղաքակրթութեան վրայ (ամերիկացի Նոպէլեան մրցանակակիրներէն դիտութեան եւ տնտեսական դիտութեան մէջ, մօտաւորապէս 40 տոկոսը հրեայ է· Ամերիկայի երկու հարիւր ամէնէն ազդեցիկ մատուռականներուն կէսը հրեայ է, եւ 76 տոկոսին առնուազն մէկ ծնողքը հրեայ է) մեզի նման հրեաներն ալ անելի առղեւ դնուելու դպացումը ունին:

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԳԵՂԵՑԻԿ ՁԵՌԱԳԻՐԸ

Շնորհք Պատրիարք իսկական դրպէտի յատկութիւններ ունէր, բայց իր այդ յատկութիւնները առաւելաբար պիտի գործածէր կրօնական նիւթերու չուրջ: Ուստի դեղարուեստական դրոյ մը չէր կրնար ըլլալ, չեղաւ: Ան արդէն Պատրիարքական Աթոռի Դահակալի սկզբնական չրջանին ստիպուեցաւ գրել ու հրատարակել բանավիճային բնոյթ ունեցող գործեր, որոնք կը վերաբերէին Երուսաղէմի ձեռապիրներու գողութեան խնդրին: Տխուր պատմութեան: Տխուր օրեր էին: Անյայտ ձեռքեր Երուսաղէմի Պատրիարքարանէն դուրս հանած էին 23 չատ արժէքաւոր ձեռագիր մատեաններ ու գանոնք 1967-ին ազուրդի հանած էին Լոնտոնի Սոթպի'զ ընկերութեան միջնորդութեամբ: Երուսաղէմի օրուան Պատրիարքն ու օրուան Դիւանապետը ձեռք ձեռքի տուած, գողութեան յանցանքը բեռցուցած էին երկու հոդեւորականներու վրայ, որոնցմէ մէկն էր Շնորհք Արքեպիսկոպոս: Յորդանանի դատարանն ալ յանգած էր նմանօրինակ վճիռի մը: Ստեղծուած մեծ պայթակղութեան դիմաց հայ ժողովուրդը, մէկ մարմին դարձած, փրկեց ձեռագիրները՝ գանոնք կրկին գնելով ու վերադարձնելով ազգին: Բայց որո՞նք էին բուն յանցագործները· այս կէտը կը մնար մութ: Շնորհք Պատրիարք, որ խորապէս խոցուած էր Երուսաղէմի Պատրիարքին ու անոր Դիւանապետին անիրաւ ամբաստանութենէն, խոհուն պայքարեցաւ, փաստերով ի հանդէս եկաւ ու այդ բոլորը ամփոփեց «Ձեռագիրներու Գողութեան Գայթակղութիւնը» անուն ընդարձակ գիրքի մը մէջ, որ արխիւային արժէքաւոր հաւաքածոյ մըն էր: Աւելի վերջ գրեց «Նկատողութիւններ Երուսաղէմի Յանձնաժողովի Տեղեկագրի Մասին» գրքոյկը: Հարցը տակաւ մոռցուեցաւ, կիրքերը հանդարտեցան, եւ ամէն ինչ մոռցուեցաւ մինչեւ որ բաւական ժամանակ վերջ Երուսաղէմի Պատրիարքն ու Դիւանապետը իրարու դէմ հակամարտութենէն մէջ լինկան եւ այս անգամ գիրար մեղադրեցին այդ ցաւալի գայթակղութեան մէջ, յայտնի դարձնելով թէ որքան անմեղ էր Շնորհք Պատրիարքը:

Շնորհք Պատրիարքի համար վերջացած էին այլեւս ինքնապաշտպանութեան փշոտ աշխատանքները, ուստի ան իր գրիչը նուիրեց աւելի օգտաչատ աշխատանքի մը: Գրեց մեր եկեղեցիին մասին, գրեց Աստուածաշնչական սուրբերուն մասին, գրեց համաքրիստոնէական սուրբերուն մասին, գրեց մեր հայազգի սուրբերուն մասին, գրեց տաղաւար տօնեդուն մասին, գրեց Մեծ Պահքի կիրակիներուն եւ այլ կրօնական օրերու մասին, գրեց մանաւանդ Աւագ Շաբթուան մասին: Բոլոր այս գիրքերէն կը յայտնուէր հմուտ աստուածարան մը, հմուտ պատմաբան մը եւ նախանձախնդիր ուսումնասէր մը: Բայց այդ գիրքերը չատ հեռու էին գիտական կամ հոդեւոր հարցերու նուիրուած չոր ու անհամ գիրքեր ըլլալէ: Շնորհք Արքեպիսկոպոս գիտէր իր նիւթերը համեմել չատ հետաքրքրական այնպիսի մտածումներով ու վերլուծումներով որոնք իր ձեռք առած նիւթը կը կապէին մեր արդի ապրումներուն ու բարքերուն: Աստուածաշունչին ու մեր եկեղեցւոյ պատմութեան ամէնէն խորունկ էջերէն յանկարծ անակնկալ ոսոտում մը կ'ընէր մեզմէ ամէն մէկուն ուշադրութեան ու բնակարանէն ներս, հին պատմութիւններէն նոր պատգամներ կը դարբնէր, կրօնքը կերպով մը կ'արդիականացնէր ու զայն այսօրուան կեանքին համար ալ ընդունելի ուղեցոյց կը դարձնէր:

Բայց իր գործերէն մէկը մասնաւորաբար կը գատորոշուէր գեղարուեստական որոշ իր կառոյցով: «Աւագ Շաբթի»ն էր ան: Այս գիրքը, որ Պէյրութի մէջ տպուած էր, գեղարուեստական խորհուրդ ունէր եւ հոգեւոր գեղարուեստական գրականութեան սքանչելի նմոյշ մըն էր, իմ կարծիքով, գազաթային կէտ մը Շնորհք Պատրիարքի գիրքերուն մէջ: Զեմ գիտեր թէ ուրիչ ոեւէ հեղինակ կըրցա՞ծ է ընթերցողը չարժանկարի մը գեղկութեամբ ու արուեստով վայրկեան առ վայրկեան այնքան վարպետօրէն տանել Աւագ Շաբթուան դրուագներուն մէջ, որքան այս գիրքով ըրած է Շնորհք Արքեպիսկոպոս: Զեմ գիտեր նաեւ թէ Շնորհք Արքեպիսկոպոս այս գիրքին մէջ հերոսները մի առ մի խօսեցնելու հանճարեղ ձեւը ուրիչ՞ մը ներշնչուելով էր որ գտած էր, թէ ասիկա իր գիւտն էր: Բայց միշտ կը մտածէի որ մեր հոգեւոր պետին այդ գիրքը իրաւ յատուկ զեղեցկութիւն մը ունէր եւ մեծ հաճոյքով կը կարդացուէր: Եւ ինչ որ նուազ կարեւոր չէր, այն էր որ ընթերցողը այս կերպով կը թափանցէր Աւագ Շաբթուան անցուդարձերու բոլոր դէմքերուն ներաշխարհին ներս:

Ազգային բախտն ունեցայ տեսնելու Շնորհք Արքեպիսկոպոսին գրեթէ բոլոր դործերուն ձեռագիրները, քանի որ այդ գիրքերը աւելի առաջ «Մարմարա»ի մէջ կը հրատարակուէին որպէս յօդուածաշարք: Հիանալու բազմաթիւ պատճառներ ունէի: Նախ աշխատանքի իր կարգապահութիւնն ու կանոնաւորութիւնը, հակառակ իր բազմազբաղ վիճակին՝ յօդուածները ճիշդ ատենին հասցնելու բծախընդրութիւնը: Յետոյ իր հմտութիւնը, ուսումնասիրելու ու վերլուծելու իր բացառիկ կարողութիւնը: Եւ վերջապէս, ինչ որ ինծի համար ամէնէն հետաքրքրականն էր, իր ձեռագրին գեղեցկութիւնը: Շատ գեղեցիկ, չատ ընթեռնլի, լաւ էր որ գտած էր, թէ ասիկա իր գիւտն էր: Բայց միշտ կը մտածէի որ մեր հոգեւոր պետին այդ գիրքը իրաւ յատուկ գեղեցկութիւն մը ունէր եւ մեծ հաճոյքով կը կարդացուէր: Եւ ինչ որ նուազ կարեւոր չէր, այն էր որ ընթերցողը այս կերպով կը թափանցէր Աւագ Շաբթուան անցուդարձերու բոլոր դէմքերուն ներաշխարհին ներս:

Ազգային բախտն ունեցայ տեսնելու Շնորհք Արքեպիսկոպոսին գրեթէ բոլոր դործերուն ձեռագիրները, քանի որ այդ գիրքերը աւելի առաջ «Մարմարա»ի մէջ կը հրատարակուէին որպէս յօդուածաշարք: Հիանալու բազմաթիւ պատճառներ ունէի: Նախ աշխատանքի իր կարգապահութիւնն ու կանոնաւորութիւնը, հակառակ իր բազմազբաղ վիճակին՝ յօդուածները ճիշդ ատենին հասցնելու բծախընդրութիւնը: Յետոյ իր հմտութիւնը, ուսումնասիրելու ու վերլուծելու իր բացառիկ կարողութիւնը: Եւ վերջապէս, ինչ որ ինծի համար ամէնէն հետաքրքրականն էր, իր ձեռագրին գեղեցկութիւնը: Շատ գեղեցիկ, չատ ընթեռնլի, լաւ էր որ գտած էր, թէ ասիկա իր գիւտն էր: Բայց միշտ կը մտածէի որ մեր հոգեւոր պետին այդ գիրքը իրաւ յատուկ գեղեցկութիւն մը ունէր եւ մեծ հաճոյքով կը կարդացուէր: Եւ ինչ որ նուազ կարեւոր չէր, այն էր որ ընթերցողը այս կերպով կը թափանցէր Աւագ Շաբթուան անցուդարձերու բոլոր դէմքերուն ներաշխարհին ներս:

Ազգային բախտն ունեցայ տեսնելու Շնորհք Արքեպիսկոպոսին գրեթէ բոլոր դործերուն ձեռագիրները, քանի որ այդ գիրքերը աւելի առաջ «Մարմարա»ի մէջ կը հրատարակուէին որպէս յօդուածաշարք: Հիանալու բազմաթիւ պատճառներ ունէի: Նախ աշխատանքի իր կարգապահութիւնն ու կանոնաւորութիւնը, հակառակ իր բազմազբաղ վիճակին՝ յօդուածները ճիշդ ատենին հասցնելու բծախընդրութիւնը: Յետոյ իր հմտութիւնը, ուսումնասիրելու ու վերլուծելու իր բացառիկ կարողութիւնը: Եւ վերջապէս, ինչ որ ինծի համար ամէնէն հետաքրքրականն էր, իր ձեռագրին գեղեցկութիւնը: Շատ գեղեցիկ, չատ ընթեռնլի, լաւ էր որ գտած էր, թէ ասիկա իր գիւտն էր: Բայց միշտ կը մտածէի որ մեր հոգեւոր պետին այդ գիրքը իրաւ յատուկ գեղեցկութիւն մը ունէր եւ մեծ հաճոյքով կը կարդացուէր: Եւ ինչ որ նուազ կարեւոր չէր, այն էր որ ընթերցողը այս կերպով կը թափանցէր Աւագ Շաբթուան անցուդարձերու բոլոր դէմքերուն ներաշխարհին ներս:

Ազգային բախտն ունեցայ տեսնելու Շնորհք Արքեպիսկոպոսին գրեթէ բոլոր դործերուն ձեռագիրները, քանի որ այդ գիրքերը աւելի առաջ «Մարմարա»ի մէջ կը հրատարակուէին որպէս յօդուածաշարք: Հիանալու բազմաթիւ պատճառներ ունէի: Նախ աշխատանքի իր կարգապահութիւնն ու կանոնաւորութիւնը, հակառակ իր բազմազբաղ վիճակին՝ յօդուածները ճիշդ ատենին հասցնելու բծախընդրութիւնը: Յետոյ իր հմտութիւնը, ուսումնասիրելու ու վերլուծելու իր բացառիկ կարողութիւնը: Եւ վերջապէս, ինչ որ ինծի համար ամէնէն հետաքրքրականն էր, իր ձեռագրին գեղեցկութիւնը: Շատ գեղեցիկ, չատ ընթեռնլի, լաւ էր որ գտած էր, թէ ասիկա իր գիւտն էր: Բայց միշտ կը մտածէի որ մեր հոգեւոր պետին այդ գիրքը իրաւ յատուկ գեղեցկութիւն մը ունէր եւ մեծ հաճոյքով կը կարդացուէր: Եւ ինչ որ նուազ կարեւոր չէր, այն էր որ ընթերցողը այս կերպով կը թափանցէր Աւագ Շաբթուան անցուդարձերու բոլոր դէմքերուն ներաշխարհին ներս:

Բ. Հ.

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԱՄԵՆԱԿԱՐՈՂ ՄԱՖԻԱՆԵՐԸ

Շուկայի տնտեսութեան անցքին հետ 90-ական թուականներու սկիզբէն յայտնուեցաւ ռուսական դրամատիրութեան ոճրային բնոյթը: 1997-ի աշնան ներքին նախարարը կ'ըսէր թէ երկրին իշխանութեան խաւերը թափանցած էին ոճրային աշխարհի ներկայացուցիչներ ու հակակշիռ հաստատած տարածքային վարչարարութեան եւ տնտեսութեան լայն մարդերու վրայ: Քանի մը ամիս ետք, ոճրային դործունէութեան դէմ պայքարի պատասխանատուներէն Ա. Կոլեսնիքով կը խոստովանէր թէ մաֆիաները հակակշիռ էին 40 հազար ընկերութեան եւ 550 դրամատուներու վրայ: Մէկ խօսքով մինչեւ երէկ պահուըտած մաֆիաները այսօր անչրջանցելի եղած էին երկրին մէջ:

Սխալ է կարծել որ անոնք Սորհ. Միութեան քայքայումին հետ մէկտեղ ելան: Անոնց մեկնակէտը կ'երկարի մինչեւ Գուլագներու չրջանը: Եւ զարմանալի չէ տակիկա, քանի որ այդ աքսորավայրերը կուտակուած էին կարող մտքի եւ մարդիկը որոնք քաղաքական բանտարկեալ էին այդ կղզիներուն վրայ:

1937-էն, ստալինեան հալածանքներու չրջանէն, Ք.Ա.-կէ-Պէ-ն արձելափակումներուն ստացուածքին դրաւումով մաֆիական առաջին կազմակերպութիւնը հանդիսացաւ: Ցետոյ մաֆիաները բարգաւաճեցան Բրեժնեւի օրով, դեկավարելով ապրանքի չրջանին նեղութիւններու համակարգը եւ թափանցելով իշխանութեան ոլորտէն ներս: 1987-ի բամպակի գայթակղութիւնը կուսակցութեան բարձրաստիճան դէմքերուն գատապարտութեան պատճառ եղաւ: Սակայն անառարկելիօրէն ռուսական մաֆիաներուն ամէնէն վայրկեան չրջանը Գորբաչովի օրով էր:

Բազմաթիւ ճիւղերով անոնք կը չարունակեն դոյութիւն պահել Ելցինի չրջանին ալ, միշտ սերտ կապեր ունենալով քաղաքական իշխանութիւններու հետ: Այս նչումով հասկնալի կը դարձնէ թէ ինչ պատճառով մինչեւ այսօր կազմակերպուած ոճիրի դէմ ոչ մէկ օրէնք քուէարկուած է:

Ելցինի չրջանին նորութիւնը այն է որ

Շնորհք Պատրիարքի գիրքերուն մէջ: Զեմ գիտեր թէ ուրիչ ոեւէ հեղինակ կըրցա՞ծ է ընթերցողը չարժանկարի մը գեղկութեամբ ու արուեստով վայրկեան առ վայրկեան այնքան վարպետօրէն տանել Աւագ Շաբթուան դրուագներուն մէջ, որքան այս գիրքով ըրած է Շնորհք Արքեպիսկոպոս: Զեմ գիտեր նաեւ թէ Շնորհք Արքեպիսկոպոս այս գիրքին մէջ հերոսները մի առ մի խօսեցնելու հանճարեղ ձեւը ուրիչ՞ մը ներշնչուելով էր որ գտած էր, թէ ասիկա իր գիւտն էր: Բայց միշտ կը մտածէի որ մեր հոգեւոր պետին այդ գիրքը իրաւ յատուկ գեղեցկութիւն մը ունէր եւ մեծ հաճոյքով կը կարդացուէր: Եւ ինչ որ նուազ կարեւոր չէր, այն էր որ ընթերցողը այս կերպով կը թափանցէր Աւագ Շաբթուան անցուդարձերու բոլոր դէմքերուն ներաշխարհին ներս:

Ազգային բախտն ունեցայ տեսնելու Շնորհք Արքեպիսկոպոսին գրեթէ բոլոր դործերուն ձեռագիրները, քանի որ այդ գիրքերը աւելի առաջ «Մարմարա»ի մէջ կը հրատարակուէին որպէս յօդուածաշարք: Հիանալու բազմաթիւ պատճառներ ունէի: Նախ աշխատանքի իր կարգապահութիւնն ու կանոնաւորութիւնը, հակառակ իր բազմազբաղ վիճակին՝ յօդուածները ճիշդ ատենին հասցնելու բծախընդրութիւնը: Յետոյ իր հմտութիւնը, ուսումնասիրելու ու վերլուծելու իր բացառիկ կարողութիւնը: Եւ վերջապէս, ինչ որ ինծի համար ամէնէն հետաքրքրականն էր, իր ձեռագրին գեղեցկութիւնը: Շատ գեղեցիկ, չատ ընթեռնլի, լաւ էր որ գտած էր, թէ ասիկա իր գիւտն էր: Բայց միշտ կը մտածէի որ մեր հոգեւոր պետին այդ գիրքը իրաւ յատուկ գեղեցկութիւն մը ունէր եւ մեծ հաճոյքով կը կարդացուէր: Եւ ինչ որ նուազ կարեւոր չէր, այն էր որ ընթերցողը այս կերպով կը թափանցէր Աւագ Շաբթուան անցուդարձերու բոլոր դէմքերուն ներաշխարհին ներս:

Ազգային բախտն ունեցայ տեսնելու Շնորհք Արքեպիսկոպոսին գրեթէ բոլոր դործերուն ձեռագիրները, քանի որ այդ գիրքերը աւելի առաջ «Մարմարա»ի մէջ կը հրատարակուէին որպէս յօդուածաշարք: Հիանալու բազմաթիւ պատճառներ ունէի: Նախ աշխատանքի իր կարգապահութիւնն ու կանոնաւորութիւնը, հակառակ իր բազմազբաղ վիճակին՝ յօդուածները ճիշդ ատենին հասցնելու բծախընդրութիւնը: Յետոյ իր հմտութիւնը, ուսումնասիրելու ու վերլուծելու իր բացառիկ կարողութիւնը: Եւ վերջապէս, ինչ որ ինծի համար ամէնէն հետաքրքրականն էր, իր ձեռագրին գեղեցկութիւնը: Շատ գեղեցիկ, չատ ընթեռնլի, լաւ էր որ գտած էր, թէ ասիկա իր գիւտն էր: Բայց միշտ կը մտածէի որ մեր հոգեւոր պետին այդ գիրքը իրաւ յատուկ գեղեցկութիւն մը ունէր եւ մեծ հաճոյքով կը կարդացուէր: Եւ ինչ որ նուազ կարեւոր չէր, այն էր որ ընթերցողը այս կերպով կը թափանցէր Աւագ Շաբթուան անցուդարձերու բոլոր դէմքերուն ներաշխարհին ներս:

Ազգային բախտն ունեցայ տեսնելու Շնորհք Արքեպիսկոպոսին գրեթէ բոլոր դործերուն ձեռագիրները, քանի որ այդ գիրքերը աւելի առաջ «Մարմարա»ի մէջ կը հրատարակուէին որպէս յօդուածաշարք: Հիանալու բազմաթիւ պատճառներ ունէի: Նախ աշխատանքի իր կարգապահութիւնն ու կանոնաւորութիւնը, հակառակ իր բազմազբաղ վիճակին՝ յօդուածները ճիշդ ատենին հասցնելու բծախընդրութիւնը: Յետոյ իր հմտութիւնը, ուսումնասիրելու ու վերլուծելու իր բացառիկ կարողութիւնը: Եւ վերջապէս, ինչ որ ինծի համար ամէնէն հետաքրքրականն էր, իր ձեռագրին գեղեցկութիւնը: Շատ գեղեցիկ, չատ ընթեռնլի, լաւ էր որ գտած էր, թէ ասիկա իր գիւտն էր: Բայց միշտ կը մտածէի որ մեր հոգեւոր պետին այդ գիրքը իրաւ յատուկ գեղեցկութիւն մը ունէր եւ մեծ հաճոյքով կը կարդացուէր: Եւ ինչ որ նուազ կարեւոր չէր, այն էր որ ընթերցողը այս կերպով կը թափանցէր Աւագ Շաբթուան անցուդարձերու բոլոր դէմքերուն ներաշխարհին ներս:

Ազգային բախտն ունեցայ տեսնելու Շնորհք Արքեպիսկոպոսին գրեթէ բոլոր դործերուն ձեռագիրները, քանի որ այդ գիրքերը աւելի առաջ «Մարմարա»ի մէջ կը հրատարակուէին որպէս յօդուածաշարք: Հիանալու բազմաթիւ պատճառներ ունէի: Նախ աշխատանքի իր կարգապահութիւնն ու կանոնաւորութիւնը, հակառակ իր բազմազբաղ վիճակին՝ յօդուածները ճիշդ ատենին հասցնելու բծախընդրութիւնը: Յետոյ իր հմտութիւնը, ուսումնասիրելու ու վերլուծելու իր բացառիկ կարողութիւնը: Եւ վերջապէս, ինչ որ ինծի համար ամէնէն հետաքրքրականն էր, իր ձեռագրին գեղեցկութիւնը: Շատ գեղեցիկ, չատ ընթեռնլի, լաւ էր որ գտած էր, թէ ասիկա իր գիւտն էր: Բայց միշտ կը մտածէի որ մեր հոգեւոր պետին այդ գիրքը իրաւ յատուկ գեղեցկութիւն մը ունէր եւ մեծ հաճոյքով կը կարդացուէր: Եւ ինչ որ նուազ կարեւոր չէր, այն էր որ ընթերցողը այս կերպով կը թափանցէր Աւագ Շաբթուան անցուդարձերու բոլոր դէմքերուն ներաշխարհին ներս:

ցեղային յատկանիշով կազմակերպուած, կամ հրէական, անտեսական կամ արհեստակական մաֆիաներու քով այլ սակաւապետութիւն մը յայտնուեցաւ որ կեղծուեցաւ Պետութեան ստացուածքը իւրացնելու վրայ:

Երեւութական օրինաւորութեան մը ետին պահուըտած, անոնք հոկայական հարստութիւն ղիզեցին, օգտուելով ուռս Պետութեան տկարութիւններէն: Այս հատուածին ղեկաւարները են առեւտրական դրամատուները որոնք հանրային գանձատ բացակայութեան, իրենք կը հաւաքեն եւ կը մատակարարեն հանրային դրամարկները, զանոնք ամէնէն լայն չափով իրենց չահուն ծառայեցնելէ եետք: 1997-ին, քննութիւն մը որ աւարտին չհասաւ, ցոյց տուաւ թէ 237 միլիոն տոլար անյայտացած էր:

Գորբաչովեան օրերու վտքը ձեռնարկատէրը կամ կասկածելի պաշտօնատարները այսօր կը ղեկաւարեն ֆինանսական կայսրութիւնները: Ունին իրենց յատուկ պահակազօրքը, ղրամատուները, զորաւոր բանկերը, նախանձութիւններու հանքերը, քարիւղի ընկերութիւնները եւ հզօր ազդեցութիւն ունին երկրին քաղաքականութեան վրայ: Անոնցմէ են այն եօթը մեծատուն ղրամատէրերը որոնք երկիկ կը հարստանային միլիառաւոր ֆրանքի դուարձներով յաջողցուցած ըլլալով նախագահին վերընտրութիւնը. անոնց ձեռքն է երկրին անտեսութեան 50%-ը: Սակայն, այսօր չատեր հարց կու տան որ այս մեծերը պիտի կրնա՞ն առանց կրաստի դուրս գալ ներկայի տագնապէն: Անշուշտ, այդ ջանքին մէջ կարեւոր դեր կրնան կատարել արտաքսհմանի մէջ պահ ղրուած անոնց դրամարները: Եւ ոչ մէկ կասկած կայ որ անոնք դիւրութեամբ իրենց ձեռքերը ղրպան պիտի տանին, ադիւնագամ երկրին ղեկը յանձնելու համար անոր որ լաւագոյնս պիտի երաչխաւորէ իրենց չահերը:

ՔԱՂՀԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍՅՆՃԱՐԻ մէջ, Շարաթ, Սեպտեմբեր 12-ին, տեղի ունեցաւ է Մուսա Լեռան հերոս, Հ.Յ.Դ. Բիւրոյի նախկին անդամ և լիբանանեան Խորհրդարանի նախկին երեսփոխան Մովսէս Տէր-Գալուստեան ճաիւնները փոխադրութիւնը եւ կանգղրիին բացումը: Մ. Տէր-Գալուստեան ցարդ կը հանդիսէր Պուրճ-Համուտի ազգ. վերելքանատունը եւ այժմ ճիւնները ամփոփուած են Մուսա Լեռան նահատակներուն յուշահամալիրին կողքին նորակառոյց դամբարանին մէջ: Արարողութեան ներկայ եղած են Արամ Ա. Կաթողիկոսը, Մանուէլ Եպիսկ. Պաթպազեան, վերապատուելի Յ. Գարճեան եւ պաշտօնական անձնաւորութիւններ՝ լիբանանցի թէ հայ: Հանդիսութեան բացումը կատարած է Միհրան Աչգարեան, հայկ. աւանին եւ շրջանի Հ.Յ.Դ. կարմիր Լեռ կոմիտէին կողմէ խօսք առած է Եսայի Հաւաթեան, յաջորդաբար խօսած են նաեւ նախկին վարչապետ Րաշիտ Սոհլ, Խորհրդարանի փոխ նախագահ՝ էլի Ֆըրզլի, մէթր Խալիլ Պալիկեան, Հ.Յ.Դ Բիւրոյի եւ Կ. Կոմիտէի անունով՝ Հրաչ Տաճնապետեան, Գանատայի Հ.Յ.Դ. կեդր. Կոմիտէի կողմէ Յակոբ Ճամպազեան, հուսկ Մ. Տէր-Գալուստեանի զաւկին՝ տոքթ. Վազգէն Տէր-Գալուստեանի չնորհակալութեան խօսքէն ետք, փակման խօսքը արտասանած է Արամ Ա.: Մովսէս Տէր-Գալուստեան ծնած է 1895, Նոյեմբեր 14-ին Մուսա Տաղի Եօղուն Օլուք գիւղը եւ մահացած 1984, Նոյեմբեր 14-ին, տարեդարձին օրը, Պէյրութ: Հազիւ 20 տարեկան, Մ. Տէր-Գալուստեան մասնակցած է Մուսա Տաղի ինքնապաշտպանութեան, իբրեւ ընտրեալ զինուորական պատասխանատու:

*
**

ԳԻՄՊՐԻՃԻ (Գանատա) Հայ կեդրոնին համալիրին մէջ, Սեպտեմբեր 5-ին եւ 6-ին տօնուած են Խաչվերացը, Մուսա Լեռան հերոսամարտի 83-րդ եւ Հայաստանի անկախութեան 7-րդ տարեդարձները, նախագահութեամբ առաջնորդական փոխանորդ Յաժակ Եպիսկ. Ճակոբեանի: Շարաթ, Սեպտեմբեր 5-ին, տեղի ունեցած է ժամերգութիւն, ապա ազի եւ մի-սի օրհնութիւն՝ հերիսայի պատրաստութեան համար: Եկեղեցական արարողութենէն ետք, Հայ կեդրոնի սրահին մէջ տեղի ունեցած է պաշտօնական հանդիսութիւն մը որ տեղի ունեցաւ ներկայութեամբ Մուսա Լեռան հերոսամարտի 83-րդ եւ Հայաստանի անկախութեան 7-րդ տարեդարձներուն: Հանդիսութեան բացումը կատարած է Միհրան Աչգարեան, հայկ. աւանին եւ շրջանի Հ.Յ.Դ. կարմիր Լեռ կոմիտէին կողմէ խօսք առած է Եսայի Հաւաթեան, յաջորդաբար խօսած են նաեւ նախկին վարչապետ Րաշիտ Սոհլ, Խորհրդարանի փոխ նախագահ՝ էլի Ֆըրզլի, մէթր Խալիլ Պալիկեան, Հ.Յ.Դ Բիւրոյի եւ Կ. Կոմիտէի անունով՝ Հրաչ Տաճնապետեան, Գանատայի Հ.Յ.Դ. կեդր. Կոմիտէի կողմէ Յակոբ Ճամպազեան, հուսկ Մ. Տէր-Գալուստեանի զաւկին՝ տոքթ. Վազգէն Տէր-Գալուստեանի չնորհակալութեան խօսքէն ետք, փակման խօսքը արտասանած է Արամ Ա.: Մովսէս Տէր-Գալուստեան ծնած է 1895, Նոյեմբեր 14-ին Մուսա Տաղի Եօղուն Օլուք գիւղը եւ մահացած 1984, Նոյեմբեր 14-ին, տարեդարձին օրը, Պէյրութ: Հազիւ 20 տարեկան, Մ. Տէր-Գալուստեան մասնակցած է Մուսա Տաղի ինքնապաշտպանութեան, իբրեւ ընտրեալ զինուորական պատասխանատու:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ 75-ԱՄԵԱԿԸ ԼՕԶԱՆԻ ՄԷՋ

Մեր թղթակիցը՝ Արմաթ Գասպար կը տեղեկացնէ որ Հոկտեմբեր 16-ին եւ 17-ին Թուրքիա քէմալական Հանրապետութեան 75-ամեակը պիտի տօնէ Լօզան (տե՛ս. «Ծառաջ», Սեպտ. 22) եւ այդ տօնակատարութեան ղեկաւարութեան, Թուրք համալսարանականներու եւրոպական Միութիւնը կազմակերպած է Պօռիւաժ պանղոկին մէջ, որու պիտի մասնակցին ոչ միայն Թուրքիայէն այլեւ աւելի մեծ թիւով եւրոպացի եւ Միացեալ Նահանգներէն բազմաթիւ անձնաւորութիւններ: Շուրջ 30 բանախօսներու կարգին կան հայկ. ցեղասպանութիւնը ժխտողներ, ինչպէս՝ Պէրնար Լէուիս, փրոֆ. Հիթ Լօրի: Ներկայ պիտի ըլլայ Թուրքիոյ Սպղ. Ժողովի նախագահը՝ Հիքմէթ Չէթին, Էրթալ Ինէօնիւ եւ ուրիշներ:

Տօնակատարութեան դադաթնակէտը պիտի ըլլայ ընդունելութիւն մը որ տեղի պիտի ունենայ Ռիւմին պալատը ուր ըստորագրուեցաւ Լօզանի դաշնագիրը: Յանօթ է որ տեղական իշխանութիւնները նախապէս մերժած էին որ Թուրքերը Յուլիս 24-ին հոն ոդեկոչեն դաշնագրին տարեդարձը, քրտական բախտակիցներու մտատանութեամբ: Հայկ. միութիւններն ալ բողոքած էին: Մթնոլորտը մեղմացած ըլլալով, Լօզանի իշխանութիւնները վերջ տուած են իրենց վէճերուն:

ԶՀԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՉԵԹԱԴԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻ

տեղի ունեցած է պաշտօնական հանդիսութիւն չուրջ 700 հոգիի մասնակցութեամբ: Օրուան հանդիսավար Մուշեղ Գարագաշեանի բարի գալուստի խօսքէն ետք, խօսք առած են ՀՀ դեսպանը Լեւոն Բարխուդարեան, առաջնորդական փոխանորդը, ապա դործադրուած է դեղարուեստական յայտագիր մը: Յաջորդ օրը, պատարագ եւ լանջախաչի տուչութիւն կատարուած են:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ 75-ԱՄԵԱԿԸ ԼՕԶԱՆԻ ՄԷՋ

Մեր թղթակիցը՝ Արմաթ Գասպար կը տեղեկացնէ որ Հոկտեմբեր 16-ին եւ 17-ին Թուրքիա քէմալական Հանրապետութեան 75-ամեակը պիտի տօնէ Լօզան (տե՛ս. «Ծառաջ», Սեպտ. 22) եւ այդ տօնակատարութեան ղեկաւարութեան, Թուրք համալսարանականներու եւրոպական Միութիւնը կազմակերպած է Պօռիւաժ պանղոկին մէջ, որու պիտի մասնակցին ոչ միայն Թուրքիայէն այլեւ աւելի մեծ թիւով եւրոպացի եւ Միացեալ Նահանգներէն բազմաթիւ անձնաւորութիւններ: Շուրջ 30 բանախօսներու կարգին կան հայկ. ցեղասպանութիւնը ժխտողներ, ինչպէս՝ Պէրնար Լէուիս, փրոֆ. Հիթ Լօրի: Ներկայ պիտի ըլլայ Թուրքիոյ Սպղ. Ժողովի նախագահը՝ Հիքմէթ Չէթին, Էրթալ Ինէօնիւ եւ ուրիշներ:

Տօնակատարութեան դադաթնակէտը պիտի ըլլայ ընդունելութիւն մը որ տեղի պիտի ունենայ Ռիւմին պալատը ուր ըստորագրուեցաւ Լօզանի դաշնագիրը: Յանօթ է որ տեղական իշխանութիւնները նախապէս մերժած էին որ Թուրքերը Յուլիս 24-ին հոն ոդեկոչեն դաշնագրին տարեդարձը, քրտական բախտակիցներու մտատանութեամբ: Հայկ. միութիւններն ալ բողոքած էին: Մթնոլորտը մեղմացած ըլլալով, Լօզանի իշխանութիւնները վերջ տուած են իրենց վէճերուն:

ԱՅԼ ԹԵՐԹԵՐ

Սայաթ Զաման յաջողութիւններ

Ս. Զաման Սեպտեմբեր 15-ին մասնակցեցաւ Փարիզի Եւրաժշտութեան ու Պարի Ազգային Բարձրագոյն Երաժշտանոցի մասթէրի ընդունման քննութեան ու այդ քննութեան մէջ ալ մեծ յաջողութիւն արձանագրելով չահեցաւ նոյն վարժարանին մէջ երկու տարի եւս մասթէրի իր բարձր ուսումը կատարելու իրաւունք: Մրցումի քննութեան ընթացքին Սայաթ Զաման նուագեց Հայրընէ, Շոփէնի, Ռաւէլի, Սքրիապինի ու Օլիվիէ Մեսիաէնէ կտորները: Իր փայլուն նուագը դինքը դասեց այս բացառիկ իրաւունքը ստացողներու չարքին: Սայաթ Զաման Յուլիսին նոյն Երաժշտանոցի դաշնակի բաժինը աւարտած էր Դաշնակի Մեծ Պարգեւը ստանալով: Ժիւրիին միաձայնութեամբ արժանի նկատած էր դինքը այդ պարգեւին: Այսպէս միաձայնութեամբ պարգեւատրուած ու վկայուած էին 29 մասնակիցներէն միայն վեց ուսանողներ: Այնուհետեւ ան իրաւունք ունեցաւ մասնակցելու Սեպտ. 15-ի քննութեան: Իսկ այս վերջին քննութիւնը Սայաթ Զաման դոլէ կը բանայ երկու տարուան նոր ուսուցման շրջան մը: Միայն թէ երիտասարդ դաշնակահարը այս երկու տարիները պիտի բոլորէ ո՛չ թէ որպէս ուսանող, այլ որպէս Երաժշտանոցի արուեստագէտ: Այսպէս, ան Երաժշտանոցի անունով պիտի մասնակցի նաեւ զանազան ռէսիթալներու ու միջպետական մրցումներու: Ան առաջին եւրոյթը պիտի ունենայ Հոկտ. 13-ին եւ մասնաշտական միւս ճիւղերէ միաձայնութեամբ ընտրուած միւս դասընկերներու մասնակցութեամբ տարբերակ համերգի մը:

ՌՈՒԲԻՆԱ ՔԱԼԱՆԹԱՐԵԱՆ

Հոկտեմբեր 5-ին եւ 12-ին, ժամը 20·30-ին Ռուսական Երաժշտանոցին մէջ(*), Ս. Պետերսբուրգի Համաչխարհային Սիմֆոնիան եւ Միջազգային Դասական Կեդրոնը կը ներկայացնեն երգչուհի՝ Ռուբինա Քալանթարեանը, հայկական եւ ռուսական մեղեդիներու յայտագրով:

(*) 26, avenue de New-York, Paris 16e.

ԼԻՎՐԵՍ ՌԵՉՈՒՍ

CANTATE
pour nuits de lunes mortes

Illustré par dedd

SONIA NIGOLIAN

Ed. Catholicossat Arménien de Cilicie, Antélias, Liban, 1998

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԱՌՋԵՒ ԿԱՄ ԲԵՐԱՑԻ ԳԱՑԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ՎԷՊ
ՊՈԼՍԱՀԱՑ ԿԵԱՆՔԷՆ

ԳԼՈՒԽ Գ.

ԵՐԿՈՒ ՈՍՈԽՆԵՐԸ

ՄԱՆՆԻԿ. – Այն ատեն երկար մը՛ ըներ եւ բաելիգդ լսէ՛:

ԱՇԽԷՆ. – Էֆէնտիմ, տիկին Վերժինին այդչափ սոիպելուն պատճառը այն է եղեր որ տոքթոր Վարդանը կը սիրէ եղեր եւ քոյրը անոր տալով իրեն զործիք ընել կ'ուզէ:

ՀՐԱՆԴ. – Վա՛յ սարսափելի... դեռ ինչեր պիտի լսանանք:

ՄԱՆՆԻԿ. – Իմ միտքէս անցաւ այդ բանը:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Իսկ ես բնաւ չեմ հաւատար:

ՍՕՖԻ. – Ինչո՞ւ համար:

ՍԱԹԵՆԻԿ. – Պատճառը քիչ մը առաջ ձեղի բացատրեցի... տոքթորը ուրիշ կին մը կը սիրէ, արդէն:

ԱՇԽԷՆ. – Ուրիշ կի՞ն մը...

ՀՐԱՆԴ. – Աւիկա կարեւորութիւն չունի, տոքթորին պէս երիտասարդ մը կըրնայ մեւնոյն ժամանակ մէկ քանի կիներ սիրել:

ՄԱՆՆԻԿ. – Եւ մեւնոյն ատեն իր սեվական օրինաւո՞ր կինը:

ՀՐԱՆԴ. – Ինչու չէ:

ՄԱՆՆԻԿ. – Ահաւասիկ բաւական ծանր եւ վտանգաւոր կացութիւն մը:

ՀՐԱՆԴ. – Եւ նոյն ժամանակ բաւական ալ յոդնեցուցիչ:

Համբաւանքը այս ձեւով կը չարունակուի բաւական ժամանակ. ի վերջոյ հիւրերը կը մեկնին ու տիկին Մաննիկ առանձին կը մնայ կարուհիին, Աշխէնի հետ: Այս վերջինը դիտմամբ չէ մեկնած միւսներուն հետ, որովհետեւ կարեւոր հասկնալիք մը ունէր:

ԱՇԽԷՆ. – Հիմակ որ ես իմ պիտցած ըսի, կը խնդրեմ որ դուն ալ քու պիտցածդ ըսես:

ՄԱՆՆԻԿ. – Ի՞նչ բանի մասին:

ԱՇԽԷՆ. – Տոքթոր Վարդանի մասին... քիչ մը առաջ տիկին Սաթենիկ բան մը բաւ, կը յիշե՞ս... տոքթորը ուրիշ կին մը կը սիրէ եղեր, ճի՞շդ է աւիկա:

ՄԱՆՆԻԿ. – Կ'երեւայ որ ճիշդ է:

ԱՇԽԷՆ. – Ո՞վ է այդ կինը:

ՄԱՆՆԻԿ. – Սաթենիկ չուզեր անունը տալ, բայց մանրամասն տեղեկութիւններ տուաւ...

ԱՇԽԷՆ. – Կ'ազաչեմ որ պատմես, չատ հետաքրքիր եմ:

ՄԱՆՆԻԿ. – Ինչո՞ւ այդչափ հետաքրքրութիւն:

ԱՇԽԷՆ. – Պատճառ չկայ... պարզ հետաքրքրութիւն, որովհետեւ չատ տարօրինակ կը թուի կոր ինծի տոքթորին ընթացքը:

ՄԱՆՆԻԿ. – Կեցիր պատմեմ:

Ու Մաննիկ մանրամասնօրէն կը պատմէ ինչ որ լսած էր Սաթենիկէն: Աշխէն կը լսէ այդ դայթակղալից պատմութիւնը, կը ջանայ իր մտքին մէջ անջնջելի կերպով դրոշմել եւ յետոյ հրաժեշտ առնելով կը մեկնի: Արագ քայլերով կը դիմէ տուն մը ուր կը բնակի փաստաբան Պրն. Կարկամեան: Այս վերջինը կ'երեւի թէ իրեն կը սպասէ, որովհետեւ զարթ ու զոհ ղէմքով մը կ'ընդունի կարուհին:

ԱՇԽԷՆ (խանդավառ). – Բանէ՛ր, բաները ունիմ որ ափով ոսկի կ'արժեն:

ԿԱՐԿԱՄԵԱՆ. – Տոքթորի՞ն մասին:

ԱՇԽԷՆ. – Այո՛, տոքթորին մասին եւ անանկ բաներ մը որ... իր եուլարը մեր ձեռքն է:

ԿԱՐԿԱՄԵԱՆ. – Ի՞նչպէս. բացատրէ՛ տեսնենք:

ԱՇԽԷՆ. – Տոքթոր Վարդան ամուսնացած կնոջ մը հետ յարաբերութիւն ունի եղեր, կինը մասնաւոր սենեակ մը բռնած է եղեր տան մը մէջ, հոն իրար կը տեսնան եղեր եւ այդ կինը չատ հարուստ է եղեր եւ տոքթորին բոլոր հազուստներն ու ճերմակեղէնները ան կը չինէ եղեր...

ԿԱՐԿԱՄԵԱՆ. – Ինծի նայէ՛, Աշխէն, այդ պատմութիւնդ չատ ազուր է ու մեր դործին աքանչելի կերպով կու գայ, միայն թէ բանէ մը կը վախնամ:

ԱՇԽԷՆ. – Ի՞նչ բանէ...

ԿԱՐԿԱՄԵԱՆ. – Չեզայ մեր հնարած պատմութեան պէս սուտ ըլլայ... տիկին Վերժինին ու տոքթորին սիրահարութեան պէս... գոնէ այդ պատմութիւնը քանի մը տեղ պատմեցի՞ր:

ԱՇԽԷՆ. – Սամուրեանենց տունը պատմեցի:

ԿԱՐԿԱՄԵԱՆ. – Որո՞ւ... մինակ տիկին Մաննիկի՞ն:

ԱՇԽԷՆ. – Չէ, ուրիշներ ալ կային, Տավուլեան տիկին Սօֆին ալ հոն էր, ինչպէս նաեւ տիկին Սաթենիկ Կոկոնեանը... սա պիտես ա՛, գաղտ գիւղ կը բնակի, սիրահարին հետ Իզմիր փախաւ տէ, եւ քոյրէն էրկանը քով եկաւ...

ԿԱՐԿԱՄԵԱՆ. – Հասկցայ... ուրիշ մարդ կա՞ր:

ԱՇԽԷՆ. – Մէյ մըն ալ բանը կար... տէմիրպաչ, արդէն միչտ անոնց տունն է... Հրանդ էֆէնտի Պէպէքեանը:

ԿԱՐԿԱՄԵԱՆ. – Միչտ որո՞նց տունն է:

ԱՇԽԷՆ. – Ճանըմ, խօսքերնիս որո՞նց համար է... Սամուրեաններնց տունը...

ԿԱՐԿԱՄԵԱՆ. – Հրանդ էֆէնտին ամէն տուն կը մտնայ կ'ելլայ:

ԱՇԽԷՆ. – Այնպէս է... բայց Սամուրեաններնց տունը ամէն օր կ'երթայ...

ԿԱՐԿԱՄԵԱՆ. – Էյ, ի՞նչ ըսել կ'ուզես:

ԱՇԽԷՆ. – Ոչինչ... չատ բարեկամ են իրարու հետ այդչափ բարեկամութիւնն ալ չատ աղէկ չէ:

ԿԱՐԿԱՄԵԱՆ. – Հիմա այդ չարախոսութիւնները ձգէ՛ մեր դործին դառնանք... ըսել է իրենց պատճառը քեզի ըսածներս:

ԱՇԽԷՆ. – Զարմանալի՛ բան, ինչո՞ւ պիտի չպատմեմ, հարկաւ պատմեցի, քիչ մըն ալ իմ քովէս աւելցնելով:

ԿԱՐԿԱՄԵԱՆ. – Հաւատացի՞ն:

ԱՇԽԷՆ. – Հալած իւղի պէս կլլեցին... չհաւատալու բան կա՞յ... չեղած, չըսեւուա՞ծ բաներ են:

ԿԱՐԿԱՄԵԱՆ. – Յետոյ ուրիչ տեղ ալ դացի՞ր:

(Շար. 17)

(Շար. Ա. էջէն)

մանացինները երկու ձայն ունէին տալիք: Առաջինով կ'ընտրէին երեսփոխան մը, երկրորդով՝ կը քուէարկէին իրենց նախընտրած կուսակցութեան ցանկին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌԸՆՕ իր նախընտրութիւնը տուաւ Թուրքիոյ՝ գործատուն մը հաստատելու համար, վակելէ եաք Պելժիոյ գործատուները: Պուրսայի մէջ է որ պիտի գործէ Ռընօ արտադրելու համար Մեկան պրէֆներ եւ այս կարգադրութիւնը մեծ խանդավառութիւն ստեղծած է Թուրքիա, նախագահ Տէմիրէլ ներկայ եղած է Սեպտեմբեր 26-ի պաշտօնական արարողութեան:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ կառավարութիւնը չըկազմուած իսկ կազմալուծուիլ սկսաւ: Ալեքսանդր Շոխին որ փոխ-վարչապետ նշանակուած էր ելմտական հարցերու պատասխանատուութեամբ, իր հրաժարականը տուաւ բողոքելու համար Միխայիլ Զադորնովի նշանակումին դէմ որպէս ելմտական նախարար: Զադորնով երիտասարդ բարենորոգիչ մըն է: Մոսկուայի մէջ բաւական յոռետեսութիւն կը տիրէ եւ ըստ ոմանց անկարելի չէ որ Շոխին պարզապէս պատրուակ մը գըտած ըլլայ քաշուելու համար ի տես պատասխանատուութեան ծանրութեան: Իրմէ զատ, անցեալ չաբթու Վ. Ռիժկով ալ հրաժարած էր, ընդունելէ եաք ընկերային բարենորոգումներու պաշտօնը: Գալով ԷՖ-ԷՄ-Ի-ին (Դրամական Միջազգային Հիմնադրամ) պատուիրակութիւնն ալ հեռացած է Մոսկուայէն, առանց որեւէ խոստում տալու: Հոկտեմբեր 12-ին, նոր բանակցութիւն մը տեղի պիտի ունենայ 4,3 միլիառ տոլար վարկի մը չուրջ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԵՐԵՔ ՔԱՂԱՔՆԵՐՈՒ մէջ երեսփոխանական մանակի ընտրութիւնները կային Սեպտեմբեր 27-ին: Թուրնի մէջ յաղթեց ընկերվարական Տանիէլ Գազանովա ընդդէմ Սպր. ձախամի թեկնածու տիկին Սանտրին Լը Շըվալիէի: Տէնքէրքի մէջ այլ թեկնածուին յաղթանակը անակնկալ մըն էր ընկերվարականներին դէմ, իսկ Օպանեզի մէջ յաղթեց համայնավար թեկնածուն:

ՄԵՐԱԿՈՑՏԻ մէկ երրորդի (104 աթոռ) վերանորոգումը անակնկալ չբերաւ, այլ միշտ կը պահէ իր մեծամասնութիւնը: Պարտուեցաւ Արտաքին առեւտուրի ընկերվարական նախարարը՝ Ժագ Տոնտու: Մոնորի լաւատես է իր վերընտրութեան համար, Հոկտ. 1-ին:

ՋԻՆԱՍՏԱՆ, ի վերջոյ որոշ խոստում մը տուաւ ինչ կը վերաբերի Շանկայի մեթրոյին երրորդ դիծին չինուելուն, «մտադրութեան նամակ» մը ստորագրելով, Ըստ որուն, Ալսթոմի պիտի յանձնուի այդ չինութիւնը: Պայմանագիրը 1,2 միլիառ ֆրանք է եւ Ժոսիէնի այցելութիւնը մեծապէս նպաստած է այս առընչութեամբ:

ՍՊԱՆԱԿԱՆ Փօֆնէր օդանաւային ընկերութեան մէկ օդանաւը ջախջախուած է Սեպտ. 25-ին Մարոքի հիւսիսը իր 34 համբորդներով եւ անձնակազմի չորս անդամներով: Չէր կրցած էջք կատարել Մէլիլա, Մարոքի հիւսիսը գտնուող սպանական հողաշերտի մը վրայ:

ՓՈՒԹԳՈԼ

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Բ. դասակարգի մրցումներու չաբքին, Վալանս 1-3 պարտուեցաւ Գաննէն իր դաշտին վրայ: Այժմ 12-րդ է 11 կէտով: Գլուխը կը մնայ Թուռա 20 կէտով եւ 20-րդ ու վերջին է կրկին Նիս 6 կէտով:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 27-ի արդիւնքներն են.

Փարիզեան Շրջան.
Վիլմոմպլը - Ա.Ս.Օ. Ամէնիէն 0 - 3
Շել - Ին.Ժի.Ա. Ալֆորվիլ 0 - 4

ՀՈԳԵՇԱՆԳԻՍՏ

Ցարդելու համար յիշատակը, վարժարանիս անձնուէր եւ կամաւոր գործակիցՊՕՂՈՍ ՕՀԱՆԵԱՆԻՆ

իր մահուան քառասունքին առիթով, ինչպէս նաեւ վաղամեռիկ նախկին սաներու՝

ՖԻԼԻՓ ԵԱԼՃԵԱՆԻ
ԳՐԻԳՈՐ ԵԱՂՃԵԱՆԻ

անակնկալ մահուան տխուր առիթով, Մխիթարեան Միաբանութեան Ընդհանուր Աբբահայր՝ Հ. Վարդան Ծ. Վրդ. Քէշիշեան պատարագ կը մատուցանէ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարէ, Սամուէլ-Մուրատեան վարժարանին մէջ,
26, rue Troyon — 92310 SEVRES
Հոկտեմբեր 4, ժամը 10·30-ին:

Սիրով կը հրաւիրուին հարազատները, բարեկամներ եւ նախկին սաներ, մասնակից եւ աղօթակից ըլլալու եւ յայտնելու մեր արտակարգութիւնը ու ցաւակցութիւնը:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «Archalouïs Thadéossian» de Paris

Cours de langue arménienne pour adultes

Samedi — De 16h à 17h30 ou
Jeudi — De 19h à 20h30.
Maison de la Culture Arménienne
17, rue Bleue — 75009 Paris
—— M° Cadet ——
Renseignements et inscriptions auprès de :
Araxie Karanfilian : 01 39 83 71 19 (Après 20h);
Nazélie Fourtune : 01 45 84 57 18.

UGAB-Paris IDF

Le Comité de Paris — Ile-de-France de l'UGAB présente
Le *MIME EDOUARD GHAZARIAN*
dans un monospectacle de pantomime

Balafre du silence

Création et mise en scène :
Edouard GHAZARIAN

Dimanche 4 Octobre à 17 heures
Centre Culturel Alex Manoogian
118. rue de Courcelles —
M° Courcelles 75017 Paris
P.A.F. : -18 ans: 30 F — Adultes: 50 F

DATE A RETENIR

RESERVEZ VOTRE REVEILLON DU 31 DECEMBRE 1998 AVEC LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE section Lyon-Villeurbanne
Plus de détails ultérieurement.

Հ·Մ·Ը·Մ·-Ֆրանս - Մոնթրուժ	5 - 0 (փորֆէ)
Լիոնի Շրջան.	
Ռոան - Հ·Մ·Ը·Մ-Լիոն-Տէսին	3 - 2
Իզէրի Շրջան.	
Հ·Մ·Ը·Մ·-Վիէն - Իրիճեքի	1 - 2
Տրոմ - Արտէշի Շրջան.	
Պէէս - Հ·Մ·Ը·Մ·-Վալանս	0 - 3
Պուշ-տու-Ռոնի Շրջան.	
Էկալատ - Հ·Մ·Ը·Մ·-Արծիւ	0 - 3
Կիրակի առաուան ախոյեանութիւն.	
Փարիզեան Շրջան.	
Մէֆապի - Հ·Մ·Մ·-Ֆրանս	1 - 2

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville. 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄՈՆՐԻԱԼ. Թադուհի Թաշճեան իր եղբօր՝ կարապետ Թաշճեանի մահուան 7-րդ տարելիցին տպ. 2·000 Ֆր. կը նուիրէ «Ցառաջ»ին:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ փարիզի «Արշալոյս Թադէոսեան» *մասնաճիւղի անդամական ժողովը տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Հոկտ. 3, կէսօրէ յետոյ ժամը 16-ին, սովորական հաւաքատեղին:*

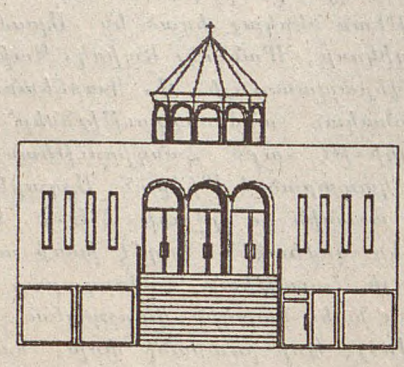
PAROISSE ARMENIENNE CATHOLIQUE

École Sainte Croix

Les cours reprennent pour les enfants de 5 à 12 ans
à partir du samedi 3 octobre
au 13, rue du Perche, Paris 3ème

Tous les samedis, de 14h à 17h cours de langue arménienne, de catéchisme et de chant.

Pour les inscriptions, s'adresser à la paroisse.
tél. : 01. 44. 59. 23. 50.

A L'OCCASION DE SON ANNIVERSAIRE
L'EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE
28, avenue Bourgain —
55, avenue Victor Cresson
92130 Issy-les-Moulineaux
vous invite à

3 journées portes ouvertes

Vendredi 9 Octobre

- **20 h 30** Concert d'orgue avec la virtuose Nariné SIMONIAN : J.-S. Bach, F. Mendelsohn, F. Liszt, Komitas, E. Gigout. **Entrée libre et gratuite**

Samedi 10 Octobre

- **15 h** Fête pour les enfants de 6 à 12 ans: jeux, film, goûter, lâcher de ballons.
- **20 h 30** Chorale Ile-de-France : 60 choristes chantent leur joie de vivre et leur espérance.

Dimanche 11 Octobre

- **10 h 30** Culte animé par les jeunes
- **13 h** Repas communautaire
- **15 h** Film anniversaire, animation musicale.

Entrée libre et gratuite

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

VISITE AUX CHATEAUX DE LA LOIRE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. Prix du voyage comprenant les visites, les repas et l'hébergement : 2400 F.

Le nombre de places étant limité, prière de réserver avant fin septembre, en téléphonant au : 04. 72. 35. 15. 86 ou à la MCA de Villeurbanne : 04. 78. 93. 57. 43.

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

ՓԱՐԻԶ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Նիւթ՝

"ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅՍՏԱՆ, ԵՐԱԶ, ՔԱՐ ՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ"

Սահիկներու ցուցադրութիւն

կը դասախօսէ՝
ՏՈՔԹ. ՀՐԱՆԴ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 20·30-ին
Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue — 75009 Paris

Association MACHTOTZ
Pour la Défense de la Langue Arménienne

RENTREE SCOLAIRE 1998

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

L'enseignement est assuré par Mme Hilda KALFAYAN-PANOSSIAN avec sa Méthode Audiovisuelle
Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien

3 Octobre — 1er Février 1999 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h
Salle N. FRENGHIAN — 15, rue Jean-Goujon — Paris 8e

2) Cours accéléré du 2e et du 3e niveau

Le Samedi de 12h à 13h
3 Octobre 1998 — fin Juin 1999

Pour tous ces cours
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51 (après 18h).

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 30
MERCREDI
30 SEPTEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

ՀԱՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19·475 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 74e ANNEE — N° 19.475

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԼՂՀ

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ՝ ԿԱՐԷՆ ԲԱԲԱՅԵԱՆ

ԼՂՀ-ի մէջ Սեպտեմբեր 27-ին տեղի ունեցան չրջանային ընտրութիւններ որոնք առաջին անգամ կը կազմակերպուէին Ազգրեջանէն անջատումէ ի վեր: Կեդրոնական Ընտրական Յանձնաժողովին տուեալներով, մասնակցութիւնը գիւղական չրջաններու մէջ եղած է աւելի քան 80%, մինչ մայրաքաղաք Ստեփանակերտի մէջ՝ հազիւ 51%: Նախկին Ներքին գործերու նախարար Կ. Բաբայեան քուէներու 87%-ով չայնօրէն պարտութեան մատնած է իր միակ մրցակիցը՝ Գէորգի Պետրոսեանը որ թեկնածուն էր ՀՅԴ-ի: Այս վերջինը ստացած է քուէներու միայն 12%-ը:

Ազգրեջան դատապարտած է այս ընտրութիւնը, Ղարաբաղը նկատելով Հայաստանի կողմէ գրաւուած իր տարածքը: Միջազգային հանրային կարծիքը առայժմ լուռ կը մնայ, մինչդեռ նախապէս դատապարտուած էին ԼՂՀ-ի նախագահական ու խորհրդարանական ընտրութիւնները:

«ՅԱՌԱՋ»

(Սեպտեմբեր 28/29)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵՆ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ՊՈԼՍՈՅ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻՆ

Սեպտեմբեր 25-ին Պոլսոյ մէջ աւարտած է երկրաշարժի նիւթին մասին միջազգային գիտաժողով մը որուն մասնակցած են Հայաստանէն ալ գիտնականներ: Ռ. Գէորգեան, Ա. Առաքսմեան, Ս. Նազարէթեան եւ իր կինը, Արմինէ Կիրակոսեան զեկուցումներ ներկայացուցած են երկրաշարժի վտանգին դէմ նախապատրաստութեան, անոր վնասները նուազեցնելու միջոցներու մասին, մեծ մասով մեկնած՝ 1988 Դեկտեմբերի Գիւմրիի երկրաշարժէն:

*
**

ՀԱՅԵՒՐԱՑԱԿԱՆ ՀԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կառավարական պատուիրակութեամբ մը Սեպտեմբեր 25-ին Երեւան ժամանած էր Վրաստանի Պետական նախարար Վազա Լորդքիփանիձէ: Ան դեկավար դէմքերու հետ հանդիպումներ ունենալէ ետք, մեկնումէն առաջ, վարչապետ Ա. Դարբինեանի հետ ստորագրած է համատեղ հաղորդագրութիւն մը: Հոն նախ կը չեշտուին երկու երկիրներուն բարիդրացնութեան, հոգեւոր եւ մշակութային կապերուն, գործակցութեան ատենդութիւնը, յարաբերութիւններու պատմական անցեալը, եւլն.: Ապա կ'ըսուի թէ կողմերը կը պայմանաւորուին այդ կապերը յետագայ զարգացում որպէս չրջանի կայունութեան ապդակ չարունակելու, մարդկային իրաւունքներու, հիմնական աղատութիւնները յարգելու, չրջանային հիմնախնդիրները խաղաղ կարգաւորման չանգեցնելու, հարկային, մաքսային ոլորտներու մէջ գործակցելու, եւլն., եւլն.:

*
**

ՊԱՑԹՈՒՄ ԱԳԱՐԱԿԻ ՄԱՐԶԱԴԱՇՏԻՆ ՄԷՋ

Սեպտեմբեր 27-ին, Սիւնիքի մարզի Ագարակ քաղաքին մարզադաշտին մէջ

ՓՐՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՍՏՈՒԵՐԸ ԹՈՒՐՔԵԻՏԱԼԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Սեպտեմբեր 29-ին Հռոմի մէջ պաշտօնապէս գործունէութեան կը սկսի քրտական Խորհրդարանը որուն պատճառով լարուած են Իտալիոյ եւ Թուրքիոյ յարաբերութիւնները: Կանխալ արգիլելու համար այդ Խորհրդարանին գործունէութիւնը եւ միջազգային ճանաչումը որուն հետամուտ են իտալացի երեսփոխաններ, Թուրքիոյ Հռոմի դեսպանը պատնան հանդիպումներ ունեցած է իտալացի քաղաքական դէմքերու հետ: Իտալացի երեսփոխաններ եւ քիւրտ խորհրդարանականներ ծրագրած են միասնական աշխատանք տանիլ միջազգային բեմին վրայ թէ՛ քրտական Խորհրդարանը ծանօթացնելու, եւ թէ Թուրքիան դատապարտելու համար:

Թուրք մամուլը Իտալիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ դիւանագիտական կնճիռի մը հաւանականութիւնը կը տեսնէ այդ գործակցութեան մէջ, աւելցնելով որ իտալական Խորհրդարանը կը պատրաստուի պաշտօնապէս ճանչնալ Հայերու ցեղասպանութիւնն ալ:

դինամիթերքի պայթումի մը պատճառով երախաներ վիրաւորուած են. անոնցմէ հինդը փոխադրուած են Մեղրիի հիւանդանոցը: Իսկ Սեպտեմբեր 28-ին, անոնցմէ ամէնէն ծանր վիճակի մէջ գտնուող չորսը ուղղաթիռով Երեւան տարուած են: Սեպտեմբեր 27-ին ալ սահմանամերձ գիւղի մը մէկ ակռնի մը պայթումէն երկու դպրոցականներ մահացած էին:

*
**

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՏԵԱՆԸ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ՔՆՆԵԼ ՔՈՆԵԱԿԻ ԳՈՐԾԱՏԱՆ ՎԱՃԱՌԻՒԻՆ ԱՌԸՆՉՈՒԱԾ ԴԻՄՈՒՄԸ

Երեսփոխաններու 71 հոգինոց խումբ մը Սեպտեմբեր 16-ին դիմում մը յղած էր Սահմանադրական Ատեանին որպէսզի քննութեան առնուի քոնեակի գործատան վաճառքին առթիւ Ազգ. Ժողովի արտակարգ նստաշրջան չհրաւիրելու Ռ. Քոչարեանի ընթացքը: Սեպտեմբեր 26-ին Ատեանի նախագահ Գ. Յարութիւնեանի վկայաբերութեամբ գումարուած նիստին, որուն ներկայ գտնուած են խումբը մը երեսփոխաններ Դ. Շահնազարեան, Վ. Խաչատրեան, Ե. Եղոյեան, Ա. Սադոյեան եւ ուրիշներ, ու մամուլի ներկայացուցիչներ, հրապարակուած է որոշումը թէ վերոնշեալ դիմումը չի կրնար Սահմանադրական Դատարանին մէջ քննութեան առարկայ ըլլալ:

*
**

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԵՐՈՒ ԴԷՄ ՄԻԶՈՑՆԵՐՈՒ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ

Սեպտեմբեր 28-ին Երեւանի մէջ բացուած է միջազգային սեմինար - դասընթացքը որուն նիւթն էր երկրաշարժին դէմ առնուելիք միջոցները պատմական յուշարձաններու եւ հնավայրերու պաշտպանութեան գործին մէջ: ԻՒՆԷՍՔՕ-ի կազմակերպած ձեռնարկին մասնակցած են նաեւ Վրաստանէն, Պուլկարիայէն, Մակեդոնիայէն մասնագէտներ: Գիտաժողովին վերջին օրը մասնակիցները կ'այցելեն Գիւմրիի Ամենափրկիչ եկեղեցին, իսկ փակման արարողութիւնը տեղի կ'ունենայ Անիի աւերակներուն մօտ:

*
**

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ԾԱԽԷ ՎՐԱՍՏԱՆԻ

Գոյացած համաձայնութեամբ Հայաստանի վրաստանի փոխանցուած է. լեկտրական հոսանքի արտածումին առաջին 30 մեկաքիլոմաթը: Ըստ ուժանիւթի նախարար Գագիկ Մարտիրոսեանի, երկկողմ բանակցութիւններու արդիւնք այս վճռառքը չահաբեր գործարք է:

*
**

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԿՈՓԱՄԱՐՏ

Աթէնք վերջ դատ Եւրոպայի Բաժակի մրցաշարքին, որուն Հայաստան կը մասնակցէր երեք մարզիկներով, վճռաճորցի Վախթանգ Դարչինեան (51 քգ.) չահած է իր բոլոր մրցումները ու դարձած իր դասակարգին Եւրոպայի բաժակակիրը: Ան արդէն մեռալներ չահած էր Եւրոպայի ախոյեանութեան (Մինսկ), Համաշխարհային բաժակին (Զինաստան), Բարի կամքի խաղերուն (Նիւ-Եորք), ասկայն այս մէկը իր առաջին ոսկին է:

Հայաստանցի կոփամարտիկներու այլ խումբ մըն ալ կը մասնակցէր Թեհրանի միջազգային մեծ մրցաշարքին: Մասնակից ութ հայ մարզիկներէն ութն ալ նուաճած են մեռալներ. եօթը՝ պրոնզ եւ մէկը՝ արծաթ:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՎԱՔՃՖՆԵՐՈՒՆ ՀԱՐՑԵՐԸ

Այս խորագիրով չարքի մը ձեռնարկած է «Հիւրրիյէթ» Սեպտեմբեր 28-ի թիւով:

Պ. Թէօզէը առաջին էջով նիւթ բրած է Թուրքիոյ հայկ. վաքճֆներուն կացութիւնը: Շարքին նախարանին մէջ ան կ'ըսէ թէ Լօզանի դաշնագրին համաձայն հայկական, յունական եւ հրէական համայնքներու վաքճֆները մէկմէկ բարոյական անձնաւորութիւն ներկայացնելով, տարբեր չեն երկրին միւս վաքճֆներէն: Այսու հանդերձ, կան հարցեր որոնք 1974-էն ի վեր լուծում չեն գտած: Կը յիշեցնէ թէ փոքրամասնութիւններու վաքճֆները այսօր չեն կրնար կալուածի սիրանալ: Նոյնիսկ իրենցմէ կը գրաւուին այն կալուածները որոնց սիրացած են 1936 - 1974 չրջանին: Այդ ընթացքին ալ կամ փոխարժէքները չեն վճարուիր, կամ վճարումը կ'ըլլայ կալուածին սկզբնական գինը հիմ առնելով ու անգամ տալիներուն պաչտօնական տոկոսներուն յաւելումով: Կը պատահի տակաւին որ նուիրատուութեան տարիէն մինչեւ ներկան տուեալ վաքճֆ մը այդ չէնքը գործածած ըլլալով, զայն ապօրինաբար գրաւած կը նկատուի ու վարձք կամ հատուցում կը պահանջուի անկէ: Այն պատճառով որ զատական ատեանները որոնք պարտին լուծում մը բերել խնդրին, վճռած են խնդիրը յարուցանողի եւ պետութիւնն ալ օրէնքի նոր կարգադրութեամբ մը լուծում բերելու նպատակ չունենալով, փոքրամասնութիւններու այս խնդիրը կը դիմէ դէպի անել:

Այս նախարանէն ետք լրագրողուհին կը յիշեցնէ թէ Լօզանի դաշնագիրը ունի երկու յօդուած ուր կ'ըսուի թէ կարելի չէ սահմանափակել բարոյական անձնաւորութիւններու ստացուածքի սիրանալու իրաւունքը: Ապա խօսքը կու տայ իրաւաբան Տիգրան Պաքարի որ կ'ըսէ թէ 1968-ի կարգադրութեամբ մը, առանց օրինական հիմերու, համայնքային վաքճֆներու բարգաւաճումը խոչընդոտուեցաւ: Ըսուեցաւ որ չեն կրնար կալուածի սիրանալ: Բան մը որ ոչ օրինական, ոչ ալ տրամաբանական հիմ ունի:

Լրագրողուհին կը յիշեցնէ վաքճֆներուն ներու նախարարին 1997-ի մէկ յայտարարութիւնը թէ պատրաստ է նոյն ձեւով փոխադարձելու արեւմտեան Թրակիոյ մէջ Յունաստանի հակաթուրք արարքներուն: «Ատր ևմանութեամբ, վաքճֆներու առընչուած ամէն մէկ որոշում ղեկավարուած է ոչ թէ օրէնքներէ, այլ մտայնութիւններէ» կ'եզրակացնէ լրագրողուհին եւ կը մէջբերէ իրաւաբան Մ. Գարակիւլչէի մեկնաբանութիւնը թէ վաքճֆներու գաւերուն մէջ միակ չափանիշը խորհրդանութիւնն է: Ան կ'ըսէ. «Հարցին մէջ ընկերային լուրջ անարդարութիւն մը խնդրոյ առարկայ է: Հոն ուր ընկերային արդարութիւնը խանգարուած է, հոն ուր արդարադատութիւնը չի կրնար լուծումի առաջնորդել, միշտ այլ խնդիրներ օրակարգի բերուած են: Հոս ալ նոյնն է պարագան. դէմ յանդիման ենք ընկերային խաղաղութիւնը վտանգելու կարող դատական որոշումներու: Հաւանօրէն տակաւին շատ վախեր ունինք: Եթէ իրաւունքներ տանք, փոքրամասնութիւնները կրնան բազմանալ: Իսկ այդ պարագային կը վտանգուի Թուրքիոյ միաւորական երկրի կառոյցը: Ան է որ մեզ կը վախցնէ»:

Նոյն էջին մէջ տեղ տրուած է իրաւաբան Լուիզ Պաքարի ալ որ ներկայացուցած է Պոլսոյ Ս. Յակոբ հիւանդանոցին պարագան: Անոր պատկանող հողաշերտի մը վրայ որոշուած է առեւտրական կեդրոն մը կառուցանել. հարկաւոր արտօնութիւնները առնուած են, ինչպէս նաեւ վաքճֆներու անօրէնութենէ: Սակայն, այս վերջինը միջոց մը ետք ետ առած է տուած արտօնութիւնը, դատարան ալ դիմելով պնդած թէ խնդրոյ առարկայ հողաշերտը Ս. Յակոբ հիւանդանոցին չի պատկանիր: Հակառակ որ հիւանդանոցին վարչութիւնը կրկնակի դատերով կը հաստատէ իր իրաւացիութիւնը, վաքճֆներու անօրէնութիւնը կը յամառի չճանչնալ դատարանին վճիռը, ինչ որ պատճառ կ'ըլլայ ծրագրուած կառուցումին մանակցելու տրամադիր ընկերութեան հետ ստորագրուած համաձայնութեան ջնջումին:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԴԵՐՄԱՆԻՈՑ նոր Խորհրդարանի (Պունտըսթակ) 669 երեսփոխանները հետեւեալ ձեւով կը բաչխուին. Երէօսէրի սոսիալ - դեմոկրատները՝ 298, Քրիսթոնեայ Դեմոկրատներու Միութիւն (Քոհլ) 245, Կանաչ 47, Դեմոկրատ ընկերվարական կուսակցութիւն (Համայնավար) 35, ազատական դեմոկրատ 44: Երէօսէրը պարտի կառավարութիւն մը կազմել կանաչներու հետ, ապահովելու համար բաւարձակ մեծամասնութիւն մը, ինչ որ ըսել կու տայ թէ վարդապետն կանաչ նոյնիսկ կարմիր-կանաչ մեծամասնութիւն մը կայ: Երէօսէրը իր առաջին այցելութիւնը կու տայ Ֆրանսայի, Հոկտեմբերի 30-ին, Սեպտեմբեր 30-ին, ցերեկին հիւրն ըլլալով Շիրաքի, իրիկունն ալ Ժոսփէնի: Ընդհանրապէս գոհունակութիւն յայտնելու չանք մը կայ եւրոպացի գեկավարներու կողմէ, բայց, կարելի չէ որեւէ բան ըսել ցորչափ մարդը գործի չէ անցած: Այդ առընչութեամբ Գերմանացիք ալ չատ խանդավառ չեն, քանի իրենց քուէն աւելի Քոհլի դէմ էր քան Երէօսէրի ի նպաստ: Կինն ալ հարց

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԸ ՆՊԱՏԱԿ ԹԷ ՄԻՋՈՑ

Յովհաննէս Թումանեանի Երեւանի տուն-թանգարանը վերջին ամիսներուն պարբերաբար տեղ կը գրաւէ մամուլին մէջ, դրականէն ալ, մշակութայինէն ալ բոլորովին տարբեր պատճառներով: Ու հըրահրած վէճին մէջ զանազան կողմերը կը հակադրուին իրարու, քննադատութիւններու, ամբաստանութիւններու փոխանակումով: Այդ կողմերուն գլխաւորներն են Թումանեանի ընտանեկան պարագաները որոնք կը ներկայացուին Թոռնուհին՝ Իրմա Սաֆրազբեկեանի անձով, տուն-թանգարանին անօրէնութիւնը զոր կը վարէ Վերժինէ Մովսիսեան (կինը Հրանդ Մաթեւոսեանի), շարժանկարի գործիչ դէմքեր, Մշակոյթի նախարարութիւնը եւլն.:

Խնդիրը սկիզբ առած է այն օրը երբ Ի. Սաֆրազբեկեան դիմելով «Մեր բակը-2» ժապաւէնը, նշմարած է որ հոն գործածուած են մեծ-հօրը տան կահ-կարասիները· այլ խօսքով՝ Թումանեանական մասունքներ, ինչպէս կ'ամփոփէ Սեպտեմբեր 16.22-ի «Ազգ»ը: Զայրացած նոր առաջին այս պարագային վրայ կ'ակնկալէ նայ չինարարական աշխատանքներու հեռանկարի մը պատճառած դժգոհութիւնը: Այդ հեռանկարը կը վերաբերի դրոշին կնոջ բնակած սենեակը քանդելու ծրագրի մը որ կ'ըսուի թէ նպատակ ունի ընդարձակելու եւ աւելի չքեղ տեսք տալու թանգարանի չէնքին ճեմասրահին:

Երբ Ի. Սաֆրազբեկեան կը սկսի բողոքի ձայն բարձրացնել, դիմումներ ընելով պատկան մարմիններու, թիրախ կ'ընտրուի թանգարանէն արժէքաւոր, կամ պատմական առարկաներ առած տարած ըլլալու ամբաստանութիւններու:

Այդ հանգրուանին էր որ ձայն բարձրացուց տուն-թանգարանին գիտական խորհուրդը, ըսելով թէ չի կրնար անտարբեր մնալ կատարուածին նկատմամբ: Հինգ անդամներու ստորագրութեամբ նամակ մը լոյս տեսաւ «Ազգ»ի Օգոստոս 22-ի թիւին մէջ ուր Ս. Կապուտիկեան, Վ. Յարութիւնեան, Ե. Զրբաշեան, Ա. Եղիազարեան եւ Լ. Կարապետեան նախ ընդվզում կը յայտնէին դրոշին տան կահ-կարասին ժապաւէնի մը տեսապրութեան գործածելու անպատասխանատուութեան առթիւ: Ապա կը նշուի թէ անհիմն են անոր ժառանգորդներուն ուղղուած ամբաստանութիւնները թէ արժէքաւոր իրեր առած-տարած են: Տարուածը բանաստեղծին այրիին Օլկա Թումանեանի եւ անոր աղջկան Թամարին անձնական իրերն են որոնք արդէն օրէնքով կը պատկանին ժառանգորդներուն: Խորհուրդին անդամները նաեւ անընդունելի կը նկատեն վերոյիշեալ սենեակը քանդելու անօրէնութեան մտադրութիւնը. կը յիշեցնեն թէ բանաստեղծը տարիներով հոն հիւրընկալած է ծանօթ դէմքեր, ինչպէս Ա. Խաչատրեանը, Մ. Սարեանը, Դ. Դեմիրճեանը, եւլն.: Նամակին վերջաւորութեան կ'ակնկալուի որ Մշակոյթի նախարարութիւնը միջամտէ, միջոցներու զիմէ Թումանեանի թանգարանը ճգնաժամու վիճակէն դուրս բերելու եւ անոր բարի աւանդութիւնը պահպանելու, զարգացնելու համար:

«Ազգ»ի էջէն որ ստորագրուած է Անահիտ Յարութիւնեանի կողմէ, կը տեղեկանանք թէ փաստաբան Տիգրան Զանոյեան Օգոստոս 25-ին «Մարզու իրաւունքներ-96» կազմակերպութեան հաւաքին կրկնած է թէ թանգարանէն Ի. Սաֆրազբեկեանի տարածները երբեք թանգարանային ստացուածք չեն եղած: Իսկ ինչ կը վերաբերի վերոյիշեալ նկարահանումներուն, «կատարուել են մշակոյթի նախկին նախարար Ա. Սմբատեանի քանաւոր հրահանգով, առանց տնօրէնի ներկայութեան եւ հսկողութեան»:

Թումանեանի տուն-թանգարանին առնչուած հարցը ունի այլ ծալքեր ալ: Ա. Յարութիւնեան կ'ըսէ թէ այդ առնչութեամբ «Ազատօտ»ը թանգարանին ճակատագիրը երբորդական, չորրորդական նկատած է, բուն նպատակ ներկայացնելով Դրոշներու Միութեան նախագահ Հրանդ Մաթեւոսեանի դէմ սկսած արշաւը, քանի որ կռուախնճոր հասատատուեան տնօրէնը անոր կինն է եւ ընդդիմադիր դէմքերը անոնք են որոնք Դրոշներու Միութեան քննարկումներուն դէմ դիրք գրաւած են նախագահին:

Եթէ ախուր չըլլար, ծիծաղի բաժին ներով ալ ուշագրաւ ըլլալու տուեալ ունէր վէճը: Այսպէս, օրինակ, մինչ «Մարդու իրաւունքներ-96» կազմակերպութեան նիստին հարցը կը քննարկուի, թանգարանին տնօրէնուհին վարկաբեկող արտայայտութիւն կ'ունենայ «Այժմ»ի հանդիսին, «անբարոյական» որակումով: Թերեթը առոր արժանացած է նիւթին մասին նախորդ մէկ հրապարակումին եւ ապահովաբար այդ հրապարակումին «Լաւ տղերքը Թումանեանի անկողնում» խորագրին համար: Ըսելէ ետք թէ տնօրէնուհի տիկին Մովսիսեանի, միակ մըտահոգութիւնը այն է որ Թումանեանի թոռնուհին հանգիստ ձգէ զինքը, Ա. Ցարութիւնեան հարց կու տայ. «Իսկ ո՞վ պիտի խնդրելով խնդրի իրեն, եթէ ոչ պարտադրի, որ իմիջ էլ հանճարեղ թոռնի Թումանեանին էլ, Հ. Մաթեւոսեանի գրական համբաւն էլ, ժողովրդի բարոյական նկարագիրն էլ»:

Ցատկանշական է որ Հայաստանի գրական բեմին անկիւնակալ չատ անունները կողմէ մեծապոյնը, «Ամենայն Հայոցը» նկատուած դրոշին տուն-թանգարանին չուրջ ծաւալած վէճին նորագոյն արձագանգները զուգադիպած են այն չրջանին երբ Մշակոյթի նոր նախարարը Ռ. Շառոյեան Գերմանիոյ մէջ «Հինգհազարամեայ հայկական մշակոյթ»ին փառաբանութեամբ զբաղած էր: Իսկ վէճին առընչութեամբ նոյն նախարարութիւնը, ինչպէս կը գրէ Ա. Ցարութիւնեան, «օլիմպիական հանդարտութիւն» կը պահէ, ոչ իսկ պատասխան տրուած է «Մարդու իրաւունքներ-96» կազմակերպութեան Սեպտեմբեր 7-ի նամակին: Հասկանալի, սխալ չէ հետեւցնել որ հինգհազարամեայ մշակոյթին ցուցափեղկ յարդարելու գործը ժամանակ չի ձգեր նման մանրուքներով զբաղելու:

Ինչ կը վերաբերի այն պնդումին թէ Թումանեանի տուն-թանգարանը պարզապէս միջոց է Գրողներու Միութեան նախագահին ուղղուած արշաւը յառաջ տանելու, կրնայ կարդացողին զգուանք կամ անտարբերութիւն պատճառել: Իսկ Հ. Մաթեւոսեան հաւանօրէն սկսած է մտածել թէ քաղաքական յանձնառութիւնը կրնայ միշտ ուղիղ համեմատական չըլլալ արուեստագէտի գործունէութեան հետ...:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՀԱՏՈՒԿ ԱՂՕՏՔ

Պանեէօյի եւ Վանաձորի զուգորդութեան 30-ամեակին առթիւ, թաղապետութիւնը ձեռնարկած է չարք մը զեղարուեստական ձեռնարկներու, Հոկտեմբեր 1-էն 10:

Առոնց կարգին, Հոկտեմբեր 1-էն 11 կը ներկայացուին Փափազի գործերը, Հոկտեմբեր 2, 3 եւ 4-ին «Գազան մը լուսնին վրայ» թատերգութիւնը, եւ որպէս չարժանկար՝ Հոկտեմբեր 6-ին Աթոմ Եղոյեանի «Օրացոյց»ը, Ռոպէր Սահակեանցի, Միշէլ Դովլաթեանի, Սերժ Սուեթիքեանի գործերը, հուսկ «Կամերա» քառեակը Հերմինէ Երիցեանի հետ եւ Հոկտեմբեր 11-ին՝ «Նաւասարդ» պարախումբը:

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳԱԻԱՌԻՆ ԳՈՑՆ ՈՒ ՀԱՄԵՄԸ

Երբեմն ես ինձի կրնամ հարցնել, թէ ինչո՞ւ արդեօք վերջին տասնամեակներու ընթացքին մենք, պոլսահայ սա հըրաչալի համայնքս այլեւս չկրցանք հասցընել բոլորովին տարբեր խմորէ այնպիսի արժէքաւոր դրողներ, ուսուցիչներ ու հոգեւորականներ, որպիսին էին սա մեր մօտիկ անցեալի Մնձուրիները, Դուրդէն Թրենցները, Յովսէփ Քէչիճեաններ, Թորոս Ազատեաններ, Նաղոյեան, Խաչատուրեան, Գալուստեան պատրիարքները, եւ տակաւին ինչ ինչ անուններ, որոնք վստահաբար անցեալի մը արժանաւոր ժառանգորդներն էին, որոնք դրեթէ նոյնութեամբ կը չարունակէին ապրեցնել Զարթօնքի չրջանի մեր հըլատկաներուն չունչն ու աւանդութիւնները: Ինչո՞ւ այլեւս այսօր ի զուր կը սպասենք որ մեր ծոցէն դուրս գան մտքի ու սրտի այնպիսի մարդիկ որոնք պիտի ցոլացընէին ցեղին ամէնէն առողջ ու աւանդական յատկանիշները: Ե՞րբ էր որ թել մը կարուեցաւ ու չորնալ սկսաւ աղբիւրը: Ա՛յո, ես երբեմն կրնամ ուղղել այս հարցումը: Եւ արդէն կու տամ նաեւ պատասխանը: Կ'ըսեմ. այդ թելը կարուեցաւ այն տեղ երբ գաւառը դադրեցաւ մեզի մարդ տալէ: Այսինքն այն տեղ, երբ մեզի համար հին գաւառը, աւանդական գաւառը դադրեցաւ գոյութիւն ունենալէ: Այն տեղ՝ երբ անհետացան գեղջուկ բարքերը, երբ գաւառի հողը իր պարտականութիւնը ակամայ փոխանցեց մեծ քաղաքի հողին, այսինքն մեր ապրած քաղաքին հողին, որ իրականութեան մէջ հող չէր, այլ քար, կամ պէտրոն: Յաւակ է. չէ՞: Մնձուրին Մըն-ձուրի կ'ըլլա՞ր արդեօք եթէ ծնած ըլլար մեր քաղաքին մէջ: Գարեգին Խաչատուրեան Պատրիարքը կրնա՞ր դառնալ այն սքանչելի զրագէտն ու հոգեւորականը, եթէ չկոչուէր Գարեգին Տրապիզոնի, այլ կոչուէր Գարեգին Խրճանպուլի: Շնորհք Պատրիարքը կրնա՞ր նախախնամական դեր մը կատարել մեր ժողովուրդին կեանքին ներս, եթէ Եոզկատի Իյտէլի գիւղին մէջ ըմպած չըլլար կեանքի առաջին լեղի բաժակը:

Ահաւասիկ փորձ մը կ'ընեմ ու կ'երթամ մինչեւ հարիւր տարի առ: Չուրջս կը սկսիմ փնտռել այդ չրջանի մեր գըրագէտները. գլխարկ կը հանեմ անոնց դիմաց: Կը նայիմ: Ուրտեղերէ եկեր են անոնք: Կ'ողջունեմ Բրունիկցի Դանիէլ Վարուժանը, Խերնկցի Յակոբ Պարոնեանը, Բալուի Հաւաւ գիւղէն Մեկքոն Կիւրճեանը, Խարբերդի Մուրատ գիւղէն Թլկատինցին, Մշեցի Գեղամը, Մալկարացի Կարօն, Ակնայ Բինկեան գիւղէն Մխաք Մեծարենցը, Ակնցի Սիամանթոն, Սիլիվրիցի Ռուբէն Սեւակը, Պուրսացի Յակոբ Օշականը: Պոլսեցի գրագէտներ չկո՞ն հոն: Կան: Եւ թէ ինչպէս...: Բայց Պոլսեցիներուն տաղանդներուն ու չնորհներուն վրայ աւելցած են ահա ուրիշ ճաշակներէ, ուրիշ բարքերէ, ուրիշ աշխարհագրութիւններէ եկած համեմներ, ճաշակներ, գոյներ, գիտակցութիւններ: Այս վերջիններուը որքա՜ն ճոխացուցած են նախորդներուն երանգապնակը, որքա՜ն զօրացուցած են անոնց արմատը: Եւ կը չարունակեմ ողջունել գաւառահամ գրագէտները: Կը մօտենամ դէպի մեր օրերը, կ'ողջունեմ տակաւին Հաճընցի Գուրգէն Թրենցը, Ակնցի Թորոս Ազատեանը, Պուրսացի Արեգ Տիրազանը, Տիյարպաքրցի Ց. Ք. Սիլվանը, Պարտիզակցի Թէօլէօլեանը, Զորումցի Ասրիեան Տատրեանը, Ատափազարցի Վարդան Կոմիկեանը, Կէյվէի Իզմէ գիւղէն Մկըրտիչ Հաճեանը, եւ... յանկարծ հոն կանգ կ'առնեմ: Ի՞նչ պատահեցաւ: Ի՞նչ կը տեսնեմ: Կը տեսնեմ որ այնուհետեւ ով որ կայ, ով որ մնացած է հրապարակին վրայ իբրեւ չնորհալի գրագէտ կամ բանաստեղծ, այլեւս սկսած է ծնիլ մեր քաղաքին մէջ: Մեր այս անմիջական հողին վրայ: Որպէս մեծ քաղաքի մարդ: Որպէս մարդ որ չէ չնչած գաւառին, գիւղին օդն ու բուրմունքը: Ուրիշը չկայ: Մեծ քաղաքը այլեւս գաղրած է աւիշ առնելէ գաւառէն, գիւղէն: Մնացած է ինքն իր դէմառն: Բառին իսկական իմաստով քաղքենիացած է:

Հիմա չեմ ուզեր այլեւս չարունակել ժամանակի մէջ այս ճամբորդութիւնը եւ հասնիլ՝ մեր այսօրուան «այսօր»ին, ձակել մեր այդ այսօրն ալ ու այդ ծանկէն նայիլ դէպի ապագայ: Չեմ ուզեր, որովհետեւ կը վախնամ որ այդ ապագային մէջ այլեւս այսօրուան այդ քաղքենի գրագէտն ալ պիտի չտեսնեմ, քաղքենի գրագէտ ալ պիտի չտեսնեմ որպէսզի ողջունեմ զինքը որպէս ապագայի մեր յոյսը: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ եթէ գաւառ չի ըլեր այլեւս քաղաքը, քաղաքն ալ մէկ մը վերջ կը չորնայ: Աչխարհի ամէն կողմը ա՛յս է օրէնքը: Մեր մօտ աւաւելաբար:

Ի՞նչ է: Մեր գրականութեան պատմութիւնը պատմութիւն մըն է որ օր մը չանկարծ կիսա՞ պիտի մնայ: Եթէ պիտի դարձնէք ու չանկարծ պիտի տեսնէք որ մնացեալ էջերը պապա՞ղ են: Որո՞ւն անունն ու գրական գործը արձանագրուած պիտի ըլլայ քանի տարի վերջուան էջին վրայ: Չեմ տեսներ այդ մարդը, մինչդեռ ան հիմա այլեւս չյայտնուած պէտք էր ըլլար մեր չուրջը իր առաջին խարխափող քայլերով: Պէտք էր նայէինք անոր երիտասարդ աչքերուն մէջ ու ըսէինք. ահա քանի տարի վերջուան մարդը: Բայց չեմ տեսներ այդ երիտասարդը: Որովհետեւ չկայ: Կարծես թէ գնութիւնը մոռցաւ ծնունդ տալ անոր ու անոր նմաններուն:

Ինչո՞ւ մտածեցի այս բոլորին մասին: Գիտեմ թէ ինչու: Գիտեմ թէ ով է ան որ զիս հրաւիրեց մտածելու այս բոլորին մասին: Աչքերս կը դոցեմ ու դոց աչքերուս սեւ պատառին վրայ կրկին կը տեսնեմ Շնորհք Արքեպիսկոպոսի մանկութեան պատկերը, փոքրիկ Արշակը Իյտէլի գիւղի, որը, բոպիկ, մօրմէ հոգածութեան ենթակայ, գոմէշ արածելով զբաղած, եւ անտեղեակ՝ թէ ի՛նչ փառաւոր ճակատագիր մը կը սպասէ իրեն:

Թ. Հ.

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԻՐԱՆ ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԻ ՀԱՐՈՒԱԾԵԼ ԹԱԼԻՊԱՆՆԵՐԸ

Լոնտոնի «Ալ Հայաթ»ը չատ հաւանական կը նկատէ որ յետագայ չաթթնեբուն Իրան զործնական քայլերու ձեռնարկէ Թալիպաններու դէմ. այնքան ձգտուած է կացութիւնը Թեհրանի եւ Քապուլի միջեւ: Յատակ է որ բազմաթիւ Իրանցիներու սպանութենէն ետք յորդած է Թեհրանի համբերութեան բաժակը եւ վրէժի տրամադրութիւններ կը յայտնեն ոչ միայն ծայրայեղական չրջանակներ, այլ նաեւ չափաւոր նկատուածներ, երիտասարդներ, ուսանողներ որոնք նախագահ Խաթամիի համակիրներն են:

Այսուհանդերձ, բոլորն ալ կը նախընտրեն սպասել որպէսզի հաստնման պնդեալ հակադարձութեան մը պայմանները: Կրօնական գետնի վրայ հարցը բաւական փափուկ է, քանի որ պիտի հրահրէ չիիներու (Իրանցիները) եւ սիւննիներու (Աֆղանները) հակադրութիւնը: Վերջիններուն զօրակցութեան չարժում մը կրնայ խմբել չարք մը պետութիւններ եւ իսլամական հոսանքներ, Թալիպաններու կողքին: Իրանեւամերիկեան յարաբերութիւններն ալ փայլուն չըլլալով, Թեհրան չի կրնար վստահիլ Թալիպաններու դէմ Ա.Մ.Ն.-ու զօրակցութեան վրայ: Նոյնն է Ռուսաստանի եւ Հնդկաստանի պարագան ալ, քանի որ երկուքն ալ ներքին հարցեր ունին եւ չեն կրնար լուրջ նեցուկ տալ Իրանեան գինեալ զործողութիւններու:

Իրանցիները կ'ուզեն նախագահ Խաթամիի առիթ մը տալ որ միջազգային հանրային կարծիքին նեցուկը ունենայ: Ան պէտք է համոզէ որ Իրանցի դիւանա-

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԱՁՆԱՒԱՐԻ մէջ, Մուսա Տաղի հերոսամարտի 83-րդ տարեդարձի ոճնակատարութեանց չարքին, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12, ժամը 22-ին խուռներամ բազմութեան մը ներկայութեան, ելոյթ ունեցած է Համազգայինի «Պարոյր Սեւակ» մանկահիւղի կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Պարգեւ Թասլաքեանի: Յայտագիրը կը բաղկանար հայրենասիրական, կրօնական եւ զուարճական երգերէ:

*
**

ԱՁՆԱՒԱՐԻ մէջ, Մուսա Տաղի հերոսամարտի ոգեկոչման ձեռնարկներու կարգին, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12-ին, Մովսէս Տէր-Գալուստեանի կիսանդրիին բացումէն առաք, կէս գիշերին ազատագրական, էսթրատային, զուարճական երգերու եւ արտասանութեան փառատօն մը տեղի ունեցած է: Տեղւոյն Համազգայինի «Պարոյր Սեւակ» մանկահիւղի արտասանութեան խումբը ղեկավարութեամբ Թոպէշ Առաքելեանի, ներկայացուցած է Մ. Տէր-Գալուստեանէն բանաստեղծութիւններու եւ պատմուածքներու չարք մը: Գուարճական երգեր ներկայացուցած է Սեւան Կարապետեան-Ա. դամեան, Գէորգ Պէպէճեան էսթրատային եւ Հրաչ Կայծակեան ալ ազատագրական, զուարճական: Փակումը կատարած է Ա.յնճարի զհոլ զուռնան:

*
**

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Ռիվիէրա պանդոկին մէջ, Սեպ· 21-ին ընդունելութիւն մը տեղի ունեցած է Հայաստանի անկախութեան 7-րդ տարեդարձին առթիւ, նախաձեռնութեամբ Հայաստանի դեսպանատան: Ներկայ եղած են նախարարներ, դիւանագիտական մարմնի անդամներ, Առաքելական եւ Կաթողիկէ Եկեղեցիներու ներկայացուցիչներ՝ յանձինս Վարդան Աբգ· Տէմիրճեանի եւ Մանուէլ Եպիսկ· Պաճաճեանի, ինչպէս նաեւ վեր· Գարճեան, երեւելիներ, աղգային կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներ եւ հիւրեր: Խօսք առած է դեսպան Արման Նաւասարդեան որ չեշտած է անկախութեան վերականգնումի գործընթացին դիմադրուած դժուարութիւնները ապա, պարզած՝ քաղաքական եւ անտեսական հեռանկարները. անդրադարձած է նաեւ Լիբանան - Հայաստան կապերուն՝ վարչապետ Ա· Տարրինեանի այցելութեան առթիւ:

Գերմանիոյ ճորճացիները

Գերմանիոյ ընտրութեան նախօրեակին երբ որոշիչ ապդակի դերով նկատի կ'առնուէը երկրին արեւելեան թեւին կեցուածքը, ուշադրութիւնները կեդրոնացած այդ շրջանին երիտասարդութեան մէջ հակումի մը վրայ, զէպի նորնացիական մշակոյթը: Ձիշդ է որ ծայրայեղ աջակողմեան խմբակներու կողմէ գործուած բրտութեան արարքները նուազում կ'արձանագրեն հոն. սակայն, ատոր քով կը հաստատուի «երիտասարդական մշակոյթ» մը որ արտայայտութիւն կը դտնէ ապրելակերպով, հագուստ - կապուստով եւ հաղորդակցութեան յատուկ կարգանիչերով: Կեռ խաչերուն տեղ 88 թիւը աւելի յաճախ ներկայ է ոչ միայն քաղաքին պատերուն, այլ նաեւ մինչեւ դասարաններու դրատախտակներուն վրայ: «88» խորհրդանշան մըն է որ ծանօթ է նորնացիներու. կը խորհրդանշէ ՀՀ (Հա՛յլ Հիթլէր) տառերը, լատինական այբուբենին մէջ «Հ» տառը ութերորդ տեղը գրաւելով:

Ծայրայեղ աջակողմեան հոսանքը ղեմանացի երիտասարդներու նախասիրութիւնը դարձաւ, Պէրլինի Պատին քանդումէն ետք: Ընկերային կառոյցները, անձնակազմերը նոյնը մնացին հոն, ինչ որ դլխաւոր պատճառներէն կը նկատուի այդ երեւոյթին: Նոյնը մնացածները սակայն կորնցուցին իրենց նախկին հեղինակութիւնը: Արդարօրէն, պատանիները ի՞նչպէս կրնային յարդել ուսուցիչ մը որ երէկ դպրոցին մէջ ֆիւզ տափատը կ'արդիլէր, իսկ այսօր այդ նոյն տափատով կը ներկայանայ աշակերտութեան: Երիտասարդութիւնը չուտով անդրադարձաւ որ բողոքի լաւագոյն ձեւը իւրացնելն էր ընկերութեան մեծադոյն թապուն որ նացիականութիւնն էր: Իւրացուեցան անոր լոզունդներն ու խորհրդանիշերը: Այդպէսով ծնաւ ծայրայեղ աջակողմեան հոսանքը: Պէտք է ըսել որ ծնողքներն ալ իրենց կարդին այլ դժդոհութիւններէն մեկնած, զօրաւիղ եղան իրենց զաւակներուն բողոքելու, ըմբոստանալու տրամադրութիւններուն: Անդադար կրկնեցին թէ համակարգը փըճացած է եւ օտարականները իսկական խնդիրն են երկրին:

Երիտասարդներուն պոռթկումին ուժգնութեան հետ իշխանութիւններու վարանոտ կեցուածքն ալ զարկ տուաւ այս հակումին հզօրացումին: Օրինակ, երիտասարդական ակումբներ ուր ծայրայեղ աջակողմեան խմբակներ տիրապետութիւն հաստատած էին, չփակուեցան եւ ատիկա բուռն քննադատութիւններու պատճառ եղաւ: Բաղմաթիւ հարցականներու դուռ բացած կացութիւնը ի վերջոյ յանդեցաւ հաստատումի մը· փորձառութիւնը ցոյց տուած էր որ լրատուփուռներու հաղորդումները որոնք թէեւ հանրային կարծիքը տեղեակ պահելու կոչուած էին, բայց նոյն ատեն կը զօրացընէին անթաղձալի չարժումները: Ուստի չրջանի Ներքին նախարարութիւնը հրահանգեց ոստիկանութեան որ լրատուփուռներուն տրուին ծայրայեղական անչափահասներու զործած յանցանքներուն լուրերը:

Նորնացիական խումբերու մասին պատրաստուած տեղեկագրի մը համաձայն 50 հազարի կը հասնի ծայրայեղ աջակողմեաններու թիւը: 30% աւելցած են օտարականներու ուղղուած արարքները: Եւ այս իմբաւորումները չէզոքացնելու համար համարկելու ձեւերու փորձն ալ արդիւնաւոր չէ եղած· գոնէ առայժմ: Վերջերս Պրանտէնպուրկի Ներքին նախարարը ծայրայեղութեան մասին վիճարկումի հրաւիրած էր «սէիճէէտ»ները, բայց հազիւ 10 հոգի պատասխանած էր հրաւէրին: Եւ երբ հարցուցած է թէ ի՛նչ կը մտածեն ծայրայեղ աջակողմեան հոսանքին դէմ վերջերս ստեղծուած ցանցին մասին, պատասխանը յամառ լռութիւն մը եղած է:

Թ. Ա. Թ.

ԽԾԿՈՆՔԻ Ս. ՍԱՐԳԻՍԸ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳԵԼՈՒ ՋԱՆՔԵՐ

«Ակօս» (Սեպտեմբեր 18) կը տեղեկացնէ թէ Տեկորի քաղաքապետը բանալ տուած է Խծկոնքի համալիրին ճամբան ու մտադրած՝ նորոգել հինգ եկեղեցիներէն կանդուն մնացած վերջինը՝ Ս. Սարգիսը: Խծկոնքը կը գտնուի Անի քաղաքին հարաւ-արեւելեան կողմը, չատ մօտը Հայաստանի սահմանին: Քաղաքապետը ըսած է թէ նորոգութիւնը մեծածախս եւ մեծ ուշադրութիւն պահանջող գործ է, այդ պատճառով իրենք պատրաստ են չափաւ հասատատելու բոլոր անոնց հետ որոնք իրենց գիտութեամբ, փորձառութեամբ եւ նաեւ նիւթական միջոցներով կ'ուզեն օդնական ըլլալ: Քաղաքապետը զբօսաշրջական նպատակներ, հետապնդելով հանդերձ, կը նշէ թէ Խծկոնքը որպէս պատմական եւ մշակութային ժառանգութիւն անհրաժեշտ է փոխանցել յաջորդ սերունդներուն:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ

ԱՌՋԵԻ ԿԱՄ

ԲԵՐԱՑԻ ԳԱՑԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՐԳԻՉԱԿԱՆ ՎԷՊ
ՊՈԼՍԱՀԱՑ ԿԵԱՆՔԷ

ԳԼՈՒԽ Գ·

ԵՐԿՈՒ ՈՍՈԽՆԵՐԸ

ԱՇԽԷՆ· — Չէ՛, երբոր տոքթորին վըրայ այդ միւս պատմութիւնը լսեցի, ա՛լ մոռցեցի որ մեր պատմութեան պէտք չէ մնացած եւ վազեցի հոս եկայ:

ԿԱՐԿԱՄԵԱՆ· Ըսել է Սամուրեանենց տունը լսեցիր այդ բաները:

ԱՇԽԷՆ· — Այո, տիկին Սաթենիկը պատմեց... ես չգացած երկար քարակ խօսեր է, իմ քովս սանկ պզտիկ ակնարկութիւն մը ըրաւ... բայց անմիջապէս հասկցայ որ գործ ելլալիք բան կայ, պատեցի որ հիւրերը երթան եւ անոնց երթալէն ետքը տիկին Մաննիկը հարցուփորձեցի... ամէն բան տեղն ի տեղոք պատմեց· տոքթոր Վարդանը երկու տարի է ի վեր կանանաւորը յարաբերութիւն ունի եղեր այդ կնոջ հետ:

ԿԱՐԿԱՄԵԱՆ· — Է՛յ, կնոջ ամուսի՞նը...

ԱՇԽԷՆ· — Բանէ մը խապար չունի եղեր... տոքթորը անդամ չի ճանչնար... եւ թէ չատ ալ նախանձոտ ու պատուաւոր մարդ է եղեր... տիկին Սաթենիկը ըսեր է որ եթէ փոքրիկ կասկած մը ունենայ կնոջը պարկեշտութեան մասին ամէն բան տակնուվրայ կը դարձնէ:

ԿԱՐԿԱՄԵԱՆ· — Այդ ամէնը ալէկ, բայց էն կարեւոր բանը մոռցար ըսելու:

ԱՇԽԷՆ· — Ի՞նչ բան...

ԿԱՐԿԱՄԵԱՆ· — Կնոջ անունը:

ԱՇԽԷՆ· — Ատիկա չատ տոխպեր են, բայց տիկին Սաթենիկ չէ ուզեր յայտնել, որովհետեւ այդ կինը իր թարեկամուհին է եղեր:

ԿԱՐԿԱՄԵԱՆ· — Այն ատեն, քանի որ այդ կնոջ անունը չենք դիտեր, քու պատմութիւնդ կուա մը չարժեր:

ԱՇԽԷՆ· — Չենք գիտեր, բայց կրնանք գիտնալ:

ԿԱՐԿԱՄԵԱՆ· — Ի՞նչպէս...

ԱՇԽԷՆ· — Ատկէց դիւրին բան չկայ, միայն թէ քիչ մը դրամ աչքէ հանելու է:

ԿԱՐԿԱՄԵԱՆ· — Դրամը խնդիր չէ, եթէ պէտք ըլլայ դրամական զոհողութիւն մը կ'ընեմ:

ԱՇԽԷՆ· — Այն ատեն դուն այդ կնոջ անունը լսէ գիտցիր:

ԿԱՐԿԱՄԵԱՆ· — Ի՞նչ պիտի ընես, բացատրէ՛ տեսնենք, քանի որ դրամ պիտի տամ պէտք է որ իմ խելքս ալ հասնի, ես ալ համոզում գոյացնեմ:

ԱՇԽԷՆ· — Ընելիքս չատ պարզ է... կին մը կը ճանչնամ որուն արհեստն է այս տեսակ քննութիւններ ընել կամ, աւելի բաց խօսիմ, մարդիկ լրտեսել... այդ կնոջ ցոյց կուտամ տոքթորին ու նը եւ տոքթոր Վարդանն ալ կը ճանչցըմբրդոյզ չանքը:

Այս բոլորը հաշուած, լաւագոյն ձեւը կը մնայ օդային ճակատումը: Թալիպաններու դիրքերը, կամ խորխոխները թիրախ առնող հրթիռներու համար միշտ կարելի է պատճառաբանել թէ անոնց նպատակը իրաւեղի դիւանագէտներուն ճրագործ ահաբեկիչները պատժել է. մանաւանդ որ կայ Աֆղանիստանի եւ Սուտանի դէմ արձակուած ամերիկեան հրթիռներուն նախընթացը: Յետագային կարելի է դիմել աւանդական մեթոտներու եւ զօրակոչել աֆղան ընդդիմութեան, եւլն·: Բայց ինչ որ կը հաստատուի յատակօրէն, այն է որ ոչինչ պիտի կարենայ փոխարինել զինեալ վրէժխնդրութիւն մը որուն հետամուտ են Իրանցիները:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՇԽԷՆ· — Մեղա՛յ, խե՞նթ եմ որ անուն ըսեմ... արդէն լինք ատանկ բանեբու հետաքրքիր չէ, միայն դրամ առնելու կը նայի... պատուաւոր կերպով գործ կը տեսնայ:

ԿԱՐԿԱՄԵԱՆ· — Դրամին համար ալ առաջուց ըսեմ· ամէնքը կանխիկ չեմ ի տար, առ հաշիւ բան մը կը վճարեմ, երբոր գործը լմնցնէ այն ատեն մնացածն ալ կու տամ:

ԱՇԽԷՆ· — Ատիկա կարգի կը դնենք խնդիր չէ, արդէն ամէնքն ալ կանխիկ չեն վճարեր:

Այս կարգադրութիւնը ընելէ ետքը, կարուհին ոտքի ելաւ եւ մեկնեցաւ խոստանալով առաւոն կանուխ պալ եւ լուր բերել:

*
**

ԳԼՈՒԽ Դ·
ՆՇԱՆԱԾՆԵՐԸ

Պերճեաններու տան մէջ, հիւրասենեակը, առանձին, Աննա եւ տոքթոր Վարդան իրարու հետ կը խօսին:

ԱՆՆԱ (յանդիմանական)· — Այսօր ինչո՞ւ ուշացար, ժամէն աւելի է որ քեզի կը սպասեմ:

ՏՈՔԹՈՐԸ·— Անակնկալ գործ մը... վրաբուժական ծանր գործողութիւն մը... սիրելիս մեր արհեստը այսպէս է, երբեք մեր ժամերուն տէրը չենք:

ԱՆՆԱ· — Վիրաբուժական գործողութի՞ւն թէ ժամադրութիւն մը:

ՏՈՔԹՈՐԸ· — Այդ ի՞նչ կասկածներ են, դեռ չատ կանուխ է՞... գիս պարզպէս կը սարսափեցնես կոր...

ԱՆՆԱ· — Ինչո՞ւ համար:

ՏՈՔԹՈՐԸ· — Բայց եթէ այժմէն այդպէս նախանձոտ ըլլաս եւ կասկածներ ունենաս, ի՞նչ պիտի ըլլայ ամուսնութենէն ետքը:

(Շար· 18)

(Շար. Ա. Էջէն)

մըն է, որովհետեւ Գերմանացիք չատ կապուած էին Քոհլի ազնուական, զուսպ, քաշուած կնոջ, մինչ այս որ 4-րդն է Շըրէօտէրի, ամուսնալուծուած է ալկնա-կով մը, 34 տարեկան է եւ վերջերս հարցապոյր մը տուած է Թուրք Թերթի մը ուր յայտնած է որ Թուրքիա անպայման պէտք է մուտք գործէ Եւրոպական Միութեան մէջ, ինչ որ Գերմանիոյ դիրքը չէր: Ինչպէս Անգլիացիք կ'ըսեն հարկ է սպասել ու տեսնել: Ցիշենք նաեւ որ այս ընտրութեամբ Եւրոպական Միութեան 15 անդամներուն 13-ը կը կառավարուին ձախ կամ կեդրոն-ձախ դեկավարութեամբ, միւս երկուքն են՝ Իրլանտա եւ Սպանիա:

ՈՒԱՇԻՆԿԹՐՆի մէջ Գլինթընի հովանաւորութեան տակ Նեթանիահու եւ Արաֆաթ տեսակցութիւններ ունեցած են որոնք որեւէ համաձայնութեան չեն յանգած, մանաւանդ ինչ կը վերաբերի խրաչէլեան ուժերու տեղաւորման: Միայն Գլինթընն է որ գոհ է նկատի առնելով «զգալի յառաջդիմութիւնները»: Արաֆաթ կրկնած է իր կոչը՝ «անկախ պատեհնեան Պետութեան մը» համար, բայց խուսափած է ըսելէ թէ միակողմանի պիտի հռչակէ 1999 Մայիս 4-ին ՄԱԿ-ի ամսիանէն: Առայժմ, միակ գրական կէտը նոր ժամադրութեան մը կարգադրութիւնն է Հոկտեմբերին: Ամէն պարագայի մէջ, ոչինչ որոշ է, ոչ ալ յստակ: Արեւմտեան դիւանագէտներն ալ անորոշ կացութեան մէջ են ինչ կը վերաբերի պաղեստինեան անկախութեան, որ ի դէպ որոշուած էր Օսլոյի համաձայնագրով: Արդարեւ, ի՞նչպէս ճանչնալ Պետութիւն մը որու սահմանները ճշդուած չեն եւ ապահով գոյութիւն մը չունի:

ԱԼՊԱՆԻՈՑ վարչապետը՝ Ֆաթոս Նանո իր հրաժարականը ներկայացուց Սեպտեմբեր 28-ին: Այս հրաժարումը տեղի կ'ունենայ Թիրանայի ծանր խռովութիւններէն երկու շաբաթ յետոյ. խռովութիւնները ընդդիմութեան նախաձեռնութիւնն էին: Նանո իշխանութեան գլուխ եկած էր անցեալ տարի նման խռովութիւններէ ետք, որոնք 2000 մեռեալ եւ նախագահ Պէրիշայի հրաժարումը պատճառած էին:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆի հարկային վարչութեան տնօրէնը՝ Բորիս Ֆիոդորով պաշտօնազրկուած է Սեպտեմբեր 29-ին:

ԱՆԳԼԻՈՑ եւ կալլէսի մէջ լուսարձակ կը հաստատուի տասը տարեկանէն վար մանուկներուն համար, այն վայրերուն մէջ ուր տեղական իշխանութիւնը անհրաժեշտ կը նկատէ: Ժամը 21-էն 6 երախաները պէտք չէ փողոցները ըլլան առանձին: Ֆրանսայի մէջ նման կարգապրութիւն մը ապօրինի նկատուած էր անցեալ տարի նահանգապետական իշխանութեանց կողմէ:

ՍԷՆ ԼԱԶԱՐ կայարանը բոլորովին անդամալոյծ էր Սեպտեմբեր 29-ին, անակնկալ գործադուլի մը հետեւանքով: Կրկնակի յարձակումներ ուղեվարներուն եւ պաշտօնեաներուն վրայ պատճառ են որ շաբաթ մըն է գործադուլի չարժումները իրարու յաջորդեն: Սեպտեմբեր 27-ին ոչ մէկ կառախումբ կար արուարձաններու եւ մասամբ ալ մեծ գիծերուն վրայ, նոյնն էր պարագան Սեպտեմբեր 29-ին: Այս անգամ պատճառը նախորդ իրիկունը պատահած գինեալ մէկ յարձակումն էր Սէն-Նոն-լա-Պրըթէչի կայարանը:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ՄԱԶի փարիզի «Արշալոյս Թադէոսեան» մասնաճիւղի անդամական ժողովը տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Հոկտ. 3, կէսօրէ յետոյ ժամը 16-ին, սովորական հաւաքատեղին:

30eme anniversaire du jumelage de la ville de Bagneux avec Vanadzor

Théâtre Victor Hugo
14, avenue Victor Hugo — BAGNEUX
(RER : arrêt Arcueil)

PROGRAMME DES MANIFESTATIONS

Du 1er au 11 octobre
Exposition du peintre **P a p a z**
«Du génocide en 1915 à nos jours»
Vernissage le jeudi à 18h.

Vendredi 2, Samedi 3 à 20h30 et Dimanche 4 octobre à 16h Théâtre
«**Une bête sur la lune**» de Richard Kalinoski; mise en scène: Irina Brook

PANORAMA DES JEUNES CINEASTES D'ORIGINE ARMENiENNE

Mardi 6 octobre à 20h30
Atom EGOYAN (Canada)
Film: «**Calandar**»
(durée 1h10 Couleur VO ST)

Mercredi 7 octobre
14h30 Robert SAHAKIANTS
Programme de dessins animés en présence du réalisateur
20h30 Michel DOVLATIAN (Arménie)
Films:
«**La romance de l'homme sans bosse**»
(durée 12 mn Couleur VO ST)
«**Labyrinthe**»
(durée 1h 30 Couleur VO ST)
en présence du réalisateur et de l'acteur Serge Avédikian.

Jeudi 8 octobre à 20h30
Serge AVEDIKIAN (France)
Films:
«**Mission accomplie**»
(durée 33 mn noir et blanc)
«**Kyléchian**» Trilogie
(durée 40 mn Couleur)
en présence du réalisateur, de l'acteur Jacky Nercessian et sous réserve) de Mireille Dumas.

Vendredi 9 octobre à 20h30
Concert
Quator K a m e r a
et la cantatrice
H e r m i n é Y é r i t z i a n

Dimanche 11 octobre à 16h
Chants et danses d'Arménie
avec la troupe N a v a s a r t.

R é s e r v a t i o n s :
01. 46. 63. 10. 54

FOIRE INTERNATIONALE DE MARSEILLE
25 SEPTEMBRE — 5 OCTOBRE

PAVILLON DE L'ARMÉNIE

Hall 6

Organisateur : **Maison Arménienne de la Jeunesse et de la Culture**
Accueil : **Conseil Général des Bouches-du-Rhône**

JOURNEE OFFICIELLE DE L'ARMENIE

VENDREDI 2 OCTOBRE

En présence de : Jean-Noël GUERINI, *Président du Conseil Général du Département des Bouches-du Rhône*, Michel KESTER, *Président-Directeur Général de la SAFIM*, M. Armen PETROSSIAN, *Vice-Ministre de l'Industrie et du Commerce de la République d'Arménie*, M. Michel DARY, *Député européen, Conseiller Général, Délégué aux Relations Internationales*, M. Arsène BAGDASSARIAN, *Représentant l'Agence de Développement économique de l'Arménie*, M. Gaguik ASATRIAN, *Président-Directeur Général de la firme «Uniservice»*, M. Ernest SEFERIAN, *Vice-Président honoraire de la C.C.I.M.P., Président de la Chambre de Commerce Franco-Arménienne*, M Garo HOVSEPIAN, *Président de la Maison Arménienne de la Jeunesse et de la Culture*, M. Albert BOGOSSIAN, *Secrétaire Général de la Chambre de Commerce Franco-Arménienne*.

PROGRAMME DE LA JOURNEE

11 h : Point Presse à la Salle de presse;
12 h : Accueil de la délégation suivi de la visite du Pavillon de l'Arménie — Apéritif au Palais des Arts;
12 h 30 : Allocutions;
13 h : Déjeûner sur réservation uniquement au Palais des Arts, salle Gyptis, tél.: **04. 91. 66. 18. 80;**
15 h : Conférence-débat — Palais des Arts, salle Pythéas : Thème: «**OSER L'ARMENIE**»
«Les banques mutualistes en Arménie. Problèmes juridiques et Investisements»;
18 h 30 : Animation artistique — Pavillion de l'Arménie. Hall 6.

Grand Bal d'Automne

organisé par
L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE DE LYON

SAMEDI 10 OCTOBRE à partir de 21 heures
dans les Salons du
CASINO de Charbonnières «Le Lyon Vert»
200, avenue du Casino

Soirée animée par l'Orchestre
G A Y D Z A G
au complet

Renseignements et vente des billets : 04. 78. 35. 06. 56

Tenue correcte exigée — *Prix d'entrée : 100 Frs*

Buffet arménien

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ
ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԿԵՑՈՒԹԻՒՆ

14-էն 18 տարեկան պատանիներու համար:

Այս կեցութիւնը կը հետաքրքրէ անոնք որոնք կ'ուզեն հայերէն սորվիլ հաճելի մթնոլորտի մէջ:

Պաքալօրէայի հայերէն լեզուն առաջին, երկրորդ, երրորդ կամ ընտրովի կը պատրաստէք: Քննութիւններուն լաւ արդիւնք ապահովելու եւ մանաւանդ անընդհատ Մեսրոպեան լեզուն խօսելու համար

7 օր չարունակ, Հոկտեմբեր 24-էն Նոյեմբեր 1,
միացէ՛ք մեզի Պէլֆոնթէն, Կապոյտ Խաչի օդափոխութեան կայանը:

Տեղեկութիւն եւ արձանագրութիւն՝
01. 45. 84. 57. 18
01. 34. 19. 44. 63
01. 39. 83. 71. 19 ժամը 19-էն 21:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի
ՃՄԶ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
Նոյեմբեր 14-ին:
Տեղեկութեանց համար.
01. 41. 79. 43. 48

DATE A RETENIR

RESERVEZ VOTRE REVEILLON DU 31 DECEMBRE 1998 AVEC LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
section Lyon-Villeurbanne
Plus de détails ultérieurement.

UGAB-Paris IDF

Le Comité de Paris — Ile-de-France de l'UGAB présente

Le *MIME EDOUARD GHAZARIAN*
dans un monospectacle de pantomime

Balafre du silence

Création et mise en scène :
Edouard GHAZARIAN

Dimanche 4 Octobre à 17 heures
Centre Culturel Alex Manoogian
118. rue de Courcelles —
M° Courcelles 75017 Paris
P.A.F. : -18 ans: 30 F — Adultes: 50 F

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935